BOEKENSCHOUW

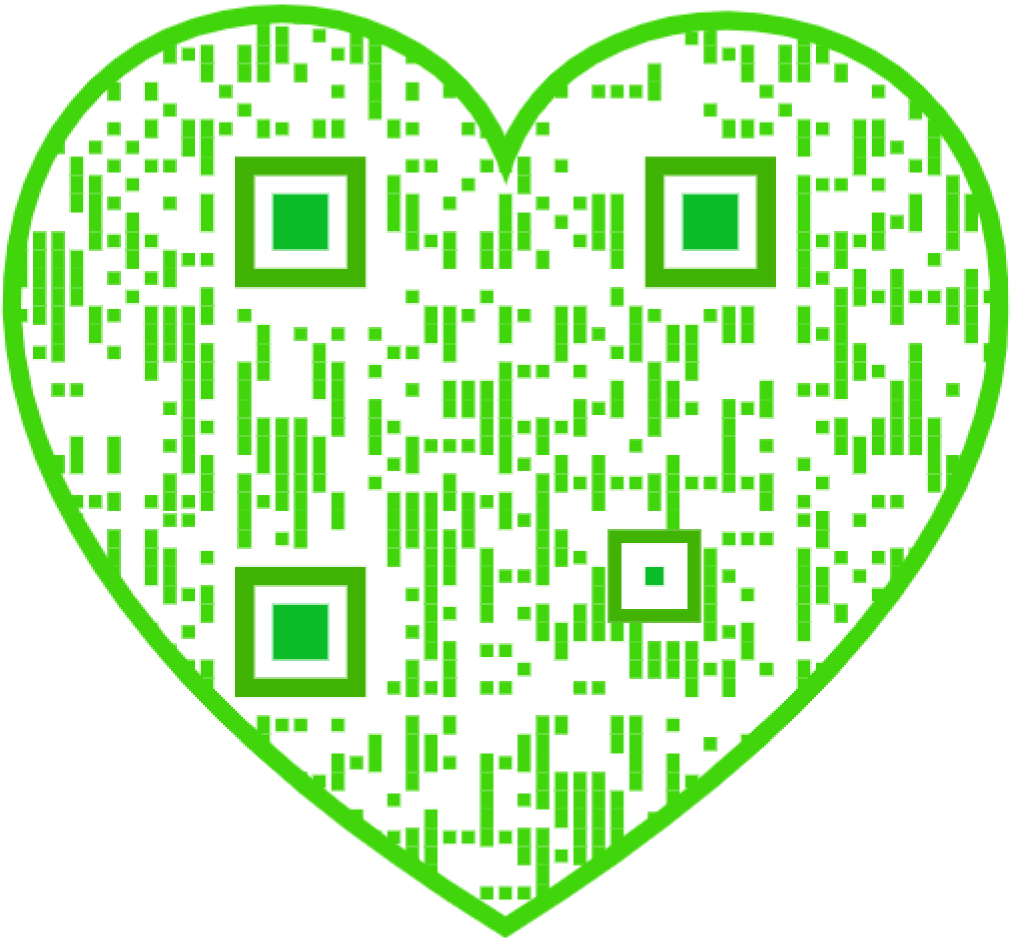

BOEKENSCHOUW

MAANDSCHRIFT

HOOFDREDACTEUR: A. B. H. GIELEN S. J., HEERENGR. 415, AMSTERDAM
MEDEWERKING VAN NEDERLANDSCHE EN BUITENL. SCHRIJVERS

ACHTSTE JAARGANG
1914—1915

UITGAVE:
E. VAN DER VECHT - MARNIXSTRAAT 372 - AMSTERDAM

DE JONGERE GENERATIE

Zoo heet de laatste bundel interviews door den heer E. D'OLIVEIRA uitgegeven en daaronder staat tusschen haakjes: *vervolg op de „mannen van '80"* en verder tot nadere aanduiding van den inhoud: *gesprekken met vertegenwoordigers van de nieuwere richting in onze literatuur; tevens een enquête naar enkele beginselen in ons nationaal geestelijk leven.*

Ofschoon ik vermoed dat in tegenwoordigheid van een interviewer, een „slachtoffer" zich onwillekeurig een weinig anders voordoet dan het werkelijk is, evenals onder den stethoskoop van een onderzoekenden geneesheer, onopzettelijk de ademhaling van een patiënt verandert, geloof ik toch, dat in dit boek een schat van betrouwbare aanwijzingen en inlichtingen is te vinden voor den belangstellende in de verschijnselen van een deel onzer vaderlandsche literatuur.

De socialistische letterkunde, in zooverre zij vertegenwoordigd wordt door mevrouw HENRIETTE ROLAND HOLST en HERMAN GORTER, heeft geweigerd deel te nemen aan de tentoonstelling, terwijl de diagnose van HEIJERMANS, ingevolge eener kibbelpartij met den auteur, niet werd afgedrukt om tactische redenen.

LOUIS COUPERUS, „de meest on-hollandsche Hollander die ooit bestaan heeft", maakt zich eraf met een kort briefje en een portret, waarop hij geschreven heeft: „met de groeten van zijn ontsnapt slachtoffer". Uit het korte en ongeveer nietszeggende epistel van COUPERUS visch ik dezen zin op, die naar mijn schatting eene zeer waarachtige bekentenis geeft: „eigenlijk denk ik nooit na en laat ik mij leven volgens mijn gevoelens, want ik geloof, dat ik meer voel dan denk". Een vaste gedachte zit er inderdaad niet in COUPERUS werk, en zelden heb ik een auteur gelezen, die den draad zoo spoedig kwijt raakt, wat blijkt uit zijne zinnen, welke vaak niet samenhangen, evenzeer als uit de tegenspraak die men kan ontmoeten soms in een enkele phrase. Een typeerend voorbeeld is wel de aangehaalde bekentenis, waarin hij beweert eigenlijk *nooit* te denken, en onmiddellijk verklaart te *gelooven*, dat hij *meer* voelt dan denkt. Wel begrijpt eenieder, dat het eerste zeggen met een greintje zout moet worden genomen, doch niettegenstaande dat weten doet de dadelijk volgende, en waarschijnlijk onbewuste terugkrabbeling, zeer onlogisch aan.

JOHAN DE MEESTER, die veelal op zola-manier het dierlijke van den mensch in zijne romans ontleedde en uitstalde, is een man

van treurige, fatalistische levensbeschouwing. Hij erkent het zelf uit den tijd dat hij voor het „Handelsblad" als correspondent naar Frankrijk mocht: „en in dien tijd begon ik Parijs onder een hoe langer hoe cynischer wordend algemeen levensinzicht te bekijken. Ik had een zekere satanische vreugde aan die opvatting van Parijs". En later herhaalt hij nog uitdrukkelijker: „Mijn boeken van vroeger zijn een uiting van het levensinzicht, dat mij deed zeggen": „God, God, moeten er nu nog kindertjes komen"? Dieper en blijder is zijn opvatting niet geworden, al ging hij langzamerhand berusten in het leven, gelijk hij zegt. Zijn laatste roman *De Zonde in het deftige dorp* mag dan ook geen boek van haat worden genoemd; het is „de weerzin die ik heb, van mijn vijftiende jaar, en die nog bestaat, tegen de Hollandsche aristocratie — maar dan bewerkt tot een soort van spotlach uit de hoogte".

Maar deze man, die spotlacht met blijheid en glimlacht over schoonheid, kent zeer juist de ziekte zijner ziel, de „levensvrees"! Dat heeft hij gehad vanaf zijn jeugd, toen men hem reeds zeide, dat hij gebrek had aan physieken moed. Dat verwijt heeft hij niet vergeten, het bleef résonneeren in zijn ziel, *„en zoo ontstaat literatuur"*. Zoo ontstond *zijne* literatuur en op de vraag of deze dan niet ongezond en ziekelijk moest zijn, heeft de Meester, wien men oprechtheid niet ontzeggen kan, ronduit geantwoord: „Ja, dat spreekt vanzelf". Een oordeel dat ik gaarne wil onderschrijven en onder de aandacht der lezers breng.

KAREL VAN DE WOESTIJNE staat lijnrecht tegenover DE MEESTER; bij den laatste: „het fond van mijn bestaan is een volstrekt ongeloof, het tegendeel van godsdienstigheid" — bij den eerste: „ik ben altijd godsdienstig van aard geweest". Bij den Hollander levenshaat, levensvrees, levensberusting, bij den Vlaming de verklaring: „het leven dát is alles"; bij DE MEESTER bitter cynisme en pessimisme, bij den ander een optimisme waarbij hij zich telkens kan opwippen.

Ook in hun kunstbeschonwingen staan beide mannen mijlen ver van elkaar. VAN DE WOESTIJNE begeert een oprechtheid van uiting, waarbij alles moet wegvallen wat te sterk persoonlijk zou zijn, en DE MEESTER tracht verantwoording af te leggen tegenover den lezer van zijn ervaringen, en is daarom bij de uitwerking realistisch. Ik wil wel dadelijk bekennen dat VAN DE WOESTIJNE in klaarheid van uiting, tenminste in dit interview, de mindere is; ofwel dat d'Oliveira zijn gedachtenloop niet heeft kunnen volgen. Zoo noemt hij zich b.v.: individualist; en dat individualisme is het opnemen van een algemeen wereldgevoel in de personaliteit, een tegenstelling

dus van het zuivere impressionisme. Tegenover het zuivere impressionisme plaatst bij een ander, dat een verwerking heeft ondergaan door het gevoel!! — Ook eene redeneering, die hij wat later aflevert, blijft voor mij een ondoordringbaar geheim: „als in Holland honderd dichters kunnen gevonden worden, die tegelijk proletarisch voelen, dan hebt gij natuurlijk honderd proletarische dichters. Maar dit is nog geen proletarische poezie, niet waar, u begrijpt me". Neen mijnheer, ik begrijp u niet en zou gaarne kennis maken met iemand die het wel doet. Eerlijk gezegd, uit uw poezie begrijp ik beter uw willen en streven dan uit uwe theorie. Is dat niet gewoonlijk zoo?

CYRIEL BUYSSE is zoo verstandig, niet veel te redeneeren over zijne kunst. „Bedoeling heeft hij met zijn werken nooit gehad". Van de clericalen moet hij niets hebben, en zij niets van hem, wat men zal begrijpen als men de boeken van BUYSSE gelezen heeft. Hij erkent gestaan te hebben, ten minste vroeger, onder den invloed van Zola.... maar eigenlijk komt zijn gansche uitspraak hier op neer dat hij zich met geen letterkundige richting bemoeit en zich van het ontstaan zijner werken geen rekenschap geeft.... alles gebeurt bij hem spontaan, indirect. Waaruit blijkt hoe een mensch zich in het oordeel over zich zelven kan vergissen, want een oogenblik vroeger had hij gezegd: „Je componeert je boeken, nietwaar? Je neemt iets van die en neemt iets van een ander, en daarvan maak je je personages". Hetgeen al veel waarschijnlijker klinkt.

Ik zou op meer van die vergissingen kunnen wijzen, maar ik geef hier nog alleen de allergrootste, waar hij verklaart: „wanneer je als schrijver iets ziet dat mooi is, dan werk je het uit en geeft het aan de menschen te zien". Dat nu heeft CYRIEL BUYSSE bijna nooit gedaan. Hij staat veel dichter bij DE MEESTER en teekent bij voorkeur en met cynische brutaliteit en onbewogenheid juist het leelijke, het platte, het dierlijke in de meeste zijner boeken. Er zal moeielijk iemand gevonden worden, die deze bewering durft bestrijden, en als BUYSSE zelf het ooit mocht ondernemen, verklaar ik mij gaarne bereid hem tegen te spreken en te weerleggen door zijn eigen woorden.

De dichter FRANS BASTIAANSE bedrijft afgoderij van de schoonheid, die hem gelukkig moet maken in dit leven, wat niet wegneemt dat hij een grimmig mensch schijnt te zijn. En geen wonder, want zijn levensphilosophie kan geen denkend wezen voldoening en rust verschaffen. Hij wil het leven niet beschouwen als een inleiding tot een ander leven; de dood is hem het einde van alles. Het

leven moet dan worden geleefd om zich zelf, het moet in alles worden genoten (in idëeelen zin) en het leed transformeert men in de sfeer van de schoonheid tot nieuw geluk. Dat is eenvoudig als kaas maken, maar je moet er slag van hebben.

Deze uiterlijk ernstige mensch loopt bovendien met een jolige phantasie in zijn hoofd. Volgens hem moest de Staat de kunstenaars vrijhouden, zoodat zij zich geheel aan hun kunst mogen geven; een schoonheidsinstituut zou dan uitmaken, „wie in de termen vielen om van overheidswege onbekrompen te worden geholpen."

En met verbazingwekkenden eenvoud geeft hij bewijzen voor de noodzakelijkheid van het bestaan der journalisten, romanschrijvers, dichters enz. Laat er maar eens een verbod komen dat in 25 jaren geen boek, geen krant, geen maandschrift mag verschijnen. Zouden de menschen niet stom bij elkaar zitten in den trein? Wat gingen de dames beginnen zonder romans? Waarover zouden de meisjes praten op een studentensouper? En 's avonds geen tooneel! De menschen zouden moeten leven van de leegheid hunner eigen gedachten, en zij zouden het voelen alsof de waterleiding was afgesneden. Dat is een robijntje van een argument en als de Staat ook kon besluiten de bende schrijvers, die niets of alleen absurde dingen hebben te zeggen, den mond te snoeren of de handen te binden, dan zou ik dat schoonheidsinstituut nog wel op den koop toe willen nemen.

Herman Robbers, de bekende romanschrijver, vat het heel wat nuchterder op; een verhaal schrijven is voor hem een soort van liefhebberij, „de een timmert graag, de ander schrijft graag". Hij is heelemaal niet geneigd een artiest te huldigen en te waardeeren boven andere verdienstelijke menschen. Pessimist is hij volstrekt niet en hij gelooft dat er in het dagelijksche nog wel sublieme momenten zijn. Lid van S. D. A. P. is hij eigenlijk slechts in naam, want zijn heele socialisterij bestaat in de overtuiging dat wij een paar eeuwen lang werken moeten in de richting van het gemeenschappelijke, en dan zal het individu weer eens aan de beurt komen. Robbers keuvelt aldus op gemoedelijke wijze over vele en velerlei onderwerpen, geeft nu en dan zeer gezonde opmerkingen ten beste en is ons sympathiek door volkomen afwezigheid van aanstellerij en artiesterigheid.

Bij Is. Querido vindt men juist het tegenovergestelde. Eene exuberantie, waarin men verdrinkt; een prater over alles en nog wat; een man met onbeperkt vertrouwen in zichzelven. „Een enkel aarzelend vraagje gaf hem aanleiding, om zooveel te vertellen, dat

het mij dikwijls duizelde," verklaart d'Oliveira, en ik kan het mij voorstellen. Als wij deze weinige bladzijden doorlezen, staat QUERIDO voor ons, volop uitstortend zijn sensitieven woordenvloed, en druk gesticuleerend.... „je denkt ieder oogenblik, dat hij zal neervallen, uitgeput."

Zoo vond de schrijver hem een zestal jaren geleden, maar nu bij een tweede bezoek was veel veranderd: „alles deed zien, dat hij (Querido) op eenigerlei wijze pas een flinken klap van het leven had gekregen en dezen klap zoowel in zijn temperament als in zijn overtuiging verwerkte". Vroeger verdedigde hij zijn afgrijselijken roman *Levensgang* met te zeggen, „dat het smerigste en het gemeenste noodig waren, om de waarheid niet te kort te doen" — nu noemt hij het een rauw en uiterst realistisch boek, dat hij toen in de wereld heeft geschopt, en verklaart in *Menschenwee* en vooral in *De Jordaan*, te zijn teruggekomen van zijn vroegere opvatting van ongebreidelde realistiek. Zijn eerste boeken waren visionair, zijn realisme was een overgangsvorm, en thans gaat hij met zijn *Melvina of de Legende van den Vuurtoren* evenals met zijn *Saul en David* in de richting der romantiek, die naar eigen bekentenis de grondtoon van zijn wezen is.

CAREL SCHARTEN onderwerpt zich per brief, geschreven 5 Januari 1914 uit Serici, aan het interview. Hij is gedienstiger en vooral openhartiger dan Couperus in zijn schriftelijk antwoordje. De Nieuwe Gidsers leerde hij vroeger kennen dan Hooft en Vondel, maar de sympathie voor de eersten was al spoedig verdwenen toen hun vervaltijd duidelijk begon aan te breken.

SCHARTEN is van oordeel, en ik geloof dat hij groot gelijk heeft zoolang zij blijft als zij tegenwoordig is, dat de poëzie voorloopig maar een troost en een verpoozing voor eenzame enkelingen is; maar aan het proza, in het bijzonder aan den roman, staat dagelijks een breede taak te vervullen. En ook dit laatste stem ik hem toe, wijl ik in den roman een der krachtigste middelen zie om de menschen aan te spreken en te overtuigen. Helaas, dat van dit middel zoo schromelijk misbruik wordt gemaakt om te misleiden en te bederven.

ADAMA VAN SCHELTEMA staat in zijn literaire opvattingen weer lijnrecht tegenover den jeugdigen dichter P. N. VAN EIJCK, en niet alleen waar de eerste zegt: „dat je zoo moet schrijven, dat zooveel mogelijk menschen het begrijpen", wat voor den jongere „eenvoudig anti-poëtisch is". Als ik echter moet kiezen dan stel ik den socialist (hij is het op zijn eigen manier) heel wat hooger dan VAN EIJCK, al is het natuurlijk niet mogelijk in alles met hem eens te zijn

Ik geloof niet dat, ware ik in de plaats geweest van d'Oliveira, het kwasi-wijsgeerig gesnap van den heer VAN EIJCK ik geduldig zou hebben kunnen aanhooren. Het lijkt mij te veel een vooraf geschreven en ingestudeerd speechje over dialectisch ontleden, Nietzsche, Dostojefski, inhaerente en latente kracht, intellectualisme, de groote twijfel, ethisch agnosticisme, de sociologische beteekenis van den dichter, maar bij al die geleerdheid verklaart hij nog niet te weten of het leven wel een zin heeft; hij zoekt er naar. Wij hopen dat hij zal blijven zoeken totdat hij vindt, en evenals thans ook in de toekomst, nooit zal vermogen in te zien „hoe men dat voortdurend knagende gevoel van de redeloosheid van het leven tot zwijgen kan brengen met de schoonheid".

ADAMA VAN SCHELTEMA is niet zoo zwaar op de hand. Ofschoon socialist, is hij toch rustig genoeg om te begrijpen, dat „de wereld après tout in zijn geheel iets grooter is dan de sociaal-democratie". Als gymnasiast had hij met zijn vrienden al een klein „nieuwgidsje" opgericht, toen volgde een rauw studentenjaar aan de universiteit, zijn propadeutisch in de medicijnen, afbreken der studie; hij werd tooneelspeler, leerling in een kunsthandel en ten laatste schrijver en dichter. De Nieuwe Gids, om zijn anarchisme en naturalisme, dat hij een onding vindt, stond hem volstrekt niet aan en tegen de bekende formule van Kloos, „een gedicht is de individueelste expressie van de allerindividueelste gevoelens", plaatste hij en verdedigde deze andere: „een gedicht moet zijn een muziekstuk van woorden en gedachten, dat door zooveel mogelijk onzer medemenschen wordt begrepen".

Hoe is deze man tot het socialisme gekomen? Zijn antwoord is: niet uit medelijden met de arbeiders, want je kunt met koningen net zoo goed medelijden hebben, maar „ik vind het leven onmogelijk, wanneer je niet een overtuiging hebt, die je het leven naar een zeker bestel laat zien".

Maar of hij die overtuiging nu heeft gewonnen of zal behouden? Ik kan het bijna niet denken als ik deze merkwaardige uitdrukking van hem verneem: „De sociaal-democraten komen met vage algemeenheden, als „gemeenschapsgevoel" en „solidariteitsgevoel" en daar zijn zeker mooie elementen in, maar dat geeft volstrekt geen antwoord op het wereldvraagstuk van het practisch-moreele leven — en dat geeft bijv. het katholicisme wel. Daarom staat dat zoo sterk...." Deze waardeering heeft mij werkelijk verrast. Men begrijpt nu echter waarom zijne kunst niet zoo propagandistisch doet als die van Gorter en Roland Holst.

Behalve de genoemde komen in dit boek van d'Oliveira nog twee andere verslagen van een onderhoud met de tooneelschrijfster JOSINE SIMONS-MEES en met den phantastischen filosoof DR. J. BIERENS-DE-HAAN. Het eene is om zijn kortheid en het andere om den inhoud te weinig belangrijk om er hier verder op in te gaan.

De lezer, die van literatuurgeschiedenis houdt, zal dit boek met graagte bestudeeren. En ik neem de vrijheid hem te verzoeken dan eens goed te letten op al de tegenstrijdigheden, welke er reeds heerschen onder de opvattingen van dit luttel aantal mannen. Nu de geweldig malle leuze van „l'art pour l'art" verdwenen is, die ten minste nog een schijn gaf van eensgezind willen en streven, blijft er weinig band meer over. Men behoeft geen Pilatus te zijn om twijfelmoedig te vragen: quid est veritas, wat is nu toch eigenlijk de waarheid? En men behoeft ook geen buitengewoon diepdenker te zijn om te begrijpen dat eene kunst, die haar taak vervullen kan en in de gemeenschap iets heeft te beteekenen, moet komen van een groep eensgezinden (wat *den geestelijken inhoud* betreft!) Tot zoolang blijft het, gelijk ROBBERS zeide: eene liefhebberij: de een timmert en de ander schrijft.

A. B. H. GIELEN

E. d'Oliveira, De Jongere Generatie (vervolg op „De Mannen van '80) geïllustreerd (267) Ned. Bibliotheek. — Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

I

Men klaagt — en terecht — over den verderfelijken invloed, welke uitgaat van de hartstochtelijke beschrijvingen en de schaamtelooze buitenissigheden eener zoogenaamde litteraire kunst. Wat de verbeelding verhit en het gevoel verstompt is ongetwijfeld noodlottig; — het laat in het hart lastig te verdrijven microben achter.

Maar verderfelijker en noodlottiger zijn die letterkundige voortbrengselen, welke meer rechtstreeks 's menschen gedachtenleven aantasten.

Dat een letterkundige het als zijn taak beschouwt een leidsman te zijn in het rijk der gedachten, wie zou het wraken? Nieuwe vergezichten te openen, nieuwe wegen te banen, of althans het

sinds lang gevolgde pad meer effen en begaanbaar te maken, dat is zijn verheven roeping.

Maar wee! wanneer de leidsman zelf zich van richting vergist of het spoor bijster raakt.

Gedwee als lammeren volgen de arme misleiden hun gids. Geen durft zich verzetten. Vooral niet als de gids met groote beslistheid den weg blijft wijzen. Men is hem nu eenmaal gevolgd naar streken, waar eens anders leiding noodzakelijk is. Men kan niet meer zonder hem.

Aan den voet van den berg zij men op zijn hoede. Daar staan de gidsen, maak daar uwe keuze, later zou u een te-kort aan omzichtigheid bitter kunnen berouwen.

Waartoe al die beschouwingen?

Me dunkt, ze zijn noodzakelijk wanneer men de Fransche Leestafel nadert. Voor ons, vreemdelingen, zijn ze zelfs onontbeerlijk. Op die leestafel ligt veel wat gevoel en verbeelding kan verkankeren, maar nog veel meer wat 't gedachtenleven kan vergiftigen.

Moralisten en critici, romanschrijvers en dramatici, die voor alles beoogen een *thèse* ingang te doen vinden, literatoren, die school willen maken, zijn er in Frankrijk veel meer dan elders. Men denke slechts aan J. J. Rousseau, Renan, Taine, Zola, enz. enz. Nu is het voor ons zaak voorzichtig te zijn. Immers 't is een feit, dat bij de Franschen het gedachtenleven veel spontaner is dan bij ons. Bovendien heeft de gemakkelijke, oorspronkelijke, dikwijls geestige wijze, waarop zij hun gedachten uitdrukken, iets bekoorlijks. Onwillekeurig voelen we ons dan ook getrokken tot een Franschen schrijver, en 't gebeurt maar al te dikwijls, dat in 't rijk der gedachten een Fransche leidsman meer en blijvender invloed uitoefent op ons buitenlanders dan op volgelingen van zijn eigen nationaliteit.

Er wordt wel eens gelachen met de „verlichting", welke de Franschen beweren aan de wereld te brengen. Men beschuldige hen echter niet te gauw van chauvinisme en vrage zich zelf eens af, of die verlichting — welke dikwijls volstrekt geen verlichting is — wel zoover zou uitstralen, als vreemdelingen er niet zoo tuk op waren hun kaars aan een Fransche flambouw te ontsteken.

Een letterkundige, welke in den laatsten tijd buiten Frankrijk, ook ten onzent, een verderfelijken invloed heeft gehad is MAURICE MAETERLINCK.

Zelfs voor Katholieken van het beste slag was hij een lievelingsauteur geworden.

't Is dan ook allerverblijdendst dat er van hooger hand niet alleen een waarschuwing maar zelfs een verbod kwam. Alle werken van Maeterlinck werden bij decreet van 26 Januari 1914 op den Index geplaatst.

Wat een ontgoocheling! Nog zoo kort geleden, in 1911, werd hem de Nobelprijs voor letterkunde toegekend. En thans? Er mogen er zijn, die deze veroordeeling overdreven vinden — straks zullen we het gegronde van het Index decreet aantoonen — maar is er iemand, die nog durft beweren, dat na dit vonnis Maeterlinck ongerept uitgaat? Misschien enkele beunhazen, die speculeerend op de aantrekkelijkheid der verboden vrucht, wat extra-reclame maken voor dit „slachtoffer der Inquisitie" en uit het Indexdecreet munt trachten te slaan tot spekking van eigen beurs. Maar, behoudens deze enkelingen, beseft ieder weldenkende, dat, waar mannen, wier plicht het is te waken over het godsdienstig en zedelijk heil der christenheid, met zulk een gestrengheid optreden, aan den schrijver wien het geldt wel degelijk menig haakje los is. Men moet een heel erg verouderd anti-papisme zijn toegedaan, om dat niet te erkennen.

Wij, Katholieken, gaan verder dan die erkenning. Roma locuta, causa finita. Wij laten voortaan Maeterlinck's boeken gesloten. Wij mogen en willen het gevaar niet meer loopen giftplanten te plukken.

Zich onderwerpen sluit echter niet uit 't vragen naar de reden der veroordeeling.

De Index-Congregatie motiveert haar besluiten niet, maar de inhoud en strekking der veroordeelde werken spreken luide genoeg.

Maurice Maeterlinck werd in 't jaar 1862 te Gent geboren. Het grootste gedeelte van zijn leven heeft hij echter in Frankrijk doorgebracht, voornamelijk te Parijs, waar hij als jonkman reeds heentoog om zijn rechtskundige studiën te voltooien.

Zeven jaren was hij in zijn vaderstad leerling der Jezuieten op het Collège Sainte-Barbe. Nooit heeft hij zijn vroegere leermeesters hun *étroite tyrannie* kunnen vergeven. In de voorrede der bloemlezing zijner werken zegt zijn „levensgezellin", Georgette Leblanc, dat hij 't leven niet zou willen herbeginnen *au prix de ces sept années de collège.*

Nu dan moet die „tyrannie" al bizonder erg geweest zijn. Want het leven is voor Maeterlinck een Dorado, een paradijs.

Aan een hiernamaals in Christelijken zin gelooft hij niet. 't Geheele Christelijk geloof heeft hij reeds lang vaarwel gezegd. Hij is zelf gaan denken en van wijsgeer is hij zedeprediker geworden. Hij houdt er een soort leeken-moraal op na, die moeilijk te definieeren valt. Iets wazigs, iets wat men tracht te grijpen en telkens weer ontsnapt. Geen scherp omlijnde beginselen en voorschriften, maar een wonderlijk samenstel van schoonklinkende formules, tooverformules, wier cabalistische kracht den argeloozen lezer in hypnotischen slaap moet brengen en hem de aarde met haar distels en doornen moet doen beschouwen als een luilekkerland.

Maeterlinck is een magnetiseur. Niet alleen gaat er van zijn kunstig gerythmeerden volzin een geheimzinnig fluïde uit, maar door zijn woorden heen leest en hoort men iets, men weet niet wat, iets vaags, iets waardoor men zich onwillekeurig voelt aangegrepen. Sprekend van Maeterlinck's „suggestieve knapheid", zegt Kloos: „Ik weet niet, hoe hij 't doet, ik heb er niet achter kunnen komen, maar dat hij 't doet, heb ik gevoeld".

In zijn theaterstukken b.v. *l'Intruse* en *l'Interieur* voelt men den Dood naderen, in en door de woorden der sprekende personen voelt men hem aansluipen, telkens dichter en dichter, eindelijk daar is hij! of liever, neen hij is er niet, maar ieders verbeelding ziet hem aanwezig. 't Is vernuftig, pakkend, maar akelig en ongezond.

Suggestief is Maeterlinck ook wanneer hij philosopheert. Omtrent de groote vraagstukken der menschheid, 't Godsbestaan, de ziel, het leven, 't hiernamaals uit hij zich in vage termen, wier fletsheid een leger denkbeelden suggereert, welke hij bij heldere, onomwonden voorstelling zou hebben weggeworpen. Hieruit volgt dit eigenaardige, dat menigeen, die de woorden van den wijsgeer niet verstaat, de gedachten, welke door die woorden meer worden ommanteld dan uitgedrukt, gewillig in zich opneemt.

In dat magnetiseeren bestaat dan ook 't gevaarlijke van dezen schrijver.

Daarbij komt, dat de denkbeelden, welke men bij hem opdoet, allerverderfelijkst zijn. Zijn philosophie is deterministisch, fatalistisch, pantheistisch, tevens spiritualistisch-symbolisch, voor alles echter is ze anti-christelijk.

Dit blijkt zonneklaar uit Maeterlinck's laatste werk *La Mort*. Hij stelt zich voor de verschillende oplossingen, welke van het probleem van het hiernamaals gegeven worden, te onderzoeken. De Christelijke oplossing moet echter eerst uit den weg geruimd: „Ne nous attardons pas à écarter de notre esprit tout ce qu'y ont

laissé les religions positives.... Il n' en est pas une qui nous apporte une preuve devant laquelle puisse s'incliner une intelligence de bonne foi".

De systemen, welke hij 't onderzoek waard acht zijn vier in getal: „Hors des religions, quatre solutions, sans plus, sont imaginables: l'anéantissement total, la survivance avec notre conscience d'aujourd' hui, la survivance sans aucune espèce de conscience, enfin la survivance dans la conscience universelle ou avec une conscience qui ne soit pas la même que celle dont nous jouissons en ce monde."

Na lange uitweidingen over theosophie en spiritisme maakt hij eindelijk de vierde stelling tot de zijne. 's Menschen eindbestemming is een voor altoos wegzinken in het bewustzijn van het Heelal. Arme ziel, die haar eeuwige toekomst moet bouwen op zulk los zand.

Wat 't lichaam betreft, dit sterft om nimmer te verrijzen.

Men begrijpt 't gemakkelijke van deze theorie. Geen verrijzenis, geen verwijtend geweten hiernamaals; had ik geen gelijk te zeggen, dat voor Maeterlinck het leven een paradijs is van genietingen?

Hij ducht dan ook den dood niet. Vooral wil hij geen akeligheden bij sterfbed of begrafenis, sterk aan te bevelen vindt hij euthanasie en crematorium.

Doch genoeg. 't Is niet zoozeer wegens de driestheid, b.v. van *Monna Vanna*, dat Maeterlinck door het Indexdecreet werd getroffen. Zeker, een vrouw ten tooneele voeren, die in haar onteering toestemt en enkel met een mantel omkleed verschijnt in de tent van het legerhoofd, dat de stad belegert, bereid hem aldus den prijs te betalen, welke hij vorderde voor het ontzet der vesting, is grootenlijks in strijd met de elementairste begrippen van deugd. Ook al volgt de onteering zelve niet, het blijft een kaakslag in 't gelaat der christelijke moraal. Maar voor zoo iets was geen bizondere veroordeeling noodig. Het Christelijk geweten doet hier duidelijk genoeg zijn rechten gelden.

Daarentegen was het wel noodzakelijk den spitsvondigen, arglistigen wijsgeer te brandmerken, die als een wolf in schapenvacht rondsloop en menigeen verschalkte.

Onwillekeurig raakt men onder den invloed van dezen magnetiseur en noodzakelijkerwijze moet iemand, die naar hem luistert van 't rechte pad afdwalen. Leidslieden, gidsen als Maeterlinck brengen u, ondanks u zelven, ver van den top der Christelijke waarheid naar het moeras van twijfel en ongeloof.

Veel betrouwbaarder dan de holle sophistiek van Maeterlinck is de philosophie van ALFRED CAPUS.

Alfred Capus werd in de maand Januari van dit jaar tot lid der Fransche Academie gekozen. Hij schreef romans en theaterstukken, maar werd vooral bekend door zijn artikels in den Figaro, losse schetsen over van alles en nog wat, wekelijks verschijnend onder den titel: *Courrier de Paris.* Deze bijdragen verzamelde hij in twee bundeltjes, *les Moeurs du temps,* waarvan het eerste loopt van October 1911 tot October 1912, het tweede tot October 1913.

Deze verzameling heeft geen andere eenheid dan die, welke het opschrift, *les Moeurs du temps,* aangeeft, namelijk uit het feit van den dag leidt Capus den moreelen toestand van het oogenblik af.

Een eerste verdienste dezer uitgaaf is ongetwijfeld de vorm. Men vindt hier de beste eigenschappen van den stijl der groote meesters — dien eenvoud en die gemakkelijkheid, dat heldere en doorzichtige, dat geheel-af-zijn, dat aan echte Fransche werken een onweerstaanbare bekoorlijkheid geeft.

Ook wanneer het door Capus behandelde onderwerp weinig belangrijk schijnt, leest men hem toch gaarne en ik kan mij voorstellen, dat een man van ontwikkeling er een genotvolle geestelijke verpoozing in vindt, om, rustig gezeten, eenige oogenblikken bij kleine teugjes deze fijne likeur te savoureeren.

Zooals de titel zegt is Capus een moralist. Dat de Fransche zeden en toestanden van vandaag in hem geen lofredenaar vinden, spreekt vanzelf. Immers wie niet vrijwillig blind is en zijn gezond verstand raadpleegt moet noodzakelijkerwijze zien, dat er is something rotten in the state. Maar ook is hij geen Savanarola, geen boeteprediker. Zijn kritiek is zelfs niet scherp genoeg.

In Frankrijk, zegt hij, *le bon sens et l'ironie sont nés le même jour.* In dit punt is hij een wasch-echte Franschman, gezonde waarheden dient hij op met rake opmerkingen en pittigen spot gekruid. Maar de toestanden zijn vaak te erg dan dat men er zich met een schouderophalen, hoe minachtend ook, van af kan maken. De Presidenten der Fransche Republiek noemt hij ergens: *des philosophes sans ambition,* maar ook zijn eigen philosophie is dikwijls *sans ambition,* erg oppervlakkig, zonder diepte of verheffing. Dit is zijn groot gebrek, namelijk dat hij herhaaldelijk vervalt in die kleurlooze neutraliteit, die van zelf vervloeit in waterig dilettantisme, in een goedwillig berusten in het *fait accompli,* in een krachtelooze anemie, ongevoelig voor gebeurtenissen, welke

een man van karakter tot heilige woede moesten prikkelen.

Desniettegenstaande kan men veel bij hem leeren en vooral dit één, toch niet alles wat van Frankrijk tot ons komt overgewaaid als heilig en „tabou" te beschouwen. Het „article de Paris" heeft bij ons een altijd zekeren aftrek. Als het maar uit Parijs komt, staan bij ons de grenzen open. Capus laat zien, hoe in de groote metropool, ondanks 't geknoei van financiers en politieke sectarissen, ondanks den voortdurenden aanvoer van exotische bestanddeelen, het water op menige plaats nog zuiver blijft en frisch. Dit water is gezond om te drinken. Maar hoe dwaas is het van onze lage landen te willen maken een uitmondingsterrein der Parijsche riolen; een gevaar dat te vreezen schijnt als men de aanplakbiljetten leest van schouwburgen of langs de vitrines loopt van boekwinkels en spoorwegkiosken.

Als ik de lezing dezer bundels aanbeveel, dan is het omdat men er uit kan leeren naar waarheid toestanden te beoordeelen, wier juist begrip voor ons dikwijls zoo moeilijk is. Alleen moeten wij de diagnose verder voortzetten en ons niet, zooals Capus, beperken tot afkeuring of bespotting, maar bovendien die geneesmiddelen aandurven en aanprijzen, welke geloof en geweten ons voorschrijven.

Tenslotte een korte aanhaling, om te doen zien, hoe deze moralist 't Fransche karakter door en door kent. Met een enkel woord teekent hij de treurige waarheid, welke bij iedere verkiezing opnieuw in het licht wordt gesteld: „Vingt hommes pleins de bon sens et qui gèrent parfaitement leurs affaires privées prennent immédiatement des résolutions absurdes si on les réunit en conseil municipal. Un électeur très fin met une espèce de volupté, la volupté électorale, à confier ses intérêts à un imbécile et qu'il connaît pour tel".

Deze „galerij van philosophen en moralisten" wilde ik voor vandaag sluiten met eenige beschouwingen over PIERRE DE COULEVAIN (eigenlijke naam is Mlle Favre).

Nochtans de moed en de lust ontbreken mij er toe.

Het laatste boek van deze schrijfster, *Le Roman merveilleux*, werd mij toegezonden door een vriend, die 't als étrenne bij een Hollandschen boekhandelaar had gekocht. Het is zulk een schandelijk pamphlet, zoo'n samenraapsel van godslasteringen en onwaarheden, dat ik niets beter weet dan het oordeel over te schrijven van een criticus: „Pour relever toutes les erreurs qu'il

renferme et venger la religion de toutes les attaques qu'il dirige contre elle, il faudrait dix volumes. Au total, livre essentiellement anticatholique et des plus pernicieux".

De schrijfster, die sedert jaren een zwervend leven leidde en onlangs stierf in een hotel te Lausanne, maakte er aanspraak op, te zijn een soort prophetes, een leidsvrouw in het gebied der gedachte. Zij slaagde, helaas! maar al te goed.

Moge met haar dood haar verderfelijke arbeid voor goed verzinken in onverstoorbare vergetelheid!

Katwijk a/Rijn, 1 Mei 1914 J. v. RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Wetenschappelijke Bladen vertaalt, artikelen uit Buitenlandsche Tijdschriften en heeft thans *(aflev. Mei)* een zeer ongelukkige keuze gedaan: een korte levensschets van Kardinaal Mariano Rampolla del Tindaro naar een opstel van Raffaele de Cesare, Italiaansch senator, in de *Deutsche Revue* van Maart. Van het begin tot het einde is dit druksel een misdruk. Leo XIII wordt voorgesteld als een Paus, die thuis behoorde in de middeleeuwen, als de „meest trotsche Paus, dien de kerkgeschiedenis misschien kan aanwijzen".

Rampolla is een heilig man, die het zich niet moeilijk maakte over den moord van Monza; hij vleide den Paus op eene wijze die hem zeer aangenaam was, hij zou zeker Pius X zijn opgevolgd, volgens personen die hem intiemer kenden!! Enfin, je moet Italiaan zijn om zoo te liegen, en Senator om zoo'n politiek vlegel-artikel te lanceeren, lasterend en tevens den gelasterde voorstellend als een heilig man. Hetzelfde Tijdschrift geeft een vertaling van een bijdrage in *der Türmer* van Dr. Karl Storck: De wisselwerking tusschen den kunstenaar en de Gemeenschap, waarin zeer verstandige opmerkingen voorkomen o. a.: „Bij den normalen kunstenaar is het een zeer natuurlijke aandrift, om zich te richten tot een zoo groot mogelijken kring van de samenleving". Daarnaast staan echter opvallende stommiteiten, (vergeef het woord) b.v.: waar hij het heeft over de „gedachte van het socialisme".

In *Jong Dietschland (Paschen)*, staat een stuk Over Moderne Letterkunde van Pauli, dat uitmuntende principen verkondigt over het goed recht der Katholieke letterkunde, de waanzinnige en leelijk materialistische theorie van „de kunst om de kunst" in den hoek dringt. August Vermeijlen (zegt Pauli) „bouwt

zijn philosophisch en esthetisch systeem buiten het Christendom, op los drijfzand;" Cyriel Buysse: „Een nare treurigheid hangt over al zijn menschen, losse lusteloozen, walgelijke jonkmans, beestachtige kerels, walgelijke brutaliteiten, aanrandingen der eerbaarheid, onkuische zinspelingen". En dan deze kenschetsende noot: „Elk jaar onderneemt Cyriel van uit den Haag een reisje „een vroolijke tocht" door België, komt uitrusten aan d'Leie, te Afsne of daaromtrent, kijkt wat rond in het Vlaamsche land en schrijft dan een boek", en diezelfde mijnheer bouwt een werkkamer op palen, kilometers ver van zijn kasteel, een reclame voor den ernst, waarmee hij zijn studiën maakt van natuur en volk. Mundus vult decipi (adres d'Oliveira, zie tweede artikel van dit tijdschriftnummer). Herman Teirlinck noemt hij in de rij der Vlaamsche prozaisten wellicht de allerfijnste, maar een „treurige kunst, zinnelijk en ongodsdienstig".

Gustaaf Vermeersch is onze groote pessimist" (geen aanbeveling) en Emmanuel de Bom is op weg om even erg te worden, jammer; Reimond Stijns maakt karikaturen van Katholieken, dus ook een stumperd in geestelijk opzicht zooals al die Vlamingen, die ten onderste boven rollen om het Protestantsche Noorden te behagen. Lode Bakelmans — wij kennen hem en zijn werk: „modderige tooneelen waarin liederlijke matrozen, verlodderde dompelaars en barmeiden de hoofdrol spelen". Eveneens voortzwoegend in noodlottige richting: Victor de Meyere, Leo Meert, Hegenscheidt, Frans Verschoren, Adolf Herckenrath! En daar kunnen nog heel wat namen worden bijgevoegd; het wordt tijd voor eenVlaamsch-Katholieke opstanding, dat zeg ik, de Noorder-broeder.

Onze Eeuw (Mei aflev.). Het einde van Nonneke, een geniepig novelletje van een afgevallene. Eene recensie van Molkenboer's Roomsche schoonheid, zonderling afstekend tegen den grilligen uitval van Gerard Brom in Van onzen Tijd, die zich daar opwindt door zijn krachttermen.

Elsevier's geïllustreerd Maandschrift (Mei aflev.), geeft een idioot schetsje van Frans Verschoren, een van die ongelukkige Vlamingen, die het in den bol krijgen zoodra ze meê mogen werken aan een Tijdschrift in Noord-Nederland, ofschoon ze zelf meer talent hebben dan tien tijdschrift-vullende Noordelingen.

Op de Hoogte (Mei aflev.) brengt Een stukje geschiedenis van de prent-briefkaart, dat door tekst en illustratie heel interessant is, maar 't meest belangwekkend is toch De Martelaren van 1672, eene historische schets van den moord der gebroeders De Witt. Mooie foto's van het huis, dat Johan de Witt in 1672 op den Kneuterdijk bewoonde, van de ziekenkamers en den pijnkelder in de gevangenpoort, van den overval en den moord, van een merkwaardig handschrift, een brief van Johan de Witt aan Maria van Berckel, vrouw van Cornelis de Witt, verluchten dit artikel.

Het blad *De Nederlander,* geeft onder den titel van Reclame-

boek eene vernietigende kritiek van den roman, In 's levens Storm. De recensent, die gelukkig onderteekent, breekt eenvoudig *alles* af en noemt het boek „een van de ergerlijkste prullen, die ik ooit gelezen heb", hij wijst op een koddigen zin van den prospectus, die blijkbaar onnadenkend is samengesteld enz.; maar waarom bij deze gelegenheid zoo smalend gesproken over Roomsche vroomheid? Dat is toch te mal en zelfs een beetje kwajongensachtig. Vooral nu vlak boven deze passage over bijgeloof in Vlaanderen een artikel staat, dat grappig is van onkunde en groen van nijd. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Aalders (Dr. W. J.) Groote mystieken, Giordano Bruno. Baarn. Hollandia-drukkerij 1914 (bldz. 48) f 0.40.

Giordano Bruno onder de groote mystieken! Als pantheisme en erotische overprikkeling mystiek moeten heeten, dan behoort Giordano Bruno tot de mystieken. Maar God beware de wereld voor zulke mystiek!

Ik begrijp niet, wat de heer A. bewogen heeft tot het schrijven dezer brochure. Bruno's beteekenis ligt toch alleen in zijn Christen- en Kerkhaat. Een groote verschijning is hij niet geweest. Zijn wijsbegeerte is een vaag, onsamenhangend stelsel, dat wel van phantasie, niet van logische denkkracht getuigt. Het pantheisme heeft hij zelfs niet duidelijk uiteen weten te zetten, gelijk bijv. een Spinoza deed. Zijn leven is voorbijgegaan zonder eenig werk voor de maatschappij, waar zijn bedenkelijke avonturen hem terecht een meer dan twijfelachtige reputatie bezorgden. De heer A. zal zelf wel niet meenen, dat het korte, vluchtige levensschetsje, waarmede de brochure opent, genoeg is om het karakter en de strekking van Bruno's geschriften te verklaren. Het is te oppervlakkig, wat men trouwens van het geheel moet zeggen.

Het ergste komt nog. De tweede in de rij der „groote mystieken" zal zijn Santa Teresa. Het reine beeld van de serafijnsche heilige van Avila naast dat van den verloopen, bandeloozen monnik van Nola! Zulk een beleediging moest men haar nagedachtenis besparen.

J. F. DE GROOT

Fransen (Ferd.) Uit Jesus' Leer en Leven. Overwegingen, toespraken, beschouwingen. I. Het openbare leven 1914. Nijmegen, Malmberg, (353) f 3.50.

De schrijver, subregent van het Bisschoppelijk seminarie St. Michiels Gestel, biedt zijne medepriesters op de eerste plaats, een werk, dat zij met vreugde zullen begroeten, want de ZeerEerw.

Heer Fransen is reeds goed bekend door de vroegere uitgave zijner *Toespraken* en zijner *Vasten-Meditaties.*

Het leidt geen twijfel of deze nieuwe toespraken en overwegigingen kunnen een leiddraad bieden niet alleen bij Zondagspreeken, maar ook bij conferenties voor H. Familie en Congregatie. En als de auteur vraagt of het boek niet dienstig zal kunnen zijn voor meditatie en geestelijke lezing, dan antwoorden wij zonder aarzeling bevestigend. De toepassingen welke gemaakt worden vloeien ongezocht uit het besproken onderwerp; de taal is verzorgd en de beweging der zinnen verraadt de overtuiging en warmte, waarmede zij werden geschreven. Het 2e deel zal behandelen het verborgen leven, het lijden en de verheerlijking van Christus; doch elk deel vormt op zichzelf een afgesloten geheel. Met allen nadruk bevelen wij dit hoogst nuttige werk, dat met groote zorg is uitgegeven, de lezers aan.

R. K. PR.

Kesteren (Bas. van, Ord. Cerm.) De Mis en het Christelijk leven. Vrij bewerkt naar Mgr. de Gibergues, Bisschop van Valence. Bussum, Paul Brand (137) post 8o.

Dit boekje — weer 'n echt keurige „Paul Brand-editie" — beschouwend de *H. Mis* in verband met het *Christelijk Leven,* kan ik — op één hoofdstukje na, waarover zoo-straks — ten zeerste aanbevelen. In warme taal — soms wellicht wat te gerekt en afdwalend van het eigenlijke onderwerp voert schr. ons wat dieper door in het wezen van het H. Offer des Nieuwen Verbonds en leert er ons de heerlijke lessen uit trekken, die er zoo overvloedig in besloten liggen.

Met bijzonder genoegen zag ik, dat schr. zich niet door een verhit gepolemiseer van verleden jaar van de wijs heeft laten brengen en met een gerust gemoed devote beschouwingen voorstelt over het *Mis-ceremoniëel* in verband met *Christus H. Lijden* (blz. 18—19, blz. 95) Wat is er natuurlijker! De naief-devote middeleeuwen, — wat niet zeggen wil dat er nooit werd overdreven! — die doortrokken waren van den geest der H. Liturgie, hebben ons die praktijk geschonken en, zooals hier, ontdaan van wat gezocht en onnatuurlijk is, verdient zij alle aanbeveling.

Gods toorn tegen de zondaars „bevredigen" (blz. 7) doet mij onaangenaam aan; blz. 42—43 over de drie factoren waarvan de waarde der aanbidding afhankelijk is, kon met een lichte wijziging winnen aan logischen gang en daardoor aan duidelijkheid.

Ernstiger bezwaren echter heb ik tegen Hfdst. XI *„Noodzakelijke gesteltenis, om zooveel mogelijk voordeel uit de Mis te trekken."*

Als schr. zich de moeite wil getroosten dit Hoofdstuk eens te toetsen aan Suarez' „Commentaria et Disputationes in III Div. Thom.", Quaent. 83, Art. 1, Disp. 77, Sect. III, geloof ik, dat hij een *omwerking* van blz. 131—134 ten zeerste wenschelijk zal achten: Dan zullen dubbelzinnige uitdrukkingen, onklare of bedenkelijke distincties en eenige onjuistheden, die nu lichtelijk tot verwarring en misverstand leiden, ten eenenmale verdwijnen. Wellicht zullen

wij ons dan zelfs mogen verheugen eindelijk een volksboek te bezitten, waarin het *mede-offeraarschap der geloovigen* niet slechts, zooals in menig ander, geconstateerd en dubbel onderstreept maar mede *kort en duidelijk verklaard* wordt, zoodat de geloovigen óók eens hooren *wat die uitdrukking feitelijk inheeft, waar hun mede-offeraarschap eigenlijk in bestaat.*

En dit acht ik méér dan wenschelijk; èn wijl die *uitdrukking* zelf reeds aanleiding tot misverstand biedt, èn wijl het *feit* wèl dikwerf op den voorgrond geschoven maar dan, zooals hier, of in 't geheel niet of min juist verklaard wordt, èn omdat het *begrip* dezer zaak toch altijd zóó weinig „einleuchtend" is, dat zelfs Suarez de verklaring ervan „zeer moeilijk" noemt.

OSCAR HUF, S. J.

Morauski (Maryan). Bij het meer van Geneve, vertolkt en van aanteekeningen voorzien door H. Ermann S. J., C. N. Teulings, 's-Hertogenbosch (399 bladz.).

De tweede uitgave van dit boek is een heugelijk verschijnsel, daar ze het bewijs levert, dat de ernstige, het leven beheerschende vraagstukken van den godsdienst in wijden kring belangstelling vinden. Ernstig is de stof in deze gesprekken behandeld, maar de schrijver, die een goed theoloog was, had het benijdenswaardige voorrecht tevens een goed letterkundige te zijn. En zoo wist hij aan een onderwerp, dat zoo licht het idee wekt van dorre, wetenschappelijke redeneering, een vorm te geven, zóó aantrekkelijk en boeiend, dat men, bladzijde op bladzijde doorlezend, de degelijkste uiteenzettingen en bewijsvoeringen, de grondigste oplossingen van alle bezwaren volgt met een belangstelling als ware het uitspanningslectuur. Mij deed het denken aan den indruk, door de lezing van de Soirées de St. Petersbourg, lange jaren geleden, op mij gemaakt. Zulke boeken kunnen en moeten dunkt mij, veel goeds stichten.

De vertolker, wiens ongekunsteld, vloeiend Hollandsch, zelfs de gedachte aan een overzetting doet verdwijnen, mag dit werk rekenen tot het schoonste, waarmede hij nu sinds jaren onze apologetische litteratuur heeft verrijkt. J. F. DE GROOT

Rossum (G. M. Card. van). De essentia sacramenti Ordinis disquisitio historico-theologica, Friburgi Brisgoviae, B. Herder, 1914 (200).

Eeuwen lang is onder de theologanten het vraagstuk behandeld, welke de eigenlijke stof is van het sacrament des Priesterschaps. Zeer velen, waaronder mannen van het hoogste gezag, waren de meening toegedaan, dat, althans in de Westersche Kerk, de *traditio instrumentorum* òfwel de geheele stof òf ten minste een onderdeel daarvan vormde. Eerst op het einde der achttiende en vooral in den loop der negentiende eeuw kwam er een kentering. Veilig kan men zeggen, dat in onze dagen volgens het algemeen gevoelen, behoudens enkele uitzonderingen, de oplegging der handen, en deze alleen, de stof is van het sacrament.

Dit is de conclusie, waartoe ook Z. E. kardinaal van Rossum in dit werk wordt gevoerd. Nieuw is zij niet, maar het betoog, waardoor zij gestaafd wordt, legt getuigenis af van zoo groote belezenheid, zoo zorgvuldigen arbeid en scherpzinnige kritiek, dat dit boek ongetwijfeld een aanwinst is voor de theologie. Bezwaarlijk zal men een werk vinden, waar in betrekkelijk klein bestek, slechts 200 bladzijden, de kwestie zoo van alle zijden wordt toegelicht als in deze verhandeling van den doorluchtigen Kerkvorst.

Ook de bezwaren worden onderzocht, zonder vooringenomenheid, met die kalmte en degelijkheid, welke het geheele werk kenmerken. Vermelding moet vooral gemaakt van de oplossing der moeilijkheid, getrokken uit het decreet van Eugenius IV voor de Armeniërs. Terwijl tot nu toe de meeste theologanten, die de oplegging der handen als de eenige stof van het sacrament erkenden, van meening waren, dat de Paus niet bedoeld had de leer over stof en vorm van het Priesterschap te verklaren, maar alleen de ceremoniën in het Westen in gebruik, ook aan de Armeniërs voor te schrijven, is kardinaal van Rossum van een tegenovergesteld gevoelen. Lettend op de algemeen heerschende meening dier tijden en op het werkje van den H. Thomas, waaruit het decreet bijna letterlijk getrokken is, moet men toegeven, dat voor die opvatting veel is te zeggen. De onfeilbaarheid des Pausen zou er in alle geval niet mee gemoeid zijn, wijl het geen leerstellige verklaring voor de geheele Kerk gold. Of hiermede het laatste woord gezegd is over het bekende decreet, zal de toekomst moeten leeren.

Voor ons is de verschijning van dit verdienstelijk boek dubbel welkom. Het katholieke Nederland, dat met zooveel rechtmatige fierheid de verheffing van een zijner zonen tot de hoogste kerkelijke waardigheid heeft begroet, moge er een nieuw bewijs in zien, dat, bij vele andere verdiensten, ook diepe geleerdheid op het gebied der theologie hem de eer van het purper verwierf.

J. F. DE GROOT

Wieman (J. J.). Onze Moeder de H. Kerk bij ziekbed, uitvaart en begrafenis harer kinderen. 1914 A'dam, Lenfring (123) f 0.30.

Een goed en goedkoop boekje dat wij den Katholieken zeer aanbevelen. Er bestaan reeds dergelijke uitgaven, maar hier is alles in kort bestek bij elkaar gebracht en de antwoorden, die in het latijn moeten worden gegeven staan aangeduid in de italiaansche uitspraak. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Goulmy (Paul). Het Bestuur der Heilige Roomsche Kerk, 2e druk, 's-Bosch, Teulings (168), f 0.80.

Veen (Dr. S. D. van). Inrichting en Bestuur der Roomsch-Kath. Kerk, Baarn, Hollandia (37), f 0.40.

Het eerste is een tweede en vermeerderde druk van No. 16, der Apologetische Vereeniging Petrus Canisius, bewerkt door den volijverigen kapelaan van Druten. Het tweede is No. 6 der serie „Kerk en Secte", bezorgd door den Utrechtschen Hoogleeraar Dr. van Veen. Hij had liever gezien dat een geloovig zoon der Katholieke Kerk dit onderwep had behandeld, „die het met instemming en liefde kon beschrijven, wat mij, die haar in beginsel en wezen tegensta, natuurlijk niet mogelijk zal zijn. Maar het is mij niet mogen gelukken zoo iemand daartoe bereid te vinden". Ons dunkt dit was ook niet noodig; het boek van Goulmy, dat vijfmaal grooter is, bestond reeds en is natuurlijk even goed voor Katholieken als Protestanten toegankelijk. Wij twijfelen geen oogenblik aan de objectiviteit van Dr. van Veen, doch als hij leest het uitgebreide en bijna alle bijzonderheden gevend werk van Paul Goulmy, zal hij in zijn eigen boekje nogal iets vinden dat verandering of aanvulling behoeft. Het degelijk boek van Goulmy, bevelen wij ten zeerste aan. R. K. PR.

Haegheberg (A.). Schetsen uit het leven van P. H. van Haecke, priester uit het Bisdom van Brugge 1829—1912. Amsterdam—Rotterdam v. Langenhuysen (149), f 0.80.

Ik heb van Haecke in Brugge eenmaal ontmoet en vond als iedereen, hem een zonderling man; en dit boek is even zonderling. Een godvruchtig priester was hij stellig, ofschoon hij door zijn dwaze in- en uitvallen niet altijd dien indruk maakte. Juist daarom heeft Haegheberg dit boek geschreven, wijl wij „overal waar wij kwamen, geheel België door, van mijnheer van Haecke hoorden spreken als van eenen grappenmaker, zonder ooit veel gewag te hooren maken van zijn talenten als schrijver, als predikant, ja zelfs als godvruchtig doch eigenaardig priester". Nu vrees ik echter dat juist door dit boek eene aaneenschakeling van anekdoten, grollen, dwaasheden, geestige en ook *heel platte* gezegden, de indruk zal blijven dat van Haecke een aarts-grappenmaker was *bijna* altijd en bij alle gelegenheden. Dat had anders kunnen zijn.
A. GIELEN

Jörgensen (Joh.). Reisbeelden uit Noord en Zuid. Uit het Deensch door p. St. v. d. Velde O. M. J. Lanno Maes. Thielt. De R. K. Boek-Centrale, Amsterdam.

Wie veel gezien heeft, kan veel vertellen! Wie zou er dan meer kunnen vertellen dan de beroemde bekeerling Jörgensen, de onvermoeide reiziger in Noord en Zuid? Bij hem houdt reizen en vertellen gelijken tred. Ieder krijgt te weten wat hij gedurende zijn omzwervingen heeft gezien, gevoeld, gedacht, want dit is het eigenaardige van zijn Reisverhalen — is Reisbeelden, dat door Heine in de mode kwam, wel een goed Hollandsch woord? — dat zij meer beschrijven wat zijn geestelijk, dan wat zijn lichamelijk oog mocht opmerken. De natuur- en stadsbeschrijvingen, hoe goed en mooi ook, dienen slechts als lijst. Op zijn gevoelens,

gedachten, herinneringen, beschouwingen alleen komt het aan, dit is het essentiëele van Jörgensen's arbeid.

In het Noorden houdt hij zich niet lang op. Jammer misschien, vooral, waar hij onze verwachtingen zoo hoog spande na het verwijt aan zijn landgenooten gericht — ook door ons misschien even goed verdiend — „Zoo dikwijls minachten wij, jammer genoeg, de schoonheid van ons eigen land voor den vreemde". En dan brengt hij ons in Vadstona, het Assisie van het Noorden, van waar een machtige godsdienstige strooming over de drie Noordsche rijken uitging. Hier toch was het, dat de H. Brigitta den grondslag legde van een nieuw Noordsch godsdienstleven.

Helaas! de heiligdommen liggen er verlaten en verwaarloosd. Wat er overgebleven is, geeft den beschouwer groote gedachten van hen, die hier eens leefden, baden en werkten. Te spoedig dus verlaat hij het Noordsche vaderland, waarin wij zoo gaarne met hem hadden gedwaald langs de puinhoopen, getuigend van een grootsch Katholiek verleden.

Wij trekken met hem mede naar Westphalen, naar het oude Munster, dat ook eigenaardige bekoring voor hem heeft. Maar hij toeft er niet lang. Zijn mystieke ziel voelt zich onweerstaanbaar aangetrokken door het stille Dülmen, waar de ster van den genialen dichter Clemens Brentano stond boven het bed eener arme lijderes, de gestygmatiseerde non Anna Catharina Emmerich. Daar eert hij haar nagedachtenis in het nederige huis, waar zij haar vizioenen zag, waar zij Christus' lijden medeleed en in geur van heiligheid stierf. Nog verder volgt hij haar gangen, hij bezoekt het eenvoudige gehucht waar zij geboren werd, de velden, waar zij landarbeid verrichtte, de statiën van den kruisweg te Coesfeld, die zij zoo menigmaal met haar vriendinnen bad, een lange tocht van wel twee uren; de plek waar zij in een winternacht voor een groot steenen kruis knielde, toen God haar bij de handen nam en overal rondvoerde in Zijn heerlijkheid.

Zeer ontroerend zijn deze bladzijden, vol stemming, weemoed en toch sterke en stille hoop, die troost geven en moed.

Dan gaat het verder naar oude steden als Aken, Würzburg, naar het heerlijke, onvergetelijke Beuron, zoo vaak door hem bezocht; het dal van vrede en verkwikkende stilte, Ueberdingen, vol van de herinnering aan den Dominicaan Heinrich Suso — wellicht een der grootste meesters en letterkundigen der wereld, den minnezanger Gods, die daar geboren werd. In stilte danken wij Jörgensen dat hij ons dezen beroemden „mystieker" weer in herinnering bracht en zijn persoon deed vereeren.

En dan opent zich het schitterende Zuiden voor ons. Perugia houdt hem even op, dan brengt hij den winter in Rome door, den winter van 1902/3. Hier echter gaat hij aan het philosopheeren, zeer raak, zeer lezenswaardig, doch — meest over Deensche toestanden — 't zijn geen „Reisbeelden" meer, maar krantenartikelen over hedendaagsche beschaving, zedenbederf, achteruitgang, over Deensche wantoestanden, vooral op letterkundig en kunstgebied.

Alles voor Denen zeker van veel belang, hoewel ook wij ons voordeel kunnen doen met zijn vele geestige, scherpzinnige opmerkingen. Maar met reizen hebben deze hoofdstukken al heel weinig te maken.

De vertaling door een Zuid-Nederlander is over het algemeen vloeiend, hoewel onder den Vlaamschen mantel vele leelijke germanismen worden binnengesmokkeld. De gedichten door het boek verspreid, werden — niet altijd even gelukkig — vertaald door den veelbelovenden dichter-minderbroeder P. Hilarion Tans.

M. S.

Muls (Joseph). Steden (met 13 platen). Smit Michiel, Brugge. C. L. van Langenhuijsen, Amsterdam.

Een allerkeurigst uitgevoerd boekje met fraaie platen. Zeven steden worden er in beschreven of liever de schrijver, bekend advocaat uit Antwerpen, die laatst in den Amsterdamschen Kath. Kunstkring „De Violier" een mooie, zeer belangwekkende lezing hield — geeft ons zijn stemmingen weer, opgewekt door het bezoek aan zeven Europeesche steden en hun omgeving.

Wellicht wordt zijn ziel nog het diepst getroffen door de schitterende Oostersche schoonheid van Constantinopel, waar op den Bosphorus de zon laait en davert over de houten huizen en de marmeren kaden der paleizen „goudbekleist" doet dalen tot in den vloed.

Maar ook het vervallen, stervende Venetië fluistert hem haar geheimen toe, klaagt hem haar niet te ontkomen smart. Parijs ziet hij „het hoofd half dronken van te veel genoten heete wijnen"! Boven van de torens der Notre Dame, een eeuwenoude grijze wereld van steenen vol diepen en droeven ernst te midden van het oppervlakkige, leutige leven van deze onafzienbare genotstad. Dan vertoeft hij ook nog in de oude Vlaamsche steden van zijn geboorteland, in Oud Lier, Rousselaere, Brugge, Antwerpen, zoo verschillend van Stamboul, de Lagunenstad, en la ville de Lumière. De intieme schoonheid dezer stille stedekes, vervult hem met droeven maar toch zoeten weemoed. Antwerpen doet hem vooral Conscience waardeeren, den half vergetene, die toch met zooveel liefde en trouw Antwerpen en de Antwerpenaars in zijn romans beschreef, zoodat in zijn werken het Vlaamsche leven van het midden der 19de eeuw zal bewaard blijven. Hoe verder wij van dit leven af zullen zijn hoe „duurbaarder" ons de boeken zullen worden, waarin wij er de voorstelling van vinden.

Met deze daad van piëteit besluit Josef Muls zijn stedenreeks. Zal hij er in slagen hernieuwde belangstelling te wekken voor het werk van Conscience? Zijn geestdrift èn voor den ouden schrijver èn voor zijn geliefde vaderstad verdienen het zeker ten volle dat hij zijn doel bereikt.

Een vergelijking tusschen den gloedvollen woordenrijkdom van den jongeren Vlaming en den naïven gemoedelijken verhaaltrant van den 100-jarige, wijst echter beter dan zware verhandelingen

aan hoe ver de weg is door Zuid-Nederlandsche letterkundigen sinds Conscience's tijd afgelegd. M. S.

Vaudon (l'Abbé Jean). Une ame de Lumière. Paris, Pierre Téqui 1914 (XXXIX—362).

Herhaaldelijk heb ik mij bij het lezen van dit boek gevraagd, wat de schrijver eigenlijk wilde. P. Gratry behoort ongetwijfeld tot de merkwaardige figuren van de vorige eeuw. Zijn talenten, zijn oprecht streven om de waarheid te kennen en te doen kennen, de beslistheid, waarmede hij tegen Vacherôt en Renan in het strijdperk is getreden, zijn innige, misschien wat zoetelijke, vroomheid, de weldadige invloed, dien hij op velen zijner tijdgenooten heeft uitgeoefend, dat alles geeft hem recht in de nagedachtenis der Katholieken te blijven voortleven.

Daar waren ook schaduwzijden en Vaudon erkent het. Zijn philosophie miste de hechte en groote beginselen of liever, hij was geneigd zijn poëtische droomerijen voor beginselen aan te zien, zijn staatkundige ideeën waren doortrokken van liberalisme en men heeft den pijnlijken indruk nog niet vergeten, dien zijn houding tijdens het Vaticaansch Concilie op de Katholieke wereld maakte. Gelukkig, dat een loyale onderwerping spoedig volgde. Alles te zamen was er meer licht dan schaduw in die ziel.

Maar wil Vaudon ons in P. Gratry doen kennen den mensch? De weinige bladzijden, waarin zijn levensloop wordt samengevat, zijn daarvoor niet toereikend. Den schrijver, den wijsgeer, den redenaar en apologeet? Waarschijnlijk wel. Hij tracht ons een soort bloemlezing te geven uit Gratry's werken. En het moet erkend, dat de aangehaalde bladzijden. wat stijl betreft, een gelukkige keuze verraden. Maar zij dragen ook de sporen van dat vage, dat nevelachtige en droomerige, dat afhankelijk zijn van het oogenblik, waardoor wij ten slotte onbevredigd blijven. De schrijver schrijver schijnt het zelf te gevoelen, hij wil ons zijn bewondering, misschien onbewust, opdringen. Hij plaatst zich recht voor het voorwerp dier bewondering, en als wij hem bescheiden willen vragen: Ga, als het u belieft, een weinig op zijde, dat wij zelf ook eens kunnen toekijken, dan ziet hij ons over den schouder aan en roept: Maar dat is heerlijk, onovertreffelijk geniaal, Bossuet waardig. Ja, hij zegt het met zooveel overtuiging, dat het bijna onheusch zou wezen niet met hem in te stemmen.

Wil hij misschien opwekken tot lezing van Gratry's werken? Het spijt mij dat ik dan mijn uitnoodiging niet kan voegen bij de zijne. Ondanks al het goede, door Gratry verricht en het nog betere, door hem bedoeld, geloof ik niet, dat de geschriften van Gratry bestemd zijn een blijvenden, heilzamen invloed te oefenen. De reden ervan gaf ik boven genoegzaam aan. J. F. DE GROOT

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Bogaardt (W. H.). Gouvernementsbetrekkingen in Nederl. Oost-Indië. Gids voor hen, die eene Gouvernements-betrekking in

Ned. Oost-Indië wenschen te vervullen. Naar officiëele gegevens bewerkt. 1914, Amsterdam, Langenhuysen (186) f 1.25.

Een onmisbare gids voor hen die eene betrekking zoeken in dienst van het *Gouvernement* (voor *particuliere* betrekkingen heeft men zich te wenden tot het Informatie-bureau, waarvan het adres in het „voorbericht" wordt opgegeven); een vraagbaak voor ouders bij de keuze van een aanstaanden werkkring voor hunne zonen. Het boek behoeft eigenlijk geene aanbeveling, want belanghebbenden zijn natuurlijk genoodzaakt het zich aan te schaffen en ten rade te gaan bij deze Indische specialiteit, die hun alle inlichtingen geeft. FR. FL.

Lamers S. J. (G). De phychologie van het Geheugen. Theorie en praktijk volgens de nieuwste Wetenschap. 1914, Malmberg, Nijmegen (132) f 1.25.

Verschenen als No. 1 van *Malmberg's Pedagogische Bibliotheek* en, wij zeggen het maar terstond, een goed begin is daarmede gemaakt. De schrijver weet ons zulke belangrijke inlichtingen te geven, dat wij bijna aldoor zijn verschrikkelijken stijl vergeten. Over wezen en eigenschappen en opvoeding van het geheugen handelt dit boek en biedt ons een overzicht der gewonnen resultaten. Misschien mocht men een logischer indeeling der stof verwachten; zoo zouden wij *verbetering van het geheugen* liever gezien hebben onder *de opvoeding* en *de reproductie* geplaatst vóór *de geheugenziekten,* ofschoon wij toegeven dat de schrijver redenen kan hebben gehad om te doen als hij deed, die ons ontgaan. In elk geval mogen wij toch Pater Lamers dankbaar zijn voor zijn werk, dat onderwijzers en opvoeders een schat schenkt, niet alleen van theorie, doch ook van praktische opmerkingen en aanwijzingen. DR. S.

Salsmans S. J. (P.). Rechtelijke Plichtenleer: Deontologia juridica. 1914. Brussel. A'dam, R.K. Boek-Centrale (373) f 2.50, geb. f 3.25.

Ziehier nu een werk, waarmede de kloeke, voortvarende Vlamingers hunne zoo degelijke, zoo bezadigd voortstappende noordelijke broeders weer een eind voor zijn. Maar, gelukkig voor ons nationaal gevoel! wij alleen zijn niet in de achterhoede. Want ik ken geen werk in eenig andere taal, dat in opzet en behandeling der stof met het boek van Pater Salsmans kan vergeleken worden.

De strekking ervan wijst de S. in zijn *Voorbericht* aldus aan: Het wil een handboek wezen, waar de rechtsgeleerden in hunne beroepsbezigheid, spoedig en duidelijk, omtrent de talrijke punten waar geweten en zedenleer bij betrokken zijn, eenige toelichting vinden. Te dien einde neemt de schrijver het positieve recht op, zooals het gemeenlijk wordt verklaard, en vraagt zich dan af wat, volgens het natuurrecht en het stellig, Goddelijk en Kerkelijk recht, omtrent den *gewetensplicht* moet worden besloten.

Is deze opzet van het boek gerechtvaardigd, heeft hij reden

van bestaan? Ongetwijfeld, antwoordt de S., wiens betoog ik hier kort wil samenvatten.

Het positieve (burgerlijk) recht immers bestrijkt uiteraard een veel kleiner gebied dan de katholieke zedenleer, die *alle* verplichtingen van den mensch, burger en katholiek, dus ook wat hem door natuurrecht of door de stellige, Goddelijke of Kerkelijke wet wordt opgelegd, aanwijst en leert onderhouden. Hieruit volgt, dat niet alles, wat door de staatswetten niet is verboden, in geweten geoorloofd mag heeten. Daarenboven — afgezien nog van de mogelijkheid, dat een of ander burgerrechtelijk voorschrift of verbod niet of weinig in overeenstemming zal zijn met de katholieke zedenleer — kan het voor komen, dat niet altijd, hetgeen het positieve recht regelt, met *rechtstreekschen gewetensplicht* wordt bekrachtigd.

Om deze redenen dus, zullen positief, menschelijk recht en zedenleer niet steeds hetzelfde voorhouden, wat betreft de verplichting tot een bepaalde gedraging. En dit niet, als zouden zij uiteraard, van nature vijandig tegenover elkander staan. Waar integendeel de strijd losbarst, zijn geheel andere oorzaken in het spel. Maar het ligt geheel en al in de rede, dat wegens verschil van standpunt en strekking van beide, het oordeel omtrent een bepaalde gedraging, van het een of andere standpunt uit, niet geheel hetzelfde zal zijn.

Dies gaat het niet aan te zeggen: volgens de wet is het zus of zoo en daarmede de zaak als afgedaan te beschouwen. Met het beroep op een wets-artikel of op de gevestigde jurisprudentie, kan de zaak voor een rechtschapen jurist, laat staan voor een katholiek rechtsgeleerde niet afgedaan zijn. Daar valt nog op iets anders te letten en op dat „andere" heeft de S. door zijn werk de onverdeelde aandacht willen vestigen, vooral van katholieke juristen.

Was dit overtollige moeite? Zoo oordeelt niet de Leuvensche hoogleeraar in het Recht, Prof. Vliebergh, die een sierlijke inleiding schreef voor dit boek. Dat er nog op „iets anders" te letten is, blijft, zoo schrijft hij, „te dikwijls een *algemeene waarheid*.... Wanneer het er op aankomt in bijzonderheden te gaan en te zien of in een gegeven geval de menschelijke wetten overeenstemmen met de zedenleer, zijn velen niet meer te huis". Wanneer dit zoo is — en er bestaat m. i. geen reden, om de gezagvolle uitspraak van den Leuvenschen hoogleeraar te betwijfelen — dan voorziet het werk van Pater Salsmans, om nog eens een versleten cliché te gebruiken, in een ware behoefte. Dan moet dit boek voor den jurist worden een *handboek* in den letterlijken zin van het woord; niet weggeborgen moet het worden in een verscholen hoek zijner boekerij, maar het behoort te liggen op zijne werktafel, onder zijn onmiddellijk bereik. Het zal hem leeren het: *prudenter dubitare* bij voorkomende gelegenheden en hem opwekken door diepergaande studie en raadpleging van vakmannen de oplossing van moeilijke vragen op het spoor te komen. Wellicht zal ook de ijverige raadpleging van dit werk met zijn schat van litteratuur

zijn belangstelling wekken voor hetgeen in den loop der eeuwen door katholieke moralisten is gewrocht en hem doen grijpen, zoo al niet terstond, naar de werken der grooten, der ouden, dan toch naar de monographieën hunner moderne leerlingen, een van Gestel, Pottier, Lehmkuhl, Vermeersch en zoovele anderen. Zooals de toestand nu is, was het mij een aangename verrassing, maar dan toch een *verrassing,* op de studeertafel van een onzer jongere juristen, een werker, aan te treffen het zoo degelijk werk van Vermeersch: Quaestiones de Justitia.

Doch niet alleen voor de juristen, ook — last not least — voor de priesters zal dit boek zeer nuttig zijn. Zoo dikwijls hebben zij voorlichting te geven in netelige rechtskwesties, en zij zullen het op prijs stellen, waar het materiaal in de groote moraalboeken dikwijls zoo verspreid ligt, in dit werk een systematisch-geordend handboek te bezitten, waar zij spoedig en met de gewenschte helderheid de noodige aanwijzingen kunnen vinden.

Het boek is verdeeld in 8 hoofdstukken, resp. handelend over: Toerekenbaarheid, Wet en Plicht, Recht en Rechtvaardigheid, Staatswetten en Rechtvaardigheid, Eigendom-bepalende Wetten, Kontrakten in het algemeen, Kontrakten in het bizonder, Schenking, Erfopvolging, Testament, Algemeene- en Bizondere beroepsplichten (vooral van rechters en advocaten). Deze dorre opsomming echter geeft natuurlijk in de verte geen denkbeeld van de ontzaglijke stof, die verwerkt is. Men zou moeten afdrukken het twaalf bladzijden lange, zorgvuldig samengesteld zaakregister om te doen zien, hoe geen enkel vraagstuk, dat met het rechtsleven verband houdt, onbesproken is gebleven. En dit alles is behandeld met een scherpte en duidelijkheid, die geen ruimte laat voor dubbelzinnigheid of twijfel, en tevens met een bondigheid en beknoptheid van uitdrukking, welke den meester verraden, die aan alle zijden zijn stof beheerscht. Slechts een man van de wetenschappelijke kracht als Pater Salsman, die herhaaldelijk een nieuwe uitgave bezorgde van de „Theologia Moralis" van Génicot, en reeds vele geleerde opstellen schreef in de „Nouvelle Revue Théologique", was in staat zulk een werk te schrijven.

Ik eindig met den hartgrondigen wensch, dat dit boek in Noord-Nederland een even gunstig onthaal moge vinden als het reeds ontving bij onze Zuidelijke broeders.

Oudenbosch. F. TUMMERS, S. J.

Uytendoorn (Corry). Kinder-, Morgen- en Avondgebedjes. Een boekje voor Moeders en wie zich met opvoeding bezighouden. 1914. Amsterdam, R. K. Boek-Centrale (46).

Zeker heeft.... zij (ik had daar bijna den waren naam geschreven) een goed werk gedaan met het verzamelen dezer godvruchtige, dikwijls heel aardige kinderversjes. Zij zullen werkelijk de moeder helpen hare kleinen godsdienstig op te voeden; de kinderen, groot geworden, misschien nog herinneren aan die dagen van

eenvoud en onschuld hunner jeugd en .... daardoor sterk maken in den strijd. Een mooi boekje dat iedere jonge moeder in haar bezit moet hebben. Mevr. J. BEKE—MULDER.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Berden (Martin). Kamers met nachtrumoer. Humoreske. Amsterdam, Harms Tiepen (116).

De titel doet even opschrikken, maar dat is niet noodig. Men kan rustig blijven zitten en kalm deze vier eenvoudige, grappende schetsjes doorlezen. (*Kamers met nachtrumoer, Een huiselijk oneenigheidje, Een fietstocht, Een dagje naar buiten*).

Het genre is goed en overvloed van dergelijke kluchtige vertellingen hebben wij niet. Op den duur zal de opmerkingsgave van dezen auteur wel scherper worden en de schrijfwijze wat luchtiger nog. Als ik mocht, zou ik hem aanraden de korte verhaaltjes te lezen van den Engelschen humorist Jacobs, die een meester is in dat vak.

Berden mag bij zijn uitgever wel eens krachtig protesteeren, omdat deze als aanhang bij zijn boekje eene aankondiging en eene lofprijzing heeft laten voegen van den uiterst gevaarlijken roman Levensleed, die een pleidooi voert voor zedelijke afwijking en ontaarding. A. GIELEN.

Bronte (Charlotte) Jane Eyre. De wees van Lowood; uit het Engelsch door J. Kuylman. Wereldbibliotheek L. Simons f 0.90 geb: f 1.20.

Charlotte Bronte (misschien beter bekend onder haar pseudoniem Currer Bell) heeft indertijd heel wat van zich doen spreken door dit boek. Zij zelve was gouvernante en haar eerste roman (1848) verhaalt van haar ondervinding en ervaringen, zooals de Engelsche titel, *Jane Eyre, an autobiographie,* duidelijk verklaart. In Duitschland maakte de altijd roovende tooneelspeelster en schrijfster *Birch Pfeiffer* er een stuk voor de planken van; bij Bolle (als ik mij niet vergis) verscheen jaren geleden (1896) een zeer slechte, ongenietbare vertaling. Wat de taal betreft, is deze nieuwe uitgave er op vooruit gegaan.

Maar ik kan mij toch niet goed voorstellen, dat het tegenwoordig geslacht met smaak de 600 bladzijden, welke deze roman noodig heeft om aan zijn einde te komen, zullen doorlezen. Zeker het is 't beste boek dat Charlotte Bronte geschreven heeft, dat wil zeggen het meest geroemde. Een paar andere boeken schreef zij nog, die wel opgang maakten, doch geen opzien baarden. Zij stierf op 39 jarigen leeftijd (1816—1855) nog geen jaar na haar huwelijk.

Hare zusters Emily en Anne (schuilnamen Ellis Bell en Acton

Bell) hadden zich ook gewijd aan het romanschrijven, doch geen van beiden haalde de 30 jaren. *Jane Eyre* blijft een boek van literair-historische waarde, wijl de eersteling van een nieuw genre. Maar het is tamelijk vervelende lectuur. M. WALRE.

Geheim (Het) van den biechtstoel — Dora — Vertaling van J. J. G. Wahlen, Leiden J. W. van Leeuwen (K. Percken) (165) f 0.35.

Men heeft Roger Markham vermoord gevonden. De misdaad is des nachts gepleegd en den avond te voren heeft men een bedelaar de kerk en den biechtstoel zien binnentreden. De justitie ondervraagt den Pastoor en als deze weigert inlichtingen te geven, wordt hij gevangen genomen. Later ontdekt men den moordenaar een oud matroos, die haat en wraak koesterde tegen Roger Markham. Vele jaren geleden had Roger hem doen geeselen; hij had zulks 's middags den Pastoor in de biecht bekend en beloofd zijne wraakzuchtige gevoelens tot bedaren te brengen. Eene ontmoeting met Roger deed alle goede voornemens vergeten en.... hij pleegde den moord. Het gerecht veroordeelde hem ter dood, men wist echter gratie voor hem te verkrijgen; de geeselingen hem vroeger door Roger toegebracht, dienden nu als verzachtende omstandigheden. — Geschikt voor Volksbibliotheken.

Dora, het tweede stukje, komt me zoo bekend voor: eene jonge dame die wil schrijven en in lagere regionen gaat zoeken. Ze behandelt allerhardvochtigst een armen werkman, en als ze later ontdekt dat onder de zwarte kolendragersplunje een edel hart kan kloppen, komt ze gelukkig tot andere gedachten.

M. WALRE

Lans (J. R. van der) Koning Karel en Widukind, 2de druk 1914. Nijmegen, Malmberg (300) f 1.25, geb. f 1.75.

Iedereen weet, hoop ik, dat van der Lans zijne Historisch-Romantische werken laat verschijnen in statige reeksen. De eerste is reeds voltooid (*Gregorius de Groote — De tocht naar Damiate — Maagdepalmen — Voor honderd jaren — Een bloem in den kerker — Kruis en Adelaar)* en de tweede, waarvan *Om de Keizerstroon* het eerst zou komen, is genaderd nu tot *Koning Karel en Widukind.*

Daar wordt zoo nu en dan nogal wreed met de groote trom gewerkt om den een of anderen Katholieken wonderroman aan te kondigen.... en dan schieten de meesten opeens in een lach, omdat het zoo dwaas is. Dit staat vast, wij behoeven ons niet aan te stellen alsof wij nog heelemaal moesten beginnen op dit gebied; integendeel, wij hebben een literair verleden, dat ons dwingt hooge eischen te stellen, indien wij ons willen houden op diezelfde hoogte; van vooruitgang spreek ik nog niet eens.

Onder de voorgangers, die wij dankbaar moeten blijven, behoort J. R. van der Lans, ongetwijfeld een der besten en vruchtbaarsten onzer schrijvers. Het was steeds zijn lievelingstaak de groote Christenfiguren voor ons volk te doen herleven, en door zijne romans onze roemvolle historie aantrekkelijk en zóó bekend te

maken in breeder kring. En daarom geeft zijn werk ook niet alleen rustige en steeds nuttige ontspanning, maar bovendien kennis en lust om meer te weten. Wie derhalve het volk, in de ruimste beteekenis van het woord, zoekt te beschaven en te ontwikkelen, zijne liefde wil opwekken voor Roomsche grootheid, zal verstandig doen naast *Koning Karel en Widukind* ook de andere werken van dezen schrijver eene plaats te geven in zijne school- of parochiebibliotheek, ofwel ze aan te bevelen aan kennissen en vrienden. A. GIELEN

Monteyne (Lode). De tweede lente van Meneer Quistwater. Antwerpen, de Nederl. Boekhandel.

Wat het boek kost weet ik niet; wat het waard is zal ik den lezer toch even zeggen. Als wij alleen hadden te zien naar taal, observatie, verteltalent, dan zou ik het waardeeren, ofschoon niet zonder voorbehoud.

Maar als ik den inhoud bekijk... dan blijkt mij die zeer onzuiver. De rentenier Quistwater wordt weduwnaar en zijn schoonzuster is er als een zeemeeuw bij om hem op te pikken. Quistwater stelt zich echter tevreden met een fonograaf, borreltjes en eenige vulgaire vrienden. Doch hij wordt een jichtlijder en behoefte aan verzorging en liefde brengt hem tot inkeer. De oude vent huwt een mooi, jong naaistertje wier moeder, een sluwe werkvrouw, een handje meehelpt in het tot stand komen van dit huwelijk. De tweede Lente van Quistwater breekt aan; een dochtertje wordt hem geboren; de gelukkige vader loopt straks voldaan achter het kinderwagentje — maar in zijn jonge vrouw groeit afkeer tegen den ouden man.

Deze voelt ook dat de tweede Lente voorbijgaat, hij wordt sukkelend en zwak... hij denkt aan den dood, waarin zijn schoonzuster Angelique hem is voorgegaan.

Daar keert plotseling zijn zoon, die om goede redenen zich een tijdlang in Australië had moeten ophouden, uit den vreemde terug; verdringt bij Rachel zijn vader en leeft met zijn stiefmoeder. Quistwater berust allengs... en sterft tevreden. De menschen vergeten en nemen op den duur geen aanstoot bijna meer aan de schandelijke verhouding van Frans en zijn stiefmoeder. 't Is weer gedachtentuig, zooals men ziet! A. GIELEN

Snieders (August). Antwerpen in Brand. Nijmegen, Malmberg (208).

Deze roman van Snieders is te bekend om hem nu nog te komen aanbevelen. Wij gelooven dat hij in deze nieuwe uitgave van Malmberg's roman-Bibliotheek ook het jongere geslacht zal winnen, Zij vinden dan in elk geval iets te lezen dat flink is geschreven, boeiend verteld, en eene goede ontspanning geeft. Misschien was het niet kwaad geweest sommige uitspraken van Snieders met een enkel woord te verzachten b.v.: „De tijd, in welken wij ons bevinden, was die der spokerij en duivelskunstenarijen... Weinigen of liever *geen* waren van een zekere dosis overdrijving vrij te

pleiten..." In deze laatste uitspraak schuilt toch een groote overdrijving, en het ware gemakkelijk geweest dat met een enkel woord te corrigeeren. Het geheel ware daardoor niet beschadigd, veeleer verbeterd. A. GIELEN

Waldrichem (M. v.) Incognito. Dordrecht, Revers (200) f 1.50 geb. f 1.90.

Phemia Donker, een boerendeerne, had zich als noodhulp verhuurd bij Mevr. Notaris Verlaren. Twee dagen vóór haar in dienst treden, verklaarde ze niet te willen gaan dienen bij zulke menschen. Dat hoorde freule Pauline Tekken; ze gooide 't op een accoordje met Phemia en... ging als noodhulp bij de familie Verlaren in betrekking. Wilt U weten, waarom de echte Phemia daar niet heen wilde? Ze mocht niet van haar moeder, want men vertelde dat Mevr. Verlaren een lastige draak was en Mijnheer...? Nu, als ik U zeg dat Freule v. Tekken, alvorens in dienst te treden als eene pseudo-Phemia Donker, zich goed voorzien had van schuifjes en schroefjes en ze nooit ging slapen alvorens de deur van haar slaapkamertje (van binnen natuurlijk) te hebben gegrendeld, zult U er alles wel van begrijpen. En die voorzorgsmaatregelen waren heel noodig; de „noodhulp" ondervond het meermalen en weerde zich dapper in zulke gevallen. Zij was zoo'n beetje de goede engel der familie, ze ontdekte of beter hielp haar op 't spoor van Alwina, die er van doorgegaan was met den bruidegom van Ida, haar oudste zus; ze beschermde Ted, 't zwarte schaap der familie, en... ze bewaarde de Verlaren's voor een publiek schandaal, toen Papa met de kas zich uit de voeten wilde maken. (Nette familie!) Caspar, de zoon des huizes, vond wel iets bizonders aan die „noodhulp"; soms haalde hij haar aan en dan weer negeerde hij haar totaal. Toch kwam 't zoover dat hij Phemia vóór haar vertrek vroeg zijn vrouw te worden; en 't stond vast bij haar, het jawoord gegeven door Phemia, de noodhulp, zou ook door Freule van Tekken gestand worden gedaan. Ze was heusch verliefd op Caspar. De inhoud zegt genoeg; het is in géén geval lectuur voor jonge meisjes. J. WALRE

Waldrichem (M. v.) Caspar Verlaren. Dordrecht, Revers (320) f 1.50, geb. f 1.90.

Een vervolg op *Incognito,* dat ik om die reden heb besproken en om deze bovendien; de leenbibliotheken houden er vijf tot zes exemplaren van dit laatste boek op na en die zijn gewoonlijk nog „uit". Wat een treurig bewijs dat een boek meer wordt gelezen om de hartstochtelijkheid of zelfs schunnigheid dan wel om zijn mooiheid en kunst. Want dit boek is zoodanig, dat ik geen kans zie op fatsoenlijke manier een verslag van den inhoud te geven. Het behoeft ook niet, want het oordeel kan hier heel positief zijn: het deugt niet vanwege de brutale zinnelijkheid! Ik heb gezegd. M. WALRE

DUITSCH

Ebeling (E.). Vom Leben und vom Tod. Dresden, Leipzig, „Die Sonne" (292) f 1.65.

Wat de stijl van een boek kan doen, en hoe deze de onmacht van een auteur kan bewijzen, blijkt wel uit dezen bundel schetsen. Zoodra een gevoel moet worden uitgedrukt, een weinig sterker dan het alledaagsche, heeft deze schrijver maar éene manier om het den lezer duidelijk te maken; hij herhaalt het een of ander woord: „Manfred, lieber Manfred", „wie du kämpfst und kämpfst", „und küszte sie, küszte sie", „Ich kann nich, ich kann nicht", „Madete, Madete"... dit is de oogst van drie bladzijden, en zoo gaat het voort aldoor tot pagina 292! Maar zoover komt men niet; men krijgt al heel gauw het gevoel alsof een koekoek in de kamer zit en onophoudelijk zijn „koekoek, koekoek" hooren laat. En dan is het de boodschap: uitscheiden met lezen op straffe van ten laatste half razend te worden. Overigens komt er nog bij dat de heele verzameling schetjes in den zoogenaamd „poëtischen toon" is gehouden, en daar kan wel niemand meer tegen in onze dagen. FEDERER

Keller (Paul), Stille Straszen. Ein Buch von kleinen Leuten und groszen Dingen. Berlin, allgemeine Verlags-Geselsch, 3 Mark.

Keller „hat zu einer eigenartig und markant profilierten literarischen Persönlichkeit sich herausgebildet" zegt Max Geiszler. En dat is zoo; Paul Keller wordt erkend door allen, die iets meer zoeken dan spanning, als een mooi en vol talent. Stille Straszen opent hij met deze merkwaardige woorden: „Das Leben ist mit dem Lärm verwechselt worden und so wurde der Lärm international. Wo er sich am wildesten gebärdet, vermutet man die höchste Lebensentfaltung, die beste Kultur. Hij zelf erkent, dat ook hij een kind is van zijn tijd: „Nur manchmal, in stunden himmlischer Gnade, wenn ich am Dichterwerk bin, ist mir unsere Zeit ganz fern. Da gehe ich auf stille Straszen, die in blauen Traumlichtern liegen und weisz auch nur noch vom Lachen und Weinen einsamer Leute...

Uit dit boek kan de lezer hem leeren kennen. Hier heeft hij bijeengebracht wat hij het beste vond uit het werk der laatste jaren, korte, keurig gestileerde schetsen. FEDERER

FRANSCH

Binnet-Valmer, L'HOMME DÉPOUILLE; Christus wordt gehoond. — **Bois** (J.), L'ÉTERNEL RETOUR; verderfelijke onzin, spiritisme, zielsverhuizing en de heele potpourri. — **Bonmariage,** CAPRICES DU MAÎTRE; avonturen van het Parijsche leven; treurig, glibberig en schunnig. — **Clément-Janin,** JUDITH VAINCUE; een dwaas en slecht boek. Tegen de priesters; zelfmoord; socialisme! — **Coulevain** (P. de), LE ROMAN MERVEILLEUX; zeer slecht, wij schrijven over deze schrijfster en haar werk uitvoeriger. — **Duvernois**

(H.), LE CHIEN QUI PARLE; werkelijk, 't lijkt meer op 't blaffen van 'n hond, dan 't spreken van een mensch. — **Husson** (P.), LA QUOTIDIENNE AVENTURE; plat, obsceen, spottend met godsdienst en vroomheid. — **Lorrain** (J.), TRÉS RUSSE; een heel oud boek, opnieuw uitgegeven, deugt niet. — **Martin du Gard** (R.), JEAN BAROIS; een zeer gevaarlijk boek, omdat de auteur zoo dubbelzinnig is. — **Marcel** (G.), LE SEUIL INVISIBLE; de heer Marcel promoveert hier op valsche stellingen. — **Pert** (C.), CADY MARIÉE; slecht, huwelijksbedrog, dierentuinpraatjes. — **Piot** (J.), LE VILLAGE; verleiding, nogmaals verleiding van de dochter der verleide moeder; herediteit!! — **Planhol** (R. de), L'ESCLAVE ET LES OMBRES; zinnelijk, heidensch. — **Rabusson** (H.), GOGO ET CIE; vreeselijk gek en leeg. — **Schwab** (R.), MENGLATTE; het boek is eenvoudig niet te lezen, zoo lyrisch en opgewonden. Slecht! — **Ténars** (L.), LE CURÉ BOURGOGNE; een karikatuur van de geestelijkheid. De schrijver zegt dat hij niemand heeft willen ergeren. Gezellige kerel, die een sabel in je buik steekt en beweert dat hij 't zoo kwaad niet meent!

Beaunier (Adré), LA RÉVOLTE. Paris, Plon. 3 fr. 50.

Reeds dikwijls is er gewezen op het verheugend feit, dat het peil van den Franschen roman in de laatste jaren aanmerkelijk gestegen is. Stond het vroeger zoo goed als vast, dat een Fransche roman òf immoreel òf kinderachtig moest zijn, thans wijden de besten onder de Fransche auteurs hun schitterende talenten aan de verdediging van de oude waarheden, zonder welke een beschaving onherroepelijk tot ondergang veroordeeld is.

Het schandelijke schouwspel, dat hun geliefd land biedt, overgeleverd aan mannen zonder godsdienst, zonder geweten, zonder traditie, ja, zonder fatsoen, slechts bezield door fanatieken, duivelschen haat tegen alles wat Frankrijk eens groot, beroemd en zelfs bemind maakte, opende hun de oogen en wees hun den weg naar het eenige, dat hulp en redding kon brengen aan de oudste dochter der Kerk.

Ook Beaunier, de zeer talentvolle conférencier en medewerker aan de Revue des Deux Mondes verdedigt in zijn jongsten roman, de groote beginselen, waarop de maatschappij rusten moet: Godsdienst, vaderland en huisgezin.

De groote strijd speelt zich af in de ziel van een allerliefst, teergevoelig meisje, in goed Katholieken kring opgevoed, dat echter na den dood van de eenige, die zij liefhad, haar verstandige grootmoeder, de doodsche omgeving van haar provinciestadje verlaat, om in Parijs meer van de wereld te zien — en zooals zij denkt — in grooter vrijheid te leven. Het kind blijft echter goed en braaf, maar toch wordt geen teleurstelling haar gespaard. Een vriend van haar jeugd, voor wien zij genegenheid meent te voelen, is een der hoofdmannen van het socialistische kamp. Uit nieuwsgierigheid, maar ook uit ware belangstelling wil Anatolie zijn omgeving leeren kennen. Hoe woest revolutionnair ook, ziet

Paulin, de jonge man, er tegen op het reine meisje onder zijn partijgenooten te brengen. Wat zij daar ziet en hoort, doet haar schrikken en huiveren, zij begrijpt hoe diep de kloof gaapt tusschen haar en die verachters van alles, wat zij sedert haar jeugd als eerbiedwaardig en heilig vereerde, toch hoopt zij haar verloofde tot andere gedachten te brengen. Een werkstaking, een verkiezing, een poging om door publieke verloving hun stemmen te winnen, doen haar eindelijk inzien dat er van een huwelijk tusschen hen, geen sprake kan zijn. En de kleine opstandelinge keert treurig naar haar ouden kring in het rustig stadje, naar haar vervelende maar toch zoo goedhartige familieleden, zij heeft geleerd dat de opstand niets dan verwoesting der heiligste bezittingen tot gevolg heeft, dat het geloof en de traditie wel waard zijn dat men hun het offer brengt van moderne, onzekere ideën en dat het ware geluk slechts te vinden is in waardigheid, in degelijkheid, in den eerbied voor ons verleden en voor onzen godsdienst.

Dit zielsdrama is zeer fijn uitgebeeld, de personen geestig en bevallig omlijnd, langzaam en goed voorbereid is de omkeer in Anatolie's ziel. Haar verhouding tot den socialist blijft hoog en rein evenals tot Laurent, die haar zoo edel en onbaatzuchtig liefheeft. In de verte ziet hij de belooning voor zijn ridderlijke genegenheid schemeren, bij hem zal het teleurgestelde meisje troost, steun en geluk vinden in een echt christelijk huwelijk.

Zooals men ziet zijn wij hier ver van wat als gewone Fransche literatuur gold: echtbreuk-, cabaret- of boulevard-tooneelen. Hoewel er geen onvertogen woord in dit hoog ernstige boek vóórkomt, zullen, vooral om de politieke toestanden, die er in beschreven zijn, slechts volwassenen er het rechte genot van hebben.

Beaunier, ofschoon zijn eigen sympathie niet verbergend, weet tegenever het socialistisch gedoe en het misdadige stakingsbedrijf toch een zeer onpartijdig standpunt in te nemen. Dit geeft natuurlijk nog meer klem en kracht aan zijn betoog. M. S.

Berger (L.). La Voix des Frontières. Paris, Presse francaise 3 fr. 50.

Het boek is goed; een enkele bladzijde (276) een weinig gepassioneerd. Het boek is echt Fransch bovendien en gaat een weinig boven onze begrippen van vaderlandsliefde; het beschrijft namelijk den strijd van een jonge adellijke dame, die liever haar verloofde den bons geeft dan met hem te trouwen, zoolang hij, een cosmopolitische kunstenaar, zijn sympathie voor Duitschland en zijn plan om later in Berlijn te gaan wonen niet opgeeft. 't Is toch wel mooi dit boek niettegenstaande het warme chauvinisme.

DR. L. DAURIAC

Clauzel (R.). L'Aube rouge. Paris, Leclerc 3 fr. 50.

Een toekomst-roman, die speelt in 1950. Ik kan die dingen niet lezen en houd niet van de voorspellingen van zulke profeten. Wie er genoegen in vindt, weet titel en uitgever en kan het goed-geschreven boek bestellen. DR. L. DAURIAC

Dorvant (A.). La vie de garçon de Luce. Paris, Plon-Nourrit 3 fr. 50.

Lucie wil advokaat worden en gaat in Parijs studeeren. Om te voorzien in de kosten van hare studie zoekt zij bijwerk, maar dat mislukt. Zij ondervindt zelfs hoe gevaarlijk het is voor eene vrouw-alleen, en wat doodgewone creatuurtjes de zoogenaamde geëmancipeerde vrouwen zijn als men achter de schermen kan kijken. Een aardig boek, ook voor volwassen en (emancipatie-lievende) meisjes misschien heilzaam. DR. L. DAURIAC

Floran (Mary). Meurtrie par la Vie. Paris, Calmann-Lévy 3 fr. 50.

Heel goed. Een jonge, mooie en natuurlijk neurastenische parisienne wordt door haar dokters, die niet veel kans zien op genezing, verbannen naar een doodsche badplaats, waar een flinke gezonde dokter haar de gezondheid teruggeeft en als honorarium hare liefde ontvangt. Dat wordt verteld op zeer fijne manier, die van het verhaal een modelstukje maakt.

DR. L. DAURIAC

Larue (M.). Les Deux Vierges. Paris, Figuère 3 fr. 50.

Als roman is het boek, mijns inziens, totaal mislukt; maar het is toch interessant en boeiend door de groote eruditie, die de schrijver toont te bezitten omtrent eenige voorname personen der Revolutie. Voor volwassenen. DR. L. DAURIAC

Lechartier (G.) La Confession d'une femme du monde. Paris, Plon-Nourrit 3 fr. 50.

Het werk is geschreven met een goede bedoeling. Dat reeds zou kunnen blijken of ten minste worden vermoed uit de opdracht aan René Bazin. Een edel en braaf provincie-meisje (is dat Nederlandsch?) huwt een officier en wordt daardoor in het parijsche gezelschapsleven gebracht. Wat zij al moet leeren, om op de hoogte te zijn van al het gekonkel en geknoei, van gejokte vroomheid en geveinsde liefdadigheid. Troostvol is het boek niet, maar het kan nuttig zijn te weten wat het onthult.

DR. L. DAURIAC

Rameau (J.) Le Fuseau d'or. Paris, Plon-Nourrit 3 fr. 50.

Een rijk jongmensch brengt een braaf boerinnetje het hoofd op hol. Hij laat haar spelen voor koningin bij een openbare feestelijkheid, neemt haar mêe naar Parijs en denkt dat hij haar hart veroverd heeft. Maar 't arme kind komt tot inkeer en tot terugkeer naar haar eerste liefde en armoedig dorp. Voor volwassenen. Met talent geschreven. DR. L. DAURIAC

Vigny (Alfred de) Daphné. Paris, Delavigne 3 fr. 50.

„Daphné" is een nagelaten werk van Alfred de Vigny, dat thans

voor 't eerst, met de gebruikelijke piëteit en de onmisbare inleiding, wordt uitgegeven door Fernand Gregh. Het mag een vervolg heeten, in opzet en uitwerking, op *Stello,* met dit verschil, dat thans niet de maatschappelijke positie of roeping van den *dichter,* maar van den *godsgezant* behandeld wordt. Het boek zoekt een antwoord op de vraag: „Wat moet aan de menschen geleeraard worden om hen *gelukkig* te maken?"

Niet ten onrechte vindt Fernand Gregh dit onderwerp zeer „actueel". Want, naar zijn rondborstige bekentenis, is de leekenmoraal nog altijd niet op vasten grondslag geconstitueerd, en zoeken ook wij — de twijfelaars en de betere paganisten — nog altijd naar een zedeleer, die haar bindend karakter aan... ons zelf ontleent.

Van dit moeielijke vraagstuk heeft Alfred de Vigny, natuurlijk, geen oplossing gevonden, maar alleen de onverklaarbaarheid aangetoond. Fernand Gregh hoopt dan ook, dat het „Leven", na zoovele eeuwen ons teleurgesteld te hebben, in de toekomstige tijden ons een uitweg zal banen. Daartoe belooft hij zijn beste krachten aan te wenden.

Maar al żou Alfred de Vigny een oplossing gevonden hebben op die moeilijke vraag, ik betwijfel, dat vele lezers den moed zouden hebben ze op te diepen uit dezen roman. In plaats van rechtstreeks of althans klaar die actueele kwestie te behandelen, heeft de Vigny niet zonder geweld tegenover de geschiedenis — ze verlegd naar de 4de eeuw, en wordt ze uitgevochten tusschen den rhetor Libanias, tusschen een geidealiseerden Juliaaan den Apostaat, en tusschen twee onherkenbare heiligen: Basilius en Joannes Chrysostomus. De slotsom is, dat de Apostaat ten slotte erkent zich vergist te hebben met zijn godsdienesthervorming — „Tu l'emportes, Galiléen"; dat het christendom, voor intellektueelen als twijfelaars nu eenmaal zijn, geen oplossing brengt, tenzij voor goedgeloovige barbaren, en dat de leekenmoraal onhoudbaar is. Het boek dus van een twijfelaar, die, ernstig van nature, onvoldoende is onderlegd!

Voor ons is het duidelijkste resultaat van dit boek, dat de Vigny, ondanks sommige verzen van stoïcijnsche hooghartigheid en voorgewende beslistheid, nooit ontsnapt is aan den drang van het godsdienstige vraagstuk: hetgeen zijn waarschijnlijke bekeering nog waarschijnlijker maakt. Maar tevens blijkt nogmaals, hoe deze schaarsche dichter zijn schaarsche ideeën maar moeizaam wist op te zetten en in te kleeden. En wie meenen mocht, dat sommige critici van den laatsten tijd Lamennais' beteekenis overschat hebben, zullen thans moeten erkennen, dat, naast Sainte-Beuve, Victor Hugo en Lamartine, ook de Vigny den tweevoudigen invloed ondergaan heeft van dezen afvalligen priester.

Of de Israëlieten vereerd zijn met de rol, die de Vigny hun toebedeelt in het religieuze drama, mogen zij zelf uitmaken.

R. DE GRAVE

ENGELSCH

Ayscough (J.) Monksbridge, 8o (333) Chatto and Windus 6 sk. cloth.

De heldin van dit nieuwe werk van den bekenden Mgr. Bickerstaff is een woelwater met grootsche plannen, zooiets als Becky Sharp in Vanity Fair; doch haar voortdurende slimheid verveelt en maakt de karakterschets onwaarschijnlijk. Haar zuster is een meer aantrekkelijke figuur; haar moeder is een tweede Mrs. Nickleby. Het boek is geestig, gewild geestig hier en daar; de tweede helft schijnt te haastig geschreven; vandaar overdrijvingen en losse samenhang. Ofschoon Monksbridge achterstaat bij de vroegere romans van denzelfden schrijver, verdient het toch om meer dan een reden aanbeveling. C. B. N.

Benson (R. H.) Initiation. London, Burns & Oates 6 sh.

De onvermoeide prelaat Mgr. Benson, laat de drukinkt van zijn jongste boek nog niet drogen òf reeds is hij er weer met een ander. En 't merkwaardigste is, dat alles wat hij schrijft — natuurlijk 't eene iets meer dan het ander — het lezen en overdenken meer dan waard is. Hij is meester vooral in het levend maken der oud Engelsche geschiedenis, als hij ten minste zijn tijd geen eeuwen vooruit vliegt naar de laatste dagen of eenvoudig den zielkundigen roman van het heden nieuwe bekoring verleent, pittige conferenties houdt, machtige predikaties, mysterie-spelen weer in eere tracht te brengen.

Zijn laatste roman *Initiation* (Inwijding) trok reeds dadelijk na zijn verschijning algemeene aandacht. De inwijding in het geheimzinnige, onbegrijpelijke afstootende mysterie van het lijden, wordt ons hier geopenbaard door de geschiedenis van een schijnbaar volmaakt gelukkigen jongen Engelschen edelman, die alles bezit wat het leven mooi maakt en dan langzamerhand dit alles verliest en toch zijn diepe ellende nog àls winst aanziet, omdat hem nu die groote les is geleerd, die hij in zijn wereldsche lichtzinnigheid maar al te zeer vergat, dat slechts de koninklijke weg des Kruises tot God leidt.

Het verhaal hoe ernstig en zelfs streng in opvatting is toch boeiend en vol menschelijkheid. De personen zijn meesterlijk geteekend in hun verschillende karakters en eigenaardigheden. Engelsche humor van het goede soort, veel van wat anders te pijnlijk zou aandoen; zoo ooit dan is, verzacht, hier van den Roomschen roman te spreken.

Jammer dat de stijl de sporen draagt van het *vele*, waarmee Mgr. Benson ons verwent. Hij is wat slordig en al te los, leelijke stoplappen als een telkens herhaald „and all that" — „do you knouv" hinderen zelfs den vreemdeling en ontsieren het mooie verhaal. M. S.

Douglas Newton (W.), War! in 8o (252) Methuen, London 2 sh.

Een graphische beschrijving van wat een moderne oorlog met

zich meesleept, zóó levendig geteekend, dat men een oud generaal aan het woord waant. Toch is de schrijver een jong man en beginner in het vak, zooals men zou kunnen opmaken uit den overvloed van adjectieven en vreemde woorden. Mgr. Benson heeft de inleiding willen schrijven. Veelbelovend werk, dat we gerust kunnen aanbevelen. C. B. N.

Gibbs (Ph.) The Custody of the Child, 8o (352) Hutchinson, London, 6 sh. cloth.

Beschrijft de noodlottige gevolgen van echtscheiding. Nicholas Danvers, het 12 jarig zoontje, verblijft eerst bij zijn gescheiden vader op een badplaatsje en geniet in plaats van huiselijk geluk den ruwen omgang van vader's losbandige vrienden. Later als student te Londen, neemt hij zijn intrek bij moeder, wier ontstichtende levenswijze hem tegen de borst stuit. De vader komt zijn zoon opeischen en na een heftig tooneel en een mislukte liefdesgeschiedenis zoekt Nicholas zijn niet overgrooten troost maar weer bij vader. Een pakkend en nuttig boek, maar natuurlijk niet bedoeld voor de jeugd. C. B. N.

Gray (Mary Agatha), The Turn of the Tide, New-York, Benziger Brothers, 8o. (387) cloth 2 sh.

Een erg ingewikkeld verhaal, met een tweetal moorden en nog grooter aantal huwelijken, zoodat eb en vloed een heel toepasselijke titel schijnt. Het boek is goed geschreven en degenen, die in ietwat sensationeele lectuur vallen, zullen het een aangenaam verhaal vinden. C. B. N.

TIJDSCHRIFTEN

Jong Dietschland verschijnt eenmaal in de 3 maanden ongeveer, ten minste met aflevering 4 is de XVI Jaargang omtrent Paschen gesloten. Omslag is meer dan gewoon leelijk, ofschoon een weinig meer sierlijkheid en smaak de kosten der uitgave niet zou vermeerderen. De inhoud van het nummer, dat ik voor mij heb, is goed; werd bijeengebracht door schrijvers van goeden naam: Cyriel Verschaeve, Constant Eeckels, Eeckhout, Pauli e. a.

Het best is wel de bespiegelende, heel subjectieve waardeering van Beethoven's Missa Solemnis door Verschaeve, en het opstel Over moderne Letterkunde van Pauli. De abonnementsprijs is f 1.25 voor Holland.

De Boerengids, Katholiek Sociaal-economisch Tijdschrift voor Nederland en Vlaanderen, gewijd aan de belangen van den Boerenstand. Hoofdred. Dr. L. Deckers, Eindhoven. Uitgever

M. Verhaak-Sas van Gent. Verschijnt den 1sten en 15den van elke maand. Prijs per jaar f 2.50.

Dit tijdschrift werd opgericht 1 April j.l. en wij meenen de aandacht onzer lezers, die voor abonnement in aanmerking mochten komen, op deze nieuwe uitgave te moeten wijzen.

VARIA

Was Joseph de Maistre vrijmetselaar? Het *Bulletin de la Ligue pour la Paix* (No. 24, 1913) had een artikel: *Quelques observations au sujet de J. de Maistre,* waarin gewezen wordt op enkele dwalingen van den grooten schrijver. De auteur van dat artikel (get. A. V.) ging nog verder. In: *Bulletin de la Ligue des Gatholiques Belges pour la Paix* (No. 10. November 1913) lezen wij een opstel: *Van der Pol et Joseph de Maistre,* waarin van den eerste tegen den laatste ernstige beschuldigingen worden aangehaald. De eenige, waarop wij voor 't oogenblik kunnen ingaan is deze: Niettegenstaande de formeele veroordeeling der vrijmetselarij door de Kerk in 1738, was J. de Maistre toch „grand orateur" van de Loge te Chambéry. In deze kwaliteit teekende hij, 13 October 1774, een brief, gericht aan het Groot-Oosten te Londen (Brief te lezen bij Descortes: Joseph de Maistre avant la Révolution, Paris, Picard, 1893).

Wat betreft de vraag naar het vrijmetselaarschap van de Maistre, moeten wij bevestigend antwoorden. In eene „Notice biographique" zegt zijn zoon Rodolphe zelf: „Il était membre de la *Loge reformée* de Chambéry, simple loge blanche parfaitement insignifiante". (Lettres et opuscules inédits du Comte Joseph de Maistre. T. 1, pgn. VI, Bruxelles, Goemaere, 1851).

Verder vond ik (Quatre chapitres inédits sur la Russie par le comte Joseph de Maistre, Paris, Vaton 1859, uitgegeven door zijn zoon, op bladz. 92) de volgende passage van Joseph de Maistre zelf: „... on peut assurer que cette franc-maconnerie pure et simple, telle qu'elle existe encore en Angleterre, où les institutions quelquefois sont moins sujettes à se corrompre, n'a rien de mauvais en soi, et qu'elle ne saurait alarmer ni la Réligion ni l'Etat. L'auteur (de Maistre zelf) de cet écrit l'a suivie trés-exactement et longtemps, et il a joint à son experience celle de ses amis". Hij zegt verder dat in troebele en bewogen tijden ook *cette sorte* de franc-maconnerie niet moet worden toegelaten, daar men in zulke omstandigheden slechts moet toestaan open en in 't openbaar zich te vereenigen. Bij het aanbreken van de Révolutie, werd dan ook de Loge van Chambéry *volgens besluit der leden,* ontbonden. — Dat is alles wat ik kan mededeelen, zonder verdere gevolgtrekkingen te durven maken.

A. Gielen

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ■ ■ ■ ■ ■ ELKE MAAND ■ ■ ■ ■ ■

VRAAG: Willen zij die gelezen hebben *Henriette* van COPPÉE, hun oordeel geven?

ANTWOORDEN: Ik vind Henriette eene mooie, goed geschreven, boeiende schets, doch uit den aard van het behandelde onderwerp, absoluut geene lectuur voor kinderen of zeer jeugdige personen. Het karakter van Mme des Vignes, de hartstochtelijk liefhebbende moeder, is goed geteekend en volgehouden, doch wij voor ons, zouden meer Christelijke berusting in haar leed en meer oprechten godsdienstzin van haar verlangen. Wanneer Coppée hetzelfde thema had willen behandelen na de verschijning van zijn voor ons meest sympathieke werk *„La bonne Souffrance"*, zou hij er waarschijnlijk heel iets anders van hebben gemaakt en ons Katholieken meer hebben bevredigd.

Deze gedachte komt ook telkens op bij de lezing zijner andere schetsen uit dienzelfden bundel, welke voor het meerendeel diep melancoliek, troosteloos en hier en daar in enkele beschrijvingen, hinderlijk realistisch zijn. *„Les Pommes cuites", Fille de tristesse"* en vooral *„Jalousie"*, waarin zeer lichtzinnig over ongeoorloofde liefdesbetrekkingen en zelfmoord gesproken wordt — lijken mij beslist afkeurenswaardig, terwijl daarentegen *„A Table"* en bovenal het treffend Kerstverhaal *„les Sabots du petit Wolff"* door een ieder wel kunnen worden gelezen. Juist om het groote verschil van inhoud tusschen de Contes, die allen zeer goed geschreven zijn, schijnt mij een bepaald goed- of afkeurend oordeel van den bundel uiterst moeielijk toe. E. T.

Henriette? Zoo de dichter na zijn bekeering reden had, zich over één zijner vroegere werken ongerust te maken en het schrijven er van te betreuren, dan zeker over deze novelle, vol treurige moraal en valsch sentiment. Onze sympathie toch wordt gevraagd voor een geval — wel eenigszins gelijkend op dat door Heijermans veel grover behandeld in zijn *Zevende gebod.* Een ziekelijke jongeling en zijn „vriendinnetje" moeten onze sympathie en medelijden opwekken. De wereldsche ouders en de „hardvochtige" priester wezen haar van zijn sterfbed en later, als vader en moeder zich haasten den doode te vergeten, dan is Henriette de eenige, die hem betreurt.

Zooals men ziet een verheerlijking van verboden liefde, ten koste der Christelijke moraal. V. J.

VRAAG VOOR HET VOLGEND NUMMER: Wat denkt u van den roman *In 's levens storm* door W. VAN DER MEEREN? Men wordt verzocht een oordeel te geven zoo kort mogelijk, *liefst in een vijftal regels.*

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

E. T. te H. Zoo spoedig mogelijk zullen wij eene bespreking geven van *Paul's ontwaken.*

J. V. D. SCH. te W. *De Heilige Tocht,* als het kan, wordt besproken in volgend nummer.

W. J. te H. Neen, *de Hofstad* vind ik voor dit doel niet aan te bevelen.

FR. L. te R. Het werk over Mahler staat in de voorgaande aflevering vermeld. U kunt het natuurlijk bij elken boekhandelaar bestellen.

M. W. te N. Het nieuwe werk van Streuvels is reeds in ons bezit en in volgend nummer wordt het besproken. Wij doen u echter opmerken dat slechts het eerste deel is verschenen; het tweede komt waarschijnlijk eerst in het najaar.

R. R. te GR. Och, zoo laag bij den grond! Daar is overigens weinig aan te doen: eene manier om besproken te worden en zijn naam gedrukt te zien.

V. SM. te H. Daar blijven wij liefst buiten.

SECTARISCHE WETENSCHAPPELIJKHEID

Het geval-Aulard heeft in Frankrijk zooveel gerucht gemaakt, dat de naklanken daarvan tot over de grenzen zijn doorgedrongen.

F. A. Aulard is hoogleeraar aan de faculteit der letteren van de Parijsche Universiteit, voorzitter van de „Commission supérieure des Archives", voorzitter van de „Société de l'histoire de la Révolution francaise", ondervoorzitter van de Commissie der economische geschiedenis der Revolutie, lid van de Commissie der „Archives diplomatiques", opperpriester van de „Mission Laïque", wereldvermaard criticus, die het bestaan heeft, Taine van zijn voetstuk neer te halen, Taine, die bij Aulard vergeleken, een dwerg kon genoemd worden.

Aulard staat dus wel hoog, niet het minst echter in eigen schatting. Maar wat Taine eerst vele jaren na zijn dood overkwam, valt Aulard reeds bij zijn leven ten deel, hij wordt van het voetstuk, waarop zijne republikeinsche vrienden hem vol eerbiedige bewondering hebben geplaatst, nog bij zijn leven hoogst oneerbiedig afgeworpen door zijn meer critisch aangelegde vakgenooten. Wanneer mannen als A. Mathiez, A. Cochin, E. d'Hauterive, Ch. Charpentier, O. Havard en nu onlangs Fr. Laurentie in „Le Correspondant" (10 Mars 1914) hun stem verheffen tegen het lichtvaardig gedoe van den heer Aulard en er nog meer protesten op komst schijnen te zijn, wanneer met overduidelijke bewijzen wordt aangetoond, hoe roekeloos er met de rechten der waarheid door dezen dantonnist wordt omgesprongen, kan het niet overbodig zijn, dat ook in ons land de aandacht wordt gevestigd op de onbetrouwbaarheid van den man, die in alle mogelijke geschriften, voor de jeugd en vòòr den ontwikkelde, er op uit is, de wandaden der Fransche revolutie-helden schoon te wasschen en aan te prijzen.

Wat is nu het geval?

Aulard heeft zich van staatswege doen belasten met de reuzentaak om de officiëele documenten, die in de archieven berusten, en betrekking hebben op het tijdperk der Fransche revolutie, uit te geven. Sinds 1888 is hij, of liever zijn zijn ondergeschikten, onverdroten met de uitgave bezig, zoodat op dit oogenblik 22 boekdeelen, elk van 600 à 700 bladzijden, het licht hebben gezien. De kosten er van zijn niet gering; het schijnt, dat jaarlijks de regeering er 63.000 francs voor uittrekt. Wanneer nu de geschiedschrijvers zeker konden zijn, dat de gedrukte stukken volkomen in overeenstemming waren met de oorspronkelijke

bescheiden, en zij zich daarop evengoed als op het origineel konden verlaten, zou deze uitgave voor hen een besparing zijn van veel tijd en geduld. Maar wat is nu het geval? Dat heel deze uitgave als een mislukking moet worden beschouwd, omdat de groote man voor zijn taak niet opgewassen is. Aulard heeft te veel hooi op zijn vork genomen, hij, die Taine verweet, de hand te hebben gelicht met zijn „Origines", hij zelfs blijkt met den Franschen slag, gelijk wij het noemen, zich van zijn werk te hebben afgemaakt.

Hoe faliekant zijn belofte: „point n'est besoin de dire que nous nous sommes efforcés de reproduire nos textes avec la plus scrupuleuse exactitude" is uitgekomen, licht Laurentie met een massa sprekende bewijzen, die hij makkelijk kon vertiendubbelen, toe.

De heeren, hierboven vermeld, hadden geen onbeperkt vertrouwen in Aulard's beleid, en hebben zich de moeite getroost, hem en zijn werk te controleeren. Hun bevinding was verbijsterend.

Waar een eerlijke overdruk werd verwacht, daar bleek het, dat met de grootste willekeur was geschrapt, was verbeterd (als men het zoo noemen mag), dat men sommige stukken verminkt uitgaf en andere, die toch ook hun belang hadden, eenvoudigweg oversloeg.

Men ontzag zich zelfs niet op de staatsstukken, waarvan iedere schending voor een gewoon sterveling een ontheiliging zou zijn, potloodstrepen en kruisjes te trekken tot meerder gemak der overschrijvers, die echter, niet allen even talentvol, soms dáár begonnen, waar zij hadden moeten eindigen, en — nog gekker — er was niemand, ook Aulard niet, de groote verantwoordelijke, die dergelijke domheden bemerkte.

Trouwens, de zaak moest wel misloopen, omdat de revolutie-specialiteit zelf, toen hij zijn opzet begon uit te voeren, de draagwijdte van zijn onderneming volstrekt niet overzag.

Van de bronnen der revolutie was hem tot aan het verschijnen van zijn 18e deel een groot gedeelte onbekend, en — nog sterker — zelfs op dit oogenbllk schijnt hij nog niet volledig op de hoogte.

Aulard was er, ondanks daarmee strijdende gegevens, zeker van, dat alle acta van het „Comité de salut public", zonder uitzondering, in een bepaald register bijeen lagen, en begint derhalve met de makkelijke onderneming ze stuk voor stuk door zijn ondergeschikten te doen overschrijven. Maar het duurde niet lang of daar kwam een kink in den kabel. Langzaam aan ontstaan er door het gemis der noodzakelijke documenten, leemten in de uitgave. Van de stukken, in April 1794 uitgevaardigd, ontbreekt bijna de helft in

het befaamde register, en van die in Mei zijn er 270 aanwezig, maar mankeeren er 658, zooals Aulard zelf, die althans hier wel niet zal overdrijven, moet bekennen.

Goede raad was duur, maar Aulard weet zich met behulp van het gezond verstand door de moeilijkheid heen te slaan. Hij zal zich behelpen met wat in zijn oog de minuten, de oorspronkelijke concepten zijn. Doch, helaas, ook hier heeft hij het mis. Voor een groot gedeelte zijn de „minuten" juist de eigenlijke besluiten, de tektsten, die hij op zich had genomen uit te geven.

Ook wat het aantal betreft, is Aulard buiten den gis gegaan. Bij den dag klom de vloed van revolutionnaire staatsstukken, die het heil van Frankrijk, althans op papier, moesten bewerken, en daarom begon Aulard zich eenige beperking op te leggen. Hij zal uittreksels geven, maar zóó, dat de onpartijdigheid er niet onder zal lijden, het doel zal altijd blijven: „faire voir la Révolution telle qu'elle a été." Wederom een schoone belofte door de feiten tegengesproken.

Want door de eigenaardige wijze van analyseering bij Aulard in gebruik, worden nogal eenige gebeurtenissen, voor de revolutie-verheerlijking bezwarend, in zulk een duisternis gelaten, dat een waarlijk onpartijdige moet spreken van vervalsching en verminking. Ook dient er, wanneer men voor de keuze is geplaatst, wel tweemaal gewikt en gewogen wat als uittreksel, wat volledig, „in extenso", moet gepubliceerd worden. Men zou kunnen zeggen, dat Aulard ook hierin liefst afwijkt van de heerschende gezonde opvatting. Het economisch beleid, door het „Comité de salut public" toegepast, is van veel belang voor de kennis der geschiedenis dier dagen, maar Aulard schijnt de belangrijkheid dier stukken niet te vermoeden of heeft er maling aan, want zooals al de daarop betrekking hebbende bescheiden zijn uitgegeven, kan geen enkel lezer achterhalen, wat schatten daar opgegraven zijn. Daarentegen worden de legerbesluiten uitvoerig meegedeeld.

Geen benoeming, geen verandering wordt den lezer bespaard. Waar de millioenen blijven schijnt slechts bijzaak te zijn, van meer belang is klaarblijkelijk het gewichtig besluit, waarbij machtiging werd verleend tot de zending aan Fraissinet, van Amsterdam, van een kistje 3 pruiken bevattend!

Hiermee is het klachtenboek over Aulard nog niet gesloten.

Aulard heeft ook duidelijk willen zijn en heeft aangevuld of verbeterd wat in den oorspronkelijken tekst ontbrak. Daarom brengt hij veranderingen aan in de namen van personen en plaatsen,

waardoor de meest bekenden onkenbaar zijn geworden, sommigen zelfs genieten het voorrecht van meervoudige spelling, zooals Reld of Held, Buges is hetzelfde als Bruges en Briges, enz. Van de stad Cette maakt hij het aanwijzend voornaamwoord „cette", wat natuurlijk een verschil in beteekenis geeft.

Evenmin ontbreekt een meer dan oorbaar aantal schrijffouten. Een voorbeeld. Van een serie stukken, die 22 besluiten bevat — eigenlijk moesten er 24 zijn — staan er in 17 besluiten 54 overschrijffouten, waaronder 15 zoo erg, dat zij een heel anderen zin of geen zin aan het geschrevene geven.

Geen wonder, dat tenslotte Aulard zelf het spoor bijster is geraakt in den doolhof door hem zonder de noodige voorzorg aangelegd.

Hij weet zelf niet wat hij heeft uitgegeven en laat den lezer herhaaldelijk genieten van noten in dezen trant: „Wij hebben hierover geen besluit kunnen vinden" — terwijl het reeds in extenso in zijn eigen publicatie gedrukt staat, en sommige zelfs twee keer.

Van den anderen kant zijn een massa documenten over het hoofd gezien, zoodat Cochin in December Aulard heeft aangeraden het volgend regeltje te schrijven: „Ik heb de helft der bronnen die ik zelf had beloofd, verwaarloosd." Maar voor zulk een eerlijke schuldbekentenis schrok de onfeilbare terug. Wel gaf hij een „Erratum", omdat vergissen menschelijk is, en belooft hij nog een supplement, en dat in bewoordingen, die den lezer zulk een optreden doodeenvoudig doen vinden.

De verwijten door Aulard aan Taine gedaan, vallen thans alle op zijn eigen hoofd terug, en ze passen zelfs veel beter op den beschuldiger dan op hem, tegen wien ze gericht waren.

„Cette plaisanterie, — j'entends la publication de M. Aulard, — ne saurait se prolonger sans nuire au bon renom de la science francaise" — besluit Laurentie zijn geweldig en overtuigend pleidooi.

H. J. DERKS.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

II

Er wordt bijwijlen beweerd, dat de Fransche letterkunde veel van haar invloed verloren heeft.

Beschouwen we alleen ons land, dan valt het ongetwijfeld op, dat geduchte mededingers de Franschen uit hun hegemonie

hebben ontzet. Van alleenheerschappij is geen sprake meer.

Maar volgt uit dit feit verkleining van invloed? Is het niet juister te zeggen, dat de Fransche letterkundigen met die van andere naties een soort *entente cordiale* gesloten hebben, een partijschap, waarbij geen der genooten iets van het zijne inboet, maar waarin alle elkander sterken door gemeenschappelijk optreden en wederzijdsche aanbrengst?

Trouwens, het meer of minder doet weinig ter zake. Eén ding is zeker, — ik stipte het de vorige maal reeds aan, — de neiging tot het intellectueele, welke de Franschen van nature hebben en vooral hun kunst om gedachten in te kleeden en voor te stellen verzekeren aan hun literatuur een onbetwistbare levenskracht en een gestadige verbreiding, in 't bizonder bij die volkeren, waar 't gedachtenleven, al is het misschien gezonder, toch altijd minder spontaan en oorspronkelijk is.

Bovendien meen ik te mogen voorspellen, dat de invloed der Fransche letteren in de naaste toekomst eer vermeerderen dan verminderen zal. Ziet hier waarom. Gedurende verscheidene jaren scheen Frankrijk's letterkunde het bewustzijn harer kracht verloren te hebben. Brunetière sprak van *les ennemis de l'âme française* en noemde aldus de inwendige vijanden, welke in de ziel der natie zelf woedden. Op sociaal, letterkundig en religieus gebied werd gebroken met de oude traditie, waardoor Frankrijk groot geworden is. Men ging rondzwerven op zijwegen, ronddolen in bijlaantjes, en de hoofdweg, de groote heirbaan begroeide met mos, werd vergeten. Is het wonder, dat de letterkundige invloed kwijnde?

Thans echter wordt in intellectueele kringen de terugkeer tot de oude traditie van dag tot dag sterker. Men heeft het voetspoor der vaderen weer opgezocht en de literatuur herrijst in haar ouden luister. In Januari jl. getuigde Paul Bourget bij een plechtige zitting der Academie française: „Voici que le vase sacré, ce Graal, où nos aïeux puisaient la force et l'espérance, s'est rempli de nouveau. Voici que des générations se lèvent.... qui se rattachent résolument, consciemment à la tradition philosophique et religieuse de la vieille France".

Dat die uitspraak van Bourget geen lichtvaardige grootspraak is, getuigen de feiten van den laatsten tijd. 't Is om die feiten, welke op een nieuwe geestesrichting onder Frankrijk's letterkundigen wijzen, dat wij in de toekomst eerder een frisscheren opbloei dan een verflauwing van Frankrijk's letterkundigen invloed verwachten.

Op de Fransche Leestafel worden dan ook de werken, welk hart en geest kunnen sterken, steeds talrijker. 't Is degelijke lectuur, welke heel wat meer den naam van letterkunde verdient dan al die prullaria, waarvan *Boekenschouw* iedere maand een reeks titels *moet* afdrukken en versieren met een of andere wel gekozen benaming uit het woordregister, dat „schunnig" tot grondtoon en „obsceen" tot boventoon heeft.

Bovenop de Leestafel ligt genoeg wat het licht niet schuwt en onze aandacht waardig is. Ook hier zal geschift moeten worden, maar ten minste hebben wij den troost iets beters dan een brutale, kwajongensachtige platheid in handen te hebben.

Een paar voorbeelden.

Een zeer belangrijk boek is *La Grande Pitié des Eglises de France* door Maurice Barrès [1]. 't Verscheen dit jaar en beleefde reeds meer dan dan dertig herdrukken. Vooreerst is dit boek belangrijk om den persoon des schrijvers. Barrès is lid der Chambre des Députés en van de Académie française. Maar vooral, Barrès is een man van wiens psychologische ontwikkeling talrijke vereerders met groote spanning de ontknooping verbeiden.

Er ligt iets raadselachtigs over dezen schrijver. Hoe is het mogelijk, dat hij, die 't Christelijke vaandel zoo eerbiedig bewondert, weigeren blijft zich manmoedig daaronder te scharen? Nog eenige schreden, zoo lijkt het, en Barrès heeft zijn Damascusweg gevonden. Zal hij die laatste stappen zetten?

Bij het lezen van dit boek voelt men medelijden met den schrijver. Huiverend volgt men de phasen van zijn tweegevecht met den Engel der genade. En als men het boek sluit zit men nog lang na te mijmeren vol verbazing zich afvragend, hoe verzet mogelijk blijft bij zooveel zielegrootheid.

Maar ook de zaak, welke dit boek behandelt, heeft voor ons veel belangrijks. Barrès heeft den handschoen opgenomen voor het behoud der Fransche kerkgebouwen. Sedert verschillende jaren staat hij op de bres en zoowel in de Kamer als in particuliere gesprekken, in krantartikels en brieven schermt en vecht hij voor dit edel doel. Het verloop van dien strijd wordt hier chronologisch weergegeven.

Men weet, dat na de Scheidingswet de kerkgebouwen staatseigendom zijn verklaard. Wie zal ze onderhouden, restaureeren?

---

[1]) Vgl. Boekenschouw, 7de jaargang, blz. 388.

De Staat doet niets, van de gemeentebesturen is geen heil te verwachten, vele zien niets liever dan verval of slooping, de door de Katholieken vrijwillig aangeboden giften worden geweigerd.

Barrès bepleit niet alleen het behoud der kerken uit artistiek oogpunt. Hij grijpt de zaak veel dieper aan en daarin ligt vooral het belangrijke van zijn werk. Onomwonden komt hij er voor uit, dat het kerkgebouw, ook het eenvoudigste dorpskerkje, noodzakelijk is om dezelfde reden waarom de godsdienst noodzakelijk is. En dit is juist de grondslag van zijn stelling. In de Kerk moet tot uiting komen „ce besoin du divin.... qu'il n'est pas en notre pouvoir d'abolir dans l'homme". Laat men de kerken verdwijnen dan zullen de laatste sporen van den Katholieken godsdienst worden uitgewischt, en, zoo waarschuwt hij, „le terrain perdu par le catholicisme, ce n'est pas la culture rationaliste qui le gagne, mais le paganisme dans ses formes les plus basses: c'est la magie, la sorcellerie, les aberrations théosophiques, le charlatanisme des spirites". Het noodlottig gevolg der systematische ontkerstening laat hij duidelijk zien, nl. algeheel verval op moreel, sociaal en maatschappelijk gebied.

Evenwel, al is de stelling goed, de uitwerking en behandeling ervan kunnen een Katholiek niet bevredigen.

Barrès beschouwt den godsdienst als het fundament van beschaving en volkswelzijn; hij grondt zijn redeneering op het feit, dat de Katholieke godsdienst bestaat en niet straffeloos vernietigd wordt, maar hij vestigt zijn blik niet naar hooger, naar den Zoon Gods, die op aarde is gekomen, om den menschen alle waarheid te leeren. Ik vrees, dat hij in een Mahomedaanschen Staat met evenveel klem zou opkomen voor het behoud der moskeeën. Hij is utilitaristisch. Frankrijk's grootheid gaat hem ter harte, niet de heilige rechten van Hem, tot Wien wij bidden: Laat toekomen Uw rijk. Een Katholiek zou uit het feit van den geopenbaarden godsdienst besluiten tot het noodzakelijk bestaan van bedehuizen bestemd voor den van God gewilden eeredienst met het H. Sacrificie der Nieuwe Wet als middenpunt.

Hoe het zij, Barrès heeft een bijdrage geleverd, al is het een onvolledige, tot de Roomsche Apologie. Dit getuigenis van een buitenstaander heeft waarde.

Wie een heerlijke, zuiver Katholieke Apologie verlangt, neme het laatste boek van Pierre L'Ermite, la Trouée. Ook deze, bij Katholieken goed bekende schrijver, spreekt van „l'indiscutable

besoin de Dieu" in onzen tijd. Hij toont aan, hoe langzamerhand een Troueé, een doorgang, gebroken wordt in het vijandig cordon, dat de Roomsche veste omsluit. Zijn boek is een boek vol hoop.

Maar tevens is het een boek vol treurigheid. „La vie implacable jette sa réalité sur mon bureau", zegt hij; in de losse schetsen, welke hij bijeenbracht, zien wij het onmeedoogende leven, de droevige werkelijkheid, den nog steeds heerschenden chaos, waarin alleen de Christelijke geloofs- en zedeleer ordening brengen kan.

Men meene echter niet, dat we hier bladzijden lezen uit de moreele geschiedenis van Frankrijk alleen. Het onkruid kiemt ook hier, al is het nog zoo hoog niet opgeschoten, dat het goede graan er door verstikt wordt. „Ontvolking en verleeking", „geld en weelde", die machtspreuken der revolutie klinken overal, waar de wanbegrippen van teugellooze vrijheid van het individu het leven der christelijke maatschappij bedreigen.

Het boek van Pierre L'Ermite spoort aan tot handelen, tot onverschrokken, onvermoeibaren arbeid, tot heldhaftig pogen, om de vrijheid der Christelijke waarheid, waar zij dan ook belemmerd wordt, te beschermen en, zoo noodig, een Trouée, een doorgang te slaan in de rijen der belegeraars. Voor mannen van actie is dit boek een boek van opwekking en bemoediging.

Dat „besoin du divin", dat „indiscutable besoin de Dieu", waarvan Barrès en Piere L'Ermite spreken, toont zich in het bizonder in de talrijke bekeeringen van hoogstaande letterkundigen. 't Is duidelijk dat de vervolgingsmanie velen weldenkenden de oogen geopend heeft. Onwillekeurig wijst de woedend opgeheven vuist van den sectaris naar de sterren, wier bestaan men vergeten had.

Een dier bekeerlingen is Louis Bertrand. Vroeger was hij leeraar aan het Lycée te Algiers, thans is hij verbonden aan de redactie der *Revue des deux Mondes.* Tien jaren lang bestudeerde hij de gewoonten en toestanden van Noord-Afrika en de vrucht van die studie waren verhalen en beschrijvingen, grootsch als de natuur zijner omgeving, maar tevens gloeiend van passie als de volkeren in wier midden hij verbleef.

Verleden jaar schreef hij zijn *Saint Augustin,* een levensbeschrijving van Afrika's beroemden bekeerling, en hij legde dit heerlijke bekeeringsverhaal als een offergave aan de voeten der door hem zelf teruggevonden Waarheid. Een heerlijk boek, voor zoover ik kan nagaan, het beste wat over Augustinus bestaat.

Augustinus is een man van alle tijden. Als een reus steekt hij uit boven de geheele menschheid. In zijn persoon toont hij tot welk een zielegrootheid de mensch stijgen kan; naar hem opzien doet goed. Geen wonder dan ook, dat het boek van Bertrand een waar succes-boek geworden is.

Bertrand, die Augustinus' vaderland en den volksaard der Noord-Afrikanen door en door kent, — men weet, dat in die streken het volksbestaan bij de wenteling der tijden weinig veranderde, — doet zijn held leven in diens tijd en milieu. Op meesterlijke wijze teekent hij een portret, waarvan iedere trek realistisch getrouw is. Maar, zoo zegt hij, „cette existence, le siècle où elle s'est déroulée nous rappelle notre, siècle et nous-mêmes. Le retour de circonstances semblables a amené des situations et des caractères semblables". Dit is volkomen waar. Wie kan in onzen tijd, waarin zooals de dichter zegt „le doute a désolé la terre", beter ten voorbeeld gesteld worden dan de man wiens nobele ziel den hevigsten twijfelcrisis heeft doorgemaakt?

Hoevelen in onzen tijd zouden Bertrand's zelfbekentenis kunnen onderschrijven: L'histoire d'Augustin se répète pour chacun de nous. La perte de la foi coïncide toujours avec l'éveil des sens.... Ce n'est pas la raison qui détourne de Dieu l'adolescent, c'est la chair. L'incrédulité ne fait que fournir des excuses à la vie nouvelle qu' il mène". En, ten slotte, moet men niet in den strijd, dien Augustinus voeren moest voor de Christelijke waarheid, een voorspel en een beeld herkennen van „les froissements que les sectaires d'aujourd'hui infligent aux âmes croyantes"?

Dit alles stempelt dit boek tot een hoogst actueel werk. Zonder ook maar eenigszins de historische waarheid geweld aan te doen, heeft de schrijver in Augustinus' ziel het algemeen menschelijke weten te lezen. Hij geeft geen koude analyse, in staat alleen de nieuwsgierigheid te voldoen, hij brengt ons niet alleen op het spoor, om uit de verhaalde feiten iets van onze gading op te delven, maar hij doet zijn held voor onze oogen leven in vleesch en bloed, in ons vleesch met ons bloed; en van het meesterstuk, zooals hij het heeft ontworpen en tot in de kleinste bizonderheden voltooid, mag hij met recht zeggen: „er is geen actueeler onderwerp dan Sint Augustinus".

Het spreekt vanzelf, dat dit boek geen boek is voor de huiskamer. Evenmin als de „Belijdenissen" van den grooten Kerkvader zelf. Daarbij, we zijn in een ruwen tijd en de heidensche godenvereering wachtte nog op den nekslag, dien Augustinus haar geven zou.

Maar wie het leven begrijpt en vooral zij, wier geest door twijfel gefolterd wordt, moeten dit boek lezen en herlezen.

Naast Augustinus zullen zij er andere figuren in zien optreden, zooals de H. Monica en de H. Ambrosius, zooals de leerlingen van den Milaneeschen rhetor, zooals Adeodatus, „den zoon der zonde" en zoovelen met hen, allen medewerkend, om den hoofdpersoon in nieuw licht te stellen, terwijl ze zelf dikwijls juister en schooner van uitbeelding blijken dan wij ze tot nu toe gewoon waren te kennen. Daarbij zal het geharrewar, dat in Augustinus dagen in Gods kerk heerschte, het woelen van oud-paganisten en Donatisten, de triomf der Barbaren, niet anders dan moed kunnen geven aan degenen, die strijden en lijden voor de Waarheid. Ook al zouden zij, zooals Augustinus, sterven in het gezicht hunner vijanden, hun werk zal zooals het zijne blijven leven. *Non tollet Gothus quod custodit Christus,* de Gothen zullen niet wegnemen wat Christus bewaakt.

In zijn neophyten-ijver wenscht Bertrand, dat deze verheffende indruk zijn lezers bijblijve en hun moge wèldoen. De vervulling van dien wensch waarborgt ons èn het behandelde onderwerp èn de maëstria van den kunstenaar die op de Fransche Leestafel dit meesterstuk neerlegde.

Katwijk a/Rijn, 1 Juni 1914 J. v. RIJCKEVORSEL, S. J.

DE BEKROONDE ROMAN VAN MAX HELLEN

(Prijsvraag Boekenschouw 1912)

Ik heb dit boek opengelegd en gelezen, inéénsdoor tot het einde, stil bewonderend de zuivere visie en de verrassende verbeeldingen van den schrijver, die een artiest is. En later zat ik telkens weer te bladeren en vond met blijdschap terug de fijne beschrijvingen en nieuwe vergelijkingen, welke mij hadden getroffen als een zeldzame schoonheid.

Nooit heb ik Max Hellen gezien of gesproken, en vreemd vond ik het in den beginne dat, als ik beproefde mij eene voorstelling te maken van den persoon, steeds eene gelijkenis met Streuvels zich aan mij opdrong. Nu geloof ik wel eene verklaring van dit schijnbare raadsel te hebben gevonden: wie Max Hellen leest, moet onwillekeurig denken aan den grooten

Vlaamschen schrijver; als deze ziet Hellen de natuur en hij teekent haar op dezelfde manier. De bewijzen liggen voor het grijpen:

„Lang broeide onweer in roerlooze hitte overdag en nù, tegen den avond, scheen de zon achter den horizon bij tusschenpoozen op te flikkeren, ineéns, onder de lage luchten, vol ongekende geheimenissen."

„Er hingen zwarte randen langs de boomen als lang uitgeloopen inktvlekken en onder de struiken, waarvan de toppen nog droomden van het verheven licht, was droevige, wazige donkerte".

„En nog altijd morrelde de donder in verborgen hoeken en veegden lichtende pluimen achter de boomen langs de vuile wolken".

„Over den fluweelen hemel, waar de trillende diamanten vonkten, streelde soms het nalichten van het weggedreven onweer en de drup ritselde geheimzinnig in de blaren".

Is dat geen pracht van observatie en glorie van taalkunst, die behoort tot het beste dat onze literatuur kan aanwijzen?

Het is of niets de zintuigen van dezen mensch ontgaat; en al wat hij heeft opgenomen ligt in zijne herinnering, gereed materiaal, waarmede hij straks weer gaat opbouwen. In den trein ziet hij niet alleen hoe de menschen bewegen met de schommelingen van den wagen, rechts; links, doch hij merkt ook de korte rustteekens: „rechts, links.... even stil — en dan weer rechts, links". Hij luistert: „en de carmenmarsch dreunt onverstoord uit de eenvoudige melodie van één enkele gromtoon, waarbij de wielen de maat slaan op de rails, heel streng".... En dan weer ziet hij uit „naast de spoorbaan, waar de landen liggen, de hei in lila en groen met wat schreeuwend-witte zandplekken en wat dennen". — „Het jaagt allemaal met groote snelheid langs hem heen als de omtrek van een reusachtige draaiende schijf, waarvan het middelpunt daar ergens ligt achter de wazige verschietverte. Het grint en de rails van het dubbelspoor gillen als snerpend-striemende draden voorbij, verderop gaan de boomen langzamer en daarachter schijnt alles stil te staan"....

En vermoeid van het draaien der schijf en het grommen van den carmenmarsch, kijkt hij omhoog naar de telefoondraden, „ze stijgen omhoog en dalen weer naar beneden, iederen keer, als ze bijna boven zijn, ineens met 'n slag diep-neergehaald door een telefoonpaal"; dan wordt zijn aandacht weer afgeleid: „een puntig-priemende fluitgil..... nog een.... met groot lawaai en

gekletter is een trein voorbijgesnord op het andere spoor"....

Dat is wel de groote kunst van Max Hellen, dat hij door zijn suggestieve voorstelling ons onmiddellijk verplaatst in de werkelijkheid en wij zelf wanen te beleven wat wij lezen zonder aan het boek nog te denken.

Herhaaldelijk verrast hij ons met een fonkelnieuwe vergelijking, een beeld, een enkel woord, waarvan wij onmiddellijk moeten erkennen dat zij uitschitteren door oorspronkelijkheid en juistheid.

De auto in den nacht wordt „een zwart monster met lichtende voelhoorns", hij ziet „'n glimmende paraplui, nat op-bolderend als de rug van 'n nijlpaard", — de twee zwarte strepen van de electrische op de besneeuwde straat „als een strenge garneering op 'n avondcostuum." — „Een lompe hommel zoemt voorbij en wappert wervelend de vergeet-me-nietjes uiteen", — „een koe maait met loome tong in 't jonge gras", — „een koekoek meldt zich in de verte", — „de merel maakt gekheid" enz.

Hellen moet ook, dunkt mij, eenige geestelijke verwantschap voelen met Gerard Brom, eenzelfde smaak in forsch en kernachtig zeggen, gelijke waardeering van kloek leven en volle Roomschheid. Men behoeft slechts te lezen de redevoeringen van Velhoven en Disselbosch (blz. 141 enz.); het gebed van dezen laatste (blz. 287) en dat heele gesprek van Bernard met Nelly op het einde.

Doch waar hij zich openbaart als idyllen-dichter, vind ik zoo dadelijk niet een, met wien ik hem zou kunnen vergelijken. De ontmoeting van Wiesje en Bernard in de serre (134 enz.) is bewonderenswaardig van natuurlijkheid en gevoel, en de teekening van Beelen, den liefhebbenden vader en den man, die verlegen is met zijne gevoeligheid, noem ik meesterlijk.

„'t Was een mal-klein suikerballetje op de reusachtige tafel. Beelen herkende het. Straks, toen hij z'n periodieken uitzocht naar den inhoud, had 't jongetje in de gang gedrenteld, zoet neuriënd met 'n hoog stemmetje achter in 't mondje en ineens.... rrts sprong de deur open en spoot 't jongetje binnen met kou en leven uit de gang. 't Had het heele kleine suikerballetje, 't laatste van de snoepjes, 's morgens bij den kruidenier opgeschooid, beslist neergelegd naast zijn groote vuist op tafel. „Voor paapaa", had 't gezegd en op z'n teentjes zich rekkend, het neusje op den rand van de tafel, had 't glunder gekeken naar 't kapitaal, waarvan 't voorgoed afstand deed. Hij had 't vergeten toen 't jongetje er nog was, maar nù kleefde het daar, plakkerig van zijn warme handjes, op 't pluche van 't tafelkleed, erfenisje van 't jongetje,

dat ie verloren had voor den ganschen langen nacht!.............
Hij had het opgenomen en bekeek 't lieve kleinood, bang om te verliezen. Toen speelde hij er mee, als 't jongetje, liet 't dansen op de tafel,.... als van 'n rutschbaan afrollen van z'n tijdschrift dwars over de aktinoskopische diagnose heen.... goochelde er mee in z'n mouw. Toen vergat hij zich heelemaal en knikkerde er mee over 't tapijt, kroop op den grond om het op te zoeken onder de piano, peuterde het met z'n thermometer uit onder den haard.

Nou was ie 't werkelijk kwijt;.... hij zocht onder de tafel, zat verward met z'n armen onder 't tafelkruis.

Stappen op de gang.... en Jan kwam binnengestormd. Beelen deed moeite om los te raken en Jan, stil-ineens, zag een bespottelijk menschdeel zich uitwerken van onder het tafelkleed en 'n benauwd-rood gezicht kwam vragend-verlegen voor Jan, stootte zich nog aan den eiken rand.

Heb u iets verloren, Pa?

Nee jongen, zoo'n beroerd vies ding van broer viel van de tafel af; 'k dacht: straks trappen ze er nog op.... kijk jij 's even!

Jan zocht, terwijl Beelen gebogen keek of 't goed ging.

Hier is 't Pa! Zal 'k 't maar in de kachel gooien?

Mhù!....

Daar ging z'n jongetje!"

Ik zou vreezen den lezer te beleedigen, indien ik na deze aanhaling nog een poging zou aanwenden om hem tot bewondering op te wekken.

Ik geloof dat Max Hellen zonder onbescheidenheid zijn talent te rijk en te groot moet weten, om ook maar een enkel oogenblik te vreezen, dat door een woord van kritiek het zou kunnen gedeerd worden. En daarom durf ik gerust enkele opmerkingen maken, die overigens het geheel ongerept laten en niet vergen den toon mijner bewondering voor zijn kunst lager te stemmen.

En dan op de eerste plaats: de redevoering der stervende moeder (blz. 21) komt mij geforceerd en onnatuurlijk voor. Een diep-bewogen, veel inniger woord, stil en kalm gesproken, zonder die opwinding tegen „zelfbewuste liberaaltjes" en „ongeloovige leeraars" en „nullen van ambtenaren" zou het tafereel stemmiger en aandoenlijker, want meer echt gemaakt hebben. Ik vermoed dat de auteur bij herlezen de eerste zal zijn om dit toe te geven.

Nog grooter onwaarheid vind ik in de uitbarsting van Jacques tegen René, dien hij een kaakslag heeft gegeven. Het wil er bij

mij niet in dat een mensch, buiten zich zelven van toorn, tijd heeft zijn uitval te stileeren in dezer voege: „alleen de slak kent geen onderscheid tusschen een roos en 'n paardebloem!.... maar 't is voor mij nog niet zoo afschuwelijk het vieze slijm te zien, wat op haar blaadjes kleven blijft, als dat jouw tong haàr naam heeft aangeraakt"; of aldus: „maar staak je bemoeiïngen en ga niet als 'n vette pad vruchteloos uit op vervolging van 'n vlinder!" In beide aangehaalde gevallen proef ik te veel déclamatie.

Men beweert dat ieder schrijver een woord heeft, dat hij onbewust menigvuldiger gebruikt dan elk ander. Ik weet niet of het waar is, doch bij Hellen valt op: eene niet te verklaren liefde voor het woord „slordig", dat overdadig druk uit zijne pen loopt. In de meeste gevallen was het te vervangen geweest door eene andere, meer juiste en teekenende uitdrukking.

Daar zijn er misschien, die meenen dat de schrijver blijk geeft in het geslacht der woorden geen „schoon geslacht" te willen erkennen, dat hij hulde behoort te brengen en niet verwaarloozen mag. Eerlijk gezegd, kan ik daar best over heen, en mij hindert een auteur niet, al zou ik hem niet willen navolgen, die willekeurig alles vrouwelijk of mannelijk maakt, mits hij zich gelijk blijft. Indien deze voorwaarde niet vervuld wordt, lijkt het anarchie, die steeds uit den booze is.

Doch eene andere opmerking moet mij van het hart op gevaar af van „leeraarachtig" te worden. Max Hellen schrijft overal *kennen* waar *kunnen* moet staan en een heel enkele maal omgekeerd; hij laat zijn menschen spreken van *beeje* voor *ben je,* van *da* in plaats van *dat,* en hij bootst aldus de verwaarloosde uitspraak na, die zelfs in beschaafde kringen geen zeldzaamheid is. Dat staat misschien „echt", maar het is leelijk, even leelijk bijna als het „hij heb" van den Amsterdammer. En wordt de zin voor werkelijkheid niet te ver gedreven en daarvoor opgeofferd de plicht om den eerbied voor onze taal te bevorderen? Wordt de slordige spreker niet gestijfd in zijn spraakgeknoei, als men het voorstelt dat dergelijke gruwelijkheidjes burgerrecht hebben gekregen zelfs bij de hoogere burgers? Het volk is wel niet te verbeteren op dat punt, het heeft zijn eigen losbandig taaltje; maar de ontwikkelden kan men laten voelen, dat zij over eene verwarring van *kunnen* en *kennen* evenzeer moeten blozen als om een vergissing tusschen *savoir* en *pouvoir.*

„Aan linnen en schoenen kent men den heer!" Als onze schrijvers zich beijveren het begrip te verbreiden, dat deze uitdrukking

onvolledig is en men juister zegt: „aan zijn spreken kent men den heer", zullen zij een verdienstelijk beschavingswerk hebben gedaan. — Het is misschien vreemd dat ik mij hier deze uitweiding veroorloof, maar ik vond de gelegenheid zoo éénig.

Maar om terug te keeren tot den roman van Max Hellen. Ik vernam dezer dagen van een der lezers, dat hij meende een gebrek aan compositie te kunnen ontdekken. Maar deze grief heeft geen grond, als men het boek slechts opvat gelijk het bedoeld moet zijn. De auteur heeft allerminst eene historie willen schrijven van Steffie en Bernard, maar een stuk modern leven, waar enkele figuren weer telkens verschijnen om aan het geheel een zekere eenheid te geven. Het is nu wel mogelijk, dat door de veelheid van personen en gebeurlijkheden en 't voortdurend wisselen van tooneel, de lezer den indruk ontvangt van een voorbijsnellende film — maar als hij zich de moeite geeft een tweede maal te lezen, wat het boek dubbel waard is, zal deze indruk volkomen verdwenen zijn.

Men bedenke vooral dat de roman heet: „Het Parelende Leven" en niet „Bernard en Steffie" of iets dergelijks.

Ik weet heel goed, dat deze methode van drukke opvoering tot overdrijving kan voeren, en ik blijf nog altijd bij mijn meening, dat Querido in „De Jordaan" inderdaad overdreven heeft. Daar ziet men vanwege de boomen het bosch bijna niet meer.

Maar deze manier heeft in elk geval haar recht van bestaan; het is Shakespeare tegen Sophocles.

En werkend naar deze vrij gekozen methode heeft Max Hellen een merkwaardig boek geschreven.

Het is natuurlijk niet wiskunstig te bewijzen, maar ik geloof toch niet te overdrijven, als ik zijn werk rangschik onder de 5 of 6 beste romans van *al* de oorspronkelijke, die zijn uitgekomen in de laatste twaalf jaren.

En toch durf ik van dezen schrijver nog beter, nog rustiger, nog meer voltooid werk verwachten.

Paul Brand, die om zijn fraaie inzendingen op de Leipziger „Bugra" reeds geroemd werd, heeft door deze uitgave weer bewijs gegeven van zijn kunstzin en klaar begrip, hoe een boek er behoort uit te zien. A. GIELEN.

[1]) Max Hellen: *Het Parelende Leven.* Paul Brand, Bussum. (320). f 2.50, geb. f 3.25.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Der Gral (April) gaf een belangrijk artikel over harmonie tusschen vorm en inhoud. Wie over deze kwestie, na al den nonsens, dien wij zoo vaak moesten vernemen, nu eens zuivere en zeer verstandige dingen wil lezen, moet er zeker kennis van nemen.

Het veel besproken werk over Goethe van Baumgartner, in nieuwe bewerking van Alois Stokmann, heeft weer aanleiding gegeven tot strijd onder de Duitsche Katholieken. In het bekende tijdschrift van P. Exp. Schmidt: *Ueber den Wassern* velt pastoor Falkenberg een heftig oordeel over deze Goethe-biografie, volgens hem is ze niets meer dan een scherp strijdschrift; geen werk van een literatuur-geschiedschrijver maar van een novicenmeester en exercitiënpater. Er ontbreekt elk spoor van diep inzicht; men vindt er een minimum van liefde, en deze is dan nog wel van dat soort, dat men koestert voor zijn broeder „dien men in de hel weet". Het is een handboek van Goethe-verekelung en 't geheel bewijst de inferioriteit der katholieke Literatuurwetenschap.

Bijna ongelooflijk klinkt dit vonnis als men zich herinnert dat diezelfde Falkenberg in 1903 in zijne brochure *Katholische Selbstvergiftung* allerheftigst te keer ging tegen den modernen Goethekultus en denzelfden Baumgartner, thans zoo door hem verguisd, als getuige opriep om te waarschuwen tegen de verheerlijking van Goethe, den afgod van het moderne heidendom.

Zou angst voor achterlijk te schijnen dezen man geen parten hebben gespeeld en verlokt om zoo onbekookt op te treden? P. Expeditus Schmidt spreekt ook al zijne ontevredenheid uit over het werk van Baumgartner.

Der Gral (Mei) wijst op deze decadentie en neemt in een artikel: *Katholische Selbstvergiftung* beide heeren en het tijdschrift van Schmidt eens geducht onder handen. Het werd tijd!

De niet-Katholieke tijdschriften zijn heel wat rechtvaardiger in hun beoordeeling. De *Berliner Post* o.a. noemt Baumgartner's werk een samenvatting van al het belangrijke, dat in de wereldliteratuur over Goethe geschreven is. Het ideale beeld van den dichter gaat wel te loor, maar wij krijgen daarvoor een beeld dat meer overeenkomstig de waarheid is. Daarom: een monumentaal werk van Katholieke literatuur-geschiedschrijving!

De *Academische Blätter* roemen het eveneens als geheel op de hoogte der Goethe-forschung en verklaren dat hij als kunstenaar en eigenaardig genie ten volle gewaardeerd wordt.

Dat klinkt beter en minder onbetrouwbaar. Men ziet weer hoeveel kwaad menschen kunnen brouwen, die meer zich zelven zoeken dan de zaak, welke zij beweren te dienen. Ook bij ons.... basta!

Hoe uiteenloopend overigens de kritiek kan zijn blijkt uit eene

beschouwing van G. van Poppel in *Van onzen Tijd* (*Mei)* en een correspondentie in De *N. R. Courant* over de opvoering van Het Mirakel van Karl Vollmöller. Van Poppel prijst de regie van Reinhardt, de heele opvoering en opvatting dezer Beatrijs-legende in pantomîme (evenals Overmans vroeger de Londensche vertooning roemde in *Stimmen aus Maria-Laach*), en de man van de *N. R. Courant* spot er wat mêe. Hij lacht met de herschepping van Circus Busch in een gothische kathedraal en vindt het onnatuurlijk dat met verwaarloozing van alle plaatsbegrip de gansche handeling plaats heeft in de kathedraal. We zullen ons oordeel opschorten, want *Het Mirakel* heeft al bijna de reis om de wereld voltooid en zal nu ook wel eens in ons land voor het voetlicht komen. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Couzard (R.) Leven der gelukzalige Johanna de Lestonnac (1556—1640). Naar het Fransch door P. J. van Santen S. J. Nijmegen, Malmberg. (203)

Johanna de Lestonnac is de stichteres der Congregatie: „Dochters van O. L. Vrouw", die eerst te Oss eene schuilplaats vonden tegen de Fransche kerkvervolgers en in 1910 zich vestigden te Nijmegen, waar zij jonge meisjes voorbereiden tot de Fransche akten. Een andere stichting hebben zij te Tilburg. Deze vertaling van den bejaarden, maar steeds volijverigen P. van Santen S. J., moge de Katholieken van Nederland nader brengen tot deze bewonderenswaardige vrouw. „Hare levensgeschiedenis is (inderdaad) als een drama, of, wil men liever, als een geestelijke roman, die tegelijkertijd boeit en onderricht, meesleept en verbaast, voor religieuzen zoowel als voor menschen in de wereld de schoonste voorbeelden van heldhaftige deugd te bewonderen geeft". Dit mooie boek bevelen wij dan ook nadrukkelijk aan ter lezing en overweging.

R. K. PR.

Noort (G. van) De Christus, zijn Persoon en zijn werk. Conferentiën. Amst. Langenhuysen. (180) f 1.50, geb. f 1.90.

De naam van den schrijver staat in voor de degelijkheid van het werk. In strenge redeneering, soberen stijl en klare uiteenzetting herkent men den oud-professor, die een goede leermeesteresse heeft gevonden in de ervaring. Als een staaltje van logisch betoog zou ik willen wijzen op de derde conferentie: „Was Jesus van Nazareth werkelijk Godsgezant?" Daar de spreker in de vorige conferentie heeft aangetoond, dat de Evangeliën betrouwbare

bronnen waren, heeft hij recht een antwoord op zijne vraag te zoeken in de Evangeliën. En daaruit bewijst hij dat Christus 1e: zelf beweerd heeft, dat hij Godsgezant was en 2e: die bewering door bewijzen heeft gestaafd. Die bewijzen zijn vooral de wonderen, en bewonderenswaardig wederom weet Van Noort het tractaat over de wonderen kort en bondig, maar tevens helder en klaar voor te stellen.

Prachtig studiemateriaal voor geestelijke en leek. R. K. PR.

Wittert van Hoogland (Jhr. Mr. E. B. F. F.) Katholieke Organisatie. A'dam Langenhuysen. (64) f 0.60.

Behalve een krachtig pleidooi voor het: *alle* Katholieken vereenigd op *alle* gebied, is deze in druk gebrachte rede van Mr. Wittert een gezonde beschouwing ook van het Katholieke vereenigingswezen, zooals het is. Het boekje is een nuttige les niet alleen voor de Katholieken, die èn de gevaren voor èn de roeping van het eene en eenheid brengende Katholicisme in onzen tijd van verwarring maar niet willen begrijpen, maar ook voor hen, die reeds in 't openbare leven van hun beginsel getuigen.

De ook hier weer geuite klacht over de afzijdigheid der hoogere Katholieke standen van de politieke organisatie, een klacht, welke niet minder geldt ten opzichte van instellingen als de patronaten (wier wezen en doel ik nog nergens zoo juist en scherp geteekend zag als hier) heeft in mij de overtuiging versterkt, dat de R. K. studenten door, zooals nu reeds in Delft en A'dam op bescheiden wijze geschiedt, dadelijk de Katholieke vereenigingen te steunen, moeten leeren kennen en leeren medeleven het Katholieke vereenigingsleven. ALFONS POTT

Sprengers (C.) Handleiding voor Misdienaars: I. De gelezen H. Mis (32), II. De gezongen en plechtige H. Mis, Vespers en Lof (72), Bergmans, Tilburg, f 0.15 en f 0.25.

Twee boekjes die alle aanbeveling verdienen. Hun algemeene verspreiding zal meer gelijkvormigheid brengen in het dienen der H. Mis overeenkomstig de voorschriften der H. Kerk. Deze voldoening zij den schr. van harte toegewenscht.

Intusschen mis ik slechts ongaarne de *verwijzingen* naar de voorschriften zelf, want als de auteurs op één punt nogal eens verschillen, dan is het zeker in de methode van Mis-dienen.

Deze verwijzingen zijn ook *praktisch* van zeer groot belang, wijl zij kracht bijzetten aan het liturgisch hervormingswerk, dat schr., — waar het noodig mocht zijn — zeker beoogt. Zij snijden n.l. den pas af aan onzekerheid, willekeur of onverschilligheid, die er zich lichtelijk afmaken met 'n: „A zegt dìt en B zegt dàt.... ik doe 't op mijn oude manier".

De verwijzingen zouden de boekjes niet veel grooter maken, doch hun innerlijke waarde aanzienlijk verhoogen. Doch óók zóó warm aanbevolen! OSCAR HUF, S. J.

Nabuurs (M.) Korte verklaring der dagelijksche gebeden en oefeningen, ten gebruike der Katholieke jeugd in school en patronaat. Paul Brand, Bussum.

Een goede gedachte van Kapelaan Nabuurs om de Katholieke jeugd beter te leeren begrijpen wat zij dagelijks bidt. Het boekje volgt het vragen- en antwoorden-systeem en geeft den godsdienstleeraar met 'n enkel woord de punten aan, die hij bij de les kan ontwikkelen. Moge dit werkje veel bijdragen tot een vuriger bidden van Katholiek jong-Nederland. OSCAR HUF, S. J.

Holzmeister, S. J. (H.) Orationes liturgicae meditationibus Exercitiorum S. Ignatiï de Loyola accomodatae, Fel. Rauch, Insbrück, (20) 18o. M. 0.20, 100 stuks à M. 9.20.

Een kleine verzameling liturgische gebeden ontleend aan het Missaal, ten gebruike van geestelijken, die de „Geestelijke oefeningen van St. Ignatius" verrichten. In zijn „Praefatio" geeft schr. aan waar en hoe deze gebeden het best worden gebruikt. Eenmaal te meer blijkt hier wat schats wij bezitten in de liturgische gebeden der H. Kerk, maar óók: „dat de geest der Exercitia Spiritualia geen andere is, dan die, welken de H. Geest schonk aan de Kerk".
OSCAR HUF, S. J.

Broussolle (J. C.) Theorie de la Messe, 2e. edition, P. Téqui, Paris, (8 en 264) 8o., Fr. 2.—.

Een cursus over het H. Misoffer van geheel oorspronkelijken aard. Het geheel omvat 12 lessen: eerst het sommaire der les, daarachter noten met literatuur-verwijzingen of opgave van puntjes, die de leeraar verder kan ontwikkelen, dan „exercices" d. w. z. een reeks vragen naar aanleiding der les, en die uit deze kunnen worden beantwoord en ten slotte „lectures" d. i. fragmenten uit groote schrijvers, betrekking hebbend op de in de les behandelde stof. Ten overvloede is het boek geïllustreerd met 50 afbeeldingen van archeologischen aard, welke terloops in den tekst en later in een afzonderlijk hoofdstukje kort worden verklaard. Hier en daar valt 'n opmerking te maken b.v. blz. 118, no. 1 waar de schr. den term „communicare" in den canon van het Concile van Elvira (306) verkeerdelijk op de H. Communie laat slaan, op blz. 144 had de schr. rekening kunnen houden met het vroom gebruik om bij de opheffing op te zien naar de H. Hostie enz., doch deze aanmerkingen zouden niets afdoen aan het verdienstelijke van dit werk. OSCAR HUF, S. J.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Rossem (MR. I. C. P. van) Beau Brummell, „the Prince of Dandy's", en Giacomo Casanova. Utrecht, Bruna, geb. f 0.95.

B r u m m e l zegt de schrijver zelf, „was een anecdote, meer niet", inderdaad een arme maniak, die zijn hoogste glorie stelde in zijn

dassen en zijn snuifdoozen. De bewering van v. Rossem dat dandyisme meer kunst dan affectatie is, mag wel worden bestreden; het is waarschijnlijk geen van beiden, maar een soort van zielsziekte.

Casanova is en blijft een personaadje, wiens streken minder stichtend zijn, ook al heeft de auteur „vele curieuse détails moeten uitschakelen als zijnde te scabreus". Eene opmerking: als v. Rossem spreekt van den abbé Casanova, zou men vermoeden dat deze gewetenlooze avonturier priester was, dat is onjuist: Casanova werd nimmer toegelaten tot de priesterwijding. Voor den vakman kunnen wellicht de mémoires van Casanova zelf van belang zijn voor de kennis van zijn tijd, verkwikkende en weldoende lectuur is het niet. DR. S.

Veth (B.) Het leven in Ned.-Indië. 3e. druk, Amst. P. N. van Kampen. (167) f 1.25, geb. f 1.60.

Ja! als de onthullingen van Veth niet overdreven zijn is Indië een verschrikkelijk land, dat doodelijk is naar ziel en lichaam. Nu weet ik wel dat na de eerste uitgave de kritiek zich niet onbetuigd heeft gelaten, maar.... doe nu eens navraag en gij zult van de meeste oud-gasten ten antwoord ontvangen: „er zit veel waars in". Uit den aard der zaak is dit geen boek, dat men zoo maar aan iedereen ter lezing geeft. FR. FL.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Insider, Overschatting der School (35), Nijmegen, Mij. „De Gelderlander" 1914. 25 cent.

Zeven artikelen van „De Gelderlander", thans eenigszins gewijzigd als brochure uitgegeven. De schrijver, die in de voorrede zijn recht van anoniemiteit verdedigt, ontleent aan eigen ervaring, officieele verslagen en andere lectuur bewijzen voor zijn stelling, dat overschatting der school ook en vooral in haar tegenwoordigen vorm misplaatst is. Ik heb deze brochure met belangstelling gelezen en vind, dat de schrijver overtuigend aantoont, dat het tegenwoordige schoolrégime aan ernstige verbeteringen behoefte heeft. Wie bij co-educatie zweert, leze eens wat op bladz. 32 v. uit lange ondervinding meegedeeld wordt. Misschien had Insider nog dringender kunnen waarschuwen tegen het verderfelijke streven van onzen tijd, waardoor het behalen van het einddiploma van Gymnasium en Hoogere Burgerschool ook voor *zeer matige* talenten mogelijk gemaakt wordt. J. VAN BENEDEN

Michaut (G.) Anatole France. Étude psychologique, 4e édit. — Fontemoing, Paris. — 3.50 frs.

Reeds vóór zijn dood ondergaat Anatole France den hoogsten roem, die iemand treffen kan: hij wordt uitgebuit; niet zoozeer zijn geschriften, dan wel zijn persoon.

Ondanks zijn 70 jaren, zijn grijze haren en zijn ouderdomsgebreken reist de Fransche anticlericale partij met hem rond, en

vertoont hem zelfs in Brussel en in Londen. Met veel succes en veel luidruchtigheid. Het eerste is echter niet Anatole France's talent te wijten. Want al heeft hij in zijn woordenschat thans de gemeenplaatsen opgenomen der verkiezingsvergaderingen en de kordaatheden van de volkstaal, toch weet hij den „toon" niet te pakken. Maar dit ligt meer aan de toehoorders, dan aan hem. Intellectueel hun meerdere, is hij voor al het overige hun mindere. Eigenschappen heeft hij met zijn hoorders niet gemeen, en gebreken slechts, voor zoover zij bij hem erger zijn. Toch doet hij veel dienst aan Combes en diens verdwijnende soort, als een verrassende reklameplaat. Maar zulk een werkdadigheid is kort van duur, en zulken roem overleeft men.

Voor allen is het een raadsel geweest, hoe deze man tot dit verval kon komen op zijn ouden dag. Toch is het feit niet zeldzaam, en ook in ons land niet onbekend. Met zijn gewone scherpzinnigheid heeft Jules Lemaître reeds jaren geleden deze schijnbaar onverwachte wending verklaard. Al het paganisme, dat Anatole France heel zijn leven lang had ingezogen, is hem eindelijk opgebroken: „il a rendu tout le XVIIIe siècle, qu'il avait dans les veines." En de man, die beweerd had, in hooghartig dilettantisme, door het leven te gaan, geflankeerd door twee inschikkelijke en kalmeerende raadgeefsters, „Medelijden" en Ironie", heeft zich nu uitgeleverd aan de furie van „den haat". Zoo waar is het, dat men oud òf beter òf erger wordt, maar niet dezelfde blijft. Ook ondanks ons zelf, hebben de beginselen hun natuurlijke uitwerking.

Tot geen andere verklaring komt Michaut, die in bovengenoemd boek den letterkundigen Annatole France aan een psychologische studie onderwerpt van 300 bladzijden en zorgzaam bijeengegaarde gegevens.

Zonder hartstocht is dit boek geschreven. Des te gereeder aanvaarden wij dan ook de conclusie, dat de stijl de eenige eigenschap is van Annatole France, die grooten lof verdient. Niet zijn verstand, dat leergierig en nieuwsgierig is, doch geen samenvattingsvermogen heeft: zooals blijkt uit den lossen samenhang zijner romans, waarvan de verschillende elementen hun saamhoorigheid nooit aan Anatole France's intellect, maar altijd aan uiterlijke omstandigheden te danken hebben. Zijn verbeelding, die elk scheppingsvermogen mist, leeft zoozeer onder den dwang van het geheugen, dat Anatole France zich bestendig schuldig maakt tegenover anderen en zich zelf aan letterdieverij. O! geen letterdieverij in den slechtsten zin, desnoods in de gunstigste beteekenis, maar dan met dit voorbehoud, dat letterdieverij niet als een verdienste worde aangerekend. Van France's „Sensibilité" behoeft slechts dit gezegd te worden: dat het een euphemisme is voor „Sensualité", en dit keer in den minst gunstigen zin van het woord.

Ik hoop van ganscher harte, dat dit boek gekocht zal worden door alle beoefenaars der Fransche letterkunde. Door Anatole France's vijanden, dan kunnen zij, zooals ik, het geluk smaken

te zien, hoe een „vir bonus, strangulandi peritus", een kwaadaardigen tegenstander — tot diens eigen en anderer verbetering — een welverdiende kastijding toedient — helaas! met meer geduld, dan geestigheid. Door Anatole's vrienden: om hem te wreken of zich zelf te bekeeren. Wie het gesloten laat, verdenk ik van kortzichtige partijsluwheid, die zich door onwetendheid meer gebaat weet dan door eerlijkheid. R. DE GRAVE

N.B. Ten bewijze van Anatole France's „sensualité" deze „geloofsbelijdenis" van een zijner woordvoerders: „Le néant, c'est l'impossible et c'est le certain.... Le malheur des hommes, voyez-vous, leur malheur et leur crime est d'avoir découvert ces choses.... Être et cesser d'être! l'effroi de cette idée me fait dresser les cheveux sur la tête; elle ne me quitte pas. Ce qui ne sera pas me gâte et corrompt ce qui est, et le néant m'abîme par avance.... Moi, j'aime la vie, la vie de cette terre, la vie telle qu'elle est, la chienne de vie. Je l'aime brutale, vile, grossière; je l'aime sordide, malpropre, gâtée; je l'aime stupide, imbécile et cruelle; je l'aime dans son obscénité, dans son ignominie, dans son infamie, avec ses souillures ses laideurs et ses puanteurs, ses corruptions et ses infections. Sentant qu'elle m'échappe et me fuit, je tremble comme un lâche et deviens fou de désespoir".

Stoker (T. A.) Vijftig stel rekenkundige opgaven ter herhaling, benevens 50 vraagstukken om uit het hoofd op te lossen, ten dienste van hen, die studeeren voor de onderwijzersakte. Met antwoorden. Rott., Brusse. (59). f 0.45.

Tuus (C.) Vlakke meetkunde ten dienste van M. U. L. O. scholen, Burger-avondscholen, Normaal- en Kweekscholen enz. (eerste stukje) 1914. Amsterd., Boek-Centrale.

De figuren zijn duidelijk, de tekst met behulp van een goed verklaarder licht te begrijpen, en de vraagstukken en opgaven over 't algemeen (is No. 35, blz. 15 niet wat duister en zou het geen aanleiding kunnen geven tot misvatting?) klaar en eenvoudig gesteld. Aanbevolen.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Aigueperse (M.). Kitty getrouwd. — Bussum Paul Brand. Witte Bibliotheek (250) f 0.75.

Mathilde Aigueperse, de schrijfster van het geestige boekje vol geestige brieven: *Suzel et sa marraine* heeft zich er vooral op toegelegd hare jeugdige lezeressen tot het goede te brengen. *Kitty getrouwd* geeft een vervolg op *Suzel*. Dat de schrijfster gelukkig was in haar pogen, zal een ieder die deze boekjes leest volmondig met mij instemmen. Wat hare andere geschriften betreft, kunnen wij hetzelfde gunstig oordeel geven; alleen *La Fresnaie* is naar mijne opvatting wat te warm gepassioneerd. *Kitty getrouwd* is heel goed en heel aardig. M. WALRE

Ammers-Küller (Jo van). De Roman van een student. Haarlem, Tjeenk Willink. (253)

Geen opwekkende lectuur. 't Gaat over een doktersvrouw, die met studenten ongeoorloofde betrekkingen onderhoudt. Een stakkerd loopt er zóó in dat hij breekt met zijn verloofde; als hij dan gaat naar de getrouwde deugniete om met haar te vluchten, bedankt deze feestelijk zoodra ze verneemt dat de jongen geen fortuin heeft. Waarschijnlijk is de bedoeling geweest een goede strekking te leggen in het boek, maar ze is er drommels moeielijk uit te halen! A. GIELEN

Herbert (M.). De druppels. Bewerkt door Henri (104) 's Bosch, H. Berger.

Dit nummer van de Leesbibliotheek „de Kath. Illustratie" is een goed, zeer ernstig verhaal, een krachtig pleidooi tegen de kwakzalverij. Een waarschuwing voor hen die zich laten misleiden en voor de anderen, die zich onrechtvaardig verrijken. —

Harland (Henry) Suzanna. Paul Brand, Bussum. Witte Bibliotheek (250) f 0.75.

Suzanna voelt zich bezwaard over 't bezit der eigendommen door hare voorvaderen nagelaten. Nu ze meerderjarig is geworden, wil ze hare uitgestrekte goederen aan den rechtmatigen eigenaar terugschenken. En ze doet dit op de meest eenvoudige wijze door.... een huwelijk met den armen uitgewekene. Een prettig, geestig geschreven verhaal; mooie natuurtafereelen en edele godsdienstige karakters; zooals men van den auteur van *The Cardinal's snuf-box* verwachten mocht. M. WALRE

Linssen (J. A.). Adel in boerenbloed. Naar het Duitsch. Leiden, Futura (258) f 0.40.

Een boeiend boek voor onze volksbibliotheken. Goed en goedkoop.

Lytton (Edw. Bulwer). De laatste dagen van Pompeji, 6e dr. Amsterd. v. Kampen (386) f 1.50, f 1.90.

Bij het publiek is de Engelsche oud-minister Lytton nog al in aanzien, ofschoon zijn romans over 't algemeen weinig waarde hebben. *The last days of Pompeii* (1834) waarvan hier reeds een 6de druk wordt aangeboden, is verreweg het beste dat Lytton geschreven heeft. WILLEM MERKELBEEK

Moerkerken (P. A. v.) De ondergang van het dorp. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. (240). f 2.75, geb. f 3.25.

Een verzameling onzinnigheden, die 't me onmogelijk maakten dit boek geheel door te lezen. Een echte potpourri! En allerminst in den haak; zoo bijvoorbeeld een vlegel, die een doofstom meisje ongelukkig maakt; modern-pædagogische begrippen; bladz. 119: een greep uit 't leerplan eener liberale school: „Geen mond mocht de wreede termen van het militairisme uitspreken; in de historie-les

werd alles vermeden wat de beelden van oorlog of brandstapel wekte; de woorden soldaat, sabel, kogel, kanon waren erger dan de groote vloek en het weerlicht". Prachtig, hè? En dan een verhaal van een kapelaan, die zich verdekt opstelt om te kunnen nagaan hoe het staat met de moraliteit; en een pastoor die zegt (bl. 150): „'t Is een best volk hier, Everts (de kapelaan), een braaf volk. Eenvoudige, geloovige menschen. Ik mag ze graag. Ze zijn arm.... maar de rijkdom brengt vaak ongeloof. Ze drinken wel eris, geloof ik. Och, ze hebben zoo weinig in hun leven, Everts. En de zedelijkheid.... 't zijn menschen, mijn jongen". En dat alles wordt hier en daar gekruid met theosophische kletspraatjes. Men doet heusch 't verstandigst dit boek ongelezen te laten. 't Is een vervelende draak en erger! M. WALRE

Reyneke van Stuwe (Jeanne). De Biecht. Amst. L. J. Veen (269).

Zes kleine verhalen. Het eerste, *De Biecht,* bestaat uit brieven van een man aan de vrouw, die hij liefhad. Hij was overtuigd van hare wederliefde; doch heeft nooit zich uitgesproken tegenover haar. Ook niet na den dood van haar man, omdat hij zich schuldig waande aan diens dood. Hij had namelijk vurig verlangd dat deze man zou sterven door een ongelukkig toeval en... dat was gebeurd.

Erg hartstochtelijk!

Liefdeswaan. Zij moest met haar kindje terug naar Holland. Hij bleef in Indië. Dan een hartstochtelijk-vurig verlangen naar 't weerzien. Onverwacht, wegens ziekte, komt hij over en nu ze hem weerziet, een schaduw van den pracht-man, dien zij verlaten had, deinst ze voor hem terug. Zij maakt echter 't vaste voornemen hem nooit te laten merken, dat ze schuw voor hem is.

De mensch wikt.... En *'t noodlot* beschikt, moet hier volgen. Hij had zich vergooid en ging nu naar Indië om zijn fortuin te herstellen door een huwelijk met de dochter van zijns vaders vriend. Jetty was echter niet gecharmeerd op 't graafje, ze hield te veel van haar neef. Haar zusje wilde wel gravinnetje worden, doch dit was papa niet naar den zin. Hij ontdekte 't lieve leventje door het graafje geleid en gaf hem den bons. De verlietde neef zag hem met een meisje, meende dat 't zijne Jetty was en.... doodde hem. Dit verhaaltje bevat ook eene beschrijving van een souper, waar 't alles behalve fijn toegaat. Onbehoorlijke praatjes! Liaisons met tooneelsterren.

Het Bewogene Leven. Ze waren getrouwd (hadden een kind) en leefden ieder hun eigen leventje. Zij ontmoet een veel jongeren man, beiden leven eenigen tijd heel „gezellig" en als zij er op aandringt met hem te trouwen, bedankt hij er voor direct „grootvader" te worden. Nu neemt 't mevrouwtje vergift en 't geval is uit.

Hartstochtelijk en onkiesch!

De antieke kast. Een leuke schets. Twee kennissen bieden op 't zelfde meubelstuk. De een, die zijn vriend wil onderkruipen en

onbekend is met de usances bij eene vendutie, krijgt in plaats van de kast, die hij meende dat zijn was, f 10 trekgeld. Woedend natuurlijk.

De Hand. Hij was een hartstochtelijk sportman, en 't was verschrikkelijk, toen zijn hand werd verbrijzeld en moest worden afgezet. Doch een dokter is erin geslaagd nieuwe ledematen aan te zetten, hij neemt den patient mee naar Amerika en voorziet hem van de hand eens misdadigers, die ter dood is veroordeeld. Een groote, verschrikkelijke, geweldig-sterke hand, die haar kracht uitoefent buiten den wil van den nieuwen bezitter en op zekeren dag den vriendelijken dokter worgt. Bespottelijk. M. WALRE

Reyneke van Stuwe (Jeanne). Vóór zestig jaren. Amsterdam, L. J. Veen, f 0.50.

Tusschen de gele bordjes van dit boek liggen twee reisverhaaltjes. Het eerste is een simpel verslag van een jongmensch, die in brieven aan zijn ouders als een „liefhebbende zoon" de gebeurlijkheden beschrijft gedurende zijn Indische reis en bij zijn aankomst op Java.

Heel eenvoudig en onschuldig.

Het tweede verbeeldt het reisdagboek van Eva Berghem, die door haar ouders met eene gouvernante op reis is gezonden. Zij ontmoet Willem van Esschen, een knap en bescheiden jonkman, die al spoedig indruk op haar maakt. Na heel veel ongerustheid en onzekerheden of de sympathie van dezen Willem niet was uitgeloopen naar de gouvernante, maakt ten slotte een declaratie van Willem aan Eva een einde aan dezen twijfel. Het blijkt dat de ouders van Eva Berghem evenals hare gezelschapsjuffrouw al lang op de hoogte waren van Willem's pogingen.

De gouvernante, die zoo belangeloos heeft medegeholpen om dit paar te vereenigen, krijgt tot belooning een lieftalligen dominé.

M. WALRE

Savornin Lohman (Anna de). Uit de sfeer gereekt. 2de druk f 1.60.

Dit boek bevat een vijftal schetsen en dankt zijn titel aan de eerste. 't Gaat, zooals men reeds van te voren kon begrijpen, over een tot armoede vervallen deftig meisje, dat zich heelemaal niet thuis voelt in de kringen, waar ze, — door hare betrekking aan de Rijksverzekeringsbank — nu moet verkeeren. Een deftige Oom en Tante doen hun best haar uit te huwelijken aan een neef. Reeds maakt ze hare verloving hier en daar bekend en.... komt dan tot het besef dat ze „haar lichaam niet wil verkoopen". Ze keert nu terug naar Amsterdam, en begeert een einde te maken aan haar leven, waartoe de grachten een weinig omslachtige gelegenheid bieden. „Maar," blz. 123, „'t ging haar als de anderen onder ons.... ze durfde niet". In *Paria* krijgen we het verhaal van eene vrouw uit het volk, die een buiten-echtelijk leven leidde en zich verdrinkt met haar kind aan zich vastgebonden. 't Komt mij voor dat freule Lohman in den tijd waarin ze deze schetsen schreef ook al „uit

de sfeer gerukt" was; haar vrij uitspreken over het uit liefde zich geven en al dergelijke dingen meer is allesbehalve jonkvrouwelijk. Al haar bekende theoriën legt ze bloot in deze schetsen. Hiermede is het boek voor ons veroordeeld, en slechts volledigheidshalve voegen wij er bij dat *Openbaring* behoorlijk en *Rouwviolen* een prul is.
M. WALRE

Streuvels (Stijn). Uit Stijn Streuvels werken (Door J. Geurts pr.) Amsterdam, L. J. Veen, 3 dln. f 1.25 geb. f 1.75 per deel. — I en II. Gevoel en Leven (VIII, 175 met portret, VIII, 156.) — III. Natuur (VIII, 176).

In zijn woord tot de Vlaamsche jeugd zegt de verzamelaar Jos. Geurts, pr., dat hij haar een deugdelijke keur aanbiedt uit den rijken voorraad van Stijn Streuvels, thans Vlaanderen's grootsten prozaschrijver.

Talrijke flinke fragmenten uit zijn beste stukken over te drukken, hierdoor was het hem mogelijk al datgene weg te laten, wat stoornis in een ontvankelijk gemoed kon veroorzaken. Zóó heeft hij dus met veel smaak en tact het allerbeste uit Stijn Streuvels massalen arbeid gebundeld in drie kloeke deelen, welke door den Heer Veen, zooals wij het van hem gewoon zijn, keurig werden uitgegeven.

Men ziet hier dus Streuvels op zijn best, den levensblijen voeler van de natuur, den fijnen waarnemer met kunstenaars oog, den doorschouwer van het innerlijke leven, vooral van de kinderzielen, den rijken oorspronkelijken en tevens eenvoudigen zegger en taalvirtuoos. Hier vindt men niets van hetgeen soms in Stijn's werken tegenstaat, zijn vaak grof realisme, zijn ruwheid om niet te zeggen platheid en zinnelijkheid, die vele zijner mooiste verhalen ontsieren.

Zoo kan ook de jeugd ten volle en ongestoord van Streuvels stijl en kunst genieten in de zeer oordeelkundige keuze van den Eerwaarden Heer Geurts.

In den eersten bundel vinden wij onder de rubriek *Jeugd*, die heerlijke zonnecantate: Morgenstond in de kinderkamer, door den schrijver voor eenige jaren in Amsterdam voorgedragen, een kostelijk kindertafereeltje, doorgloeid, doortinteld, doorvonkeld van het heerlijke zomerlicht; verder andere allerliefste jongens- en meisjesavonturen.

In godsdienst, zeden en gewoonten, die de tweede afdeeling vormen, vinden wij alweer lieve, oude bekenden o.a. het ontroerende 1e H. Communiefeest van Horientje, het mooie, door Katholieken van groot geloof en eenvoud des harten alleen te waardeeren en te begrijpen Door St. Jozef geholpen, verder rake portretten en karakters van sympathieke, aardige of grappige Vlamingen — schetsen uit het dagelijksche leven van zijn dorpsgenooten, hun lief en leed.

Het derde deel is gewijd aan de natuur in al hare phasen van morgenlicht en avondschemering, van zonnebrand en wintervorst, en dan — niet het minst aantrekkelijk — blikken in het wereldje

der dieren, zoo eigenaardig prettig en geestig weergegeven. Het leeuwenaandeel is gewijd aan een bewerking van den ouden en toch altijd jongen „Reinaert de Vos". Een woordenlijst aan het slot neemt de moeilijkheden weg, die het Vlaamsche dialect misschien hier en daar voor minder geroutineerde lezers mocht opleveren.

Men klaagt over gebrek aan „jeugdlectuur". Wat kan een moeder, een leermeester of meesteres beter verlangen om aan het aandachtig luisterende jonge volkje voor te lezen, dan deze meesterstukken van woordkunst, opmerkingsgave en vooral verhaaltalent van den beroemden neef van den grooten dichter Gezelle?

Wij juichen deze uitgave van harte toe en wenschen haar in vele handen en in vele gezinnen óók, of liever juist, in Noord Nederland. MELATI

Ward (Humphry). Lydia's huwelijk. Vertaald door Elisab. Couperus. 2 dln. Amsterd. L. Veen, (237 en 193) f 4.90 geb. f 5.50.

Humphry Ward (niet te verwarren met de katholieke Wilfrid Ward) wordt genoemd onder de beste Engelsche schrijfsters van dezen tijd en niet ten onrechte. Men wete echter dat hare boeken niet voor iedereen bestemd zijn en zij wel eens tornt aan vraagstukken, wier oplossing ligt boven haar bereik.

In dit boek geen gefilosofeer en geen program van levensbeschouwing (de hare is voor ons trouwens onbruikbaar), maar een goed doorwerkt verhaal, waarvan de korte inhoud deze is: Een rijke Lord, een verwoed verzamelaar van antiquiteiten en edelsteenen, is gehuwd met een onbeduidend Italiaansch vrouwtje van minderen stand. Meer liefde voor een oud voorwerp dan voor vrouw en kind. Deze vlucht met haar kind naar Italië. Hij leeft als zonderling op zijn oud kasteel in Engeland. Een gewond jongmensch wordt bij hem binnengebracht, na genezing uitverkoren tot secretaris. In de buurt woont een schilderesje met haar moeder, en een rijke graaf met zijn moeder. En de graaf en de secretaris worden verliefd op het meisje. Verschijnen op het tooneel ook nog de gevluchte, tot treurige armoede vervallen vrouw van den zonderling, met haar dochter. Besluit: de menschenhater wordt gedood door een idioten jongen; het schilderesje weigert den graaf en neemt den secretaris, mits hij de erfenis van den antiquiteiten-man laat varen; de teleurgestelde graaf krijgt het Italiaansche meisje en wij hopen van harte dat hij er nog iets van weet te maken, want zij is een vreemd ding. Het boek is goed!

A. GIELEN

DUITSCH

Bongardt (H.) Der alte Berns. Roman aus der Franzosenzeit. Leipzig. Eckardt 1914. (325) M 3.

De schrijver van dit boek is een nieuweling op het gebied der romantiek, wat betreft zijn verschijnen, doch niet wat aangaat zijn kunnen; waarmede ik wil zeggen, dat zijn werk er zijn mag en

volstrekt niet de gebrekkigheden toont, welke veelal een eerste proeve ontsieren. Ja, er ligt een vaderlandsche tendenz in dezen roman, maar dat is eene aanbeveling. Iedereen kan dit boek lezen, wijl het vrij is van alle onzuivere bestanddeelen. FEDERER

Stenglin (Felix, Freiherr von) Aristokraten, 1914. Berlin, Winckelmann (315) f 2.30.

De man heeft al een respectàbele lijst van romans op zijn rekening staan, welke echter hem slechts een plaats konden geven onder dat soort auteurs, die „vom Stoffe Wirkungen erwarten, die sie ihrer Kunst nicht zutrauen". Deze nieuwe roman zal dat oude oordeel bevestigen.

De voornaamste aristokraat uit dit verhaal is graaf Alexander, een patriarchaal landedelman. Hij weigert zijne vurige, fantastische dochter Hella aan een arm student, en het meisje werpt zich in de armen van een opzichter haars vaders, met wien zij ontvlucht en huwt. Uit het echtelijk huis loopt zij later weer weg met een officier, die haar dadelijk aan haar lot overlaat. Teruggehaald door haar man, die haar vergiffenis wil geven, poetst zij kort daarna voorgoed de plaat; treedt op in een circus, wordt moeder van twee onechte kinderen en trekt zich terug als pensionhoudster onder een valschen naam, onbekend voor de wereld, daar zij het haar vlammend rood heeft geverfd en haar neus door een val van het paard is vervormd!

De tweede dochter Edeline, een vreemde dweepster, verdrinkt zich op den dag van haar huwelijk. Een zoon trekt er vandoor met een slotenmakersdochter, die hij eerst na jaren huwt, een ander.... en de jongste.... de lezer kan zelf wel invullen; 't loopt alles mis. En zoo gaat het met bijna al de adellijke heeren, met wie wij kennis mogen maken. Wat de schrijver bewijzen wil, want dat wil Stenglin altijd, is mij niet recht duidelijk.

De oude graaf Alexander, door het leven overwonnen doch ongebogen, spreekt stervend nog eens den naam der eerst-verlorene, Hella, die hij nooit heeft willen wederzien. De auteur plaatst ons te midden van onwettige verbintenissen en zonderlinge liefden, maar beschrijft die niet hartstochtelijk. Het is echter ongezonde spektakel-literatuur. FEDERER

Supper (A.) Vom Wegesrand. (93) Heilbronn, Salzer, M 1.

Literarisch goed! Maar door den schoonen vorm mag men zich niet laten verleiden. De inhoud van deze vertellingen is verwerpelijk: godsdienstige onverschilligheid en deftig gebarend sceptiscisme, zinnelijkheid en zedelijke afwijkingen. FEDERER

Tudisch (A.) Ringen. Paderborn, Schöningh (188) M 2.60

De schrijver is klaarblijkelijk nog niet waar hij wezen moet en zit te veel vast in romantische onwaarschijnlijkheden. De verrassingen, die hij ons bereidt door het verhaal dezer uitgedachte gebeurlijkheden, zijn dan ook vaak ongewenscht, wijl te veel

vorderend van ons goed geloof en te gering schattend onzen zin voor de werkelijkheid. Overigens is het de moeite waard te lezen deze lotgevallen van een onderwijzer, die op valsche aanklacht ontslagen, een vagebondeerend leven leidt en alles ter hand neemt om niet van honger om te komen; eindelijk in zich dichterlijke talenten ontdekt, een beroemd schrijver wordt en de gelukkige echtgenoot van de jonge dame, die hem in storm en nood, heel lief en innig trouw is gebleven. Het boek is goed. FEDERER

FRANSCH

Bouzinac Cambon (Joseph). Marie de Mireul, roman, in 18 (310). Bernard Grasset, Paris, 3 fr. 50.

De monografiie van een adellijk meisje, dat, te midden van weelde en zorgeloosheid geboren, door gebeurtenissen buiten haar tot armoede en verval geraakt, in de toewijding aan hare moeder en een paar bloedverwanten, die zij door hard werken onderhoudt, de kracht vindt den zwaren levensstrijd vol te houden.

Alles maakt den indruk, dat wij hier met een stuk werkelijkheid te doen hebben en zoo is de hoofdfiguur van dezen roman met hare deugden en zonderlinge gebreken tot een nuttige leering.

Van opsmukken houdt de schrijver niet en de levenspoëzie laat hij alleen uit de feiten spreken.

Bij het toeslaan van dit boeiende boek blijft de indruk, dat God, die het goede loont, de fouten zal hebben vergeven van dit wisselvallige leven, dat in den grond toch niet zoo dwaas was, als de onhandigheid der heldin het soms deed veronderstellen.

Ernstige lezers van voldoende ontwikkeling en wereldkennis zullen door deze bladzijden tot vruchtbaar nadenken komen.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Constant (Max). La coûteuse Victoire, roman in 18 (301). Bernard Grasset-Paris 3 fr. 50.

Eene doctores wil de geneeskundige praktijk niet laten varen om een werkelijk edel edelman, jong en schoon, te huwen.

Dat is de korte inhoud.

Zij heeft geen godsdienst, hij is Roomsch.

Hij is dus logischer in zijne redeneeringen dan zij, al valt het te betreuren, dat hij in Marokko zijn leven met opzet in de waagschaal stelt en voor het vaderland sneuvelt.

De heldin gaat daarna als „dochter" de troostelooze „schoonmoeder" verzorgen.

't Is een edel geschreven roman voor ieder eenigszins ontwikkelde geschikt.

De stijl is zeer vlot, de intrigue levendig, de figuren zijn strak geteekend.

Onze echt Nederlandsche meisjes zullen de heldin „dom" vinden en de „übertünchte"? Zullen die er door genezen?

't Is te hopen, want het geldt hier een stuk ongezond feminisme.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Dauprat (Mme Marie). Un amour absolu, roman in 18 (285). Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Om een roman te schrijven moet men een nieuw thema vinden; dat hoort zoo.

En dat is het geval met „Un amour absolu".

Daaronder is in gewoon Nederlandsch te verstaan eene liefde, die hij noch zij elkaar willen verklaren, maar die toch oprecht en krachtig is.

En als hij een jaar of twee drie wegtrekt en taal noch teeken geeft, moet zij, als hij terugkomt toch blijven gelooven, dat hij veel van haar houdt, zonder dat hij het zegt of eenige verontschuldiging maakt over zijne koele manier van doen.

En die domme koppigheid brengt smart, veel smart, maar alles eindigt goed.

Als het paartje meer godsdienst had en eene verstandiger omgeving, zou die dwaasheid niet hebben bestaan of niet zoo lang geduurd. Overigens is het boek goed en door iedereen, mits niet te jong en liefst nogal ontwikkeld, te lezen.

Men zal de mystieke Russin, die er in voorkomt, dan wel in het kader plaatsen, dat haar past. H. F. VAN MAARSEVEEN

La Brète (Jean de). L'Aile blessée, roman in 16 (315). Plon-Nourrit & Cie, Paris, 3 fr. 50.

Een nieuwe roman van de gevierde schrijfster van *mon Oncle et mon Curé,* waarvan de 173ste druk is uitgekomen.

Paula Gerbert boven haar stand opgevoed meent groot te moeten doen, maar het leven brengt haar genezende lessen en als zij met „gewonde vlerk" naar huis vliegt vindt zij daar het geluk weer, na hare vooroordeelen te hebben afgelegd.

Als men wil kan men ook dit weer een feministischen roman noemen; ik noem het een goed geteekend stuk naar het leven en prijs de schrijfster die, althans voor meer ontwikkelde jongelui en ouderen, een mooi boek heeft gevoegd bij hare reeds lange rij van schoone werken. H. F. VAN MAARSEVEEN

Louis (Henri) Mon Foyer, Scènes et Paysages Lorrains, roman, in 12 (425). P. Lethielleux, Paris 3 fr. 50.

Een mooie roman, waarvan ik zeker weet, dat Henri Bordeaux, die een soortgelijk onderwerp in „La Maison" behandelde, hartelijk pleizier zal hebben.

Een levendige stijl, tintelend van geest, van gezonde levensvreugd, kleurrijke beschrijvingen, fijne karakter- en zedenschetsen typeeren dezen roman tot een echt Franschen van de goede, de uitstekende soort.

Het is de geschiedenis van eene lotharingsche familie omstreeks 1870, sterk door de liefde tot God en het Vaderland.

Het boek ontleden gaat gewoon niet. Het ademt eene frischheid, eene mannelijke teederheid, een weldadig godsdienstig gevoel, als tevergeefs gezocht wordt in zoovele romans, waardoor de boekenmarkt wordt overstroomd. H. F. VAN MAARSEVEEN

Marcel (Gabriël). Le Seuil invisible. Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Of dit nu een roman is?

In allen gevalle moet men dezen onzichtbaren dorpel maar niet overschrijden. Men komt dan op zeer gevaarlijk, op verboden terrein, want het eerste stuk La Grâce is niet goed wegens valsch mysticisme en zinnelijkheid dooreengehaspeld en Le Palais de sable....

Maar waartoe over verkeerde dingen en dwaze theorieën nog woorden verspild! Verboden lectuur. H. F. VAN MAARSEVEEN

Mauriac (François). La Robe prétexte, roman in 18 (311) Bernard Grasset, Paris 3 fr. 50.

Het ontwaken van het hart en der hartstochten bij een katholiek jongeling uit de burgerij; zijne vriendschap, zijne lectuur, de eerste liefde, de eerste teleurstellingen, Parijs, enz.

De familie is echter een beetje „raar" en een Nederlander zal in den jongen geen normaal-type herkennen.

't Is een Fransch exemplaar en een Fransch boek.

Alleen voor grooteren geschikt, die het bovengenoemde mogen volgen. H. F. VAN MAARSEVEEN

Salvat (Gabriel). Dans quel Monde, roman in 18 (266). Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Een huishouden van verzwakten, willoozen! Maar de wil herneemt zijne kracht door den invloed eener energieke vriendin.

Herediteit?

Nu, ik voor mij lach erom. Er blijkt slechts noodig, dat iemand er eens flink doorheen ranselt, in figuurlijken zin, om de menschen op dreef te krijgen.

't Is anders eene mooie collectie zwakkelingen.

Voor neurasthenici is het boek ongeschikt, of zij moeten al, door hun wil, aan het genezen zijn.

Voor kerngezonde menschen van ontwikkeling en levenskennis, goed bezien, van nuttige strekking. H. F. VAN MAARSEVEEN

ENGELSCH

Arthur (Frederick). The Great Attempt. Londen, Murray 6 sh.

De schrijver wil door zijn geschiedkundig verhaal een bijdrage leveren tot „the true history of the dynastic struggle in the early eighteenth century (de revolutie van 1714). De hoofdfiguur van dezen roman is de zoon van den Graaf van Derwentwater; veel afwisseling en avontuur, liefdeshistories enz.; een boek dat ontegenzeggelijk boeit. C. B. N.

Gerard (M.) A. Heather Mixture. London, Hodder 6 sh.

Werkelijk een „mixture" — een mengsel van liefde, afgunst, tragedie, sentimentaliteit, verschrikking. Daarbij een moord, schipbreuk enz.; „can be recommended as the kind of thing for a railway journey. C. B. N.

Lyall (D.) Handicapped. London, Hodder 6 ch.

Lyall vertelt bekeeringsgeschiedenissen uit het Leger des Heils, zoo ongeveer als Harold Begbie in *Broken Earthenware.* (In 't hollandsch vertaald: Gebroken Aardenwerk, wij gaven eene recensie van dat boek. Red.) Het ziet er zeer waarschijnlijk uit, behalve misschien de laatste historie. C. B. N.

Marchand (Dirk). A South African. London, Longmans 6 sh.

Een boek, dat de belangstelling tot het einde wel zal gaande houden. Er werd door critici gewezen op eenige gelijkenis met den roman van Georg Eliot *The Mill on the Floss,* die niet te loochenen valt. De grondtoon van dit verhaal is wel niet vroolijk, maar toch ook alles behalve vervelend. C. B. N.

Newman. The Pessimist. London, Nutt. 6 sh.

De auteur vraagt den lezer zijn pessimist niet te spoedig als een onmogelijk personaadje te beschouwen. Men zou er anders toe geneigd zijn; een man, die de heele menschheid wil vernietigen door een leger van boosaardige microben, of zoo iets, los te laten. Hm! — Hij komt wel tot beter inzicht langzamerhand, maar 't was nogal kras. Misschien echter zijn er lezers, die het niet zoo bar onwaarschijnlijk vinden en er genoegen in zullen hebben. Daar is niets tegen! C. B. N.

Richards (Jarrett. T.) Romance on El Camino Real. Herder 6 sh.

Het boek is goed en bevat mooie beschrijvingèn van Californië en vroeger Californisch leven; maar het is wel wat te langdradig en de lezer zal wel ter bekorting hier en daar overslaan. Dat kan ook, er zijn 540 blz. klein gedrukt! C. B. N.

TIJDSCHRIFTEN

Le Magasin Pittoresque verschijnt tweemaal in de maand en behoort tot de oudste geïllustreerde uitgaven (1833). Veel goeds, nog meer dat neutraal is en een enkele maal, vooral waar het geldt een oordeel over tooneelstukken, veel te toegevend en daardoor onbetrouwbaar.

Aux mères de Famille. Een zeer bescheiden maandschriftje (8 bladzijden slechts) verkrijgbaar voor 1 fr. 50 per jaar. Het verdient alle aanbeveling en geeft prachtige lessen over opvoeding. Wij raden alle Fransch lezende moeders aan eens een proefexemplaar te vragen bij den uitgever: L. Monce, 71 Rue Chanzy; Reims (Marne).

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

VRAAG: Wat dunkt u van den roman *In 's levens storm,* door W. VAN DER MEEREN? Men wordt verzocht een oordeel te geven zoo kort mogelijk, liefst in een vijftal regels.

ANTWOORDEN: Aan kortheid heeft het ontbroken; eenige antwoorden hebben wij teruggezonden om een kortere redactie te ontvangen, hetgeen geschiedde. Maar wij konden niet aan het terugzenden blijven. Vervolgens zijn verscheidene antwoorden zóó dat zij wel zeker zouden aanleiding geven tot heftig en ongewenscht debat. Om het een zoowel als het ander kunnen wij slechts het resultaat geven van onze rondvraag; ofschoon wij verlof hebben de namen der antwoorders (op één na) voluit te publiceeren, zullen wij slechts de voorletters geven, opdat ieder moge zien of wij zijn meening juist hebben geinterpreteerd.

2 prijzen het boek zonder voorbehoud (J. M. H. en M. B.). — **4** roemen het boek als uitmuntend, als goed, als vrij goed, als best werk voor een beginneling, maar erkennen ook de gebreken en de fouten, die volgens hen evenwel niet zóó groot zijn, of het boek kan nog wel een van bovenstaande adjectieven verdienen (Chr. V. — J. v. M. — J. W. V. — Mevr. T. L.). — **5** oordeelen het boek waardeloos, een „melodramatische .....", of „gaan het zonder groeten voorbij", noemen het „als geheel onbeduidend", „de hele opzet meer voor een kolportage-romannetje dan voor 'n degelik boek" (M. v. J. — Mr. v. H. — Mevr. B. K. — W. v. S. — H. N.). Wij hopen dat de jeugdige schrijfster haar arbeid zal voortzetten en ons eenmaal een boek bieden, dat met vrij-onverdeelden lof kan worden begroet. (Onder het afdrukken nog ontvangen uit Den Haag een volop-prijzend oordeel).

VRAAG VOOR HET VOLGEND NUMMER: Men verzoekt ons den lezers de volgende vraag te stellen: Welk boek is aan te bevelen voor zelfonderricht in het Zweedsch?

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

E. J. te H. De bespreking van *Paul's ontwaken* hebben wij nog wat uitgesteld, wijl daar juist een boekje is verschenen, dat eene verklaring geeft (volgens zijn titel) van de wijze waarop het geschrift moet verstaan worden. Onze referent wilde dit werkje eerst nog lezen.

H. N. te AMST. Tolstoi: *Anna Karenina* is een meesterwerk, maar alleen geschikt voor volwassen en ontwikkelde lezers. Hetzelfde geldt van Hall Caine: *De witte profeet;* zeer onwaarschijnlijk en gepassioneerd! — In den vorigen jaargang heeft onzen medewerker M. WALRE (blz. 41) geoordeeld: „Het ernstig hinderlijke in dit boek, behalve de zwoele passie van den profeet, zijn de oneerbiedige herinneringen aan de H. Schrift, wijl de dweeper Ismaël wordt voorgesteld als een andere Christus". Stilgebauer gebruikt harde kleuren en de meeste zijner werken verdienen geen aanbeveling. Door overdreven reklame van zijn uitgever is in Duitschland zijn verdienste verkleind: über Gebühr verkleinert. In *Götz Krafft* heeft hij het vooral over de studeerende Jeugd, die hij stellig niet tot leermeester mag zijn. Ik ontraad het boek.

W. W. te R. Wij zullen zien wat wij kunnen doen. Maar wie dreef nu vóór U de vriendelijkheid ooit zoover en stuurde goedmoedig een kataloog van bijna 2000 nummers ter.... recensie?

J. V. D. M. te H. Voorzichtig! De kunst is een mooi ding, maar overdrijf hare etische waarde toch niet. Zelfs onder de ontwikkelden wordt dikwijls een feuilleton-roman met veel gebeurtenissen en buitengewone geschiedenissen meer gewaardeerd dan een literair kunstwerk.

D. te HAARLEM. *The Tablet* is een Katholiek weekblad en zal aan uwe verlangens voldoen. Door elken Boekhandel te bestellen.

L. D. te B. Vriendelijke groeten. Ja, het bedoelde boek kan door ontwikkelde Katholieken worden gelezen.

FR. EUTH te 's-B. Ik zal u schrijven waar dat Tijdschrift wordt uitgegeven; kan het zoo gauw niet vinden voor het oogenblik.

LOSSE GEDACHTEN OVER ROMANKUNST

Ingezonden

Mag ik ook een woordje meespreken over een zaak, waarover je tegenwoordig meer dan ooit hoort praten? Een paar losse gedachten, meer niet!

't Betreft d e n katholieken roman — vooral op dat d e n de klemtoon! —! Er wordt in den laatsten tijd zoo druk over geredeneerd, dat je op slot van rekening eigenlijk niet meer weet, waar 't om gaat, wat men er mee bedoelt, wat men er van verlangt; altijd wordt zijn komst gehoopt, voorspeld, aangekondigd. Hij zal komen, hij is er — dan, o neen! hij is 't weer niet!, veroordeeling, verwerping, teleurstelling, nieuw vragen: Zuster Anna, ziet ge nog niets komen?

Om te beginnen: weet men alleen, hoe hij n i e t moet zijn? Dus niet als 't werk van mijnheer A.! Dat is geen kunst, de vorm deugt niet — van juffrouw B.? Nog minder! Mooie taal, goede vorm, maar de inhoud! Langs het kantje van onorthodoxie of ten minste modernisme. Anonymus C. dan? Wat 'n gewaagde scènes en die burschikooze uitdrukkingen — knap werk, maar veel te realistisch, te brutaal. — D. teekent alle katholieken als stumpers of schurken — E. net andersom, hen als witgewasschen engelen, de rest als Belial en Apollion met Lucifer op den koop toe.

Zoo ontbreekt aan alles iets en juist toevallig d a t, wat het stempelen kon tot d a t wonderding: d e katholieke roman; en zoo komt het zeker, dat katholieke lectuur synoniem is geworden en in den geest van velen onafscheidbaar van het idée: zoetelijk, sentimenteel, kwezelachtig, saai, vervelend, voor beschaafden ongenietbaar — erger kan het niet! — goed voor kinderen en de volksbibliotheek.

Jammer, heel jammer dat het zoover is gekomen; en de oorzaak? Misschien wordt er te veel van verlangd, gewoonweg de volmaaktheid en — menschenwerk is nooit volmaakt, dus zou h ij ook nooit kunnen verschijnen. De katholieke roman mag niet kinderachtig, niet futiel zijn en moet toch door iedereen kunnen gelezen worden. De tendenz mag er niet boven op liggen en toch dient hij flink zijn richting uit te spreken, hij moet met de werkelijkheid rekening houden en heeft ook weer tot plicht te verzachten, te vergoêlijken, te idealiseeren, hij moet — nu ja, heel veel zijn, maar mag nog oneindig meer *niet* zijn.

Geen wonder, dat er dus geslachten zullen verloopen, vóórdat deze geheimzinnige bloem eindelijk opbloeit; maar heeft dit zeldzame kunstwonder zich nooit vertoond, bij geen enkele natie, in geen enkel tijdperk der literatuur? *Les Martyrs, le dernier des Abencerrages, I Promessi Sposi,* de romans van Fullerton, Mrs. Wilfrid Ward, Benson, Ayscough, Coloma, Hahn Hahn, Handel Mazetti, Federer, Bazin, Bordeaux, — om maar enkelen te noemen — over Hollandsche zwijg ik om bijzondere redenen. — Zijn dat allen onkatholieke romans? Misschien valt op allen te critiseeren, af te dingen, maar toch allen of de meesten onderscheiden zich door hun moreele strekking, hun afkeer van het lage, vieze, hun trek naar het hoogere.

Verdienen deze schrijvers nu niet gelezen te worden ook door hen, die zich zoo gaarne rijen onder de intellectueele katholieken? Staan zij lager dan vele, ja zelfs de meeste producten der moderne ongeloovigen? Behooren vele der genoemden niet tot de wereldliteratuur, ondanks of ómdat zij de katholieke idée niet bestrijden, zelfs voorstaan?

Is het eigenlijk verstandig altijd te spreken van *den* kath. roman, als van iets zelfstandigs, afzonderlijks, àparts?

Is het tegenwoordig wel mogelijk voor een schrijver, die het moderne leven wil weergeven zooals het is, met zijn meerder of minder diepe stroomingen, zijn contrasten, zijn strevingen, zijn idealen, maar ook zijn ontmoedigingen en teleurstellingen, — is 't hem mogelijk het godsdienstige vraagstuk geheel en al uit te schakelen? Geeft hij hierdoor niet een geheel onvolledig beeld van het geestes- en zieleleven onzer dagen?

Is niet aan het gemis van dezen achtergrond het holle, onvolledige, onvaste toe te schrijven, wat ons in onze jongste literatuur zoo onvoldaan laat, dat ons belet geheel en al mee te voelen met de personen der overigens zoo knap geschreven romans van Top Naeff, Herman Robbers, Boudier Bakker e.z.m.? Voor hen bestaat geen strijd tusschen twee levensbeschouwingen; geen goddelijke wet, grijpend in de daden, gevoelens en gedachten der menschen. Zij hebben afgerekend met God, hemel en hel. Deze begrippen zijn geheel verouderd, dus rekenen zij er niet mede. Maar hierdoor ook ontnemen zij aan hun werk het begrip van het tijdlooze. Zij bouwen in zand en niet op de eeuwige rots, daarom vermogen zij niets als voorbijgaande belangstelling op te wekken. Hun arbeid komt niet voort uit het hart van onzen tijd, van daar dat alle diepte, alle hoogte er aan vreemd is. Men kan zich voor het

geval interesseeren, de literaire wijze waarop het uitgebeeld werd bewonderen, aan de juistheid der psychologie ontbreekt echter veel, zoo niet alles, omdat opzettelijk er uit geëlimineerd is, wat tot een hoogere levensbeschouwing behoort. Hierdoor wordt het zielsbeweeg incompleet. Slechts zeer weinigen onttrekken zich geheel aan de beantwoording der eeuwige vraag: Quid est Veritas? Dit is de oorzaak van de „geestelijke armoede", door Boudier Bakker zoo aangrijpend geschetst, van het vruchteloos kloppen der verliefde Liesbeth aan de gesloten „Poort" van het geluk, voor haar zich bepalend tot een weduwnaars-hart, van de hopelooze amoraliteit der helden uit romans van Robbers, Couperus, Buysse, Scharten Antink e. a., welke deze tot zulke hoogst oppervlakkige en hierdoor schadelijke lectuur maken. Misschien geeft het een trouw beeld onzer hedendaagsche maatschappij, misschien toont het gemis van dezen machtigen factor er juist het hopeloos ledige van aan.

Hoe veel belangwekkender is de psychologische roman, waarin met vaste hand en ruimen blik het godsdienstige vraagstuk, zooals het thans de wereld bezig houdt, behandeld wordt. Is het niet het merkteeken der beteren onder ons, der hoogststaanden, dat zij niet onverschillig kunnen blijven voor de groote vraag, waarvan ons wel en wee voor tijd en eeuwigheid afhangt? Alleen de kleinen van ziel en verstand, de onverschilligen hebben er geen aandacht voor, de ernstigen kiezen partij, het *to be or not to be* laat hen geen rust. Zij loochenen, haten, vervolgen, treuren, twijfelen, zoeken — of zij verheugen zich in het volle licht dat hen bestraalt, dan wel zij schikken zich met moeite in hun agnosticisme, koesteren zich in het flauwe straaltje, dat hen een schijn van warmte en licht brengt.

Welk een krachtig middel dus voor den romanschrijver, om inhoud te geven aan zijn werk, uit deze groepen een keuze te doen, ze tegenover elkander te plaatsen, zoo onpartijdig mogelijk hun meeningen te verklaren, door te dringen in hun ziel, in hun verstand, de geheimste roerselen van hun hart bloot te leggen, den invloed te toonen van hun diepste overtuiging op hun handelingen, de conflicten te doen aanvoelen, ontstaan door den strijd tusschen verschillende meeningen, maar ook tusschen theorie en praktijk, tusschen beginsel, passie en lust.

Hier is het uitgebreide gebied van den hedendaagschen roman, wat zich niet daarop beweegt, kan als niet anders beschouwd worden dan als meer of minder onschuldige uitspanningslectuur.

Hoe moeten de katholieken in een roman voorkomen? Als goede, brave zielen, goed en braaf alleen door het feit, dat zij katholiek zijn? Moet men ze voorstellen zoetelijk, sentimenteel, lief, vreedzaam, geduldig, vroom, nooit liegend, nooit intrigueerend, nooit verstrooid in gebed, altijd tevreden met hun godsdienst en alles wat hij voorschrijft? En de ongeloovigen gewetenloos, beginselloos, speelballen van hun booze lusten, apachen en anarchisten, onder den invloed hunner principes slechte daden bedrijvend?

Dit is al even verkeerd als de geloovigen uit te beelden als onverdraagzaam, dom, bekrompen, de anderen als beschaafd, verlicht, edel denkend enz., zooiets als in de Maria Monk literatuur onzaliger gedachtenis.

Men moet ze teekenen zooals zij in het werkelijke leven voorkomen. Het kan niet anders of er zal een groot verschil bestaan in den zieletoestand van menschen, wier geheele zijn beheerscht wordt door een hooger idee, voor wie deze aarde niets is dan een plaats van verbanning, aan wier horizon het eeuwige licht straalt, dat voor hen alle aardsche dingen in een geheel anderen weerglans doet schijnen. Wat wonder dat zij het ondermaansche uit een geheel ander oogpunt beschouwen dan hun medemenschen, uitwendig van denzelfden stand, dezelfde beschaving, denzelfden werkkring als zij?

Daar tegenover zij, voor wie het menschelijk leven niets is dan een korte dam tusschen twee afgronden van eeuwigheid — het niet bestaan vóór de geboorte en na den dood — een lichtstreep in diepe duisternis, door geen geloof of hoop verlicht. Achter de ijzeren poort des doods, *niets* of misschien *iets*, maar wat? Natuurlijk dat van deze korte spanne levens alles moet gemaakt worden, wat maar kan; dat er uitgeperst wordt alles, wat het bevat.

Wat voor den een zware zonde heet, is voor den ander nauwelijks een fout, zelfs een deugd, het geoorloofde, de natuur. Steeds wijder gaapt de kloof, steeds krasser worden de tegenstellingen. Consequent zou het zeker zijn — en literair gemakkelijk — alle katholieken te teekenen zonder uitzondering gehoorzaam volgend hun hoog ideaal. Helaas! wij weten maar al te goed hoever daar beneden hun zwakheid blijft en ook Godlof! hoevele andersdenkenden ons stichten en verbazen door de natuurlijke deugden, waarmede hun Schepper hen begiftigde en die zij trouw beoefenen, ondanks hun troostelooze, droevige levensopvatting.

Maar hun ontbreekt de bovennatuurlijke levens-idee en wanneer het uur des gevaars komt, het oogenblik van strijd, dan zullen zij

zich niet willen en niet kunnen weren als zij, wien andere wapens ten dienste staan. En zien wij nu den schrijver aan het werk!

Als hij katholieken heeft gemaakt in merg en been, geen wassen poppen of aan draadjes dansende marionetten, maar menschen wier geloof vleesch van hun vleesch, bloed van hun bloed is geworden, dat hen doordringt, bezielt, dan mogen zij lijden, strijden, vallen, opstaan, alles wat hem belieft hen te laten doen. Laat hen dan gerust minder aangename hebbelijkheden vertoonen, laat hen persoonlijke opvattingen bezitten in het beoefenen van hun godsdienst, die dezen schijnbaar meer of minder aantrekkelijk maken. Laat den een of ander zelfs den stap overschrijden, die het belachelijke van het verhevene scheidt, maak hen zwak, sterk, groot van ziel of klein van begrip, geef hun karakters zoo uiteenloopend als gij wilt, maar laat zien hoe de kath. idée in en op hen werkt, hen drijft tot groote daden van zelfverloochening, Gods- en menschenliefde, tot nederige berusting in het kruis dragen, tot fellen strijd en heerlijke overwinning, tot berouw en boete na nederlaag, tot haat en verbittering na opstand en afval. En hiertegenover de hulpeloosheid, de onmacht van hen, die tegen het laaien der hartstochten geen ander verweer bezitten dan de eischen der conventie, de wetten van het fatsoen, door velen hunner nog bespot en belachen. Wat wonder dat voor hen geen strijd bestaat en ook geen overwinning, dat zij hun leven — waaronder maar al te vaak het laagste en dierlijkste in ons oog wordt beschouwd — eischen te leven als het eenige, dat het leven waard schijnt. Toon hen in de innerlijke zwakte hunner beginselen, of in de sterkte van karakters, die hen **hoog** boven deze beginselen verheft.

Er zijn katholieken, voor wie het bewustzijn van hun groot voorrecht afgestompt en verflauwd is, die liefdesblikken wisselen met de moderne beschaving, met jaloersche oogen opzien naar hen, die door het leven schijnen te gaan, door niets bezwaard op hun levensweg, door geen lastige vastendagen, door geen zondags-verplichting, door geen huwelijksmoraal of wetten van onverbiddelijke strengheid en schijnbare hardheid, die vrij zijn om te spreken, te lezen, te denken en te zondigen zooals het hun belieft en die toch altijd om meer vrijheid roepen. Zij zien dezen niet in hun innerlijke armoede, leegheid, troostelooze wereldbeschouwing, begrijpen niet hoe hun theoriën hen maken tot weerlooze slaven van hun hartstochten, — hoe dof het leven voor

hen is zonder hoogere visie, hoe zij met hun geloof ook hoop en liefde missen, voor wie godsdienst niets is dan een mooie illusie, dan een wonderbloem zonder wortels. Zij staren zich blind op de schittering dier schijnbeschavingen, zien in eigen kring het groote en verhevene over het hoofd, alleen voor hetgeen in 't andere kamp wordt gedaan, hebben zij eerbied, bewondering, waardeering. Zij zouden Paus en bisschoppen willen leeren, hoe zij hun pastoor moeten aanzetten toch vooral modern te zijn en modern te doen. Het zijn deze lafhartigen, die weinig of niet beter zijn dan de gewone ongeloovigen, lager staan dan de besten onder hen. Lafhartigen, kleinmoedigen, bekrompenen van geest en armen van verstand!

Zij gaan zoo ver mogelijk mede met de wereldsche moraal. Onze Lieve Heer is zoo goed. Hij ziet veel van hen door de vingers, of het Godsbeeld is voor hen zoo verwazigd, dat zij er nauwelijks meer bewustzijn van hebben. In elk geval wordt hun leven door hun naamgeloof weinig beinvloed en beheerscht.

Als zulke katholieken in een roman voorkomen, bestaat het gevaar dat den schrijver verweten wordt, juist zulke typen te hebben gekozen. Ook Pater Coloma werd tot grief gemaakt, dat zijn palet al te donkere kleuren bevatte, en hij de witte verf in zijn *Pequeneces* (De Aristocraten van Madrid) te veel spaarde. Zijn werk vond men te negatief. Hij beeldde niet uit, hoe de kath. idée de grootste zieleschoonheid kan te voorschijn roepen, maar alleen hoe diep zij kunnen vallen, die met hun godsdienst ook zijn moraal hebben verworpen.

En dan komt men van zelf tot de vraag, hoever mag de kath. schrijver dalen in de kloakken van zonde en ongeloof? Ook hier geeft P. Coloma in zijn meesterwerk — hij schreef er maar één, want zijn andere boeken staan op veel lager plan — het beste voorbeeld. Nergens bezoedelt hij zijn priesterkleed, nergens besmeurt hij zijn sacerdotale vingers door het onreine, waarin hij nederdaalt, dat hij aan moet vatten, en toch, welke toestanden, als *bagatellen* door de wereld beschouwd, worden door hem behandeld! Christelijke vrijmoedigheid, maar ook réserve en pudeur zijn de moeilijke plicht den schrijver van katholieke romans opgelegd.

Ging niet Emile Baumann in zijn *l'Immolé* veel te ver, daarentegen Bazin in *l'Isolée,* waar hij Pascale's diepen val verhaalt, zonder een poging dezen psychologisch te verklaren, niet ver genoeg? Niets moeilijker, maar daarom des te eervoller, door het juiste te kiezen het evenwicht te bewaren. MAX. VAN RAVESTEIN

Bijschrift van de Redactie. Zeer gaarne hebben wij dit artikel van Max van Ravestein eene plaats gegeven in ons tijdschrift. Als er iemand bevoegdheid kan worden toegekend in deze kwestie, zal het zeker wel zijn de schrijver van *Bij ons* en *Aan den overkant.* Het verschijnen van die boeken was eene verrassing en de kritiek bij ons (evenals aan den overkant trouwens), die over het algemeen op een merkwaardig laag peil staat, raakte zoo volkomen de kluts kwijt, dat ze geheel en al zweeg, of nog grooter onbeduidendheden uitkraaide dan ze pleegt te doen.

Ik zou werkelijk Max van Ravestein wel eens ronduit zijne meening willen hooren zeggen over den roman van Max Hellen, die nog niet verschenen was, toen dit artikel ons werd aangeboden. Over de literaire waarde van dat werk (niettegenstaande de aanmerkingen, welke met recht gemaakt kunnen worden) zal wel weinig verschil van gevoelen heerschen onder de kenners, maar ik zou wel van iemand als Max van Ravestein, die blijkbaar van een roman voor groote menschen iets meer verlangt dan de wetenschap: „hoe het afloopt", wenschen te vernemen wat hij denkt over de koenheid, waarmede sommige helden, maar al te vaak voorkomend en te lankmoedig geduld in onze kringen, worden geteekend en hun innerlijke voosheid blootgelegd.

Maar wat overigens zijne meening moge zijn over dit concreet geval, de algemeene opzettingen in bovenstaand artikel verdienen ter harte te worden genomen. Wij geven gaarne toe, dat de fabrikatie van dat ander soort romannetjes, daarom niet gestaakt behoeft te worden; zoolang de vraag naar ontspanningslectuur het aanbod overtreft en men gerust kan zeggen, dat het overgroote deel der verbruikers alleen leest om te weten „hoe het afloopt", hebben die dingen nog steeds reden van bestaan al was het alleen om het terrein niet vrij te laten aan literair even minderwaardige en bovendien moreel verdachte of slechte lectuur.

En wij mogen ook dit onthouden, opdat wij in overdreven nederigheid onze auteurs niet te laag gaan schatten in vergelijking met de schrijvers *aan den overkant*: een eerste-klas-werk is bij hen betrekkelijk even zeldzaam als bij ons. Bij hen even als bij ons beschouwen de meesten de roman-schrijverij als eene industrie, die altijd eenige bijverdienste geven kan; vandaar de overvloed van ontzettende prullen, die telken jare op de markt worden gebracht.

Maar als er dan zoo'n enkele maal eens een man of eene vrouw verschijnt, die inderdaad iets te zeggen heeft, die door taalgevoel, oorspronkelijke verbeelding, vooral door *ontwikkeling* en *rijpe*

levenservaring in staat is de tijdgenooten iets goeds en schoons te geven, dan is er reden tot verheugenis.

Het andere geschrijf, dat met eenigen goeden wil door 50 percent onzer medeburgers in elkaar zou kunnen gezet worden, willen wij daarom niet versmaden, wijl eene onschadelijke en steeds gezochte ontspanning, en het zou ondankbaar zijn de verdiensten van uitgever, drukker, corrector en zelfs van den schrijver niet te erkennen. Leesvoeder moet er nu eenmaal zijn!

Mijn laatste vraag, werkelijk niet alleen ter voldoening van eigen nieuwsgierigheid, is deze: Zou Max. van Ravestein niet geneigd zijn het geheim van den pseudoniem te laten varen?

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

III

Als er iemand den weg van gevierdheid en succes bewandelt, dan is het wel de schrijver der *Lettres à Françoise,* Marcel Prévost.

Prévost is moralist, d. w. z., hij toont zich uiterst goed op de hoogte van wat er in de groote wereld omgaat, — hij heeft zijn *entrées* achter de zware meubelgordijnen van de appartementen der rijken, — hij dringt door in de geheimste schuilhoeken van de harten der daar vergaderden, en meent, dat het zijn taak is de verderfelijkheden, die hij ontdekte, van de daken te verkondigen.

Vervolgens is hij feminist. Zelfs meer dan dat. Niet alleen bestudeert hij de vrouwenziel en schermt hij voor wat men noemt de rechten der vrouw, maar hij dient zich ook aan als *den* opvoeder van het jonge meisje van vandaag; — hoe de vrouw der toekomst wezen moet, dat weet hij en niemand zooals hij.

Zijne boeken zijn dan ook actueel en pikant in hooge mate, en, kan het grillige van een „succés de librairie" al eens verbazen, bij Prévost is dit niet het geval. 't Is voldoende eenige bladzijden van hem te lezen om te voelen, dat men hier te doen heeft met een gevierden gast van damesboudoirs en een welkomen vriend in elken kring, waar geofferd wordt aan het *vie mondaine.*

Prévost neemt het vooral hoog met zijn rol van opvoeder.

Al zijn pogen nochtans hoe goed ook bedoeld, zal vruchteloos blijven, omdat zijn educatie-systeem het meest noodzakelijke element mist, nl. den godsdienstigen grondslag.

Vergelijkt men met dezen opvoedkundige den beroemden bis-

schop van Kamerijk, Fénelon, den schrijver van *le Traité sur l'éducation des filles,* dan blijkt aanstonds zonneklaar, dat 't door Fénelon opgetrokken gebouw, — ook al hebben twee eeuwen het hier en daar verouderd, — zal blijven staan om dezelfde reden, waarom Prévost's fantaisie-huisje door den storm der tijden eerlang zal worden weggevaagd. Fénelon grondt zijn opvoeding op den godsdienst en alleen zulk eene opvoeding is levensvatbaar.

De ziel van den mensch voelt te zeer den drang naar hooger, dan dat ze voortdurend kan blijven in de materialistische kluisters, waarin haar de hedendaagsche pedagogen willen vastketenen. Het kind vrijmaken van „dogma-dwang" en religieuze tucht is het prijsgeven aan de tyrannie van eigen hartstocht en aan de willekeur van zoogenaamde „verlichten". Met geweld moge men den godsdienst als nutteloos wegschrappen van het opvoedingsprogram, de treurige gevolgen zullen niet uitblijven. Godsdienstige opvoeding is geen dwangbuis, maar wel een natuurlijke leer- en oefenschool der ware vrijheid.

Prévost en degenen, die zijn theorieën als orakeltaal aanhooren, weten natuurlijk ook wel, dat er verschil bestaat tusschen het africhten van een valk en het opvoeden van een kind. Voor opvoeding eischen ook zij hoogere begrippen. Één ding staat echter vast: de positieve godsdienst, in casu 't Katholicisme, heeft geen recht van meespreken. Voor haar „hoogere begrippen" gaan ze leentjebuur spelen bij de apostelen der leekenmoraal. Zelfs de *Vicaire Savoyard* van J. J. Rousseau met zijn verwaterd deïsme is hun nog te confessioneel. Alles moet steunen op louter natuurlijken grondslag. Het is voldoende het kind te zeggen, dat dit of dat zóó hoort, zóó betaamt. Het kind vraagt niet meer, en het kind opvoeden langs een anderen weg dan dezen, is de „natuur" van het kind geweld aandoen.

Och, *trahit suumquemque voluptas,* — de booze neigingen trekken zoo sterk! Als de mensch van nature goed was, zooals sedert Rousseau gebazeld wordt, zou 't misschien voldoende zijn 't oor te leenen aan 't zoete gefluit van den vogelaar; — maar ieders rede en ondervinding kunnen getuigen, dat alleen krachtige drijfveeren den mensch op de rechte baan kunnen houden en dat wat als passend en betamend wordt aangeprezen, dikwijls bitter weinig vermag tegenover de aantrekkingskracht van het kwaad.

Hiermede is feitelijk het vonnis geveld over Prévost's opvoedkundige beschouwingen.

Laat het zijn, dat hij vele nuttige wenken weet te geven, zelfs

dat hij noodzakelijke verbeteringen weet aan te prijzen, de hoofdzaak ontbreekt. En wat waarde heeft een schilderij, waarvan enkele onderdeelen goed verzorgd zijn, terwijl op het voornaamste, de hoofdlijnen, niet is gelet?

Er is echter meer.

Françoise is 't jonge meisje, dat reeds op het pensionaat brieven vol levenswijsheid ontvangt van haar „oom" en later, gehuwd en moeder geworden *(Lettres à Françoise mariée, Lettres à Françoise maman),* de wijze lessen van den „oncle prêcheur" blijft genieten. Zooals ik zeide, weet de oom van *Françoise* juiste en rake dingen te zeggen, — o. a. dat de opvoeding methodisch moet wezen en zich moet aanpassen aan de veranderde tijdsomstandigheden, — dat 't beter is iets goed te weten dan veel half of in 't geheel niet, — dat physieke ontwikkeling niet mag ontaarden in sportvergoding, — dat de studie van het latijn niet genoeg kan bevorderd worden. Naast deze nuttige raadgevingen, — ik zeide het ook reeds, — gaapt de lacune van godsdienstloosheid. Maar godsdienstloosheid ontaardt meestal in anti-godsdienstigheid. Zoo is het ook hier.

Vooreerst is het een averechtsche voorstelling de oude, katholieke opvoeding, zooals die gegeven wordt op pensionaten door religeuze Congregaties, gebrekkig en ontoereikend te noemen, omdat 't jonge meisje daar niet leert te zijn „une personne". „Dans ce dernier quart du 19e siècle... l'éducation féminine eut pour principe fondamental: Défence à la jeune fille d'être une *personne".*

Zeer zeker, een persoon, zooals de ultra-feministen bedoelen, werd niet gevormd door de oude systemen. De „égalité absolue des sexes" is nooit de leer der Kerk geweest, en geen katholiek opvoeder zal deze woorden op zijn program plaatsen: „Une femme peut s'adonner aux mêmes occupations qu'un homme, mais il faut qu'elle s'y adonne autrement".

Maar hieruit volgt niet, dat de Kerk vijandig gezind is tegenover de Vrouwenbeweging. Zulk een voorstelling kan ik niet anders noemen dan een hatelijke onwaarheid. Heeft niet de Kerk, aan wie wij de vrijmaking en zedelijk-maatschappelijke verheffing der vrouw te danken hebben, door feiten zonneklaar bewezen, dat zij open oor en oog heeft voor de evolutie, welke in het vraagstuk der vrouw thans wordende is?

Prévost slaat vervolgens de plank totaal mis, wanneer hij meent de jonge meisjes, over wier psyche hij redeneert, uitsluitend

te moeten zoeken in die kringen, waar *Françoise*'s geloofsbelijdenis gehuldigd wordt: „en matière religieuse, j'ai encore de la piété, mais j'ai le goût de la discussion".

Goddank, onze bedorven wereld is nog rijk aan schoone bloemen en dat er iets goeds, dat er veel goeds verwacht wordt van het feminisme, vindt juist zijn grond hierin, dat, ondanks alle aanslagen op het heilige, in het hart der vrouw een degelijke geloofsovertuiging en een vurigen geloofsijver zijn bewaard.

Neen, geen „personen", zooals Prévost zich die schept in zijne verbeelding, geen „zelfbewuste", van-alle-banden-vrijgemaakte vrouwen zijn noodig of wenschelijk, maar wel personen, die met de volle toewijding, waartoe haar Schepper haar in staat stelde, zich geheel geven aan den opbouw en bloei van het Christelijk gezin of van de werken der Christelijke naastenliefde.

Het spreekt vanzelf, dat voor de jonge meisjes van Prévost het Christelijk huwelijk met zijn zware verplichtingen een schrikbeeld geworden is. De man is voor haar „l'adversaire.... le plus dangereux". Voor haar geldt als ideaal een „mystieke verbintenis", waarvan de grondwet wordt samengevat in dit ééne artikel: „le mariage mystique n'a point de lois". Wat de hartstochten aan banden moet leggen, wordt als conventie in den hoek gedrongen, — als twee personen elkander beminnen, is hun alles geoorloofd. „ils s'aiment, donc ils ont tous les droits". Wat een kinderachtige lichtzinnigheid, dergelijke absurditeiten als hoogen ernst op te dienen! 't Lijkt wel, of de vrijheidsboom opnieuw moet worden geplant met de roode muts in top, om te trekken een joelende menigte, rondom dartelend in brooddronken vrijheidsroes! Och, laten we toch ernstige zaken ernstig behandelen!

Ten slotte zou men kunnen vragen, of Prévost wel de man is om als wereldhervormer op te treden.

Zijn talrijke romans zijn niet van dien aard, dat ze vertrouwen wekken in de geestelijke leiding van hun schrijver.

De walgelijke toestanden beschreven in zijn laatste werk, *les Anges Gardiens*, ontlokken een der personen van dien roman den kreet: „Ah! l'ordure! l'ordure!" De brutale tafereelen, welke de meeste zijner andere boeken bezoedelen, dwingen ons op 't geheel van Prévost's letterkundigen arbeid die woorden als kenschetsenden stempel te drukken: „Ah! l'ordure! l'ordure!"

Men heeft opgemerkt, dat Prévost, alvorens het geneesmiddel aan te geven, eerst de ziekte heeft willen beschrijven. „Avant de

corriger son époque il la faut peindre; avant d'indiquer les remèdes, il faut diagnostiquer la maladie" [1]).

Heel mooi gezegd, maar toch zou ik willen vragen, of geneesheeren 't niet als plicht beschouwen over sommige ziekteverschijnselen geen woord te reppen?

Vervolgens zijn er gevallen, die, als ze besproken moeten worden, in besloten kring thuis hooren. Daarbij bestaat er gevaar het publiek te misleiden, — immers, als uitsluitend aangestoken vruchten worden voorgezet, denkt menigeen allicht, dat de gansche oogst bedorven is.

Een romanschrijver heeft zeer zeker recht het ontworpen beeld der werkelijkheid sterk te kleuren. Vanzelf zal hij dit doen, wanneer hij zich tot taak stelt de verwoestingen te schetsen, welke de hartstocht in het menschelijk hart aanricht. Maar zooals alles heeft ook dit recht van sterk kleuren zijn grens. Die grens aangeven, binnen die grens blijven, kan moeilijk schijnen, „maar", zegt René Bazin, dit geval besprekend, „er is niets gemakkelijk in de kunst". „Waar", zoo vraagt Bazin, „waar begint het nutteloos buitensporige der ontleding? Waar de geheime inschikkelijkheid, welke 't bedorvene van den mensch in 't gevlei komt? Waar de bizonderheid, welke niets toevoegt aan de waarde van het boek en kans heeft er den zin van te vervormen en er den weldadigen invloed van te vernielen?.... De eenige gids, welke hier niet misleidt, is een fijnvoelend geweten, vol eerbied voor de zielen, en, en om alles in één woord te zeggen, „le tact chrétien de l'auteur" [2]).

Christelijke tact mist Prévost geheel. En zoowel uit christelijk als uit letterkundig oogpunt heeft hij een tactische fout begaan met zijn romans zoo sterk te kruiden, dat ze een walg zijn voor wie gezond is van hart, terwijl degenen, wier gevoelloos verhemelte uitsluitend aast op sterk gepeperde spijzen, ze genieten als lekkernij.

Prévost's laatste roman *Les Anges Gardiens* gaat mank aan al de aangeduide euvelen. De „Bewaarengelen" zijn vier buitenlandsche gouvernantes, — een Engelsche, een Duitsche, een Italiaansche, een Luxemburgsche, — zooals men die in deftige Fransche gezinnen vaak aantreft. Maar, zoo zegt Prévost, aan welke personen wordt dikwijls de zorg der kinderen opgedragen!

---

[1]) André Beaumier, Le Conseiller de Françoise, Revue des deux Mondes, 15 juin 1912, pag. 359.

[2]) René Bazin, Questions littéraires et sociales, pag. 148.

De vier, waarmede wij hier kennis maken, zijn alles behalve „engelen". Elk der vier speelt een liederlijke rol. Staatsstukken worden door haar ontvreemd en aan den vijand uitgeleverd. Om haar berooft een jong meisje zich van 't leven. Op 't eind van 't boek nog een woeste moordscène. Geen huisgezin wordt er in beschreven, of 't gelijkt een pandemonium, een hel, een verblijf, waaruit tucht, eerbied en deugd voorgoed verbannen zijn.

Natuurlijk komt er in dit boek ook een priester voor. 't Is een nulliteit, zooals er zoovele in Prévost's romans gevonden worden. Op die wijze meent deze oud-leerling der Jezuïeten zijn dank te moeten betalen voor de christelijke opvoeding in het beroemde college van la Rue des Postes genoten.

Op het schutblad van *Les Anges Gardiens* [1]) staat deze gevaarlijke waarschuwing: „Ce livre, que l'auteur croit utile aux mères françaises, n'est pas destiné à leurs filles". Ik vraag mij echter af, of de Fransche huismoeders nut kunnen trekken uit het bestudeeren dezer „exceptions", zooals de schrijver zijn modellen terzelfder plaatse vergoelijkend noemt.

Zeker is het, dat voor het Nederlandsch publiek deze verzameling van exceptioneele wezens volkomen nutteloos is. Zooals de andere boeken van Prévost late men zijn laatste werk onaangeroerd op de Fransche leestafel liggen.

Als pædagoog is Prévost on- of zelfs anti-christelijk.

Als romanschrijver typeerde hem eens naar waarheid Jules Lemaitre, toen hij schreef: „M. Prévost se mlt à cuisiner des romans,... où je vois bien qu'il y a moins de gros mots que dans les livres de M. Zola, mais où je doute parfois qu'il y ait plus de chasteté" [2]).

Katwijk a/d Rijn, 30 Juni 1914 J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Der Gral (Juni) geeft een artikeltje dat men zou kunnen noemen een vervolg van hetgeen Max van Ravestein schrijft in dit nummer van Boekenschouw. Het opschrift luidt: *Was verlangt*

[1]) A. Gielen. Boekenschouw. Jaarg.: 1913/14, blz. 98.

[2]) J. Lemaitre, Les Contemporains, 6e Série, pag. 334.

man von einem Katholischen Schriftsteller? — Het antwoord op deze vraag wordt gezocht in eene studie van Ernst Thrasolt over den katholieken schrijver Richard Schaukal, van wien verschillende werken worden afgekeurd en gebrandmerkt als onzedelijk en niet-katholiek. „Es mag sein, dasz die Darstellung genau der wirklichkeit entspricht, dasz Schaukal objectiv berichtet... aber die Dinge sind nicht indifferent, sie haben ihre sittliche oder unsittliche Seite, und für den Dichter gibt es keine Indifferenz gegenüber den Dingen: er darf in sich unsittliche Vorwürfe nicht mit Vorliebe suchen; wenn er ihnen nicht aus dem Wege gehen kann, hat er sich sittlich, aber nicht indifferent zu ihnen zu stellen, hat durch seine Stellungnahme die unsittliche Wirkung zu paralysieren". Ik geloof dat wel iedereen, die katholiek denkt en voelt, zich hiermede vereenigen kan.

Le Correspondant (25 Juni) geeft een opstel van den bekenden Henri Bremond over *Walter Scott et le romantisme conservateur* (à propos du centenaire de „Waverley"). — „Personne, du reste, ne l'ignore, ces livres que la France néglige depuis quelque temps, mais que les pays de langue anglaise réimpriment sans cesse, out eu, pendant la première moîtié du dix-neuvième siècle, une gloire européenne, une vogue, un rayonnement extraordinaires. Met echt Fransche Busken-Huet-achtigheid teekent hij dit beeld van den Engelschen romanschrijver: „Il faut bien le dire, Sir Walter n'avait pas une atome d'esprit. Ses grâces, quand il en fait, ses plaisanteries sont plus que massives. Il est chevaleresque, mais à l'anciennne mode de son pays. Il a de profondes tendresses, qu'un orgueil farouche et stoique n'arrive pas toujours à cacher, mais pas le moindre raffinement. Sauf les yeux, il n' a pas de sens. Son goût ne discerne rien; son oreille est desespérément fausse; les pires odeurs ne l'atteignent pas. Ainsi, dans l'ordre moral, il y a des nuances qui l'échappent. D'ailleurs incapable d'une bassesse, honnête jusqu'a l'héroisme, puisqu'il s'est tué de travail à vouloir payer ses dettes".

En de werkmethode van dezen man? „Walter Scott écrivait, — ou bien, quand il était malade, dictait — ses romans avec une rapidité vertigineuse. Nulle hésitation au sujet de la marche du récit; pour le style, nulle rature (wij voegen er bij, dat Scott een middelmatig stylist was). Il ne met pas plus de temps à composer un volume que le plus actif des scribes n'en mettrait à le copier". Maar men moet niet vergeten, dat Scott zich jaren en jaren heeft voorbereid op zijn taak en schreef uit den overvloed van zijn weten. Hij leefde als het ware in de tijden, waarin zijne romans spelen. En hij behoorde heelemaal niet tot de auteurs, die vooral bezorgd zijn: „hoe het afloopt". „Ces histoires, il sait à peine d'avance, souvent même il ignore tout à fait où elles doivent le conduire. Il s'abandonne à sa propre verve, aussi curieux que nous des surprises qui vont surgir. Om de intrigue geeft hij niet; en als een vriend hem aanraadt zijne verhalen beter te construeeren, dan antwoordt Scott: „Ne touchez pas cette

plaie. Croyez-moi, je n'ai pas étè assez fou pour négliger les précautions ordinaires; à plusieurs reprises, j'ai tenté de jalonner géométriquement mes livres, de construire une fable qui se dévellopât graduellement, qui suspendit savamment l'interêt, piquât la curiosité et enfin se dénouât par une catastrophe *sensationelle.* Hélas, dès que je me mets à écrire, il semble qu'un lutin se pose sur les barbes de ma plume et me fait délaisser mon plan. Mes personnages, de plus en plus vivants, prennent un relief qui me fascine, mille rencontres nouvelles me viénnent à l'esprit et, tout ébloui, je laisse dormir l'intrigue... Quand je tombe sur un caractère tel que le bailli Jarvie ou Dalgetty, mon imagination s'emballe, mon intelligence est en liesse, je ne résiste pas à ces nouveaux amis qui m'entrainent à des kilomètres de mon sujet, si bien qu'il me faut ensuite sauter par-dessus haies et fosses pour rallier le sujet... Si, pour obeïr à vos conseils, je résiste à ces tentations, me voilà pataugeant dans l'ennui et la platitude... Plus d'entrain, plus de soleil, je suis un autre homme".

De Katholiek (Juli) bevat een zeer lezenswaardige, korte beschouwing van Vondels „Uitvaart van mijn dochterken" door G. v. d. Boogaard.

Daheim (20 Juni) beantwoordt de vraag: *Wann hat zuerst eine Deutsche Frau ihr Doktorexamen gemacht?* „Die Doktorandin war am 13 November 1715 in Quedlinburg als Tochter eines Arztes, des Dr. Chr. Polykarp Leporin, geboren. Als kind was zij zeer zwak en alleen in bezigheden des geestes vergat zij haar toestand. Nadat zij latijn had gestudeerd, onderwees haar vader haar in de anatomie, physiologie en therapie. Aan de Universiteit werd zij niet toegelaten, maar in de praktijk haars vaders leerde zij verder. Frederik II beloofde zijn voorspraak en daarop wendde zij zich naar de Universiteit Halle om toelating. Doch eer eene beslissing kwam, raakte juffrouw Leporin verloofd met den predikaut Erxleben, hetzelfde jaar verloor zij haar vader en trok haar verzoek in. Nog voor haar huwelijk schreef zij: „Gründliche Untersuchung der Ursachen die das weibliche Geslecht vom studieren abhalten (Berlin 1742).

Hare huishouding en kinderen verwaarloosde zij allerminst, doch bleef tevens haar studie getrouw. Na een nieuw verzoek aan den koning, beval deze dat de Universiteit van Halle haar moest toelaten tot het examen. Hare dissertatie droeg den titel: De eo quod nimis cito ac jucunde curare, sæpius fiat causa minus tutæ curationis (Dat eene al te snelle en aangename genees-methode dikwijls weinig zekerheid waarborgt). Zij slaagde met glans, doch men aarzelde nog haar te laten promoveeren, totdat de keizer besliste.

Mevrouw Erxleben deed 12 Juni 1754 haar plechtigen actus, legde den eed af, ontving den titel en het recht de geneeskundige praktijk uit te oefenen, waaraan zij zich wijdde tot aan haar dood, 13 Juli 1762, naar het schijnt met veel geluk.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Cajetanus (P.) Practische Handleiding bij het opstellen van preeken. Eindhoven, M. van Piere. (291)

In helderen betoogtrant geeft de schrijver eerst de algemeene regels tot het samenstellen eener degelijke preek. Aan tekst, exordium en thesis wijdt hij afzonderlijke hoofdstukken, evenals aan de bewijsvoering, de uitwerking en de peroratie. In het tweede deel vat hij samen de bizondere regels voor ieder soort van predicatie. De opmerkingen over averechtsch tekstgebruik mogen ter harte worden genomen, maar dat b.v.: „Ego sum" te kort zou zijn om als tekst in aanmerking te komen is zeer twijfelachtig. Uitmuntend is ook het geschrevene over de manier van spreken tot het volk: eenvoud, concreet-zijn, maar geen trivialiteit.

Ik geloof dat velen, vooral theologische studenten, met vrucht de raadgevingen en aanwijzingen van P. Cajetanus zullen bestudeeren. R. K. Pr.

Grood R. K. Pr. (G. de) Wegwijzer door het Missaal. Met voorbeelden en korte verklaringen. Tilburg, Bergmans. (23) f 0.10.

Het boekje is heel duidelijk en zeer geschikt de twijfelenden en zoekenden wegwijs te maken.

Hoogveld (Dr. J. H. E. J., prof. der wijsbegeerte aan het Seminarie te Culemborg). Thomas van Aquino. Inleiding tot leven en leer naar Dr. Martin Grabmann. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum 1914 (XI—250) gr. 8o.

Dr. Grabmann wordt algemeen als de beste kenner van de geschiedenis der scholastiek erkend. Een Nederlandsche bewerking van zijn inleiding tot het leven en de leer van den h. Thomas van Aquino, gelijk Dr. Hoogveld hier aanbiedt, kan dan ook niet anders dan welkom zijn.

In het eerste gedeelte wordt ons de engelachtige leeraar geschetst als denker en wetenschappelijk werker. Het tweede bevat in groote trekken de leer van Thomas uiteengezet, terwijl in het derde een zeer volledige bibliographie het geheel besluit.

Het wijsgeerig stelsel van Thomas wordt beheerscht door enkele groote ideeën, die hij — en dit is zeker niet de minste verdienste van zijn genie — met nimmer falende logica in heel zijn leer weet door te voeren. Juist op die ideeën geeft het werk van Dr. Hoogveld een blik en zoo kan het voor hen, die zich in de wijsbegeerte van den Aquinater willen verdiepen, een kostbaar hulpmiddel worden om zich te orienteeren, terwijl het tevens den

lust prikkelt om nader kennis te maken met zijn werken zelf.

Zóó, geloof ik, hebben schrijver en bewerker hun doel volkomen bereikt. J. F. DE GROOT, S. J.

Monlaur (Reynès) La Vision de Bernadette, in 18 (330) Bernard Grasset, Paris, 3 fr. 50.

Bij de tallooze werken over Lourdes en Bernadette heeft de bekende schrijfster het hare gevoegd.

Als ik nu zeg, dat dit boek authentieke stukken en bronnen tot oorsprong heeft, dat het een werk is van nauwlettende studie en vele onuitgegeven documenten bevat, dan behoef ik niet over den stijl en de letterkundige waarde te spreken, waarvoor de pen der schrijfster ons een bekende waarborg is, om dit boek aan te bevelen; zulks te meer daar het een voorrede bevat van Z. E. Kardinaal Cabrières. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Richard (T.) Introduction à l'Etude et à l'Enseignement de la Scolastique, in-8o (VIII-332) Bonne Presse, Paris, 3 fr.

Gaarne kondig ik dit werk van den geleerden pater Richard aan.

„Rarement celle-ci (la sagesse antique) avait trouvé un avocat aussi convaincu, aussi habile, aussi raisonnable et disert; son ouvrage est un des plus fermes et des plus concluants plaidoyers que nous puissions entendre".

Ter kennismaking aanbevolen.

Sante R. K. P. (J. van) Godsdienst en Liberalisme, Amsterdam, R. K. Boek-Centrale f 0.25.

Een goed, degelijk boekje, waarin de uitwassen van het rationalisme worden aangewezen, eenige zijner slagwoorden, als: algemeene godsdienstige verdraagzaamheid, de kunst om de kunst, de scheiding van kerk en staat, op hun gehalte onderzocht worden en aangewezen de gevaren van neutrale couranten, scholen, vereenigingen. De bladzijden geven stof genoeg tot het houden van een twintigtal, in logisch verband staande, voordrachten. Hetgeen wel dankbare liefhebbers zal vinden. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Monniot (Albert) Le Crime rituel chez les juifs. Préface d'Edouard Drumont, in-12 (X. 376) 3 fr. 50.

Voilà un livre qui va soulever de violentes colères et provoquer d'âpres discussions, car il pose et résout un problème dont il semble que la discussion soit interdite, zoo begint de „préfacier".

Op verzoek van den uitgever vermeld ik dit boek. De „conspiration du silence" is hier ongewenscht en degenen, die niet van krantenwijsheid leven, maar bezadigd lezen en studeeren, dienen ook van dit werk kennis te nemen. VAN M.

De redactie van Boekenschouw kan deze aankondiging niet laten voorbijgaan, zonder op te merken, dat zij weinig geestdrift voelt voor dergelijke boeken.

Voor vakgeleerden hebben zij misschien eenige waarde, voor anderen zijn zij gewoonlijk slechts aanleiding tot „violentes coleres" van weerszijden. En wat wordt daarmede gewonnen?

Scharten-Antink (C. en M.) Julie Simon. De levensroman van R. C. Bakhuizen van den Brink. Uit brieven en bescheiden tezamengesteld. (7 afb.) Amsterdam, Van Kampen (411).

„Zij kunnen later nog van waarde zijn", met deze woorden beval de rijksarchivaris een pakje onaanzienlijke brieven, dat hij in een laadje van een kabinet hield weggesloten, in de bijzondere zorgen van de tweede Mevrouw Bakhuizen van den Brink aan." En deze brieven, die nu zijn uitgegeven, waren in 1869 reeds bekend aan Potgieter en ontlokten hem deze ontboezeming: „Wat schuilen er toch in de besten onzer velerlei menschen! Zoudt ge geloofd hebben, dat Van den Brinks briefwissel met zijn eerste vrouw, Julie Simon, een der liefste idyllen is, die ik ooit heb gelezen?" Maar de uitgevers zien er geenszins een lieve idylle in, doch veeleer een zwaren en teêren psychologischen roman.

Wat zien wij in deze uitgave? Natuurlijk een belangrijk feit voor de Nederlandsche Letteren, want wij leeren Bakhuizen van een andere zijde kennen dan.... Maar ik wil de tegenstelling niet nader aanduiden, wijl het onveilig is en in de *N. R. Ct.* eene dochter reeds geprotesteerd heeft tegen eene kritiek in *den Gulden Winckel*, waarin de bekende afdwalingen des vaders even werden aangeraakt. En werkelijk, ik kan mij voorstellen hoe pijnlijk dat moet zijn voor de kinderen, en verwonder mij dan ook hoe de zoon kan toestemmen in de openbaarmaking dezer brieven, welke van zelf eene gelegenheid biedt tot andere herinneringen en vergelijkingen.

Voor ons katholieken is deze levensroman een geweldige waarschuwing tegen het gemengde huwelijk. Wij zien de godvruchtige Julie, door de liefde bevangen, concessies doen en toegeven aan de verlangens van Bakhuizen. De Schartens zeggen: „de liefde is ook haar te machtig voor verdere gewetensbezwaren" (blz. 387). Einde December 1847 werd het burgerlijk huwelijk voltrokken, en begin Januari 1848 (na ontvangen der kerkelijke dispensatie) zijn zij in beide kerken getrouwd (blz. 390). Reeds in 1855 had de dood haar ontrukt aan de nimmer verflauwde liefde van haar echtgenoot. In de korte jaren van hun samenzijn waren zij een en innig met elkaar, maar in het voornaamste bleven zij gescheiden: in hun geloof en derhalve in hun diepste zieleleven. DR. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Bels (H.). Figures de Péres et Méres Chrétiens, 2me Serie (du 1er an XIXe siecle) Paris, Téqui (245).

Dit boekje bevat een 40-tal figuren, die tot heerlijk model kunnen dienen. Er staat echter in deze bladzijden zooveel en zoo velerlei dat het moeielijk wordt in enkele regels een klare gedachte van

dat alles te geven. Daar zijn voorbeelden (en sommige subliem) van eenvoud, heldenmoed, heiligheid en geestigheid.

Ik wil voor den lezer van dit Maandschrift een brief afschrijven van Joseph de Maistre, waarin hij zijn dochtertje Adèle eene les geeft in 't vervoegen van het werkwoord „chérir" en tevens heilzame raadgevingen.

J'ai été content du verbe *chérir* que tu m'as envoyé; je veux te donner un petit échantillon de conjugaison, mais je m'en tiendrai à *l'indicatif,* c'est bien assez pour cetle fois.

Je te *chéris*, ma chère Adèle; tu me *chéris* aussi et maman te *chérit*. Nous vous *chérissons* également, Rodolphe et toi, parce que vous êtes tous les deux nos enfants, et que vous *chérissez* également l'un et l'autre; mais c'est précisément parce que vos parents vous *chérissent* tant, qu'il faut tâcher de le mériter tous les jours davantage. — Je te *chérissais*, mon enfant, lors que tu me *chérissais* point encore; et ta mère te *chérissait* pêut-être plus, parce que tu lui as coûté davantage. Nous vous *chérissions* tous les deux, lorsque vous ne *chérissiez* encore que le lait de votre nourrice, et que ceux qui vous *cherissaient* n'avaient point encore le plassir du retour. — enz.
Dan op het einde: Marque moi, mon enfant, si tu es contente de cette conjugaison, et si tous les temps y sont (pour l'indicatif).

Adieu, mon coeur.

Prachtig is het antwoord van Marie Antoinette aan haar bestiale rechters, de brief van den ouden Mozart aan zijn zoon, het onderhoud van den ter dood veroordeelden Thomas Morus met zijne dochter Margaretha. In één woord, ik zou dit werkelijk mooie en verheffende boek wenschen in handen van velen. Onze wereld is zoo hopeloos plat geworden in levensopvatting, dat het zien van zulke idealen niet anders dan een weldoende verkwikking en krachtige opwekking wezen moet. R. K. PR.

Blandin (H.). J. K. Huysmans, Paris, Maison du Livre, 3 fr. 50.

Voor 3 fr. 50 zijn de Fransche uitgevers gewoon meer bladzijden en de Fransche schrijvers meer zaaks te geven, dan in dit boek geboden wordt voor dien prijs.

Zeer duidelijk en zeer doelmatig is de verdeeling opgezet: l'homme, l'écrivain, l'apologiste. Maar des te grooter is de teleurstelling, nu wij des te voelbaarder driemaal bedrogen uitkomen. — Over den „mensch" geeft dit boek zoo weinig bijzonderheden, dat het een raadsel blijkt, hoe de levensbeschrijver zelfs dit matig aantal bladzijden heeft weten te vullen met zoo schaarsche bijzonderheden. Over den „schrijver" blijft de waardeering even wankel vóór als na de lezing. Over den „geloofsverdediger" zijn geen gegevens bijeengebracht, waardoor wij tot hooger dankbaarheid gestemd worden. — Overigens is het boek in katholieken zin geschreven, maar met ongenoegzamen durf, zoo niet ongenoegzaam intellekt. R. DE GRAVE

Jansonius (H.). Inleiding tot de Engelsche handelscorrespondentie, 2de druk, Gouda van Goor, f 1.20, geb. f 1.50.

Het is noodzakelijk dat gebruikers van dit boek met de elementen der Engelsche taal bekend zijn. Is deze voorwaarde vervuld, dan

zal het den leerling een uitmuntend hulpmiddel blijken om zich praktisch te bekwamen. Een Brievenboek voor de eigenlijke Correspondentie en een Handelsleesboek zal binnenkort verschijnen als completeering van deze goede Inleiding.

Kuiper (J. W.) Inleiding tot de Duitsche handelscorrespondentie, 2 deelen. Gouda, van Goor, compleet f 1.20 geb. f 1.50.

De opvatting van Kuiper is anders dan die van Jansonius en het tweede deel kan, dunkt mij, moeilijk eene Inleiding genoemd worden. Wij zijn daar reeds volop in de Correspondentie, ofschoon geen brieven in hun geheel worden gegeven als voorbeelden, doch alleen de meest voorkomende woorden en zinnen, waaruit het den leerling echter gemakkelijk moet vallen een brief samen te stellen. Deze bouwdoos-methode heeft ongetwijfeld hare voordeelen, waarvan de voornaamste wel is, dat zij veel kan geven in kort bestek. Aanbevolen!

Granges (Ch. des). Histoire de la litterature française, 12de édition, Librairie Hatier, Paris 4 fr. 50.

Dit boek verdient een aanbeveling, omdat het de trouwe naleving is van een eerlijk woord uit de voorrede.

Waar is het, dat menige „Geschiedenis der Fransche letterkunde", die den leerling in handen gespeeld wordt, meer berekend schijnt op den meester, dien zij van algemeenheden of diepzindigheden voorziet over rechtens of onrechtens bekend veronderstelde zaken. Dit boek daarentegen wil in bescheidenheid zich tevreden stellen met den titel en de verdiensten van een *handboek.* Het wil inderdaad strekken „à l'usage des classes de Lettres et des divers examens". Daarom berust de schrijver in zijn nederige taak, mits de leerling en de candidaat werkelijk gebaat worden, zoo zij dit boek naslaan bij hun eigenlijke moeilijkheden.

Om dit te bereiken, heeft de schrijver vooreerst een groote overzichtelijkheid gegeven aan zijn handboek. Laten wij als voorbeeld nemen Hoofdstuk IV, Corneille et son temps (bladz. 331—351). Voorop staat een „sommaire". Dan volgt een eerste paragraaf „*Avant Corneille* (1600—1630)", met de volgende verdeelingen. 1. Les Genres. 2. Hardy. 3. Théophile de Viau. 4. Mairet, Les unités classiques. De tweede paragraaf „*Corneille* (1606—1684), wordt aldus gesplitst: 1. Vie, Premières années. 2. Les débuts au théâtre. 3. La période des chefs-d'oeuvre. 4. Le retour au théâtre. 5. Le caractère de Corneille. 6. Histoire de son théâtre, (met opgaaf en inhoud der stukken). 7. Corneille et les règles d'Aristote. 8. „L'invention" chez Corneille. Dans quelle mesure il est historien. 8. L'action. 9. Les Caractères et les Passions. 10. Moralité du thèâtre de Corneille. 11. Le style de Corneille. Dan volgt de laatste paragraaf, *Les contemporains de Corneille.* 1. Rotrou. 2. du Ryer. 3. Tristan L'Hermite. 4. Thomas Corneille.

Wanneer men nu bedenkt, dat deze overzichtelijkheid geen ijdele beloften doet, maar klaarheid aan zakelijkheid paart, dan

is met zulk een handboek elke examencandidaat beter gediend dan met in de lucht hangende beschouwingen.

Geen gering voordeel ook is het, dat de schrijver de meer voorname — ofschoon niet de meest bekende — werken resumeert, ze allen plaatst in het licht van hun tijd en met biografische gegevens verklaart. Het boek sluit met een verdienstelijk „tableau de l'évolution des genres".

Met kleine letter gedrukt — voor jonge oogen geen bezwaar! — staat in de ruim 900 bladzijden van dit boek wel alles, wat een examinator niet alleen weten, maar zelfs vragen kan. Daarom zij het elken examinandus aanbevolen. Als studieboek verdient het m. i. de voorkeur boven Lanson's bekend werk. De prijs kan geen beletsel zijn. Het kost geb. slechts 4 fr. 50. R. DE GRAVE

Laurand (Prof. Dr. L.). Manuel des Etudes Grecques et Latines. Fascicule I Geographie, Histoire, Institutions Grecqucs. Paris, Picard, (100) fr. 1.50.

Wie buiten de Duitsche Handboeken en de Duitsche Leerboeken en de Duitsche Lexica en de Duitsche etcetera, in minder doffie kleedij een even degelijk boek wil bezitten, teekene in op deze veelbelovende editie. De schrijver is volkomen „bij". Hij geeft wat men reeds wist en wat hijzelf vond. De Duitschers buit hij uit, maar volgt hen volstrekt niet onvoorwaardelijk. Zijn heele boek groeide uit de praktijk en is inderdaad ook praktisch bij uitstek. Na dit eerste deeltje zullen er nog zeven verschijnen. Bij inteekening zal het heele werk kosten, acht franken en ongeveer achthonderd blijdzijden groot zijn. DR. A. SLIJPEN, S. J.

Lietzmann (Hans). Kleine Texte für Vorlesungen und Uebungen Bonn. Marcus en Weber.

In deze buitengewoon verdienstelijke uitgave, onder leiding van Prof. Hans Lietzmann te Jena, door vele vakgeleerden aan de studeerende wereld aangeboden, zijn wederom verschillende nieuwe boekjes verschenen. Zoo: „Historische Griechische Inschriften bis auf Alexander den Grossen" M. 1.75. „Urkunden zur Entstehungsgeschichte des Donatismus" M. 1.40. „Hippocrates über Aufgaben und Pflichten des Arztes M. 0.80 enz. enz.

De boekjes zijn door hun in 't oog springende bruikbaarheid en accurate uitvoering alleszins aan te bevelen. DR. A. SLIJPEN, S. J.

Riedlin (Dr. G.). Grondoorzaken der ziekten en de ware geneesmiddelen. Baarn, Hollandia drukkerij. Ingen. f 2.90, geb. in half leer f 3.90.

In zooverre de kennisname der overpeinzingen van een aan ervaringen rijk man altijd der moeite waard is voor hem, die over tijd en lust beschikt zijn eigen critischen geest er op te gast te doen gaan, zou men het boek van dezen dissenter op medisch gebied aan vakgenooten op regenachtige dagen kunnen aanbevelen, voor leeken heeft het niet de minste waarde, aangezien de zeer apodiktisch geformuleerde heele en halve waarheden,

onbewezen of niet waarschijnlijk gemaakte stellingen en derzelver zeer ver strekkende conclusiën tot een zeer heterogeen geheel zijn ondereen gemengd.

Met nauw verholen genoegen wendt zich de schrijver hier en daar tegen de gangbaar-materialistische natuurphilosophie, helaas zonder er veel anders voor in de plaats te bieden, dan de almacht der Boeddhistisch-spiritistische ether- astrale- en neutrale stof, aldus den duivel met Beëlzebub uitdrijvend. Intusschen werpen schrijvers sympathiën in deze richting, een eigenaardig licht op zijn niet minder geprononceerde voorliefde voor de vegetabilia!

DR. J. A. J. BARGE

Riedlin (Dr. G.). Mannenleed, oorzaken en genezing. Baarn, Hollandia drukkerij f 2.25.

Ofschoon de schrijver van dit werk zeer zeker niet katholiek is en zijn boven gesignaleerde geestesrichting ook hier bij voortduring om den hoek gluurt, is toch de wijze waarop hij deze precaire stof behandelt een zeer sympathieke; en al zouden wij vele van zijne opvattingen anders geargumenteerd willen zien, van den anderen kant is het een troostrijke overweging, dat de waarheid zich nog door dwaling vermag heen te boren. De medische kant van het vraagstuk wordt toegelicht aan de hand van in het boven besproken werk ontwikkelde beginselen, het kan dus niet bevreemden, dat naast vele punten van overeenkomst mét, ook vele afwijkingen vàn de meer algemeen gehuldigde opvattingen zijn aan te wijzen. Mits men het niet tot een handleiding voor het leven verheft kan de lezing van het boek aan menschen van een beetje ontwikkeling m. i. geen kwaad. DR. J. A. J. BARGE

Tissier (M. J.). La Langue des Femmes, in 12 (VIII 350) Téqui, Paris, 3 fr. 50.

Tien opstellen geschikt voor vrouwen in de wereld. Uitteraard leent zich dergelijk boek niet tot eene ontleding. Maar de doorluchtige conférencier, thans bisschop van Châlons-sur Marne, is bekend genoeg en de herdrukken zijner werken bewijzen de gretigheid, waarmede men ze ontvangt.

Dit nieuwe zal ook met vrucht worden geraadpleegd door hen, die geroepen worden voor onze nieuwe vrouwenbonden te spreken. v. M.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Alida. De dochter van den Vrek. Naar het Fransch. J. de Haas. Amsterdam (155) f 0.65.

Eigenlijk moest de titel zijn „De dochter van den Woekeraar", want de lieve, goede Martha heeft meer te lijden van het gewoeker

van haar vader, dan van zijn vrekkigheid. Op welke edele wijze zij de wandaden van den onsympathieken geldwolf goedmaakt en hierdoor niet alleen in haar eer hersteld wordt, maar ook haar levensgeluk wint, wordt ons door Alida in tamelijk houterig en boekerig Hollandsch naverteld uit het Fransch van een ongenoemden schrijver.

Dit boekje draagt duidelijk de sporen van zijn ontstaan na de ongelukkige auteurswet, nu vertalers genoodzaakt zijn, om niet met den rechter in conflict te komen, hun keuze te laten vallen op oude romannetjes en verhaaltjes van vijftig en meer jaren terug. De strekking is echter uitstekend en het zal zeker op patronaats- of volksbibliotheken met genoegen worden gelezen of herlezen.

Alida zorge er echter voor, als zij zich weer aan het vertalen zet, haar best te doen wat losser en gemakkelijker te schrijven, vooral de fransche titelaturen wat te verhollandschen. Dat gedurig „mejuffrouw" en „mijnheer" klinkt zoo onnatuurlijk en stijf. Waarom vertaalt zij ook het woord *Chateau* niet? Kasteel is toch de gewone benaming van zulk een woning? MELATI

Alida. De Bruid van Bruce. Naar het Engelsch door Alida. Amsterdam, De Haas. (159) f 0.65.

Een eigenaardig boek vol zonderlinge personen. Inie is een vreemd wezen en begint reeds de eerste seconde dat zij als gouvernante bij Lady Marjorie is ingetreden, te kibbelen op de meest bitse en onvrouwelijke manier met den heer Douglas. Deze laatste en de mooie Clarabel, de luiheid in persoon, zijn van plan samen te trouwen, ofschoon zij volstrekt niets voor elkaar voelen. De ziekelijke, onuitstaanbaar onnoozele Victor, die wordt voorgesteld als een vurig katholiek, vraagt de ongeloovige Inie zijne vrouw te worden en als zij het jawoord heeft gegeven uit medelijden komt hij met een andere vraag: „Wilt gij mijn geloof aannemen alvorens mijne vrouw te worden?" en zij antwoordt: „Indien *gij* het *wenscht*". Dat gaat toch niet aan, en de goede Victor gedraagt zich hier heel dwaas! Opmerkelijk ook weer, dat Inie toestemt de vrouw te worden van Victor, ofschoon zij niet hem, maar Douglas liefheeft. Eerlijk bekent zij dit aan Victor en deze hopeloos karakterlooze man verklaart dat hij haar toch wel wil! Het is dan ook een heele opluchting voor den lezer als Victor sterft, en de opmerking dat hij „een heilige" was, „te goed voor deze aarde" kan men vervangen door een minder eerbiedige, dat hij namelijk een zeurkous was, wien men echter om zijn ziekte veel kon vergeven.

Eindelijk komt alles in orde.... tenminste als men dat zoo noemen wil. Clarabel trouwt met een zekeren Jack, die haar trouw als een schaduw steeds vergezeld had. Inie huwt Douglas, nadat hij bij een treinongeluk een arm heeft verloren. De laatste onthulling van deze zonderlinge Inie is, dat zij op achttienjarigen leeftijd reeds gehuwd was met een ouden speler en dronkaard, die haar mishandelde. De invalide Douglas krijgt dus een weduwe tot vrouw. Beiden zijn katholiek geworden, ook weer op verrassende

wijze: Douglas door het hooren van eenige conferenties, die hij heel toevallig bijwoonde, en Inie bij het sterfbed van Victor. Men kan voelen dat de schrijfster deze haastige bekeeringen heeft ingelascht om er een katholieken roman van te maken; de ware methode is dat zeker niet. Overigens zal de intrigue den lezer wel boeien en hem, nieuwsgierig naar den afloop, tot het einde doen lezen. M. WALRE

Brackel (Ferdinande Barones von). De dochter van den kunstrijder, 2 dln. 's Bosch, Henri Berger.

Twee deeltjes der Leesbibliotheek van de Mij. de Kath. Illustratie. Dit boek behoeft geen aanbeveling. De Duitsche „Freiin" (overleden 1905 op 70 jarigen leeftijd) heeft in haar land een goeden naam als boeiende vertelster en gevoelvolle dichteres. De „Roman einer Kunstreiterin" beleefde reeds in 1912 de 25ste oplage. Dat zegt genoeg voor het werk eener katholieke schrijfster.

WILLEM MERKELBEEK

Eckeren (Gerard van) Annie Hada. Het leven eener vrouw. Amsterdam P. N. v. Kampen 2de druk.

Annie Hadda was heel jong de vrouw geworden van Jhr. Mr. Willy ter Kraane. Ze hield veel van haar man en was er zich ook van bewust, dat de ter Kraane's haar zoo'n beetje duldden. En niet zonder reden waren ze tegen dit huwelijk geweest, want over Annie's eigen moeder deden rare praatjes de ronde en Papa Hada, die pas hertrouwd was met een zeer jonge vrouw, had in een der Haagsche achterbuurtjes een andere vrouw met 2 kinderen onverzorgd achtergelaten om een nieuwe liaison in Parijs aan te gaan. En Annie Hada zelve hield erg veel van flirten. Annie had als backvischje 't nog al hoog op gehad met Fré van Hemert. Nu ontmoette ze hem weer in den Haag en werd haren man ontrouw en toch (blz. 143) „als zij zich zelve naging en Jo, Marie en hare schoonouders oordeelden evenzoo, dan vond zij zich minder wuft en lichtzinnig geworden sedert haar nieuw geluk".... (bl. 144) wat 'n moraal!, „het scheen haar alsof die liefde voor Willy van nieuws zou opbloeien, ongehinderd, gelouterd door haar hartstocht voor Fré".... 't is om te huilen!. Ze zag echter het zondige van hare handelingen in en verbrak haar verhouding tot Fré; helaas slechts voor korten tijd. Toen ontdekte ze dat ook haar stiefmoeder op in 't oog vallende wijze flirtte met dien v. Hemert en ze besloot hem opheldering te vragen over die betrekkingen. Ze ging naar zijn kamer; hem niet vindend en wetend dat haar liaison geen geheim meer was, laadde ze zijn pistool en maakte een eind aan haar leven.

M. Esser of G. v. Eckeren heeft hier het verloop gegeven van een vrouwenleven, dat mooi had kunnen zijn, doch verwoest werd door ongebreidelden hartstocht. Een gevaarlijk boek: zinnelijk, hartstochtelijk, zondig.

M. WALRE

Gezelle (Guido). Gezelle Brevier. No. 76—375 f 2.50; No. 26—75 op Holl. papier, geb. in perk. f 5.—, No. 1—25 op Japansch papier, geb. in leder f 7.50. (4 en 48 in 3 portr.). Amsterdam L. J. Veen.

Met deze keuze werd bedoeld, uit des grooten Meesters werken enkel die gedichten en fragmenten te vereenigen, waarin de hoogste vormelijke schoonheid van woorden gepaard gaat met zeldzame verhevenheid van gedacht en geweldige diepte van gevoel. Het is een breviarium van het meest-eigene des dichters; zijn zielsnood, zijn zielsverrukkingen en zijn groot-menschelijke smart". Aldus de inleider (op de laatste bladzijde), met wien wij niet in twistgeding willen treden, ofschoon het ons onmogelijk lijkt het beste uit Gezelle's werken te geven in zoo'n klein bestek en wij natuurlijk blijven wenschen dat de heele Gezelle worde gelezen.

De grootste waarde dezer uitgaven is eigenlijk voor bibliophilen. Slechts 375 exemplaren werden gedrukt en het ligt voor de hand, dat zij om hunne zeldzaamheid vooral, binnen niet al te langen tijd den verzamelliefhebber geld waard zullen zijn.

WILLEM MERKELBEEK

Gogh-Kaulbach (A. van). Het rijke leven. 3de druk, Amsterdam P. N. v. Kampen en Zoon.

Willy had een hoog ideaal van het huwelijk; man en vrouw moesten voor het huwelijk *alles* wat er gebeurd was in hun leven elkaar toevertrouwen. Nu ging ze erg veel houden van George Wardorff en was vast overtuigd, dat in zijn hart niets was dat hij haar niet zou durven openbaren. En toen hij haar vroeg, eischte zij dan ook heel zijn vertrouwen; 't was voor haar een bittere ontgoocheling te vernemen dat George in zijn studententijd ook zich vergeten had. Zij wilde hem niet huwen, doch beloofde, hem te zullen terugroepen, zoodra zij tot andere gedachten mocht komen. En na 3 jaren roept ze hem terug en worden ze een paar.

't Kan zijn dat de schrijfster 't goed bedoeld heeft maar.... ik vind 't gevaarlijke lectuur voor jonge dames. M. WALRE

King (Basil). De straat genaamd de Rechte. Vertaald door J. P. Wesselink-Van Rossum, Utrecht, de Haan. (370) f 2.40, f 2.90.

Om den eenigszins zonderlingen titel te begrijpen, zouden wij hem willen omzetten in deze woorden: de rechte weg van den plicht. En inderdaad de helden van dit verhaal trachten allen dezen moeilijken weg te bewandelen.

De jonge Davenant, van bescheiden afkomst, had indertijd een gevoelig blauwtje geloopen bij Olivia Guion, de rijke dochter van een advokaat. Na eenige jaren afwezig te zijn geweest en goed fortuin gemaakt te hebben, keert hij terug naar *haar* woonplaats. Zij is hem nu onverschillig geworden, en bovendien zij gaat over eenige weken trouwen met een Engelschen kolonel. Al heel spoedig verneemt Davenant, dat advokaat Guion zich vergrepen heeft aan

het geld zijner cliënten, zelf doodarm is geworden en... als er geen redding daagt, zal worden veroordeeld tot langdurigen dwangarbeid. Hij biedt daarop zijn heele fortuin, een half millioen dollars, den ongelukkige aan — zonder bijbedoeling, eenig en alleen om een goed werk te doen en zijn geld kwijt te zijn, wijl hij voelde dàt het bezit zijn energie zou dooden. Dit lijkt wel ongelooflijk, doch als men het karakter leert kennen van dezen Davenant, gelijk het ontwikkeld wordt door den schrijver, schijnt het *heel* natuurlijk. Hij is een reus met den eenvoud van een kind. Juffrouw Guion verzet zich uit alle macht tegen deze edelmoedigheid; zij meent dat Davenant het doet om haar aan zich te verplichten. Eindelijk geeft zij toe als zij hoort dat de slachtoffers van haar vader betrekkelijk arme menschen zijn en door het aanbod van Davenant zullen gered worden.

De kolonel wil zijn verloving niet verbreken omdat hij haar liefheeft en meer nog uit eergevoel: wat zouden de kameraden van hem zeggen! Hij voelt echter een heftigen haat in zich opkomen tegen dezen Davenant. Hij kan niet uitstaan dat deze man hem in grootheid van ziel zou overtreffen, hij vertrouwt zijne belangeloosheid niet en behandelt hem op de grofste wijze.

Na veel verwikkelingen is er bij de personen een groote verandering ontstaan. Devenant kan zich niet meer ontveinzen dat hij Olivia nog altijd oprecht bemint, maar hij verbergt hef voor iedereen en ontkent het zelfs! Ook Olivia heeft het prachtig karakter van Davenant doorgrond... en de kolonel die beiden doorschouwt, wil hun geluk niet in den weg staan en gaat heen. Het boek is mooi, de karakters zijn edel en meesterlijk ontwikkeld.

Alleen de oude Rodney Temple, die wordt voorgesteld als een diepzinnige wijze en menschenkenner, is een zwakzinnige beuzelaar, die altijd in orakeltaal spreekt en de menschen (ook klaarblijkelijk den schrijver) een hoogen dunk geeft van zijne scherpzinnigheid.

Wat ernstig hindert is de volslagen ongeloovigheid of de volkomen godsdienstige onverschilligheid van al de personen, die voor ons verschijnen. Als zij bij toeval het woord „God" eens gebruiken, laten zij er gewoonlijk op volgen: „of het noodlot". Dat is eenvoudig vrijzinnige schoolmeestersverlichtheid en doet een weinig belachelijk. Het is ook moeilijk te vatten, hoe menschen met zoo weinig houvast, altijd en alleen maar uit bloot natuurlijke beweegredenen zich zoo kranig kunnen gedragen.

De geest van deze lieden wordt geteekend door de woorden, waarmee dit boek eindigt:

„Ik was aan het einde van alles gekomen — en ik bad — ja, ik *bad* — ik vroeg om een wonder — en den volgenden dag scheen het gewerkt te hebben. Was het 't gebed, dat het deed? — Was het 't gebed van iemand? — Was het 't geloof van iemand? — Was het... God? — Had geloof en gebed en God er iets meê te maken? — Gebeuren de dingen door samenhang en toeval? — Of is er een Geest, die ze bestuurt? — Wie zal het zeggen? Wie zal het zeggen?" —

Men ziet, een volslagen agnosticisme. Dat is werkelijk jammer, want als die domme oppervlakkigheden waren vermeden, *zou* het zijn een mooi, verkwikkend, veredelend boek voor iedereen. Voor iedereen is het nu niet! A. GIELEN

Veth (Cornelis). Gids voor Padvinders. Indianenverhaal. Prikkelidyllen (VI). Bussum, J. van Dishoeck.

De Prikkelidyllen van Veth hebben alom grooten bijval gevonden, en literatoren als Querido en De Meester bewonderden en roemden.

Veth laat zijn Padvinders werken onder de roodhuiden, want voor het aankweeken van deugden (als koelbloedigheid, welgemanierdheid, fierheid, poëzie, stilzwijgen, bevalligheid enz.) kan de moderne P.V. niet genoeg kijken naar den Roodhuid.

„De Oude Rot", opperhoofd van de Hurons (fatsoenlijk slag Roodhuiden) sprak de onzen toe op een wijze, die toonde, hoe ver de beleefdheid zich bij zijn ras uitstrekt:

„P.V.! Wij professionals roepen jullie een hartelijk welkom in de Wildernis toe! Wij zijn hier niet vergeten hoe kranig jullie onze oude vijanden, de Spanjaarden hebt geklopt! Voor dat mooie werk komt jullie natie een pluim toe. Wij hopen dat je hier het record van de padvinderij zult verbeteren en garandeeren je fair play enz.

De Hollandsche leider heeft voor dezen uittocht een antwoord dat altijd past: hij spreekt van „de blanke mannen uit de steenen dorpen" van „'t wijze opperhoofd", van „wij hebben slechts één enkele tong en een enkel hart!"

En na deze begroeting zitten wij al heel spoedig in de meest ongelooflijke avonturen. Een vrij goede parodie. A. GIELEN

Vetter (Christine). Eenvoudige menschen. Een schets uit het hedendaagsche volksleven. Amersfoort, Wolters. (210) f 0.35.

Een goedkoop boek, dat is reeds veel; en een goed boekje, dat is het voornaamste. Christine Vetter weet heel aardig voor het volk te schrijven en uitmuntende lessen te geven in haar verhalen. Zoo doet zij hier; en daarom bevelen wij gaarne het boek aan als onderhoudende en nuttige lectuur voor het volk.

WILLEM MERKELBEEK.

Ferrey (Marie). Het geheim van den lakei. Uit het Fransch door H. J. M. V. pr. Leiden, J. W. v. Leeuwen K. Fercken (264) f 0.50.

Freule Beatrix de Beaumont heeft een nieuwen lakei in dienst genomen. Iedereen ziet wat bizonders in hem: hij is zoo mooi, zoo gedienstig, zoo goedig: een prachtexemplaar! De freule raakt stil verliefd; ze schijnt erg sentimenteel aangelegd en verlangt te kunnen sterven voor den geliefde; geniet in al zulk soort dwaze voorstellingen, leest liefst boeken, die handelen over „liefde en lijden" enz.

Dat wondermensch van een lakei ontmoet op zekeren dag op straat eene hulpbehoevende dame; hij geleidt haar naar hare

woning, komt later informeeren naar haar toestand, en staat uren lang onder een lantaarn te wachten op de komst van den dokter, die hem inlichtingen moet verschaffen omtrent de gezondheid der dame. Deze ongelukkige, naar liefde smachtende vrouw, besluit freule de Beaumonts lakei als haar zoon aan te nemen; wat dan ook gebeurt tot groot verdriet van de minnende freule. En nu de ontknooping. Die oude dame, Clara d'Astray, heeft zich als 17-jarig meisje laten verleiden in het geheim (alleen kerkelijk) een huwelijk aan te gaan. Eenige maanden later verdween plotseling de echtgenoot; en weldra brak de dag aan, waarop Clara haar geheim moest bekend maken. In Nizza werd haar kind geboren, en enkele maanden later haar ontstolen. Dat gestolen kind nu was de lakei van Beatrix, die later met hem trouwde, natuurlijk!

De ontrouwe echtgenoot was erfgenaam geworden van een groot fortuin, onder voorwaarde dat hij nooit zou huwen; in het *geheim* had hij om die reden een huwelijk met Clara aangegaan; hij was jong gestorven, na zijn misdaad aan een Priester te hebben beleden.

't Boek is niet slecht, maar de taal en de dialoog....!

M. WALRE

DUITSCH

Diers (Marie). Du Fremde Seele. Dresden, Max Seyfert. 3 M.

Marie Diers heeft ongetwijfeld haar goeden naam van fijne vertelster wel verdiend, al is zij niet altijd vrij te pleiten van langdradigheid en al verloopt ook wel eens haar geroemde eenvoudigheid in kleurloosheid.

Du Fremde Seele is een vreemd boek, de levensgeschiedenis van eene moeder en eene dochter, met wijd uiteenloopende karakters en gansch verschillenden aanleg.

Fritz Vosz, Oberförster, is getrouwd met Lulu, een gravinnetje van vervallen adel. Zij hield met hare moeder pension en verkeerde in zeer treurige financiëele omstandigheden, toen Fritz, tot zijn eigen groote verrassing en alvorens hij wist wat er gebeurd was, haar tot zijne vrouw vroeg. Zij en hare moeder, die spoedig daarna sterft, vergezellen hem nu naar de eenzame houtvesterswoning, ver van het wilde stadsgewoel en het moderne leven.

Grooter verschil dan tusschen Fritz Vosz en de gravin Lulu is niet denkbaar. Hij, een geweldige reus en een stalen karakter vol liefde en goedheid; zij, een heel tenger, verwend kindje, verlangend naar alle verfijning, wanhopig in de eenzaamheid, onderhevig aan vlagen van neurasthenie, aan buien van onredelijke boosheid en verdrietigheid en dwaze behaagzucht.

Tot spijt van den vader wordt een dochter geboren; een meisje met een ruw jongensgezicht, later onhandig en verlegen maar een knap kopje voor de studie. Een zoontje, dat daarna den vader kwam verblijden, verdwijnt weer spoedig van het wereldtooneel.

Zoo zijn jaren voorbijgegaan, als de vader, aan de zijde zijner

dochter, door stroopers wordt doodgeschoten. Alles wordt verkocht en moeder en dochter vertrekken naar de stad, waar de laatste zich verder zal bekwamen voor haar examen. Voor Lulu is dît een aangename verandering; zij begint opnieuw te leven een luchthartig en goed bestaan, denkend aan niets anders dan zich mooi op te dirken en interessant te maken. De dochter is de eenvoud zelve, stil, zwijgend, onhandig en verlegen als vroeger.

Een dokter, even onbeholpen als zij, komt vaak aan huis; het achttien-jarige meisje wordt verliefd op den man en meent ten laatste dat hare liefde wordt beantwoord. Maar zijne gevoelens golden de mooie moeder, die den armen, goedigen kerel hoonend afwijst. Hij verdwijnt naar Australië, geloof ik, en wij hooren verder niets van hem.

Een rijke, gescheiden graaf vraagt nu Lulu tot zijne vrouw; na lang aarzelen stemt zij toe en de dochter verdwijnt uit het huis. Zij vindt eene plaats als onderwijzeres, doch ook hier gaat het in den beginne niet al te goed, wegens hare zonderlinge manier van optreden. De moeder, die nu in haar element is, lijdt een weelderig leven en vergeet bijna het bestaan harer dochter.

De enkele malen dat deze twee bij elkaar komen, blijkt het steeds hoezeer zij verschillen in alles. Toch heeft de dochter hare ijdele moeder lief, doch kan die liefde niet uiten.

Lulu wordt op veertigjarigen leeftijd nogmaals moeder tot hare groote ontzetting (zij is een treurige egoïste), en haar kind verpleegt haar met groote zorg en toewijding. De dochter wijst een huwelijksaanzoek van de hand, wijl de man, die haar vroeg, eenige oneerbiedigheden had gezegd van hare moeder. Deze laatste sterft plotseling, en nu heeft, tot blijdschap van den graaf, die achterbleef met het kind, ook eindelijk de dochter hare roeping gevonden. Zij belast zich met de opvoeding van het kleine zusje, dat weer niets op haar gelijkt, maar in alles op Lulu, de moeder.

Dat is de eenvoudige inhoud. Maar om de karakterteekening van de gravin en haar eerste kind was het vooral te doen, en deze is, ofschoon niet altijd duidelijk, toch zeer belangwekkend en het talent van Marie Diers waardig.

WALTHER HALM

Hegeler (W.). Die Leidenschaft des Hofrat Horn. Berlin, Fleischel.

Dieser Hofrat ist ein Schaf, zegt Carl Busse. Ik weet nog een anderen titel, die echter wat hard zou klinken. De lezer kan het wel raden, als ik even eenige bizonderheden geef over dien man. Hij *is* een ijdeltuit en *meent* dat hij kunstenaar is. Hij is gelukkig gehuwd met een goede vrouw, op wier zuster hij vroeger zoo verliefd was, dat hij, afgewezen, een poging deed tot zelfmoord. Deze zuster, eene actrice en gewetenloos wijf, komt in de plaats zijner inwoning, brengt den man weer van streek, zet hem in vuur en vlam en beschouwt dat alles als een spel. Hem echter is het bloedige ernst en hij schiet haar neer en zich zelven. Du Lieber... wat 'n nonsens.

FEDERER

Hohlbaum (R.). Oesterreicher. Leipzig, Staackmann.

Hohlbaum, die als dichter reeds eenige bundels op zijn geweten heeft, blijft in dezen roman bepaald te zwak. Daar komen mooie dingen in voor, enkele, maar het geheel is te onbeduidend. In de politiek staan vader en zoon als tegenstanders, en later reiken zij op het graf der moeder elkaar de hand ter verzoening. Daar was iets van te maken, een diepgaand conflict met aangrijpende gebeurtenissen, maar... 't is alles in het kleine gebleven.

FEDERER

Lilienfein (Heinrich). Der versunkene Stern. Stuttgartt, Cottasche Buchh.

Een jonge vrouw, die een kort geluk vindt in het huwelijk, en zich dan hals over kop in een zee van hartstochten stort. Zij komt wel tot inzicht van haar schuld en klaagt dat zij zelfs het medelijden niet verdient, dat men met haar heeft, en zij voor zich zelve een voorwerp blijft van afschuw.

Nu, voor mij ook. De daden van dat overspannen schepsel zijn hoogst betreurenswaard en de oprechtheid van haar berouw is zeer twijfelachtig. Niet goed. FEDERER

Mell (Max). Barbara Naderers Veehstand.

'Sommigen noemen het realistisch. Anderen zouden het liever smerig noemen. Ik stem voor het laatste. Het schijnt dat de schrijver meer eerbied heeft voor den veestapel dan voor de menschen.

RUD. VILLINGER.

FRANSCH

Bertheroy (J.), LA COURONNE D'ÉPINES; heeft nota bene als feuilleton gestaan in *Le Gaulois*. Zeer gevaarlijk: modern heidendom vernist met valsche mystiek. — **Blech** (Aimée), L'AUTRE MIRACLE; theosofische onzin en bespotting van Roomschen Godsdienst. — **Bénière** (J.), PLUMETTE, ETAPE D'UNE VIE SENTIMENTALE; de geschiedenis van een anti-clericaal jongmensch, die zedelooze avonturen zoekt. — **Bojer** (J.), LES NUITS CLAIRES; de man werkt met het noodlot en is bovendien nog scabreus. — **Burnat-Provins** (M.), LA SERVANTE; volslagen onchristelijk. — **Cabriés** (P.), PEAU DE CHAMOIS; afschuwelijk sensueel en dus onbruikbaar. — **Cléryan** (L.), LA RANÇON DE GENEVIÈVE; bespotting van alle godsvrucht; eindigt met eenige zelfmoorden. — **Compain** (L.), L'AMOUR DE CLAIRE; Claire leeft ongeregeld, pleegt echtbreuk. Hier en daar bedoelt de schrijver het goed, maar het geheel is niet goed. — **Marais** (J.), LE HUITIÈME PÉCHÉ; gelijk alle boeken van deze schrijfster is ook dit, ofschoon iets minder, toch nog altijd zeer slecht. — **Pannier** (J.), L'ÉCHELLE D'OR; zeer vervelend, protestantsche dogmatiek. — **Rodenbach** (G.), LE ROUET DES BRUMES; verwerpelijk zijn de meeste dezer novelletjes; ongodsdienstig, grof zinnelijk. — **Salvet** (G.), DANS QUEL MONDE; in elk geval een zeer onbeduidend boek. — **Sorel** (A.), VIEUX HABITS, VIEUX GALONS;

Sorel is zonder twijfel een talentvol schrijver, maar deze verzameling novellen is lichtzinnig en zeer immoreel. — **Varèze** (Cl.), LA ROUTE SANS CLOCHERS; een ongelukkig huisgezin; echtbreuk; straf der schuldige; niet aan te bevelen.

Lapérouse (Léon de). Le Mas est lézardé, roman in-12 (207) P. Lethielleux, Paris, 3 fr. 50.

Naast Mirentschu, in deze aflevering besproken, beveel ik evenzeer dezen schoonen roman aan.

Soberder is hier de stijl, de teekening der figuren nog strakker, doch verder is het ook hier het leven, streven en strijden van den landbouwer om zijn huis en erf te bewaren als een kleinen staat, die den grooten stut.

Het tooneel is Provence en de strijd beweegt zich op politiek, economisch en godsdienstig gebied.

De idylle, die door den roman loopt, is evenzeer rein en verheffend en ook dit boek zal jongeren en ouderen tot leer en aansporing zijn.

De stijl is als het verhaal, sober, vol innerlijke kracht, zoodat het lezen een genot is, zoo om den vorm als den inhoud.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Lhande (Pierre). Mirentschu, roman in-16 (325). Plon-Nourrit et Cie, Paris, 3 fr. 50.

Mirentschu heb ik van 't begin tot het einde met warme belangstelling gelezen en als den recensent niet eene zekere kalmte paste, zou ik dezen roman met fanfare-zinnen begroeten.

't Is een echt mooi, degelijk, boeiend boek, dat door iedereen mag gelezen worden. De liefde er in beschreven is rein, edel en sterk en nimmer gaat de schrijver ook maar even buiten de lijn.

Integendeel, de heldin, die met haar verloofde als om strijd haar best doet, het vaderlijk erfdeel naar oude zede te behouden, en de oprechte genegenheid, die beiden elkaar toedragen, is een voorbeeld voor de jongeren, zoowel als een aangenaam schouwspel voor de anderen.

En dan overal die echte, onopgesmukte deugd in daden omgezet, die schoone beschrijvingen van „le pays basque" met zijne eeuwenheugende rechten, die kloeke typen vol fierheid en warme liefde tot den geboortegrond, — 't is goed en mooi.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Grimaud (Abbé Charles). Sauvons nos âmes! Paris, Téqui (277) 1914, fr. 2.

Een doorgaans zeer leesbare soms echt boeiende opwekking voor Fransch (en ander) publiek. De titel suggereert de gedachte aan een preek. Preeken evenwel bevat dit boekje niet. Het is een verzameling van goed-tendenzieuse verhaaltjes, een enkele maal vernuftig uitgedacht, meestal wel aardig gevonden, maar hoogst onwaarschijnlijk in elkander geflanst. De schrijver wordt blijkbaar

geinspireerd door l'Ermite, maar kan niet in zijn schaduw staan.
DR. AL. SLIJPEN, S. J.

Wij vestigen de aandacht op onderstaande nieuwe Fransche romans, en oordeelen den inhoud met een enkel woord.

Celarié (H.), PETITE NOVIA, Paris, Collin, 3 fr. 50; geeft aardige bizonderheden over Spaansche zeden en gebruiken. Is anders wel een beetje sentimenteel, maar een jong meisje uit de wereld kan dit boek lezen als zij niets beters heeft te doen. — **Chéran** (G.), LE REMOUS, Paris, Calman, 3 fr. 50; voor volwassenen. Erg tragisch en hier en daar wat ruw — maar vooral onwaarschijnlijk. — **Coulomb** (J. de), TERRE INTERDITE, Paris, Gautier, 3 fr.; voor iedereen geschikt. — **Gyp** LA DAME DE ST. LEU, Paris, Calmann, 3 fr. 50; een historische roman, vervolg op Napoléonnette, maar minder boeiend. Wegens sommige details alleen voor volwassenen bruikbaar. — **Lacrousille** (J. de), LE VERTIGE, Paris, Gautier, 3 fr.; goed en aanbevelenswaard, doch ook weer wat onwaarschijnlijk. — **Létang** (L.), ROLANDE IMMOLÉE, met een vervolg LA DIVINE; 't is echte feuilleton-lectuur en lezers van goeden smaak zullen het versmaden; maar 't is niet verkeerd. — **Lemaitre** (Jules), LA VIEILLESSE D'HÉLÈNE; deze vertellingen kunnen wij slechts onder voorbehoud aanbevelen, daar zit te veel luchtigheid en scepticisme in. Voor volwassenen. — **Maël** (Pierre), LE SECRET DU GOUFFRE, Paris, Hachette, 1 fr.; een onschuldig boekje en niet onaardig. — **Roger** (N.), NOS MENSONGES, Paris, Eischbacher, 3 fr. 50; erg pessimistisch. Menschen, die toch al weinig enthousiasme bezitten, zal het geen moed en energie geven. Overigens naar waarheid geteekend, fijn en juist gezien; soms overdreven! — **Thélen** (Myriam), CEUX D'HIER, CEUX D'AUJOURD'HUI; een mooie sociale roman; niet voor jonge meisjes. — **Traz** (R. de), L'HOMME DANS LE RANG, Paris, Payot, 3 fr. 50; het kazerneleven in Zwitserland wordt van dag tot dag beschreven; een militaire roman, waarin militairen misschien belang stellen.

ENGELSCH

Cody (H.) The Chief of the Ranges. London, Hodder & Stoughton. 6 sh.

Eene geschiedenis van liefde en avontuur, spelend in Noordelijk Canada, toen de Indianen hun land nog onbetwist in bezit hadden. Veel handeling en mooie beschrijvingen. Het boek herinnert sterk aan de roodhuid-verhalen van Cooper. R. GREEN STALEY

Hocking (J.) An ennemy hath done this. London, Ward. 6 sh.

De meeste boeken van Hocking zijn ons katholieken antipathiek, omdat zij gewoonlijk op de meest ruwe en Maria-Monk-achtige manier religieuzen en priesters belasteren, en de Kath. Kerk.

In deze novelle is geen spoor van dergelijke ongerechtigheid te ontdekken. 't Is een sterk melodramatische, doch in haar soort niet onverdienstelijke geschiedenis. De handigheid, waarmede de schrijver den lezer in spanning weet te houden door hem te misleiden omtrent het ware wezen der intrigue, is werkelijk een goocheltoer. Het is zuiver ontspanningslectuur; maar als zoodanig mag zij er ook zijn. R. GREEN STALEY

Martindale S. J. (C. C.) The Waters of Twilight. London, Longmans. 3 s. 6 d.

The Catholic Times schrijft: „This little work is a thing of amazing beauty. „Amazing" may be a word too lightly and too readily used by the hurried reporter faced with anything in any way unusual, a word which has been staled to commonplaceness by ceaseless repetition; and „beauty" may be a term almost meaningless because it means so many and different qualities to so many and different persons. Yet the two words combined must stand as the first and fairest description of Father Martindale's volume. Brilliant it might be called if „brilliant" did not suggest a flashing and evanescent splendour; vivid, if vividness did not indicate too sharp a contrast with the ordinary line of life; distinguished, if distinction did not impose a possible aloofness on the part of one and a probable restraint on the part of his company; intellectual, if such high mental quality meant no divorce from warm human feeling; mystical, if mysticism did not lisp a language unknown to the average reader; and spiritual, if spirituality were property seen as sympathetic towards all right activities, an air enveloping life in fragrance, a touchstone which transmuted every value and a magical influence glorifying every vista. Brilliancy and the other qualities may be justly attributed to this book, but each of them becomes merged with its fellows in a work of such singularly gracious, vital, sincere, and attractive individuality that for aptness and celerity of description one can only recline on the commonplace and speak of its amazing beauty of thought, expression, and purpose".

Scannel (Florence). Cinderella's Sisters. London Heath 6 sh.

De schrijfster heeft hare toevlucht niet genomen tot ongewone gebeurtenissen; neen, wat zij vertelt is alles schon dagewesen. Maar zij doet het op zoo frissche, prettige manier dat het werkelijk een genoegen is dit verhaal te lezen. R. GREEN STALEY.

Wynne (M.). The Silent-Captain. London, Stanley Paul, 6 ch.

De „Silent-captain" is Condé... Het is genoeg dit mede te deelen om de nieuwsgierigheid yan den lezer even te voldoen. Het boek is niet voor katholieken, wier geloof en zeden hier worden gehekeld op de meest absurde manier.

R. GREEN STALEY.

VOOR DE JEUGD

Loon (Mary van). Het geheim van het oude Huis. Geïllustr. door O. Geerling. Amsterdam H. Becht (292).

De illustraties zijn keurig. De taal is het vaak niet. Eenige aardige scènes van schoolmeisjes-naijver; voor 't overige is het verhaal wat al te nuchter. De argelooze lezer zal gedurende de vier eerste hoofdstukken verkeeren in den waan, dat hij een tragische roman in handen heeft en dan komt hij bij hoofdstuk vijf en volgende plotseling tot de bemerking, dat het een gewoon meisjesboek is. Enkele tafereeltjes, getuigend van zeer goede opmerkingsgave, doen vermoeden, dat de schrijfster wel talent heeft en na ernstige oefening ongetwijfeld beter en rijper werk zal kunnen geven.

Jehu (Felicie). Nel de ontembare. Utrecht A. W. Bruna en Zn. (236 met platen.)

Nel was een echt brutaaltje een bedorven kindje. Geen enkele gouvernante kon 't er uithouden; ze spande samen met Toet, haar buurmeisje, een nog grooter feeksje, die haar voortdurend ophitste. Eindelijk was de maat vol. Papa v. d. Sluis besloot zijn dochtertje naar een kostschool te doen en aan de directrice dier inrichting komt de eer toe Nel getemd te hebben. In een woedende bui was Nel weggeloopen, maar den volgenden dag door Papa weer terug gebracht en toen drie jaren later de getemde Nel de inrichting ging verlaten, nam ze met tranen in de oogen afscheid van juff. de Graaf, die nu haar trouwste vriendin was geworden.

Jehu (Felicie). Van zeven meisjes. Utrecht A. W. Bruna en Zn. (256 met platen).

't Lief en leed, 't goed en kwaad van zeven meisjes wordt hier verhaald. Echte bengeltjes zijn er onder; de gouvernante van wie ze gezamenlijk onderricht ontving, heeft 't dikwijls hard te verantwoorden, evenals de twee oude tantes bij wie Jeanne aan huis is. Lientje was wel heel erg ondeugend toen ze 't boek van de juffrouw verscheurde; maar mij verheugt 't, dat ze juist „Victor Hugo" te pakken had, zijn werken zijn niet geschikt om kinderen te dicteeren. Maar de 60-jarige tante Mietje was ook ondeugend: Betje, haar zus, verbood haar en Jeanne naar de halfgekleede dansmeisjes in een ballet te kijken; Betje deed haar oogen dicht; die twee echter keken terdege toe en Jeanne maakte gebruik van een binocle. Prachtig, flink, dat Tante Bet heftig protesteerde tegen zulke voorstellingen.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

VRAAG: Welk boek is aan te bevelen voor zelfonderricht in het Zweedsch?

ANTWOORDEN: De heer H. Spoorenberg Semi-arts, schrijft ons: Fort: Petite Grammaire suédoise, prijs 2 fr. 50. Methode Gaspey, Otto Sauer, uitgave Julius Grove, Heidelberg. Een grootere met Duitschen tekst is Walter, Schwedische Konversations grammatik 6 fr., bij denzelfden uitgever.

Wij vestigen ook de aandacht op de Schidlof-methode; volgens dit 1000 woorden-systeem is een boek verschenen van G. Ström bij Meulenhoff te Amsterdam.

VRAAG VOOR HET VOLGEND NUMMER: Welk is het mooiste Hollandsche boek (niet alleen roman) dat door u gelezen werd? *Slechts op te geven titel en schrijver.* Wij zullen dezelfde vraag stellen in volgende nummers ook wat de vreemde talen betreft. Wij hopen dat vele lezers zullen antwoorden, wijl dit zeer instructief kan zijn. Namen der inzenders worden niet vermeld.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

FR. EUTH te 'S-B. Irish Rosary wordt uitgegeven.

ZR. te H. Zie bovenstaand antwoord. Er bestaan stellig meer katholieke tijdschriften, doch van heel anderen aard. *The Month* is uitstekend.

MEVR. A.-SCH. te M. Ja, dat oordeel over Harringa is juist. Wat betreft de boeken van Fogazzaro: *Piccolo Mondo antico, Picolo Mondo moderno, Daniele Cortis* zijn modernistisch getint.

H. Santo (De Heilige) en *Leïla* (beiden in 't Hollandsch vertaald) staan op den Index, en zijn dus verboden boeken.

BR. AUG. te DEN H. Sudermann is thans een vervallen grootheid, maar als tooneelschrijver was hij eens de lieveling van het publiek. Dat kwam wel op de eerste plaats, wijl hij heel handig effect wist te maken, de toeschouwers in spanning hield, en hij zijn stukken zóó peperde, dat zelfs de meest verbrande gehemelten nog de prikkeling voelden. De roman „Das hohe Lied" is niet anders dan vuile erotiek, bordeellectuur. De technische knapheid, waarmede Sudermann zijn theaterstukken in elkaar zette, vindt men in zijn romans niet altijd terug. De beste en ook de meest lieflijke roman, die hij schreef is *Frau Sorge*, maar: es gab zweihundert Dichter in Deutschland, die auch dies Werk dichterischer zu gestalten vermöcht hätten. Dat is overdreven, doch het blijft een feit, dat sedert een twaalftal jaren Sudermann heeft afgedaan. De kunst verliest er weinig door, de zedelijkheid is er stellig meê gebaat. — Neen, die aanteekeningen en inleiding zijn niet geschikt voor een R. K. Normaalschool. Een ongeloovige, die Dante wil verklaren, snijdt zich telkens in de vingeren. Het beste en mooiste kan hij toch niet begrijpen, al neemt hij met een heel ernstig gezicht den schijn ook aan.

GR. te N. Jawel, het boek van Miss Braddon (Maxwell) is bruikbaar voor uw doel.

J. C. te T. Verschillende vertalingen werden beproefd; daar u iets nieuws wil hebben kan ik alleen opgeven Sophocles' *Antigone* door Dr. H. Muller en Aischylos' *Promotheus geboeid* door P. Boutens, verschenen in de Wereld-bibliotheek — elk 20 cent. Over dat ander boek durf ik geen oordeel geven.

MEVR. DE BR.-S. te H. Oordeel over boeken van v. Gogh-Kaulbach ongunstig; hetzelfde voor v. Hulzen.

GRAAF LEW NIKOLAJEWITSCH TOLSTOJ

Men verdeelt gewoonlijk het leven van Tolstoj in twee perioden, de eerste zich kenmerkend door wereldschen zin en godsdienstige onverschilligheid, de andere door spiritueel getob en modern-christelijke uitvindingen, die ten slotte verliepen in aanvallen van krankzinnig extravageeren. Men heeft wel meermalen verzet aangeteekend tegen deze splitsing, maar ik zie niet in met welk recht en op welken grond; daardoor wordt immers volstrekt niet geloochend, dat ook in het eerste tijdperk Tolstoj religieus-onrustig geweest is, wat overigens blijkt uit zijne latere bekentenissen.

De eerste periode loopt van 1828—77 en omvat zijne jeugd, zijn korten akademietijd en militairen dienst; de jaren ook dat hij door zijn voornaamste romans bekend werd als een der grootste nieuwere schrijvers van heel de wereld. Toen leefde hij wild en ongebonden.... maar de „inquiétude religieuse" was toch reeds in zijne ziel.

Het tweede tijdperk van 1877—1910 is van een geweldigen, innerlijken strijd, een zoeken naar God en zijn gebod, van aldoor grootere verwarring, voortdurende verandering; het eindigt met een plotselingen dood, nadat de zeventigjarige grijsaard in een vlaag van godsdienstwaanzin zijn huis in den nacht ontvlucht was en door een longontsteking werd aangetast. Dat was het triestig besluit van een uiterlijk schitterende loopbaan.

Tolstoj schreef zijne belijdenissen, welke in Frankrijk werden vertaald onder den titel *Ma Confession* en oorspronkelijk dagteekenden van 1879. In deze biecht verhaalt hij zijn leven en het ontstaan zijner ideeën, die later nog menigwerf zouden veranderen.

De twee verhalen *Kindsheid* en *Jongensjaren,* 1852 verschenen in een maandschrift, zijn autobiographisch, gelijk men thans met zekerheid verklaren kan. Zij geven ons menige bijzonderheden.

In 1828 werd Tolstoj geboren op het landgoed Jásnaja Poljána. Reeds op tweejarigen leeftijd moest hij de zorgen zijner moeder derven, en zeven jaar later overleed ook zijn vader. Heel jong (15 jaar) bezocht hij de Universiteit van Kazan, waar hij vier jaren vertoefde. Toen reeds, volgens eigen bekentenis, geloofde hij niets meer en hij meent zich te kunnen herinneren eigenlijk nooit eenig geloof te hebben gehad en maar te hebben aangenomen wat de grooteren, de volwassenen beleden. Het gebed had hij in allen geval

al lang verwaarloosd en uit Voltaire putte hij zijne levenswijsheid.

Men begrijpt wat zijn leven, na het verlaten der universiteit, leeg en ellendig moet geweest zijn. Over die jaren heeft hij mededeelingen gedaan in *Aanteekeningen van een Markeur*. In 1851 kon hij het niet langer harden, trad in militairen dienst en maakte in den Krim-oorlog het beleg van Silistria en den ongelukkigen slag van Balakláva mee. De herinneringen en ervaringen uit zijn soldatentijd gaven hem stof voor zijn verhalen *Kozakken* en *Sebastopol in December 1854*, die hem leerden kennen als een krachtig schrijver en fijnen opmerker.

Moreel was Tolstoj reeds ondergegaan. Hij had om zich gezien het voorbeeld van allerlei ondeugden en het kwaad hooren verheerlijken, — begeerig naar lof zocht hij het kwaad. Hij zelf veroordeelde later het leven, dat hij geleid had: „Ik doodde menschen in den oorlog; daagde hen uit tot duel om hen te moorden; ik verloor bij het spel, verkwistte de opbrengst van den arbeid mijner landlieden; ik strafte hen, haalde dwaasheden uit, en pleegde bedrog. Leugen, diefstal, alle soorten van begeerlijkheid, dronkenschap, geweld, doodslag.... daar is geen misdaad, welke ik niet heb bedreven". Wij willen gaarne aannemen dat dit zelfportret wat al te hard is uitgevallen, maar wij hebben geen reden te beweren dat het een karikatuur is, weinig of niet gelijkend op de werkelijkheid.

Na den oorlog hield hij afwisselend verblijf op zijn landgoed of te St. Petersburg en werd in den kring van literatoren opgenomen als een vriend. Men huldigde hem als een groot artiest — en, verklaart hij, „ik, de kunstenaar, de dichter — ik schreef en leeraarde en wist zelf niet wat. Doch wat ik schreef en leerde werd goed bevonden en aangenomen, want ik hield een prachtige tafel, had een huis en vrouwen en vrienden, en geld en roem". —

Al spoedig echter kwam de twijfel aan de juistheid van zulk een bestaan. De gevierde man zag hoe die schrijvers, die toch allen beweerden den vooruitgang te dienen, mèt elkaar voortdurend in tegenspraak waren — en hij kwam tot de bevinding dat zij bijna allen zedelooze menschen waren, voor het meerendeel slechte, onbeduidende menschen, laag van karakter, lager zelfs „dan hen, die ik gedurende mijn leven van uitspattingen en in mijn militaire loopbaan ontmoet had".

Hij vertrekt naar het buitenland om de westersche beschaving te leeren kennen, vindt echter niets dan teleurstelling. Zijn vertrouwen in die beschaving wordt geschokt als hij te Parijs een misdadiger ziet onthoofden, en wat hij een moord acht, hoort prijzen

als een heilzame en noodzakelijke straf. En straks, als hij zijn broeder op jeugdigen leeftijd ziet sterven, zonder aan het korte bestaan eenigen zin en beteekenis te kunnen geven, schijnt het doel des levens hem nog raadselachtiger dan te voren.

Wat in de kleinere geschriften van Tolstoj al lang zichtbaar was geweest, zou zich ook spoedig openbaren in zijn handelingen: hervormingszucht. In *De Morgen van den Landheer* had hij de mislukking verteld van zijn eigen philantropische ondernemingen ten gunste zijner lijfeigenen. *Lucern* is een verhaaltje, dat een pleidooi voert voor een armen liedjeszanger tegen aristocratische hooghartigheid. *Drie dooden* zit vol van dichterlijk pantheïsme en vergelijkt den dood van een rijke dame, van een armen voerman en een boom. De roman *Kozakken* haalt de officiëele helden naar beneden, veroordeelt de kunstmatige beschaving en geeft een afgietsel van Rousseau's natuuropvoeding.

En Tolstoj, na zijn terugkeer uit Europa, ging zijn eigen paedagogische opvattingen in praktijk brengen op zijn landgoed. Hij verhief zich zelven tot leeraar der kinderen zijner boeren, zorg dragend dat bij dit onderwijs geen enkele vaste methode werd gevolgd, maar de onderwijzer zich voegde naar den aanleg en de neiging van elk zijner leerlingen. Het is waarschijnlijk een weldaad geweest voor velen, dat de Russische Regeering de proefnemingen van dit verwarde hoofd heeft belet.

Gehuwd in 1862, trok Tolstoj zich terug op zijn goed te Toela, en besteedde jaren en jaren voor het grootste deel aan zijn beide voornaamste werken: *Oorlog en Vrede* en *Anna Karénina*. Daar zullen er weinigen slechts zijn, die dat eerste boek tot het einde hebben kunnen lezen. En niet alleen de abnormale lengte heeft daaraan schuld, maar ook die overdreven nauwkeurige détailbeschrijvingen, welke ten laatste ons ongeduldig maken als peuterwerk. Prins Kropotkin, een groot bewonderaar van zijn beroemden landgenoot, bedoelend hem te prijzen, heeft juist dat gebrek aangetoond, waar hij zegt.... „ieder ongenoemd militair der verschillende korpsen — de infanterie-soldaat, de huzaar of de artillerist — heeft zijn persoonlijke physionomie; zelfs de verschillende rijpaarden van Rostow of van Denisow onderscheiden zich door individueele trekken". Daar ligt juist de fout: alles en allen staan in hetzelfde plan en dat is vermoeiend; sommige episoden zal men steeds lezen met belangstelling en bewondering, doch het boek in zijn geheel behoort tot die lectuur, welke door velen geprezen en door enkelen slechts gelezen zal worden.

Dezelfde Kropotkin schrijft nog: „het is mij niet bekend wat een Franschman, of een Engelschman, of een Duitscher voelt, als hij *Oorlog en Vrede* leest. Beschaafde Engelschen hebben mij gezegd dat zij het boek vervelend vinden — maar ik weet dat de lectuur van ieder tooneel in *Oorlog en Vrede* eene bron van onbeschrijflijk aesthetisch genot is voor een Rus. Wij willen het gelooven; maar zeker is het dat de meeste beschaafde Nederlanders evenals die Engelschen, het buitengewoon vervelend vinden.

Anders staat het wel met Tolstoj's meesterwerk: *Anna Karénina*. Het is van eene ontzettende tragiek en sidderende hartstochtelijkheid.

Er ligt een tendenz in dezen roman, een goede zelfs; doch die zeer gemakkelijk door de tegenstanders in anderen zin kon worden uitgelegd. Hetgeen dan ook niet onbeproefd werd gelaten. In den tijd dat dit boek verscheen, was in Rusland eene beweging gaande voor het goed recht der echtscheiding. De vlegelachtige lichtzinnigheid, waarmede in Frankrijk werd geoordeeld over deze kwestie, kon den ernstigen Russischen aard niet behagen, en over het algemeen werd dan ook die zuidelijke lichtvaardigheid gebrandmerkt. Maar toch was onder de toonaangevende schrijvers, over het algemeen rationalisten of nihilisten op godsdienstig gebied, eene stemming ten gunste van de echtscheiding in sommige omstandigheden.

Daar verscheen eensklaps *Anna Karénina*, ongetwijfeld bedoeld als een pleidooi voor de onverbreekbaarheid des huwelijks. Als jong meisje werd zij uitgehuwelijkt aan een oud en weinig aangenaam man. Toen zij later den jongen Wronsky zag, begreep zij eerst wat ware liefde is. Haar man bedriegen wil zij niet; en zij begrijpt dat door trouw aan zijne zijde te blijven, zij hem noch haar kind gelukkig kan maken. Zij laat zich scheiden en huwt Wronsky, trotseerend de openbare meening. Maar slechts voor korten tijd! Want als zij straks hoort hoe men over haar oordeelt, en ondervindt hoe grievend men haar bejegent, maakt zij een einde aan haar leven.

Het lijdt geen twijfel of Tolstoj heeft willen bewijzen dat elke aanranding van het huwelijk noodlottige gevolgen na zich sleept. Maar het is ook klaar als de dag, dat zijn verhaal nu juist niet uitmunt door sterke bewijskracht. Men kon immers beweren, en men heeft dat inderdaad gedaan, dat Anna Karénina den moed niet had in te gaan tegen een „maatschappelijk vooroordeel". En ook hier weer blijkt dat de schrijver als kunstenaar heel wat

meer beteekent dan als logisch redeneerder. Paul Bourget schreef bij het overlijden van Tolstoj (1910) een artikel (opgenomen in *Pages de critique et de doctrine.* (Plon, Paris) Tome VI pag. 161), waarin deze scherpzinnige psycholoog, naar mijn inzien, juist de plaats aanwijst, waar de hersens van den grooten Russischen romancier lek waren: *Guerre et Paix* et *Anne Karénine,* ces maitres livres de sa maturité, annonçaient déja, par leur seule technique, le profond déséquilibre qui devait aboutir au tragique avortement intellectuel de ses vingt cinq dernières années. En verder: La facture seule de ces ouvrages révèlait donc, dans le Tolstoj des meilleurs anneés, une disproportion entre la puissance d'observer et celle d'interprèter ses observations.

Ja, opmerkingsgave had Tolstoj ongetwijfeld genoeg, maar geen verstand en wijsgeerige scherpzinnigheid om het opgemerkte juist te verklaren. Daarom is hij ook vervallen tot de uiterste consequentie's, de grootste onzinnigheden.

In zijn jeugd was hij een egoïst, die nam van het leven wat hij krijgen kon, maar dikwijls verontrust door zijn geweten. Later kwam de liefde tot de „algemeene vooruitgang" boven en ontwikkelde hij zijn altruistische neigingen. Bij zijn huwelijk echter opende zich voor hem een gansch ander leven; het ideaal van „algemeenen vooruitgang" begon al spoedig te verbleeken; en hij legde zich er op toe zijn plicht te vervullen ten opzichte van zijn huisgezin, te worden een goed echtgenoot en een zorgzaam vader, die werkte voor de toekomst der zijnen.

Veel geluk schijnt hij echter niet te hebben gevonden, wat wel begrijpelijk is. Met een zonderling als Tolstoj kunnen normale menschen moeielijk leven.

Langzamerhand ontwikkelde zich in hem de ware Russische volksaard, die aanleg heeft voor mystieke droomerijen en, op hetzelfde moment, kan opgaan in anarchistische theoriën of communistische belangstelling. Tolstoj meende te begrijpen dat zijn leven een onding was. Hij werd ziek; gelijk hij verklaart, meer naar den geest dan naar het lichaam. Gedachten van zelfmoord bestormden hem onophoudelijk, en hij durfde niet op jacht gaan in de stellige overtuiging dat hij het wapen tegen zich zelf zou keeren. Hij vond dat de eenvoudige boeren het meest gelukkig waren; zij geloofden en werkten en leefden voor een ander en beter bestaan.

Hij keerde nu terug tot het geloof zijner vaderen, tot de leer der Russische kerk.... zonder evenwel overtuigd te zijn. Hij was

allesbehalve de nederige, die door zijn dwaling en dwaasheid van voorheen de onbetrouwbaarheid van zijn eigen verstand had leeren kennen. De ziekelijke hoogmoed om anderen te leeren, ofschoon hij zelf niet wist wàt, gelijk hij beleidt in de dagen van zijn omgang met de Petersburgsche literaire vrienden, is hem bijgebleven [1]). Hij kan zich niet tevreden stellen met de gangbare opvattingen; hij wil niet gelooven dat het Evangelie, gelijk het den Christenen wordt voorgehouden, het waarachtige Evangelie is — de tekst moet vervalscht zijn of minstens de uitleg verkeerd; hij acht zich geroepen der wereld mede te deelen hoe het dan eigenlijk wel moet zijn.

Voor deze taak was wellicht niemand minder geschikt dan Tolstoj. Pacheu (Du Positivisme au Mysticisme) erkent in hem een groot kunstenaar, maar voegt er bij: „dat neemt niet weg dat *Ma Religion, Mon Evangile* en al zijn andere godsdienstige boeken, arm zijn aan gezonde filosofie en het werk van een onbekwaam denker, van een zoetelijken anarchist, van een exegeet zonder samenhang en van een volkomen waardeloozen theologant". „Il est pénible d'être si dur. Mais si j'admire le romancier et l'artiste, je n'ai jamais rien rencontré de si piètre et de si peu solide comme construction intellectuelle".

Neen; Pacheu is werkelijk niet noodeloos of overdreven hard geweest in dit oordeel, Tolstoj heeft het ten volle verdiend. Zijne bemoeiingen op religieus gebied geven een onweerlegbaar bewijs van zijn verwarden geestestoestand.

In *Ma Religion* biedt hij, in het laatste hoofdstuk, een kort verslag van zijn bevindingen, na ijverig de H. Schrift te hebben bestudeerd. Dat komt hier op neer.

Hij neemt de leer van Christus aan en verklaart die naar zijn eigen begrip en opvatting. Hij erkent dat alles wat hem voorheen goed en groot toescheen: eer, glorie, beschaving, rijkdom, voedsel, kleederen, slecht is en nietig, dat onbekendheid, armoede, eenvoudige levenswijze, goed is en groot.

Hij is overtuigd:

Dat ik geen vijandschap mag voeden tegen den evenmensch en niet mag toornen tegen hem.

Dat ik alle onzuiverheid en zelfs de begeerte naar een andere vrouw, moet vluchten als een ramp.

---

[1]) *Ma Religion.* De ma liaison avec ses hommes, j'emportai un noveau vice, un orgueil qui se développa jusqu'à la maladie, une folle assurance de me croire voué à enseigner aux hommes, ne sachant pas quoi moi-même.

Dat ik geen eed mag doen of zweren.

Dat ik geen onderscheid mag maken tusschen vreemden en landgenooten.

Dat ik met mijn talenten en verstand niet moet willen schitteren voor de menschen in ijdele woorden, doch vooral behoor uit te blinken in goede daad en voorbeeld om den Vader te verheerlijken...

En zoo gaat het voort, een heele reeks van artikelen des geloofs en moreele verplichtingen, die losgemaakt van de bijgevoegde commentaren en verklaringen, verrassen door den klank van zuivere orthodoxie.

Daardoor zal het ook wel komen dat velen, die slechts deze en dergelijke principen vernamen, moeielijk kunnen aannemen dat het Tolstojaansche Christendom enkel en alleen een Christendom is in naam. Bij verdere studie wordt dat echter klaar en helder als de dag.

Tolstoj begint zijn redeneeringen aldus: Christus heeft gesproken tot eenvoudige menschen om door hen begrepen te worden. Maar dan moet de zin van het Evangelie al heel licht te ontdekken zijn ook zonder verklaring en uitleg. Hij leest nu aandachtig de Bergrede (Math. V. VI. VII), want nergens, meent hij, heeft Christus zoo duidelijk en voor iedereen begrijpelijk gesproken. Wat Christus dáár leert is echter zóó verheven, dat men het onuitvoerbaar waant en geneigd zou zijn, gelijk langzamerhand de Christenen deden, dat gesprokene niet te verstaan in volstrekten zin. Maar welken zin moet men er dan wèl aan geven. Wie maakt dat uit?

Als Tolstoj een leeraarsambt had aangenomen in de kerk, waardoor de menschen worden voorgelicht, was zijn heele moeielijkheid en tevens de aanleiding tot zijn latere, eenigszins groteske dwalingen, terstond opgeheven. Maar met echt Russische koppigheid, zonder berekend te zijn voor zijn taak, gaat hij nu uit op exegetisch avontuur.

Zich herinnerend de vermaning: zoo gij niet wordt als kleine kinderen, zult gij het Rijk der hemelen niet binnengaan, besluit hij alles wat Christus heeft gezegd eenvoudig in de meest letterlijke beteekenis op te vatten. Hij erkent, dat het moeielijk is; doch die moeielijkheid komt hieruit voort, dat de Maatschappij zich niet heeft gevormd naar het Evangelie, doch de verklaring van het Evangelie geregeld is naar de maatschappelijke toestanden. Daardoor is het juiste begrip van Christus leer vertroebeld en moet opnieuw worden gezuiverd. Die taak neemt hij op zich en naar zijne meening slaagt hij ook, zooals blijkt uit de volgende

bekentenis: „Zie, hoe na achttienhonderd jaren, mij dit wonderbare overkwam, dat ik den zin van Jezus leer moest ontdekken als iets nieuws". Alleen dit zonderlinge feit had den man reeds tot inkeer moeten brengen. Maar hij is niet meer tegen te houden en laat het gezond verstand op hol slaan.

Gij zult geen eed doen of zweren, zoo staat er geschreven zegt Tolstoj, en dat woord in absoluten zin opgevat, gelijk het behoort volgens hem, verbiedt den soldaat zijn vaandeleed, den aanklager een eed te doen voor het gerecht.

Oordeelt niet opdat gij niet geoordeeld wordt, dat is een verbod van alle rechtspraak, de rechtbanken en rechters moeten verdwijnen.

Biedt geen weerstand aan het onrecht, dat beteekent de veroordeeling van elken oorlog en strijd, den plicht voor ieder mensch zich tegen diefstal en aanranding van zijn eigendom niet met geweld te verzetten.

Het lust mij niet al de absurde gevolgtrekkingen aan te teekenen, waartoe Tolstoj kans ziet te komen. Het is wel treurig zoo groot een geest (maar in andere richting en op ander gebied) zulke kinderachtigheden in vollen ernst te hooren verkondigen.

En al grooter wordt de ontreddering, en het is onmogelijk al de wisselingen en veranderingen mede te deelen, waaraan de gedachten van dezen phantast hebben blootgestaan. Men kan in zijn latere werken dergelijke verklaringen vinden: Godsdienst is een onafhankelijksgevoel van God. — Alle positieve godsdiensten zijn valsch. — Vrijheid van wil is eene illusie. — Persoonlijke onsterfelijkheid is onaanneembaar. — Ieder mensch is een incarnatie van God, een deel der goddelijke substantie, waarin hij zich oplost na zijn dood. Zoo heeft deze amateur een parketvloer gelegd van allerlei elementen, die innerlijk met elkaar in strijd zijn: Christendom en anarchie — monisme en dualisme — deismus en pantheismus — rationalisme en mystiek.

Maar door zijn persoonlijke en scherpzinnige kritiek van menschelijke instituten heeft hij, niettegenstaande de grenzelooze verwarring zijner begrippen, nog aanhangers kunnen winnen en vasthouden voor een tijd. Zijn ideale eischen, strengheid van leven, hardheid van leer omgaven zijn persoon met een aureool, en voor menschen, die genoeg hadden van het platte materialisme en overvoed waren van egoïsme, is zijne aantrekkelijkheid verklaarbaar.

Maar bij slot van rekening blijkt hij toch een verward genie, een man die wijzer wilde zijn dan de geslachten van twintig

eeuwen en jammerlijk van dwaling tot dwaling en eindelijk tot algeheele verdwazing is vervallen.

Kenmerkend voor den stand van onze wijsgeerige ontwikkeling is wel het woord van Van Wijk bij den dood van Tolstoj in *De Gids* (1910, blz. 524).

Als wij Tolstojs leven overzien: eerst een leven zooals menigeen leidt, maar met den blik gericht op iets hoogers in het verre verschiet, daarna een geleidelijke evolutie, een afstand doen van de ijdelheden dezer wereld, een voortschrijden naar het ideaal, ten slotte een breken met veel dierbaars, maar in den dienst van God, om dan een snelle dood te vinden, dan is dat leven voor ons het treffendste voorbeeld van die strijd, en van het zegevieren van het Goddelijke Idee".

Het is onbegrijpelijk dat een ernstig tijdschrift zoo'n onzin kan laten drukken.

Ik geloof dat men, lezend over het leven en verwarde streven van den grooten Russischen romanschrijver, hem gerust kan rangschikken onder de „faiseurs de systèmes" van de Musset:

Ou sont-ils, ces faiseurs de systèmes,
Qui savent, sans la foi, trouver la véritè?
Sophistes impuissants qui ne croient qu'en eux-mêmes,
Quels sont leurs arguments et leur autorité?

A. B. H. Gielen

EEN BRIEF VAN LOUIS VEUILLOT

Door de vriendelijkheid van den heer Mr. G. v. d. Aa ontvingen wij een brief, geschreven door Louis Veuillot.

Niet alleen om den inhoud, waarin hij op zijn gewone ruiterlijke manier zijn afschuw uitspreekt tegen alle lauwheid en halfslachtigheid, maar ook om den eigenaardigen vorm, hebben wij een cliché laten maken van dit schrijven.

Het is bekend dat de groote journalist gedurende geruimen tijd leed aan een ernstige oogziekte, welke zelfs deed vreezen voor algeheele blindheid. Zijne zuster Elise was in die moeilijke dagen zijne secretaresse, en schreef wat haar broeder dicteerde. Doch Louis Veuillot beproefde ook zich zelven te helpen, en verwierf eene zekere handigheid in het schrijven met drukletters.

Wij hebben niet kunnen achterhalen aan wien deze brief was geadreseerd. Maar wij achten het toch de moeite waard, daartoe aangespoord door een vroeger artikel in de *Etudes,* dit stuk te bewaren. Misschien kan het later nog dienen tot oplossing van het een of ander feit in het leven van Louis Veuillot of van een zijner Nederlandsche tijdgenooten.

Paris 5 decembre
1856.

Cher Confrère en Ignace!

Je vous envoie ici la vie de nôtre
Saint et Loyal Loyola, j'y joins son
portrait en pieds et les images
de ses miracles, de sa mort et
de son apothéose! Que tout ce-
-ci renforce vos forces pour
frapper drû, comme je frappe
et comme il aimait à frapper
et pour ne travailler qu'
aux seules choses qui nous
sont necessaires.... Celles
qui nous viennent d'au de-
là des montagnes. -

Votre Collègue
L. Veuillot

P.S. Permettez cher
Confrère que j'ajoute à
mon cadeau spirituel, une paire de gants
glacés, pour que vos mains restent pure
de tout contact avec les mécreants et
les tièdes que vous frequantez. —

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

IV

Wij wachtten en wachtten tot het laatste oogenblik op de kopie van den schrijver dezer rubriek, maar te vergeefs. Bist untreu oder tod?

Heeft de algemeene onrust ook hem bevangen en zijn gedachten afgetrokken van de taak, die hij vervulde in ons Maandschrift? Of zwerft zijn bijdrage rond in den lande, zonder ons adres te kunnen bereiken? Het gevolg is hetzelfde, dat wij namelijk niets hebben ontvangen.

Daar is anders stof genoeg, en de Fransche leestafel is inderdaad weer goed voorzien. Wij zouden dan ook gaarne ons wagen aan de bespreking van eenige nieuwe boeken, indien wij niet wisten dat de lust tot lezen velen is vergaan en ons werk vrij nutteloos zou wezen.

Wij zullen ons daarom bepalen tot een enkel boek van René Bazin, dat dezer dagen bij Calmann-Lèvy te Parijs is verschenen.

In *Boekenschouw* (1912/13 — blz. 138) schreef ik een artikel over Bazin en oordeelde gansch zijn werk. Ik begon toen met de volgende woorden: „Een zestal jaren geleden, ontving ik een brief van René Bazin, waarin hij sprak over „oeuvres saines, fortes, écrites par de complets artistes, c'est á dire par des artistes, qui croient aux âmes". En als ik mij nu nogmaals verdiep in de boeken van dezen fijn-voelende, dan moet ik erkennen dat bovenstaande bijvoegelijke naamwoorden volkomen passen bij zijn werk en zijn persoon.

Overtuigd dat de schrijver eene roeping heeft te vervullen, wil hij niet weten van de theorie, die verklaart dat echte kunst slechts om de kunst kan worden beoefend. Hij gaat zelfs zoover te beweren: „toute oeuvre populaire et on peut dire toute oeuvre de grand art, est une oeuvre d'éducation et d'ascension", en als vreesde hij dat deze woorden zijne gedachten niet klaar genoeg zouden uitspreken, of mochten uitgelegd worden in anderen zin, gaat hij voort en zegt dat volgens zijn meening de kunst dàn eerst volkomen hare taak vervult „quand elle élève l'homme, le rend meilleur, le porte à la vaillance, au sacrifice et à Dieu. — Jamais elle ne peut tendre légitimement à un abaissement de l'humanité".

Hij is zelf een stout realist, waar hij ontkent het recht van alles

te zeggen en te beschrijven, en nam vanaf den beginne reeds stelling tegen de aanhangers van het brutaal naturalisme.

Bazin is een meester in de schildering van het levende landschap en heel zijn opvoeding heeft er toe geleid dat talent in hem aan te kweeken en te ontwikkelen.

Uitdrukkelijk heb ik bij die gelegenheid als mijne meening uitgesproken, dat Bazin in *L'Isoleé* zich heeft vergist. De val van Soeur Pascale, gelijk hij ons dien verhaalt, is in zekeren zin, ofschoon onbedoeld natuurlijk, eene miskenning van Gods voorzienigheid en genade. En ik voegde er bij, wat ik thans nog staande houd: „de stille ontroering, welke moest uitgaan van het boek, indien het zuiver gedacht ware en uitgevoerd, wordt nu verdrongen door walg en afschuw tegen den laffen beul eener weerlooze vrouw. En wij worden pijnlijk aangedaan, wijl er niemand schijnt te wezen, in den hemel noch op aarde, die verdedigt deze onschuldig gemarteide". Wat betreft de vraag of het realisme van *Donatienne* en *l'Isoleé* niet te ruw en te rauw zal zijn voor vele lezers, volstond het antwoord van Bazin: „eene roman, die het leven onthult, is geen lectuur voor jeugdigen en onervarenen, maar voor hen, die het leven reeds kennen uit het leven zelf.

Wat nu aangaat dit nieuwe boek: *Gingolph l'Abandonné,* staan wij voor een andere vraag: vervult hier de kunst volkomen de taak, door Bazin zelf omschreven; verheft het den mensch, maakt het hem beter, moediger, offervaardiger; brengt het hem nader tot God? En dan antwoord ik zonder eenige aarzeling: neen! —

Eerlijk gezegd *Gingolph* is mij in dat opzicht erg tegengevallen, en ik had van dezen katholieken schrijver, vooral na zijn *Davidée Birot* heilzamer werk verwacht.

Ik wil hiermede niet zeggen dat de roman te veroordeelen is als kunstwerk: daar komen prachtige beschrijvingen in voor en wonder mooie karakters, maar het zegt niets. En bij mij wil het er niet in dat een katholiek schrijver zijn tijd het best besteedt, als hij schrijft om te schrijven, zonder voor oogen te hebben een doel, dat hij door zijn werk wenscht te bereiken.

Zeker, het is al lofwaardig iets uit te geven wat niet verkeerd is, aan het positief slechte niet alleen de heerschappij te laten en de menschen, die niet meer en hooger verlangen, tenminste in de gelegenheid te stellen zich onschadelijke lectuur aan te schaffen.

Maar dit is vrij negatief en van een groot en knap en innig katholiek auteur als *Bazin* zou ik meer verwachten.

Gingolph wordt genoemd „l'abandonné" omdat zijn verloofde

hem in den steek laat. Tegen den zin zijner moeder, een heerlijk-sterke vrouw, heeft hij zijn oogen gericht op eene die boven hem staat, een mooi maar wereldsch en lichtzinnig meisje. En terwille van haar heeft hij eene andere vergeten. Doch in den tijd dat Ginpolph dient bij de marine, brengt een gewenloos pretendent het zwakke hoofd van zijn verloofde op hol, verleidt haar en zal haar trouwen. Gingolph is wanhopig en doet wanhopig. En terwijl hij met zijn schip ergens vertoeft in een Fransche haven, vraagt hij, zonder haar verder te kennen, een meisje uit eene herberg om zijne vrouw te worden. Onmiddelijk vergezelt deze hem huiswaarts om met hem te huwen. En wàt was het motief van Gingolph om zoo overijld en vooral zoo onverantwoordelijk te handelen en te trouwen zonder liefde? Wraakzucht! Hij wil de trouwelooze vernederen, haar schoonheid in de schaduw stellen door de lichamelijke pracht dezer onbekende, die hij zich tot vrouw heeft gekozen.

Dat is weinig verheffend! En als Bazin, bij gelegenheid der verleiding van het eerste meisje, iemand laat spreken van „jong bloed" enz. als om de zonde te verontschuldigen, wordt het nog minder verheffend.

Het verhaal is goed geschreven, het Katholicisme is er vertegenwoordigd door eene processie, en een mooie beschrijving van het geloof der zeelieden als hun schip door den storm reddeloos geslagen is, en zij zich voorbereiden tot den dood. Overigens is het boek neutraal, *te* neutraal voor een schrijver van de kracht en het geloof van Bazin. Dit is mijn oprechte overtuiging zoo bescheiden mogelijk uitgesproken. A. B. H. GIELEN

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De Lelie (Juli-Augustus 1914). In een artikel *Over Letterkunde* bespreekt Aug. van Cauwelaert van Pater Hilarion Thans de Omheinde Hoven en besluit zijne bespreking: „Deze nederige minderbroeder is een dichter van groote beteekenis".

En dit is waar! Ik geloof zelfs, dat Hilarion Thans een onsterfelijk artiest zou worden, indien hij steeds en altijd zich zelven wilde zijn, en nooit of nimmer een epigoon van de epigonen der Tachtigers. Het eerste poëem, dat Cauwelaert aanhaalde, met zijn ongezonde alliteratie: „*W*and *w*aarop *w*emel-schijnen"

is ook wat ziekelijk van gedachten. Doch waar Hilarion Thans zich zelf blijft, vooral in zijn religieuze gedichten, begroeten wij hem als „een God-begenadigd artiest". Een ander Nederlandsch dichter huldigt Cauwelaert in Felix Rutten. Hij prijst zijn *Eerste Gedichten* en *Avondrood* en schijnt, echt Belgisch, zoo'n beetje gebelgd over de inleiding van P. v. Well. Jawel, de vrijheidsboom! Maar aan dergelijke neigingen is het ook te wijten, dat zoo'n groot regiment van Vlaamsche dichters, in onbekookte rethorica-geestdrift, bij gebrek aan een leider, is overgeloopen naar het vijandelijke kamp. In Vlaanderen wordt het werkelijk te veel vergeten.

Onder het opschrift: *Vrouwen van Beteekenis*, bespreekt Jul. Perseyn, ongetwijfeld een knap en veel-wetend literator, Carmen Sylva. Wij wachten op het vervolg om te weten hoe deze, dichterlijk-aangelegde, in vele opzichten grootmoedige, maar stellig rationalistische koningin zal gewaardeerd worden.

Wereldkroniek (1 Augustus 1914). Wij gaan een weinig buiten ons boekje, als wij hier een zin aanhalen van dit tijdschrift over het proces van Mme Caillaux: „De geheele behandeling van dit proces is stuitend geweest". Doch wij nemen dezen zin hier over om vast te leggen, ook en vooral voor het nageslacht, dat het rechtsgevoel in 1914 nog niet was vernietigd. Want bijna alle bladen, van welke kleur en politieke richting dan ook, hebben hunne verontwaardiging uitgesproken over de vrijspraak der moordenares. *Het Volk*, het socialistisch orgaan, dat beweert te strijden tegen de uitwassen van het kapitalisme, heeft echter deze kapitalistische omkooperij van het recht met schorre stem toegejuicht! Verachtelijk!

Le Correspondant (25 Juli 1914) geeft een artikeltje *Si la guerre éclatait demain... Les uniformes trop visibles.* Een mijner vrienden, die door zijn positie kan oordeelen over het onderwerp, zegt mij, dat hij zelden iets heeft gelezen wat zoo goed beredeneerd is.

Voor ons, leeken op dit gebied, is wél zoo belangwekkend wat Alfred Marquiset schrijft over: *Le Livre Français au Canada.* Het blijkt overtuigend, dat de Katholieke geestelijkheid hier goed werk heeft geleverd. „Le plus célèbre des librairies de Québec qui fut fondée vers 1850 par Octave Crémazie et ses frères", vond een promotor in l'abbé Casgrain. — En verder: „Ses deux plus grandes (librairies) de Montréal vivent manifestement sous l'inspiration et le contrôle du clergé catholique.

— — — — — — — — — — — — — — —

„A l'heure qu'il est, les Sulpiciens français de Montréal, qui sont les grands propagateurs de cette culture au Canada, eux qui ont créé, en 1898, avec Brunetière et qui subventionnent la chaire de littérature française toujours occupée par un des nôtres, se sont interessés à cette bibliothèque, et ils construirent à son intention un bâtiment incombustible à côté de l'université. (Het gaat hier over een algemeene bibliotheek, beter dan de universiteitsboekerij, die niet bezocht werd).

— — — — — — — — — — — — — — —

„Parmi les bibliothèques ouvertes à la jeunesse, il est juste de

signaler encore, à Montréal, la bibliothèque, très fréquentée, du cercle des jeunes gens de Ville-Marie, comprenant 25.000 volumes, et celle du collège des Jésuites, qui compte de 75 à 80.000 volumes.

— — — — — — — — — — — — — —

.... Carnegie bood de noodige millioenen om een openbare bibliotheek op te richten. Men weigerde! Gilstemmetjes riepen dat de Katholieken, vooral de Bisschop, schuld hadden aan die weigering. Ziehier het antwoord van den Bisschop (in 1908) gegeven, waarop wel niemand iets zal hebben af te dingen: „Je tiens à déclarer que, loin d'être contre une bibliothèque publique complète, je suis pleinement en sa faveur et suis prêt à m'entendre avec nos gouvernants pour en créer une, si l'on veut me donner la garantie que n'importe quel livre ne sera pas donné à n'importe qui; car je ne puis m'associer à la création d'une œuvre qui serait un poison pour l'âme, au lieu d'en être un remède, comme l'entendaient les anciens".

Stimmen aus Maria-Laach (IX^{te} Heft 1914). Pater Jakob Overmans heeft het over *William Shakespeare und Robert Southwell* en bespreekt eene nieuwe Shakespeare-hypothese van John William Trotman. Trotman heeft uitgegeven een manuscript van den martelaar Southwell: *The Triumphs over Death* by the Venerable Robert Southwell, S. J. Together with the Epistle to his Father, etc. Edited from the M.S.S. by John William Trotman, London: The Manresa Press, Roehampton 1914. — In een aanhangsel komt hij met zijn vinding en tracht waarschijnlijk te maken, dat Shakespeare niemand anders is als een zekere John Trussel. Deze hypothese tracht hij op allerlei wijzen aannemelijk te maken, zoo zelfs, dat de schrandere Overmans meent dat schrijver „ein Neuland erschlossen (hat), das für die Erkenntnis von Shakespeares Umwelt, seiner Kunst und seiner (noch keineswegs endgültig festgestellten) Religion lohnenden Ertrag verspricht". Maar ik heb zelden eene hypothese zoo geducht zien stukslaan als de geleerde H. Thurston S.J. doet in *The Tablet* (11 Juli 1914). Hij doorloopt vluchtig de verschillende veronderstellingen, die Francis Bacon op zijde schuiven en een ander persoon voor het voetlicht brengen. In 1881 kwam reeds Surtees voor den dag met Anthoney Shirley; verschillende zoekers in Duitschland en Engeland wezen op Henry Wriotherley, graaf van Southampton. Anderen weer willen den waren Shakespeare zien in Robert Manners, graaf van Rutland. De Belg Celestin Demblon heeft een pleidooi gevoerd voor den laatste in zijn boek *Lord Rutland est Shakespeare; le plus grand des mystères devoilé, Shaxper de Stratford hors cause* (Paris 1912). Thurston neemt dat boek „a very bulky and quite preposterous volume", dus „ongerijmd"!

De heer Trotman met zijne nieuwe vinding (hij houdt een zekeren John Trussell voor Shakespeare) wordt niet vriendelijker ontvangen: „preposterous theory", eene ongezonde theorie. En zoo duidelijk wordt dan aangetoond, hoe zijn argumenten totaal op niets lijken, dat men het veroordeelend woord niet te streng

kan noemen. De historische bewijzen zijn inderdaad allen onhoudbaar. Waar Trotman uit een monogram den naam van Shakesper (zooals ook al gespeld wordt) haalt, bewijst Thurston, dat dit monogram van den drukker Seres is en reeds twee jaren vóór Shakespeare's geboorte in gebruik was. En als Trotman uit een gedicht van John Trussell brokstukken aanhaalt om te laten zien, hoe Shakespeareaansch dat alles is, dan slaan ook wij de handen van verbazing in elkaar. Want zonder een Engelschman te zijn, valt het toch onmiddellijk op, dat deze heer Trussell een heel gewoon poetaster en een gebrekkig taalkunstenaar is.

In de *Revue des deux Mondes* (15 Juli) leze men vooral een interessante monographie door den roemvol bekenden geschiedschrijver George Goyau, gewijd aan het Génève van 1535-1907. Het stuk draagt den titel: Une personnalité religieuse. Génève. L'Eclosion de la Cité de Dieu; la Génève Calviniste. Op boeiende wijze wordt verhaald, hoe de Katholieke godsdienst in de schoone meerstad werd uitgeroeid, hoe zij zich afscheidde van hare bloeiende voorsteden, haar fraaie kerken en gebouwen verwoestte om aldus de uiterlijke schoonheid aan de innerlijke op te offeren. Op hare puinhoopen verrees toen de theocratische stad van Calvijn, „het protestantsche Rome". Maar de twee woorden van dezen naam zijn met elkaar in strijd en de tegenspraak, welke zij verraden, was ook de kiem van Génève's toekomstige ontbinding: een protestantsch Rome kan niet bestaan.

In *Onze Eeuw* (Aug.) geeft Nico van Suchtelen eene vertaling van Dante's Vita Nuova, het geheimzinnige boekje, waarover zooveel is geschreven en dat toch eigenlijk zoo weinig is gekend. Zooals men weet, bestaat dit meesterstukje uit poëzie en proza. Het komt ons voor, dat deze vertaling wel van talent en piëteit getuigt. Geertruida Carelsen schrijft over het land van Selma Lagerlöf, waarmede natuurlijk Zweden en meer in het bizonder Dalecarlie bedroefd wordt. 't Is een tamelijk huiselijk, laag bij den grond gebleven artikeltje. De schrijfster verstaat uitnemend de kunst van met vele woorden weinig te zeggen.

In de *Gids* en *Europa* (Aug.) zingt Helene Swarth alweer haar jongste liefde uit. 't Is hetzelfde als gewoonlijk: verliefd, droomerig, jubelend en huilerig doen in mooie woorden, fraaie beelden, prachtige klanken, maar op den duur eentonig en soms wat belachelijk, als men bedenkt, dat deze groote lyrische dichteres al heel dicht de zestig nadert. Nog weerzinwekkender stelt zij zich aan, waar zij aan oneerbiedige, om niet te zeggen godslasterlijke vergelijkingen zich schuldig maakt en haar afgod van het oogenblik een eeredienst wijdt, die slechts toekomt aan God.

De Gids brengt verder het slot van den roman uit de jaren der Fransche overheersching: *De Bevrijders;* dit verhaal geeft een zeer goed denkbeeld van het leven in die benauwde dagen en heeft, helaas, ook nog de aantrekkelijkheid van groote actualiteit, nu voor 't eerst na 1815 ook voor ons zulke sombere dagen en angstige oogenblikken zijn aangebroken. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Ruusbroec (Jan van). Alle de werken van Jan van Ruusbroec, de wonderbare, in nieuwere taal overgezet door Dr. H. W. E. Moller. Eerste deel. — Inleiding. — Het Rijk der Gelieven. — Het Sieraad der Geestelijke Bruiloft. — Het Handsieraad of de Stralende Edelsteen. Bussum, Paul brand. (556). Elk deel afzonderlijk f 6.50, geb. linnen f 7.50. Bij inteekening voor alle 5 deelen f 27.50, geb. f 32.50.

Als heel dit werk zal zijn verschenen, zullen wij een uitvoerig artikel schrijven om den Doctor ecstaticus bij onze lezers bekend te maken. Voor het oogenblik kunnen wij niet anders meer doen dan eenige losse gedachten geven over den schrijver en deze uitgave zijner werken.

Jan van Ruusbroec is een beroemd mysticus uit de 14de eeuw, geboren in 1293 in het dorp, waaraan hij zijn naam ontleent. Tot zijn zestigste jaar leefde hij als wereldpriester, zooveel mogelijk afgezonderd van de wereld, in vroom gebed en beschouwing, trok zich dan terug met eenige zijner vrienden in het klooster Groenendaal bij Waterloo en werd later Prior van de reguliere kanunniken van den H. Augustinus. Zijne mystieke geschriften vervatte hij in de Vlaamsche taal; door Jordaens en Surius werden zij in de 16de eeuw in het latijn vertaald, doch later (19de eeuw) in het oorspronkelijk uitgegeven.

Maar hoe dankbaar wij ook mogen zijn voor het werk van de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, omdat zij ons weer gaven den origineelen tekst, wij moeten toch eerlijk erkennen, dat de uitgave niet is geschied met voldoende voorafgaande studie. Wie Ruusbroec leest zonder voorafgaande en klare ophelderingen, stoot allicht op uitdrukkingen en verbeeldingen, die maar al te gemakkelijk in pantheïstischen zin verklaard kunnen worden, gelijk vroeger alreeds geschiedde en aanleiding gaf tot aanval en verdediging.

Dr. Moller opent daarom dit eerste deel met eene inleiding, waar de lezer de kennis kan opdoen, welke hij noodig heeft tot goed verstaan van den tekst. Want de groote begrippen, die Ruusbroec min of meer duidelijk gemeen heeft met alle mystieken, die moet men eerst helder en klaar zien, om niet te verdolen op de zijpaden, en zoo geheel en al den weg te verliezen, die voert naar de heerlijke paleizen der volmaakte liefde Gods".

In de verschillende hoofdstukken van deze Inleiding zullen worden behandeld:

1. De ziel en de zielskrachten in hun natuurlijke verhouding tot elkander en tot God.

2. Het bovennatuurlijke leven der ziel in de gewone orde der genade.

3. Het bovennatuurlijke leven der ziel in de buitengewone gaven der genade: het mystieke of schouwende leven.

Nog eens, wie tot een juist begrip wil komen van Ruusbroec's geschriften en niet in dwaling verward raken, moet al wat in deze introductie wordt gezegd, heel nauwkeurig overdenken en in zich opnemen. Zonder dat, wij durven het gerust beweren, zal het voor bijna allen eene onmogelijkheid blijken den geestelijken schrijver te volgen bij zijn beschouwingen. In dit eerste deel geeft Dr. Moller *Het Rijk der Gelieven, Het Sieraad der Geestelijke Bruiloft* en *Het Handsieraad of de Stralende Edelsteen,* telkens met een afzonderlijke inleiding, die even onmisbaar is als de algemeene.

Wij meenen met deze uitvoerige aankondiging te mogen en te moeten volstaan voorloopig, wijl eene dieper gaande bespreking zou vorderen eene grondige en langdurige studie, waartoe wij, gezien den korten tijd dat dit boek in ons bezit is, geene gelegenheid hadden. Dit evenwel kunnen wij al vast met zekerheid verklaren, dat wij door deze fraaie uitgave een standaardwerk zijn rijker geworden en de schatkamer van Ruusbroec's innige vroomheid, vroeger voor zoo menigeen ontoegankelijk, voor zeer velen thans is opengesloten.

DR. S.

Jansen C.S.S.R. (J. L.). De H. Alfonsus M. de Liguori en de Sociëteit van Jezus. Feestgave bij het eeuwgetij van haar herstel over de gansche wereld (1814—1914). Geloof en Wetenschap, Serie X, No. 4. Nijmegen, Malmberg (68) f 0.35.

Dit boekje is een feestgave, welke zeker door de leden der feestvierende Orde dankbaar zal worden aanvaard. De schrijver laat zijn geestelijken Vader, den H. Alfonsus, een schitterend getuigenis afleggen ten gunste der veel gesmade en vervolgde Sociëteit. En hij is een bevoegd getuige door zijn kennis en heiligheid, tevens door zijn volkomen onafhankelijkheid.

Wij mogen dan ook hopen, met den geleerden schrijver: „voor hen, op wien dit getuigenis van een man als Alfonsus de Liguori indruk maakt, — en dat is zeker elke rechtschapen Katholiek — zal het strekken om hunne rechtmatige liefde en bewondering voor de Sociëteit van Jezus nog te doen toenemen; voor sommigen, in wie de vooroordeelen van weleer nog niet zijn uitgestorven, kan dat getuigenis eene aanleiding worden om hunne opvatting te herzien en te wijzigen, zoowel wat de Sociëteit betreft vóór hare opheffing in 1773 als na hare herrijzenis". God geve het! Dat zou inderdaad een groot gevolg zijn van een klein, maar mooi en degelijk en overtuigend geschreven boekje.

R. K., Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Adama van Scheltema (C. S.) Italië. Indrukken en gedachten. Een causerie. W. L. en J. Brusse, Rotterdam (379).

Alweer Italië. Er behoort zeker moed toe opnieuw een boek over dit modeland te lezen, hoe veel meer een causerie, zich uitdijend tot een respectabele in octavo van ongeveer 400 blz. er over te schrijven. Waarlijk! wij hoorden in den laatsten tijd zooveel van Italia la bella, dat zelfs hij, die er nooit was de meesterstukken van klassieke, christelijk-primitieve of renaissance kunst er op den tast zal kunnen vinden. Het behoort reeds tot den graadmeter van ontwikkeling en beschaving b.v. den Spozalizio niet in Bologna, den Mozes van Michel Angelo niet in Florence te zoeken en zooal meer.

Wat dus de schrijver of verteller gezien en bewonderd heeft, doet er niet veel toe, alleen, hoe hij het zag en voelde daar komt het op aan; en zoo willen velen zeker wel eens weten welken indruk Italië en de Italianen maakten op de sociaaldemocaatische dichterziel van den bekenden Adama van Scheltema.

Welnu, haasten wij ons te zeggen, dat wij van 's schrijvers roode sympathien heel weinig merkten. 't Is waar, wij wisten uit het intervieuw, dat d'Oliveira [1]) hem liet ondergaan, dat Adama van Scheltema een tamelijk lauw socialist is en hij 't eigenlijk werd bij gebrek aan beter, omdat hun systeem volgens hem het eenige houdbare(!) levenssysteem is. Allerminst is hij blind voor de tekorten en fouten van zijn partij; zijn grootste grief tegen haar is het volslagen gemis aan ethische grondslagen bij de sociaal-democraten.

Hij vertelt overigens op aangenamen toon, vlug en los in mooien helderen stijl; den toon der causerie heeft hij over het algemeen wel te pakken. 't Liefst luisteren wij naar hem als hij zijn persoonlijke avonturen vertelt, o.a. zijn niet zeer fortuinlijke beklimming van den Simplon met Annie, zijn vrouw nog wel, zijn huizenjacht in Florence en Rome, zijn verontwaardiging over het derde Rome, dat de Eeuwige Stad tot een afschuwelijk modern huizen-straten-pleinen-complex verlaagt, zijn kenschetsing van den Franschen, Hollandschen en Italiaanschen volksaard waarbij hij zeer juiste en rake dingen zegt, zijn strafrede tegen de hedendaagsche honden-vergoding, voor freule de Savornin Lohman om de haren ten berge te doen rijzen, enz. Wanneer hij 't over natuur en kunst heeft, vinden wij hem minder interessant, misschien omdat wij reeds zoo menigmaal naar die beschrijvingen van mooie panorama's, beroemde beelden, schilderijen en gebouwen moesten hooren.

Alleen bij wijze van vergelijking doen zij nog belangwekkend aan. Van katholieke schrijvers spreken wij niet eens, maar, waar

[1]) De jongere generatie.

twee ongeloovigen als v. d. Meer de Walcheren en Scheltema Italië bezoeken is het zeker opmerkelijk dat de eene alles voelt voor oud klassiek heidendom en het nieuw heidendom der renaissance en de andere volstrekt niets. Diens sympathien gaan uitsluitend naar de christelijke kunst der primitieven. De ziel van het katholieke Italië wordt v. d. Meer geopenbaard, hij dringt in haar mysterien, zoekt haar te begrijpen in haar kunst, in haar liturgie, vooral in de mystieke zieleschoonheid der heiligen, en huiverend begroet hij de eerste stralen van het goddelijk licht, dat weldra in vollen glans voor hem zal opgaan.

Dit alles blijft voor Scheltema een gesloten boek. 't Boezemt hem geen belang in, hij vindt de oude en nieuwe heidensche kunst rijk, krachtig, voldragen, de christelijke armoedig, mager bloedloos. Zijn informatien haalt hij bij Burckhardt, Taine; dus begrijpt men, dat zij niet van overdreven christelijkheid last hebben. De ceremonien in de Goede Week geven hem aanleiding tot een hatelijkheid — wij moeten erkennen vrijwel de eenige in het boek — over reliquie-vereering. Een processie in Sint-Pieter is hem een gelegenheid om te spotten met de leelijkheid der geestelijken, het droevig verval der geheele „vertooning", over het weinig waardige der kardinalen; alleen even in de Sixtijnsche kapel komt hij onder den indruk van de oude pracht en praal der souvereine Kerk. Hij denkt er echter niet aan het Italiaansche Gouvernement er de schuld van te geven, omdat het de Kerk beroofde van haar vrijheid en in plaats van haar glans niets geven kon dan de even armzalige als stumperige illuminatie van eenige vetpotjes, terwijl het in het Panthéon Rafaël's graf liet ontheiligen door de nabijheid van het mausoleum van „twee onnoozele koningspersonen (Victor Emmanuel en Umberto) onder wat burgerlijken marmerpronk". De gebruikelijke reproductien van beroemde beelden en schilderijen versieren, naast elkander geplaatst achter in het boek, deze welverzorgde uitgave. M. S.

Demblon (Celestin). L'auteur de Hamlet et son monde. Librairie des Bibliophiles Parisiens.

Dit werk is een vervolg op het eerste boek van den schrijver, *Lord Rutland est Shakespeare* waarin hij door tal van argumenten heeft trachten aan te toonen, dat het geheele omvangrijke theater van Shakespeare, niet geschreven is door den tooneelspeler-slagersjongen van dien naam, ook niet door Francis Bacon, zooals tegenwoordig meer en meer beweerd wordt, tenminste grootendeels, maar door den jongen edelman aan het het hof van Elisabeth, Sir Roger Manners, graaf van Rutland. Zijn eerste deel had tot doel het feit vast te stellen, dat een man van wien tot nu toe buiten de Engelsche adelregisters zoo goed als niets bekend was, de schepper is der onsterfelijke meesterwerken, waarvan het bestaan alleen reeds een raadsel is, tenminste als men aanneemt, dat zij geschreven werden door zulk een minderwaardig mensch

als de echte Shakspeare (Schaxper wordt hij door Demblon genoemd) bleek te zijn; hij kon niet eens zijn naam schrijven en de eenige gedichtjes, ontwijfelbaar van hem afkomstig, zijn ergerlijke kreupelrijmen.

In dit boek rekent de schrijver met de Baconianen af, na eerst hun gevoelen te hebben gedeeld, dat Shakespeare onmogelijk de groote dichter kan geweest zijn, voor wien men hem hield. Dan gaat hij het leven en de familie-omstandigheden van zijn held tot in de kleinste bijzonderheden na, volgt hem op zijn tochten door Europa en toetst zijn lotgevallen aan de tragedies, naar gelang dat zij verschenen. Men moet bekennen, dat hij ook tot verrassende uitkomsten geraakt, hoewel zijn argumenten hier en daar tamelijk ver gezocht schijnen en wat men noemt, bij de haren er bij gesleept.

't Meest interessante gedeelte van zijn betoog is zeker dat, waarin hij bewijst hoe de dichter van Hamlet een groote lokale kennis moet bezeten hebben niet alleen van de ligging om het het kasteel Elseneun, waar het drama zich afspeelde, maar ook, dat hij geheel op de hoogte was van de inwendige inrichting van het slot en de zeden en gewoonten van het Deensche hof en volk tot in de kleinste bijzonderheden kende. Nu is het bewezen dat Rutland met een diplomatieke zending naar Denemarken werd belast en dat kort daarna een tweede uitgaaf van Hamlet verscheen met vele verbeteringen die op een vermeerderde kennis van plaats en omstandigheden wijzen. Ook zijn verblijf aan de hoogeschool van Padua verklaart voldoende de Italiaansche atmosfeer in de Italiaansche drama's en opmerkelijk is het zeker, dat tegelijk met Rutland twee Denen in de universiteitsstad studeerden, wier namen Guldenstern en Rozenkrantz ons uit de Hamlet-tragedie niet juist met eere bekend zijn.

Ook op den aristocratischen geest, die uit het geheele Shakespeare-Rutland oeuvre spreekt, legt de schrijver den vollen nadruk. Zulk een verfijnde toon zou niet te verwachten zijn van een ongeletterden, onbeschaafden man uit de volksklasse als William Schakespeare stellig geweest moet zijn. De dichter was een man uit de hoogste adellijke kringen, zooals blijkt uit zijn kennis van de hoofsche vormen, uit zijn vertrouwdheid met de uitspanningen van den adel — b.v. de valkenjacht — uit zijn liefde tot de natuur, verklaard door het leven van den landedelman op zijn uitgestrekte landgoederen, door zijn hooge ontwikkeling en teer gevoelige gedachtensfeer.

Al kan men dus niet alle conclusies van den geestdriftigen pleitbezorger van Rutland aannemen, al zal voor velen het auteurschap der beroemde tooneelspelen nog steeds een open vraag blijven, zoo zal men toch het boek van Demblon met genoegen lezen, om de interessante bijzonderheden die het mededeelt over koningin Elisabeth en haar hof.

Ondanks zijn enorme belezenheid, staat de schrijver echter nog op het ouderwetsche standpunt inzake de houding van Elisabeth

en haar waardigen vader tegenover de Reformatie. Maria Tudor is voor hem nog steeds „bloody Mary". Hij verkondigt zelfs de dwaze leugen, dat haar man Philip II haar zou verstooten hebben. Zulke „onnauwkeurigheden" geven van Demblons onpartijdigheid en historischen zin geen hoog denkbeeld en stemmen ons wel wat wantrouwend ten opzichte zijner andere beweringen. Zonder het te bedoelen, levert hij toch scherpe critiek op het ontstaan van het Anglicanisme, door het verhaal, hoe Pausin Elisabeth het uit verschillende elementen heeft samengeflanst.

Hoewel in onberispelijk, zelfs mooi Fransch geschreven, verraadt de stijl door zijn uitbundige bloemrijkheid, die wel eens schade doet aan den ernst van het betoog, den Belgischen landaard des schrijvers, professor aan de Brusselsche universiteit.

Hedin (Sven) Van Pool tot Pool. Laatste reis. Door Amerika naar de Zuidpool. Utrecht, W. de Haan.

De voorgaande twee deelen dezer uitgave werden (*Boekenschouw* 1912—13, blz. 250 en 1913—14, blz. 150) gunstig besproken en aanbevolen. Ook deze laatste reis is weer uiterst leerzaam, en zal door onze jongens en meisjes in opgewekte stemming worden medegemaakt. Zeer boeiend zijn de verhalen over Columbus' ontdekking van Amerika en het treurspel van Queretaro. Mochten wij zeggen van de vorige boeken, dat er geen aanmerking op viel te maken, thans is dat niet het geval. Hier en daar zouden wij een aanmerking moeten maken, en wat betreft de laatste hoofdstukken: *De eerste menschen* en *Het einde der wereld*, vragen wij ons af of de schrijver zijn kennis en weten niet een weinig overschat.

WILLEM MERKELBEEK.

Kleijntjes (Jos.) en **Knippenberg** (Dr. H. H.) Schetsen uit de Middeleeuwen. N. V. de R. K. Boek-Centrale te Amsterdam. (7 en 292).

Dit is een historisch leesboek, blijkbaar bestemd voor klasgebruik, ofschoon ook volwassenen, die zich voor geschiedenis interesseeren, het met smaak zullen lezen. Wanneer ook al het schema van jaartallen en feiten goed in het geheugen geprent is, dan *leeft* het verleden nog niet voor ons. Dat doet het pas in deze opstellen, getrokken uit de beste schrijvers, of voor de gelegenheid vervaardigd door de verzamelaars zelf. Zoowel personen, die den loop der geschiedenis beheerscht, als toestanden, die den tijd gekarakteriseerd hebben, worden hier geschilderd. Roomsch ja, maar niet partijdig. Een goed boek, dat zijn weg wel zal vinden.

DR. G. GORRIS, S. J.

Stellwagen (O. W.) Otto von Bismarck tot aan zijn optreden als staatsman (184) (Bruna's Historische Bibliotheek onder leiding van Dr. K. E. W. Strootman) A. W. Bruna, Utrecht.

Dit boekje verhaalt op aantrekkelijke wijze de eerste levens-

periode van den IJzeren Kanselier, wiens eeuwfeest den 2den April 1915 staat gevierd te worden. Er wacht ons dus zeker een stortvloed geschriften en artikelen over den „Eeuwige": Bismarck und kein Ende! Als ten minste de oorlog...??

De heer A. W. Stellwagen is er een der eersten bij. Hij vertelt ons misschien niet veel nieuws, maar de handige wijze waarop hij getracht heeft zijn held van jongs af in beeld te brengen, door het groepeeren der gebeurtenissen en door het pogen ook in zijn zieleleven te dringen, maakt dat wij met genoegen naar hem luisteren en zelfs het reeds gekende gaarne nog eens hooren.

Wij volgen Otto von Bismarck dan gedurende zijn tamelijk strenge jeugd — (wat zouden onze moderne jongens wel zeggen van zulk een kostschoolregiem als bij meester Plamann) als gymnasiast, student, referendaris, in de Sturm und Drang jaren, toen hij als de „tollen Junker" algemeen bekend was, later als verstandige landheer op Kniephof, in den kring zijner pietistische vrienden, die den ongeloovigen spotter trachten te bekeeren en veel voor hem bidden. Wij zien hem onrustig, onvoldaan, den „krachtmensch" met het goede hart, met alle goede en minder goede eigenschappen, waarvan hij later gebruik — vaak ook misbruik — zou maken en die bestemd waren geweldig in de wereldgeschiedenls te grijpen — dan langzamerhand tot rust komende door het vinden van zijn levensdoel, door de liefde van zijn niet mooie, maar innig vrome bruid Johanna von Putkammer, die hem bijna levenslang trouw ter zijde zou staan, door zijn herwonnen Gods- en onsterfelijkheidsgeloof.

Wanneer het boekje doorgelezen is, weten wij dat Otto von Bismarck, 33 jaar oud, eindelijk op de plaats is gekomen waar hij behoorde, nu hij als staatsman zijn loopbaan begonnen is, de schitterende weg, die helaas! zoo droevig eindigen moet.

Met dit keurig uitgevoerde, zeer leesbare werkje zet Bruna's Historische Bibliotheek uitstekend in. M. S.

Tschudi (Clara). Marie Antoinette en de Revolutie, naar de oorspronkelijke Noorsche uitgave door J. Clant v. d. Mijll-Pieper (69). Meulenhoff en Co., Amsterdam.

Dit vervolg op het vorige boekje *Marie Antoinette's jeugd*, doet ons haar lijdensgang volgen van Versailles, den 6 October 1789 verlaten, tot aan haar bevrijding den 16 October 1793 door haar heldhaftigen dood op het schavot.

Ongehoord is zeker het martelaarsschap der arme vorstin, zooals de schrijfster terecht in haar gemoedelijk „nawoordje" opmerkt en overbodig vinden wij bij het zien van zulk ontzettend lijden, waarop zeker de woorden van den Psalmist toepasselijk zijn, later op het graf van haar dochter gebeiteld: „O gij die voorbij gaat, ziet of er grooter smart is dan de mijne", de vroegere fouten der jonge koningin nog eens op te halen en deze als oorzaak van haar wreed lijden en geweldigen dood te noemen. Misstappen ja, maar

geen misdaden! zooals zij zelf fier getuigde en ach! hoe zwaar, hoe bitter geboet! Geen zonnestraal haast verlicht het sombere tafereel, den weg naar den afgrond, niets dan onze bewondering voor het groeien van haar karakter niet alleen, maar van haar deugd, haar Godsvertrouwen, haar edele berusting.

De schrijfster verhaalt evenals in haar vorig deeltje de voorvallen tamelijk oppervlakkig, een beetje droog, zonder veel ontroering; of ging door de vertaling iets van het oorspronkelijke aroom verloren? Maar juist hierdoor wordt het sobere verhaal des te aangrijpender. Ons dunkt, dat het hem, die voor den eersten maal haar droevig lot tot in de kleinste bijzonderheden leert kennen, soms onverdragelijk moet zijn voort te gaan, en moeilijk zich te ontrukken aan de beklemming, ontstaan door het bijwonen van dit duldelooze gemartel. Het aanzien der kleingeestige kwellingen, die de zoogenaamde redders der maatschappij, de groote helden der revolutie haar oplegden, hun hoon en lasteringen, moeten het hart van iedereen, die nog in het bezit is van dit lichaamsdeel, met dezelfde verontwaardiging en ergernis vervullen als die opgewekt wordt door het sectarisch drijven der Fransche blocmannen of den gruwelmoord van Serajewo op de edele bloedverwanten der smartvolle koningin.

Aan Marie Antoinette's helder verstand en politiek inzicht, kon Tschudi nog niet het volle recht doen wedervaren, want eerst het vorige jaar zijn door den Zweedschen geschiedschrijver, Baron von Heijdenstarum, een aantal brieven ontdekt op het kasteel eener bloedverwante der familie von Fersen, door de koningin gericht aan Fersen, haar trouwen redder en vereerder en aan het lid der Assemblée Constituante Barnave, wiens kennis zij maakte op den terugtocht der ongelukkige reis naar Varennes.

Deze brieven doen ons een geheel andere Marie Antoinette kennen, een schrandere, scherpziende vrouw, ernstig er op bedacht de monarchie te redden door den koning zijn nieuwe positie als constitutioneel vorst trouw en eerlijk te doen vervullen; maar de besluiteloosheid van Lodewijk, de kwade trouw der revolutiemannen de intriges der emigranten, de onwil der prinsen, de inmenging der vreemde mogendheden, en zoovele andere factoren verijdelden haar illusies. Tegen zulk een reuzentaak zou zelfs een Maria Theresia niet opgewassen zijn; meer dan ooit is de waarheid gebleken van Mirabeau's woord, dat de koningin de eenige man aan het hof van Lodewijk XVI was, n'en déplaise de kiesrechtvrouwen. 't Was juist haar echt vrouw zijn, de liefde tot man en kinderen, die Marie Antoinette dit scherpe inzicht, dezen helderen politieken kijk heeft geschonken, welke haar eerst vreemd waren.

Over het algemeen is het boek onpartijdig gesteld, slechts zelden ergert Tschudi ons of lokt zij tot tegenspraak uit. Alleen mist zij het ware begrip van het kerkelijke conflict, waarvan Lodewijk XVI zijn toegeven zoo bitter berouwen en zoo zwaar boeten moest. Als een bewijs hoe weinig onkatholieken weten van onze godsdienstige verplichtingen kan het volgende zinnetje

gelden. De schrijfster vertelt ons hoe Lodewijk XVI zich naar Saint-Cloud wilde begeven om daar vrijer zijn paaschplicht bij een niet-geassermenteerden priester te vervullen: „Lodewijk wenschte als balsem voor zijn wonden(!) op het Paaschfeest aan het H. Avondmaal deel te nemen”. Over het algemeen geven beide boekjes een trouw beeld van de koningin-martelares en verklaren zij de eigenaardige bekoring, uitgaande van haar persoonlijkheid en de diepe ontroering, welke het uitspreken van haar naam alleen, bij zoo velen het oog vochtig maakt, de keel toesnoert, en de stem doet trillen van stille vereering en innig medelijden.

M. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Nieland (Roger), Le Lycée corrupteur fr. 2.50. La Laïque fr. 3.50. Paris. La Renaissance française.

Beide boeken, door denzelfden schrijver geschreven, bespreken dezelfde kwestie: de verwereldlijking van het onderwijs in Frankrijk en de treurige gevolgen daarvan.

Ondanks de ergerlijke feiten, die worden medegedeeld, behooren deze werkjes niet tot de schandaalliteratuur, die bijwijlen in den handel worden gebracht onder een polemischen titel.

De betoogtrant is rustig gehouden. Maar des te duidelijker blijkt dan ook uit het eerste boek, hoe nadeelig zelfs een negatieve neutraliteit moet inwerken; en na het tweede gelezen te hebben, kan men, als men redelijk wil blijven, zelfs niet meer gelooven aan de goede trouw of althans niet aan 't gezond verstand der propagandisten van de neutrale school in 't arme Frankrijk.

R. DE GRAVE

Baudrillart (Mgr.), Vie de Mgr. d'Hulst, 2 deelen, de Gigord, Rue Cassette 15, Paris. fr. 10.

Dit boek zal wel z'n gebreken hebben. Maar na het eerste hoofdstuk met zijn gebruikelijke genealogie, worden zij zoo onbeduidend en zoo zeldzaam, dat men, aan het eind van die 1000 bladzijden, geen ander gevoel meer heeft dan van hooge voldaanheid.

Dik zijn die twee deelen. Maar een leven van zoo'n verbijsterende werkzaamheid als Mgr. d'Hulst geleid heeft, laat zich nu eenmaal niet vertellen in een vlugschrift. O! Allemaal wisten we, dat Mgr. d'Hulst rector was geweest van de Parijsche Katholieke Hoogeschool, en tegelijkertijd afgevaardigde, en tegelijkertijd conférencier van Nôtre-Dame. Maar waarschijnlijk wisten we geen van allen, dat deze priester nog bovendien zooveel andere bezigheden had waargenomen, dat de Parijsche geestelijkheid gekscherend van hem zeide: „il vole à Dieu son ubiquité”.

Bedenk hierbij, dat deze hoogstaande man het volle leven heeft meegeleefd van onzen tijd met al z'n actueele kwesties; dat hij

het gewone seminarieleven heeft doorgemaakt, kapelaan geweest is en aalmoezenier in '71, dat hij in de Bijbelkwestie heeft misgetast, dat Loisy en Duchesne onder hem gedoceerd hebben, dat hij de stichter is van de internationale wetenschappelijke congressen van Katholieken, dat hij tijdens de Commune zoo ongeveer gevangen heeft gezeten, dat hij zich bemoeid heeft met de Katholieke pers, dat hij gestaan heeft tegenover het Boulangisme en het ralliement, dat hij het weldra te verloopen neo-christianisme heeft zien opkomen, met hoogstaande mannen als de graaf van Parijs heeft omgegaan, met Brunetière heeft gepolemiseerd, geijverd heeft voor de hereeniging der Anglicaansche Kerk, onuitputtelijke liefdadigheid heeft geoefend, en een zeer heilig leven geleid heeft: wel, dan zult ge me toegeven, hoop ik, dat deze 1000 bladzijden niet te lang zijn, en de belangstelling niet zullen teleurstellen, althans niet van onze priesters.

Bovendien is het boek geschreven door een boezemvriend van Mgr. d'Hulst, die thans het rectoraat bekleedt aan het Parijsche Institut catholique. Met eigen kennis van zaken dus, maar tevens met volslagen eerlijkheid: zoodat wij, helaas! wel verplicht zijn hier en daar, onze bewondering wat in te toomen voor een man, van wien een zoo bevoegd beoordeelaar als Mgr. Baunard bij slot van rekening toch getuigde: „Il était le premier poète de France". R. DE GRAVE

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Blum (Ernst). De lotgevallen van een Notaris. Baarn, Hollandia. Blijde kunst No. 2.

Een straatjongen duwde een notaris in een vat stroop, en dat is de aanleiding van allerlei ongevallen. In een kist, waar hij een toevlucht zocht, ontmoet hij een beroepsdief, die hem meêtroont op avontuur. En wat ze nu beleven gaat alle begrip en verbeelding te buiten. Ze vertoeven zelfs een geruimen tijd in een heuschen walvisch, die heel confortabel is ingericht: behangselpapier, tafel, stoelen, speelkaarten en andere gerieflijkheden, die het verblijf in een walvischmaag aantrekkelijk kunnen maken. Ten laatste wordt de notaris op een kermis tentoongesteld als een wilde vrouw. Zijne echtgenoote, die zich gedurende zijne afwezigheid met een neef heeft getroost, herkent hem bij die gelegenheid. De beroepsdief ontpopt zich dan ook nog als een neef.

Als iemand zonder sprankje vernuft en zonder korrel geest, toch wil beproeven aardig en humoristisch te zijn, wordt het gewoonlijk schrikwekkend van grofheid. Ik zou den auteur wel willen aanraden bij Cervantes of de beste Engelsche humoristen eens een kijkje te nemen. M. WALRE

Coupé (voor de). Utrecht, Bruna. Drie deeltjes dezer uitgave werden ons toegezonden: 1. *Mevrouw Raymond.* 2. *Jason.* 3. *Een studentengrap.*

Het zijn boekjes, die verkocht worden voor 10 cents, en hooge eischen kan men derhalve niet stellen. Sommige drukfouten verhoogen zelfs het genot, b.v. „geestelijke" zetten voor geestige of een schaapherder, die voor de „lauweren" zorgt en waarschijnlijk de lammeren vergeet. Tegen den inhoud der boekjes is niets te zeggen, en ik kan mij voorstellen, dat zij de verveling eener lange reis min of meer kunnen verdrijven.

De meeste spoorwagens loopen echter in onzen tijd zoo zacht en rustig, dat men zich het genot van wat ernstiger lectuur niet behoeft te ontzeggen.

Harland (Henry). Mijn vriend Prospero. Vrij naar het Engelsch, door Albertine Steenhoff-Smulders. Zevenbergen, A. Greven (219) f 0.35.

Een luchtig, vluchtig boekje, zooals Harland die schrijven kan. Zelfs het hoogst onwaarschijnlijke der situatie draagt bij tot de aantrekkelijkheid. Elke type, op zichzelf beschouwd, is eene onmogelijkheid en toch weer natuurlijk als de personen uit een blijspel van Molière.

Alleen het negen of tienjarig nichtje van den pastoor kan bij mij geen genade vinden. De schrijver gebruikt haar om heel diepe en wijze dingen te vertellen, die hij zelf van te voren zorgvuldig heeft uitgedacht en netjes geformuleerd. Maar in den mond van het kind lijkt dat wat al te oude-vrouwtjes-achtig. Bovendien hindert mij dat mengsel van katholicisme en mythologie, dat hier en daar in zuiver pantheisme verloopt. Het mag wel zijn, dat zelfs bij de eenvoudigen van dit klassieke land, Italië, de verhaaltjes der heidensche voorvaderen nog min of meer in omloop zijn, maar dat de Pastoor zijn nichtje maar laat opgroeien tot een erg gevoelerig dweepstertje en geen moeite doet om haar wat degelijker godsdienstkennis bij te brengen, dat is in elk geval onverantwoordelijk van den man. WILLEM MERKELBEEK

Overduyn-Heijligers (E.). Balmoedertje. A'dam L. J. Veen. Gele Bibliotheek (190) f 0.75.

Twee verhalen. 1. *Balmoedertje.* Dit moedertje is nog erg jong als ze haar dochter Elly vergezelt naar het eerste bal. Stralend van geluk komt Elly aan moeder voorstellen haar cavalier: de Varennes. Ze had den naam niet verstaan en blikt nu in het gelaat van den man, die haar jaren geleden trouweloos verliet. Enkele weken na deze ontmoeting vraagt hij hare dochter ten huwelijk. „Toen, onder hare oogen, zag ze áán, dat hij haar kind gaf, wat zij eens meende dat haar toebehoorde".

2. *Kruisweg.* Hij had in Indië zijn dochtertje achtergelaten en was nu in het vaderland op mooie Dina verliefd. Hij durfde haar niet

vragen zijne vrouw te worden, wijl hij op onbehoorlijke manier vader was van zijn Indisch kind. Maar de liefde werd hem te machtig, hij beleed zijn schuld en vroeg of zij hem, niettegenstaande deze donkere daad in zijn leven, kon aannemen. Dina was verpletterd — zij kon niet — als zij tot andere inzichten mocht komen, zou zij het hem laten weten. En dat gebeurde al spoedig, zij riep hem terug, trouwde en keerde met hem naar Indië.

Daar verscheen in hunne omgeving de moeder van zijn kind. Dat vond hij verschrikkelijk voor zijn wettige vrouw, en hij vroeg verplaatsing. Dina, die ook moeder was geworden, stond nu de Javaansche toe, afscheid te nemen van haar dochtertje. De gevoelens van den mijnheer, evenals zijn gedrag, zijn werkelijk niet verheffend.

M. WALRE

Perrin (A.) Halfbloed. Een huwelijk in de tropen. Amsterdam Meulenhof (397) f 0.75 geb. f 0.95.

Rennard gaat als gouvernements-ambtenaar naar Engelsch-Indië. Op de boot verlooft hij zich met eene kolonelsdochter Eva, doch na heel korten tijd verneemt hij op zijn eenzame standplaats dat Eva die verloving maar weer verbroken heeft. Zij is een specialiteit in dergelijke onhebbelijke lichtzinnigheden. En nu gebeurt het al gauw dat Rennard verliefd wordt (in de vulgaire beteekenis van het woord) op een wondermooie weduwe, met een leelijk zevenjarig zoontje. Zij is alles voor hem, maar op haar eigen manier. Vrij onbeschaafd volgens Europeesche modebegrippen, als halfbloed versmaad, blijkt al spoedig dat zij hem in den weg zal staan wat betreft zijne carrière. Rennard ontmoet bovendien Eva; de vroegere liefde ontwaakt, maar heeft tengevolge dat Eva zich bemoeit met de opvoeding zijner vrouw, en Rennard, om niet tot val te komen, zich voor een tijd verwijdert. De mooie half-Indische, die voelt dat de liefde van haar man verzwakt, vraagt aan haar grootmoeder (een echte tooverkol) een poeder, waarmede zij Rennard weer voor zich zal winnen.

Zij doet het poeder in zijn thee. Het blijkt echter dat de wraakzuchtige Indische oude heks een doodelijk vergift opzettelijk heeft gegeven. De halfbloedsche begrijpt het, hoort Rennard in zijn droomen spreken van Eva (zij wist niets van hun vroegere liefde) gaat stil het huis uit en vergiftigt zich zelve. Rennard en Eva zijn nu vrij.... maar daar wordt verder niet over gesproken.

Het is duidelijk: de schrijver heeft willen waarschuwen tegen zoo'n ongelijk huwelijk.... maar 't verkeerd aangelegd. Want alles goed beschouwd is deze half-Aziatische vrouw heel wat sympathieker dan de Engelschman. Zij was offervaardig en had hem lief boven alles, en hij lijkt bij slot van rekening een akelig egoïst. Of hij gelukkig zou zijn geworden met een Europeesche valt al heel ernstig te betwijfelen. De stelling was goed, maar om haar te bewijzen had de schrijver van Rennard een ander karakter moeten maken, een flinken kerel, die dóór zijn vrouw maatschappelijk

onderging. De flinkheid echter ontbreekt Rennard geheel en al!

M. WALRE

Sabbe (Maurits) Caritate. Tooneelspel in 2 bedrijven. Bussum, van Dishoeck, (129) f 0.90.

Men denkt, lezend dit spel, aan de „eenvoudige ziel" van Flaubert in de eerste zijner trois contes. Wel is deze dienstbode niet zoo stupide als de Fransche, doch hare liefde en aanhankelijkheid is toch ook onberedeneerd en bar onrechtvaardig vaak hare beschuldigingen tegen verstandige menschen.

Maar, het lijdt geen twijfel, hare liefde, even vrij van eigenbaat als van gezond overleg, grijpt aan en ontroert.

Want deze oude dienstbode volgt haar jongen meester in alles; niettegenstaande zijn grootste schuld neemt zij steeds de partij voor hem op, en als zij zelf om zijnentwille alles heeft geleden en verduurd, kent zij geen wrok. Hare heldhaftige opoffering brengt hem tot inkeer, en stervend beweent hij zijn zondig en misdadig leven.

Neen, de Caritas, de liefde van de oude vrouw is wel niet te verdedigen volgens de regels van het gezond verstand, maar het neemt toch niet weg dat zij zal wekken bewondering en vereering.

M. WALRE

Streuvels (Stijn). Dorpslucht, 1ste deel. Amsterdam L. J. Veen, (332).

Wat STIJN STREUVELS zegt heeft mij nooit veel kunnen schelen, maar wel *hoe* hij het zegt. Ik zou het dezen Vlaamschen kunstenaar niet toevertrouwen een gewone roman te maken, die boeit door gebeurtenissen en feiten en daardoor den vorm doet vergeten. Waar hij een persoon tegenkomt, wien hij de moeite waard acht uit te beelden, vergeet hij al het andere en zet zich aan het werk om een portret van hem te maken tot in de kleinste bizonderheden. Het begint al met Koornaert, den stillen rentenier, den man die heel zijn leven „gedubd" had en zijn geluk juist had gevonden in zijn eeuwige besluiteloosheid, die hem weerhield van alle moeite en handelen. Zijn gansche leven wordt onderzocht en wij zien hem als kleinen jongen „met den kop vol droomgedachten", als achterlijk student op het college, dan weer thuis op de boerderij, een ziekelijk heerekind, „iemand die maar altijd op zoek is naar bezigheid en nergens vinden kan". En eindelijk is hij onder Streuvels bewerking geworden tot sloffend renteniertje, die zich toelegt op kweek van tabak, konijnen en kanarievogels. En als deze nu ten voeten staat uitgeteekend en wij denken dat het verhaal begint, maakt Streuvels dadelijk aanstalten voor een nieuw ontwerp: hij begint uitvoerig te vertellen van Poortere, die nu wordt losgelaten uit de gevangenis, wat hij vroeger heeft gedaan, hoe hij zijn huis terugvindt, dan breekt hij weer af en stelt ons voor den „Grooten Turk", een zonderling, die leelijke neigingen schijnt te hebben. En zoo gaat het voort tot het einde,

wij krijgen zelfs een heel lange beschrijving van wat er omgaat bij den pastoor vóór en gedurende het middagmaal! Heel goed, dunkt mij, blijkt uit de aaneenschakeling van al deze mooie brokstukken, die van den roman geen onderdeelen zijn, dat Streuvels dit werk heeft gegeven in vervolgnummers van een tijdschrift, en maand voor maand zijn stukje heeft geschreven. Op zichzelf is ieder heel of half-hoofdstuk toch af, en het boek is als het ware een bloemlezing van aardige genrestukjes. Als natuurbeschrijving van den lande is mij Streuvels steeds het liefst, maar ook hier, waar hij op de meest verscheidene wijzen zich uit en al de kanten van zijn talent laat bewonderen, toont hij bijna voortdurend een groot schrijver te zijn, die juist ziet en juist weergeeft. Het tweede deel, dat bij aflevering verschijnt in De Tijdspiegel, is nog niet in boekvorm verkrijgbaar. Over de strekking en waarde van het geheel als eenheid, valt dus nog geen oordeel te spreken. A. GIELEN

Bischoff (Charitas). Amalie Dietrich. Een Vrouwenleven. Utrecht, H. Honig (251)

Maaltje, een eenvoudig dorpsmeisje, was verliefd op Willem Dietrich, den natuurvorscher, ofwel „heksenmeester" zooals Maaltjes peetemoei Krummbiegeln hem beliefde te noemen. Toen ze getrouwd waren, trokken ze samen te voet naar verre landen, om planten te zoeken. 't Was een tegenvaller voor Willem, toen hem in plaats van een stamhouder, een meisje geboren werd.

Veel liefde voor vrouw en kind had hij niet en toen Maaltje eene „hulp in de huishouding" nam, won Willem daardoor een voorwerp van liefde. Toen de vrouw het merkte, stuurde ze Paula weg, doch manlief reisde het schepsel na. Nu besloot Maaltje een einde aan haar leven te maken; een kort bezoek aan het graf harer moeder deed haar tot betere gedachten komen; ze vluchtte met haar kind Charitas naar een broer, die in Boekarest getrouwd was met eene Roomsche vrouw. Na een jaar in dienstbaarheid te hebben doorgebracht, keerde ze met haar kind weer tot haren man terug. Hij, een ellendige egoïst, voelde zich te zwak om reizen te maken; en nu moest Maaltje er alleen op uit om planten te zoeken en hun præparaten te verkoopen. Ze zwierf half Europa door, werd ziek in Haarlem; en toen de vlegelachtige echtgenoot haar niet op tijd terug zag, aanvaardde hij de betrekking van leeaar bij eene grafelijke familie, zonder zich om hun kind te bekommeren. Maaltje keerde echter weer, bezocht haren man, en door dezen verstooten, begon ze opnieuw hare zwerftochten om een karig stukje brood te winnen voor zich en Charitas. In Hamburg maakte ze nieuwe kennissen, die haar eene aanbeveling voor het huis Godefroy verschaften. Die firma gaf haar opdracht in Australië planten en dieren te zoeken voor de oprichting van een museum..

Na een verblijf van 10 jaren in Australië, keerde ze terug als een oud, verschrompeld vrouwtje. Ze kreeg eene aanstelling aan

het museum, tot welks bloei zij zooveel had bijgedragen; en stierf in 1891 ten huize harer dochter, die gehuwd was met den predikant van Rendsburg.

Onwillekeurig moeten wij deze onbevreesde, kloeke vrouw bewonderen; maar het komt ons voor, dat zij te veel zwoegt in lustelooze onderworpenheid, als een lastdier, dat tot trekken geschapen is. De hardheid in dit verhaal doet wel eens pijnlijk aan. — Dat het echter opgang maakte in Duitschland, bewijst wel de 20ste oplage. In hoeverre de feiten historisch zijn, durf ik niet uitmaken en evenmin of de vele brieven, die worden gegeven, geheel authentiek zijn. In dat geval is deze Willem geen sympathiek lid der bekende botanisten-familie Dietrich, die een goeden naam heeft in de wetenschappelijke wereld. De schrijfster zelve is de dochter van Amalie Dietrich, dezelfde Charitas, van welke sprake is in dezen levensroman. M. WALRE

FRANSCH

Bachelin (Henri). L'Heritage, roman in-18 (276). Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Een naar, koud, onbeduidend, hier en daar zeer verkeerd boek. Eene erfenis die men verwerpt; een inventaris zal ik er maar niet van opmaken. H. F. VAN MAARSEVEEN

Francès (Noël). Tante Aymée, roman in-18 (335) Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Een goede witte; de omslag als de inhoud, rein. Behaalde den prijs „de littérature spiritualiste".

Tante Aymée is de hoofdpersoon, zij leidt de geheele intrigue door haar degelijk karakter. Den man, die zij na jaren huwt, na hem van zijne jongelingschap af bemind te hebben, heeft het leven in Amerika tot een brutalen speculant gemaakt.... Hij ontvlucht haar na een schelmstuk; zij drukt hem echter de oogen toe op het sterfbed, door berouw verlicht.

Zij regelt een huishouden, dat dreigde ten gronde te gaan, daar de vrouw eene lichtzinnige, geen loszinnige, nietsdoenster was.

Alles te samen een aanbevelenswaardig boek; deze bekroonde maakt naast die der Fransche Académie een zeer goed figuur!
H. F. VAN MAARSEVEEN

Coupils (Marc Le). Le Carrefour. Bernard Grasset, Paris. 3fr. 50.

„Rien n'est beau que le tas de fumier", zei voor jaren een geestig spotter over het „naturalisme" van den bederver Zola.

Ik dacht eraan toen deze novellen voor mij lagen: rien n'est beau que le laid, l'animal, la bête humaine, le rudimentaire, le fruste, le dégradé. Een gevaarlijk boek. H. F. VAN MAARSEVEEN

Noël (Louis). Autour d'une Fortune, roman in-18 (271). Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

„En province, sous la troisième République", zegt de bijtitel. Familiekwesties, politieke idems, wat vuile bladzijden er tusschen, wat anti-clericalisme en het potje is klaar. Onbruikbaar.

H. F. VAN MAARSEVEEN

Sagehomme (G.) L'Ecole de Barmont, roman in 16 (284). Albert Dewit, Bruxelles. 2 fr. 50.

Een zeer aanbevelenswaardige roman. Teekent de slechte gevolgen der neutrale school in België, het gejudas der vrijmetselaars, enz.

Er valt ook voor Nederlanders uit te leeren.

Goede stijl, officiëele gegevens als basis; naast deze goede documenten een eenvoudige betoogtrant, heldere druk en zeer lage prijs. H. F. VAN MAARSEVEEN

Vontade (Jacque). Un Voyage. Bernard Grasset, Paris. 3 fr. 50.

Een zeker recensent noemt dit boek een roman. Bedoelt hij, dat de reisstof is gedramatiseerd?

In allen gevallen een zeer afkeurenswaardig boek, van weinig kennis, veel verwaandheid, veel geloofshaat, veel warzin.... getuigend. Slecht! H. F. VAN MAARSEVEEN

MEDEDEELING. Wij hebben de uitgave van dit nummer opzettelijk eenige dagen vertraagd in de hoop dat de bijdragen van onze correspondenten in België, Frankrijk, Duitschland en Engeland nog in ons bezit mochten komen. Tot heden echter ontvingen wij niets. Wij hebben ook herhaaldelijk, doch vergeefs getracht, ons met bedoelde personen in spoedverbinding te stellen. Alleen hebben wij nog vernomen dat onze Belgische medewerker van plan was zich als vrijwilliger beschikbaar te stellen, en zeer waarschijnlijk op dit oogenblik in de gelederen staat van het leger te velde. God bescherme hem en zijn land!

TIJDSCHRIFTEN

La Gazette de la Presse. Bureaux: Rue Saint Pierre 5. Lille. Abonnementsprijs voor het buitenland 1 fr. 50 per jaar. Verschijnt maandelijks.

Over dit nuttige blaadje schreef François Veuillot een aanbevelend artikel in L'Union. (Maart 1914) en wij stemmen gaarne met hem in. La croisade contre les lectures empoisonnées n'atteint exactement son but — qu'à cette double condition: examen continuel et vigilant de la mauvaise presse, action vigoureuse et obstinée contre la diffusion de ce redoutable fléau.

De moedige en bekwame abbé Bethléem maakt de vervulling dezer voorwaarden mogelijk door de uitgave van zijn blaadje: *La Gazette de la Presse.*

L'impitoyable et pénétrant polémiste s'y attaque d'abord, avec son audace et sa clairvoyance habituelles, aux puissance du jour. Mensonges historiques, contes et romans immoraux, silences où déformations calculés, surabondance morbide des récits criminels, il démasque, il commente, il flétrit toutes les ignorances, toutes les calomnies, toutes les malpropretés des bruyants organes populaires.

Uit den aard der zaak is dit krantje niet bestemd voor iedereen.

VARIA

Max van Ravestein zendt ons het volgende briefje: Mijn beleefden dank voor de opname van mijn artikel in uw interessant tijdschrift en voor de sympathieke woorden door uw hand er aan toegevoegd.

Tot mijn leedwezen kan ik echter niet voldoen aan uw verzoek tot opheffing van mijn pseudoniem; is het er wel een? Redenen van geheel persoonlijken aard, laten het mij voorloopig niet toe, ofschoon het willekeurig noemen van namen, die men geschikt schijnt te achten op het titelblad mijner romans te prijken, niet altijd aangenaam aandoet.

Ook op uw tweede vraag om mijne opinie uit te spreken over het „Parelende leven", van Max Hellen, meen ik niet te moeten ingaan, al erken ik gaarne met dat in vele opzichten knappe boek, terstond kennis te hebben gemaakt. M. v. R.

Afgevallen. De schrijver Paul Loewengard, over wien wij schreven op blz. 379 van Boekenschouw (1913/14) is weer weggeloopen uit het katholieke kamp. Wij kondigden indertijd het boek aan, waarin hij zijne bekeering van het jodendom tot het christendom vierde: La Splendeur Catholique. Wij geven thans den lezer bericht van zijn treurigen afval, vooral om deze reden: Voor zijn bekeering had Loewengard, ook naar eigen bekentenis, eenige zeer onzuivere boeken geschreven, en daar is gevaar dat hij vervalt in zijn vroegere methode. Men onthoude derhalve, dat wij van Loewengard voorloopig alleen ter lezing kunnen aanbevelen: La Splendeur Catholique en Les magnificences de l'Eglise.

Bertha von Suttner de schrijfster van Die Waffen nieder is overleden. Dit boek heeft groote beweging gewekt, wijl het, voor den tijd van zijn verschijnen, een nogal heftig propagandaboek was voor de vredesidée. De schrijfster, waarschijnlijk aangespoord door het welslagen van dezen roman, heeft ook daarna zich dikwijls warm gemaakt voor de een of andere utopie. Van huis uit was zij katholiek, maar had geen moed genoeg het te blijven; op haar sterfbed weigerde zij alle geestelijke hulp. Het sensatieboek heeft

hare andere werken in de schaduw gedrongen, ofschoon ze literair beter zijn dan Die Waffen nieder. Overigens, als verdienstvolle Friedenspredigerin wird sie alle ihre literarischen Schöpfungen überleben.

Een die het weet. De heer P. Valkhoff schrijft in De Gids over Anatole France; hij eindigt zijn eerste artikel (aflevering Mei) met de volgende woorden: „Het ongeloof had zijn intrede gedaan in de geest van Anatole France, en er een blijvende plaats ingenomen, maar geest en gemoed van de weetgierige zinnelijke kunstenaar, zouden vervuld blijven van het zinnestrelende katholicisme: *Les Anges* is het werk getiteld, waarvan de bladen de verschijning aankondigen, het jongste werk van de immer-jeugdige acht en zestigjarige schrijver". De heer Valkhoff toont wel, hoeveel begrip hij heeft van de perversiteit van Anatole France, als hij vermoedt, dat het aangekondigde werk een bewijs zou geven van diens „vervuld blijven van het zinnestrelende katholicisme".

Het werk is verschenen, *La Revolte des Anges*, en wij hebben het reeds besproken. Het is een smerig en godslasterlijk boek van een afgetakelden viveur; een bespotting van het Christendom, een gehuil van haat tegen het katholicisme. Mij dunkt, P. Valkhoff die toch Anatole France, ook voor de verschijning van dit weerzinwekkend libel, had kunnen kennen als een man, wiens gedachten en gevoelens, een duim onder het slijk plegen te liggen, moest en mocht niet alleen afgaan op den titel van het te verschijnen werk, en concludeeren dat deze vooze ziel nog ernstig kon oordeelen over het katholicisme. Om Katholiek te zijn, al was het alleen in sympathie, wordt allereerst een onbedorven hart vereischt!

Ook een kritikus. Cornelis Veth die in zijn Prikkelidyllen grapjes verkoopt, welke wij kunnen waardeeren, meent dat hij het ook mag doen als hij ernstig kritiek moet schrijven. Ik neem uit De Telegraaf een zinnetje letterlijk over, dat een kijk geeft op de eigenaardige mentaliteit van dezen man. Alles wat volgt, óók wat tusschen haakjes staat is van Cornelis Veth:

„Hij was een mensch als alle anderen, maar heel vreemd (dus toch eigenlijk niet? C. V.), omdat hij door een trotsche energie de ondeugden bedwong, die in een menschenhart thuis zijn en maar met veel moeite door deugden worden verdrongen. (Waren ze nu verdrongen door deugden, ja of neen? Zoo ja, dan viel er voor hem niets meer te doen. Wat verdrongen is, nog bedwingen ook? C. V.) Hij was bescheiden en voelde, dat hij bescheiden was door zijn trots, dat hij aangeleerd had wat anderen in hem een natuurlijke eigenschap dachten. Hij werkte en wist zich van nature gemakzuchtig als ieder ander (is dit niet te boud gesproken? C. V.); hij was geleerd, maar vreesde de overtuiging van zijn onkunde onder de oogen te zien en zóó zijn werkkracht te verliezen (zeer ingewikkeld! C. V.) Een verstorven mensch (wat is dat? C. V.) was hij, maar er woelden passies in hem, iederen

dag, altijd. (Na al dat dringen en dwingen? C. V.) Wat zou hij graag anders zijn". (Ik kan den man geen ongelijk geven. C. V.)

Laten wij nu even Cornelis Veth aan den tand voelen en zijne vragen beantwoorden. „Waren ze nu verdrongen door deugden, ja of neen?" Neen! Lees maar mijnheer, ze waren *be*dwongen door „trotsche energie" (dat is geen deugd, moet u weten) en dus volstrekt niet *ver*drongen. Verder: „Is dit niet te boud gesproken?" Neen, lees maar eens Thomas van Kempen of een ander geestelijk (U weet wat dat is?) auteur. „Zeer ingewikkeld!" Neen, heel eenvoudig! Want het bewustzijn van eigen onkunde, na hard werken, kan moedeloos maken. — „Wat is dat?" Veth weet niet wat een *verstorven* mensch is!! Misschien weet Van Dale of een ander woordenboek het voor hem. — „Na al dat dringen en wringen?" Wel ja, na al „dat dringen en wringen" kunnen er toch passies zijn in den mensch! Ik dacht dat hij dát tenminste wel wist! En vooral, dat die passies niet worden getemd door een verkeerd „wringen en dringen". „Ik kan den man geen ongelijk geven". Dat hij graag anders zou willen zijn? Ik zou u ook geen ongelijk geven als u kritiek liet varen, totdat u tenminste ééne eigenschap hadt verworven, van de vele die noodig zijn. En dan liefst gezond verstand en begrip van logica!

Nieuwe Liturgische Uitgave. Bij L. G. C. Malmberg te Nijmegen ligt een nieuw liturgisch werk ter perse: *Handboek der liturgie* door A. Koenders, Ord. Carm. Dit handboek, het eerste dat wij in het Nederlandsch bezitten, — uit 2 dln. bestaand, steunt in groote lijnen op het hoog-geprezen standaardwerk van Thalhofer-Eisenhofer: *Handbuch der Kath. Liturgiek*, zonder nochtans een uittreksel daarvan te zijn. Het 1ste deel zal binnenkort verschijnen.

CORRESPONDENTIE

Aan de lezers. Ofschoon er wel antwoorden zijn ingekomen op onze vorige vraag In Eigen Kring, hebben wij de plaatsing uitgesteld tot een volgenden keer. Wij meenden de antwoorden tot goed begrip van de bedoeling onzer vraag een weinig te moeten toelichten, doch daarvoor was in dit nummer geen plaats.

Wij verzoeken eveneens de vragers, die in deze rubriek geen antwoord vinden, een weinig geduld te oefenen. De treurige toestand van Europa, de gruwelen die plaats grijpen rondom ons en de voortdurende spanning, waarin ons land verkeert, heeft ons belet de noodige aandacht te schenken aan kleine belangen. Wij zullen echter weldra alle vragen, die nog overblijven, per brief beantwoorden.

W. V. D. B, TE GR.: De C. van het Buitenlandsch Overzicht in *de Gids* is, naar ons wordt verzekerd, de heer Colenbrander. Wij stemmen met u in, dat zelden de historie partijdiger werd geschreven.

A. R., TE K. *Le Démon du Midi* van Paul Bourget is verschenen in een vijftal afleveringen van La Petite Illustration De eerste verscheen Mei 1914. Als deze roman nog niet in boekvorm is verschenen, zal dat echter wel spoedig gebeuren.

L. H. TE B. Het *Proevenboekje voor den onderwijzer* van Legdeur is verschenen bij Drukkerij St. Gregoriushuis te Utrecht. Zal overigens wel bij alle Katholieke boekhandelaren bekend zijn.

B. L. TE M. Dergelijke cliché's kunt u overal laten maken. Wij noemen echter geen firma, daar deze zich zelf kunnen aanmelden in de advertentie-afdeeling. Lijncliché is natuurlijk veel goedkooper als ten minste een teekening reeds in uw bezit is en niet afzonderlijk behoeft gemaakt te worden.

UITGEVER. Volgens hunne auteurswet kunt u dat boek niet zonder autorisatie vertalen. U zult nog drie jaren moeten wachten dan is de tijd van bescherming verloopen.

BIBL. TE L. Neen; boeken van Werner behooren daar niet thuis. *Aan het Altaar* vooral is schandelijk anti-papistisch.

J. A. TE H. Ik heb in mijn bezit een boek, dat u misschien kan dienen. Ik schrijf den volledigen titel over: Waarachtige Historie van 't Geslacht, Geboorte, Leven, Bedrijf, Gevangenissen, Examinatie, Bekentenissen, Rechters, Brieven, laatste woorden en Dood, Van wijlen den Heer J. van Olden-Barnevelt; Ridder, Heere van den Tempel, Berkel, Rodenrijs. Advocaat en Groot-Zegel-Bewaarder van Holland, etc. Neffens zijn Remonstrantie aan haar Ed. Groot Mog. Met de Sententien van Hem en de andere Gevangenen. Verciert met hare Afbeeldzels na 't leven en andere Prenten, in 't koper gesneden. Den Vierden Druk, verbetert van groote fouten gezuivert, en vermeerdert met verscheide dingen en eenige schriften van Jan Franken, laatst Wachtmeester tot Amersfoort, en in zijn Jonkheid Dienaar van zijn Edelheid tot zijne Dood, nooit te voren gedrukt. Tot Rotterdam, Bij Joannes Naeranus, Anno 1670.

TERUG NAAR DEN ECHTEN CATECHISMUS

De beroemde professor en kanselredenaar Dr. J. J. van Oosterzee (1806 + 1882) sluit zijne *Voorrede* op de 52 *Leerredenen* over den Heidelbergschen Catechismus met deze woorden: „Mag ik Haar (de Kerk) ook met déze gave gediend hebben en voorts, naar den wensch van mijn hart, dezen arbeid, waartoe ik de uren moet uitkoopen, onverhinderd ten einde brengen, het zal mij een nieuwe stof zijn van dankbare blijdschap in Hem, wiens eer ik boven alles bedoelde, en van Wien ik wensch te blijven getuigen, zoolang Hij mij roept en bekrachtigt".

Zoo schreef deze vrome man in Juni 1869.

Zijne eerlijke ontboezeming, die mij vóór ettelijke jaren getroffen hadden, herlas ik, toen het 4de deel van Potters *Verklaring van den Catechismus* mij bereikte. Die ontboezeming van den dominée, zoo dacht ik, mag de oud-professor van het Groot Seminarie te Hoeven tot de zijne maken; zij had kunnen dienen als slot van een *Woord vooraf* op de 5 deelen, die weldra verschijnen; wij althans durven van hem zeggen: hij diende de Kerk met zijne gave, heeft de arbeid, waartoe hij de uren moest uitkoopen, nagenoeg ten einde gebracht, en dat is ook voor dezen voorbeeldigen dienaar Gods een nieuwe stof van dankbare blijdschap in Hem, wiens eer hij in alles bedoelde en van Wien hij blijft getuigen, zoolang Christus hem roept en bekrachtigt.

Hier gaat echter mijne gedachte terug naar den Utrechtschen dominée, een sieraad van de Ned. Herv. Kerk.

Zijn werk van twee deelen moest naar den wensch bij de eerste aankondiging geuit een arbeid zijn, „van blijvende beteekenis en waarde voor geheel de Ned. Herv. Kerk in haren tegenwoordigen ontwikkelingstoestand".

Nog geen 50 jaren zijn vervlogen sinds de verschijning van Oosterzee's arbeid, maar wie eenigszins geschiedenis kent, weet nu, dat er van „blijvende beteekenis en waarde" voor die Kerk geen sprake kan zijn. Het werk was tot stand gekomen, nadat de schrijver „onvermoeid in deze volle goudmijn" (den Heidelbergschen Catechismus) „onzer Hervormde Kerk had mogen graven" en zich „aan den geestelijken omgang met dezen voortreffelijken Gids uit de eeuw der Hervorming verkwikt", daarna zijn eigen arbeid had omgewerkt, zoodat het gelukt scheen „een theologisch-homiletische behandeling van dat Leerboek (namelijk den Heidelbergsche Catechismus) te leveren". Daarbij

hoopte hij en bad, dat zijn werk „iets mocht bijdragen om tegenover zoo schennig ongeloof ter eene, en zoo menig ziekteverschijnsel in de gemeente ten andere zijde, de zegepraal te helpen bevorderen van die gezonde, frissche, milde, Evangelisch-Apostolische rechtzinnigheid, die ook in den Catechismus een gouden kleinood waardeert, maar zich met zijne opstellers zelven, alleen en onvoorwaardelijk buigt voor de eigen getuigenis van den eenigen Koning der waarheid en wederom met hen, die waarheid niet afscheidt van, maar ten minste verbindt met het leven".

De Heidelbergsche Catechismus, door „twee jeugdige godgeleerden" Ursinus en Olevianus in 1563 opgesteld, door Petrus Dathenus († 1590) ook op Nederlandschen bodem overgebracht en door Dr. van Oosterzee geteld „onder de schoonste gedenkstukken van de eeuw der Hervorming" werd door de Synode van Dordrecht in 1619 als symbolisch boek erkend. „Onze vaderen — schrijft Dr. A. Kuyper — hebben de belofte afgelegd... in de professie dezer rechtsinnighe Leere, standvastelick te volharden, ende deselve in deze Nederlandsche Provinciën suyverlick te leeren, naerstelick voor te staan, ende voorts onvervalscht door de ghenade Gods te bewaren". *(E voto dordraceno* I 1892 *Voorwoord).*

Welnu, die belofte, ernstig en eerlijk bedoeld, is door de Nederl. Herv. Kerk geschonden. Het noodlottig beginsel van het vrije onderzoek heeft zijne verwoesting aangericht onder hare lidmaten, zoodat zelfs de Verrijzenis van Christus, „door maar al te velen" reeds in de dagen van Dr. van Oosterzee „ontkend of betwijfeld" thans door verreweg de meeste dominée's „op den christelijken leerstoel" gladweg als „kunstig verdicht" gebrandmerkt wordt. Wie hunner gelooft nog aan de Godheid van Christus om niet te spreken van de H. Drievuldigheid, door Dr. van Oosterzee het „deugdelijk fundament van het allerheiligst geloof" genoemd en door hem op „de gronden van hare onbedriegelijke zekerheid" zoo warm verdedigd? Volgens den heer Melle „zijn er in de Hervormde Kerk predikers, die niet gelooven in de persoonlijkheid Gods" (m. a. w. Pantheïsten). Zie *N. R. Ct.* 15 Aug. 1909.

Men ziet het: de leerredenen van Dr. van Oosterzee over den Heidelb. Catechismus hebben evenmin als de *Toelichting* van Dr. A. Kuyper in diens omvangrijk werk *E voto dordraceno* blijvende beteekenis en waarde voor geheel de Nederl. Herv. Kerk; een gemakkelijk te tellen kuddeke houdt nog vast aan „de

waarheid die te Dordrecht beleden was". Reeds in 1892 zag Dr. A. Kuyper met smarte, „hoe in de Zwitsersche, in de Paltzische, in de Nassausche, in de Engelsche en Schotsche kerken, het goud van onze Gereformeerde belijdenis verdonkerd is". (*E voto dordraceno.* Voorwoord).

En toch al die kerken hebben volgens het echt protestantsch beginsel, dat enkel de Bijbel richtsnoer voor geloof en leven is, gehandeld en volgens hun protestantsch recht de geloofsbelijdenis van den Heidelb. Catechismus naar de Schrift getoetst en dientengevolge naar hun meening bevonden, dat het goud van die Gereformeerde belijdenis geen echt goud was.

Wie kan daartegen iets doen?

Wat baat het Dr. van Oosterzee aan de Nederl. Herv. Gemeente mooie en zalvende bladzijden te hebben nagelaten, b.v. over de Christelijke Kerk, nu in onze dagen Ds. J. J. Knap, Ned. Herv. predikant te Groningen, in zijne *Dogmatische Fragmenten,* bij J. H. Kok te Kampen uitgegeven, volgens het *Theologische tijdschrift* onder redactie van Dr. B. D. Eerdmans, als uitkomst van vrij onderzoek de stelling verdedigt, „dat de Kerk voor de zaligheid niet noodig is" en dan als een logisch protestantsch onderzoeker beweert: „De leer, dat de Kerk de middelares der zaligheid is, schuift een geheele instelling als een hinderpaal tusschen onze ziel en den Eeuwige".

En wat baat het, of het *Theol. Tijdschrift* (48 Jg. afl. III blz. 290) antwoordt: „Wij wijzen er daarom op, dat art. 24 der Belijdenis (waar het waarachtig geloof gewrocht moet worden door het gehoor des Woords en de werking van den H. Geest, welk gehoor des Woords volgens art 12 van Hoofdst. 3 der Dordtsche Leerregels slaat op de prediking) wel degelijk aanneemt dat de Kerk voor het toegebracht worden tot de zaligheid noodig is. Voorts herinneren wij, dat art. 27 de ware geloovigen als de onzichtbare Kerk beschouwt en dat art. 28 en 29 betoogen dat deze ware Kerk zich in de zichtbare Kerk belichaamt en dat buiten deze heilige vergadering geen zaligheid is. In art. 29 wordt het onderscheid tusschen een ware (onzichtbare) Kerk en een onware Kerk o.a. hierin gezocht, dat de onware Kerk de Sacramenten niet bedient gelijk Christus in zijn woord verordend heeft".

Noch de 52 *Leerredenen* over den Heidelberger noch de *Toelichting* van Dr. A. Kuyper, noch welke protestantsche uitlegging en verklaring van dien Catechismus ook, *kunnen* van blijvende

beteekenis en waarde zijn voor geheel de Nederl. Herv. Kerk, om de doodeenvoudige reden, dat de Heidelb. Gatechismus zelf, al wordt hij door Dr. Kuyper — met recht of ten onrechte, dat laat ik hier in 't midden — „de echo der Schriftuur" genoemd, en al zou datgene, wat hij te genieten geeft, „louter Schriftuur" zijn en al zou hij „uit de Schrift" spreken en „tot de Schrift" leiden, van geen blijvende beteekenis en waarde kan zijn voor geheel de Nederl. Herv. Kerk. En daarvan is oorzaak en reden deze: de H. Schrift zelve kan van geen blijvende beteekenis en waarde zijn voor die Kerk, wijl deze het beginsel van het vrije onderzoek huldigt en huldigen moet, geen leergezag erkent noch erkennen mag.

Immers zeer juist betoogt de protestant F. W. Foerster in zijn boek *Autorität und Freiheit,* dat individueele Bijbelverklaring onvoldoende is. „Geeft men Christus aan het individueel oordeel prijs — zegt hij —, dan wordt Hij gehoond, verloochend en aan 't kruis geslagen en eveneens zijne volgelingen".

Zelfs „de wetenschap is niet in staat de H. Schrift voldoende te verklaren. De groote beteekenis der H. Schrift, in tegenstelling met alle andere boeken, is, dat zij niet alleen een lamp is voor onze voeten en een licht op onze paden (Ps. 118), maar ook ons geweten bindt, dat wij moeten aannemen wat zij verzekert en ons leven inrichten naar hare inspraken. Maar dan moeten wij ook zeker weten wàt zij zegt; een autoritatieve verklaring kan echter alleen een door God ingesteld gezag, niet de wetenschap geven". (H. Wilbers, S. J., *De Studiën,* Jg. 42, D. 74).

De „twee jeugdige godgeleerden" Ursinus en Olevianus waren bijgevolg niet alleen onbevoegd om een bindenden catechismus op te stellen, maar zij waren daartoe ook niet in staat; het gezag misten zij.

Volgens het protestantsch beginsel van het vrije onderzoek hebben de Zwitsersche, Paltzische, Nassausche, Engelsche en Schotsche kerken enz. het volste recht de Gereformeerde Belijdenis van de Nederl. Hervormde Kerk en den Heidelbergschen catechismus niet te aanvaarden, indien zij naar hun onderzoek der Schrift meenen daarvan te moeten afwijken. Dr. Kuyper moge die afwijking „met smarte" zien, maar kan die smarte logisch en gemakkelijk lenigen door de gedachte: „Zij hebben ook geput uit de H. Schrift, evenals Luther, Calvin, Ursinus" enz. En dan, o die pluriformiteit!

En wanneer Dr. Kuyper zegt, dat de Protestantenbond „de

mislukte poging" is, „om tastbaren vorm aan het beweren te geven, dat de Modernen de echte zonen der Hervorming zijn", dan is hij inconsequent, want op het punt van het protestantsch beginsel zijn zij echte zonen der Hervorming. (Dr. Kuyper: *Het Modernisme,* Aanteek. 25).

Met geen spitsvondigheden redt men zich uit deze netelige kwestie.

Hoe geheel anders staat het met de *Verklaring van den Catechismus,* waarmee de oud-professor Potters de Katholieke Kerk gediend heeft! Die Verklaring is „van blijvende beteekenis en waarde" voor geheel de R. K. Kerk in haren tegenwoordigen en toekomstigen ontwikkelingstoestand. Waarom? Niet omdat de geleerde schrijver door bloemrijken stijl, eigenaardige vergelijkingen, antithesen *à la St. Augustinus,* flink afgeronde volzinnen boven Dr. van Oosterzee's *Leerredenen* en Dr. Kuyper's *Toelichtingen* uitmunt, maar omdat *zijn* Catechismus *de* Catechismus is, zoo oud als de R. K. Kerk, en zijne *Verklaring,* wat gehalte en inhoud betreft, op denzelfden eerbiedwaardigen ouderdom bogen kan.

Vertaal het werk van den Bredaschen Pastoor in alle hedendaagschen talen, en alle Catholieken, die in den Catechismus onderwezen zijn, herkennen en erkennen in die *Verklaring* de leer hunner vaderen aller Christelijke eeuwen.

Breng daarentegen de *Leerredenen* van Dr. van Oosterzee en het werk van Dr. Kuyper in die talen over, niet alleen botsen dan die geschriften tegen de leer der „ontslapen leeraars en vormen" van vóór de 16de eeuw, maar zelfs van het aantal levende Protestanten zal een microscopisch kleine menigte de schriftuurmatigheid dier *Leerredenen* en *Toelichting* erkennen. Overdrijf ik? Luister naar Dr. A. W. Bronsveld. Reeds in 1882 bekende hij: „In de protestantsche kerken is de verdeeldheid en de verscheuring openbaar. Daar bespeurt men hoe langer hoe minder, wat op in- of uitwendige eenheid gelijkt.... Elk gaat zijns weegs en kiest zich zijn leus. Het gevoel van bijeen te behooren, van lid te zijn van één lichaam, van één huisgezin wordt hoe langer hoe meer vreemd. Er is zoo geen gemeenschap meer. Men wordt niet meer gesteund en gedragen door gelijkgezinden. Men moet niet alleen *zelf* zoeken, maar *alleen* zoeken. wat echter zuiver protestantsch is....

„Zeker, het is alles *eigen* wat men dan heeft en oogst — maar

het laat des menschen geest toch ook naar iets anders uit. Men hoopt Jezus Christus ergens te vinden, eenigen vorm, eenige gestalte aan te treffen, waarin zijn woord en zijn geest beklijft, iets tastbaars werd. Het maakt moedeloos, zooveel twijfel, zooveel onzekerheid, zooveel gebrek aan samenwerking en eenheid te vinden".

En dan prijst dezelfde dominee de Kerk uit de eerste dagen der Christenheid, de Kerk „met haar zichtbaar opperhoofd", toen „Christus voor aller oog stond even tastbaar als de prachtige kerken en kathedralen, die men toen heeft gebouwd, en waar in dezelfde taal werd gesproken en dezelfde gezangen jaar aan jaar, eeuw aan eeuw werden aangeheven". En de dominee zucht dan: „In de dagen der Hervorming is die eenheid verbroken".

Men leze de geheele passage van Dr. Bronsveld in den 2^den^ druk van *Bij het meer van Geneve* (400 blz., prachtig gebonden voor f 1.35).

Terug naar de Roomsch-Katholieke Kerk en haar Catechismus!

H. ERMANN, S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

V

In haar nummer van 16 Mei j.l. kondigde de *Illustration* aan, dat in haar supplement een roman van Paul Bourget verschijnen zou. Groote blijdschap veroorzaakte die tijding in de letterkundige wereld,

En geen wonder. Immers tot verbazing en bevreemding zijner talrijke vereerders, was Bourget, na den psychologischen roman tot zijn hoogste hoogte te hebben opgevoerd, plotseling een anderen weg ingeslagen. Van romanschrijver was hij dramaturg geworden.

Al is het waar, dat de *coup d'essai* van den dramaticus een *coup de maître* bleek, als is het waar, dat hier slechts een schijnbare, geen werkelijke, verandering had plaats gevonden, al is het waar, dat Bourget's psychologische studiën hem er zelf toe hadden gebracht, zijn talenten te beproeven aan het tooneel, dat met zijn dramatisch conflict en spannenden dialoog fijner ontleding der karakters vordert dan de roman, toch was men blijde den meester

te zien terugkeeren tot het oude terrein, waar men hem eenmaal had bewonderd en dat men hem noode had zien verlaten. Het is zoo menschelijk een ouden vriend te willen terugvinden zooals men hem vroeger heeft gekend.

Die blijheid nam nog toe door de overtuiging, dat Bourget gedurende de vele jaren, waarin hij geen roman in het licht gaf, niet stil had gezeten, maar als dramaticus zijn psychologisch talent ongetwijfeld veredeld had. De kunstenaar zou nieuwe snaren doen trillen op het oude instrument.

Wij, Katholieken, zagen met bizondere spanning het verschijnen van *le Démon de midi* te gemoet. Immers de romanschrijver ging zijn lezers voeren in Katholieke sferen. Bourget had een greep gedaan in het Katholieke leven der laatste jaren. Hij zou den strijd schilderen, dien de Kerk in eigen boezem had te doorstaan, den strijd van het modernisme.

Het lag voor de hand, dat een psycholoog als Bourget er lust in moest vinden het verwarde uiteen te rafelen dier veel omvattende beweging, door Christus' Stedehouder een samenstel aller ketterijen genoemd. Ook konden wij er niet aan twijfelen, of het hem gelukken zou, een persoon te scheppen, in wiens gemoed het arglistige en brutaal-durvende, dat de modernisten kenmerkt, naar waarheid zou worden geteekend. Maar bovendien mochten wij verwachten, dat Bourget de valschheid van het modernistisch streven niet verbloemen zou en de Katholieke waarheid onverschrokken zou doen zegevieren. Immers wij rekenen Bourget tot de onzen, omdat wij weten, dat hij sedert lang tot de overtuiging kwam, dat „voor de individuën zoowel als voor de maatschappij het Christendom op het oogenblik de eenige en noodzakelijke voorwaarde is van gezondheid en genezing".

Heeft nu Bourget's nieuwe roman geschonken al wat zoowel uit letterkundig als uit godsdienstig oogpunt verhoopt werd?

Ik vrees, dat althans vele Katholieken dit onder menig opzicht zoo verrukkelijk boek, ondanks de bewondering, die zich van iederen lezer meester maakt, toch met een zeker gevoel van onvoldaanheid sluiten zullen.

Den zonderlingen titel, *le Démon de Midi,* ontleende Bourget aan het zesde vers van den negentigsten psalm: „(Geenszins zult gij vreezen) voor eenen pijl, die aansnort over dag, voor een ding, dat rondzwerft in het donker, voor eenen aanval en *een duivel van den middag.*"

In het eerste hoofdstuk van den roman geeft de Benedictijn Dom Bayle de volgende verklaring: Onder dien „middag-duivel" verstond men in de kloosters van voorheen een ware beproeving van den Satan, die tegen het middaguur, wanneer het lichaam was afgemat door waken en vasten, in het hart der monniken een gevoel van moedeloosheid verwekte, een heimwee naar de wereld, een drang naar een ander bestaan. Ieder mensch nu, zoo gaat Dom Bayle voort, heeft tegen den middag zijns levens, wanneer hij in 't volle bezit is van zijn kracht, eenzelfde beproeving te duchten als die, welke de monniken overviel omstreeks het middaguur. Op veertigjarigen leeftijd wil de mensch „iets anders", een andere richting in het geestelijke of in het tijdelijke, hij voelt een geheime kracht hem aftrekken van den tot nu toe gevolgden weg. 't Is de eeuwige vijand, die hem zoekt te misleiden, de middag-duivel, die, wordt hij niet overwonnen, zijn slachtoffer ten verderve voert.

De twee hoofdpersonen van dezen roman, Louis Lavignan en de Abbé Fauchon, worden beiden gekweld door dien „middag-duivel".

Beider beproeving is van een zelfden aard. Beiden worden geplaatst voor die „crise sentimentale", die moreele crisis, welke zooals Bourget verzekert, „guette tant d'âmes nel mezzo del cammin di nostra vita", tegen het midden van onzen levensweg (I, III). In deze moreele crisis bezwijken beiden.

Maar, terwijl die moreele val voor Savignan, den vurigen strijder voor den Katholieken godsdienst, oorzaak wordt, dat hij zijn geloof verliest, wordt die val voor den modernist Fauchon aanleiding van zijn terugkeer tot de Katholieke waarheid.

En waarom?

Wanneer Savignon zich overlevert aan „les pires égarements de la passion" (I, III), handelt hij bewust lijnrecht in strijd met zijn godsdienstige overtuiging. Nu kan hij wel eenigen tijd dit „pijnlijk dualisme" volhouden en anders handelen dan hij denkt, het bederf van het hart zal langzamerhand den geest aantasten, want „il faut vivre comme on pense, sinon, tôt ou tard, on finit par penser comme on a vécu" (II, 375).

Bij den Abbé Fauchon daarentegen bestaat dat dualisme, die strijd tusschen geest en hart niet. Hij is te goeder trouw. Zeker, hij is trotsch. Trotschheid, „zijn eigen verstand uitroepen als oppersten rechter in dogmatische zaken" (II, 373), is wel de hoofdfout der modernisten. De hoogmoed is de oorzaak van zijn moreelen val. Maar zijn goede trouw is een verzachtende omstandigheid. Te

goeder trouw meende hij zich te kunnen onttrekken aan de wet van het celibaat. Niet met open oogen zooals Savignan, maar geblinddoekt stort hij zich in de zonde. Nauwelijks echter is het kwaad bedreven of hij walgt ervan. „L'âme sacerdotale s'est révoltée en lui contre la dégradation des sens". Hij ziet zijn ellende. De Katholieke waarheid rijst voor zijn oogen op zooals hij ze nooit gekend heeft. Hij heeft den moed den „middag-duivel" te ontvluchten. Nu hij begrijpt tot welke daden zijn theoriën hem hebben gebracht, verfoeit hij zijn dwaling, om een nieuw leven te beginnen, een leven in overeenstemming met wat altijd de grond is geweest van zijn gedachten, n.l. dienstbaar zijn aan de Katholieke zaak, handelen en werken volgens hetgeen Christus wil.

Het karakter van Savignan is meesterlijk geteekend. Juist op het oogenblik, waarop deze Katholieke voorman zijn hoogsten triomf zal behalen, — hij is op het punt lid te worden der *Chambre des Députés* en het schandaal-verwekkend boek van den modernistischen Abbé Fauchon, zal door een artikel van zijn hand onschadelijk worden gemaakt, — komt de *Démon de Midi* hem verleiden. In Mme Calvières, de echtgenoote van den man, die een oogenblik zijn politieke beschermer is, vindt hij een „oude liefde" terug. De moreele val volgt weldra. En nu begint „het dubbele leven". Terwijl hij steeds dieper en dieper wegzinkt in zijn zonden, blijft hij voor 't uitwendige, voor de buitenwereld, de groote verdediger der Katholieke zaak.

Vooral is hij dit in het oog van zijn zoon Jacques. Een heerlijke figuur, dat onschuldig kind naast den schuldigen vader! Er ligt iets vrouwelijks over Jacques, maar hij is op en top een nobele jongen. Hij heeft zich laten verlokken door Fauchon's schoone woorden, maar Fauchon is zijn vroegere leermeester en, dat hij aan hem hechten blijft, getuigt van een edel hart. En wat een eerbied voor zijn vader! Een eerbied, die aan dweepzucht grenst. Een hoogachting wortelend in de verheven geloofsovertuiging, waar zijn edele ziel vol van is.

Wanneer hij verneemt, dat de briefwisseling tusschen zijn vader en Mme Calvières door Fauchon zal worden publiek gemaakt, schrikt hij voor geen middel terug, om de schande van zijn vader te beletten. Door een droevig ongeval vindt hij den dood. Stervend draagt hij zijn leven op als zoenoffer voor zijn rampzaligen vader. „Adieu Papa... J'offre mon sacrifice... pour toi... pour ton âme..." (II, 353).

Helaas! 't offer blijft op den vader zonder uitwerking. Wel

wordt de omgang met Mme Calvières verbroken, „het dubbele leven" heeft uit, maar ook het geloof is gesmoord in het slijk der zonde.

Hoe meesterlijk ook dit karakter van den vader is geteekend, toch is juist Savignan de persoon, welke slechts ten deele bevredigt.

Ziethier waarom. Savignan wordt geplaatst tegenover den modernist Fanchon, als den verdediger der Katholieke zaak. Al is het nu ook waar, dat het persoonlijk wangedrag van een voorvechter rechtstreeks weinig te maken heeft met de zaak, welke hij dient, met de wijze, waarop hij strijdt, toch is het jammer, dat in het heete conflict, waarvan Bourget ons getuigen doet zijn, de rechten der Kerk worden toevertrouwd aan zulke onreine handen.

De schrijver verwijlt te lang bij sommige omstandigheden der *crise sentimentale*, toegevoegde bizonderheden, wier vermelding en beschrijving beslist nutteloos zijn. *Le Démon de midi* had volgens den opzet een apologetisch boek kunnen wezen. Nu zal het prikkelende bij velen de vruchtbare uitwerking verlammen of misschien geheel tegenhouden. Er bestaat zelfs gevaar, dat menigeen meer belang zal stellen in den pikanten roman van Savignan en Mme Calvières, dan in den strijd van Savignan met den abbé Fauchon.

Maar vooral, zooals ik zeide, de katholieke voorvechter is als dusdanig een trieste figuur. De hemel beware ons, dat men van onze strijders zou gaan zeggen: „Zoo zijn ze!" — Goddank! de Kerk kan wijzen op edeler kampioenen. Katholieke voormannen, wier daden in strijd zijn met hun woorden, zijn groote uitzonderingen.

Zeker, Savignan's overtuiging is veel inniger dan die van Mme Calvières, die zelf ongeloovig, de Kerk zegt te beminnen, omdat zij Française is, en in de Kerk een menschelijke, maar voor Frankrijk uit nationaal oogpunt noodzakelijke instelling ziet. Maar toch, Savignan is niet de volbloed Katholiek, dien wij in Fauchon's tegenstander zoo gaarne zouden willen erkennen.

Teleurgesteld in zijn eerste liefde, heeft Savignan in het bestudeeren der Kerkgeschiedenis een afleiding gezocht. Ondanks den ijver door hem sinds jaren aan den dag gelegd, schijnt zijn godsdienstige overtuiging toch aldoor erg wankel en niemand verwondert er zich over, dat de „middagduivel" met hem zoo gemakkelijk spel heeft.

Hij had de sympathieke persoon moeten wezen van dit boek. Hij is het echter niet. Ja zelfs heeft men minder medelijden met hem dan met den ongelukkigen abbé Fauchon.

Wij zagen reeds, dat Bourget ons dezen modernist voorstelt als te goeder trouw.

De twee hoofdpunten van het modernistisch program, door Fauchon verwezenlijkt, zijn de „terugkeer naar de oorspronkelijke Kerk" en het „huwelijk der priesters".

In de *Catacombe* komt een kleine vergadering bijeen. Fauchon celebreert er de H. Mis, maar de plechtigheden van het Sacrificie hebben groote veranderingen ondergaan. Er wordt daar gebeden uit naam der „miskenden", der onschuldig vervolgden, van af Origenes en Nestorius tot aan Doellinger en Tyrrel. Harde woorden worden er gesproken tegen Rome, tegen het Vaticaan, dat *Hakeldama*, dien Bloedakker.

In één woord, over deze geheele bijeenkomst hangen zware wolken van grove ketterij.

Wanneer Fauchon huwt met Thérèse Andrault schijnt alle hartstocht buitengesloten. Beiden droomen zich schoone idealen, door gezamenlijk streven voller te bereiken. Thérése, wier mystische natuur een drang naar hooger gevoelde, was geheel betooverd door Fauchon. Aan hem had zij zelfs de voorkeur gegeven boven den nobelen Jacques Savignan.

Wat een wreede ontgoocheling dat huwelijk, vooral voor haar!

Maar ook Fauchon was te goeder trouw. Ook hij ziet het verkeerde slechts in, wanneer de fout bedreven is. Voor hen beiden wordt de offerdood van Jacques Savignan, door hen te zamen onwillekeurig veroorzaakt, de aanleiding om hun dwaling voor goed af te schudden. Thérèse keert terug naar haar ouders, Fauchon begeeft zich naar een Trappistenklooster.

Het is ongetwijfeld zeker, dat Bourget het modernistisch streven goed heeft begrepen en dat hij er in geslaagd is: zooals hij het uitdrukt, „sommige theorieën door te voeren tot de uiterste daad" (I. v.). Al de modernistische dwalingen heeft hij in één persoon belichaamd; hij heeft ze doen leven in een wezen van vleesch en bloed.

Maar toch, had hij het recht bij Fauchon zooveel goede trouw te veronderstellen?

Hij toont ons den ongelukkigen priester als een man, misleid door de spitsvondige opwerpingen, welke de vijanden der Kerk tegen de ware leer niet ophouden te maken. Fauchon wordt in den val gelokt, „parce qu'il a trop uniquement vécu parmi des prêtres" (II, 373). Nauwelijks is hij geplaatst in de groote wereld, of „le prestige révolutionnaire a été tout-puissant sur cet esprit, subtil et naïf, érudit et ignorant" (II, 373, 374).

Is het aannemelijk, dat het *milieu clérical,* dat de religieuze opvoeding den toekomstigen priester onvoldoende wapent voor het groote leven? Neen, volstrekt niet. Het tegendeel is waar. De reden, waarom sedert het Concilie van Trente de Kerk haar jonge levieten met zooveel zorg afzondert van de wereld, is juist om hen in de eenzaamheid, onder het waakzaam oog en de leiding van ervaren mannen, krachtiger te stalen voor den komenden strijd. In Frankrijk in het bijzonder hebben de vervolgingen en de scheidingswetten de onwankelbare trouw der priesters en daardoor de deugdelijkheid der Seminarie-opvoeding overvloedig doen uitkomen.

Maar vooral dunkt het mij onwaarschijnlijk, zooveel goede trouw toe te schrijven aan een priester, die toch ongetwijfeld de waarschuwingen van Rome en in het bijzonder de encycliek *Pascendi* gekend heeft of had moeten kennen. In dit meesterlijk schrijven wordt het modernisme met onbegrijpelijke juistheid uiteengezet en weerlegd en met kracht veroordeeld. Ook in die Encycliek wordt een beeld ontworpen van den modernist. Doch als aan dat beeld één trek ontbreekt, dan is het de goede trouw. De modernist, die daar voor ons staat, is een wezen vol hoogmoed en veinzerij. Blijft nu iemand ondanks dit pauselijk schrijven modernistische stellingen verdedigen, dan is hij ziende blind en dan is op hem van toepassing het bekende woord: dwalen is menschelijk, maar in de dwaling volharden is duivelsch.

En zoo schijnt het, dat Bourget's jongste roman, ondanks tal van onbetwistbare schoonheden, fouten heeft in den opzet.

Het is te betreuren, dat er bladzijden in voorkomen, welke een boek van zoo'n hoogen aanleg, ontsieren.

Veel meer te betreuren is het, dat wij onze sympathie niet geven kunnen aan Savignan, den verdediger der Katholieke zaak.

Het is althans te verwonderen, dat ons medelijden gevraagd wordt voor een heresiarch, in wien belichaamd is de gansche dwaling van dat „samenstel aller ketterijen", het modernisme.

Katwijk a/Rijn, 14 Aug. '14. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

EEN NIEUW TIJDPERK?

Met verbijsterende, nooit eerder gehoorde snelheid, heeft het ontzettend gebeuren plots het aanschijn der wereld veranderd.

Wat velen als onvermijdelijk voorspelden, doch bijna niemand zich kon of wilde denken in een naaste toekomst, is werkelijkheid geworden.

Het bankroet der moderne idealen van humaniteit, beschaving, menschenliefde, lichaamscultuur, geestesontwikkeling der massa en zooveel meer, is volkomen. Het geheele kunstvolle raderwerk der moderne maatschappij is ontwricht. Onze sociale kennis dient nog slechts om van de economische belangen te redden wat te redden valt; onze wetenschap is in dienst gesteld van de machten des verderfs om dood en vernieling te brengen onder de strijdvoerende legermachten.

Over alle landen laait de brand. Ontgoocheling en wanhoop vervullen alle zielen; niets blijft over als het tot ontzettende werkelijkheid geworden, het sinds lang dreigende, immer meer eischende gedrocht: het militairisme. Wat eenige weken nog onontbeerlijk werd geacht voor het normale leven in onze gecompliceerde maatschappij, moeten wij nu missen.

Ons leven was te druk, te overladen; het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen, zegt een oud spreekwoord, en 't was vooral weelde, die wij dragen moesten. De wereld is onder haar eigen last ineengestort; de overdaad heeft haar verpletterd.

Het scheen alsof wij de uiterste grenzen van alles hadden bereikt: in literatuur en kunst, in nijverheid, in wetenschap, in vervoermiddelen, in genot en verstrooiing, of alles gedaan, gezegd, gedacht was, of men niet verder kón gaan. En toen kwam het gewone gevolg der oververzadiging: afkeer, onverschilligheid, wanhopige leegte, armoede des geestes. Het uiterlijke bleef schitterende schijn, maar het inwendige was voos; nergens duidelijker bleek het dan in kunst en literatuur. Men zocht altijd naar iets nieuws en om te weten hoever men gaan durfde, behoeven wij slechts te denken aan wat futurisme en cubisme ons bracht. De werken van de laatste tentoonstelling der Onafhankelijken zijn van onvergankelijke waarde als documenten van menschelijke zotheid. En wat is de muziek geworden? Vaak een ketelconcert van krijschende dissonanten.

Op letterkundig gebied hetzelfde verschijnsel: een onloochenbaar tekort aan inhoud, een ware orgie van woorden en klanken, dwaze theorieën, onbekookte beweringen, malle zinskoppelingen. De critiek beoordeelde, veroordeelde, wist ragfijn te voorspellen, hoe heerlijk de kunst van de toekomst zou worden; maar het groote kunstwerk bleef weg jaar in, jaar uit.

Het modewoord was „persoonlijkheid" — „individualiteit", maar nooit misschien was in de letteren persoonlijkheid, karakter — als men wil — verder te zoeken. Wanneer was de afkeer van alle conventie conventioneeler? Wanneer leden pogingen om iets oorspronkelijks, iets eigens te scheppen, droeviger schipbreuk? Wat men in breedheid en algemeenheid wellicht won, ging te loor in diepte. Overal heerschte wanorde, anarchie, wijl iedereen onbeperkte vrijheid zocht.

De aarde was zoo mooi, zoo bewoonbaar, zoo genoegelijk geworden, het leven zoo aangenaam en gemakkelijk, dat men een hoogere en betere wereld waande te kunnen missen. De leuze, of liever het levensdoel werd: zooveel mogelijk genieten. Men begrijpt, dat bij zulk begeeren groote gevoelens en grootsche gedachten zeldzaam werden.

„Terug tot het dier!" werd voor eenige weken nog in een dames-tijdschrift, onder redactie van een vrouw uit de hoogste standen, den vrouwen aangeraden.

Een zeer groot deel der menschheid zonk weg in een moeras van beginselloosheid, amoraliteit; en zoo daalden natuurlijk kunst en literatuur tot een lager plan.

Het werd een eindeloos, misschien zeer kunstig uitrafelen en uitpluizen van de menschelijke ziel niet alleen, maar van het menschelijk organisme — zonder eenige schaamte en voorbehoud. Men benijdde zelfs den kinderen hun onschuld en haastte zich hun oogen te openen voor de vaak weerzinwekkende realiteit van het leven.

Men wist niet waar het te zoeken; zoolang had men zich gewenteld in het alledaagsche, en trachtte eindelijk bevrediging te vinden in het excentrieke, het perverse.

Als bij tooverslag is dat anders geworden! Wie denkt nog aan de mondaine genoegens der groote steden, der mode-badplaatsen? Het beruchte nachtleven in Berlijn en Parijs is voorbij; tango en two-steps, waarmede men in Parijs zelfs den heiligen Kerstnacht ontwijdde, zijn uitgedanst. De frivoliteit is van de menschheid afgevallen, als een versleten onwaardig kleed. Zij, die van verveling in hun zieleleegheid, niet meer wisten wat te beginnen, hebben thans ernstiger bezigheid, stof tot spreken, denken en overwegen. Gevoelens, door velen nooit ondervonden, nauwelijks meer begrepen als men ze las in boeken, duiken weer op; ook om andere motieven dan „mislukte liefde" of „verloren illusien", leert de wereldling weer klagen, toornen, sidderen, schreien en bidden.

Het kan niet anders, of deze nieuwe mentaliteit zal zich uit-

spreken in onze literatuur. De lust zal den meesten vergaan om de gewone, alledaagsche gevoelens uit te pluizen; dit weinig bizondere te verheffen in de sfeer van het algemeene. De verliefdheid van een juffrouw op iemand, die er niets van bemerkt; de echtbreuk van een jonker; de geraffineerde zielestemmingen van een boemelaar, zullen het uitbeelden niet meer waard zijn. Wij weten nu te goed wat werkelijkheid is, onwankelbare moed, ongelooflijke zelfopoffering, ontzettende smart; wij weten wat wereld-ellende is.

Niet, dat wij maar steeds oorlogsliteratuur zouden willen genieten, telkens weer episoden van het bloedige drama, dat zich op eenige uren van ons afspeelt. Dit is onnoodig en allerminst wenschelijk. Ongezocht en ongedwongen komt het nieuwe.

Nu wordt der menschenziel omgewoeld door de ploegschaar der beproeving, en in de voren het zaad gestrooid, dat ontkiemen, groeien en bloeien zal, en een heerlijken oogst belooft. Dan zal onze poëzie niet langer kwijnen en ziekelijke sonnetten voortbrengen, eindelooze, weeïge klachten over een verloren lief; zich niet vermeien in kleine teleurstellingen en wanhoopjes of verzen maken van de stemmingen des oogenbliks, vluchtig als de schaduwen der wolken, maar kreten slaken van bittere, echte smart, van gloeiende verontwaardiging woorden stamelen van berouw en boete en gebed, schreien van medelijden met de slachtoffers van een verdwaasd begrip.

Zoo kan de literatuur zich hervormen, zoo zal zij wellicht niet langer het uitsluitend eigendom zijn van eenige dilettanten, æstheten, fijnproevers. De groote massa heeft in de moderne tijden steeds los gestaan van kunst en letteren, begreep niets van de nieuwe begrippen over het schoone. Velen zochten dit betreurenswaardige feit verblijdend te maken door de verklaring, dat het zoo eigenlijk behoorde, wijl de echte kunst van weinigen, voor weinigen was. Deze opvatting is geheel verkeerd. Zonder zich rekenschap te geven van het waarom en waardoor heeft ook de eenvoudige gevoel voor ware kunst, niet voor woordgeknutsel, niet voor zwakzinnigheden in den schijnvorm van diepe gedachten, niet voor levensproblemen, welke voor den gezonde van geest en hart niet eens bestaan.

Het zou ons verheugen, als na het uitwoeden van den orkaan, die door de landen gaat, het onware, het aanstellerige, het materie-vergodende, het menschonwaardig sensueele, in de literatuur niet meer zoo overvloedig geleverd en niet meer zoo

gretig gegrepen zal worden. De — zelfs bij Katholieken zoo vaak vergeten — gedachte, dat het aardsche bestaan slechts een tijd van ballingschap is en een voorbereiding tot het eigenlijke leven, zal machtiger weer den mensch verheffen boven de materialistische wereldbeschouwing om voor velen, geproefd, dit aardsche leven met zijn ontzagwekkende mysterieën en raadselen in een geheel ander licht doen verschijnen.

En om het practische niet te vergeten: wanneer de menschheid het holle, onnatuurlijke, opgeschroefde zal hebben van onze hooggeroemde, zóó treurig ondergegane moderne cultuur en haar banale pretjes en ongure verstrooiïngen, zal dan wellicht het boek niet weer in eere komen, het mooie, onderhoudende, verheffende boek, de vriend van zoovele stille uren, de trouwe gezel en vriend in eenzaamheid?

Misschien vinden wij, afgeschrikt van de haastige courantenlectuur, van de sensatiefilms der bioscopen, van de leegheid der koffiehuispraatjes, van het aanstootelijke der tingel-tangels, van de overmatige sportoefeningen en de muziekdolheid der laatste jaren, alweer genoegelijke rust na volbrachten arbeid met een boekje in een hoekje.

Wie weet.... zal dan wellicht eenmaal de tijd komen, dat de menschen innerlijk zóó veredeld en waarlijk beschaafd worden, dat zulke ontzettende en onzinnige gruwelen als deze oorlogen, die de wereld teisteren, onmogelijk blijken! Maar, men vergete het niet, het zal een beschaving moeten zijn, die tot grondwet heeft en als zoodanig eerbiedigt het Evangelie van Christus.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Bijna alle tijdschriften zijn onder den invloed van den oorlog. Geen wonder ook! De schrijvers zagen hun idealen van moderne beschaving, wereldcultuur, vooruitgang e.z.m., jammerlijk vervliegen in den rook van mitrailleuses en bommen, en hun theoriën over nieuwe levensbeschouwing, hun nieuw evangelie der humaniteit droevig in elkaar storten.

Van verschillende zijden, waarvan men het niet zou hebben verwacht, gaan nu zelfs stemmen op, vragend aan hen, die trouw

bleven aan het geloof, mede te helpen om het ontredderde schip der maatschappij weder in veilige haven te brengen.

Zoo grijpt Willem Kloos in de *Nieuwe Gids* (Sept.) de gelegenheid aan, terwijl hij de nieuwe uitgaven der werken van Ruusbroec bespreekt, om dominees en pastoors te smeeken toch het voorbeeld te volgen van den zachtmoedigen middeleeuwschen mysticus en eenparig vrede en liefde te prediken onder hun gemeentenaren. Hiervan alleen, wanneer zij alles vergeten wat op godsdienstig gebied hen scheidt, verwacht hij redding voor de geteisterde menschheid. In elk geval komt hij na lezing van den ouden schrijver tot de conclusie, dat wij thans ver beneden de middeleeuwers staan en de geestelijke koppen van deze door ons versmade periode hoog boven ons uitsteken.

Moeilijk is het voor moderne protestanten en agnostieken zich in de geestessfeer van een Ruusbroec te verplaatsen, maar toch spoort hij ieder aan het te beproeven, want de moeite zal zeker beloond worden. Hoewel de vertaling prijzend, betreurt hij, dat Dr. Moller soms door verkortingen de eigenaardigheden van het origineel niet tot haar recht laat komen. De spelling, houdend het midden tusschen Kollewijnsch en Nederlandsch, kan Kloos niet bekoren; hij zegt zeer behartenswaardige dingen over de nieuwe spelling, die wij gaarne onder de aandacht zouden willen brengen van allen, die in deze kwestie belang stellen. Overigens wenscht Kloos alle succes aan het prijzenswaardig streven om een gedenkstuk onzer oudste letterkunde begrijpelijk te maken voor het tegenwoordig geslacht.

In *De Gids* (Sept.) treffen wij naar aanleiding van het eeuwfeest van Beets een stuk van Carel Scharten onder den titel: *De geheimen der Camera Obscura.* Een dezer geheimen is: waarom de schrijver van dit geniale boek het bij dit éene liet. Vervolgens het geheim van Hildebrands populariteit, zijn hollandschheid, zijn klein-schilderen van tafereeltjes uit het dagelijksch leven, zijn heldere stijl vol geest en guitigheid.

Dat Beets niets meer gegeven heeft in die richting, verklaart hij ons zelf waar hij zegt: „'t schijnt dat ik mij in die éene Camera Obscura tot den bodem heb uitgeput". In zijn werk van den ouden dag: *Na vijftig jaren* vindt men nog wel veel levendigs en aardigs, dat aan den vroegeren Hildebrand doet denken.

Ook in *Elsevier* herdenkt Robbers Hildebrand en diens Camera Obscura. Hij prijst hem als den eersten taalmeester na de 17de eeuw. Causeeren was het groote talent van Beets. Robbers noemt het onovertroffen *Een oude kennis* het meesterstuk van heel den bundel. In *Onze Eeuw* (Sept.) herinnert een inleidend artikel van Prof. Dr. Blok ook aan den wreeden oorlog en tevens aan onzen plicht: strikte onzijdigheid in *woord* en *daad.* Hetzelfde tijdschrift bevat van de hand van J. Bosboom Nz. een opstel over *A. L. G. Bosboom-Toussaint en Nicolaas Beets,* dat zeer belangwekkend is, en geen literatuurhistoricus onbekend mag blijven. Trouwens deze heele aflevering van *Onze Eeuw* munt uit

door belangrijke bijdragen, waarvan ik noem: *Nicolaas Heinsius in Italië (1646—1648)* door Dr. A. H. Kan, en *Mr. J. R. Thorbecke als verzorger van s'lands weerbaarheid* door Mr. W. J. M. Benschop.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Keppler (Dr. Paul Wilhelm von). Die Armenseelenpredigt. 1914. Freiburg, Herder. (206). f 1.85.

De bekende Bisschop van Rottenburg biedt hier den geestelijken een eigenaardig, maar door en door degelijk boek. Voor den prediker is het van groote waarde èn om de positieve gegevens èn om de kritiek, waarmede valsche of overdreven voorstellingen worden behandeld: „Die homiletische Literatur bietet traurige Belege, wie man in diesen Schilderungen sich vergreifen und die Linien nicht bloss des Geschmackes, sondern auch der dogmatischen Richtigkeit überschreiten kann".

Mgr. Keppler belicht het onderwerp van alle zijden; geeft den inhoud van het dogma en de verschillende bewijzen; de straf der arme zielen, hunne relatie tot ons en omgekeerd. Hij bespreekt de wijze, waarop wij hun ter hulpe kunnen komen, geeft teksten en schemata en besluit met een viertal preeken, die kunnen dienen als voorbeeld. Zonder twijfel heeft dit boek goede en groote waarde voor elken gewijden redenaar, wiens taak zal worden verlicht en wiens arbeid inderdaad vruchtbaar zal zijn, als hij zich voegt naar de wijze raadgevingen, rijke ervaring en grondig theologische kennis van Mgr. von Keppler. R. K. Pr.

Worlitschek (Ant.). Paulus und die moderne Seele. Fastenvorträge. 1914. Freiburg, Herder. (75). M. 1.80.

Zes voordrachten, welke gehouden werden „vor einem Grossstadtpublicum". Het doel, dat de conferencier door voordracht en thans door uitgave hoopte te bereiken, was: „Lass der grosse Völkerapostel etwas mehr Volksapostel werden".

De titels zijn: I. Die Persönlichkeit. II. Der Christusjünger. III. Der Weltmissionär. IV. Der Menschenknecht. V. Der Freudenreiche. VI. Der Leidensheld. — Mijn oordeel is, dat als studiemateriaal voor geestelijken dit boekje uitmuntend is, maar dat de voordrachten, gehouden zooals zij daar voor ons liggen, den toehoorders veel geestelijk voordeel zullen brengen, geloof ik niet. Het is daarvoor niet genoeg welsprekend en overtuigend, ofschoon het werkelijk zeer mooie gedeelten bevat. R. K. Pr.

GESCHIEDENIS

Wadham Peacock. Albania. London, Chapman & Hall. 7 s. 6 d.

Wie Albania nog tot een onderwerp van studie wil maken in deze troebele dagen, nu de onhandige vorst is gevloden en wellicht de toekomst van dit land afhangt van den Europeeschen oorlog, hij zal met belangstelling dit boek ter hand nemen.

De schrijver, verbonden aan het Engelsch consulaat, heeft door zijn verblijf in Scutari het volk en zijn karakter leeren kennen. Hij vindt het een goed land en een goed volk, vasthoudend aan zijn gewoonten en gebruiken. De politieke toestand moge wisselen en veranderen, de Albanees zal steeds dezelfde blijven, meent de schrijver.

Deze persoonlijke opinie kan men natuurlijk voor rekening van den schrijver laten; doch als men zijn boek heeft gelezen en tot de overtuiging is gekomen, dat hier iemand aan het woord is, die grondig heeft onderzocht en scherp uit zijn oogen gekeken, zal men in elk geval niet ontkennen, dat hij, meer dan anderen, grond had voor zijn oordeel. Dr. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Bas van Kesteren. O. Carm. Latijnsche citaten benevens eenige spreekwoorden en spreekwijzen met vertaling in het Nederlandsch en verklaring, 1914. Zevenbergen, A. Greven. (180) f 1.25.

Daar is een tijd geweest dat een auteur die zich respecteerde en geleerd wilde schijnen, zijn schriften behoorde te doorspekken met allerhande citaten, te pas of te onpas. Die dagen zijn voorbij en wij wenschen ze niet terug. Maar wij bezitten nu toch een ontzettende literatuur, die de moeite van het lezen wel waard is, doch zonder kennis van de honderden citaten niet of moeilijk is te benaderen.

Het boek van Bas van Kesteren is een dictionnaire, die den niet-latinist kan helpen in het ontcijferen van al die vreemde, latijnsche uitdrukkingen.

In een bibliotheek of leeszaal is het derhalve goed op zijn plaats en zal niet ongebruikt blijven. Dr. S.

Lange (Mr. H. J. de). De Vredesbeweging, 1914, Amsterdam, Van Looy. (28) 5 ct.

Wel klinkt als een bittere ironie de titel van dit boekje, nu bijna gansch Europa aan 't moorden en branden is geslagen! Doch het streven der pacifisten behoeft daarom nog niet te worden verworpen als een „groote illusie".

Op de eerste plaats behoort men te weten wat zij willen, alvorens men zich een oordeel aanmatigt. Mr. de Lange zet klaar en duidelijk het willen en wenschen der pacifisten uiteen, en daaruit blijkt, dat zij al heel gematigd zijn en met hun verlangens werkelijk niet buiten de mogelijkheid gaan.

Ik hoop dan ook dat velen dit geschriftje lezen. Zij zullen dan eenig begrip krijgen hoe de kosten voor de bewapening het leven omlaag drukken; hoe die uitgaven vaak worden opgedreven door gewetenlooze speculatie's van kanonnenfabrikanten (waarvan een ergerlijk staaltje wordt aangehaald); hoe de Regeeringen door het overdreven opjagen der uitrustingen in vredestijd, onvermijdelijk op den oorlog aansturen enz. enz. En als dat inzicht maar eenmaal gekomen is, zal zeker een grooter aantal sympathie gaan gevoelen voor het werken der beschaafden en edel denkenden, die den oorlogsgruwel zooveel mogelijk zoeken te beperken.

A. GIELEN

Haaring (P. J. A. M.) Leerboek der Beschrijvende Meetkunde met atlas. Amsterdam, H. Meulenhoff. Prijs, ingenaaid f 6.75 gebonden f 7.90.

Dit leerboek is voornamelijk bestemd voor degenen, die eene Teekenakte M. O. wenschen te verkrijgen.

De schrijver behandelt behalve de gewone rechthoekige projectie, de axonometrie en scheefhoekige parallelprojectie. Besproken worden de gebogen oppervlakken en ruimtekrommen in verband met de vraagstukken die hieromtrent in de Beschrijvende Meetkunde gesteld worden. Ofschoon het boek zich uit den aard der zaak niet op zulk en wetenschappelijk standpunt stelt als het leerboek van Prof. H. de Vries, is toch de behandeling, uit wiskundig oogpunt beschouwd, zeer bevredigend, zelfs zóó, dat degenen, die voor een akte wiskunde K_1 of K_5 studeeren, het boek met veel vrucht zullen gebruiken. 't Ware daarom te wenschen, dat de schrijver ook enkele paragrafen over de perspectief had ingelascht. De wijze van voorstellen is eenvoudig en duidelijk; noodelooze omhaal van woorden is vermeden. De bijbehoorende atlas is met bijzondere zorg bewerkt en allerkeurigst uitgevoerd. Tal van vraagstukken verhoogen de bruikbaarheid van het boek.

H. VAN DINTER

Verzameling van brieven en requesten, alsmede aanwijzingen van allerlei aard voor betrekkingzoekenden. 1914. Amsterdam, Van Hees. (75) f 0.50.

Op het schutblad staan de verlokkende woorden: Van armoede tot rijkdom of hoe solliciteer ik met succes? Zoo'n vaart zal het nu wel niet loopen, maar de schrijver geeft toch inlichtingen, die menigeen wel eens te pas kunnen komen. De verzamelaar spreekt over plaatsingbureaux, persoonlijke voorstelling, over verhouding van werkgevers en werknemers (d. z. bepalingen uit de nieuwe arbeidswetgeving), geeft modellen van brieven in eigen en vreemde talen enz. enz. Daar loopen heel banale opmerkingen tusschen door, maar er zit toch wel iets tusschen deze bladzijden dat bruikbaar is.

JOS. MENTEN

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Aho (J.) Marja. Utrecht, Honig (239).

Het gaat over Juhu, een ouden man; over Marja, zijn veel jongere vrouw; en die jonge vrouw gaat er natuurlijk van door, in dit geval met een viezen Rus, die er „Zomerliefjes" op nahoudt.... In deze ernstige, droeve tijden voel je het nog feller dan anders, als het publiek zulke domme, onzinnige en slechte boeken worden aangeboden, en je wenscht èn scribent èn uitgever van harte toe, dat er geen enkel exemplaar van verkocht wordt. Dàt is voor die twee wel geen winst, maar het is een winst voor het publiek zulke dingen niet te lezen.

M. WALRE

Delft (A. van). Saul en David. Bijbelsch drama. 's Bosch, Teulings. (115) f 0.60.

Daar valt veel te roemen in dit drama: het onderwerp en de behandeling. De personen zijn zuiver geteekend, de karakters goed uitgebeeld — en het geheel staat zeker ver boven wat ons gewoonlijk wordt aangeboden.

Toch geloof ik, dat door den „gewonen man" dit stuk uiterst moeielijk zal worden begrepen. Dat ligt niet zoozeer aan de handeling als wel aan het sententieuze, het beknopte, het Tacitusachtige van de uitdrukking.

Ik wil niet beweren, dat de taal niet goed is, — integendeel! Maar ik geloof, dat zij moeilijk verstaanbaar is in het algemeen. Enkele uitdrukkingen vind ik af te keuren, b.v. het brabantsche: „in 'nen hoek" en „de brand laait in *versche* vlagen". Maar het drama mag er zijn en blijde worden begroet.

WILLEM MERKELBEEK

Delft (A. van). De dorre boom. Evangelisch-Joodsch karakterspel. 's Bosch, Teulings. (71) f 0.50.

Wat ik zeide van Saul en David, geldt in nog hoogere mate van dit karakterspel. Opvatting en taal vallen te prijzen, maar het stuk is niet genoeg bevattelijk. Op iedere bladzijde komen gedachten en uitspraken voor, die in de H. Schrift hun analogie hebben, zooals blijkt uit de talrijke verwijzingen aan den voet der bladzijden. Men moet echter niet vergeten, dat dit alles verloren gaat voor den toehoorder, die (op weinig uitzonderingen na) van deze toespelingen geen flauw vermoeden zal hebben.

Doch de dichter zelf heeft blijkbaar geschreven voor een ontwikkeld publiek. „Dit spel", zegt hij, „bedoelt het Joodsche

volkskarakter te teekenen in zijne houding tegenover Christus, naar den zin en voorstelling der Evangeliën". Dan vervalt natuurlijk onze opmerking en geven wij gaarne toe, dat voor zulke intellectueelen, wier kring echter zeer klein is, de opvoering een feest kan zijn. WILLEM MERKELBEEK

François (J. H.). Waar de gamelan klinkt.... Amersfoort, Valkhoff. (243).

Theo de Weerd kreeg als pas gediplomeerd boekhouder eene aanstelling op Semarang. Het kantoor was bevolkt door een directeur (een Europeaan), een boekhouder, adjunct-boekhouder en klerken (allen bruintjes). Theo voelde veel voor die donkerkleurige luidjes en op gevaar af van door zijn Europeesche omgeving te worden genegeerd, verkeerde hij druk in die versmade kringen.

Op reis had hij kennis gemaakt met eene heilsleger-luitenante, een meisje van goede familie, wier verschijning indruk maakte op den jongen man. Nu wilde het zijn, dat zij werd overgeplaatst naar Semarang en het gevolg was, dat Theo trouw de bijeenkomsten bezocht. Tine deed alles om hem te bekeeren en niettegenstaande de spotternijen zijner vrienden, nam Theo plaats op het zondaarsbankje. De gedachte aan de luitenante hield hem terug van het kwaad (?).

Nu gebeurde het, dat de eerste boekhouder overleed en hem die plaats werd aangeboden, maar Theo smeekte den directeur een zijner bruine klerken te begunstigen, die er meer recht op had. Theo koesterde bovendien heel andere plannen; hij wilde Tine ten huwelijk vragen en zich speciaal wijden aan de belangen van het heilsleiger. De commandant van deze inrichting wenschte hem als secretaris aan zich te verbinden. Het voorstel werd aangenomen; Theo ging naar Tine welgemoed en kwam daar tot de ontdekking, dat zij alleen zijn ziel had liefgehad.... Nu ze hem gered wist, achtte zij hare roeping vervuld en trok zich terug uit het leger des heils.

Dit alles vertelde ze Theo doodkalm. De arme jongen ging heen en „bedacht zich, dat er boven, rechts van den weg, een Chineesch graf lag, waar hij vroeger wel geweest was. Daarheen ging hij. Op den kilvochtigen steen van het graf spreidde hij zijn jas, die nat was en dik bemodderd. Toen ging hij zitten...."

En de stakkerd zit er misschien nog. Hij is echter te weinig sympathiek om een expeditie uit te rusten en hem te gaan zoeken.

Het boek deugt niet; lage hartstochten wriemelen als een hoopje slangen door elkaar en maken de lectuur onveilig. M. WALRE

Hue (Gustaaf). De Jagers van den Koning. Naar het Fransch. 2 dln. 1214. 's Bosch, H. Berger.

Een boeiende roman uit de veelbewogen tijden van de Fransche revolutie. Wij kunnen dit boek aan alle bibliotheken aanbevelen.

Rutten (Felix). Onder den rook der Mijn. 1914. Amsterdam, Veen. (180). f 0.50.

Door dit verhaal wordt de „Gele Bibliotheek" verrijkt met een goed deeltje. Wat Rutten ons hier biedt is, dunkt mij, wel echte „heimatskunst", die wij zoo heel weinig te genieten krijgen in ons land.

Dit is het boek van een dichterlijken Limburger, wien het smart en grieft, dat zijn prachtig land ondergraven wordt door mijnwerkers en de bevolking om „geloof en zeden" wordt gebracht door de woeste horden van delvers, die hier werk komen zoeken.

Ik geloof stellig, dat Rutten in dit genre zeer goed werk zal kunnen leveren, doch op ééne voorwaarde. Waar hij de natuur beschrijft bewonderen wij zijn plastische, suggestieve taal, en die moet hij behouden. Waar hij echter eenvoudige menschen laat spreken, brengen de beeldrijke taal en de poetische gedachten ons buiten de werkelijkheid. Zoo vind ik, dat Hary, de jonge schoolmeester, zich wel op wat al te hooge cothurn beweegt en zijn verloofde, een boerinnetje, heeft zeker niet geantwoord op de vraag vau Hary, waar ze hun „haard zouden bouwen", met deze ontboezeming: „Waar korenvelden zijn, weidebloemen voor de deur, vruchtboomen over het dak en leeuwerikken". Maar wij zijn toch dankbaar voor dit boek en bevelen het gaarne onzen lezers aan. A. GIELEN

Veen (Jos. van). De wonderbare historie van den laatsten Uilenspiegel. 1914 (175).

Alleen om den lezer te waarschuwen laten wij den titel van dit boek hier afdrukken. Het is een ordinair pamflet, vol haat en zonder zweem van talent geschreven door een afvallige. Zelfs de anti-clericale kranten hebben het met dédain op zij geschoven.

WILLEM MERKELBEEK

Alcock (Deborah). De Savoysche pleegdochter. Een verhaal uit de dagen van Calvijn's strijd in Genève. 1914. Kampen, Kok. (316) f 1.90.

Een specifiek protestantsch boek, dat wij niet kunnen aanvaarden als middel tot leering of ontspanning. WILLEM MERKELBEEK

Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.) Limburgiana. Amersfoort. Valkhoff & Co. (241) f 1.50, geb. f 1.90.

In een vroegere beoordeeling hebben wij reeds de talenten van dezen schrijver geprezen. Want hoe onsympathiek ons ook was zijn *Madonna,* („een gruwelijk leelijke verkrachtingsroman", erkent zelfs De Hofstad van 5 September, het blad waarin Spuistrater zijn zoutelooze en soms onfatsoenlijke grapjes presenteert) het talent viel niet te loochenen. Beter nog was *De Heks van Heinsbroeck,* dat, naar onze schatting tenminste, weer overtroffen werd door *Een Offer,* waarin uitmuntende bladzijden voorkomen.

Wat nu betreft deze *Limburgiana,* wij krijgen hier een overzicht van L. H.'s kunnen en pogen, en het heeft ons zeer voldaan.

De inhoud bestaat uit kleine schetsen en novellen, soms gewoon grappig, dikwijls goed geestig, maar altijd bewonderenswaardig werkelijk en echt.

Vooral zij, die eenige kennis hebben van het Limburgsche volk, luimig en hartstochtelijk, gemoedelijk en ruw straks, zullen deze *Limburgiana* naar verdienste weten te waardeeren.

Een vraag? Wat moet dat Nirwana op blijdz. 172. Allons donc!

M. WALRE.

Oudshoorn (J. van). Willem Mertens' levensspiegel. Rotterdam, Brusse. 1914.

Een boek van ontucht, niets dan ontucht in allerlei mensch-onteerende vormen. Ik begrijp niet hoe een gezond mensch zulk een akelig nauwkeurige anatomie kan geven van een perversen wellusteling. *Willem Mertens' levensspiegel* is een schandelijk, weerzinwekkend boek. WILLEM MERKELBEEK

DUITSCH

Heyking (Elisabeth von) Tschun. Berlin, Ullstein.

Ziehier het kort verslag: Chineesche jongen, wordt horloge-makersleerling te Peking, strijd als Christen tegen de Boxers. Hij vindt de Europeanen beter dan de Chineezen, of liever: waant hen beter. De jongen treedt als boy in dienst bij een dame, vindt nu gelegenheid de Europeanen van meer nabij te zien, wat niet in hun voordeel is. Hij begint hen te haten, keert terug naar zijn volk, strijdt tegen de Christenen. Klaarblijkelijk is het, dat deze dame, bekend reeds door hare *brieven, die hem niet bereikten,* juist niet heel vriendelijk staat tegenover het Christendom. Christelijke lezers dus ook niet tegenover haar.

Nathusius (A. von) Ich bin das Schwert. Leipzig, Reiszner.

De Duitsche kritiek was verontwaardigd over dit boek of spotte ermêe. Spot is genoeg, verontwaardiging zou te veel eer zijn voor dezen doldriftigen, volkomen waardeloozen roman, waarin een zekere Renate von Falkenhain optreedt als een suffragette-furie, zooals de wereld in werkelijkheid nog niet gezien heeft.

Spitteler (Carl) Meine frühesten Erlebnisse. Jena, Diederichs.

Wat 'n geheugen moet die man hebben. Hij vertelt van zijn ondervindingen der eerste vier jaren alsof hij zijn eigen grootvader is geweest. En daarom heeft de lezer dan ook herhaaldelijk een gevoel alsof hij door den schrijver eenvoudig voor het lapje wordt gehouden.

FRANSCH

Behaine (R.) LES SURVIVANTS; wij willen niet beweren, verre van daar, dat deze schrijver geen talent heeft, maar wij mogen

ook niet verzwijgen, dat in zijn boek bladzijden voorkomen, die men liever ongeopend laat. — **Clairvaux** (V.). LE MANTEAU DE BURE; ziekelijk en ontzettend onbeduidend. — **Ghilini** (H.) LE MANCHOT. Deze uitgelaten mijnheer wil klaarblijkelijk geestig zijn en wordt banaal, grof en heel dikwijls onfatsoenlijk. Het is wel wat zacht uitgedrukt, maar de lezer zal genoeg begrijpen, dat wij het boek verwerpen. — **Bosny** (J. H.) LA FORCE MYSTÉRIEUSE; wij hebben van dezen auteur wel boeken met plezier gelezen, ofschoon hij zeker niet kan gerekend worden tot de voornamere schrijvers. En met dit bedenksel zal hij niet veel glorie winnen. Een planeet, die onze aarde voorbij holt, veroorzaakt allerlei onhebbelijkheden, de menschen worden waanzinnig en doen buitengewoon mal. Als het ding eindelijk voorbij is en ook de gevolgen van deze verschijning, gaat alles weer normaal, veel beter zelfs dan vroeger. Zoowel de wetenschapper als de letterkundige zal dit fantastische grilletje als een dwaasheid verwerpen.

Beaunier (A.) La Révolte. Paris, Plon. 3 fr. 50.

Zeer lang, nogal ingewikkeld, en voor een roman zwaar op de hand. Ik kan nu ook niet zeggen, dat alles, wat de schrijver voorstelt, heel zuiver is. Maar als sociale studie heeft het werk zijn waarde, en volwassenen zal het boek, dat druk besproken en wel wat overdreven geprezen werd, belangwekkend lijken. In elk geval méér dan een gewoon ontspannings-romannetje.

FRANÇOIS CLAIRDON

Bouzinac Cambon. Marie de Mireul. Paris, Grasset. 3 fr. 50.

Het verhaal heeft mij geen genoegen gedaan, behalve op het einde: toen het uit was. Ik heb gelezen uit plicht om anderen te kunnen inlichten, uit heel vrije keuze zou ik het zeker niet doen. 't Is zoo neerdrukkend droevig en tevens irriteerend. Droevig om de wreede lotgevallen die de heldin treffen, en irriteerend, omdat wij telkens moeten erkennen, dat zij door haar weergalooze domheid en onhandigheid, door haar verkeerde godsvrucht, zelve schuld is van veel droevigs, dat haar overkomt. Een jong priester, die ten val komt door zijn wereldschen zin, is ook al een figuur, die ons niet bizonder aanstaat. Ah, neen!

FRANÇOIS CLAIRDON

Mille (Pierre) Le Monarque. Paris, Calmann. 3 fr. 50.

Een echte Franschman is hier aan het woord, tintelend van geest en vernuft. Het is een boek dat men leest van het begin tot het einde, zonder een bladzijde over te slaan. En dat zegt veel!

FRANÇOIS CLAIRDON

Nion (Fr. de) L'Agonie de l'Aigle. Paris, Flammarion. 3 fr. 50.

't Is zeer romantisch en nogal onwaarschijnlijk. Maar de auteur vertelt zoo levendig en lustig, dat men het toch gaarne leest, tot lezen bijna gedwongen wordt. Het speelt in den tijd van Napoleon,

en wij zien het keizerrijk onder gaan. Wij zien de worsteling van Frankrijk en Duitschland. L'histoire se répète! H. v. d. Z.

Reyne (Julien) La Tête d'ivoire. Paris, Lemerre. 3 fr. 50.

Julien is een dame; de roman zelf zou het verraden, indien wij het niet van elders wisten. Een zekere René, een dichter natuurlijk, want practische menschen zouden zich verstandiger hebben gedragen, raakt verliefd... ja, eigenlijk op drie juffrouwen te gelijk. De eene is vroom, de andere is verrukkelijk, de derde is al te wereldsch. Welke zal hij kiezen? Zijn keuze wordt gevestigd, heel toevallig op de eerste. En dan verneemt ineens de stakkerd, dat zij een onecht kind is. Om dat goed te maken zet hij een revolver tegen zijn geborneerde hersens, en schiet... en blijft leven. Maar voor heel zijn leven is hij verminkt, hij derft het licht der oogen. De eerste juffrouw maakt zich uit de voeten en trekt naar een klooster, maar de tweede snelt toe om den blinde te leiden op zijn levenspad. Hoe komen ze eraan? FRANÇOIS CLAIRDON.

Lafon (A) La Maison sur la rive. Perrin, Paris.

Deze roman is van den schrijver, wiens *l'Elève Gilles* indertijd zoo zeer de aandacht trok, geeft hier het dagboek van een jong meisje, gedurende de enkele maanden, die verloopen tusschen haar thuiskomen van het pensionaat tot haar huwelijk. Zooals men weet, zien Fransche ouders het als een soort van plicht in, hun dochters zoo spoedig mogelijk tot haar bestemming te brengen.

Het gegeven is schraal, de draad zeer dun, maar de behandeling van het schier onbeduidende onderwerp verheft het tot een waar kunstwerk van teere schoonheid en subtiel zielebeweeg.

Lucille heeft een fijn besnaarde ziel, elke ademtocht, elke sensatie, hoe vluchtig ook, doet haar innerlijk wezen trillen en geeft een zachten melodieuzen klank. Vanuit haar kamertje in het oude huis, hoog boven de rivier gelegen, ziet zij elke verandering in den hemel, die zich boven het breede water koepelt; elke schaduw, elke lichtspeling vindt een echo in haar hart. Meisjesgedachten, illusiën, idealen, maar in de algemeen menschelijke sfeer met veel talent en teer gevoel verplaatst. De zielstoestand van dit vrome kind doet denken aan dien van Eugenie de Guèrin — haar dagboek is misschien een navolging van het beroemde Journal — in elk geval is het er zeker door geïnspireerd. Evenals haar geniale zuster vindt Lucille in alles wat zij ziet of hoort, gelegenheid, haar ziel omhoog te heffen tot God. Excelsior is haar leuze in alles, de leidende gedachte van al haar daden en gevoelens. Men moet het boek dus lezen om zijn mooie taal, rijke gedachten en prachtige natuurbeschrijvingen. Het verhaal zelf, zeiden wij reeds, is tamelijk onbeduidend. Na een korte dweperij met den vriend van haar jeugd, die een geheel andere richting uitgaat, besluit Lucille den man te huwen door haar ouders voor haar bestemd, een huwelijk dat niet alleen materieele voordeelen oplevert voor haar ouders,

maar ook de geestelijke belangen van haar stadje ten goede zal komen. Bij gebrek aan liefde, hoopt zij door achting en vriendschap voor haar aanstaanden man, gelukkig en nuttig te worden.

Een echt Kath. roman en waardig tegenhanger van Bauman's Baptême de Pauline Ardel. M. S.

TIJDSCHRIFTEN

Tooneelgids, Tijdschrift, verschijnende zesmaal per jaar met bijvoegsel. 3 fr. 60 per jaar. Druk: V. van Loo, Hoopstraat 9, St. Jans Molenbeek.

Dit Tijdschrift is het orgaan der muziek- en tooneelboekerij te Tienen, en zal bij leden en bestuurders van liefhebberij-tooneel in ons land, zeker welkom zijn.

In het bijvoegsel worden in het kort telkens een groot aantal zang- en tooneelstukken beoordeeld en duidelijk aangegeven of zij geschikt zijn voor een Katholiek tooneel. Doch daar is meer: „Het was van den beginne af aan de bedoeling en de betrachting van het bestuur der A. T. B den *Tooneelgids* tot een tijdschrift te maken, dat niet enkel zijn aandacht zou leenen aan de kritiek der tooneelstukken, doch zou gewijd zijn aan alles wat het tooneel aanbelangt, dus mede aan de kunst en de geschiedenis van het tooneel, beide in de ruimste opvatting van het woord". Dat programma heeft de redactie goed ten uitvoer gebracht. Al wat van eenig belang kan zijn voor het tooneel wordt in artikelen besproken, b.v.: *de ademhaling, het spreken, stemvorming, tooneelkritiek, het Mariaspel te s'Hertogenbosch, Draperietooneel* enz. enz., te veel om hier op te noemen, maar niet te veel om door gezelschappen, die iets goeds willen geven en niet opzien tegen ernstige oefening, eens terdege te worden bestudeerd.

Wij bevelen dit Tijdschrift, als voor ons goede België de tijden weer minder droef zijn geworden en het werk kan worden voortgezet, al onze tooneelvereenigingen ten zeerste aan en twijfelen niet, of allen, die onzen raad volgen en een abonnement nemen, zullen ons voor deze inlichting dankbaar zijn.

VOOR DE JEUGD

Feith (Jan) Twee kleuters in een vliegmachine. Kindervertelsel met zwartjes. Gouda, G. B. van Goor en Zonen f 1.10 of 1.50.

Ik heb mijn kleine meisje dit verhaal voorgelezen en ze vroeg me: „zaten ze heusch in een vliegmachine toen ze droomden, hê wat echt". Mijn oudste van 12 jaar moet nu de mooie muziek van J. P. J. Wierts instudeeren en mijn heele kindertroepje de

aardige liedjes die Loovendaal maakte, van buiten leeren. Dan zullen ze dubbel genieten van de teekenachtige zwartjes.

Krienen (Ch.) Zijn wensch vervuld. Utrecht A. W. Bruna en Zoon (262 met platen.)

Een prettig boek voor jongens van 12 jaar. Ze zullen misschien wel een beetje jaloersch zijn op den hoofdheld van dit verhaal die met den nu reeds overleden Leo Steijn een vliegtochtje mocht meemaken. En de jongelui, die dit boek lezen, wensch ik 't zelfde succes als Willem heeft n.l. No. 1 in het examen.

Krienen (Charles) Zonnebloemen. Vertellingen voor School en Huis. Gouda, van Goor f 1.40, prachtband f 1.90.

Serie I: Vertellingen voor kinderen van 7 tot 9 jaren. Serie II: voor kinderen van 9 tot 11 en Serie III voor kinderen van 11 tot 14.

Met medewerkers van verschillende, gunstig bekende schrijvers van kinderboeken, als: Bloemink, de Vletter en anderen, geeft Ch. Krienen ons een rijken schat van verhalen, bizonder geschikt om het jonge volkje te boeien.

De mooie bandteekening en aardige platen verhoogen de aantrekkelijkheid dezer uitgave, die wij gaarne aanbevelen.

Daar komt echter een staaltje van heldhaftigheid voor in het verhaal *Voor de tweede maal,* dat niet in den haak is. Guus, om zijn vriend Daan te redden, liegt heel vrijmoedig en zegt: ik heb het gedaan. Ik dacht daarbij aan het verhaal van den Belg, die ook, tegen de waarheid in, beweerde te hebben geschoten op den vijand. Hij zelf werd gefusilleerd... en de andere mannen, die vrouw en kinderen hadden, bleven gespaard. Het is eigenaardig, dat de grootmoedigheid van zulke menschen onze bewondering zoo zeer opwekt, dat wij het ongeoorloofde van hun daad eigenlijk vergeten. Toch... het mag niet. Het doel is goed, maar het middel is kwaad, derhalve...!

Turner (Ethel) Utrecht A. W. Bruna en Zn. Ing. f 1.—, geb. f 1.50

Bobbie is een echt leuke robbedoes die haar jongensnaam alle eer aandoet; maar toch ook als een echt aanstaand huisvrouwtje probeert op te treden.

Voor meisjes van 12 jaar en ouder een heerlijk boek.

De werken van Ethel Turner zag ik wel gaarne een plaatsje veroveren in onze schoolbibliotheken. Die kinderfiguren zijn zoo mooi geschetst, echt natuurlijk, niets aanstellerig.

VARIA

Eene bekentenis. René Lote heeft onlangs een boek geschreven *Du Christianisme au Germanisme.* Bij een volgende gelegenheid komen wij uitvoeriger terug op deze uitgave. Maar wij kunnen ons niet onthouden nu reeds het volgend citaat te geven van

G u s t a v F r e y t a g *(Preussen und Deutschland. Betrachtungen eines Stockpreussen. Grenzboten 1849. Nr. 6.*

„Si la conviction vient aux Prussiens, que les vieilles frontières, le vieil état de choses ne suffit plus, que la Force que nous sentons en nous a besoin de plus larges espaces et d'un libre mouvement, alors nous prendrons de gré ou de Force ce dont nous avons besoin.... Ceci n'est par une menace, ce sera une nécessité pour ceux que nous contraignons, et ce sera pour cette raison notre bon droit". — Het is kras, maar het is uitgekomen.

Anna Freiin von Krane, de bekende Katholieke romanschrijfster, gaat in de *Germania* te keer op een wijze, die wij van haar niet hadden verwacht, tegen de vrouwen en meisjes, welke voor de ongelukkige Fransche en Belgische gevangenen meer medelijden en belangstelling toonden dan voor de Duitsche gewonden.

Ter inlichting. Wie wat dieper wil doordringen in den toestand van Europa, kan merkwaardige voorlichting vinden in verschillende afleveringen van *Le Correspondant* o.a.: *Comment les Balkans de sont transformés malgré l'Europe* (10 Mai 1914). — *L'évolution roumaine* (25 Mai 1914). — *L'Europe et l'Albanie* (10 Juin 1914) — *La Nouvelle Serbie* (10 Juillet 1914). — *La Nouvelle Grèce* (25 Juillet 1914). *L'Esprit et la situation en Angleterre* (15 Avril 1914). — *La Bulgarie au seuil de la guerre européenne* (25 Avril 1914).

Op den dood van Z. H. Paus Pius X. T h e T a b l e t stelt het voor alsof God, de Vredekoning, bij het uitbreken van den barbaarschen oorlog, zijn gezant terugroept:

King Christ, the Prince of Peace, said, when He saw
That man with man, and thus with Him, made war,
Be My ambassador recalled!" So, then,
„The Pope is dead", report bewildered men.

Voorspellingen. Zooals pleegt te geschieden, worden ook thans weer allerlei oorlogsvoorspellingen opgerakeld. En het is wondervol te zien hoeveel bijgeloof er nog heerscht, zelfs in verlichte kringen.

Carmen Sylva. Deze koningin heeft vroeger gezegd van de Staatkunde, wat nu door de feiten, die den oorlog voorafgingen, wel scherp bevestigd is: „De Staatkunde gelijkt op de woestijn; een windvlaag doet een reusachtigen berg ontstaan en de bedriegelijke luchtspiegelingen zijn er even talrijk als gevaarlijk".

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

De vraag, die wij stelden in ons voorlaatste nummer was deze: Welk is het mooiste Hollandsche boek (niet alleen roman) dat door u gelezen werd. Wij hebben 83 antwoorden ontvangen, minder dan wij verwachtten met het oog op onze talrijke abonné's. Doch de inhoud der antwoorden was nog meer teleurstellend dan het te kleine aantal. Uitgezonderd een twintigtal, die noemen Vondel (zonder nadere aanduiding) Alberd. Thijm (vooral de Vondelportretten) en Broere, geven de anderen slechts op vertalingen (waarnaar wij niet vroegen) of zeer onbeduidende romannetjes, die werkelijk de vermelding niet waard zijn.

Dit bevestigt ons in het vermoeden, dat er veel, maar slecht gelezen wordt. Wij hopen dan ook eens in de gelegenheid te zijn de titels op te noemen van de Meesterwerken der wereldliteratuur en de aandacht te vestigen op boeken, waarnaar ieder ontwikkelde het eerst moest grijpen.

Ontspanningslectuur kan goed zijn, maar staat niet hooger dan een partij biljart of een rijtoertje. Ze beoogt, als deze wijzen van vermaak, dan ook geen ander effect.

Maar wie nu waarlijk van lectuur meer verlangt dan een onschuldige ontspanning, kan al die dingetjes, voortgebracht door menschen, die niets hebben te zeggen en bijna Nederlandsch kunnen schrijven, gerust ter zijde leggen.

Hij behoort eerst eens te weten wat de moeite van het lezen waard is, en niet te hooi en te gras zich boeken aanschaffen, die enkel als voortbrengselen zijn te beschouwen van de gewone boekenindustrie, welke heeren en dames, gelijk wij vroeger reeds zeiden, eene welkome bijverdienste verschaft.

CORRESPONDENTIE

H. T. te R. De kwestie is moeilijk te beantwoorden in het algemeen, daar te veel afhangt van het individu. Daarom geloof ik, dat deze het best zal doen, naar eigen smaak en verlangen, eene keuze te doen uit het groot aantal boeken door Boekenschouw gerecenseerd.

MEVR. H. A. B. te G. Die beide Engelsche tijdschriften bestaan nog. Doch daar Magazines werden gevraagd, hebben wij die niet genoemd, denkend dat geïllustreerde tijdschriften van niet-wetenschappelijken inhoud werden gevraagd.

E. BR. te O. Het beste wat u nemen kunt in voorgesteld geval, is: *Etudes* of ook *Le Correspondant* tweemaandelijks, per jaar 35 fr. 31 Rue Saint-Guillaume VIIe). Voor Engelsch: *The Month* (kan prijs niet opgeven; iedere boekhandelaar zal u helpen). Heel goed ook *The Tablet* (wekelijks. 5 d. bij Post 5$^1/_2$ d., voor buitenland is prijs niet opgegeven. Informeer 19 Henrietta Street, London.) Duitsch: *Stimmen aus Maria-Laach* (10 maal per jaar. Herder, Freiburg).

W. SCH. te H. Het boekje over den vrede, dat wij in dit nummer recenseeren onder: opvoeding en onderwijs, zal u geven wat u verlangt. Het is kalm en zakelijk geschreven.

MEVR. Z. te A. Wij vinden het met u hoogst onverantwoordelijk om het hoofd van kleine kinderen door dergelijke oorlogslectuur op hol te brengen. Ook de kiekjes in onze geïllustreerde tijdschriften, die een blik geven op de jammeren en verwoestingen, behooren niet onder de oogen der kinderen te komen. Wil men het niet laten om paedagogische redenen, dat men het dan late uit een gevoel van beschaamdheid.

H. V. P. te B. Als de omstandigheden gunstig zijn hopen wij de lezers van ons Tijdschrift in den loop van het volgend jaar een boek te kunnen aanbieden.

N. W. te S. Kan het boek, dat u bedoelt, niet zijn *The Economic Organisation of England* door William James Ashley. Longmans, London, 2 s. 6 d. Ik heb het niet gelezen, doch zag er een aankondiging van.

MR. R. te M. Ik zie geen aanleiding daartegen te protesteeren. Het zou onbegonnen werk zijn, want de eene krant liegt in deze omstandigheden nog harder dan de andere. Maar ze worden door de internationale nieuwsfabrieken zelf bedrogen.

H. V. D. B. te S. Men zegt dat die man niet goed wijs is. We hebben redenen dit gerucht te gelooven, en doen het te liever, wijl het de eenigste verontschuldiging voor hem is.

L. V. te BR. Uw plan is goed en op die wijze kunt u zich uitstekende lectuur verschaffen. Wat uw tweede voorstel betreft: ik kan u verzekeren dat de Vereeniging G. en W. niet van plan

is een filiaal op te richten als er niet een competent bestuur zou zijn, dat zich verantwoordelijk stelt voor de uitgifte van boeken. Alle boeken, dat is toch klaar als de dag, zijn niet voor iedereen geschikt en wij kunnen het oordeel over die al of niet geschiktheid onmogelijk overlaten aan den eerste den beste.

E. B. P. te Z. Wij verwijzen u naar het voorgaande. Overigens valt het niet te betwijfelen dat de Vereeniging Geloof en Wetenschap te Amsterdam door haar nieuwe regeling van de laatste twee jaren, voor u het aangewezen adres is. Elk pensionaat zouden wij zelfs aanraden met haar te onderhandelen over de wijze, waarop boeken kunnen betrokken worden. Adres: Heerengracht 415, Amsterdam.

HET EXAMEN ENGELSCH M. O.

De hier volgende lijst is opgesteld ten dienste van candidaten voor bovenstaande Akten en bedoelt dus *niet* aan te wijzen, welke meesterwerken der Engelsche letterkunde het geschiktst zijn voor ontspanningslectuur, hoewel vele der aanbevolen romans tot dat doel dienen kunnen. Nog minder mogen de hier aangegeven werken beschouwd worden als een lijst van boeken, welke iedereen gerust ter hand kan nemen.

Voor de Akte *A* vordert de wet behalve de parate kennis van taalkundige regels, idioom en klankleer, ook een habitueele bekendheid met de taal, bestaande in vlot spreken en goede uitspraak. Dit laatste vereischte maakt een tamelijk langdurig verblijf in Engeland minstens wenschelijk. Aan de Universiteit van Oxford wordt elken zomer een vacantie-cursus voor buitenlanders gegeven, waarvoor onze regeering zelfs eenige beurzen beschikbaar stelt. Deze lessen worden evenwel slechts gedurende een paar weken gegeven; dus voor candidaten M. O. te kort. Sommige candidaten slagen er in een positie te krijgen aan een school of op een kantoor in Engeland, waardoor een langer verblijf wordt mogelijk gemaakt zonder overgroote onkosten. Daar het beschaafd-Londensch als standaard-taal geldt, verdient een verblijf in Zuid-Engeland de voorkeur.

I. Het *schriftelijk* gedeelte van het A-examen bestaat enkel uit een tamelijk moeilijke vertaling uit het Hollandsch in het Engelsch, welke dus bezwaarlijk rechtstreeks kan worden voorbereid. Kennis van grammatica en idioom, alsmede een flinke woordenschat zijn onmisbare en voldoende vereischten. In het door Eijkman uitgegeven *The A and B certificates* (Noordhoff f 1.25) vindt men de opgaven van een dozijn jaren met vertaling, gevolgd door een stel examen-vragen.

II. Het *mondeling* examen omvat spraakkunst, idioom en klankleer.

A. *Spraakkunst.* Als basis neme men de bekende Roorda II en Stoffel III, dit laatste vooral om de practische thema's. Daarop werke men dan voort met de volgende meer uitgebreide werken. Het zal nauwelijks noodig zijn op te merken, dat men deze grammatica's niet achtereenvolgens van begin tot einde moet doorstudeeren, maar men neemt één bepaald onderdeel der

spraakkunst, b.v. het lidwoord, het gebruik der tijden, enz. en puurt dan zijn honing uit de verschillende werken [1]).

Roorda, *Dutch and English compared,* deel I, Noorhoff, f 1.90.
Günther, *A Manual of Engl. Pronunciation and Grammar,* Wolters, f 2.75, 2e editie. Dit werk bevat behalve de eigenlijke spraakkunst een elementaire en verstaanbare klankleer plus uitgebreide uitspraakregels, welker theoretische kennis ook gevorderd kan worden.
Kruisinga's *Grammar.*

Onions, *An Advanced English Syntax* (Sonnenschein, Londen 1.65) behandelt in tegenstelling met de reeds vermelde werken, uitsluitend de syntaxis of zinbouw en munt daarenboven uit door logische inrichting en helderheid, redenen waarom geen candidaat mag nalaten dit boek door te lezen.

Om te raadplegen verdienen aanbeveling:

* De met een sterretje gemerkte boeken zijn niet noodzakelijk.

Poutsma, *A Grammar of late modern English.* Noordhoff, 2 dln. f 7.25.
Sweet, *English Grammar.* Oxford, Clarendonstreet, 2 dln. f 6.85 en f 2.30.

B. *Idioom* is eigenlijk niet uit boeken te leeren. Hier toch komt het aan op een paar „Engelsche ooren", die meer waard zijn dan boekenkennis, doch ook enkel door verblijf in het buitenland te verkrijgen zijn. Om, zooals op het examen geëischt wordt, vlot een gegeven woord door equivalenten te kunnen vervangen, dient men b.v. **Günther,** *English Synonyms* (Wolters f 3.50) bij het lezen van nieuwere schrijvers voortdurend ter hand te nemen.

C. *De klankleer,* hoewel op zich zelf niet moeilijk, is voor velen een struikelblok. De gevoelens der erkende auteurs loopen uiteen en eigen proefnemingen zijn verre van onfeilbaar.

Sweet, *A primer of phonetics,* Clarendon, f 2.30, is langen tijd *het* standaardboekje geweest en blijft nog onmisbaar, hoewel Sweet thans veel tegenstanders telt.

***Roorda,** *Klankleer* (f 1.25), is een goed verstaanbare bewerking van **Sweet.** — **Rippman,** *Elements of phonetics,* Dent, Londen, f 1.60, is eenvoudiger dan **Sweet.** — ***Soames,** *Introduction to*

---

[1]) Achter de boeken wordt telkens de winkelprijs vermeld. Wie geluk aan slimheid paart, kan wellicht veel goedkooper terecht op uitverkoopingen of bij oud-leeraren.

In het Weekblad voor Gymn. en Middelb. Onderwijs en andere pædagogische bladen worden geregeld gebruikte boeken te koop aangeboden.

the study of phonetics (f 3.90) heeft thans veel gezag. — ***Lloyd,** Northern English,* (f 1.95), waarin het Noord-Engelsch (dus niet het standaard-dialect) ontleed wordt in een van Sweet afwijkende terminologie en methode. — ***Trautmann,** *Kleine Lautlehre,* f 3.15. — ***Western,** *Engl. Lautlehre,* f 1.30, heeft eenige afwijkende vues, o. a. over de ā.

II. Het B-examen omvat herhaling van de A-stof, historische grammatica en geschiedenis der letterkunde. Van deze laatste moet elke candidaat één tijdvak speciaal doorzocht hebben.

A. *De historische grammatica* sluit in: Gotisch, Oud- en Middel-Engelsch.

1. Voor het Gotisch is een doelmatig handboek: **Braune,** *Gotische Grammatik,* Halle, Niermeyer, Mk. 2.60 of ook: ***Wright,** *Primer of the Gothic language,* Clarendon, 4 sh. 6 d.
2. Voor Oud-Engelsch (of Angelsaksisch): **Sievers,** *Abriss der Angelsachsischen Grammatik,* Halle (Mk. 1.50). — **Skeat,** *A Primer of English Etymology* (Clarendon, 1 sh. 6 d.). — **Sweet,** *A Primer of English historical Grammar* (Clarendon, 2 sh.). — ***Sievers-Cook,** *Grammar of Old-English* (Boston, Ginn, 5 sh.) is een Engelsche (of liever Amerikaansche) bewerking van bovengenoemd Duitsch werk. — ***Sweet,** *A short historical English Grammar* (Clarendon, 4 sh. 6 d.). — Leesboek: **Sweet,** *Anglo-Saxon Reader* (Clarendon, 9 sh. 6 d.) met noten. — ***Morris,** *Specimens of early English* (Clarendon, 9 sh.).
3. Middel-Engelsch: **Skeat,** *A Primer of Middle-English* (Clarendon, 2 sh. 6. d. — ***Emerson,** *A Middle-English Reader,* bevat ook M.-E. spraakkunst. — ***Skeat,** *Specimens of Middle-English* (1298—1393), (Clarendon, 7 sh 6 d.).

B. *Geschiedenis der Letterkunde* van Chaucer tot Swinburne.

Er bestaat een uitstekende serie letterkundige biografieën, „English men of Letters", allen geschreven door letterkundigen van naam en bij Macmillan voor één shilling per stuk verkrijgbaar. Aanbeveling verdienen: Addison, Byron, Chaucer, Coleridge, Cowper, Defoe, Dickens, Dryden, Fielding, Goldsmith, Johnson, Keats, Milton, Pope, Scott, Shelley, Sheridan, Southey, Sterne, Swift, Thackeray, Wordsworth.

Deze werkjes vormen te zamen een volledige, critische literatuurgeschiedenis.

Hetzelfde, meer uitgebreid, biedt de serie van Bell, London:

**Handbooks of English Literature,* edited by prof. Hales (per stuk 3 sh. 6 d.).

The Age of Chaucer, 1346—1400.
„ „ „ *Shakespeare.*
„ „ „ *Milton,* 1632—1660.
„ „ „ *Dryden,* 1660—1700.
„ „ „ *Pope,* 1700—1748.
„ „ „ *Johnson,* 1748—1798.
„ „ „ *Wordsworth,* 1798—1832.
„ „ „ *Tennyson,* 1830—1870.

**Chambers' Cyclopœdia of Engl. Lit.,* geïllustreerd, 3 dln. (f 18.90) vermeldt nagenoeg al wat de letterkunde lezenswaardigs bevat. Vooral de inleidende hoofdstukken voor de verschillende tijdvakken verdienen de aandacht.

WERKEN DER VOORNAMERE SCHRIJVERS, WELKE GELEZEN DIENEN TE WORDEN:

Chaucer, *Prologue* der Canterbury Tales, D, 1 sh. [1])
„ *The Knightes Tale,* D.

Wie den tijd van Chaucer tot bijzonder onderwerp kiest, vindt verder inlichtingen in bovenvermelde: *Age of Chaucer, Chambers',* en verder in:

Chaucer by **Rev. Tuckwell** (Bell, 1 sh.).
Chaucer by **A. Pollard** (Macmillan, 1 sh.).
Skeat, *Ch.'s Complete works* met woordenlijst (Clarendon).
**Miracle-plays,* de middeleeuwsche mysterie-spelen, enz. D.

Voor de paar eeuwen tusschen Chaucer en Elizabeth, waarin de letterkundige producten zeer schaarsch zijn, kan men raadplegen:

***Masson,** *Three centuries of English poetry,* waarin vele gedichten opgenomen zijn, die hoewel van naam bekend, zelden aangetroffen worden in bloemlezingen.

Early English Poets (Serie: Canterbury Poets, Scott, Londen, 1 sh.) is een bloemlezing over hetzelfde tijdvak en opent met een verdienstelijk overzicht.

Spenser (zie *English men of letters* en *Chambers) Works of Spenser* (Globe Edition 3 hs. 6 d.), waarvan men één of meer canto's leze van *The Faeric Queene,* benevens iets van *The Shepheards Calendar.*

[1]) D duidt aan Dent's serie: Everyman's Library, 1 sh. per deel.

Beaumont and Fletcher (Bell 3 sh. 6 d.) eenige spelen.
**Old English Drama* (Faustus, Friar Bacon) Clarendon, Oxford.
Marlowe, Mermaid Series, Unwin, Lden, 2 sh(?).
Kijd *Spanish Tragedy* D.
Ben Johnson *Every man in his humour* D.
Udall, *Royster Doister* Arber's Reprints 1 sh.
Lyly, *Euphues* „ „ 4 sh.
Milton Globe Edition 3 sh. 6 d.
Zie ook *Men of letters* en de afzonderlijke stukken van de Clarendon Press.
Butler, *Hudibras,* Unwin 2 sh.(?)
Shakespeare. Voorkeur verdienen de uitgaven der afzonderlijke stukken van de Clarendon Press Oxford; prijs varieert tusschen 1 sh. en 2 sh.
Boeken over Sh:* **Dowden, *Shakspere,* Macmillan 1 sh. *His mind and art,* Kegan Paul, 12 sh. **Moulton,** *Sh. as a dramatic artist,* Clarendon, 9 sh.(?) Dit laatste werk is zeer geschikt voor hen, die Sh. als bijzonder onderwerp kiezen. Na een inleiding over inductive criticism biedt het 15 studies over den bouw der stukken. De tweede helft beschouwt drama-kritiek als een vak van inductive science.
Sh's *Heroines* y Mrs. Jameson, Bell 3 sh. 6 d.
Dryden, Globe Edition 3 sh. 6 d.
***Bunyan,** *Pilgrim's Progress* D.
Pope, Globe Ed. Te lezen: *Essay on Crit, Rape of the lock, Windsor forest.* — **Thomson,** *Seasons, Castle of Indolence* Canterbury Poets 1 sh. — **Gray,** *Elegy, The Bard* enz. Zie bloemlezingen. — **Addison,** *Sir Roger de Coverley* Nelson 6 d.
***De Foe,** *Robinson Crusoë* D.
Swift *A Tale of a tub,* etc. Clarendon. *Gulliver's Travels* D.
Richardson: *Pamela* D *Clarissa Harlowe* D.
Smollet: *Humphrey Clinker* D.
Fielding: *Joseph Andrews* D *Tom Jones* D.
Goldsmith, *Vicar of Wakefield* D — *The traveller, The deserted village, She stoops to conquer,* zie schooluitgaven. — ***Johnson,** *Lives of the poets,* meerdere deeltjes, Nelson 6 d. — **Boswell,** *Life of Johnson,* 2 vol D. — **Percy's** *Reliques.* de bekende oude balladen, 2 vol. D. — **Cowper,** *The Task,* enz. Canterbury poets 1 sh. — **Wordsworth,** Globe Ed. — **Coleridge,** *Ancient mariner,* enz. zie bloemlezingen. — **Southey,** *Poems* D 2 sh. 6 d. *Life of Nelson,* Nelson 6 d. — **Scott,** *Globe Ed. *Lady*

of the Lake, Marmion, Last Minstrel, afzonderlijk Clarendon. Van de *Waverley-novels* (à 1 sh.): *Waverley, Ivanhoe, Quentin Durward, Kenilworth, Guy mannering.*

Byron, 3 vol D. *Childe Harold, Giaour, Corsair, Lara, Bride of Abydos, Manfred, Don Juan.* Zie *chambers.*

Shelley 2 vol D. *Prometheus unbound, Revolt of Islam, Queen Mab, Cenci, Adonais,* (vergelijking met Milton's *Lycidas*) *Alastor, Oden.*

Keats D. *Endymion, Hyperion, Eve of St. Agnes, Ode to Grecian urn.*

***Blake,** Bell 2 sh. en 6 d.

Jane Austen, *Pride and Prejudice* D of: *Sense and sensibility* D.

Lamb, *Tales from Shakespeare* D **Essays of Ellia* D.

Tennyson, *Complete Works* Globe Ed. 7 sh. 6 d. Minstens te lezen: *The Idylls of the king, The Princess, Maud, In Memoriam, The Lotos Eaters, Enoch Arden, Lady of Shallot* en andere gedichten uit den eersten tijd.

Browning, 2 vol D, daarenboven *The Ring and the Book* afzonderlijk D. Te lezen: *Pippa passes, Paracelsus, Sordello, Strafford, A blot in the 'scutcheon, The return of the Druses, Saul,* en korte gedichten als: *The pied piper, Prospice, The Italian in England.*

Rossetti D. *The House of Life,* eenige balladen en sonnetten.

Swinburne, Tauchnitz Ed. of *Selections* by Stoddard f 3.25. *Poems and Ballads, Atalanta,* de trilogie *Chastelard, Bothwell* en *Mary Stuart.*

Morris D *The earthly Paradise.*

Moore, *Irish Melodies. Lalla Rookh,* D.

Een uitmuntende bloemlezing is **Palgrave,** *Golden Treasury* D.

Dickens, edities legio. Te lezen: *Boz, Pickwick, Twist, Bleak House, Copperfield, Nickleby, Dombey, Chuzzlewit, Christmas Carols, Tale of 2 cities.*

BOEKEN OVER **D**: **Life of D,* by Forster, Chapman 2 sh. 6 d.
**Life of D,* by Kitton.
**Genius of Dickens,* Glaisher Ldn., 6 d.
Verder het maandblad *The Dickensian* per nr. 3 d.

Thackeray D, *Esmond, Virginians, Pendennis, Newcomes, The 4 Georges.* * *Studies on Th.* by James Hannay, Routledge Lden f 2.30.

***Carlyle:** *The French Revolution, Sartor Resartus.* (Een groot schrijver, waarvan weinig of niets te leeren valt).

Lytton *The Caxtons* D. **The last days of Pompeji* D (of Routledge 6 d.)

Eliot is in menig opzicht een gevaarlijke schrijfster. Haar werken mogen uitmunten door fijne zielkundige ontleding, steeds komt een melancholische wereld- en menschenhaat en stomp atheisme naar boven. Beroemdste werken: *Romola, Mill on the Floss, Felix Holt,* allen D.

Disraeli, zware, politieke, aristocratische romans: *Lothair, Endymion, *Vivian Grey, *Sibyl, *Coningsby, *Tancred,* allen D.

***Kingsley**: *Hypatia, Westward Ho, Hereward the wake* D. — **C. Bronte:** *Shirley, Jane Eyre* D. — **Collins,** *The woman in white* D. is zeer populair geweest.

Meredith, een of andere roman, b.v. *The Egoist, Diana of the Crossways. D.* — **Trollope**, een of andere roman, b.v. *Barchester Towers, Framley Parsonage.* D. — ***Blackmore,** *Lorna Doone,* D., in moeilijk verstaanbaar dialect, in zijn soort een meesterwerk. Volledigheidshalve nog de volgende boeken: (6 d.)

***Hughes,** *Tom Brown.* — ***Stowe,** *Uncle Tom's Cabin.* — ***Stevenson,** *Treasure Island, Kidnapped.* — ***Marryat,** *Peter Simple, Midshipman easy, Masterman Ready, Poor Jack.* — ***Reade,** *Never too late to mend.*

Ofschoon deze werken voor literatuurstudie vrijwel waardeloos zijn, is het toch voor den aanstaanden leeraar wenschelijk ze te kennen.

Verder verdienen aanbeveling, hoewel voor het examen niet vereischt:

Macaulay's *Essays,* Nelson, 6 d. per stuk. — **Procter** *Legends,* D. — **Fr. Thompson,** *Poems.* — **Aubrey de Vere,** *Poems.* — De gedichten van **Longfellow** (verschillende goedkoope edities). De werken van **Newman,** die in onberispelijk Engelsch geschreven zijn, b.v. de romans: *Loss an Gain* en *Callista,* de beroemde *Apologia,* voor meer ernstige lezers de verschillende *Lectures.* De romans van de priester-litteratoren, **Sheehan, Benson, Ayscough,** mogen voorzeker voldoende bekend geacht worden. Nuttig is ook zich op een krant of tijdschrift te abonneeren. De *Dublin Review* en *Month,* alsmede het weekblad *The Tablet,* zijn nogal duur, maar *The Catholic Universe* is een goedkoop weekblad, waarmee men zijn idiomatische kennis op peil kan houden.

Behalve in bovenvermelde *Men of Letters* en *Chamber's Cyclopædia* ligt een uitstekende en overvolledige litteratuurgeschiedenis opgesloten in: **Saintsbury,** *Nineteenth century Literature,* vervolg op: **Gosse,** *Eighteenth century Literature*: **Morley**: *Victorian Literature* (Tauchnitz no. 2000), **Ten Brink**: *English Literature* (3 dln., ieder f 2.30) voor de 14, 15 en 16 eeuw. J. KROON, M. O.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

VI

Een nieuw werk van Léon Bloy! 't Is de zesde schakel der lange reeks zijner „Dagboeken. De titel is: *Le Pèlerin de l'Absolu;* het bevat aanteekeningen, neergeschreven tusschen Juli 1910 en einde December 1912.

In *Boekenschouw* sprak ik reeds mijn meening uit over dezen schrijver en zijn letterkundigen arbeid (7de Jaargang, No. 5).

„C'est ma personne qui est détestée" klaagt Bloy in dit nieuwe Dagboek (blz. 149). Wat mij betreft, durf ik gerust verklaren, dat het gevoel van afkeer jegens den persoon des schrijvers mij geheel en al vreemd is. Dit neemt echter niet weg, dat ik het lezen van Bloy's boeken beslist ontraden moet. Het onloochenbaar groote talent van dezen letterkundige, de brandende geloofsijver van dezen kampioen der goede zaak, zijn rotsvaste overtuiging en koene onversaagdheid, zijn zeggingskracht en zeggingsdurf doen het slechts te meer betreuren, dat zooveel rijkdom, die een woekerwinst had kunnen afwerpen, nu feitelijk onbenut moet blijven.

Het ligt ver buiten mijn bedoeling door deze bespreking van Bloy's jongste werk een toorts van tweedracht te willen werpen in het Katholieke kamp. Wij behoeven ons niet te splitsen in partijen vóór of tegen Bloy. Wat zou de waarheid daarmee gebaat zijn?

Ook behoef ik niet op nieuw de grieven in het licht te stellen, welke reeds herhaaldelijk tegen Bloy's opvattingen en uitlatingen gemaakt werden. Dit zou misschien noodeloos twistgeschrijf ontlokken.

Maar wel meen ik nogmaals met klem te moeten opkomen tegen elke propaganda ten gunste van dezen schrijver.

De hoofdredenen dezer waarschuwing is, dat het hoogst gevaarlijk is boeken te lezen, waarin de geestelijkheid over den hekel wordt gehaald. Wil het katholieke leven bloeien, dan moet noodzakelijk eerbied bestaan, vertrouwen en liefde, tusschen de geloovigen en degenen, die hen in Gods plaats besturen. Elke vermindering van den eerbied gaat gepaard met vermindering van het gezag. En wordt het gezag afbreuk gedaan; dan verslapt de invloed der geestelijken, dan krijgen betweterij en bedilzucht vrij spel; dan zal weldra de godsdienstige praktijk verflauwen; dan zal misschien het dogma worden aangetast.

Mij verwondert het dan ook niet — maar 't is een veeg teeken —, dat geestelijken, wien het juk der afhankelijkheid te zwaar drukt, hun toevlucht nemen tot een man, die hun — zijn ondanks ongetwijfeld — bereid toeschijnt hen te stijven of althans te troosten in hun verzet. En al is het waar, dat Bloy hen tot onderwerping aanmaant, deze aanmaning gelijkt op die van den vos als hij de passie preekt. Ziehier b.v. een aanteekening uit het dagboek.

„Bezoek van een priester, 'n schrijver, die mij zijn laatste boek en zijn klachten brengt, Met de grootste bitterheid klaagt hij over het kerkelijk gezag, de uiterste hardheid of onrechtvaardigheid, waarvan hij het slachtoffer is. Zeker, ik ken de dwaasheid, de lafheid, de boosaardigheid, van het zoogenaamde priesterdom, te beginnen met zijne Eminentie" (= Kardinaal Amette) blz. 320. Een andere zich beklagende priester is „exaspéré jusqu'au délire parle mercantilisme sacerdotal" (blz. 108) en de bisschop van dien „prêtre en agonie est trop occupé de gymnastique et de fanfares" (blz. 112).

Nog eens, Bloy is te zeer overtuigd Katholiek, dan dat men hem persoonlijk van gebrek aan onderwerping zou mogen betichten. Maar zoowel priesters als leeken kunnen door het lezen van zijn boeken worden misleid en, mochten zij reeds wankelen in hun volgzaamheid of onderdanigheid, dan zal Bloy hun, zijns ondanks maar ontwijfelbaar zeker, een geweldigen stoot geven in verkeerde richting.

Men zegge nu niet, dat Bloy's slagen enkel op de priesters van Frankrijk zijn gericht. Vooreerst zijn het priesters der H. Roomsch Katholieke Kerk, de hoon hun aangedaan valt op 't gansche lichaam der Kerk terug. Vervolgens maakt dit zijn boeken voor ons niet minder gevaarlijk. De brutale durf van den spotter daarbuiten vindt al licht weerklank binnen onze grenzen en ook hier zouden er kunnen opstaan, die getrokken door het voorbeeld de persoonlijke feiten, welke natuurlijk ook bij onze geestelijken te ontdekken zijn, zouden gaan beloeren, vergrooten, veralgemeenen en in een drieste lastercampagne aan de lachlust der goê gemeente prijsgeven. Wat Bloy van de Fransche clergé zegt is onwaar, en onze vaderlandsche geestelijkheid staat te hoog dan dat boeken, welke noodzakelijk verwijdering moeten veroorzaken tusschen schapen en herders en herders onderling ten onzent mogen worden aangeprezen of gelezen.

Om te toonen, dat deze waarschuwing niet in de lucht hangt, laat ik hier eenige aanhalingen volgen, die voor wie niet vrijwillig

doof is, luidsprekend zijn. Ik beperk mij tot Bloy's laatste boek, *Le Pèlerin de l.Absolu.*

De Paus (want ook deze wordt niet gespaard). „Leo XIII, helaas! had slechts ijver voor de politiek, en welk een politiek!" (blz. 158) Bloy heeft gebeden voor de zielerust van paus Leo, „overtuigd, dat deze paus er ver van af is zijn plicht gedaan te hebben op aarde en dat hij nog veel kan te lijden hebben" (blz. 159).

Een voorschrift van uit Rome bracht eenige wijzigingen in den liturgischen kalender.

„Wat is dit voor een decreet, roept Bloy uit, en wat beteekent dit breken met de Traditie?... Hoe heeft de Paus, vijand der modernisten, daarin kunnen toestemmen?" (blz. 287.)

De hoogere geestelijkheid. Vooral Kardinaal Amette, de volijverige aartsbisschop van Parijs, die door zijn kundige administratie en het oprichten van tal van kerken zooveel goeds tot stand bracht, en Mgr. Gibier de onvermoeide bisschop van Versailles, beroemd apologeet en de „apostel der mannen", moeten het misgelden.

Een dominé, door Bloy ontmoet, wordt door hem genoemd „ennemi personnel de la Sainte Vierge" (blz. 50). Mgr. Amette is „ennemi particulier de la Sainte Vierge" (blz. 400) en „ennemi personnel de la Sainte Vierge" (blz. 211).

„Groot nieuws. Mgr. Amette is verheven tot het cardinalaat. De deugd wordt altijd beloond" (blz. 198). „Ik weet niet welk gekonkel deze parvenu heeft gebruikt om den rooden hoed te verkrijgen" (blz. 212). Bij zijn inhuldiging zag de Kardinaal er „gelukkig" uit, schreef een krant. Ja, zegt Bloy „gelukkig en fier, omdat hij iedereen in 't ootje had genomen, te beginnen met de heilige Maagd" (blz. 213).

Monseigneur Gibier is een „pontife bénisseur de tous les sports" (blz. 371) „La religion de Mrg. Gibier se désintéresse parfaitement de la vie surnaturelle. La gymnastique et l'acrobatisme lui suffisent" (blz. 372). 't is een bisschop „empoisonné de gymnastique" (blz. 254).

Bloy spreekt verder van bisschoppen „voués à Satan" (blz. 211), gispt de voorschriften van den Kardinaal, in 't bizonder, dat hij wegens den dood van Eduard VII de feestviering ter eere van Jeanne d'Arc verbood, en zegt dan eindelijk: „men weet, dat onze bisschoppen allen pausen zijn en doen wat zij willen, uitgezonderd misschien Mgr. Amette, die, als het Jeanne d'Arc geldt, doet wat de gezant van Engeland wil" (blz. 249).

De seculiere geestelijkheid. Hier kan de reeks aanhalingen bizonder rijk zijn. Domheid en boosheid zijn het leitmotiv van deze lastersymphonie. „Je connais la sottise, la lâcheté, la mechanceté de ce monde prétendu sacerdotal, à commencer par son Eminence" (blz. 320.)

„La misère intellectuelle et morale du clergé, son avarice affreuse" doen hem alle hoop verliezen (blz. 54). De geestelijken van vandaag verschillen niet of slechts weinig van die welke Jeanne d'Arc veroordeelden. De geestelijken verzetten zich tegen den Paus, vooral tegen het decreet over de H. Communie der kleine kinderen. „Alle pastoors van Frankrijk, vanaf de aanzienlijkste tot de minste, rekenen bij traditie op het oogenblik der eerste communie zooals de concierges rekenen op den Nieuwjaarsdag" (blz. 73).

De Paus gaf voorschriften omtrent het zich mengen der geestelijken in tijdelijke zaken: „Pie X mourra assassiné, très probablement" (blz. 85). Op blz. 87—88 eenige staaltjes van „rosserie ecclésiastique". Elders heet het „bas-bleuisme ou putanat (= prostitutie) sacerdotal" (blz. 151). Elders wederom „l'affreuse misère d'âme d'un grand nombre de membres du clergé" (blz. 177), vervolgens „manque de foi de beaucoup de prêtres" (blz. 178). Na het het portret geschilderd te hebben van een „rondzwervenden, tafelschuimenden, dames-zoekenden pastoor", roept hij uit: „combien sont-ils, dans le ci-devant royaume très chrétien, ces épouvantables prêtres?" (blz. 180).

Wat verder wederom „des curés ignares ou peu croyants" (blz. 190), „la médiocrité et la vilenie ecclésiastique" (blz. 285), la misère excessive du clergé contemporain" (blz. 387)... Doch genoeg! Mag een boek met dergelijke uitlatingen worden aanbevolen? Welke anti-clericale pen versch gedoopt in een bad van priesterhaat, schrijft brutaler en valscher?

De reguliere geestelijkheid. „Je méprise... le monde religieux moderne s'efforçant de continuer ou de prolonger un passé défunt dont Dieu ne veut plus" (blz. 30). Een dergelijke geestes-aberratie verwondert niet bij iemand, die van zichzelf zegt, dat hij „op het oogenblik, misschien, de eenige getuige van God is" (blz. 340).

Eerlijk-naief zegt hij: „je n'aime pas les Jésuites" (blz. 128). Nu, dat behoeft ook niet. Maar wel moest hij wat meer waardeering koesteren jegens de werken door ijverige priesters en religieuzen tot stand gebracht en den Abbé Bethléem geen „cuistre" noemen, Pater Bailly geen „malfaiteur", en de Bonne Presse geen

„bron van..." ik durf het niet te copieeren, maar 't is viezer dan wat in de riolen dagelijks wordt weggespoeld.

Men heeft wel eens een vergelijking getrokken tusschen Léon Bloy en Louis Veuillot. Er zijn tusschen hen beiden punten van overeenkomst. Maar nooit heeft Veuillot op de geestelijkheid gescholden, zooals Bloy dat meent te mogen doen. En is Veuillot zich hier en daar misschien ook te buiten gegaan, wat volgt hieruit?

Er zijn dingen welke niet alleen Bloy niet zeggen mag, maar welke bij niemand geduld worden.

Wil men voor Bloy propaganda maken, dan moet men eerst bedenken of het pas heeft hier enkel wierook te zwaaien en of Bloy's houding tegenover de clergé moet worden doodgezwegen.

Ik voor mij vind boeken zoo vol van spot en laster gevaarlijke boeken.

Katwijk a/Rijn, 12 Sept. 1914. J. v. RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De *Correspondant* is ons uit Frankrijk komen verrassen. Terwijl de *Revue des Deux Mondes* en andere Fransche maandschriften en weekbladen onzichtbaar blijven of zooals *l'Illustration* slechts nu en dan in ons land verschijnen, heeft omstreeks half September het no. van 10 Augustus en eenige dagen later van 25 Augustus onze grenzen overschreden, wel niet heel nieuw, maar toch was ons de verschijning van het wakkere katholieke tijdschrift zeer welkom, te meer daar de afl. hoewel iets dunner dan anders, toch aan belangrijkheid niet bij andere normaal verschenen exemplaren achterstond.

Het eerste artikel is aan den zoo juist uitgebarsten oorlog gewijd; op waardigen toon wordt er op gewezen, dat de tijd voorbij is om te spreken over het conflict der volkeren en der rassen, dat tot dezen betreurenswaardigen krijg heeft gevoerd en met zelfvoldoening constateert de Redactie, hoe zij in vele goed gedocumenteerde artikelen de politiek van den vijand reeds sedert vele jaren heeft ontsluierd en nog in het laatste nummer vóór de oorlogsverklaring de noodzakelijkheid van sommige maatregelen heeft aangetoond, welke wenken inderdaad schijnen opgevolgd te zijn.

Zooveel mogelijk zal de Redactie zorgen dat het tijdschrift geregeld verschijnt, maar roept de toegevendheid van zijn abonnés in, voor eventueele vertragingen. Dan volgt een mooi, dithyrambisch

stuk van Francis Jammes over het *Eucharistisch Congres in Lourdes,* waar kath. Frankrijk met zooveel geestdrift manifesteerde in het aanschijn der geheele wereld, letterlijk daags voor het groote debâcle.

Het belangrijkste artikel is dat door Pierre de Quirielle, gewijd aan het nieuwe werk van Victor Giraud: *Les maîtres de l'heure. Essais d'histoire morale contemporame,* onder den titel van *Une génération littéraire.* Wij bevelen de lezing van dit artikel ten zeerste aan de aandacht van ieder, die belang stelt in de stroomingen der tegenwoordige fransche literatuur; het is een zeer gewetensvolle en diepgaande studie van literaire geschiedenis niet alleen, maar ook van hun houding tegenover godsdienst en moraal. De criticus gaat met groote fijnheid en den glashelderen stijl, waarvan onze Fransche schrijvers het geheim bezitten, de beweringen van den schrijver na, wijst hem hier en daar op tekortkomingen, maar prijst over het algemeen zijn hoogst belangrijken arbeid en vooral zijn uitstekende methode. Brunetiére, Loti, De Voguè, France, Bourget, Lemaître e.a. worden hier behandeld.

Misschien is het afschuwelijke boek *La révolte des Anges* van France niet streng genoeg afgekeurd, in elk geval is het vonnis van onzegbare verveling, wel het meest afdoende, dat het pamflet treffen kan.

Over Bourget's *Démon de Midi* is het oordeel ook lang niet onverdeeld gunstig; het wordt beneden *L'Etape* en *Le Disciple* geplaatst en een mengsel genoemd, meer nog dan wij het van Bourget gewoon zijn, van godsdienstige en philosofische twistgesprekken en van tooneelen vol bijna melo-dramatische combinaties. Letterkundig is het hartstochtelijkste gedeelte het best gelukt, maar ook het meest gewaagd, terwijl de beschouwingen over het huwelijk van priesters een onaangenamen klank voor katholieken hebben, zoodat men lust zou hebben hem te wijzen op hetgeen hij zelf een vereische noemt in de uitbeelding van dergelijke toestanden: *la correction de chasteté.*

Het boek werpt vele strijdvragen op, die men gaarne met den talentvollen, ernstigen schrijver grondig zou willen bespreken. In elk geval is het een ernstig werk, dat vooral door zijn kracht indruk maakt.

In *la Revue des sciences,* hygiënische raadgevingen aan de soldaten, die naar het slagveld vertrekken en waarmede ook onze militairen, die zoover, gelukkig, nog niet zijn, maar in het kamp verblijven, ook hun voordeel kunnen doen. Het no. van 15 Augustus bevat een zeer sympathiek artikel over Jules Lemaître, die op den vooravond van den oorlog, den 6^{den} Aug., 61 jaar oud, overleed.

Ook de *Revue des Deux Mondes* is er weer. De twee nos. van Augustus zien er normaal uit, 1 September is vanwege de vrees voor papiernood tot de helft gereduceerd. De aandacht trekken o. a. twee artikelen over *„La Reine Hortense et le prince Louis",* door een hofdame der koningin Valérie Masuyer. Het komt ons echter voor dat deze stukken meer anecdotische dan historische

waarde bezitten. Zij werpen weinig nieuw licht op de periode van 1830, toen de prinsen Bonaparte deel namen aan de revolutionnaire woelingen in den Kerkelijken Staat. De bekoring uitgaande van haar meesteres heeft de schrijfster slechts den mooien kant der dingen doen zien en zij laat ons nog steeds in het duister over het aandeel, dat zij in dit noodlottige besluit van hare zonen had. Zooals men weet beschuldigde koning Lodewijk haar, hem hiertoe te hebben aangespoord of ten minste niet tegengehouden.

In elk geval zeer aangename, lichte lectuur. — De herdenking van den slag van Bouvines is een welkome aanleiding tot het ophalen van oude Fransche zegepralen in deze benarde tijden. André Beaunier bespreekt in de *Revue Litteraire* den *Démon de Midi* von Bourget met veel bewondering en waardeering, maar niet zonder eenig voorbehoud, vooral wat de ontknooping betreft; en verder *Elle et Lui*, den allesbehalve stichtelijken liefdesroman van Victor Hugo en Juliette Drouet. De persoonlijkheid van den grooten dichter treedt hier op alles behalve aangename wijze in het licht. Volgens Beaunier is het haast niet mogelijk den grooten dichter te vereenzelvigen met den bijna imbecilen Toto — het koosnaampje dat zijn oude geliefde hem placht te geven. „Zulk een scheiding tusschen mensch en dichter schijnt onbegrijpelijk, maar Victor Hugo heeft ze tot stand gebracht. Bij een wonderbare verbeelding had hij een middelmatig hart, een kleine vulgaire ziel. Zijn genie was onafhankelijk, hemzelf vreemd, een verheven gave, die hij niet zeer verdiende. In zijn genie zelfs is weinig ziel. Hoe hem niet te bewonderen boven alle dichters van zijn tijd, maar hoe hem lief te hebben als zoovele andere dichters, die meer teederheid van geest bezaten?

In *Elsevier* een bezoek aan Waterloo met mooie plaatjes; zeer interressant vooral in deze dagen en een gevoelige herinnering aan den St. Romboutstoren te Mechelen met zijn fraai klokkenspel — helaas! verwoest — van onzen landgenoot Jef Denijn.

In de *Gids* vinden wij vooral zeer belangrijk en het lezen waard, een bespreking door Dr. G. J. Hoogwerff over het monumentale werk van Pater B. H. Molkenboer. De schrijver — die zich zelf een ketter noemt — is niet goed te spreken ovet den titel *„Roomsche Schoonheid"*. Telkens wijst hij plaatsen aan, waar de schrijver zijn titel ontrouw schijnt te worden. Dat een kath. priester oog en begrip kan hebben voor heidensche, antieke kunst is hem vrij wel onbegrijpelijk. Toch spaart hij hem zijn lof niet en zeker komt P. Molkenboer in dit sympathieke, serieuze artikel er beter af, dan in de felle critiek van Dr. Brom indertijd in V. O. T. verschenen.

Het beste gedeelte van zijn beschrijvingen noemt hij die van het Dominicaansch milieu in Florence. Hij erkent trouwens ook dat Roomsche dingen het best gezien worden door een Roomschen deskundige. „Er gaat", volgens hem, „uit dit boek een

geestdrift uit, die ook, als wij tegen de beschouwingen er in verkondigd, een beslist „neen" zeggen moeten, onze eigen beschouwingen onwillekeurig ook geestdriftig maakt". Hij vindt het verder zeer subjectief en lyrisch — dit zijn de mooiste gedeelten. „Het zware boek ligt dan voor ons, mooi maar ongelijkmatig van inhoud, uiteenvallend in zijn twee gedeelten. De schoonheid van Rome en de schoonheid van Italië". De vorm van het kolossale boekdeel en het titelblad worden zeer scherp gehekeld. Helène Swarth sonnetteert eens weer over Liefde in overigens prachtige herfstverzen, waarin o.a. de mededeeling vóórkomt: „Nooit zal ik blij meer zingen". Alsof zij dit ooit deed!

Europa is bijna geheel gevuld met de grove klucht: *Robert, Bertram en Comp.*, waarmede Heijermans, schrijver en tooneeldirecteur in één persoon, meende in deze ernstige tijden zijn theater-seizoen te moeten openen; en verder het eindelooze verhaal van Louis Couperus *De Ongelukkige* uit den tijd van den Moorenoorlog in Spanje. *Onze Eeuw* daarentegen is bijzonder ernstig, om niet te zeggen saai deze maand. Een artikel over *These, Synthese, Antithese* en *Democratie* van Jhr. H. Smissaert. *Mr. Thorbecke als verzorger van 's Lands weerbaarheid* door Mr. Benschop, zeker heel interessant en *Het pragmatisme van Willem James*, door Prof. J. D. v. d. Waals. De eenige literaire schotel is *Dante's „Gabriël Rossetti"* door J. C. H. Grasé, een aangenaam geschreven studie over deze eigenaardigen schilder-dichter-figuur. In *de Nieuwe Gids* komt het eerste gedeelte voor van een artikel over: *„De opheffing der Jezuïtenorde"* door Maurits Wagenvoort. Daar hij nog niet op het critieke punt is aangeland, valt het moeilijk er reeds een oordeel over te vellen. Hoewel de Schr. begrijpelijkerwijze van zijn onkatholiek standpunt slechts de menschelijke zijde ziet van het Kerkelijke vraagstuk, vinden wij er weinig of geen hatelijkheden in, waaraan wij katholieken in derdergelijke opstellen ons moesten leeren wennen.

In *de Tijdspiegel* van Elise Soer een tamelijk romanesk novelletje uit den tijd der Aartshertogelijke regeering in Brussel. Als deze juffrouw eens weer dergelijk onderwerp als *„Pauwelierster"* wil behandelen, raden wij haar aan eerst kennis te nemen van het standaardwerk der Belgische gravin M. de Villermont: *L'Infante Isabelle.* Zij zal er zeker groot voordeel uit trekken en haar arbeid aan lokale kleur en innerlijke waarheid ongetwijfeld veel winnen.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Boogmans (L. J.). Het Vormsel. Onderricht, Novene, Gebeden. 2de dr. 1914. Langenhuysen, Amsterd. Rotterd. (32) f 0.75.

Een uitmuntend boekje, dat opent met een klare en volledige onderrichting over het H. Vormsel in enkele bladzijden. De Novene geeft een voorgebed en in het kort stof ter overweging voor elken dag, en de schrijver plaatst op het einde een drietal praktische voornemens voor geheel het leven. Het laatste deel: over het toedienen van het Vormsel, bevat in het Latijn en Nederlandsch de gebeden en gezangen der gansche plechtigheid. Wie meent dat de prijs voor deze weinige bladzijden misschien wat hoog is, vergeet ongetwijfeld dat muziekdruk kostbaar is. R. K. Pr.

Groot S. J. (J. F. de) Handleiding bij het Katholiek Godsdienstonderwijs. 6de uitgave. (1914) Amsterd. Langenhuysen (303) f 0.90, geb. f 1.25.

Dit boek heeft zijn carrière gemaakt, hetgeen wel niemand zal verwonderen. Zoo beknopt als maar eenigszins kan, zonder aan de duidelijkheid te schaden, wordt hier alles gegeven wat een ontwikkeld Katholiek verlangen kan te weten. Wij hebben bij vroegere uitgaven reeds gewezen op de buitengewone hoedanigheden van dit werk en bepalen ons thans tot het uitspreken van den wensch, dat niet alleen ieder geestelijke, maar ook elke leek, die aanspraak wil maken op ontwikkeling, dit boek behoort te bezitten en ijverig te bestudeeren. R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Kol (H. van) Driemaal dwars door Sumatra en zwerftochten door Bali. Met vele illustraties naar fotografieën en twee kaartjes. 1914. W. L. en J. Brusse, Rotterdam (436).

Wie veel gereisd heeft, kan veel vertellen! Deze oude, onomstootelijke waarheid wordt alweder bevestigd door het lijvige boekdeel van het socialistische Eerste-Kamerlid — lijkt dit geen *contradictio in terminis?* —, den zeer bekenden heer Van Kol. Een onvermoeid reiziger is deze politicus en Indische specialiteit voorzeker, een reis om de wereld is voor hem niet veel meer dan voor anderen — in den goeden, ouden tijd, toen wij nog geen oorlog hadden — een uitstapje naar Brussel of een tochtje langs den Rijn. Maar er zijn vele wereldreizigers, doch zeker weinigen, die van hun zwerftochten terugkeeren met zulke zakelijke, goed gedocumenteerde reisverslagen als hij, wiens noeste arbeid nu vóór ons ligt.

De heer Van Kol is echter allerminst een reiziger voor zijn persoonlijke genoegens alleen. Wie dit beweerde, zou op zijn krachtige tegenspraak kunnen rekenen. Hij trekt de wereld door om overal onrecht na te sporen, waar hij kan het te herstellen of ten minste de middelen aan te wijzen, waarop het volgens zijn inzicht en zijn beginselen kan worden goedgemaakt.

't Spreekt vanzelf, dat wij het niet altijd met hem eens zijn zoowel over het al of niet bestaan van onrecht als over de wijze,

waarop het kan of moet worden uit den weg geruimd. Het ligt niet op onzen weg met hem hierover in discussie te treden, het zou een reuzentaak zijn, het reuzenwerk waardig, dat deze in vele opzichten bewonderenswaardige grijsaard ondernam. Dit zou de opgave zijn van verschillende specialiteiten, want Van Kol's scherpe blik doorvorscht elk gebied. Hij schijnt thuis op het slagveld, zoo goed als in de gouvernementsbureaux, in de goudmijnen, als op de petroleumvelden, in de kampongs of in de poeri's (paleizen) der Indische rijksgrooten, op de koffieplantages en in de oerwouden. Hij bewijst zijn beweringen met onloochenbare feiten en onverbiddelijke cijfers en eerst op de laatste bladzijde vernemen wij, dat hij slechts in een socialistische toekomst genezing ziet voor de kwalen, waaraan onze koloniën lijdende zijn en die hij met doorgaans onbarmhartige hand blootlegt. Ieder moge dan over dit panacée denken, wat hem belieft, maar de meesten zullen wel van oordeel zijn, dat deze Indischman niet vrijbleef van de echt Indische ziekte, welke alle oudgasten zonder uitzondering bijna aantast: de zoo algemeene mopperkoorts.

Letterlijk niets deugt van ons Bestuur in Indië, van onze militaire macht, onze hooge en lage ambtenaren, onze handel en cultuurmaatschappijen, van de zendingen van andersdenkenden — de Katholieken worden zoo goed als geheel door hem geïgnoreerd. Maar wanneer men met dit zijn standpunt vrede heeft genomen, kan men niet anders dan bewondering koesteren voor den moed, die hem dreef op gevorderden leeftijd allerlei ontberingen te ondergaan, gevaren te trotseeren en voor zijn onvermoeibaren ijver om zoovele levensvragen te onderzoeken en grondig te bestudeeren.

Afgezien van het vele droge, dat deze staat- en staathuishoudkundige kwesties uit den aard der zaak meebrengen, is er voor den leek nog veel interessants in deze reisindrukken te vinden. Wij maken er kennis met volkeren, die op den laagsten trap van ontwikkeling staan, met andere die zekere hoogte van cultuur hebben verworven, maar wier moreel diep gezonken is. Wij huiveren over het lot der heidensche en mohamedaansche vrouw, en glimlachen misschien spottend, hoe de heer Van Kol bij het schrijven van deze bladzijden nog illusiën koesterde over Europeesche beschaving. De gebeurtenissen der laatste weken zullen hem ook menige ontgoocheling hebben gebracht over deze hooggeroemde beschaving zonder vaste zedelijke en vooral Christelijke grondslagen.

Het aantrekkelijkste gedeelte van zijn beschrijving geldt het mooie eiland Bali, „Hellas onder de tropische zon", met zijn prachtige bouwwerken, zijn flinke mannen en schoone maar vroeg afgebeulde vrouwen, zijn heerlijke natuur en afschuwelijk bijgeloof, zijn door afgrijselijke ziekten gestraft zedenbederf. De vergelijking met Augusta de Wit's *Natuur en menschen in Indië,* dringt zich onwillekeurig aan ons op. Deze even onvermoeide reizigster — dikwijls door Van Kol geciteerd — bezocht vele der landen door hem doorkruist en evenals bij hem wekte Bali ook haar geestdrift

op. In fraaien literairen vorm geeft zij echter haar impressies weer, terwijl Van Kol's stijl zich niet verheft boven gewone reporterstaal; en toch is hij gemakkelijker te lezen en zelfs boeiender misschien, omdat *la note personnelle* er minder in ontbreekt dan in Augusta's keurige, welverzorgde opstellen, waaraan woordkunst de grootste bekoring verleent.

Daartoe heeft de oude heer geen tijd, flink gaat hij op zijn doel af: eerst reizen en kijken, vragen en onderzoeken, dan schrijven boekdeelen vol, zooals het zijn pen ontvloeit.

De uitgever zorgde voor vele mooie plaatjes en twee duidelijke kaarten. M. S.

Muller (Dr. Mr. S.) Schetsen uit de Middeleeuwen. Nieuwe bundel. Amsterdam. Van Looy. (462) f 3.25, geb. f 3.90.

In 1898 gaf de zeer kundige Utrechtsche archivaris onder den titel „schetsen uit de Middeleeuwen" een bundel in het licht waarin hij een aantal artikelen, die in verschillende tijdschriften verspreid lagen, vereenigde om zoo een beeld te geven van de maatschappelijke toestanden in het Middeleeuwsch Utrecht. Daarin had heel in 't bijzonder de aandacht getrokken het stuk getiteld: *„Het middelpunt in de geschiedenis der Nederlandsche gewesten"* waarin hij de meening uiteenzet dat niet Holland maar het Sticht, dat minstens tot de 13^{e} eeuw de toonaangevende Staat in het Noorden was, als middelpunt moet worden beschouwd — eene meening die sindsdien ingang gevonden heeft bij de meeste onzer nieuwe leerboeken van Vaderlandsche geschiedenis. Naar de voortzetting van dat werk werd reeds lang uitgezien; thans eerst werd aan dat verlangen voldaan. De nieuwe bundel sluit geheel bij den vorigen aan; ook nu weer weet de schrijver zich dorre archiefdocumenten in een tiental opstellen levendige tafereelen voor te stellen, die het ons mogelijk maken een duidelijker beeld te vormen van toestanden hier te lande in den tijd der latere Middeleeuwen.

In „Een huishouden zonder geld" maken wij kennis met de wijze waarop de groote Heeren van Utrecht, in casu de Kanunniken, in tijden dat de munt nog zoo weinig in omloop was, zich van het noodige en overbodigen wisten te voorzien zonder geld, n.m. door zich de pachtsommen van landgoederen enz. te laten betalen met voorwerpen in natura.

Wij zien daar op bepaalde dagen bij den Dom aankomen een lange rij van wagens beladen met tarwe, rogge, gerst, haver, eieren en kaas, ook kippen, ganzen, schapen en „speczwijnen"; tevens vinden we daarin eene verklaring van het aanrichten van eenigszins beruchte groote feestmaaltijden: niet zelden immers werden de Kanunniken overladen met een onverteerbare hoeveelheid spijs en drank, die moesten opgemaakt worden daar ze anders zouden bederven. Allerlei „culinaire" bijzonderheden worden daaraan toegevoegd: hoe het menu wel overvloedig maar zeer eentonig was — van October tot Mei aten zij onveranderlijk

varkensvleesch, van Mei tot September schapenvleesch en slechts in de tusschenliggende weken van September werd ossenvleesch opgediend; hoe men „farcimen dictum windelwurst" maakte; hoe in Groningen verbouwde wijn werd aangevoerd, die echter wel met wat zuur gezicht zal zijn gedronken; hoe een leger ambtenaren met de leiding van dat alles was belast, die op hunne beurt weer in natura werden betaald; hoe eindelijk de moeilijk te bewaren leveranties visch voor de veelvuldige onthoudingsdagen, gedeeltelijk vervangen werden door „vischpenningen" waardoor zich meer en meer het in ontvangstnemen van speciegeld een weg begon te banen.

Over de ambtenarenwereld in dien tijd geeft het opstel „Een bisschoppelijke hofhouding" allerlei belangrijke inlichtingen. Muller neemt tot type de hofhouding van bisschop Jan van Diest, niet om de beteekenis van dezen persoon, maar omdat door een toeval eene geheele serie rekeningen en registers uit zijne regeering is bewaard gebleven, die rijke stof bieden voor deze verhandeling.

Van andere strekking, maar voor de kennis van dien tijd niet minder belangrijk, is het stuk over „de elect Jan van Nassau", de eerste telg van het doorluchtig huis Nassau, die zich op onzen vaderlandschen bodem gevestigd heeft. Muller verdedigt hem tegen de opvatting van Nijhoff, Moll e. a., die in Jan van Nassau zien „een man van bedorven zeden, vadsig en traag, de erbarmelijkste financier, dien men zich kan voorstellen, wiens wanbestuur en verregaande onachtzaamheid bijdroeg tot verachtering van den uitwendigen welstand zoowel van zijn Kerk als van zijn wereldlijk gebied".

Met veel piëteit geschreven en zeer leerzaam, is het opstel gewijd aan „de middeleeuwsche liefdadigheid", waarvoor Muller stof vond in de fundatie- en broederschapsbrieven van twee-en-twintig Utrechtsche gasthuizen. Eerst gaat hij na hoe het woord „gasthuis" van beteekenis veranderd is; oorspronkelijk toch werd daardoor eenvoudig aangeduid een huis ter opneming van gasten, d. i. vreemdelingen. Klerken die ter studie togen, kooplieden die ter markt gingen, dolende ridders en pelgrims moesten een onderkomen hebben op de lange reis; ook weggeloopen lijfeigenen, veroordeelde misdadigers, landslieden die door oorlog van hun goederen waren beroofd, vormden een bende van behoeftigen, die van stad tot stad trokken, levende van aalmoezen; maar velen vonden de deuren gesloten en zoo was de „uitlandige" in de middeleeuwen vaak „ellendig", gelijk het woord zelf het aanwijst. Maar de openbare liefdadigheid kwam nu te hulp; een der oudste fundatiebrieven geeft het doel van de stichting van een „beyert", om „arme ellendighe" ende zonderlinghe pillegrims, die te laat of te spade comen binnen de stad, daarin te herberghen"; gedurende een paar nachten vonden zij daar wat zij behoefden.

Een speciale vorm van gasthuis was nog „de Stoof van Sint Agatha", waar het altijd warm moest zijn, opdat arme lieden op hun bedeltochten in koude dagen er een oogenblik sterkende rust

zouden kunnen nemen. Doch dikwijls waren die zwervers afgemat en ziek en zoo gebeurde het, dat de liefdadigheid ook voor hen ging zorgen: het is de overgang van het gasthuis naar het ziekenhuis, waar toegelaten werden „puer ellendighe menschen die siec ende beddevast ligghen", maar uitgesloten was ieder, „die ziin broot binnen of bi der straten bidden mach".

Bij de uitbreiding der stichtingen werd ook het beheer omslachtiger; tevens werd het middeleeuwsche gasthuis allengs het middelpunt van allerlei vrome werken; nu gingen zich de „gasthuisbroederschappen" vormen, die eeuwenlang haar niet zelden ondankbare taak met zooveel liefde en toewijding hebben volbracht. Maar helaas, ook daarin kwam ontaarding en contrôle werd een gebiedende eisch, toen de gasthuisbroeders te veel „met malkanderen vrijendelyck gingen drincken ende eeten"; de broederschappen verloren hun ouden geest van werkzame liefdadigheid en gingen over in een college van deftige regenten, die de goederen beheerden der rijk begiftigde stichtingen, maar zelf de handen niet meer uitstaken naar de verzorging der zieken. In „de Lievendalers" wordt het leven en bedrijf geschetst van een bastaard van Abcoude, heer van Lievendaal, Kanunnik en bibliomaan; in deze schets vindt Muller een gunstige gelegenheid om de minder aangename verhouding te doen kennen die in Utrecht bestond tusschen de kapittelheeren en de burgerij, vooral in de ruwe tijden die het Sticht beleefde sinds den dood van Karel den Stoute, wiens halfbroer, bisschop David, voortdurend overhoop lag met zijne steden.

Wetenswaardige, maar allesbehalve stichtende lectuur wordt ons voorgezet in de studie over „Onze Kerkelijke toestanden in de tweede helft der 16e eeuw". Om dien toestand in beeld te brengen, gebruikt de schrijver verslagen van een drietal visitatiereizen, gehouden op last zoowel van de Katholieke, als van de Protestansche Kerkoverheid.

Men houde bij de lezing in het oog dat die visitatie betrof eenige districten, welke door den hertog van Alva zelven aan den aartsbisschop gesignaleerd waren „als bijzonder verdorven", en lette ook op de bemerking van Muller: „bij de bewerking van dit kostbaar materiaal hoop ik nooit te vergeten, dat eene visitatie, hoe onpartijdig ook, uit haren aard alleen de nadruk legt op de misbruiken die zij ontmoet, terwijl zij het goede, als voor haar doel waardeloos, met stilzwijgen voorbijgaat".

Toch zal wel niet iedereen instemmen met het oordeel: „als heden of morgen een Kerkvisitatie plaats had, om het even of zij zich richtte tot Katholieken of Protestanten, dan zou men denkelijk hier en daar nog wel eens stuiten op dezelfde of dergelijke verkeerdheden. Alleen maar, de menschen van de 16e eeuw vertoonen hunne ondeugden wat krasser en wat brutaler dan hunne naneven in de 20e eeuw; ons geslacht is vooruitgegaan in goede vormen en schijnt een weinig meer te hechten aan het decorum, terwijl de zestiende eeuwers, recht en slecht, zich geven

zooals zij zijn. Werkelijk zijn zij wat ruwer en wat ongemanierder dan wij, maar veel onzedelijker dan wij kan ik hen niet vinden".

In een laatste artikel, aangeduid met den naam: „Fin de siècle" bespreekt Muller den overgang van den ouden in den nieuwen tijd, wat opvallend sterk zichtbaar was in Noord-Nederland; de 16e eeuw vormt die overgangsperiode. Overeenstemmende met Pirenne, wijst hij op den grooten invloed van buiten, d.i. van de hooger ontwikkelde Zuid-Nederlanders, die wel als „Spaansche Brabanders" bespot, toch feitelijk de stoere en stijve Oud-Hollanders tot een ruimer en schooner leven hebben gedrongen — het leven der 17e eeuw.

Een zeer uitvoerig aangelegd dagboek van Aernout van Buchell, burger van Utrecht, biedt overrijke stof voor deze studie. Buchell beschrijft zijn jeugd en opvoeding, zijn studietijd te Leiden en te Douay; scherp opmerker van wat om hem heen gebeurde, geeft hij een beeld der verschillende standen in de maatschappij; wij volgen den adel in zijn levenswijze, de rechtsgeleerden en medici in hunne vaak zeer curieuze practijken; de plattelandsbewoners in hun bar bijgeloof; hij brengt ons op kermissen, op loterij- en schuttersfeesten, met één woord hij leidt ons rond midden door het volle leven van dien belangrijken tijd. —

De bespreking van Muller's boek is uitvoeriger geworden dan ik het bedoelde — maar het boek is die ruimere kennismaking waard voor ieder, die belang stelt in het leven onzer Vaderen.

F. VAN HOECK

Roland Holst van der Schalk (Henriëtte). De Maatschappelijke ontwikkeling en de bevrijding der vrouw.

Dat deze socialistische schrijfster zou afwijken van onze opvattingen, was te voorzien, maar dat zij domme dingen kon schrijven als b.v.: Mevr. Dr. J. van den Bergh van Eysinga-Elias, had ik niet kunnen vermoeden. Ik had gedacht dat deze dame (zie *Boekenschouw* 1913—14 blz. 33) bij welke wij niet weten wat meer te bewonderen: de onkunde of de verwaandheid, vrijwel onder de intellectueele vrouwen eene uitzondering zou zijn. Te meer durfde ik dat veronderstellen, toen ik na het verschijnen van mijn artikel, ook van ongeloovige zijde herhaaldelijk de verzekering ontving dat men in hun kringen die dokteres zelden au serieux nam.

En nu begint Mevr. Roland Holst, alsof er nooit iets weerlegd werd, weer denzelfden onzin uit te roepen, en op sommige plaatsen de geleerdheidjes van Mevr. v. d. Bergh bijna letterlijk over te schrijven. Zoo heet het op blz. 14: „In het nieuwe Testament vinden wij tal van uitspraken, die de inferioriteit en de afhankelijke positie der vrouw handhaven en haar tot gehoorzaamheid aan den man verplichten". Om dit te bewijzen worden enkele teksten aangehaald, welke absoluut geene inferioriteit be-

wijzen, tenzij gehoorzaamheid een mensch „inferieur" zou maken.

De synode van Mâcon wordt ook nog eens voor den dag gehaald, om aan te toonen dat de Kerk twijfelde of de vrouw wel eene ziel had en inderdaad een menschelijk wezen was. Zij heeft dus nooit het antwoord gehoord, dat op deze beschuldiging al eenige honderden malen gegeven werd?

Op blz. 17 staat letterlijk de fraaiïgheid te lezen hoe „de Markgraaf van Thüringen zijn vrouw, de heilige Elisabeth tegenkwam met een korfje, waarin zij het eene of andere naar de armen bracht, hij het driftig opende, gereed om over haar overdreven weldadigheid in toorn te geraken. Maar haar schutsengel veranderde den inhoud in rozen, zoodat hij haar niets verwijten kon. Zoo stonden de hemelsche machten haar bij met eene list, zij hielpen haar omdat zij de zwakkere was, *haar man te bedriegen.* Wel een bewijs hoe zeer men list en bedrog als onontbeerlijke attributen der vrouw beschouwde, wier gebruik zelfs een heilige niet bevlekte". — Dat staat er letterlijk.

Ja, dát staat er! Geen flauw vermoeden dat hier bedoeld kan zijn, dat God door een wonder de weldaden beloonde der Heilige! Geen zweem van eenig begrijpen!

Toen heb ik het boek dicht geslagen om het nooit weer te openen; bedroefd dat deze vrouwen door haar zoogenaamd „wetenschappelijk" geratel een heele groep harer medezusters in dwaling brengen; maar denkend bovendien dat enkele drijvers, die, om welke ongezonde redenen dan ook, de vrouw inferieur willen verklaren, in dit boekje van Mevr. Roland Holst evenals in het verwarde pamfletje van Mevr. Dr. J. v. d. B. van Eysenga, een kostbaar materiaal vinden om hun thesis een schijn van waarheid te geven. Gelukkig dat verstandige menschen het „ex uno disce omnes" niet toepassen en niet alle vrouwen veroordeelen om de enormiteiten van enkele voorlichtsters, die zich aanbieden als gidsen op een terrein, waar zij volstrekt den weg niet weten.

A. Gielen

Engeland in oorlog voor de gewaarborgde rechten van kleine naties. Getrouwe en onverkorte vertaling van het Engelsch witboek. f 0.40.

Oorsprong van den oorlog (De). Getrouwe en onverkorte vertaling van het Russisch oranjeboek.

Louter (Prof. J. de). Hoofdpunten van het oorlogsrecht. Losse aanteekeningen van actueel belang. f 0.50.

Alle drie deze boekjes verschenen bij Martinus Nijhoff te 's Gravenhage.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Arends (Joh. W.) Als met zijn hand. Amersfoort G. J. Slothouwer (240) f 2.90.

Willie Jackson's stiefmoeder had meer geld dan verstand en daar Willie en zijn vader van haar afhankelijk waren, gaf dit reden tot menige kibbelpartij. Willie ontvluchtte de ouderlijke woning. Dominee Kerbert ontdekte hem in een kermiskraam, waar de jongen den nacht wilde doorbrengen. De brave dominee nam hem met zich en zorgde voor Willie's verdere geestelijke ontwikkeling. Een toeval bezorgde hem een plaats in het handelshuis Dickson; en spoedig was hij de bevoorrechte lieveling van Dickson en zijn eenige dochter Eva. Dickson werd ziek en maakte zijn testament en benoemde Willie tot zijn exécuteur met medewerking van Bicker zijn compagnon. Na den dood van Dickson verliet Willie plotseling het gastvrije huis van zijn weldoener; en Bicker die nu alle macht in handen had, beschouwde zich, gesteund door Mevr. Dickson, als hoofd der firma. Na den dood zijner vrouw trachtte hij Eva voor zich te winnen. Onverwacht echter had een ontmoeting plaats tusschen Eva en Willie, en om zich te onttrekken aan den invloed van Bicker sloot zij in allerijl een huwelijk met Willie.

Een boek dat eenieder gerust kan lezen. M. WALRE

Bordeaux (Henri). De Sneeuw wischt alles uit. 1914. Naar het Fransch door Mej. E. E. Engelbrecht. Amersfoort, Slothouwer. (236) f 2.50 geb. f 2.90,

In Boekenschouw 1912/13 blz. 21 gaf ik van het oorspronkelijk werk *La Neige sur les pas* het volgend referaat: Bij Katholieken zit vaak de meening vast dat ieder boek van Bordeaux zonder voorbehoud kan worden aangenomen. Een groote vergissing! Deze schrijver wil zeker mooi en goed werk doen, en door zijn boeken trachten Frankrijk wat uit de diepte op te halen. Maar uit den aard der zaak is hij gedwongen den lezer binnen te leiden in het vervallen familieleven en het defecte zieleleven van zijn natie. En evenmin als men heel jonge Vincentianen terstond voor de ruwe realiteit der ergste toestanden zet, evenmin behoort men dit boek open te leggen voor hen, die zulk een treurige werkelijkheid nog niet weten. Later, op blz. 37, gaf ik naar Victor Favet een uitvoerig relaas van dezen roman. Ik herinner hier nog even dat in dit verhaal een half dozijn echtbreuken voorkomen, waaronder van de meest ergerlijke soort. En ik vat mijn oordeel over dit boek samen in dit enkel woord: goed bedoeld, maar verkeerd gedaan. A. GIELEN.

Duncker (Dora). Een liefdesydille van Lodewijk XIV. Louise de Lavallière. Utrecht, de Haan.

De onzuivere geschiedenis van Lavallière is bekend. De schrijfster maakt het nog erger door allerlei ontuchtige tafereelen, die schaamteloos worden geteekend. Het Nederlandsch laat veel te wenschen over; er wordt gesproken over: *in* de biecht gaan, het avondmaal gebruiken enz. Het boek is absoluut te verwerpen, op vele plaatsen ongemeen smerig. W. MERKELBEEK.

Haverman (Gerda). De Familie Hennaerd. 1914. Amersfoort. Valkhoff. (182) f 1.90 — f 2.50.

Vrienden sporen Bob Hennaerd aan zijn stem te gebruiken en operazanger te worden. Zijn vrouw Betsy heeft daarover geweldig het land en verzet zich. Maar er is niets aan te doen; voor drie jaren zal Hennaerd de proef nemen, doch hij leeft intusschen zoo wild, dat Betsy op aanraden van haar vader zich maar laat scheiden.

Zij heeft twee dochters. De eene, Atie, is van nature een muziekmensch en zou gaarne de voetstappen van haar vader volgen. De andere zal wel bij moeder blijven en nooit van haar heengaan.

Maar.... door toedoen van den zingenden vader krijgt Atie toestemming van de moeder zich aan de kunst te wijden.

Ook geeft zij, na met ontzetting te hebben bemerkt dat de andere, Freddie, wil trouwen — haar toestemming tot het huwelijk.

En dan blijft zij weer alleen. Alles en allen zijn van haar heengegaan en terwijl zij „de kanten gordijnen openschuift" om naar den hemel op te blikken, spreekt zij een gebed voor 't geluk harer kinderen.

Dat deze moeder niet veel verstand heeft hoe ze met man en kinderen moet omgaan, blijkt klaar als de dag. Zij weet geen leven te leiden en zit voortdurend maar met haar angst dat ze zullen weggaan. Dat maakt haar een weinig onuitstaanbaar en wij kunnen ons verklaren dat haar kinderen het benauwd kregen. Onbeduidend werk. W. MERKELBEEK.

Kenis (Paul). De Roman van een Jeugd; een ondergang in Parijs. 1914. R'dam. Brusse. (218) f 1.90 — f 2.50.

Liberale recensenten vonden dit boek niet mooi, maar meenden hier en daar toch een brokje talent te ontdekken.

Mogelijk! Het boek deugt echter niet. 't Is de historie van een opperst lamlendige jongen, die waarachtig nog meent eergevoel te bezitten. Hij gaat zoo diep onder, dat hij ten laatste het baantje van souteneur uitoefent.

Wat hebben wij nu aan zoo'n boek dat ons brengt in Cabaret-Moulin-rouge-Montmartre onder intellectueele voddenrapers en energielooze sujetten, die hun eer en hun leven hebben stuk getrapt. — Banaal bovendien. W. MERKELBEEK.

Morris (Gouverneur). De Boete. Een verhaal uit het hedendaagsche New-York. Uit het Engelsch. Utrecht, de Haan. (261) f 1.90 geb. f 2.50.

Nu zou ik eigenlijk voor mijn beoordeeling kunnen volstaan met de vermelding: een prul en een slecht boek. Maar ik wil den lezer toch eens even laten zien wat men het publiek durft aanbieden, en wat men in ons land de moeite eener vertaling waardig keurt.

De jonge dokter Ferris had al twee dagen en twee nachten niet geslapen, toen hij geroepen werd bij een beeldschoon knaapje, wiens beenen verbrijzeld waren. Hij amputeerde. Na het verrichten der operatie, die volstrekt niet noodig was, verscheen de huisdokter, die Ferris zijn ondoordachte handelwijze verweet, doch beloofde te zwijgen en zijn eer te redden. — Het kind, dat men nog bewusteloos waande, had alles gehoord en zwoer een eeuwigen haat aan dr. Ferris.

Later ontvlucht hij het ouderlijk huis, wordt chef van een zaak in een obscure wijk van New-York, verleidt de werksters, die alle verliefd op hem worden en levert als Rousseau zijn kinderen uit aan de openbare liefdadigheid. Hij staat aan het hoofd eener revolutionnaire bende en schuift al bedelend door de straten van New-York.

Dr. Ferris, uit smart over zijn roekelooze daad, waardoor hij dezen man heeft verminkt voor heel zijn leven, studeert en zoekt en vindt het middel om de ledematen van den eenen mensch te enten op het lichaam der invaliden, zonder armen of beenen.

Blirrard, zoo heet de misvormde, ontmoet de dochter van Ferris, Barbara, die beeldhoudster is en hem tot model had gekozen. Hij wordt verliefd en zij ontvlucht hem. Blirrard vol woede over deze ongewone nederlaag, zint op wraak. Van Barbara heeft hij gehoord, dat zij een aanbidder had, een zekeren Wilmot, en dat haar vader eene uitvinding heeft gedaan, en de ledematen van gezonde menschen kan overbrengen en geven aan hen, die er geene bezitten.

Nu maakt hij zich meester van Wilmot en Ferris, en eischt van den dokter, dat hij den eerste de beenen zal afsnijden en hem aanpassen. Maar de handige medicus heeft er iets op gevonden. Hij verklaart dat hij eerst eene andere operatie moet voltrekken en in plaats van den man de gevraagde nieuwe beenen te geven van zijn toekomstigen schoonzoon, snijdt hij in zijn hersenen een gezwel weg, dat de oorzaak bleek van het verdierlijkt leven van den ongelukkige.

Het resultaat is eenvoudig verbluffend. De immoreele, wild en woeste, half gekke en heel razende Blirrard, wordt een braaf en lief en goedaardig mensch.

Ik heb het meest ergerlijke van dezen barren onzin niet willen en niet durven vertellen, maar wat ik schreef zal wel een denkbeeld geven van de waarde, die het boek heeft. Wel is het te

betreuren, dat zoo iets mag worden uitgegeven, en het zou te wenschen zijn dat diezelfde knappe dokter Ferris de hersenen van den schrijver eens grondig onderzocht. Het zou mij niet verwonderen, dat ook daar een gezwel de normale functie verhindert en hem maakt tot een van die gevaarlijke minderwaardigen, die gevaarlijke en erger dan minderwaardige boeken schrijven.

M. WALRE

Smit (Anton). Van het oogenblik. Herinneringen van Hein Heimer. Amsterd. Scheltens en Giltay. (214).

Dit is het laatste, Goddank. Ik had zoo gaarne eens een mooi, edelgedacht en zuiver geschreven boek beoordeeld en aanbevolen. Maar 't heeft niet mogen zijn. Het is allemaal „leesvoeder", zooals de redacteur van dit tijdschrift eens schreef, maar leesvoeder van zulk een kwaliteit, dat het onverteerbaar is.

Margot van Akervoorde, een onecht kind van de moeder, door haar man evenwel aangenomen, heeft denzelfden flirt-aard als de vrouw, waaruit zij geboren werd.

Zij brengt het hoofd op hol van een gymnasiast, houdt hem aan het lijntje en als de jongen na zijn kandidaats-examen komt om haar te vragen, verklaart ze te zullen trouwen met een Frieschen landedelman Holbada.

Zoo gebeurt. Jaren nadat Hein Heimer, de vroegere gymnasiast, is getrouwd met Anna Erloo, ziet hij Margot in Parijs coquetteeren met een vreemden heer, en haar man, Holbada, hen volgen.

Weer wat later verneemt Hein, dat „Margot was gevonden, dood, in een kloof van den Matterhorn; op korten afstand lag het lijk van een van Albada's vrienden, met wien zij zonder gids dien hoogst gevaarlijken berg bestegen had".

Op het oogenblik dat Hein die tijding verneemt, komt zijn vrouw binnen met hun kind en dan is in hem een stille weerklank van Heine's: „Was schert mich weib, was schert mich kind!" Een der twee van Heine's grenadieren, zou misschien een grof woord hebben gebruikt, als hij geweten had, dat zijn uitroep op zulk een idiote wijze misbruikt werd.

Dit verhaal schijnt een bevestiging te moeten zijn van Margot's leer, dat de zonden der ouders gestraft of voortgezet worden in de kinderen.

Kan er nu werkelijk op onze boekenmarkt niets worden aangeboden, dat ten minste iets meer dan onbeduidend en prullerig is. Ik begin te wanhopen. M. WALRE

Stopelveld (Jean). Het hoogste Huwelijk. Modern Bibliotheek Holkema en Warendorf.

Een vreemde geschiedenis, die ons over de bedoelingen van den schrijver — is het een eersteling? — geheel in het duister laat. Tracht hij aan te toonen, hoe het huwelijk om hoog te mogen heeten, n i e t zijn moet? Want waarlijk de vereeniging van held

en heldin — een huwelijk is het om te beginnen niet eens — schijnt ons toe van het laagste soort te zijn. — Nanda, de zij, heet katholiek, tenminste haar ouders zijn het, — doet aan niets, sluit een vrij huwelijk met den zoogenaamden artiest, die aan niets gelooft en in overeenstemming met zijn principes leeft. Op hun huweiijksreis bezoeken zij Lourdes, dat niet onsympathiek, maar zonder eenig spoor van religieus begrijpen wordt beschreven; hier ontwaken Nanda's godsdienstige emotie's, maar beleeft zij een treurig avontuur met een kapelaan; zij verliest haar laatste illusies over haar „man", springt in een afgrond; hij verdooft verdriet en wroeging in morphine. Zooals men ziet een allerakeligst verhaal met kinderachtigen stijl, verwarde gedachtenloop, malle conceptie. Droog zand hangt nog beter aan elkaar — moraal ver te zoeken. Niemand wage zich aan deze minderwaardige lectuur.

MELATI

Stillgebauer (Eduard). Het Verloren Paradijs. Utrecht, Bruna. 2 dln. (171 en 174).

Lorenz Stadlbauer, bierbrouwer-handelsraad, voelde zich geroepen de schoone kunsten te beschermen en te bevorderen. Hij loofde daarom een prijs uit van 5000 Mark voor het beste schilderij, dat op een bepaalden datum moest worden ingezonden. Ter eere zijner dochter gaf hij aan dezen prijs den naam: „Melitta-prijs".

Erich Forst, een jong artist, die studeerde op kosten van een zonderling, had wel zin in den prijs en tevens in de hand van Melitta. Hij zette dus een stuk op: Adam en Eva verdreven uit het Paradijs. — Tijdens een verblijf in het Zuiden ontmoette hij een teringlijder in het laatste stadium, een man die tevens schilder was. Hij toonde Erich zijn begonnen werk „Het verloren Paradijs", voorstellend man, vrouw en kind, verdreven uit hun woning.

Da vrouwenfiguur had de trekken van de overledene, eertijds beeldschoone gravin Marabesa. Enkele jaren geleden had de teringlijdende schilder met haar eene liaison en de hotelkamer, die hij nu bewoonde, herinnerde hem aan die oogenblikken.

De zieke man bezwoer Erich deze schets onder zijn leiding uit te werken en te voltooien. Zoo geschiedde en toen het werk klaar was, stierf de ontwerper.

Onder hevige gewetensangsten dong Erich naar den Melittaprijs met het schilderij van den ander en hij won de 5000 Mark ± Melitta's hand.

Haar hart waarschijnlijk niet, want na een paar jaren mobiliseerde de juffrouw, vroeg echtscheiding en verdween. Papa zorgde dat het kind werd toegewezen aan Erich en deze zorgde dat hij trouwde met zijn eerste liefde in den vorm van eene inmiddels weduwe geworden vriendin zijner jeugd. 't Is hartverheffend!

M. WALRE

Wahlenberg (Anna). Elly's beproeving. Uit het Zweedsch, door A. M. v. D. LINDEN (1914). Amersfoort, Valkhoff. (228), f 2.50, geb. .90.

De vader van Elly verloor zijn fortuin en de dochter werd kinderjuffrouw. Voor korten tijd echter. Want ze ging zonder toestemming van haar Mevrouw naar een gemaskerd bal en kreeg daarop haar ontslag. Een tante van Mevrouw nam haar liefdevol in huis en uit dankbaarheid raakte Elly verliefd op een neef der weldoende dame.

Maar juist in deze dagen heeft haar broer geld noodig. Elly begaat de dwaasheid hem het familiezilver harer weldoenster te geven, opdat hij het verpanden en later weer inlossen zal. Broerlief doet het, doch verliest de kwitantie en de dienstbode, een beetje jaloersch op Elly, vindt deze en ontdekt dus ook de ongeoorloofde daad. Het loopt echter glad van stapel, aanvankelijk ten minste. De neef vraagt Elly... de dienstbode geeft de kwitantie terug... maar Elly zelf zet het dan in haar hoofdje, dat haar verloofde niet zoo heel veel van haar houdt, omdat hij eene verplaatsing heeft aangenomen, die hem in 't vervolg zal toestaan, slechts tweemaal in de maand zijn meisje te zien. Hierbij komt nog, dat zij wroeging krijgt over het gepleegde bedrog met dat zilver en zij vlucht dan maar eventjes naar Amerika, waar ook haar broer is. Een brief laat zij achter, zonder evenwel haar adres op te geven. Drie maanden lang hield zij zich verborgen, toen kwam een brief van haar broer, meldend: dat Ford Wange (haar verloofde) haar adres vroeg. Elly is dolblij en roept: „O heerlijke, schoone wereld! O, God, wat zijt Gij goed!" — 't Is eigenlijk een dagboek van een verliefd meisje. Niet al te jonge menschen kunnen het lezen. M. WALRE

DUITSCH

Boy-Ed (Ida). Eine Frau wie du. Berlin, Ullstein. (438) 3 Mark.

Frau Ida Boy-Ed behoort wel tot de meest begaafde schrijfsters van ontspanningslectuur en haar boek *Fast ein Adler* wordt zelfs hooger geschat en soms een kunstwerk genoemd. Het bestuur der stad Lübeck stelde bij gelegenheid van haar 60sten verjaardag (in 1912) het huis, dat zij bewoonde, tot hare beschikking voor gansch haar leven als een blijk van waardeering.

Wat ik niet zeggen durf van al hare werken (zeker een 35 romans) geldt wel voor dit boek: iedereen kan het lezen. De inhoud is als volgt:

Een kind viel over boord, maar werd gered door Veronica La Motte, een kloeke en bekwame zwemster. Deze heldhaftige daad wekte de bewondering van den jurist Wigand Witting; die bewondering verkeerde in liefde en Veronica werd zijne vrouw.

De moed door Veronica betoond in de ure des gevaars, verhief haar in Wittings oogen tot een bijna-hooger wezen, verheven boven alledaagsche kleinigheden. Veronica, die was opgevoed door eene zorgelooze moeder, zoogenaamd „te geniaal" om zich te bemoeien met geldzaken en andere praktische belangen, moest

nu van haar man bij iedere schermutseling met de dienstboden of bij fouten in de huishouding het eeuwig refrein hooren: eine Frau wie du!

Voor een levend mensch is het natuerlijk bezwaarlijk als een standbeeld te blijven staan op een hoog voetstuk, en om gelukkig te worden moest Veronica dan ook meer eene gewone vrouw worden in de oogen van haar echtvriend en van haar hoogte afdalen.

Dat laat de schrijfster geschieden door Veronica eenige onverstandige dingen te doen uitvoeren, die haar man wel moesten overtuigen dat het verstandiger was haar met raad en daad bij te staan dan als een legendarisch wezen te bewonderen.

Mama La Motte woonde in Berlijn, vanwege haar genialiteit, en Papa verbleef op zijn kweekerijen, kwam eens in de week bij zijn vrouw dineeren en betaalde menigmaal hare schulden. Maar toen hij ervoor bedankte nieuwe bressen te stoppen, leende de dwaze moeder geld bij hare dochter. Wigand bemerkte spoedig ten zijnen opzichte eenige terughouding bij zijne vrouw. Deze had eenig tafelzilver beleend, en Wigand die dingen missend, begreep dat zijn vrouw hem bedroog. Ten einde raad leende zij geld bij Haimer, den compagnon van haar man, maar een anonyme brief deelde Wigand mede dat zijn vrouw een bezoek had gebracht aan Haimer. Het komt dan tot een eerste uitbarsting tusschen de echtelieden. Veronica vraagt nu haar vader geld ter leen, maar deze, met het voorbeeld van zijn eigen vrouw voor oogen, weigert. En dan komt het tot eene verklaring. Veronica redt haar man het leven en zij worden gelukkig. Papa en Mama vieren ook hun verzoendag. ERICH KÖNIG.

Höcker (Paul Oskar). Kleine Mama. Berlin, Ullstein. (456) 3 Mark.

Rolf Sixt von Heye, een veelbelovend officier, heeft speelschulden gemaakt en wordt nu van Berlijn naar een klein grensgarnizoen gezonden. Kleine Mama, zooals zijn dapper vrouwtje algemeen genoemd wordt, behoedt hem voor den ondergang door haar liefde, energie en vindingrijke zorgen. Zijn eerzucht weet zij op te wekken, en na zes jaren van hard werken en ijverig studeeren ontvangt Rolf het bericht eener aanmerkelijke bevordering.

Maar helaas! Op de nieuwe standplaats ontmoet hij luitenant Rönnegall, zijn vroegeren verleider tot het spel; en nu is het gedaan met het geluk van kleine Mama. Rönnegall en zijn zuster, een gescheiden vrouw, worden Rolfs booze geesten.

Kleine Mama beproeft alles om haar man voor zich te behouden maar het mag niet baten; zelfs de onverwachte dood der aardige tweelingen, brengt geen omkeer te weeg.

De miskende vrouw vraagt nu echtscheiding, en als haar eenige zoon haar vrijwillig wordt toegewezen, is zij bereid Rolf te sparen voor het gerecht; maar als deze ook aanspraken maakt op het kind, kan zij de schuld des vaders niet langer verbloemen.

Kleine Rolf heeft het karakter zijns vaders en na een langdurig

verblijf in het Oosten bij den vader, die intusschen gehuwd is met Rönnegal's zuster, voelt hij zich niet meer gelukkig bij zijn eigen moeder. Nu staat zij, jammer genoeg, haar kind af aan den man, die het zeker verkeerd zal opvoeden.

Kleine Mama had ter wille van haar zoontje reeds een huwelijksaanzoek afgeslagen; nu zij alleen blijft wordt het aanzoek herhaald en vermoedelijk heeft zij het aangenomen.

Men ziet: dit verhaal speelt in kringen, waar echtscheiding en nieuw huwelijk tot de gebeurlijkheden behooren, die geen ontsteltenis verwekken. Hartstochtelijk en realistisch, in de slechte beteekenis van het woord, is dit boek echter niet, wel erg wereldsch Het karakter van kleine Mama verdient onze sympathie, de overige personen hebben geen karakter, zooals dat in de moderne maatschappij al meer en meer gebruikelijk wordt.

ERICH KÖNIG.

FRANSCH

Bernard (Jean-Jacques) L'ÉPICIER; het boek draagt dezen titel naar de eerste der drie novellen, die het bevat. Deze Bernard (de zoon van den bekenden Tristan Bernard) is een beginneling. Noch de inhoud noch de vorm maken het werk aanbevelenswaard. — **Boussac de Saint Marc:** UNE TEMPÊTE DANS UN VERRE D'EAU; in dit boek komen vertelseltjes voor, die volmaakt onschuldig kunnen genoemd worden, maar zij worden afgewisseld door andere, die volkomen scabreus zijn. — **Duffart:** LE FLOT QUI MONTE; anti-clericalisme en socialisterij. — **Fougeray** (A.): LA DERNIÈRE ÉTAPE; een cynisch ondingetje. — **Gomez-Carillo:** FLEURS DE PÉNITENCE; onder voorwendsel van te willen beschrijven het leven van versterving der oude monniken, kluizenaars en heiligen brengt hij beiden in discrediet. — **Péladan:** POMONE; men zou zich leelijk vergissen, als men dit boek goed oordeelde, omdat Péladan het geschreven heeft, die meer dan eens de Katholieke Kerk en hare leer heeft verdedigd. Vergeten wij niet, dat hij zeer afkeurenswaardige boeken in het licht heeft gegeven. Ook Pomone is te verwerpen; een Protestantsch Fransch dagblad noemde het „een hymne aan de zinnelijkheid". Dat is het werkelijk.

Bona (Paul) Faiseurs d'anges gardiens. Paris, Perrin, 3 fr. 50.

Wij hebben den treurigen en immoreelen roman van Marcel Prévost: *Les anges gardiens* reeds beoordeeld. De anges gardiens waren de institutrices uit den vreemde, die het ongeluk brachten over de families, waarin zij werkzaam waren.

Bona schrijft nu een repliek, en beweert, dat, als de anges gardiens zoo noodlottig zijn, dat komt door de families der rijkaards, welke alles doen om deze meisjes te bederven. Ik

geloof dat hij gelijk heeft tegen Prévost; maar om zijn stelling te bewijzen, moet hij zooveel corruptie blootleggen, dat zijn boek gevaarlijk wordt. A. GIELEN

Duplay (Maurice) L'inexorable. Paris, Plon, 3 fr. 50.

Bedoelt den lezer te overtuigen van de ellende, verbonden aan het beroep van schrijver. Ik kan het begrijpen, maar schrijver moest ook geen beroep zijn... en om te toonen dat er heel wat miserie aan het „vak" is verbonden, had Duplay de ruwheden niet noodig gehad, waarvan hij nu gebruik maakt.

FRANÇOIS CLAIRDON

Gyp. La Dame de Saint-Leu. Paris, Calmann. 3 fr. 50.

Is een vervolg op *Napoléonette*, maar lang zoo aantrekkelijk niet. Het boek is slechts voor volwassenen, die van toestand en leven in de vroegere Fransche hofkringen reeds genoeg weten om zich niet licht te ergeren.

Margueritte (Paul) Nous, les mères. Paris, Plon. 3 fr. 50.

Het boek staat ver boven het middelmatige, maar is volstrekt geen boek voor iedereen. De bedoeling is goed, eene verheffing van het huisgezin, van de vrouw en moeder met plichtgevoel, tegenover de moderne, leeghoofdige en hartelooze.

Mevrouw Gimonès is eene zorgzame, opofferende moeder. Haar zoon huwt met een wuft meisje, dat niets beters weet te doen dan grof geld uitgeven. Hare dochter is de vrouw geworden van een dronkaard, die haar mishandelt.

De moeder offert zich op en verkoopt hare bezittingen om hare kinderen te redden, en als zij haar niet meer noodig hebben, trekt zij zich terug in de eenzaamheid.

Maar, hoe heldhaftig en sympathiek deze moeder ons moge zijn, wij vinden dat zij zelve, zonder eenig geloof, wellicht schuld heeft aan het ongeluk van hare kinderen. Wij voelen hoe zwak hare argumenten zijn, als zij hare dochter van de voorgenomen echtscheiding tracht af te houden, en wij verwonderen ons hoe zij zelve staande kan blijven zonder den steun van hoogere beginselen.

Maar wij durfden van Margueritte niet verwachten, dat hij Christelijke gevoelens zou geven aan zijne heldin, daar hij zelf maar al te veel boeken heeft geschreven, die het Christelijk huwelijk bestrijden. CHR. BOURDON

VARIA

Een kunstmaniak. Kunst is het stokpaardje geworden van velen. Kunst werd een surrogaat van moraal, kunstgevoel een teeken van ontwikkeling, kunstliefde een bewijs van hooge

beschaving, en kunstaanbidding een plaatsvervangster van godsdienst, enz.; veelal heeft de kunst en kunstvereering gediend om het ontbreken van hoogere aspiraties te bedekken. Kunstoverdrijving is dan ook geworden een der meest gewone verschijnselen in onze eenzijdige cultuur.

De bekende Van-Dag-tot-Dag-schrijver van het Handelsblad schrijft in het nummer van 26 Sept. (Avondblad) over de verwoesting van de kathedraal van Reims:

„Daar de eene partij vergoelijkt en de andere verzwaart, is het moeilijk te vernemen hoeveel er vernield is, maar zooveel schijnt mij uit al de berichten vrij zeker toe, dat de kathedraal van binnen verwoest is en dat haar muren, haar beeldhouwwerk, haar gloeiende vensters, haar hooge torens, verminkt en geschonden zijn.

„En dit schijnt mij een even ontzettend onheil toe als het dooden van vrouwen en kinderen in den oorlog".

De schrijver schijnt zelf gevoeld te hebben, dat hij iets heeft gedebiteerd, dat niet door den beugel kan, want hij vervolgt:

„Maar menschenlevens zijn toch meer waard dan kunstwerken, heb ik hooren opmerken.

„Dat hangt af van de kunstwerken en van de levens. Oorlog eischt de opoffering van vele levens. Al die mannen sneuvelen om de eer en toekomst van hun land te dienen"...

Hola, redacteur, denk aan uw præmissen: het ging over het vermoorden van *vrouwen en kinderen,* niet over het sneuvelen van *mannen,* die hun land verdedigen. En dàt scheelt wat!

Gevolgen van den oorlog. De afschuwelijke oorlog heeft, zooals wij te goed weten, veel in ons wereldje onderstboven gekeerd. Dikwijls met goed, maar ook wel eens met twijfelachtig gevolg. Gebeurtenissen, feiten niet alleen, maar ook opvattingen, gevoelens, zoogenaamde principes. Een teekenachtig voorbeeld, waaraan *la note comique niet* ontbreekt, vinden wij in de *voltef ace* der bekende, vele zouden zeggen beruchte, Hollandsche Lelie, redactrice Freule Anna de Savornin Lohman. Deze temperamentvolle vrouw heeft jarenlang te pas en te onpas in haar tijdschrift geijverd tegen den oorlog — zeker ten hoogste prijzenswaardig — gebanbliksemd tegen alle moorderij niet alleen van menschen, maar vooral van dieren — in het bijzonder tegen het wreede spel van de grooten der aarde: de jacht. Geen roede was te scherp, geen knods te hard om de onbarmhartige Nimrods, deze ergerlijke onverlaten, te tuchtigen en tot inkeer te brengen.

De twee onnoozele boekjes van den Duitschen kroonprins over zijn jachten wekten vooral haar toorn op, maakten haar woest, evenals de krantverslagen der reuzendrijfjachten van keizer Wilhelm.

Aan onzen prins Hendrik richtte zij een open brief om Z. K. H. het verderfelijke, onzedelijke, onmenschelijke aan te toonen van zijn wildezwijnen- en andere jachten.

Toen aartshertog Frans-Ferdinand vermoord werd en een kreet van afschuw uit de wereld opsteeg over deze misdaad, verheugde

zij zich, omdat hij als oorlogszuchtig bekend stond en zijn dood een winst voor den vrede beteekende. En nu deze aanslag de oorzaak of het voorwendsel is geworden van den meest ontzettenden oorlog, die ooit de wereld teisterde, is de freule veranderd als een blad aan den boom. Zij vindt woorden van sympathie voor de strijdenden, van vergoelijking voor hen, die het monster ontketenden. Toen de ramp uitbarstte, was zij op een Duitsche badplaats met haar trouwe vriendin, met Marie, de niet minder aanhankelijke dienstbode, met Benjamin en Frits, de aan Lelielezers overbekende hondenkinderen, bovendien met een kat en een papegaai in haar kooi. Daar leerde zij de Duitschers nader kennen en waardeeren niet alleen, maar naar het schijnt ook het militairisme zachter beoordeelen; ten minste in de eerste correspondentie na haar terugkeer in het vaderland — men begrijpt hoeveel moeite deze kostte met zulk een menagerie; gelukkig trof zij goede hulp aan, die haar deed gelooven aan hoogere leiding en beschikking! — verkondigt zij heel andere theorieën als vóór haar vertrek. Nu vindt zij het aanstellerig om te klagen over de verwoesting van Leuven, Rheims, enz., want menschenlevens hebben veel meer waarde en toch keurt zij de menschenslachting bijna goed, omdat Duitschland zijn handel er door kan uitbreiden! Van haar vroegere philippica's tegen het onnoozele jagersvermaak van keizer en kroonprins, waarbij zij van geen vergoelijking wilde hooren, geen spoor meer. Zij juicht over den val der Luiksche forten, over de nederlagen van Engelschen, Franschen en Belgen, in één woord: geen spoor meer van pacifistische neigingen, al betreurt zij het lot van menschen en dieren in dezen strijd.

Vanwaar die veranderingen? Omdat zij met Benjamin, Frits', kat en papegaai zoo voorspoedig gereisd heeft? Maar reeds 2 September schreef zij een artikel, dat in een onzer dagbladen de vraag deed opwerpen, of haar heftig geuite Germaansche sympathieën geen gevaar bevatten voor onze neutraliteit. Het zal wel overbodig en weinig loonend zijn te zoeken naar de oorzaken dezer geestelijke culbute en het allerminst willen wij de onderstelling wagen, dat het hart der vurige dierenvriendin of ten minste haar verbeelding den invloed heeft ondergaan der schneidige Duitsche manschappen, alleen willen wij nogmaals constateeren, hoe, ondanks alle pogingen van suffragettes en moderne vrouwenbewegingen, eeuwig waar blijft het bekende oude rijmpje:

Souvent femme varie,
Bien fou qui s'y fie.

Chesterton zegt over den oorlog (*The Illustrated London News* 12 Sept.) ongeveer hetzelfde wat alle Engelsche schrijvers beweren; maar hij doet het op zijn eigenaardige wijze.

Over de onderhandelingen van Duitschland met Engeland vóór den strijd, heet het: Simplified, without bias or the blinding trick of journalistic suppression, it certainly came to this: „If you will

break your promise, in the hope of helping me to break my promise, I will reward you with another of my celebrated promises".

Het ergste is, zegt Chesterton dat de Duitscher het mis heeft en meent dat hij in zijn recht is. The Prussian is sincere and wrong. He really does think that he could do everything better than everybody; .... I have no doubt he thinks that Prussians could play the bagpipes better than Highlanders; or dive for pearls better than the pearl fishers. Prussians already say they understand Shakespeare; from which manifest scream of madness it will be but one note higher to say that sey understand Burns. They understand everything: there was never a madman who did not.

Pauls ontwaken. Een onzer medewerkers had eene studie ondernomen van dit boek van Frederik van Eeden, vooral omdat sommigen deze bladzijden prezen als getuigend van een geestelijke opleving en eene reactie tegen plat materialisme. Onze medewerker is echter van meening dat het werkelijk niet de moeite waard is dit boek zoo uitvoerig te behandelen, en het voldoende is te verklaren dat de materialist, die zich redt uit zijne laag-bij-de-grondsche leer om van Eeden te volgen, opnieuw ten val komt. Deze pantheistische dwaasheid, met een schijn van geestelijk streven, heeft natuurlijk iets idealistisch en het is gemakkelijker uit het stuitend materialisme, dat op den duur geen fatsoenlijk levend en ernstig denkend mensch kan tevreden stellen te komen tot de waarheid, dan uit dezen begoochelenden en bedriegelijken doolhof! Wie in dit geschrift van F. v. Eeden eenige opbeuring kan vinden en steun voor zijn leven, moet al verschrikkelijk arm zijn geweest. En 't is mogelijk dat hij nu, niet onderscheidend de valschheid van het goud, dat men hem in de handen drukt zich werkelijk rijk gaat wanen en dan ook niet verder zoekt. Dat is het grootste gevaar van het boek voor ongeloovigen. En zij, die gelooven kunnen het niet lezen zonder kregelig te worden over zoo'n fantastisch, onpositief en onsamenhangend gepraat.

Malachias. De zoogenaamde voorspellingen van den monnik Malachias, die hem echter valschelijk werden toegeschreven, worden in deze dagen natuurlijk weer eens in herinnering gebracht. In het Engelsch weekblad The Tablet van 5 Sept. is een mijnheer aan het verklaren hoe juist de voorspelde titel voor den nieuwen Paus, weer uitkomt. Religio depopulata.... de ontvolkte Christenheid"! „I used to wonder what „religio depopulata" could refer to". — Eerst dacht hij dat daarmee werd bedoeld een massa-afval en nú: een ontvolking van de christelijke naties door den oorlog. — Maar 't is vreemd dat deze inzender, en zoovelen die met hem nog aan deze fabel vasthouden, niet inzien dat zulk soort voorspellingen altijd uitkomt. In den tijd van de Fransche Revolutie, van Napoleon

enz. had men ook al met evenveel recht in dezen zin kunnen spreken van „Religio depopulata", maar toen mocht het niet, omdat deze spreuk nog niet aan de beurt was.

Maar het moet nu eenmaal uitkomen, en als er gestaan had: juist het tegengestelde b.v.: Een toegenomen christenheid, dan mochten de omstandigheden hetzelfde blijven en was er toch een goede verklaring te vinden, want in de ure des gevaars komt de mensch nader tot God en het blijkt reeds hoe deze onmenschelijke krijg bij velen het geloof weder heeft doen opleven. Laten wij toch verstandig zijn en geen aandacht schenken aan voorspellingen, die met een weinig handigheid iedereen kan doen. De kunst is maar zoo vaag mogelijk te blijven en te zorgen dat de tekst in alle gevallen kan verklaard worden.

Waardevolle kritiek? M. de Chambure schrijft in zijn boek *A travers la presse* dat in Frankrijk: „les critiques littéraires sont génèralement faites par les auteurs eux mêmes". Le Maréchal bevestigt deze beschuldiging: „A part quelques exceptions, les critiques littéraires sont *généralement* faites par les auteurs eux mêmes, ou bien par des journalistes complaisants qui relèguent au dernier rang de leurs soucis, leur devoir de renseigner les lecteurs. Ofschoon, vooral in de laatste jaren, wij ook in ons land al heel vreemde verschijnselen hebben waargenomen op het gebied der letterkundige kritiek, mogen wij toch niet spreken van algemeen geknoei. Maar verkwikkelijk is het bij ons ook niet, daar hebben wij sommige bewijzen van in handen, welke vroeg of laat misschien wel eens te pas kunnen komen.

L'Illustration, het is bekend genoeg, geeft in zijn bijlage: *La petite illustration* tooneelstukken en romans, die voor een fatsoenlijk mensch niet te lezen zijn. Een groep Franschen hebben in het begin van dit jaar een adres gericht aan de directie der periodiek, met het verzoek daarin verandering te brengen. Wat deze directie geantwoord heeft weten wij niet, maar op den dag dat Frankrijk de oorlog werd verklaard, verscheen weer een nummer, dat brutaul schandelijk was. En toen viel de ellende over het land, en het tweede nummer van het schandschrift is tot heden niet verschenen.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

W. J. D. te DEN H. Uw brief heeft geen datum en het postmerk is verdwenen; wij kunnen dus niet zien, of ons antwoord reeds vroeger had kunnen gegeven worden. *Wilhelm Hauff* goed, heeft verschillende versjes voor de jeugd. *Jud Süss* is niet voor heel jonge meisjes. Paul Keller, Katholiek schrijver, opzichter en redacteur van *Die Bergstadt*. Heeft veel naam en is een echte dichternatuur. Genoemde boeken zijn goed. Weet u dat *Gold und Myrrhe* een vervolg heeft van 1899 onder denzelden titel? Ook goed de *Balladen en Gedichten* van S. J. v. d. Bergh, eveneens het Weekblad voor de Huiskamer; 't is echter verouderd. Wat Charles Dickens' werken betreft, ja! —. De genoemde roman van Robert Schweichel is mij niet bekend, waarschijnlijk van hetzelfde gehalte als de romans zijner vrouw Elise; die boeken zijn voor ons vrijwel ongenietbaar en kunnen beschouwd worden als ouderwetsche feuilletons. Het blaadje *De Nieuwe School,* onbekend wat gehalte aangaat. Met de *Amsterdamsche Courant* werd waarschijnlijk bedoeld de zoogenaamde *Groene.* In geen geval iets voor ons.

V. M. te B. Schwartz: *Drag'knuppen.* Neen, dat is eene vergissing, het is geschreven in Pommersch dialect. Met een weinig oefening wel verstaanbaar.

J. V. M. te M. Dat is mij indertijd ook opgevallen; het is een staaltje van de onkunde dier schrijfster, die zoo licht kans heeft te schrijven over dingen, waarvan zij niets weet, omdat zij nooit studies heeft gemaakt en ook autodidactisch maar zeer weinig heeft geleerd. Een feit is het, dat Coloma zijn aristocraten goed kent, omdat hij zelf in de wereld tot die kringen behoorde.

N. B. te V. 't Is altijd moeilijk, als men alleen den titel kent, te achterhalen van wien een boek is. *The pirate* is een werk van Walter Scott, maar 't is zeer waarschijnlijk, dat nog een half dozijn andere auteurs een boek hebben geschreven met dienzelfden algemeenen titel.

W. W. te A. In *De Gids* (Mei 1914) begon P. Valkhoff zijn studie over *Anatole France.* Hij oordeelt natuurlijk anders over dezen „vieux ricaneur", die alles heeft geschonden wat heilig, goed of fatsoenlijk was. Hij is stellig een van de meest lugubere verschijningen in de Fransche literatuur.

MGR. R. H. BENSON

In deze dagen van verschrikking en ongehoorde gruwelen, nu de door menschelijke razernij gewette zeis van den geweldigen Maaier honderdduizenden, misschien millioenen kostbare levens ter nedervelt, zonder zich te bekommeren om geboorte, talent, genie, deugd, is het of onze droefenis en angst nog meer groeien, nu buiten het bloedige oorlogsveld nog zoovelen weggeroepen worden, tot wie wij gewoon waren op te zien als tot onze leeraren, onze meesters, onze vrienden. Geesten aan wie onze ziel en ons verstand zooveel dankten, van wie wij het recht meenden te hebben nog zooveel te verwachten.

Nu alweer Mgr. Robert Hugh Benson, de groote schrijver, de welsprekende redenaar, de vurige apostel, de heilige priester — wij moesten hem verliezen in zijn volle werkkracht, in zijn rijpen leeftijd — nauwelijks 43 jaar oud.

Het bericht heeft natuurlijk vooral in Engeland de Katholieken met rouw vervuld, juist in deze Octobermaand, de geheimzinnige, waarin zich zoovele droevige drama's afspeelden en die door zulk een verlies nog meer versomberd en vertroebeld wordt. Maar met de Engelschen treuren hun geloofsgenooten over heel de wereld, want een machtig strijder is der Kerk ontvallen, één, die van verre kwam om in Haar rust en bevrediging te vinden voor zijn naar de oneindigheid dorstende ziel.

Veelzijdig was zijn talent, schier onbegrensd zijn fantaisie, meester was hij met woord en pen, ontzaggelijk zijn belezenheid, ongelooflijk zijn ijver, diep zijn godsvrucht, rotsvast zijn met zoo veel moeite verworven geloof, en niet alleen zij, met wie hij het in de laatste elf jaren deelde, maar ook zij, door hem verlaten, achtten en eerden hem om zijn oprechtheid en den moed zijner overtuiging, zijn groot aan het goede en hooge gewijd talent. Zij wisten, dat hij een gentleman was gebleven, het hoogste eeregetuigenis, dat de wereld een mensch kan toekennen.

Niemand had ooit kunnen vermoeden dat hij, de jongste der vier begaafde zonen van den vorigen Aartsbisschop van Canterbury, den primaat der Engelsche kerk, eens zou sterven als geheim kamerheer van Z. H. den Paus van Rome, dat hij door alle Roomsch Katholieken der wereld eens zou betreurd worden als hun dappere medestrijder en voorganger.

Hij was een zwak, zeer intelligent kind; in het aartsbisschoppelijk paleis zijns vaders vond hij een atmosfeer van hooge

beschaving en ontwikkeling. Zijn jeugd, hij was in 1871 geboren, was gelukkig en onbezorgd. Hij deelde natuurlijk in de eer, uitstralend van zijns vaders verheven positie; zijn moeder was een verstandige vrome vrouw, maar toch schijnt de godsdienstige geest in zijn omgeving tamelijk vaag geweest te zijn. Hij verhaalt zelfs in zijn „Herinneringen van een bekeerling", zeer weinig indruk ontvangen te hebben van zijne „Confirmation" (bevestiging). De godsdienst was iets, wat tot het normale leven behoorde, zooals andere burgerlijke en maatschappelijke plichten. Tegenover de Katholieke Kerk stond het aartbisschoppelijk gezin zoo niet vijandig, dan toch zeer onverschillig. Aartsbisschop Benson was gewoon haar de „Italian Mission", de Italiaansche missie te noemen, een onderdeel evenals de Engelsche Staatskerk van de groote christengemeente.

In Eton en Cambridge volbracht Robert Hugh zijn studiën; hier schijnt langzamerhand zijn belangstelling voor godsdienstige vraagstukken ontwaakt te zijn en begon het langzamerhand in zijn geest op te doemen dat godsdienst nog iets anders is dan een soort van fatsoen, waaraan de beschaafde mensch zich niet mag onttrekken en dat bij zijn uiterlijk optreden onontbeerlijk is. Het geheimzinnig mystische begon hem aan te trekken — men zegt na de lezing van Shorthouse's „John Inglesant", een soort van half historischen, half sprookjesachtigen roman; de Anglikaansche kerk bleef echter voor hem de Alma Mater, de goede, liefdevolle, hooggeschatte Moeder. Hij wilde zich geheel aan haar wijden en gaf dus zijn plan om officier te worden op, en wilde voor predikant, of zooals men het 't liefst noemde, voor priester studeeren.

De High Church trok hem aan door haar liturgie, ceremoniën, haar pretentie wellicht om voor de ware, oude Kerk door te gaan. Na zijn wijding ging hij op reis, bezocht Italië, Frankrijk, Egypte en deed toen een zonderlinge gewaarwording op. De anglikaansche Kerk bestond niet buiten Engeland, de Engelschen gingen des Zondags ter kerke in hun eigen kapellen, maar hun godsdienstig leven stond geheel op zich zelf, terwijl de katholieke godsdienst in het buitenland alles beheerschte, verleden, tegenwoordig en toekomst. Dit deed hem onaangenaam aan en te vergeefs trachtte hij zich tegen dit gevoel te verzetten, door zich nauwer bij die kerk aan te sluiten en zijn sympathie voor het schoone en sublieme in de oude Moederkerk te bestrijden.

Zijn doel was de anglikaansche Kerk innerlijk en uiterlijk te

verheffen tot de hoogte, welke het nog door hem gewantrouwde en verachte Papisme veroverd had. Hiertoe wilde hij zich zelf heiligen in de eerste plaats en na kort op een dorp predikant te zijn geweest — zijn aartsbisschoppelijke vader was intusschen gestorven — trad hij in een anglikaansche kloosterorde, *The community of the Resurrection*. Eerst gevoelde hij er zich gelukkig en vredig, maar zijn historische en theologische studiën verstoorden weldra deze rust: tegen zijn wil begon hij te twijfelen aan het goed recht van zijn geliefde Kerk om zich van Rome af te scheiden.

Vooral het licht, dat deze studie wierp op de regeering van Hendrik VIII en Elisabeth, de eigenlijke stichters dezer Kerk, deed hem den zeer aardschen oorsprong van het Anglikanisme erkennen. Zijn geloof aan haar superioriteit werd geschokt tot zijn groot verdriet zeker. Hij was zoo trotsch op haar, die machtige Staatskerk, zoo geheel vereenzelvigd met zijn geliefd vaderland, die onafhankelijke, breed en ruim denkende Kerk, welke hij in onafgebroken gemeenschap met die der Apostelen en eerste Christenen dacht.

Maar de logica der feiten liet hem niet los, steeds heviger en pijnlijker werd zijn strijd, door zoo vele edele en hooge geesten in de laatste jaren vóór hem gestreden; hij kon het niet meer loochenen, de Engelsche Kerk was het werk van menschen en wat voor menschen! Nog lang trachtte hij door uitvluchten zich te redden; poogde hij een modus vivendi te vinden, waardoor het hem mogelijk was Anglikaan te blijven en toch tot de door Christus gestichte Kerk te behooren, maar de waarheid liet hem geen rust.

Hij kon, zonder zich zelf ontrouw te worden, niet langer verwijderd blijven van Rome, dat hem niet aantrok, integendeel! afstootte.

Zoo lief was hem de Kerk, waarvan zijn vader, op den koning na, het hoofd was geweest, zoo lief waren hem hare gebruiken, haar zang, haar poëzie, haar instellingen; al zijn vrienden, zijn bloedverwanten behoorden tot haar. De Katholieke Kerk was hem zoo vreemd, zooveel slechts had hij steeds van Haar gehoord; meer dan elders is zij in Engeland een vreemde, een onnationale instelling, goed voor de Ieren en de buitenlanders. Maar het geweten sprak steeds luider en luider, hij moest, hoe ook, met tegenzin opstaan en zich aan Haar voeten werpen, want zij alleen had de woorden des Eeuwigen Levens. Treffend beschrijft hij zijn

zielstoestand in die dagen, hoe koud en dor hij zich voelde, het donkerde in zijn ziel en toch nam hij afscheid van zijn verleden en van de schitterende toekomst, die hem, den zoon van Engeland's primaat, wachtte. Aan zijn moeder bekende hij zijn voornemen en de edele vrouw spoorde hem aan de stem van zijn geweten te volgen.

Zoo onderwierp hij dus zijn trotschen geest aan het onfeilbaar gezag, dat hij geleerd had als onmisbaar in de ware Kerk van Christus te erkennen, maar zijn hart was er niet bij en eerst later, toen hij reeds katholiek was, begon haar bovenaardsche schoonheid in vollen glans voor hem te lichten. Toen werd het vreugde in zijn ziel, toen jubelde en juichte hij over de groote genade, hem geschonken en achtte hij alle offers door hem gebracht als niets. Hij geloofde alsof hij wist en deze zekerheid doet voor hem de grenzen tusschen het natuurlijke en het bovennatuurlijke wegvallen, laat hem meer en dieper schouwen dan de gewone mensch en geeft aan vele zijner boeken hun eigenaardige groote bekoring.

Reeds in zijn anglikaansche dagen was hij begonnen te schrijven; in het stille klooster schreef hij zijn bundel novellen, afzonderlijk maar toch door een band vereenigd: „*The Light invisible*". (Het onzichtbare licht), waarin hij geheimzinnige voorvallen verhaalt, die elke natuurlijke verklaring tarten. Het is overigens een boek vol fijne beschrijvingen, teere gevoelens en diepe gedachten[1]). Later zou hij nogmaals een dergelijke verzameling uitgeven onder den titel — aan Tennysson ontleend — *The Mirror of Shalott*. Ook zijn beide broeders A. C. en E. W. Benson waren vruchtbare en zeer gezochte romanschrijvers. De gave der uitbeelding was wel in ruime mate aan de zonen van den Canterbury'schen prelaat geschonken.

Veel opgang maakte het werk van den jongen predikant. Gaf zijn broeder E. W. door de zeer rake teekening van een aartskokette, mondaine dier dagen, *Dodo* getiteld, veel ergernis aan de preutsche, puriteinsche Mrs. Grundy — (de Engelsche overof schijnbrave wereld) — en achtte men het overigens volstrekt niet onzedelijke boekje den zoon van een aartsbisschop onwaardig,

[1]) Canon William Barry zegt in *The Universe* van 23 Oct.:
The Protestant World agape for ghost stories told with an air of belief, seems to prefer *The Light Invisible*, which dates from its author's Anglican period, to later and more profound studies. Catholics do not approve in these perilous regions of mere curiosity.

The Light invisible vond men veel gepaster voor zulk een afkomst.

Maar *By what Authority*, dat toen volgde, van R. H., deed menigen neus hooger optrekken, menig hoofd bedenkelijk schudden. Toen was de jonge dominé nog niet katholiek en toch welke meeningen verkondigde hij! Hij durfde vragen, met welk recht de groote, bijna heilige, maagdelijke koningin Elisabeth de katholieken vervolgde, haar Kerk door bloedige wetten met geweld liet triomfeeren. Op welk gezag baseerde zij haar macht? Dit boek was het, waarvan de ernstige voorstudie zijn geloof aan het wankelen had gebracht, zijn eigen strijd was er het onderwerp van. Geen wonder, dat het zelf doorleefde zulk een diepen indruk maakte, zoo meesleepte en — velen ergerde.

In 1903 werd Benson katholiek; het huwelijk had hem reeds in zijn anglikaansche dagen iets toegeschenen, dat niet voor hem bestemd was, dus aarzelde hij niet om zich reeds dadelijk tot het H. Priesterschap voor te bereiden en toen begon zijn helaas! te vroeg geëindigd apostolaat met daad, woord en pen. Onbegrijpelijk, ongelooflijk haast, wat hij in deze elf jaar heeft volbracht. Zijn hoorn des overvloeds scheen onuitputtelijk; in de eerste jaren had hij nog zielzorg, later trok hij zich terug in het landelijke huis in Buntingford, waar Jörgensen hem nog kort te voren bezocht. Hier wijdde hij zich geheel aan zijn schrijverstaak en aan het predikambt. In *The Sentimentalists* schetst hij dit leven der drie harmonisch gestemde vrienden in bijna kloosterlijke afzondering. Elken Zaterdagavond vertrok hij naar Londen om des Zondags tweemalen te preeken: in de Hoogmis en des avonds.

Daar hoorden wij hem eens in de stampvolle kathedraal van Westminster; zijn eerste optreden wekte misschien eenige teleurstelling, zijn gelaat was bleek, mat, haast jongensachtig, het roodblonde haar viel hem laag over het voorhoofd, zijn stem klonk hortend, elke lettergreep sterk geaccentueerd, maar zelfs voor vreemdelingen goed verstaanbaar. Langzamerhand echter kwam de bezieling, toen werden de onregelmatige trekken als van binnen verlicht, de oogen schoten vlammen, het gebaar bleef sober, maar de gloed der overtuiging, zeker iets — ik weet niet wat, — dat verried, hoe die ziel meer en dieper schouwde dan anderen, deden zijn gehoor ademloos naar hem luisteren en eerst bij het einde liet hij zijn hoorders los. Zijn onderwerp was de geschiedenis van den rijken jongeling uit het Evangelie, die volmaakt wilde zijn, maar er den moed niet toe kon vinden. Was het

zijn eigen ziels- en lijdensgeschiedenis, door hem geschetst? De warmte en innige doorleving van zijn rede deden het wel vermoeden.

Zijn stille woning was slechts een soort *pied à terre.* Benson reisde geheel Engeland door om met zijn redenaarsgave te woekeren. Ook in Frankrijk en Italië werd hij genoodigd. In 1911 hield hij de vastenpredikatiën in de zoogenaamde Engelsche kerk van Rome, de San Silvestro, vlak bij het postkantoor en den Hollandschen toeristen ook welbekend.

Z. H. Paus Pius X erkende zijn verdiensten door hem tot Eere-Kamerheer te verheffen. Father Benson werd dus voortaan als Monsignore betiteld. Het jaar daarop bereisde hij Amerika, en den 26sten Juli — bijna daags vóór den grooten wereldbrand — bevond hij zich nog op het schitterende Eucharistische feest in Lourdes.

En, tusschen al dat reizen en trekken, het preeken en conferenties houden, het congressen en kerkelijke feesten bezoeken, waaraan hij zelf werkdadig deelnam, wijdde hij zich met hart en ziel aan zijn letterkundigen arbeid. Elk jaar kwamen er twee, drie deelen minstens van zijn hand uit. Benjamin bleef het nooit lang; men kon praten van zijn laatste boek, dat weldra bleek zijn vóórlaatste te zijn, en dan er tusschen tijdschriften en courant-artikelen, polemiek, gelegenheidsstukken, mystieke spelen, beroepen op liefdadigheid, op touw zetten van godsdienstige of sociale ondernemingen, een reusachtige correspondentie.

Inderdaad, deze noeste werker, die steeds scheen te vreezen zijn taak niet te kunnen afwerken, verrichtte in deze enkele jaren den arbeid van het langste menschenleven. Door zijn romans vooral is Mgr. Benson het meest bekend geraakt, verwierf hij, kunnen wij gerust zeggen, wereldvermaardheid. Er zijn er van elke soort, naar ieders smaak en geestesrichting. Om te beginnen de historische romans. *The King's Achievement* is de eerste der trilogie — of moeten wij zeggen quatuorlogie, wanneer men *By what Authority* er bij rekent? — Misschien valt het te betreuren, dat Benson zich niet uitsluitend en met meer kalmte op dit éene genre toelegde, want nergens bereikt hij zooveel, bijna wellicht het hoogste. 't Zou ons te ver voeren, als wij wilden aantoonen, hoe juist hij begrepen heeft wat de historische roman in onzen tijd moet geven. Geen gedramatiseerde groote geschiedenis, waarin verdichting en werkelijkheid vaak onhandig, meestal ongelooflijk in elkander geweven zijn. — Wij zijn zoo op de hoogte ook van

de kleine zijde der historie, dat men ons moeilijk iets kan wijsmaken — maar een schildering van het huiselijke en geestesleven dier vervlogen eeuwen, door den invloed der politieke gebeurtenissen beïnvloed en gewijzigd, door hen verklaard en op hun beurt deze verklarend. Dit vooral is door Benson zoo goed begrepen en hierdoor is *The King's Achievement* voor ons als een openbariug geworden van het zoo onbegrijpelijke gebeuren onder de regeering van Hendrik VIII, hoe een geheel door en door Katholiek rijk als Engeland op 's konings bevel van zijn geloof afvallig werd. De schrijver brengt ons in verschillende kringen, doet ons menschen van allerlei richtingen kennen; hij spaart de Katholieken van die dagen volstrekt niet, toont aan hoe zulk een geweldige omkeer slechts mogelijk was door de medewerking of de terughouding van vele laksche, onverschillige priesters, monniken en leeken, door hun heersch- of geldzucht. Het uiterlijk nog schitterende gebouw wankelde op zijn grondslagen. *The Queen's Tragedie (De tragedie eener koningin)* volgt er onmiddellijk op. Zij geeft ons de fijnste zielkundige analyse der ongelukkige wettige dochter van Hendrik VIII, ten onrechte nog steeds als *the bloody Queen* door de Engelschen gesmaad. Een waar treurspel, het leven dezer rampzalige dochter van een verstooten moeder, getrouwd met een man die haar niet liefhad en verwaarloosde, bitter teleurgesteld in haar hoop op het moederschap, gehaat om haar godsdienst, haar deugd, die zij niet beminnelijk wist te maken, verlamd door ziekte en gebrek aan levensmoed. Misschien is dit verhaal wel Benson's meesterstuk en te betreuren is het zeker, dat Albertine Steenhoff-Smulders, die van de twee andere romans zulke meesterlijke vertalingen gaf, bij die van *The Tragedy* halfweg bleef steken en ons juist het laatste gedeelte, waarin de sublieme dood der arme vorstin wordt geteekend, nog steeds blijft onthouden. Hier is het werkelijk de dichter, die de historie verklaart en belicht door zijn zielkundige analyse en diepe intuïtie.

Uit Elisabeth's dagen is ook het *„Come rack, come rope"*, dat leven en marteldood van den gelukzaligen Edmond Campion beschrijft, en zoo juist bereikte ons het goede nieuws, dat een vijfde historische roman, thans uit koning Karel II's tijd, den weinig melodieuzen naam voerend van *Oddsfish,* verschenen is. Helaas! dat deze Benjamin zal moeten blijven, omdat de onvermoeide hand nu voorgoed werkloos ligt!

Daartusschen vele society-romans uit onzen tijd; de lijst zou

te lang worden, als wij ze allen noemden. 't Kan niet anders, of zij zijn van ongelijke waarde, maar door allen loopt als een gouden draad de grondgedachte van den schrijver, die zijn diepste overtuiging, het innigste van zijn zieleleven bevat: „Alles op aarde is slechts schijn, niets heeft waarde dan het bovennatuurlijke, het leven in God". In de meest rijke verscheidenheid van vormen en vinding heeft hij dit denkbeeld uitgewerkt, dit leven is niets dan de voorbereiding, de voorhal van het werkelijke leven, dat na den dood begint. Voor Christenen een waarheid zoo vertrouwd, dat zij bijna een gemeenplaats is geworden, voor de wereldschgezinden een dwaasheid, waarvan zij misschien nu pas bij het bulderen der reuzenkanonnen en het uitbarsten der granaten en bommen een anderen indruk ontvangen. Deze bedoeling nu eens meer, dan eens minder naar voren gebracht, stempelde voor velen Benson's romans tot tendenz-werken. Toch bereikten zij — verschenen bij Londen's eerste uitgevers, een publiek, dat anders zulke denkbeelden verachtelijk placht op zij te schuiven, lokten tot discussie uit en stemden in elk geval velen tot nadenken.

In snelle orde volgden zij elkander op *The sentimentalists* en zijn vervolg *The conventionalists*, waarin op geestige wijze worden gehekeld de stijve, conventioneele begrippen der Engelsche aristocratie — een ander milieu schijnt nu eenmaal voor een romancier aan gene zijde van het Kanaal niet te bestaan — zoo vreemd tegenover handelingen staande, die hun onwijs, onbehoorlijk, onbegrijpelijk voorkomen, daar zij het rechtstreeks-logisch gevolg zijn van de levensopvatting en wereldbeschouwing van hen, die slechts de dwaasheid des Kruises kennen en daarom alle aardsche zaken uit een geheel anderen hoek bezien en hun handelingen er naar regelen.

Deze waarheden, die onze tijd misschien te ernstig zou vinden, worden verzacht, wij zouden haast zeggen, smakelijk gemaakt, door kostelijken humor. Men leze b.v. het karakter van Chris, den ontredderden artiest uit *The sentimentalists,* op zoo eigenaardige manier door een hardhandigen vriend terechtgebracht, de anglikaansche bediening van Théo in *The conventionalists,* later het tooneel, waarin de deftige, preutsche, stijf protestantsche familie in kennis wordt gebracht met het besluit van hun katholiek geworden stamhouder om Karthuizer te worden. Nergens echter valt de grens tusschen de zienlijke en onzienlijke wereld zoo weg als in *A winnowing,* waarin een soort wonder, de terugkeer van den reeds overleden

slotheer tot het leven, het onderwerp is. In het licht van gene zijde des grafs wil de tot het leven teruggekeerde, zijn leven geheel en al inrichten volgens de absolute wetten van het Evangelie, zijn vrouw is er niet mee eens, langzamerhand verflauwen zijn indrukken en groeit juist bij haar het besef van een geheel aan God toegewijd leven. Hij sterft een onchristelijken dood. Zij wordt Carmelites.

The necromancers behandelt modern bijgeloof in spiritistische kringen. *An average man* is de geschiedenis van een anglicaansch jongmensch, die wars van zijn wereldsche, laag bij de grondsche omgeving, zich hooger wil verheffen, katholiek, zelfs monnik worden, maar een groote erfenis, die hem ten deel wordt, brengt hem van zijn voornemen af en hij eindigt met rustig zijn gemakkelijk, prettig leventje op een mooie buitenplaats naast een lieve wereldsche vrouw te genieten. Prachtig is naast dezen zwakkeling, door de weelde naar omlaag gerukt, de zielsopgang geteekend van den bijna belachelijken, linkschen vicaris, die, als hij de Waarheid gevonden heeft, alle hinderpalen overwint, armoede, de boosheid zijner lastige, eerzuchtige vrouw trotseert, om de stem van zijn geweten te volgen. Hier is een staaltje van den echten, onvervalschten humor, die Benson's ernstigste werken tot zulk een aangename, gezellige lectuur maakt. Deze humor, die eigenlijk niets anders is dan het werkelijke leven op heeterdaad betrapt, bezielt ook *Initiation*, een zijner laatste romans, het verhaal van den rijken jongen kath. landheer, wien alles toelacht, die slechts uiterlijk zijn godsdienst waarneemt, maar wien alle innerlijke gloed ontbreekt, en die door ziekte en vroegen dood ingewijd wordt in het mysterie van het ware leven. De kleine Jim, de a. s. schoonmoeder van den jongen edelman zijn juweeltjes van het reinste water en brengen *la note amusante* in het droevige, soms hartverscheurende lijdensdrama van den jongen held.

In *The Coward* bestudeerde Benson met groote diepte een psychologisch geval; een jonge Engelsche edelman, wien het aan physieken moed ontbreekt en die door dit gemis een paria in zijn familie wordt. De schrijver tracht hier aan te toonen, hoe de wereldzin der Engelsche hooge wereld een al te overdreven waarde hecht aan dit bewijs van lafheid, dat echter volstrekt niet een hoogeren moed uitsluit. Men zou dit onderwerp wat meer doorwerkt hebben gewenscht, er wordt niet genoeg op het verschil van beide soorten moed gewezen en het einde van den armen zwakkeling is te schokkend. De onbeduidendheid der familie-

leden, wien physieke kracht alles is, wordt goed geteekend. Zelfs zijn overigens sympathieke moeder, weet zich niet boven dit vooroordeel te verheffen, en niemand dan de kath. priester en de oude meid begrijpen den ongelukkigen lafaard. Alleraardigst is de *kleinmalerei* ook in dit werk, de trouwe beschrijving tot in kleine bijzonderheden van het leven van een welgesteld Engelsch gezin, mooie genrestukjes als het vertrek der familie naar een badplaats, de verschillende houding der bedienden in hun tegenwoordigheid en in de keuken.

Misschien ontneemt de uit den aard der zaak afwezigheid van humor, of wil men werkelijkheidszin, realisme in de beste beteekenis van het woord, veel van zijn gewone charme aan de beide toekomst-romans van Benson *The Lord of The World* en *The Dawn of all.* In 't eerst beschrijft hij de wereld, waarin het christelijk idee en de leer van het Evangelie plaats hebben gemaakt voor humanitaire beginselen, waar de wetenschap alles beheerscht en de Kath. Kerk niets meer is dan een kleine, verachte, trouwe kudde om den laatsten Paus geschaard. De komst van den antechrist verstoort de zoo moeilijk verworven overwinning van het ongeloof. In het volgende boek schildert hij juist de wereld geheel en al herschapen door den geest Gods, alle staten katholiek geworden en volgens de wetten der katholieke Kerk geregeerd. Beide boeken vielen ondanks hun groote verdiensten niet in den algemeenen smaak, men vond in *The Lord of the World* de kath. idee te veel achteruit gedrongen, in *The Dawn of all* daarentegen het vooruitzicht om op deze wijze te leven volgens de absolute wetten van het Evangelie misschien wel consequent maar niet bijzonder aantrekkelijk. Het herstellen der Inquisitie, dat hij in zijn toekomstwereld noodzakelijk scheen te vinden, werd door onkatholieken bitter gegispt en door geloofsgenooten zelfs ten hoogste afgekeurd. Benson moest er veel over hooren en verdedigde zijn standpunt — zonder echter velen van het goede recht er van te overtuigen.

Zooals men van een kath. priester en hoogst ernstig man verwachten kan, nemen vrouwen en liefdeshistories een zeer kleine plaats bij de Bensonsche romans in. Over het algemeen slaagt hij er niet in aantrekkelijke, hoogstaande vrouwen te scheppen, de meesten schieten in haar taak te kort, slagen er niet in haar mannen of verloofden omhoog te heffen, integendeel zij rukken hen neer of ontvluchten haar plichten. Isabel uit *By what authority* en Maria uit *The Queen's tragedy* maken een uitzondering, doch

bij de koningin waren de hoofdlijnen der tragische figuur reeds door de geschiedenis aangegeven. Ook tante Anna uit *Initiation* is een fraai uitgebeeld karakter met haar hooge deugden, groote liefde en kleine zwakheden.

Aldus heeft Benson gewerkt zoolang het dag was. Aan zijn vriend, den beroemden Pater Vaughan, die hem raadde zich niet te overwerken, antwoordde hij: „Een boek schrijven is mijn genot en preeken een ontspanning“.

Maar de al te sterk gespannen veer sprong toch onverwacht, de scheidsmuur die hem het bovenaardsche verborg, stortte plots in. Aangrijpend heeft hij dit suprême oogenblik tijd in eeuwigheid overgaande in vele zijner boeken geteekend, en nu is het voor hem gekomen.

Welke plaats zal Benson in de literatuur innemen? Zal die plaats blijvend zijn of wacht zijn werken het lot van de meeste romans, een dagvliegen bestaan? Zeker ontbreekt hun de hooge klassieke rust, zij zijn levendig druk, te druk soms, hun stijl draagt op menige plaats de sporen van haast, waarmede zij geschreven werden — boeken van inspiratie, waarbij de pen moeite had den vluggen stroom der gedachten bij te houden — soms breken zij haastig af, een slot is er maar aan gefantaseerd, hij zwerft vaak op dwaal- en zijpaden, zijn stijl vaak slordig wordt door stopwoorden ontsierd, door telkens herhaalde zinswendingen, soms op het kantje van studentikoos en zelfs ongegeneerd, maar toch, welk een rijkdom van gedachten, van gevoelens, van heel bijzondere gezichtspunten, wat fijne zielkundige opmerkingen, zuivere ontwikkeling der karakters, diepe psychologische studie. De katholieke roman heeft veel aan Benson te danken, dat hij ondanks zijn bekeering een echt Engelschman bleef, vermeerderde zijn populariteit ook bij hen, die hem noode aan het andere kamp afstonden.

Jörgensen zag in hem den toekomstigen bisschop, misschien primaat van Engeland; de zoon van den aartsbisschop van Canterbury, Roomsch kardinaal, aartsbisschop van Westminster!

Het mocht niet zijn, de pen ontsnapte te vroeg zijn hand, zijn stem verklonk, aardsche roem en grootheid vielen van hem weg, het groote, onuitbluschbare Licht werd voor hem zichtbaar en wenkte hem tot komen.

M. S.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

VII

Dat er tijdens den ontzettenden oorlog van het oogenblik geen nieuwe boeken van beteekenis op de Fransche Leestafel worden neergelegd, is een van zelf sprekend feit.

Van den anderen kant is het zeker, dat de bloedige dagen van thans hun weldadigen invloed op de letterkunde zullen doen gevoelen. Deze voorspelling moge wreed klinken, maar aan haar vervulling valt niet te twijfelen.

Ook de oorlog van 1870 heeft een langdurige nawerking gehad in de literatuur.

Vervolgens nemen vele bekende schrijvers van vandaag deel aan den krijg; o.a. Maurice Barrès, Pierre Loti, Etienne Lamy, Marcel Prévost, Jacques Richepin, Adolphe Brisson. Wanneer mitrailleuses en mortieren zwijgen zullen, zal hun stem klinken. Dan zullen ze ons spreken van de slagvelden en ons de ontroering mededeelen door hen ondervonden in dezen huiveringwekkenden broederstrijd der volkeren.

Ten slotte zullen er nieuwe schrijvers opstaan om te verhalen de daden van heldenmoed, waarvan zij getuigen waren en vooral om den overvloed van het doorgestane wee uit te gieten in onsterfelijke meesterstukken.

Maar is het niet te vreezen, dat vóór dien tijd op de Fransche Leestafel meerdere doodsberichten worden neergelegd?

Sedert het uitbreken van den oorlog heeft de Fransche letterkunde reeds enkele verliezen te boeken. Wie weet wat de toekomst nog geven zal?

In de eerste dagen van Augustus bij het begin der mobilisatie stierf te Favers, een dorpje in het land van Tours, de bekende criticus Jules Lemaître. Hij was geboren in het jaar 1853. Zijn eerste opleiding genoot hij gedeeltelijk op het klein seminarie Ste Marie-des-Champs te Parijs. Later bezocht hij de Ecole Normale Supérieure, was leeraar te le Hâvre en te Algiers en Universiteitsprofessor te Grenoble. Na een kort professoraat zegde hij het onderwijs vaarwel en wijdde zich geheel aan de letterkunde. Hij schreef verzen, verhalen en theaterstukken, maar vooral letterkundige kritieken.

In de laatste jaren, vooral sedert de ongelukkige Dreyfus-affaire, wierp hij zich in de politiek. Het zondenregister der Republiek scheen hem vol. Eerst bleef hij hopen op een nationale herleving uitbottend op den republikeinschen boom, maar weldra overtuigde hij er zich van, dat een boom, wortelend in de beginselen der Groote Revolutie, geen goede vruchten *kan* voortbrengen, en hij werd royalist, — zelfs werd hij hoofd der royalistische groep, de „Action Française", — volbloed royalist, onverschrokken strijdend voor een zaak, welke velen in Frankrijk een verloren zaak wanen, maar welke toch ontegenzeggelijk bij vele jongeren, wien het gebras der republikeinsche voormannen tegenstaat, warme verdedigers vindt.

Zijn kritieken verzamelde Lemaître voornamelijk in *Les Contemporains*, 7 vol., en *Impressions de théâtre,* 10 vol. De titels zeggen reeds, dat, terwijl anderen, bv. Faguet, zich bij voorkeur bezighouden met de klassieken, Lemaître zich meer getrokken gevoelt tot de contemporaine letterkunde.

Van de letterkundige voortbrengselen van den lateren tijd geeft hij in frisschen stijl de indrukken weer, welke hij bij de lezing ervan ondervond. Vandaar dat men zijn systeem „impressionistische kritiek" heeft genoemd. Volgens den ontvangen indruk spreekt hij zijn gevoelen uit. Hij prijst of keurt af naargelang het werk hem behaagt of mishaagt. Zooals een gevoelige plaat een momenteelen toestand opneemt en bewaart, zoo geeft hij weer wat hij bij het lezen in zich zelf heeft gevoeld en op de film zijner literaire inzichten heeft opgenomen.

Impressionistische kritiek is uiterst gevaarlijk, want zij wordt licht willekeurig. Wanneer letterkundige kritiek tot kunstuiting wordt opgevoerd, zooals dit in Frankrijk het geval is, dan is zij ook onderhevig aan de gestrenge eischen, welke aan iedere kunstuiting moeten worden gesteld. Wordt de kunst, zooals men dat noemt „vrij" verklaard, d. i. meent de kunstenaar den staf te mogen breken over alles wat wet of beginsel heet, dan vervalt hij spoedig tot waardeloos dilettantisme.

Aan dit gevaar stelt zich de criticus bloot, die enkel zijn indrukken als leiddraad neemt bij zijn beoordeelingen. Men zie slechts naar de letterkundige kritiek in ons vaderland, bij welke dikwijls weinig andere beginselen gevonden worden, dan die van het wetboek van koophandel en waar het dartele spel van ongekontroleerde indrukken en van reclamezucht hoogtij viert.

Is nu over Lemaître's kritiek ook zulk een ongunstig vonnis te vellen?

Het necrologisch bericht der *Annales politiques et littéraires* zei van hem: „Il osait affirmer certaines vérités d'ordre essentiel". Geeft men aan dit woord een dubbele beteekenis, dan mag het als antwoord gelden op de daareven gestelde vraag.

Vooreerst is het zeer juist opgemerkt, dat Lemaître's kritiek, ofschoon impressionistisch, waarheden erkent buiten zich. Lemaître oordeelt omtrent de essentie, het wezen, het al of niet schoon zijn van een letterkundig werk, niet louter volgens persoonlijke indrukken. Hij toetst zijn gevoelen aan objectieve waarheden, aan beginselen, waarin hij de noodzakelijke grondslagen ziet van elk verstandig oordeel.

Afstammend van een eenvoudige plattelandsfamilie was hij te nuchter en te gezond van begrip, dan dat hij den indruk van het oogenblik als den eenigen maatstaf zijner beoordeelingen kon doen gelden. Zijn impressionisme is niet willekeurig; achter de schermen waakt bij hem een kalm verstand, door klassieke studie degelijk ontwikkeld, en, als het pas geeft, „durft hij" ('t woord is teekenend) ook dit naar voren te brengen.

Maar van den anderen kant verkondigde Lemaître slechts „*certaines* vérités", niet de volle waarheid, volgens welke een letterkundig werk, wil het wezenlijk schoon zijn, zich richten moet. Beginselen der hoogere orde, de eischen der christelijke zedenwet, laat hij te veel buiten beschouwing. Uit zijn eerste, godsdienstige opvoeding heeft hij wel eenige herinneringen bewaard, welke hem behoeden tegen te groote afwijkingen, maar het vaarwel-zeggen der godsdienstige praktijk (eerst op zijn sterfbed keerde hij tot zijn plicht terug) lokte ook hem in dat net van tegenstrijdigheden, waarin menigeen, die de eenmaal erkende waarheid niet meer meent te moeten belijden, vanzelf verstrikt wordt. Voor een *honnête homme*, voor een fatsoenlijk mensch wil men doorgaan, maar men vergeet, dat de ware leerschool van fatsoen en rechtschapenheid is de christelijke openbaring. Wil men iets afkeuren uit naam van het fatsoen, waarom dan de eischen der christelijke moraal verdonkeremaand, aan welke het fatsoen zijn zeggingskracht ontleent? Is het niet onlogisch en komt men niet met zich zelven in tegenspraak, als men met de eene hand beginselen wil opbouwen, welke men met de andere afbreekt? Zonder christelijke beginselen heeft ook het fatsoen geen vastheid en met recht zal men den criticus, die op 't fatsoen alleen zijn oordeelen grondt, kunnen tegenvoeren, dat de eischen van het fatsoen als dusdanig voor allen niet eensluidend zijn. Of

men wil of niet, voor elken menschelijken arbeid, ook voor de letterkunde, is en blijft de christelijke moraal de opperste rechtbank.

Tot groote eer strekt het Jules Lemaître, dat hij onder de toonaangevers der letterkundige kritiek de eenige is geweest, die aan Louis Veuillot recht heeft doen wedervaren. In een lang artikel der *Contemporains* (VI) bespreekt hij den grooten katholieken letterkundige en behandelt hem als mensch, als katholiek en als kunstenaar. Hij heeft hem bestudeerd, en, zoo zegt hij, „Je l'ai aimé davantage à mesure que j'ai compris quelle rare et forte et originale espèce de chrétien il avait été. Tot groote verbazing der officieele of zoogenaamde Universitaire kritiek verklaarde Lemaître onomwonden: „Je n'hésite pas un moment à le compter dans la demi-douzaine des très grands prosateurs de ce siècle".

Moge het Lemaître gegeven zijn geweest op zijn sterfbed eenige strofen na te bidden van het door hem zoo bewonderde grafschrift van Veuillot:

Après la dernière prière
Sur ma fosse plantez la croix;
Et, si l'on me donne une pierre,
Gravez dessus: *J'ai cru, je vois.*

In het begin van September verscheen een ander doodsbericht, n.l. dat van Charles Péguy, gesneuveld, getroffen door een vijandelijken kogel in het hoofd. Hij werd geboren den 7^{den} Januari 1873 te Orleans. De Katholieken betreuren in hem een hunner, ik durf niet zeggen meest beroemde, maar althans veel besproken schrijvers.

Péguy bekleedde een hoogst eigenaardige plaats in de Fransche literatuur. Hij was een man van groot talent, die er echter een schrijftrant op nahield zoo vreemd, zoo persoonlijk, dat men te vergeefs zijn weerga zoekt in welke letterkunde dan ook. 't Is een stijl, die in den aanvang raadselachtig, onbegrijpelijk voorkomt. 't Is hooge ernst en 't schijnt grappig! Trouwens, niet alleen de stijl, 't geheele leven van Péguy heeft iets sphinxachtigs. Niet dat hem eenvoud ontbreekt. Integendeel, 't is juist de uiterste eenvoud van zijn persoon, welke eenigszins 't geheimzinnige van zijn leven en werken opheldert. Péguy is altijd gebleven, wat hij door zijn geboorte was, man van het volk, man van de rechte lijn. Op al de banen, waarlangs zijn geest afdwaalde, heeft hij slechts één ding gezocht, n.l. de waarheid, de gerechtigheid. Moest hij erkennen het spoor bijster te zijn, dan keerde

hij op zijn schreden terug, om met dezelfde vastheid van stap weer verder te gaan in de richting, welke hij de ware meende. Zijn geestesarbeid, zoo heeft men opgemerkt [1]), geleek op den handenarbeid zijner vaderen: eenzelfde onverpoosdheid, eenzelfde taaiheid, eenzelfde geloof in de eenmaal aangenomen werkmethode. 't Is de eenvoud van het landbouwbedrijf overgebracht in de regionen der hoogere geestesuiting.

Op de lagere school werd in den jongen Péguy een bijzondere aanleg voor studie ontdekt. Men besloot een leeraar van hem te maken. Na het gymnasium te hebben doorloopen, ging hij naar de École Normale Supérieure. Daar volgde hij o. a. de lessen van Bergson. Deze philosoof, wiens wazig idealisme menig Christelijk geweten in de war bracht, maar daarentegen sommige, aan het materialisme gekluisterde zielen tot God terugvoerde [2]), maakte op Péguy diepen indruk. Zijn eigen idealistische neigingen werden door Bergson's philosophie verstikt.

De voorgestelde loopbaan bekoorde hem echter niet. In 't jaar 1900 opende hij een boekwinkel te Parijs en begon tevens met eenige vrienden een letterkundige publicatie, de *Cahiers de la Quinzaine,* welke hem, althans in besloten kring, vrij veel naam verwierf. Op ongeregelde tijden verscheen een aflevering dezer *Cahiers;* nu eens waren het enkele bladzijden, dan weer een heel boekdeel. 't Getal abonné's was niet bijster groot; voor Péguy waren de *Cahiers* dan ook volstrekt geen goudmijn. Maar wat zou dat? Als hij maar oprecht zijn gedachten kon verkondigen!

Met van geestdrift gloeiende overtuiging verdedigde hij zijn denkbeelden, of liever: zijn droombeelden. Hij zwoer bij socialisme, dreyfusisme en anarchisme; hij poseerde als atheïst. Wat hij eenmaal als waarheid meende te hebben ingezien, dat moest de buitenwereld weten, daar kon hij niet meer over zwijgen. „Al wat op 's harten grond leit, dat welt hem naar de keel".

Baatzuchtige politiek evenwel was hem altijd geheel vreemd. Wanneer hij bemerkte, dat de „leiders", in wier woorden hij geloofd had, ontbolsterden in politieke drijvers, dan liet hij zich niet verschalken. Hun streven keurde hij af, maar in plaats van in die wrange vruchten de noodzakelijke voortbrengselen te zien van een zieken stam, bleef hij met candieden eenvoud bij

[1]) Over Péguy kan men raadplegen: *Revue pratique d'Apologétique.* Tome XIV (1912) pag. 296; — *Les Lettres,* Péguy et ses cahiers par René Johannet (Bibliothèque des Lettres françaises, Paris, 62, rue de la Seine).
[2]) *Revue pratique d'Apologétique,* l. c. pag. 302.

zijn overtuiging in de revolutionnaire dwaalbegrippen de grondslagen te kunnen vinden, waarop de maatschappij steunen moet. De brokstukken van waarheid en recht, welke hij daar ontdekte, wist hij met naïeve verbeelding te vergrooten en de luchtkasteelen, welke hij aldus zich schiep, schenen hem de oninneembare bolwerken van den toekomststaat.

Het kan niet anders, of zulk een eerlijke, rechtschapen denker moest door geleidelijke ontwikkeling komen tot de Christelijke waarheid. Vooroordeelen kende hij niet. Hij beminde de waarheid met zijn gansche ziel; hij moest ze vinden. Van bekeering echter mag men bij hem niet spreken. Hij zelf wilde van dat woord niets hooren. Geen overgang noemde hij zijn Christen-worden, geen terugkeer, maar wel een voortdurend dieper doordringen tot op het punt, waar het goud zuiver is, zonder eenig bijmengsel.

Overtuigd Katholiek geworden, wilde hij de „Roomsche schoonheid" toonen in de groote figuur van Jeanne d'Arc. Reeds vroeger had hem, den eenvoudige, de eenvoud der Maagd van Orleans bekoord. Hij had zelfs besloten, haar ter eere een letterkundig monument op te richten. Als Katholiek schrijver heeft hij dat plan weder opgevat en gedeeltelijk ten uitvoer gelegd. Twee deelen eener dichterlijke kronijk der *Pucelle* heeft hij voltooid, n.l. *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc* en *Le Porche de la deuxième vertu.*

Of deze boeken echter gelezen zullen worden, of ze den schrijver een naam hebben bezorgd *aere perennius,* een letterkundige befaamdheid, welke de eeuwen tart, meen ik te moeten betwijfelen.

Péguy's stijl is zoo vreemd, — ik zeide het reeds, — dat wel wat erg veel goede wil verondersteld wordt om zijn boeken te lezen „from cover to cover". Die stijl bestaat voornamelijk in eindeloos gerekte reeksen van herhalingen, altijd-door neerzijpelende regendruppels, waarvan het eentonig getik de zenuwen prikkelt. 't Is een voortdurend analyseeren, een hard-op denken en mijmeren. 't Moge kunstig zijn, maar 't lijkt veeleer gekunsteld.

Een klein staaltje wil ik aanhalen. Er wordt een vergelijking gemaakt tusschen Frankrijks steden en het stedeke Bethlehem, waar Jezus geboren werd.

„Mais vous, paroisses chrétiennes, paroisses lorraines, paroisses françaises, vous avez été moins favorisées. Les plus grandes de vous, les plus saintes parmi vous, les plus pleines, les plus bourrées de sainteté d'entre vous, les plus grandes en sainteté

de vous toutes n'ont rien eu qui approchât, même d'infiniment loin, de ce qui a été donné à ce petit bourg perdu. Vous Chartres, ville unique du pays de France, cathédrale unique au monde, Chartres, diocèse, ville unique au royaume de France, Chartres, qui êtes dévouée à notre Dame, Chartres qui êtes dévouée, dédiée, donnée à notre Dame, Chartres qui êtes vouée, qu'est-ce que vous êtes, Chartres, grande ville, en comparaison de ce petit bourg..." (*Le Mystère,* 6me édition, pag. 67). Na Chartres passeeren op dezelfde wijze verschillende andere steden de revue, en in dien stijl gaat het door bladzijden na bladzijden. Nog eens, 't is uiterst vreemd, soms bijna grappig; — eenvoud. en naïeviteit hebben ook hun grens.

't Is dan ook veel minder als schrijver dan wel als persoon, dat Péguy door de Katholieken betreurd zal worden. Ofschoon eigenaardige wapenen hanteerend, was deze stoere strijder een aanwinst in 't Katholieke kamp. Péguy had zijn school, — er waren er, bij wien zijn woord indruk maakte. Moge dan ook eenmaal zijn letterkundige glorie tanen, een dubbel aureool zal hem bijblijven, n.l. dat hij den goeden strijd heeft gestreden voor zijn geloofsovertuiging en voor zijn vaderland [1]).

Een ander doodsbericht, veel droeviger dan de vorige, was dat van Albert de Mun. Den 7^den^ October stierf hij plotseling te Bordeaux. In deze dagen, waarin de vaderlandsliefde zoo warm in de harten klopt, is zijn heengaan een zware slag. Zijn geestdriftige dagbladartikelen werkten meer uit dan misschien menig kundig officier op het slagveld vermag.

Ook in de letterkunde heeft deze onverschrokken, onvermoeibare strijder voor Frankrijks grootheid zich een eervolle plaats verworven. Als ooit 't bekende *pectus est quod disertos facit* van toepassing is geweest, dan is het op De Mun. Hij voelde warm, verdedigde met gloed en was als van nature éloquent. Als politiek en sociaal redenaar nam hem de Académie française onder haar „Onsterfelijken" op. Verschillende zijner redevoeringen werden in bundels uitgegeven. Ook tal van kleinere strijdschriften deed hij in het licht verschijnen.

[1]) Deze bladzijden waren geschreven, toen mij de *Études* bereikten met een *In memoriam* aan Charles Péguy (Afl. van 20 Aug., 5 en 20 Sept., blz. 504). De schrijver, Lucien Roure, maakt geen bemerkingen omtrent Péguy's stijl. Ik meen echter bij mijn meening van „overdreven eenvoud" te moeten blijven.

Om waardig over dezen nobelen grijsaard, gestorven als het ware met de pen in de hand, te spreken, zou een grondige, degelijke beschouwing gevorderd worden. Den Katholieken schrijver, die deze studie onderneemt, roep ik reeds te voren een hartelijk welkom toe. Zijn werk zal verheffend zijn en nut stichten [1]).

Katwijk a/d. Rijn, 20 Oct. 1914. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Eindelijk een bode uit Oostenrijk: *Der Gral.* Vreemd genoeg is alles in zijn bladzijden pais en vreê. Niets verraadt dat aan de grenzen der Donau-monarchie een verwoede strijd wordt gevoerd. Alle artikelen bewegen zich op de serene hoogten van kunst en letteren. De vervolgstukken van Jörgensen over den jongen Goethe en over de schrijfster Fabri de Fabris worden voortgezet, den Grazer „Gralsucher" Wilhelm Fischer en den schilder Matthias Schiefll besproken en in *Selbstvergiftung der Katholische Literatur,* het tijdschrift „Ueber die Wassern" ongenadig onder handen genomen.

De Gids bevat een artikel van Just Havelaar over *Nationalisme,* zeker een onderwerp brandend van actualiteit. De conclusie des schrijvers is, dat: al gaan ook de groote tijdselementen tegen het individualisme in, toch kan dit winst voor de vernietiging van individu en nationaliteitsgevoel beteekenen. Juist integendeel. Een Vlaamsch (?) novelletje, *Mijnheer de Rector,* speelt in Katholieken kring. Niet kwaad bedoeld, maar tusschen de regels schuilt er toch wel iets meer in dan in woorden gezegd wordt. Prof. Derkinderen geeft onder den titel *Langs den ouden weg in nieuwe landen* de inleiding van een reeks *Beschouwingen over de maatschappelijke positie der beeldende kunstenaars en over de taak hunner vereenigingen.* Als de inhoud, waaraan wij niet twijfelen, even belangrijk zal zijn als de titel lang is, zal het der lezing zeker overwaard blijken.

In *De Tijdspiegel.* Onuitgegeven brieven van Geel, onder den titel van *Een bladzijde uit het Leven van Geel,* door Dr. M. J. Aalbers Hamaker. Zij zijn uit de jaren 1834 en 1835,

[1]) Gaarne verwijs ik hier naar twee zeer waardeerende opstellen over De Mun in *De(n) Gids,* 1898, I—II, door Mr. H. P. G. Quack.

gericht aan den 16-jarigen Gerard Hamaker, zoon van den hoogleeraar H. A. Hamaker, een pupil van Geel. Zij gunnen een aardig kijkje in het huiselijke leven dier dagen in echt Hollandschen kring en geven een hoog denkbeeld van Geel's goed hart. Zij vallen in een voor de Hamaker's droevig tijdperk, daar het geheele gezin door roodvonk werd aangetast, terwijl de ouders er aan stierven, zeven weezen nalatend, waarover G. de voogdijschap aanvaardde.

De Beweging is zoo goed als geheel aan den oorlog gewijd. Van Eijck in mooi proza, Maurits Uijldert in een gedicht beweenen de verwoesting der kathedraal van Reims enz. In *Boeken, menschen en stroomingen* geeft Verwey een overzicht van het boekje *Een Nederlander in geteisterd België,* dat zeer belangrijke en schijnbaar onpartijdige bijzonderheden mededeelt over de ongelukkige gebeurtenissen gedurende de eerste oorlogsmaand rondom Luik en in Leuven voorgevallen. „Het schromelijke ongeluk", zegt hij, „ligt hierin, dat een oorlogvoerende — dat alle oorlogvoerende regeeringen waarschijnlijk — wel rekening weten te houden met strijdkrachten, maar niet met menschen". Quousque tandem, Domine?

Ook de *Revue des deux Mondes* en *Le Correspondant* staan geheel in het teeken des oorlogs. Voor niets schijnt meer belangstelling te bestaan. Geen wonder wanneer een millioenenleger zich reeds op uw grondgebied bevindt en slechts met de grootste krachtsinspanning belet wordt voort te rukken. Behalve een zeer mooi, kalm en sober, maar flink geschreven artikel van George Fousegrave, *En Périgord,* dat de plotselinge uitbarsting van den oorlog en haar invloed op een rustig provincieleven bijna van uur tot uur beschrijft, trekt hier vooral de aandacht een vertaling van een in 1912 in Leipzig verschenen boek, waarvan 30000 exemplaren zijn verkocht en dat *Les projets et les rèsolutions de l'Allemagne,* zooals zij thans twee jaar later in den onzaligen oorlog wonderbaar getrouw aan het licht zijn gekomen, met groote oprechtheid verklaart. *Wenn ich der Kaiser war!* is de titel en Daniel Frijmann de schrijver. Hoogst curieus is de wijze, waarop deze Germaan het nut aantoont voor de kleine landen, om zich bij een grooten staat — men begrijpt welken hij bedoelt — aan te sluiten. Zeer vleiend heet het van Holland, nadat hij verzekerd heeft dat de annexatie van België en Holland het Duitsche rijk in geen geval plezier zal doen, dat onze bevolking tot zulk een hoogte uitgedroogd is door eeuwen van bekrompen leven, door kleinsteedsch bestaan zoo egoist is geworden en aan den anderen kant zoo losbandig door zijn regime van kruideniers met ledige hersenkas, dat zijne toelating tot het medeleven in het keizerrijk volstrekt niet wenschelijk is. Men heeft het recht te vragen of deze lieden door het gemeenschappelijke leven met een grooten staat tot fatsoen, geest van tucht en offer konden gebracht worden!! Maar toch zal het groote Duitsche rijk, door bitteren noodzaak gedwongen, zich het lot der

ongelukkige stumpers aantrekken — België is verrot door de clericale regeering — en hun een plaatsje gunnen als Bondstaten aan zijn liefdevollen haard! En wij zullen de goedheid hebben ons over hun ongepermitteerd groote kolonies te ontfermen!! Dit boekje verdient zeker wel onze aandacht en bestudeering.

La Turquie et le conflit Européen is eveneens een met veel zaakkennis geschreven stuk, dat, vooral nu ook de hooge Porte haar deel wil hebben aan den wereldbrand, hoogst actueel is geworden.

Hochland zegt tot zijn lezerskring, dat hij hen opvoeden wil om de ontzaglijke plichten te vervullen, die het vaderland wachten na den oorlog, welke natuurlijk alleen met Duitsche zegepraal kan eindigen. Het tijdschrift wil ook medewerken aan de „europäischen Umgestaltung und Kulturneuerung" en zich voorbereiden tot „die grosse erzieherische Aufgabe des Germanentums", want „Ein grossen Sieg ist eine grosse Gefahr. Die menschliche Natur erträgt ihn schwerer als eine Niederlage. „Heeft Hochland nooit gehoord van het sprookje der drie kooplieden in verband met zekere berenhuid? Alle artikelen in dit overigens keurig verzorgde nummer dragen den stempel van dezen geestestoestand.

In *Der Fels* (Octoberheft) wordt een jaarverslag gegeven van de werkzaamheden (van 1 Sept. 1913 tot 1 Sept. 1914) der C. A. (Central-Auskunftstelle der Kath. Presse). In deze twaalf maanden werden 511 gevallen behandeld, die in hoofdzaak geklassificeerd konden worden onder de volgende rubrieken: Klachten over Katholieke onverdraagzaamheid, beschuldigingen tegen priesters, ordesgeestelijken, bisschoppen, schandaalgeschiedenissen, kettervervolging, gewetensdwang, bijgeloof, Ultramontaansche „Machtansprüche", geschiedvervalsching, katholieke achterlijkheid, enz. enz. Van deze 511 gevallen werden bevonden ruim 300 juist in het punt waar het op aankwam onwaar te zijn, 130 bleken geheel en al verzonnen. In 80 gevallen werd gevonden een weefsel van leugen en waarheid, en slechts 97 beschuldigingen waren gegrond. 24 berichten, welke voorkwamen in niet-katholieke bladen konden niet worden opgehelderd, ófwel omdat zij geen persoons- en plaatsnamen noemden, ófwel omdat wij de gevraagde ophelderingen niet ontvingen.

In vele gevallen, waar het geldt „falschen Darstellungen über katholische Einrichtungen und Verhältnisse", kan men eer onkunde dan kwaadwilligheid vermoeden. Want het woord, door Harnack eens gezegd van de protestantsche abituriënten geldt nog altijd, ook zelfs van volwassenen en bekende geleerden: „Die Katholische Kirche, die grösste religiös-politische Schöpfung der Geschichte, kennen sie absolut nicht und ergehen sich über sie in ganz dürftigen, vagen und oft geradezu unsinnigen vorstellungen. Wie ihre Institutionen entstanden sind, was sie im Leben der Kirche bedeuten, wie leicht man sie misdeuten kann, warum sie so sicher und eindrucksvoll fungieren — alles das ist nach meinen Erfahrungen, seltene Ausnahmen abgerechnet, eine terra incognita".—

Maar wat de schandaalgeschiedenissen betreft, (die echter zeer sterk verminderd zijn na het oprichten der C. A. en later der „Rechtsschütsstelle für die Katholische Geistlichkeit"), daarbij is geen vergissing of goede trouw aan te nemen; en hoeveel er ook moge verbeterd zijn: der Priesterstand selbst ist und bleibt trotsdem immer das Hauptziel kirchenfeindlicher Angriffe.

In een artikel *Preussentum und Katholizismus* van Edmund Schopen, tracht men te bewijzen dat eene eventueele overwinning van Duitschland in den tegenwoordigen oorlog, eene weldaad zou beteekenen voor het Katholicisme. Eenige beweringen worden gespatiëerd gedrukt en trekken onmiddellijk de aandacht. B.v.: „Die Kurie und Preussen sind gegenwärtig die einzigen Träger des konservatieven Autoritätsgedankens innerhalb der kulturwelt". — en: „Die Katholische Rolle der romanischen Völker ist ausgespielt". — Men moet neutraal zijn om zoo'n artikel kritisch te kunnen lezen, en dan gelooft men er niet veel van. Doch dit is ook alles; men wordt door dit optimisme ten minste niet geërgerd als door het onbehouwen en brutale geschrijf van den Engelschen pater Vaughan, dat voor eenigen tijd de rondte deed in de pers.

Werkelijk sympathiek wordt ons het tijdschrift, als zonder eenige nationale verblinding of vaderlandsche opgewondenheid, het de beschuldigingen onderzoekt, ingebracht door Duitsche soldaten tegen de Katholieke geestelijkheid van België. En stuk voor stuk worden de fabeltjes weerlegd door de inlichtingen, welke ter plaatse werden gewonnen of door de kommandanten gegeven. Er blijft dan ook niets van die beschuldigingen over, zoodat zij alleen moeten gerangschikt worden onder het opschrift: *Die Kriegsfabeln gegen der Klerus.*

In de *Nieuwe Gids* wordt het art. over de Opheffing der Jezuietenorde niet zonder hatelijkheden en verdachtmakingen voortgezet en beëindigd. Frans Erens vervolgt zijn zeer gevoelige indrukken van een grensbewoner, bij het naderen van den oorlog met zijn vreeselijken stoet van onzegbare rampen! In de Literaire Kroniek bespreekt Willem Kloos, met wat ons voorkomt te veel ernst en sympathie, het boek van Jan van Oudshoorn *Willem Mertens' levensspiegel* in *Boekenschouw* van 15 Sept. gebrandmerkt als een boek van ontucht en anatomie van perversen wellusteling *Sapienti Sat!* In *Europa* een tamelijk omslachtig en langdradig tooneelspel van Agnes van der Moer, *De Sterkste,* het eenige onderwerp, bedrogen liefde behandelend.

Elsevier heeft prachtige platen bij een artikel over den Franschen schilder Etiènne Dinet, die vooral Oostersche menschen en tooneelen tot onderwerp koos. Veel, misschien te veel, aandacht wordt bij de beoordeelingen gewijd, aan het eveneens hier be- en veroordeelde boek: *De roman van een jeugd* door *Van onzen Tijd* ook tamelijk gunstig, in elk geval sympathiek besproken.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Boogmans (L. J.). Het Vormsel. Onderricht, Novene, Gebeden. Amsterdam, v. Langenhuysen.

De Redactie deelt mij mede dat dit boekje, reeds in het vorig nummer aanbevolen, niet 75 doch slechts 7½ cent kost. Wij hopen van harte dat de lage prijs bevorderlijk zal zijn aan de verspreiding van dit nuttige werkje. R. K. PR.

Birgitta (de Heilige). Uit de Geschriften der Heilige Birgitta van Zweden. Geautoriseerde vertaling naar het Zweedsch van Dr. R. Steffen door D. Logeman-van der Willigen. 1914. Bussum, Brand.

„Misschien is het niet overbodig er aan te herinneren dat deze uitgave niet bedoeld is voor het groote publiek", zegt de vertaalster, en wij denken dat deze opmerking mag gelden van ieder mystiek geschrift. Het lezen toch en begrijpen van dergelijke werken vordert meer dan éène geestesgave, die bij het groote publiek niet licht zullen gevonden worden. En onder „groot publiek" behoeft men dan niet eens te verstaan uitsluitend de minder ontwikkelden, zooals voldoende blijkt uit de theologische debatten, welke gevoerd werden over de Revelationes der H. Birgitta.

In 1377 werden zij onderzocht op last van Gregorius XI en kwam de verklaring dat zij niets bevatten in strijd met het geloof, „eas nihil reprobum aut suspectum, nihil orthodoxæ fidei dissonum continere". Herhaaldelijk is later eenzelfde oordeel uitgesproken, hetgeen volgens Benedictus XIV moet worden verklaard: de goedkeuring van de openbaringen aan private personen gedaan is niets dan de toelating, na een zorgvuldig onderzoek vergund, om ze tot onderrichting en nut der geloovigen uit te geven, (revelationum privatis personis factarum approbatio mera est, ut ad fidelium institutionem atque utilitatem edantur, instituto accurato examine, concessa facultas).

Dit alles zeg ik natuurlijk alleen tot een juiste orienteering van de lezers, zonder eenige bijbedoeling. Want ik ben oprecht blij met deze uitmuntend Nederlandsche vertaling, die een keur van veelal prachtige en verheven gedachten ons brengt.

R. K. PR.

Forstmann (F). De Taak der Katholieke Vrouw in onze dagen. 1914. Utrecht, van Rossum. (55).

Dit geschrift is heel scherp opgezet en logisch ontwikkeld. Professor Forstmann vraagt eerst wat men heeft te verstaan onder het Vrouwen*vraagstuk* en onder de Vrouwen*beweging* en geeft de definitie van Gnauck-Kühne. Het vrouwenvraagstuk.... de

som der moeielijkheden, die den huidigen socialen toestand van het vrouwelijk geslacht bezwaren; de Vrouwenbeweging.... het werkzame streven naar verbetering.

Overwegend dat ook sommige algemeen sociale nooden, zoowel voor man en vrouw, hierbij kunnen worden gerekend, verdeelt hij zijn geschrift naar dezen eisch en bespreekt: I. De nooden der ongehuwde vrouw. II. De nooden der echtgenoote en moeder. III. De algemeen-sociale nooden. Onder deze laatste worden genoemd: het verkoopen op Zondag, de nachtarbeid, het overladen met werk in het drukke seizoen, het koopen op crediet, drankbestrijding en armenzorg, lectuur, theater enz. Wij zouden gerust kunnen vragen, is er wel een enkele noodstand aan te wijzen, waarin de vrouw niet door haar invloed kan helpen tot verbetering.

Over de Vrouwenbeweging geeft de schrijver een algemeene beschouwing en bespreekt dan afzonderlijk de voornaamste Ned. Vereenigingen en Bonden om ten slotte zijne gedachten te laten gaan over den R. K. Vrouwenbond. Moeten wij nog zeggen dat wij dit boekje ten zeerste aanbevelen? R. K. Pr.

Keppler (Dr. Paul Wilhelm von). Gedenkt onze Afgestorvenen. De prediking voor de lijdende zielen des Vagevuurs. Nederlandsche overzetting door Alb. Käller. Amst. R. K. Boekcentrale. (244) f 1.90, geb. f 2.40.

Ik heb op blz. 164 van dezen Jaargang de Duitsche uitgave: *Die Armenseelenpredigt* reeds besproken en gewaardeerd.

De titel dezer Nederlandsche vertaling, vooral wijl de ondertitel niet voorkomt op den omslag, geeft niet zoo duidelijk als het *Armenseelenpredigt* den inhoud aan, die op de eerste plaats bestemd is voor den gewijden redenaar. Doch als de uitgever door zijn opschrift: *Gedenkt onze afgestorvenen,* heeft willen te kennen geven dat dit boek ook veel goed kan doen aan de geloovigen in het algemeen, stemmen wij dit gaarne toe en wenschen het tot onderrichting in veler handen.

Al het goede dat wij hebben gezegd van het oorspronkelijke mogen wij hier handhaven, nog er bij voegend dat de vertaling duidelijk is en de uitgave zeer te loven. R. K. Pr.

Loyola (Mary). Waarom moeten wij lijden? Met autorisatie van de schrijfster en de Catholic Truth Society vertaald door Zr. Johanna. 's Bosch, Mosmans (80). f 0.20.

De godvruchtige boeken van Mother Loyola zijn gezocht over de heele wereld, omdat zij uitmunten door kennis van het geestelijk leven en van het menschelijk hart.

Ook dit kleine geschriftje bezit weer diezelfde karakteristieke hoedanigheden en is bovendien in deze tijden van ellende en lijden zoo actueel mogelijk. De armen en de arbeiders worden opgewekt tot liefde voor de Kerk, de veel gesmade en veel gelasterde, die toch alle eeuwen door blijk heeft gegeven, de grootste weldoenster te zijn geweest voor het volk.

De vrouwen roept zij tot krachtige geloofsuiting en tot steun van allen, die steun behoeven op hun levensweg.

En allen wordt, als antwoord op de vraag: waarom wij lijden? gewezen op Gods voorzienigheid, die regelt en regeert. Het is een klein maar rein boekje, dat wij van harte aanbevelen.

R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Dietvors (Stan.) De Duitschers in België. Wat wij zagen en hoorden. Bussum, Brand f 0.25.

Nederlander (Een). In geteisterd België. Met voorwoord van L. Simons. Amsterdam, Mij. voor goede en goedkoope lectuur (51) f 0.12^{5}.

De correspondent van De Maasbode en die van De N. R. Ct. geven in deze brochuren hun ondervindingen en ervaringen. De sympathie voor het arme, mishandelde België, zal ongetwijfeld groeien onder het lezen van deze bladzijden, maar ook de afschuw voor het wilde monster, dat men oorlog noemt en in rustigen vredestijd door tractaten en verdragen, door voorschriften en overeenkomsten, heeft willen dresseeren om humaan te zijn!!!

Maclaine Pont (M. W.) Op de grenzen der Middeleeuwen. Jacoba van Beieren met een portret. Historische karakters, 1914, Baarn, Hollandia. (219) f 1.50, geb. f 1.90.

Dit derde deeltje der „Historische karakters" verhaalt ons de lotgevallen onzer meest romantische gravin, de dochter van Willem VI en Margaretha van Bourgondië. In onze geheele vaderlandsche geschiedenis is zeker geen figuur zoo aantrekkelijk, hoewel niet geheel sympathiek, en interessant als de ongelukkige Jacoba. Onwillekeurig roept zij de vergelijking op met een andere nog veel rampzaliger en zeker veel hooger staande vorstin Maria Stuart, die ook op den Franschen troon zat, waarvan Jacoba slechts de treden mocht beklimmen en die met de keuze van haar verschillende echtgenooten even weinig gelukkig was.

In den strijd om haar bezittingen moest Jacoba ook in de eerste plaats tegen bloedverwanten optreden, die het op haar gezag gemunt hadden.

Beiden gingen op betrekkelijk jeugdigen leeftijd onder. Jacoba stierf tenminste een natuurlijken dood, terwijl de „gemartelde Majesteit" op het schavot zedelijk over haar vijanden triomfeerde.

Als vanzelf denkt men bij het lezen van juffrouw Maclaine Pont's zeer lezenswaardige studie, aan het mooie, dichterlijke verhaal door een Kath. schrijfster aan Jacoba gewijd. Mevr. Steenhoff behandelde dezelfde gebeurtenissen in meer romantischen vorm en vulde met de intuïtie der dichteres veel aan, wat ons in de pschychologie harer heldin misschien onbegrijpelijk zou hebben

toegeschenen. Toch is de levensschets van juffrouw Pont alles behalve droog en vervelend, integendeel! men volgt met aandacht en belangstelling het zoo wisselvallige en moeilijke leven der arme gravin, die reeds van jongs af zooveel leed en strijd moest verduren. Albertine Smulders doet ons veel in haar begrijpen, beklagen en soms vergeven. Juffrouw Pont, minder romantisch aangelegd, legt meer den nadruk op het door leed, miskenning en teleurstelling verharde en verbitterde karakter van Jacoba, dat haar tot betreurenswaardige handelingen verleidde en veel leed over haarzelf, haar omgeving en haar land bracht. Treurige tijden zeker, waarin een jonge, schoone, lichthartige vrouw zoo bitter vervolgd werd door machtige, listige vijanden; maar zijn onze tijden zooveel beter?

't Spreekt vanzelf, dat juffr. Maclaine Pont, als protestante, deze troebele tijden beschrijvend, niet altijd de meest eervolle rol toekent aan wereldsche bisschoppen, abten of vorsten. Overigens bevat haar boek toch niets bepaald aanstootelijks en bevelen wij het gaarne ter lezing aan. M. S.

Beaufort (W. H. de) De oorlog en het volkenrecht. Amsterdam, P. N. van Kampen. (27) f 0.35.

Correspondance diplomatique du Royaume de Belgique, relative à la guerre de 1914 (24 Juillet—29 Avril) (Réimpression textuelle publiée par la Législation de Belgique à la Haye. La Haye, Nijhoff. f 1.25.

Doyle (Arthur Conan). De Oorlog. De quaestie voor Groot-Brittanië. Uit het Engelsch door J. P. Wesselink-van Rossum. Amsterdam, Veen. (16) f 0.05.

Parlement en kiezer. Jaarboekje, samengesteld door J. A. Jungmann en F. K. van Iterson, 1914—15. 's Gravenhage, Nijhoff. (8 en 340) f 1.25 geb. f 1.50.

Rethaan Macaré (A. J.) Artikel 6 der beurswet 1914. Her-beleening, her-prolongatie en oversluiting. De dwaling waarin men is vervallen en de middelen tot herstel. 's Gravenhage, van Stockum, (62) f 0.60.

(Wij hebben deze boekjes, allen geschreven naar aanleiding der tijdsomstandigheden, hier aangeteekend met opgave van prijs en uitgever, om de belangstellenden ter wille te zijn).

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Gregorius (Redacteur van de „Koorbode") De praktijk der Vaticana. Handleiding voor koorleiders en koristen, door Gregorius, Redacteur van „De Koorbode".

Och, mochten alle „koristen en vooral alle heeren koorleiders dit allernuttigst werk aanschaffen, ernstig bestudeeren — want er

hoort ernstige studie toe — en de wijze lessen daarin opgedaan, met allen ijver in praktijk brengen!"

De zorg naar zuivere, nette, beschaafde uitspraak en studie om den klem te leggen, waar het hoort, zoodat men duidelijk kan hooren wàt er wordt gezongen, schijnen jammer genoeg aan velen onbekend. In zijne „Praktijk der Vaticana" komt Gregorius hier als een uitstekend leermeester, deze nuttige lessen geven aan „koristen, die meenen dat spraak en zang allemans goed is, dat niet behoeft geleerd te worden". (blz. 4) „Alle letters, zoo zegt hij, waaruit een lettergreep bestaat, moeten juist uitgesproken worden" (blz.5). Het woord moet leven: „Er moet ordening in de lettergrepen gebracht worden, dit geschiedt door de „betoning". „Waarom", zoo vraagt Gregorius verder, „waarom als gij bij God of Zijne Heiligen op audiëntie zijt, die ongehoorde, beleedigende, slordige uitspraak?" (blz. 14). Want ja, meermalen is het onmogelijk, uit te maken in *welke* taal de korist eigenlijk zingt: latijn, russisch, fransch, chineesch etc., dat is geen zang en bijgevolg geen gebed. „Al wat ruw is, wat onverzorgde spraak verraadt al wat „gewoon" is, is uit den booze, al wat fatterig en aanstellerig is, nog veel meer (blz. 17).

Allernuttigste en voor sommige koorleiders allernoodzakelijkste wenken worden er gegeven in het eerste gedeelte „Het Spreken" (blz. 1—39) en in het tweede gedeelte „Het Zingen" o.a.: „Een liedertekst drage men eerst al sprekend voor tot de ware „accenten" getroffen zijn, en dan legge men die „muzikaal melodisch vast" (blz. 46). Zeer waar: „zang is gestijleerde spraak" (blz. 47) ook zeer juist: „Het Gregoriaansch echter is kalm, waardig, het ideaal van kunst" (blz. 64). Daarom wordt deze „Praktijk" den heeren koristen en koorleiders — die tenminste dezen naam willen waardig zijn — nogmaals met alle warmte aanbevolen, zij kunnen er lezen en studeeren, aangaande toon, beweging, melodisch accent, rythmus, modaliteit, melodie, voordracht enz. enz. enz. Eene nauwgezette ontleding van sommige kerkzangen, brengt groote klaarheid in deze wetenschappelijke beschouwingen. Een paar kleine drukfoutjes, die aan het scherpziend oog van den corrector zijn ontsnapt (ejus voor eis, blz. 28 en perducamus voor perducamur blz. 35), doen niet de minste afbreuk aan het ernstige, hoogst welkome werk!

Lissingh (Dr. C. H.) Over Beroepskeus, 1914. Baarn, Hollandia. f 1.40

Het is goed dat de bekende zenuwarts dit onderwerp eens heeft aangeroerd, omdat het aanleiding kan worden tot ruimere bespreking. Want wij geven den schrijver gaarne toe: het is zeer noodig, dat er meer aandacht wordt geschonken aan de juiste keuze van het beroep en tevens de overtuiging wordt gevestigd, dat door iedere ernstige poging in die richting veel tot stand kan worden gebracht.

Ernstig en goed gemeend is ongetwijfeld deze poging wel, maar mijns inziens niet goed overwogen. Een voorbeeld: als de schrijver ons verzoekt na te gaan op welke gronden wordt beslist een

leerling naar een Gymnasium of H. B. S. te zenden, noemt hij onder de motieven: de aanwezigheid van slechts één dier inrichtingen, financiëele overwegingen enz. Maar zullen juist zulke, onmogelijk te veranderen omstandigheden, in vele gevallen niet een beslissenden invloed blijven doen gelden?

Op blz. 13 geeft hij een voorbeeld van twee stamverwante families, waarin dezelfde beroepen voorkomen, die wijzen op eenzelfde geestesrichting. Zou dit nu niet veeleer te zoeken zijn in heel, heel andere omstandigheden, die met erfelijke totaal niets hebben te maken?

Nog eens, het is goed dat op dit onderwerp de aandacht wordt gevestigd, maar wie een handleiding wil schrijven, die den ouders nuttig kan zijn, moet rekening houden met veel elementen, die Dr. Lissingh niet eens aanraakt.

Op dit gebied liggen nog altijd vele voetangels en klemmen. Als Dr. Lissingh een paar voorbeelden geeft van jongens, die bestemd werden voor Gymnasium of H. B. S. en de weloverwogen reden aangeeft welke brachten tot deze beslissing, dan had hij er gerust bij kunnen voegen, welke onzekerheid men toch altijd nog heeft. Ieder leeraar kent leerlingen in overvloed, die de eerste twee jaren op een Gymnasium of H. B. S. een luistervol figuur maakten en de laatste jaren, als andere leervakken op het program kwamen, in de achterhoede raakten.

Rekening moet men houden met de natuurlijke neigingen, die veelal evenwijdig loopen met de talenten; maar rekening is eveneens te houden met de omstandigheden, dus factoren buitenhet individu. En waar de een zich gunstig kan ontwikkelen, blijven de talenten van een ander opgevouwen. Dat zal wel zoo blijven, zoolang als deze wereld, en wie verbetering zoekt moet dat niet vergeten. Voor een fatalist is dat neerdrukkend, voor een geloovige niet.

Maar voor een geloovige ook is het goed met wijs overleg te werk te gaan en zooveel het ligt in zijn vermogen zijn kind te brengen, waar het energie en talenten het best ontplooien kan. Heeft men uitgesloten bij de keuze van een beroep, ellendige sleur, dwang en vooral ijdelheid, die de ouders verlokt heeren te maken van hun kinderen, in plaats van werkers, dan is er al heel veel gewonnen. Ik hoop, dat het boekje van Dr. Lissingh een ander mag aansporen deze dingen eens glashelder te laten zien.

DR. B.

Brandt Jr. (C.) Ned. taal- en letterkunde voor de hoofdakte. Mondelinge en schriftelijke examens, verzameld of bewerkt. No. 3. Schriftelijke examens. Utrecht, M. Vet. (81-97). f 0.10.

Derksen (H. C.) Theorie der rekenkunde voor candidaat-onderwijzers en -hoofdonderwijzers. Deel I. Hoogezand, J. Schaafstal. (160). f 1.25.

Ree (G. J.) 50 fragmenten uit werken van Duitsche en Nederlandsche schrijvers ter vertaling. Ten dienste zoowel van gymnasia

en middelbare scholen, als van hen, die zich voor de examens L. O. en L. O. A. voorbereiden. Verzameld en van aanteekeningen voorzien.

Zwier G. Hzn. (W.) en **Jansma** (T.) Het teekenen naar de natuur. Handleiding voor de lagere school. Met figuren. Tiel, Mijs. (16 en 328). f 3.75 geb. f 4.25.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Benson (Robert Hugh). Trots Pijnbank en Schavot. Naar het Engelsch door Christine Tiemesen (1913 en '14) Nijmegen, Tiemesen-Verkuyl (519).

Onlangs is de schrijver overleden, maar vele zijner boeken zullen blijven leven, ook dít. Met vaste hand heeft hij weer zijn greep gedaan uit de geschiedenis der bloedige dagen van Queen Elisabeth, toen de Katholieken zoo wreed werden vervolgd.

Daar ligt een ontzettende tragiek over deze bladzijden, niet neerdrukkend en troosteloos, maar stil verheffend. Als wij het boek sluiten, valt het ons eenige oogenblikken moeilijk weer te begrijpen, dat wij staan in het gewone leven met zijn kleine zorgen en onwerkelijke belangen, zijn bange vreesjes en waardelooze bemoeiïngen. Het „porro unum est necessarium" (eén ding slechts is noodig) klinkt ons in de ooren en legt beslag op de gedachte als na een innige retraite.

Robin Andrey en Margorie Manners hebben elkaar oprecht lief en men verwacht niet anders dan dat zij een gelukkig huwelijk zullen sluiten. Maar het zal niet zijn. De oude landheer Andrey valt af van het Katholiek geloof en Robin staat tegenover zijn eigen vader, onverschrokken en zonder vreeze, trouw aan Christus en Zijne Kerk. Heldenmoed tegenover lafheid!

Margorie ligt op de knieën voor haar God en met bloedend hart smeekt zij Hem: als Robin priester moet worden tot heil van zijn land en volk, tot Uwe eer en glorie, roep hem dan; zij is bereid afstand te doen van den man, dien zij liefheeft met heel haar hart.

En Robin wordt geroepen. Hij, die tegenover zijn vader zoo kloekmoedig stond en onversaagd, schrikt weer terug en geeft zich dan gewonnén.

Na een vijftal jaren keert hij weer als gewijde Gods om zijn moeilijke taak te aanvaarden en zijn leven te wagen voor het leven der zielen. Margorie is al dien tijd de stille, opofferende vrouw, helpend waar zij kan; de ziel der verborgen Katholieke

beweging, raadgevend en wakend voor de veiligheid der priesters, die gaan door het land.

Nu weet zij Robin in gevaar en zij strijdt met haar eigen hart; zij houdt hem niet terug van ondernemingen, waarbij de dood dreigt, maar spoort hem veeleer aan.

En straks wordt hij gevangen genomen in haar huis, waar hij gevlucht is voor de vervolgers; hij wordt gevangen door zijn eigen afvalligen vader, die niet wist dat de priester zijn eigen zoon was. En later, als het lichaam van Robin is mishandeld door uitgezochte folteringen. en hij te midden eener joelende menigte wordt terechtgesteld, ziet hij een meisje in een kapmantel, dat haar groote oogen tot de zijne opheft. En aan den voet van de ladder ligt een man op den grond geknield, stervend van smart en berouw, het gelaat verwrongen door een sprakelooze bede in zijn laatste bange oogenblikken. Dat is zijn vader. En de zoon begrijpt, hij nijgt het hoofd voorover als vanaf een kruis en spreekt de woorden der absolutie: Absolvo te a peccatis tuis... Toen kwam ook voor hem de laatste pijn, waarin alle andere ondergaan, hevig en koud als ijs; het was rondom zijn hart.

„O Christus!" fluisterde hij en stierf. A. GIELEN

Dahl (Jones) Cargadoor Sahl. Uit het Noorsch door L. op ten Noort. (1914) Amsterdam, Van Holkema & Warendorff (275) geb. f 2.90.

Een leuke type, die Cargadoor Sahl en een man, die 't goed meende met de boerenbevolking; ze verafgoodde hem dan ook. In zijn jeugd was hij verliefd op een mooi meisje; zijn neef echter kaapte de schoone voor zijn neus weg. In 't geheim zijns harten bleef hij de uitverkorene beminnen en na neef's dood gaf zijn sympathie voor Louise zijn jaloersche vrouw nog wel eens aanleiding tot strenge sermoenen. Sahl's vrouw is een eigenaardig mensch, maar dolblij dat ze Sahl's wederhelft mocht worden.

't Is jammer, dat die praatjes over godsdienst het voor ons een beetje vervelend maken; want Cargadoor Sahl houdt er zoo'n godsdienstje op na, dat hij zelf gemaakt heeft. En dat kan natuurlijk niet veel bizonders zijn! M. WALRE

Herman (Ignat.) Kinderloos. Amsterd. Becht (185).

Waarde Redacteur,

Kinderloos heb ik gelezen op uw verzoek, en ik weet eigenlijk niet goed, wat ik er van denken zal. Soms hield het mij geboeid, doch nooit zoo vast, dat ik het boek niet rustig ter zijde kon schuiven, als de krant kwam en berichten bracht over de machinale slachterij in het Zuiden van België. Ik heb echter met voldoende aandacht gelezen, om hier eee verslagje te kunnen geven, hetgeen wel voldoende zal zijn.

Het eerste verhaal is de geschiedenis van een rijk meisje, dat jammerlijk werd misleid. Hare ouders, getroffen door een finan-

ciëele ramp, verlangden dat zij huwen zou met den directeur eener groote firma, en dat gebeurde dan ook.

Dit huwelijk bleef echter kinderloos tot groot verdriet der echtgenooten. Nu brengt een toevallige omstandigheid het bestaan aan het licht van het buitenechtelijk kind, en in plaats van toornig te worden is de man ten slotte blij, dat hun huis niet ledig blijft; hij brengt de kleine Meta tot hare moeder, zijne vrouw.

Het ander verhaal voert ons in een kleine burgerwoning te Praag. Daar woont Katincka met hare dochter Klaartje en haar zwager Melchior. Katincka is een echte helleveeg, lief buiten de deur of in gezelschap van vreemden, voor haar huisgenooten een ware plaag. Melchior is een jichtige kniesoor, die echter dolleuk en geestig voor den dag kan komen.

Vroeger was hij verliefd op Katincka, maar deze gaf 't jawoord aan zijn broer, bij wien zij meende dat meer te halen viel. En de goede Melchior wrokte daarover niet, maar zorgde nog voor de uitrusting van het paar. Nu heeft hij zijn intrek genomen bij de weduwe van zijn broer, eenig en alleen om te waken over Klaartje en haar te verdedigen en te beschermen.

Op een mooien dag brengt eene vriendin aan Katincka de tijding, dat zij een prijs heeft getrokken van 2000 gulden. De weduwe is dolblij; maar spoedig blijkt dat de haastige vriendin zich heeft vergist: het was maar f 200!

Katincka krijgt typhus van schrik; Melchior moet nu van kamer veranderen en de stakkerd sterft aan een ernstige kou, die hij heeft opgeloopen in Klara's kamertje, waar 't zoo vreeselijk vochtig was. Vóór hij sterft, heeft hij nog tijd en de heerlijke tegenwoordigheid van geest om zijn kist met geld aan 't geliefde kind te vermaken. De hemel zegene dezen man.

U neemt mij niet kwalijk, geachte Redacteur, maar de krant is gekomen en ik ben nieuwsgierig naar den afloop der gruwelen bij Dixmuiden. Overigens heb ik ook niets meer te zeggen over het boek. WILLEM MERKELBEEK

Heyman (Rob.) Een liefdesdrama van Napoleon I. Gravin Walewska. Historische roman, vertaald door A. C. J. (1914). Rotterdam, Nijgh (292 en 9 portr.) f 2.50.

Deze roman behandelt de bekende liefdesepisode van Napoleon met Maria Walewska, geboren Laczinska. Op achttienjarigen leeftijd had men haar uitgehuwelijkt aan den 74-jarigen graaf Walewski.

Zij was wel vroom en goed, maar werd bedrogen en half gedwongen zich over te geven aan Napoleon tot heil van Polen. Uit deze verbindtenis werd geboren 4 Mei 1810 Alexandre-Florian-Joseph Colonna-Walewski, die roemvol bekend is in de Fransche geschiedenis.

Toen haar echtgenoot Walewski was overleden (1814) en Napoleon een gevangene op St. Helena, huwde zij in 1816 met generaal d'Ornano, doch stierf reeds eenige maanden later.

Ik heb er eens op nageslagen F. Masson, Napoléon et les Femmes, en in hoofdzaken heeft deze historische roman de historie niet vervalscht. Het avontuur is natuurlijk niet stichtelijk en tamelijk realistisch beschreven. M. WALRE

Lie (Bernt) Gabriël Selje. Naar het Noorsch door Mevr. Logeman-van der Willigen. 1914, Utrecht, Honig (204) f2.50.

Dit boek is gelijkmatig verdeeld in drie deelen, die elk een periode geven van den held dezer roman. Eerst zien wij hem terugkeeren als zeeman naar zijn geboorteplaats, en vernemen dat hij zijn schip wil verlaten om te studeeren. Onderwijl brengt de schrijver ons in kennis met het jeugdleven van Gabriël. Hij zoekt Mille, een vroegere speelgenoote, die hij nu als vrouw aan zijne zijde zou willen zien. Zij is echter, na den dood van haar ouders, naar elders vertrokken.

In het tweede deel vinden wij Mille in het huis, dat haar liefdevol heeft opgenomen. Zij heeft zich ontwikkeld tot een lieve jonge dame en is omringd van vrienden, die wel meer dan vrienden zouden willen zijn. Mille vraagt zich af of ze niet te veel geflirt heeft, als een brief van Gabriël haar mededeelt, dat hij klaar is met zijn studie en komen zal.

En dan zien wij Mille en Gabriël gehuwd. Hij meent dat zij te veel houdt van feesten en uitgaan. Een der vroegere aanbidders gedraagt zich onbehoorlijk tegenover haar. De oogen gaan Mille open; zij was een goede, reine ziel, die nooit had gedacht, dat onder de vriendelijkheden van vreemden, onedele bedoelingen konden verborgen liggen en Gabriël ziet dat de liefde van zijn vrouw voor hem steeds ongerept is gebleven en nooit verminderd. Het boek is niet kwaad. WILLEM MERKELBEEK

London (Jack), Elam Harnisby. Naar het Engelsch. Amsterdam, Becht (262).

Roman uit het goudland. Elam is een handige kerel, verdient geld als water, dat evenals water ook weer tusschen zijne vingers doorloopt. Om zijn „durf" staat hij alom bekend.

Zijn levensopvatting ligt plat tegen den grond als een herkauwende koe; meenend een vrij een onafhankelijk man te zijn, zit hij verward in het stoffelijke als een Dageraadsman. Zijn heele geestelijke bagage kan hij voor een dubbeltje in bewaring geven, en wint er heusch nog op, als ze hem ontstolen mocht worden.

Het kort begrip van zijn sociologie komt hier op neer, dat het leven een dobbelspel is. Je wordt geboren als sukkel of als roover; kunt er niets aan doen. Het geluk schudt en geeft de kaart aan de kleine kinderen, dat zijn de menschen, die hun spel gaan spelen. Zijn godsdienst zit in de overtuiging, dat God een heel grillig en abstract ding is. En heel logisch bij deze malle begrippen aansluitend, zien we hem zijn leven inrichten: dolle tochten in een roode auto, uitspattingen in ongunstig gezelschap,

veel wiskey en coctails. Verliefd is hij van zijn kant nooit geweest, maar alle vrouwen waren verliefd op hem, wat wel een weinig overdreven lijkt.

En nu komt het. Eene typiste, natuurlijk eene typiste, klopt zijn hart wakker. Hij vraagt haar ten huwelijk en zij weigert, omdat zij hem te rijk vindt. Maar Elam weet zijn weg; hij laat al zijn bezittingen op naam schrijven van juffrouw Mason, zoo heet de tikster, en daar zit verder dan ook niets anders voor haar op, dan hem maar te trouwen.

En nu verandert de man als een fotografie in de zon. Zijn ondeugden verbleeken en zijn goede hoedanigheden ontwikkelen zich als bij tooverslag; hij drinkt niet meer, begaat geen dolle streken, arbeidt den ganschen dag en is overgelukkig met zijn vrouwtje. Nog eens komt de beproeving; hij ontdekt een overvloed van goud in zijn grond; de oude hartstocht ontwaakt, maar de gedachte aan zijn vrouw en haar geluk behoudt de overhand... hij besluit het land te beplanten met Eucalyptusboomen.

Door de liefde heeft Elam Harnish dus begrepen dat het geluk niet bestaat in dobbelen, gouddelven, whiskey en auto's. Mogen de Eucalyptusboomen hem beschermen tegen nieuwe koortsaanvallen!

M. WALRE

Norris (W. E.). Mijn vriend Jim, Utrecht, Bruna, f 1.60.

Nu, als een waarschuwing kan dit boek nut hebben. Zonder sentimentaliteit, vaak humoristisch, en bijna aldoor stil sarcastisch worden eens even de deugnieterijen van de „smart set" onthuld. Ik zal u zeggen, hoe de geschiedenis in elkaar zit, wat het oordeel vergemakkelijkt.

Jim is dol verliefd op Hilda Turner, eene predikantsdochter. Zij staat bekend als een beauty en wordt natuurlijk van alle kanten gevierd. Misschien was dit voor Jim een der redenen, waarom hij draalde met zijn aanzoek, ofschoon hij vast overtuigd is, dat zijn liefde wordt beantwoord. Zoo vertelt hij ten minste aan zijn vriend Bracknell, eenigen zoon van Lord Staines.

Hilda echter vischt liever snoek dan baars en zij doet alle mogelijke moeite den jongen Bracknell in haar netten te krijgen. Zoodra echter de Vader-Lord het in de gaten krijgt, stuurt hij zijn zoon naar Londen en denkt dat het nu wel finaal uit zal zijn.

De predikantsdochter keert haar ongedurig hart weer tot Jim. Kort vóór de huwelijksvoltrekking met dezen pechvogel, verdwijnt zij aan den horizon met Bracknell, huwt hem burgerlijk-standelijk en vraagt haar vader ook het huwelijk kerkelijk te willen komen inzegenen.

Dit laatste zou doen vermoeden, dat Hilda er nog principepen op nahoudt, maar dat valt tegen. Als echtgenoote is zij alles behalve trouw en zij flirt dat het kraakt. Zij deinst er ook niet voor terug den haar steeds omfladderenden de Beauchamps uit den weg te willen ruimen om de heel eenvoudige redenen dat bij zijn

dood haar echtgenoot de nagelaten goederen zou erven. (Waarom dit precies zou gebeuren weet ik niet; en dat is bij Engelsche families voor een vreemdeling ook bijna nooit te achterhalen).

Gelukkig wordt het snoode plan tijdig verijdeld. Een bankroet treft nu Bracknell; Hilda maakt zich uit de voeten en installeert zich bij haar schoonvader. Haar man wil naar Soedan, doch vindt den dood bij een spoorwegongeluk.

Hilda doet vergeefsche pogingen om nog in het bezit te komen van de Beauchamps' familiebezittingen, en geslaagde pogingen om te geraken tot een zoogenaamd „schitterend huwelijk". Jim, om hem ook nog even te gedenken, krijgt Lady Mildered, Bracknell's zuster tot vrouw. — Men ziet, het is hier werkelijk de „smart set" tegen welke P. Vaughan zoo geducht optrad in zijn preeken over de „Wonden van Onzen Tijd".

Norris spaart zijn helden ook niet, maar een zekere antipathie tegen predikantsdochters doet hem onrechtvaardig zijn en grof tegen deze vrouwen. Het boek sluit ten minste met de volgende hatelijkheid: „Hare (Hilda's) loopbaan, zooals die tot dusver gebleven is, kan onbezonnen, hartstochtelijke jonge mannen tot waarschuwing, de dochters der geestelijkheid daarentegen tot aanmoediging dienen". — M. WALRE

Overduyn-Heyligers (E.). Wat de tijden rijpen. Amsterdam, Veen, (204), f 2.90, geb. f 3.50.

Henk en Mary kwamen, toen ze getrouwd waren, tot de ontdekking dat ze eigenlijk niet bij elkaar pasten. Dat verhinderde Henk niet, het fortuin van zijn vrouw te verspelen, waarna besloten werd het huishouden maar op te breken. Zij ging naar Amsterdam bij een tante en hij bleef in den Haag op kamers wonen.

Doch vrouwtjes verlangen naar den Haag werd te sterk; zij ontsnapte aan het waakzame oog van tante en maakte een snoepreisje naar de Residentie. Daar ziet zij haar Henk, liefdoend tegen een vreemd meisje. Hevig geschokt en verontwaardigd, ontmoette zij op het juiste oogenblik Dolf, vriend van haar man en van haar zelve bewonderaar. Deze brengt haar terug naar Amsterdam, maakt Henk, bij zijn terugkeer een standje, ofschoon inwendig blij dat deze een nieuw huwelijk wil aangaan met zijn „Loutsia" want Dolf krijgt daardoor een kans bij Mary.

Verklaring tusschen hem en haar, stil engagement; en dan plotseling komen Henk en Mary bij elkaar tengevolge van den dood der Amsterdamsche tante.

Mary werd ziek en aan de zuster van Dolf, die haar komt bezoeken, verklaart zij: „Ik had van Henk willen scheiden, nu ben ik toch maar besloten het niet te doen... Wil jij dat aan Dolf zeggen...? Ik kan niet anders... Ben je boos?..."

Maar Louise antwoordt heel verstandig: „Neen lieve... je doet goed met bij Henk te blijven... man en vrouw hooren bij elkaar". Dat is ten minste een verstandig woord, maar voor menschen

die meenen dat je van man of vrouw kunt verwisselen als van pantoffels, zal dat wel aan doovemansooren gesproken zijn.

M. WALRE

Roland Holst-van der Schalk (Henriëtte). Opwaartsche Wegen, verzen. Tweede druk 1914. Rotterdam, W. L. en J. Brusse, f 1.10 geb. f 1.50.

Een tweede druk van opwaartsche wegen! Wie de ontwikkeling onzer moderne Nederlandsche dichtkunst gedurende de laatste jaren heeft gadegeslagen, kan dit niet verwonderen. Een krachtige persoonlijkheid als Henriëtte Roland Holst moest een der leidsters worden, en haar verzen vinden ook buiten de scharen harer volgelingen tal van bewonderaars. We mogen betreuren dat ook deze zoekende in den triomf van het socialisme het geluk voor het menschdom meent te vinden, toch klinkt haar taal ons schooner, dan die van velen harer klagende kunstzusters, en we benijden de sociaal democratie een zoo talentvolle propagandiste. Voor hen, die kunst en tendenz in hunne bewondering weten te onderscheiden, is het lezen van dezen bundel een genot. H.

Stillgebauer (Edward). Het Verloren Paradijs. 2 dln. Vertaald door mevr. J. P. Wesselink van Rossum. Utrecht, Bruna.

Deze roman van een veel gelezen en veel genoemden Duitscher is weer een bewijs, hoe innerlijk hol, voos en vunzig de voortbrengselen van de moderne mode-schrijvers zijn, en hoe zij zich ook onder litterair opzicht geen graad boven het laagste peil der middelmatigheid verheffen.

Met zijn *„Götz Krafft"*, een soort encyclopédie van het Duitschland der laatste jaren, verwierf Stillgebauer zich een vermaardheid, nauwelijks overtroffen door die van Frenssen met diens *Jörn Uhl,* maar evenals bij hem was deze populariteit wel wat te goedkoop gekocht en kon hij haar met zijn volgende werken niet handhaven. *„Het verloren Paradijs"* zal hem hoogst waarschijnlijk nog minder nieuwe lauweren bezorgen.

De handig gekozen titel beteekent een schilderij, waarmede een jonge Munchener schilder den door een poenigen parvenu-bierbrouwer uitgeloofden prijs gewonnen heeft. Aan dezen prijs is de hand verbonden van des bierbrouwers frivool, mondain dochtertje Melitta. De schilder weet door een echte, gemeene streek, het werk van een onbekend genie voor zijn eigen te doen doorgaan, wint den prijs en de dame, wordt echter door haar plichtverzaken zwaar gestraft, echtbreuk, echtscheiding, tweede gelukkiger huwelijk met een oud liefje beloond den onguren held voor zijn ploertig bedrijf. De stijl is naar, de gesprekken der Munchener schilders, in wier kring de schrijver ons leidt, zonder eenig korreltje geest, weerzinwekkend, grof en laag bij den grond. De vertaling is bovendien zeer minderwaardig. MELATI

In de voorgaande aflevering (blz. 205) gaven wij eene recensie van

M. Walre over dit boek van Stillgebauer. Deze gaf een verslag over den inhoud en deelde in een enkel woord zijn gevoelen mede over het boek, waarvan de onbeduidendheid hem ergerde. Het doet ons genoegen dat getuigenis van den eersten recensent hier nog eens onderstreept te zien.

Streuvels (Stijn). Dorpslucht, 2de deel. Amsterdam, L. J. Veen, (544).

Het eerste deel heb ik reeds besproken op blz. 139 van dezen jaargang. Thans is het boek compleet in 876 bladzijden!

Bij de eerste bespreking heb ik gezegd: het boek is als het ware eene bloemlezing van genrestukjes en dit oordeel doe ik nog gestand. Ik voor mij heb Streuvels het liefst als den onvergelijkelijken natuurbeschrijver of als den forschen beeldhouwer, die zijn figuren beitelt met krachtige slagen en in groote trekken.

Wel wist ik dat hij anders kon zijn: een stille bespieder van beweeg en gedachte, een zorgvuldige uitpluizer van zielstoestanden en karakters, een mensch die een film zou kunnen teekenen van wat hij waarneemt, zóó nauwkeurig heeft hij alles gadegeslagen. Dàt wist ik, omdat in bijna al zijn boeken dat talent doorschemert en dikwijls volop aan het licht komt. Maar ik had nooit gedacht dat hij zoo lang zou kunnen blijven buiten zijn echte inspiratie, om zoo'n reusachtig boek te schrijven vol nauwkeurige aanteekeningen over onbeduidende dingen en menschen.

Onwillekeurig moet ik denken aan invloed van Gustave Flaubert; in diens *Bouvard et Pécuchet*, maar vooral in zijn *Coeur Simple* vindt men diezelfde tergende langzaamheid, die gewilde overstelping van kleine bizonderheden, welke op zich zelf ons geen belang kunnen inboezemen, maar toch een algemeenen indruk moeten achterlaten. En dat heeft Streuvels dan ook bereikt; hij geeft ons zulk een gevoel van het leege, eentonige dorpsleven, dat men zou kunnen besluiten onmiddellijk naar Londen te verhuizen, in het hartje van de stad.

Het kunnen van Streuvels waardeer ik, óók in dit werk. Maar ik ruil toch gaarne deze twee zware deelen tegen twee bladzijden uit een ander boek, als ik zelf de keuze mag doen.

A. Gielen

Vosz (Richard). Twee Menschen. Naar het Duitsch. 2 dln. (200 en 160) Utrecht, Bruna. f 4.50 en f 4.90.

Een zeer ongezond boek, zooals de meeste van Vosz. Jonker Rochus moest priester worden, zijn ouders wilden het. Hij echter verlangde een heerscher te zijn in de wereld, en bovendien beminde hij Judith Platter, zoodat de wensch zijner ouders wel niet in vervulling zal gaan. Toch gebeurt het. In Rome werkt een dweepzuchtig priester op het gemoed van den eerzuchtigen jongeman. Hij wordt monnik, Judith stort zich in den afgrond en hij zelf blijft priester, machtig en heerschend. Verder....

Neen, ik ga niet verder. Een boek ontleden van Vosz is bijna

altijd eene onmogelijkheid, omdat het zoo'n barre, onsamenhangende praat en verbeelding laat zien.

Van zich zelven heeft Vosz getuigd dat hij als kind was „phantastisch bis zum Bizarren, erregbar bis zum Krankhaften"; als jongeling werkte het bovennatuurlijke zoo sterk op hem, „dasz sich bei mir eine entschiedene Anlage zum Fanatiker zeigte"; hij begon te schrijven en deed het met zulk een heftigheid, dat zijn eerste brochure in Duitschland werd verboden.

Mit der Zeit war ich eine „krankhafte Natur" geworden, bekent hij. Zijn schrijven was voor hem „ein Abwerfen seelischen Balastes". Later, na zijn huwelijk, meent hij eindelijk zich zelven te hebben gevonden en zijn geest te kunnen beheerschen.

Dat vertrouwen willen wij hem laten, doch het meerendeel zijner boeken deugt niet; zij zijn „innerlich unwahr und ungesund". Ja, hij is wel in staat door zijn overdaad en wilde verbeelding te prikkelen, maar men voelt toch aldoor dat deze mensch niet normaal is. *Zwei Menschen* verscheen in het Duitsch eerst in 1911, maar kan gerust gerekend worden te behooren tot zijn allerslechtsten tijd, toen hij zich zelf noemde eene „Krankhafte Natur". M. WALRE

Wallis (A. S. C.) De koning van een vreugderijk. Haarlem. Haarlem. H. D. Tjeenk Willink.

Een echte historische karakterroman in den grooten stijl van Bosboom Toussaint en Schimmel. In het gruweljaar 1914, vier en dertig jaar na '80! Werkelijk een nakomer, nakomertje kan men moeilijk zeggen van deze d r i e zware deelen, tamelijk compres gedrukt; in modernen romanvorm zouden zij hoogst waarschijnlijk zes à acht deelen hebben gevuld. Voor hen, die van deze periode nog aangename herinneringen bewaren en haar geheel afgesloten achtten, een welkome verrassing ongetwijfeld.

Werkelijk! men heeft hier den moed te bewonderen van haar, die in onze haast je rep je dagen den moed gevonden heeft na kolossale voorstudie zulk een omvangrijk werk te schrijven en niet minder den moed van hen, die de lezing aandurven. Voor dezen is het echter een zoo niet opwekkende, dan toch leerzame en tot zekere hoogte zeer loonende studie.

Ontspanningslectuur gaf ons mevrouw von Antal, geboren Opzoomer het allerminst, maar wie zich het debuut der 16-jarige dochter, een echt wonderkind zeker, van den Utrechtschen Hoogleeraar herinnert, weet dat zij nooit bedoelde ze te geven.

Om het jaar 1880 verraste zij ons publiek met een in het Duitsch geschreven drama, binnen tamelijk korten tijd gevolgd door twee Hollandsche historische romans: I n d a g e n v a n s t r i j d e n V o r s t e n g u n s t. Haar huwelijk deed haar verhuizen naar Hongarije maar toch is zij haar geboorteland en spraak trouw gebleven, zooals eenige in den loop der jaren van haar hand verschenen boeken in haar moedertaal getuigen en nu weer dit standaardwerk, waarin zij toont nog niets vergeten en niets geleerd te hebben in

de ruim dertig jaar, na de verschijning harer eerstelingen verloopen.

Van de beweging der 80ers heeft zij blijkbaar weinig of geen notitie genomen. Van Bosboom Toussaint's manier nam zij het degelijke, zware, wijdloopige over; waar zij iets in twintig regels kan zeggen, beperkt zij zich niet tot twee of drie, maar ook haar vlijmscherp ontleedmes schijnt zij op denzelfden steen als haar leermeesteres te hebben geslepen. Even diep dringt zij door in de menschelijke ziel en legt er de geheimste roerselen van bloot maar veel minder dan B. T. bezit zij het talent van uitbeelden, dat tegenwoordig de eerste en laatste eisch is van elken romanarbeid. En dit is jammer! De drie deelen zijn hierdoor tot een zware lectuur geworden, waarbij menig streng historisch werk haast ontspanning brengt. Wallis neemt de historische feiten, de historische personen, de historische handelingen, om het milieu bekommert zij zich niet. Zij tracht alleen hun zielkundige verklaring te vinden. Nergens doet zij een poging om ons de spelers van het drama te doen zien of te doen hooren, al brengt zij hun vaak geestige, puntige gesprekken trouw over, en dit — laten wij het ronduit zeggen — maakt haar werk tot eentonige haast onverteerbare lectuur.

Een mooi onderwerp had zij wel gekozen. De Koning van het Vreugderijk is Gustaaf III de voorlaatste vorst uit het Wasageslacht, dat lang over Zweden regeerde. Een raadselachtig mensch, met een karakter rijk aan contrasten, vol haast onverklaarbare disharmonien, onberekend — om niet te zeggen — onbetrouwbaar, aantrekkelijk en afstootend, geniaal misschien maar zonder volharding, en daarom niet in staat te bereiken wat hij wilde en ook niet te willen, wat hij moest verrichten.

Wallis heeft gepoogd al deze elkander tegensprekende hoedanigheden te verklaren uit zijn woorden en daden, maar wij vreezen dat koning Gustaaf ons na het lezen van deze omvangrijke studie even vreemd voor oogen zal staan als bij het begin. Van het vreugderijk b.v., een soort kunstkring, waartoe de koning allen noodigde, die de kunst dienden zonder verschil van stand en zelfs gedrag, hooren wij al heel weinig. 't Eenige wat ons bijblijft is dat Gustaaf meer koning van een Smarten-, dan van een Vreugderijk mocht heeten. Zijn regeering was een voortdurende strijd, dien hij vol moed en succes begon, maar ontgoocheld, moedeloos voortzette, totdat Ankerström's pistoolschot er een droevig einde aan maakte. Ook haar pessimistische philosophie, welke zich in haar jeugdromans reeds zoo treurig deed aanvoelen is Wallis trouw gebleven. Gustaaf mist als zij elk positief Godsgeloof. Is aan dit gemis van vaste beginselen wellicht de mislukking toe te schrijven van zijn grootsche plannen? De atmosfeer van het Vreugderijk is zwaar, drukkend zwoel. Slechts een zeer dunne romantische draad loopt door de historische, hoog op elkander gestapelde gebeurtenissen: de verbannen jonge Lindefelt, die 20 jaar in de Bastille gevangen zat en, nadat in het 2e deel geen sprake meer van hem is, in het derde plots weer opduikt en met

zijn troostelooze wereldbeschouwing de laaste jaren van Gustaaf nog meer versombert.

Heidenstam's „La fin d'une Dynastie" is vrij wat aangenamer te lezen, blijkbaar leverde dat werk van den Zweedschen edelman-geschiedschrijver aan Mevr. von Antal veel materiaal. Toch, wat van haar eigen is verdient wel bewondering en waardeering. Er is veel moois in deze zee van letters; in het 1e deel, de ideale verhouding tusschen Gustaaf en de gravin van Egmont, later schandelijk door hem verwaarloosd, de soirée in haar paleis, waar het raketvuur der Fransche geestigheid zoo hoog opknettert, de schoonmoederstragedie welke Gustaaf de liefde tot zijn heerschzuchtige moeder doet verliezen, het tooneel waarin von Pechlin de trotsche Louise Ulrique tot zijn plannen overhaalt e.m. Men staat alleen verbaasd dat zooveel geest, zooveel vernuft, zooveel intuitie zoo weinig indruk maken, ons zoo koud laten.

Is haar gemis aan beeldend vermogen, haar onmacht om atmosfeer rondom haar personen te scheppen hier misschien oorzaak van? Jammer zeker van haar psychologisch talent, haar historische kennis, dat Wallis er niet in slaagde haar personen te doen leven en hierdoor een aantrekkelijker boek te schrijven. Toch moeten wij haar den lof geven, dat zij, hoewel het onderwerp er zich toe leende, het versmaadde door al te vrije schilderingen van het allesbehalve onberispelijke hofleven in Frankrijk en Zweden aan haar roman de voor zoovelen onmisbare bekoring van het piquante te geven.

MELATI.

ENGELSCH

Hichens (Robert). An imaginative Man. Leipzig, Tauchnitz.

In Jaargang 12/13 van dit Maandschrift werd besproken eene Nederlandsche vertaling van dezen schrijver: *Het Heilige Land.* Toen werd gezegd: „het boek is geschreven in volslagen ongodsdienstigen geest", en hetzelfde kan hier ook worden vastgesteld. In het begin verklaart de „imaginative man" reeds: „we have married three months now, and we have never thrashed out that very vexed question, religion". Later komt nog een „boy" voor den dag, in het laatste stadium der tering, die leeft als de viervoeters, met wier voedsel de verloren zoon zich tevreden stelde, en verkondigt: dat het leven kort moet zijn, maar vol zinnenweelde; en zijn moeder, die hem stil laat begaan in zijn ergste excessen, omdat zij een kameraad voor hem wil wezen en niet eene moeder.

De „imaginative man" mag men niet te hard vallen om zijn domme uitlatingen, want daar is de hoogste waarschijnlijkheid, dat hij ontoerekenbaar is.

Hij heeft een detective-natuur en een ziekelijke wellust is het hem, overal raadsels te zoeken en op te lossen. Nu zag hij de zwarte, droomerige oogen van een meisje en beproefde te ver-

geefs uit te vinden, welk raadsel in haar verborgen lag. Uit pure detective-liefde trouwt hij haar, begeerig dat „riddle" tot klaarheid te brengen, en toch bang dat hij vinden zal, want zijn grootste genot zou het zijn, heel zijn leven te staan voor een raadsel, dat hij niet oplossen kan. Dit wijst er al genoeg op, dat er in het hoofd van dezen man iets dringend reparatie behoeft.

Na drie maanden komt hij tot de ontzettende ontdekking dat zijn vrouwtje zoo gewoon mogelijk is, en de zwarte oogen heelemaal niets verbergen. — Hij gaat met haar naar Egypte, ontmoet nog verschillende raadsels, die geen raadsels blijken te zijn, en wordt ten laatste, als ik het goed begrijp, verliefd op de raadselachtige Sphinx. En in een donkeren nacht loopt hij zijn hoofd te pletter tegen dit geweldig rotsbeeld.

Nu vind ik dat de schrijver dat al had kunnen laten gebeuren op een der eerste bladzijden, dan had hij geen onuitstaanbaar boek van 271 bladzijden behoeven te schrijven over dit ziekteverschijnsel. A. Gielen

Temple Thurston (E.). Sally Bishop. A Romance. 2 vol. Leipzig, Tauchnitz.

Het boek is niet nieuw, maar nu het in goedkoope Tauchnitzeditie verschijnt en derhalve gemeengoed wordt van alle leesbibliotheeken, is het zaak er een oordeel over te geven.

De schrijver zelf heeft erkend de droefheid, die uitgaat van dit boek, „perhaps the saddest story I shall write". Bovendien erkent hij dat er hoofdstukken zijn, waarover de kritiek een woordje zal willen meespreken.

En in beide gevallen heeft hij gelijk. Deze historie is niet alleen tragisch en pijnlijk, doch zij werkt ontzettend irriteerend op het gemoed van een mensch, die door de brutaliteiten, welke op deze wereld gepleegd worden en die men dagelijks kan waarnemen in de zoogenaamde beschaafde maatschappij, niet geheel en al onverschillig is geworden.

Traill, een der hoofdpersonen, is een schoft. Daar is geen ander woord, dat hard genoeg onze minachting kan uitdrukken voor dezen gewetenloozen, gentleman-spelende, sigaretten rookenden, Engelschen vlegel.

De Engelschen roemen niet weinig op hunne koelbloedigheid en vieren deze eigenschap als de nationale deugd van hun voetballend ras, dat in oorlogstijd inderdaad bijna koelbloedig weet te blijven; zij beschouwen het als een distinctief, eervoller dan het onze, dat volgens hun veel reizende, druk kodakkende, maar weinig ziende Sight-seer's, bestaat in geschuurde klompen, Volendamsche broeken en wappermutsen.

Maar deze koelbloedigheid, die wij eerbiedigen, indien zij identiek blijkt te zijn met machtige zelfbeheersching, haten en verachten wij uit geheel ons hart, zoodra zij zich openbaart als grof egoïsme en bar cynisme. En dat vinden wij bij Traill in

zoo hooge mate, dat onder het lezen onze verontwaardiging stijgt met iedere bladzijde en ten laatste alleen de begeerte blijft, den kerel bij zijn kraag te mogen vatten en te schudden, dat hij vonkjes voor zijn oogen ziet.

Met ijzige kalmte vervolgt hij een fatsoenlijk meisje, dwingt haar met hem samen te wonen in zondig verkeer, behandelt haar met koele vriendelijkheid, die aandoet als verfijnde wreedheid, en beantwoordt hare liefde met een regelmaat, of het gold het voldoen van een obligatieleening. Na drie jaar werpt hij haar weg, en zij zoekt in wanhoop den dood.

Ik lees nooit gaarne van mensch-beesten, en vind den lust naar zulke lectuur volstrekt ongezond. Maar ik geef toe dat zelfs een onderwerp als bovengenoemd, misschien eer goed dan kwaad zou kunnen doen, daar het den lezer vervult met walging. Maar hier komt de schrijver het goede, dat hij onbewust wellicht doen kon, verhinderen door den ordinairen bittertafel-spot van zijn held met het godsdienstige. A. GIELEN

Beach (Rex). The Auction Block, 1914. London, Hodder en Stoughton (351).

Rex Beach has surpassed himself, in providing a work of fiction head and shoulders above the average work. Deze aanbeveling wordt het boek meegegeven door den publisher en kan dus maar niet zonder nader onderzoek worden aanvaard.

Ik heb het boek naarstig gelezen en.... ja ik vond het echt Amerikaansch, dat wil zeggen vol wondere avonturen en nog wonderlijker millionairs, vol brute kerels, die verliefd zijn op den dollar en voor geen laster of misdaad terugdeinzen om fortuin te maken; een zeer materieel en laag-bij-den-grond-wereldje. Ik weet niet of Beach zijn landgenooten niet wat te zwart schildert, want ongeveer al wat hij ons voorstelt behoort tot „het zoodje". Gelukkig heeft de schrijver geen behagen in die Amerikaansche hoedanigheden, en ik vermoed zelfs dat zijn boek de bedoeling heeft ze aan den kaak te stellen.

Een ontaard oudrenpaar besluit de eenige, lieftallige en goede dochter te exploiteeren door haar te laten optreden in een berucht theater, dat eigenlijk niet anders is dan een verkoopzaal, waar zij zich laten zien, en den hoogsten prijs zoeken los te krijgen. De broeder van dit meisje is een volleerde bandiet en tracht zijn zuster bij verrassing den een of anderen schatrijken heer te doen huwen op wiens vermogen hij dan bereid is verder genoegelijk te leven.

Een jonge millionairszoon, die dag en nacht volslagen dronken pleegt te zijn, wordt aan den haak geslagen.... het huwelijk in dronkenschap gesloten. Het meisje, dat altijd fatsoenlijk is gebleven tracht haar man te genezen van zijn alcoholistische buitensporigheden. De vader van den jongen man is woedend en wil al direct eene echtscheiding, doch de zoon houdt van zijn vrouw, weigert en wordt arm; op zonderlinge manier tracht hij zijn brood te verdienen,

verbetert zich, wordt vader en vindt met vrouw en kind weer de liefde en het geld terug van den multimillionairen papa. Neen, mooi is het boek niet en het brengt den lezer te veel in onfrissche omgeving. Volwassenen zal het niet schaden maar zij kunnen in elk geval hun tijd nuttiger besteden. A. B. H. GIELEN.

VOOR DE JEUGD

Bles (Jacqueline). De bruiloft van Rozemarijntje. Met platen van Rie Cramer. „Voor 't Kleine Volkje", deel XI. G. B. v. Goor en Zn. f 0.90, geb. f 1.25.

Dertien kleine verhaaltjes bevat dit kleine deeltje; ze zijn alleraardigst, kinderlijk geschreven, echt natuurlijk. De leuke plaatjes, die Rie Cramer er bij teekende, verhoogen de aantrekkelijkheid voor 't jonge volkje. MEVR. G. B.

Leopold (Marie). Hanneke, met platen van B. Midderigh-Bokhorst. Gouda, G. B. van Goor en Zn. f 0,90, geb. f 1.25.

Deel XII Voor 't Jonge Volkje.

Ik ben al bijna een oude Grootma en toch heb ik met plezier die verhaaltjes van M. Leopold gelezen en de mooie teekeningen bewonderd. Ik kan alle Ooma's met een gerust hart aanraden ze te koopen voor haar kleinkinderen. MEVR. DE V.-V. D. M.

Midderigh-Bokhorst (B.) en **Maathuis-Ilcken** (S.) Benniës prentenboek. Gouda G. B. van Goor. f 1.90.

Mijn Bennie was in zijn nopjes toen ik hem dit pracht prentenboek liet zien. 't Is dan ook eenig mooi, de teekeningen zijn goed, in fijne zachte tinten uitgevoerd. En de versjes? Ja, die zijn echt kinderlijk. Waarlijk een mooi boek dat met St. Nicolaas wel succes zal hebben. MEVR. G. B.

Osenbruggen (Cor van). De tweelingen Flip en Henk. Met platen van B. Midderigh Bokhorst. Gouda G. B. v. Goor Zn.

Cor van Osenbruggen verstaat uitnemend de moeilijke kunst van vertellen en ik weet heusch niet wat ik meer moet bewonderen: haar prettigen, eenvoudigen verhaaltrant of de aardige prentjes door B. Midderigh. MEVR. DE V.-V. D. M.

Sutorius (Anna), Kleuterversjes, met teekeningen van B. Midderigh-Bokhorst. Gouda, C. B. van Goor. f 0.55.

Allerliefste versjes voor onze kleine dreumessen; de plaatjes zijn ook wel aardig. Mijn man belooft ze te kleuren tot groote vreugd van mijn oudere kleuters, die mogen meehelpen op hun manier. MEVR. G.-B.

VARIA

Nagelaten werken van Mgr. Benson. Wij vernemen, dat van den overleden schrijver nog een handschrift bestaat van een nieuwen roman, die het volgend jaar zal worden uitgegeven. Ter perse ligt nu reeds een onuitgegeven mysterie-spel onder den titel *The Upper Room.*

Mgr. Benson als kanselredenaar. There was a freshness in his mode of thought, as there was in his manner of presenting it, the chief note of which was simplicity. The approved traditions of the pulpit, with which we are familiar, were absent. Its simplicity was not the uninspired commonplace of the plain man; rather was it the simplicity of the wild flower, but tropical in its wealth of illustration and outpouring eloquence. The copious notes he made, with phrases of fastidious grace betokening the literary mind, were signs of careful preparation in matter and order and verbal expression, but they were no hindrance to that freedom of treatment and spontaneity which the moment might suggest, and which made his discourses vibrant and life. His volubilaity was a defect in delivery that in reality was a conquest in public speech of a disability that tended to make a man of nervous, eager temperament stammer in conversation. His voice gave evidence of defective use and promise of early breakdown, pleasant and flexible as it was by nature. It was characteristic of the age that he lacked that dignity of repose and restraint in gesture which grace alike the perfect orator and the finished actor. Almost boyish in appearance, the masculinity of his features might have made him seen severe but for the enthusiasm and sympathy that glowed in his expression. The pulpits are few in which he was not heard. His voice is still and will be heard no more. The disciples are very many that he drew to him through the lowly portals of the Church to find the peace of truth.

(*The Universe,* 23 Oct.)

Mgr. Benson in zijn privaat leven. Het spreekt van zelf dat alle Engelsche Bladen bizonderheden mededeelen over dezen Katholieken schrijver, die in de kracht van zijn leven is gestorven. Wij ontleenen nog het een en ander aan *The Universe* van 30 October.

Mr. Gabriel J. Pippet, die het kinderboek van den overledene *A Child's Rule of Live* (In Boekenschouw besproken) illustreerde, roemt den eenvoud, maar vooral de rustelooze energie van Benson. „His energy while at work was at times quite alarming — it was hardly so much energy as it was a white hot

enthusiasm, which would not permit him to walk to anything he had to do, but made him run — positively run. And this enthusiasm he carried into everything he undertook to do. If he were playing with children he played heart and soul, as though, that were, and had been, his sole occupation in life. Watch him serving tapistry, and his whole mind would be bent on the work as the business of live that mattered. In writing it was just the same. He wrote with such an almost ferocious energy that it would not have surprised you to see the paper scorch beneath his pen, and the wole bent of his brain was occupied with the teeming thoughts that seemed to leap and bubble from the inkpot on to the paper. And when he prayed — the world forgetting. — Ah! that was indeed the real and earnest work of live beside which all else sank into nothingness.

Zijn dagverdeeling was voor hem eene orde, waarvan hij alleen in hoogste noodzakelijkheid afweek. Zijn opstaan, breviergebed, zijn literaire en (tot ontspanning) handenarbeid, het was alles geregeld. Maar als iemand kwam om te biechten was hij ten allen tijde gereed.

Als vriend kon hij harde waarheden zeggen, als hij meende dat het zijn plicht was; hij zelf noemde dat „like hardness, but which is the hall-mark of the supernatural — all good religious have it — a kind of ruthlessness towards certain things.

Voorspellingen. Het schijnt bepaald een winstgevende zaak te zijn voorspellingen uit te geven in deze dagen. Al voor den oorlog bestonden in Frankrijk periodiekjes, door het Kerkelijk gezag nadien verboden en in loffelijke onderwerping opgeheven, doch minder correct door andere, meer gematigde, vervangen. Een drietal maanden geleden, had ik een pakje van de nieuwste nummers onder de oogen.

Sinds de oorlog is uitgebroken, werd het een ware plaag. Menschen, die anders weinig geloovig zijn, schijnen het met dit bijgeloof uitnemend te kunnen stellen.

In de *Figaro* van 10 en 17 September 1914 staan een paar artikelen, melding makend van een toekomstprofetie van een zekeren Broeder Johannes. Iemand ontving ze van zijn vader, de vader had ze van een Premonstratenser monnik in 1890 gekregen, en de monnik weer van een zekeren abbé Donat.

Een heele horde van kranten, ook in Engeland, namen die dwaasheden over, alsof er bezwaarlijk te twijfelen viel. Ik geloof, dat iedereen, die een weinig den zonderlingen schrijver in de *Figaro* kent, al op zijn hoede had moeten zijn. Maar jawel!

Nu liggen twee boekjes voor mij, zoo juist verschenen, het eerste: *1914—19...?? Les Predictions sur l'avenir prochain de la France,* par A. Demar-Latour, waarin op het titelblad 14 namen van profeten worden genoemd, gevolgd door twee etc. etc.; het ander: *Comment se réalise en ce moment même la fin*

de l'Empire Allemand annoncée par plusieurs prophéties celébres, precises et concordantes, par J. H. Lavour.

Ik zou wel eens gaarne de onbenulligheden te kijk zetten van deze visioenen, maar het zou werkelijk zijn te veel moeite besteden aan een zaak, die het allerminst waard is. De innerlijke onwaarde van deze dingen is in de meeste gevallen al blijkbaar op het eerste gezicht, en het is voldoende een enkel geval aan te halen, om te toonen in welken onkritischen geest zij geschreven zijn.

Lavour haalt met instemming in bovengenoemd boekje de zoogenaamde voorspelling van Fiensberg aan, die une voyante celèbre (meer dan verdacht!) zou hebben gedaan in 1849 aan Wilhelm I van Pruisen, toen nog kroonprins. De juffrouw had cijfers voor zich staan in een cirkel en toen de prins haar vroeg: wat zal mijn toekomst zijn? schreef zij het datumjaartal en daaronder de cijfers, die zij zocht uit den cirkel, welke toevallig juist dezelfde waren als van het jaartal.

Dat gaf dus: 1849
1
8
4
9
1871

En zij antwoordde: in 1871 zult gij gekroond worden. En dat is uitgekomen.

De prins vroeg verder, begrijpelijkerwijze zeer nieuwsgierig geworden, wanneer hij zou sterven en de waarzegster schreef het laatste getal en daaronder dezelfde cijfers:

1871
1
8
7
1
1888

Dit is ook al prachtig uitgekomen.

En wanneer zal het Duitsche Rijk worden verwoest?

1888
1
8
8
8
1913

Helaas in 1913 werd dit cijferkunstje gepubliceerd in eene brochure *La Fin de l'Empire Allemand pour 1914,* toen kon men

natuurlijk nog niet weten hoe het zijn moest evenals de voorspelling van de beide andere gebeurtenissen, die er al geweest waren.

Maar nu, in 1914, weet de heer Lavour er raad op en hij heeft plotseling het volledige document voor den dag gebracht van „les prédictions de Fiensberg".

De prins had namelijk gevraagd: zijn die datums onherroepelijk? En de juffrouw antwoordde langs haar neus weg: Ja, behalve de laatste. En toen telde ze de cijfers van het laatste getal 1913 op = 14 en antwoordde doodleuk: „het zal dus zijn in 1913 of... 14!" 't Is werkelijk wel een beetje bar, maar 't schijnt toch niet erg genoeg om den menschen het geloof te benemen aan de andere hocuspocussen, die in het boekje voorkomen.

Eene heusche voorspelling kan alleen van God komen, en geen enkele booze geest kan op bovennatuurlijke wijze iets weten van de toekomst. Maar God zal zich toch werkelijk niet van eene „waarzegster" en van „rekenkunstjes" bedienen om den menschen de toekomst te openbaren!

Wij Katholieken hebben ons bovendien op last der H. Kerk zorgvuldig te onthouden van dergelijke dwaasheden. Reeds in een pauselijke bulle, gegeven gedurende het vijfde Concilie van Lateranen in 1516 *(Sacro approbante Concilio)*, worden de voorspellingen omtrent de komst van den antichrist verworpen: „allen die tot heden waagden zulke voorzeggingen te doen werden bevonden leugenaars te zijn, voor de toekomst verbieden wij allen en eenieder, toekomstige gebeurlijkheden in hun openbare gesprekken aan te kondigen, zulke beweerde inspiraties zijn in den vervolge onderworpen aan het onderzoek van den Apostolischen Stoel, alvorens zij openbaar mogen worden gemaakt."

Dit voorschrift is niet verouderd, want in de laatste *Kerkelijke Boekenwet* (zie Boekenschouw 1912—13, blz. 4, no. 13) lezen wij dat verboden zijn: boeken en geschriften, die verhalen van nieuwe verschijningen, openbaringen, visioenen, voorspellingen.... indien zij verschijnen zonder wettige goedkeuring der overheid.

Laat dus de liefhebbers van deze documenten eerst maar onderzoeken of en wanneer die voorspellingen zijn onderzocht en goedgekeurd. Er bestaan folianten vol van dergelijke wijsheden!

Vooral zouden wij Katholieke publicisten willen waarschuwen niet te haastig en met al te groote beslistheid ons voorspellingen op te dringen en het oordeel van het Kerkelijk gezag vooruit te loopen.

Een onbekend Vondel-handschrift. In Amstelodamum schrijft Dr. Bertha M. v. d. Stempel: „Bij het catalogiseeren van losse papieren, behoorende aan de Remonstrantsche Kerk en berustende in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, ontdekte ik een aantal 8^0 bladen zonder handteekeningen, die mij terstond voorkwamen van de hand van Vondel te zijn.

Bij een nader onderzoek zag ik mijn vermoeden bevestigd.

Het handschrift bevat een vertaling van een deel der Annales Hollandiae Zelandiaeque van Matthaeus Vossius en zal t. z. t. door mij besproken worden."

In *Het Boek* (Octob.) wordt deze vondst besproken en een goede verklaring gegeven, hoe die bladen daar zijn verzeild. Het blijkt ook dat wij hier hebben een staaltje van proza in eerste, ruwe bewerking, dat ongetwijfeld door Vondel nog moest worden herzien en beschaafd. Dat is ongetwijfeld van belang voor hen, die de werkmethode van onzen grooten schrijver willen nagaan.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

..... Door verschillende abonné's werd gevraagd eens aan te geven, gelijk wij beloofden, eenige boeken die gelezen verdienden te worden. Reeds zou dit zijn geschied als weergaloos drukke bezigheden dit plan tot heden niet hadden verhinderd.

V. H. te R. Dank voor uw instemming en belangstelling. Wij zijn inderdaad van plan meer voorlichting te geven in dien geest en verschillende personen hebben ons hunne medewerking toegezegd.

W. H. te A. Misschien kunt u gebruiken *La Guerre devant le Christianisme* par A. Vandepol 1912. Het boek (280 bladzijden) verscheen bij A. Tralin, Paris. Vandepol is voorzitter van *La Ligue des Catholiques Français pour la Paix.* Het boek kost, meen ik, 2 fr. 50.

W. V. R. te R. Dan komt u uitmuntend te stade No. 9 van de uitgaven der *Apolog. Vereeniging Petrus Canisius: Blind toeval of doelmatigheid in de plantenwereld* door A. J. Haans S. J.

M. B. P. te G. De zevende druk is verschenen van Dr. W. Everts *Geschiedenis der Nederl. Letteren.* Handboek voor Gymnasia en H. B. S., Amsterdam, Langenhuysen. De prijs is f 2.—. Wij zullen een oordeel geven in het volgend nummer.

N. S. te 'S-GR. Zie in dit nummer de beoordeeling van *Trots Pijnbank en Schavot.* Wij prezen reeds het oorspronkelijk werk *(Come Rack! Come Rope!)* in Jaargang 1913—14, blz. 295 en de recencent vroeg: Wie zet ons deze parel in edel Hollandsch goud?

J. KL. te B. Wij hebben inderdaad eenige malen In eigen kring geen vragen gesteld, omdat wij vermoedden geen gehoor te zullen vinden vanwege het krijgsrumoer. Uw schrijven doet ons echter de zaak van een anderen kant bezien, en u kunt best gelijk hebben. Wij zullen derhalve spoedig weer den kring openen.

S. V. R. te O. Toevallig hebben wij zoo'n gedachtenisplaatje dezer dagen kunnen zien, een rouwprentje. Op den voorgrond, een bloedroode Christus aan het bloedroode kruis. Beneden aan den voet van het kruis, kleine zwarte soldaten met helm en banjonet; daarboven een zeppelin en eenige vliegmachines. Het is ergerlijk van wansmaak en grof gevoel.

HET EXAMEN DUITSCH M. O.

Om aan veler wenschen tegemoet te komen volgt hier een lijst van boeken, die ter voorbereiding van de Duitsche examens M. O. (A en B) aanbeveling verdienen.

Op volledigheid kan deze lijst uitteraard geen aanspraak maken, daar ieder candidaat voor het examen B naar eigen keuze een schrijver uit de Middeleeuwen en uit het 2e bloeitijdperk speciaal moet bestudeeren. De boeken, noodig voor die z.g. speciaalstudies, ontbreken in deze lijst.

Voor de studie der letterkunde kan een abonnement op de Centrale Duitsche Bibliotheek te Utrecht goede diensten bewijzen. Voorts zij er op gewezen, dat verleden jaar door DR. ROOS, bibliothecaris der Rijks-Universiteit een Catalogus is uitgegeven van de „afdeeling Duitsche letterkunde en letterkundige Geschiedenis der laatste vier eeuwen". Ook daarin vindt men veel boeken, die nuttig en noodig zijn.

Ten slotte merk ik nog op, dat sinds een tweetal jaren aan de Universiteit te Amsterdam een bijzondere driejarige cursus bestaat tot opleiding voor de examens M. O. Duitsche taal.

Examen A

Leopold *Lehrbuch der deutschen Sprache* (Elsevier Amsterdam) — **Blatz** *Neuhochdeutsche Schulgrammatik* (Lang Karlsruhe) — **Sütterlin** *Deutsche Sprachlehre für höhere Lehranstalten* (Voigtländer Leipzig) — **Leopold** *Klank en zinverwante woorden* (Elsevier Amsterdam) — **Deelman** *Kleine Lautlehre des Neuhochdeutschen* (Nieuwenhuijs Breda) — **Sütterlin** *Lautbildung* — **v. Dissel** *Proefstukken voor Candidaten Middelbaar Onderwijs Duitsch* (Joh. Ykema 's-Gravenhage) — **Jan Pas** *Toetssteen voor examen Duitsch L. O. en M. O.* (Gorinchem bij Duijm) — **Paul** *Deutsches Wörterbuch* (Niemeijer Halle a/S) — **v. Gelderen** *Duitsch Woordenboek* (Wolters Groningen).

Examen B (Taalkundig gedeelte)

Prof. Mehringer *Indogermanische Sprachwissenschaft* (Sammlung Göschen Leipzig) — **Streitberg** *Urgermanische Grammatik* (Carl Winter Heidelberg) — **Löwe** *Germanische Sprachwissenschaft* (Sammlung Göschen Leipzig) — **Braune** *Althochdeutsche Grammatik* (Max Niemeijer Halle a/S) — **Braune** *Gotische Grammatik* (Max Niemeijer Halle a/S) of **Streitberg** *Gotische Grammatik* (Carl Winter Heidelberg) — **Paul** *Mittelhochdeutsche Grammatik*

(Max Niemeijer Halle a/S) of **Michels** *Mittelhochdeutsche Grammatik* (Carl Winter Heidelberg) — **Braune** *Abriss des Althochdeutschen* (Max Niemeijer Halle a/S — **Lexer** *Taschenwörterbuch der Mittelhochdeutschen Sprache* (Hirzel Leipzig) — **Kluge** *Etymologisches Wörterbuch* (Trübner Strassburg) — **Kluge** *Abriss der deutschen Wortbildungslehre* (Trübner Strassburg) — **A. Bachmann** *Mittelhochdeutsches Lesebuch* (Beer Zürich).

Examen B (Litteratuur)

Vogt und Koch *Geschichte der deutschen Litteratur* (Bibliografischer Institut Leipzig) — **Kluge** *Geschichte der deutschen Nationallitteratur* (Bonde Altenburg) — **Gotthold Klee** *Grundzüge der deutschen Litteraturgeschichte* (Bondi Berlin) — **Kluge** *Auswahl deutscher Gedichte* — **Kummer** *Deutsche Literaturgeschichte des 19 Jahrhunderts* (Reiszner Dresden) — **Walzel** *Deutsche Romantik* (Teubner Leipzig) — **Witkowski** *Das deutsche Drama des 19 Jahrhunderts* — **Meijer** *Anleitung zur deutschen Lektüre* (Bondi Berlin) — **Tranz** *Der Aufbau der Handlung in den klassischen Dramen* (Velhagen-Klasing Bielefeld) — **Bartsch** *Deutsche Liederdichter des zwölften bis vierzehnten Jahrhunderts* (Behr's Verlag Berlin) — **Pfeiffer** *Deutsche Classiker des Mittelalters mit Wort und Sacherklärungen* (Brockhaus Leipzig).

EEN DAAD VAN EENVOUDIGE RECHTVAARDIGHEID

Het naderend feest van den heiligen Nicolaas brengt de nieuwe uitgaven en daaronder den laatsten druk van Jacques Perk's werken. Zoo gaat dit boekske zijner verzen dan uit voor de twaalfde maal en zal voor de twaalfde maal den vroeg gestorven dichter onrecht gedaan worden.

Want deze uitgave mag evenmin als de elf voorafgaande een *geheel volledige* genoemd worden; en wat zwaarder wegen moet: geen dezer twaalf oplagen van Perk's gedichten geeft des dichters Mathilde-cyclus, zooals hij hem zelf aan het Nederlandsche volk zou hebben willen voorleggen.

Jacques Perk, *Gedichten* bezorgd door Willem Kloos, 284 blz., kl. 4 to, 12de *geheel volledige* uitgave. Amsterdam, S. L. van Looy, 1914.

A. Greebe, *Jacques Perk's Mathilde-cyclus,* in zijn oorspronkelijken vorm hersteld. ± 350 blz., kl. 5 to, den Haag, Mart-Nijhoff 1914.

Toen Jacques Perk stierf, lag de Mathilde-krans, als geheel nog onuitgegeven, in zijn lade in drie manuscripten. Er was een volledig, gebonden handschrift, waarop de dichter het meest prijsgesteld en waarin hij het portret van la dame de sa pensée, Mathilde Thomas, met wie hij in de laatste week van Juli 1879 te Laroche sur Ourthe samen was, gehecht had. Er waren twee andere, die uit losse blaadjes, welker volgorde door nummering noch band aangegeven was, bestonden.

Van geen dezer handschriften kennen wij den tijd van ontstaan. Een daarvan zal zeker in 1879 geschreven zijn, de beide andere kunnen uit '79 en uit '80 dagteekenen.

Maar wél kennen wij van het eene gebonden handschrift, dat Ds. M. S. Perk na den dood van Jacques aan Mr. C. Vosmaer schonk, de rangschikking, de ontwikkeling en motiveering der handeling en de grondgedachten.

Hierin nu wordt verteld het samenzijn van een jongeling, die tot kunstenaar wordt, met een blauw-oogig blond meisje, dat schoon en liefdevol was; hun scheiding en het zwerven van den jongeling, die verschillende toestanden en menschen meevoelend te begrijpen, en de schoonheid van de natuur lief te hebben geleerd had.

Hierin ook werden, zoo volmaakt als Perk, die in '79 nog aan deze meeningen hechtte, mogelijk was, beschouwingen geuit, die langzamerhand, niet het minst onder invloed van zijn vader, gerijpt waren in de jaren '75-79. Beschouwingen, die onder meer het doel van het leven, de middelen om dit doel te bereiken, den plicht van de vrouw en den plicht van den kunstenaar, het wezen van den kunstenaar en het Roomsch-Katholieke geloof betroffen.

Nu hielden deze beschouwingen verband met de motiveering en de ontwikkeling der handeling. Zoo moest de jongeling, die Mathilde ontmoet, een kunstenaar wezen, omdat juist de kunstenaar liefde in zich op moet genomen hebben; terwijl sonnetten als *Dorpsdans, De Voorzaat, De Scheper* in den cyclus geplaatst zijn om aan te toonen, dat de tot kunstenaar gerijpte jonkman werkelijk liefde, liefde ook voor de nederigen en eenvoudigen van geest voelde — liefde voor den bedaagden boer, die tevreden naar de levenslustige jongens en meisjes keek, vriendelijke genegenheid ook voor den herder, die zijn schaapjes voor zich uitdreef over de purperen avondheide. Daar nu de kunstenaar zich het meest van alle menschen, naar Perk's meening, losmaakte van de stof en „vergeestelijkte" en dus het duidelijkst besefte, dat dit aardsche

leven een voorbereiding was tot een hooger zijn, en omdat hij de menschen moest wijzen op hun plicht, zich aan dit aardsche leven te ontworstelen, moesten sonnetten als *Vloed, De Adelaar, Het Grafkruis* als even zoovele memento mori's ingevoegd worden.

Zoo moest ook Mathilde de liefde doen leven in het gemoed van den jongeling, omdat het de plicht is van de vrouw liefde, in den ruimsten en edelsten zin, te wekken (en ieder zijn plicht moet doen), waartoe zij schoon was, want schoon is slechts hetgeen aan zijn bestemming beantwoordt.

Zoo ook moesten sonnetten als *Madonna,* waarin Mathilde haar geloof belijdt, volgen op die, waarin de jongeling haar blindelings verheerlijkt. Want Perk meende, dat de Kerk den verschillenden aanleg der menschen loochende en hun denzelfden plicht voorschreef, terwijl hij, zooals zoo juist gezegd werd, oordeelde, dat ieder een bijzonderen plicht had*).

Zoo ook moesten zoowel *Dorpsdans, De Voorzaat* etc., als de memento mori's na de scheiding hun plaats vinden, daar de tot kunstenaar gerijpte jongeling, wiens wezen uit liefde en zelfstandige kracht bestond, eerst zijn zelfstandige kracht moest herwinnen voor hij zoo tegenover de menschen en het aardsche leven kon staan.

De rangschikking van den cyclus, of anders gezegd: de ontwikkeling der handeling, hangt dus ten nauwste samen met de leidende ideeën van den cyclus. Een verandering van een van beiden moet in vele gevallen een wijziging van den anderen veroorzaken. En toch heeft Willem Kloos de volgorde verstoord. Eigenmachtig en willekeurig veranderde hij de rangschikking van het handschrift, nam er twee sonnetten uit en voegde er, wat nog bedenkelijker is, nieuwe aan toe, welker levensbeschouwing in strijd was met de gedachten, die de compositie van den cyclus hadden bepaald.

In '80 en '81 namelijk, was Perk onder den indruk gekomen van de betreurenswaardige opvatting, dat „de kunst het eigenlijke strijdperk der geesten" (Allard Pierson) was en de verheerlijking der schoonheid het geloof kon vervangen. In deze meening dichtte hij het sonnet *Deinè Theos,* waarin hij zijn inzicht te zeer

*) Perk, die zelf schreef, dat nederig te zijn de plicht des menschen was, scheen zich toch niet te willen vernederen voor de geboden van een ander, zelfs niet voor die van God. Want zijn eisch, dat ieder zijn eigen weg moet gaan, die niet bij het geloof der duizenden vrede kon hebben is in laatste instantie een verwerping van de heteronomie en een belijdenis van Kant's autonomie.

op de spits dreef door het Onze Vader te misbruiken voor dit doel en lichtte, daar in deze gedachtenspheer de Mathilde-cyclus hem vreemd was geworden, eenige sonnetten uit den krans om ze met *Deinè Theos* en eenige anderen als een nieuw geheel, waarin slechts ruimte was voor een extatische bewondering van kunst en schoonheid, uit te geven.

De drukproeven van dezen cyclus *„Een Helle- en Hemelvaart"* corrigeerde de dichter op het buiten „Oud-Over" te Loenen aan de Vecht, waar hij bij zijn zwager Blancke logeerde. Daar roeide en vischte hij of zat, als een zeventiende-eeuwsche dichter, uit het koepeltje te turen over de Vecht tot de vacantie voorbij was en hij terug moest naar Amsterdam, waar de Spectator hem wachtte. Daar een der booten gerepareerd moest worden zou Jacques deze roeiend naar Amsterdam brengen. Onderweg overviel hem een onweersbui en verkleumd en kil kwam hij te Amsterdam aan. Loom en lusteloos bleef hij nog eenigen tijd doorloopen tot hij den 22sten September van het Leesmuseum thuiskomende, naar bed ging om niet meer op te staan.

Den 1 November stierf de jonge dichter en liet zijn talrijke manuscripten na, zonder de uitgave daarvan met iemand besproken te hebben. Doch hij, die een tijdlang met Perk bevriend was geweest, de dichter Willem Kloos, trok de handschriften tot zich [1]), week af van de rangschikking, die Perk in het door hem gebonden exemplaar aangegeven had, en meende de sonnetten uit den Mathilde-cyclus te mogen verplaatsen tot de ontwikkeling en motiveering der handeling en de grondgedachten onkenbaar waren geworden en de verheerlijking van de schoonheid in den cyclus kon worden gebracht, zonder dat het strijdige der beide levensbeschouwingen al te zichtbaar werd.

Of daarmee onbegrijpelijkheden ontstonden! Of daardoor ieder aandachtig lezer te vergeefs zich afvroeg, hoe toch de jeugdige zwerver, die de menschen en de natuur had leeren liefhebben en genoegen of vreugde als levensdoel verkozen had, in eens uit kon roepen:

Ik zie daar (op de aarde) onverstand en zielevoosheid...
Genoegen lacht... ik lach... en met een vaart,
Stoot ik de waereld weg in de eindeloosheid

[1]) In letterlijken zin! Met alle inspanning trachtte Kloos ieder, ook Mr. C. Vosmaer, buiten de uitgave te houden. En vooral was Kloos bevreesd voor Alb. Thijm, daar deze, naar zijn meening, het werk van Jacques Perk niet zou geëerbiedigd hebben!

om daarna zijn vreedzame aarde-wandeling weer rustigjes verder voort te zetten! Of het „trotsch gemoed" in *Hemelvaart,* waarin de godheid zou troonen, niet geheel in overeenstemming was met het feit, dat de jongeling juist alle trots had afgelegd en nederigheid en bescheidenheid in zijn hart had opgenomen! Of menigeen zich moest verbazen over een compositie, die gedurende een groot aantal sonnetten den jongeling in het samenzijn met Mathilde vrede, vreugde en liefde had deelachtig doen worden om ten slotte deze zielsverandering blauw-blauw te laten en de ontwikkeling van den jonkman te doen culmineeren in een verheerlijking van de schoonheid! Niet Kloos, die er aanstoot aan nam.

En zoo heeft het Nederlandsche publiek in elf drukken den verminkten en verhaspelden Perk moeten lezen. En zoo, duister en onlogisch, moet hij ten twaalfde male aan het publiek worden overgeleverd. Is het onverklaarbaar, dat wij gemeend hebben, daaraan een eind te moeten maken en den Mathilde-cyclus hebben hersteld in zijn oorspronkelijken vorm, waarmee wij slechts tegenover de nagedachtenis van den dichter bedoelden:

„Een daad van eenvoudige rechtvaardigheid".

Den Haag, 30 Nov. '14 DR. A. GREEBE.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

VII

Er ligt altijd iets aantrekkelijks in het opsporen van oorzaken, in het berekenen van gevolgen, in het bestudeeren van een zich geleidelijk ontwikkelend proces.

Ook in de letterkunde heeft het maken eener dergelijke diagnose zijn aantrekkelijkheid.

Zoodra men in de letterkunde iets hoogers ziet dan louter genotmiddel of tijdverdrijf, zoodra men ze beschouwt als — wat ze werkelijk is — een der volmaakste uitingen van den menschelijken geest, zoodra men bij gevolg in het trillen der letterkundige harp den weerklank weet te verstaan der menschelijke ziel, wordt het een boeiend en heilzaam werk de droeve en blijde, de volklinkende en fluisterzachte harptonen af te luisteren, om daardoor tot een fijnere kennis van het menschelijk denken en voelen te komen. Dan wordt het wegschuilen in een hoeksken met een boeksken

een genot. Dan kan men zich verdiepen in de gedachten van de ter hand genomen auteurs. Dan kan men hun letterkundige diagnose maken en, bij hen oorzaken en gevolgen nagaande, het zich geleidelijk ontwikkelend proces van hun zieleleven bestudeeren.

Vervolgens, van den eenen schrijver op den andere en hen onderling met elkander vergelijkend, komt men dan vanzelf tot de diepere kennis van een geheel letterkundig tijdperk; zelfs zal men in het eene tijdperk de grondlagen ontwaren, waarop het volgende wordt opgebouwd.

Als ik hier spreek van oorzaken en gevolgen en van geleidelijke ontwikkeling, is mijn bedoeling volstrekt niet met deterministischen nooddwang de eene letterkundige gebeurtenis uit de andere af te leiden. Evenmin moet het letterkundig leven van een tijdvak, aan het gelijktijdige sociale en maatschappelijke leven in onverbreekbaar verband worden vastgeschakeld. Er is geen dwazer theorie dan die van Taine, die verklaarde, dat „elk samengesteld gegeven ontstaat uit het samentreffen van andere, eenvoudiger gegevens, waarvan het afhankelijk is", en die in godsdienst, wetenschap en letterkunde, in deugd en ondeugd enkel producten zag, zooals vitriool en suiker producten zijn [1]).

Neen, letterkunde is geen product. Letterkundige stroomingen volgen niet noodzakelijkerwijze elke verheffing en verlaging van het terrein. Evengoed als het menschelijk vernuft zich kan meester maken van den neerschietenden bergstroom en dien leiden kan in de bedding door menschenhand afgebakend, evengoed kunnen de letterkundigen den stroom der gedachten volgens eigen inzichten wijzigen en verder leiden.

De groote factor, welke de letterkunde beheerscht, is de zedelijke wil, d. w. z. de vrije wil voorgelicht door het verstand. Daarom, als er gesproken wordt van oorzaken en gevolgen en van geleidelijke ontwikkeling in de letterkunde, beteekent dit alleen, dat de mensch in zijn literairen arbeid juist als bij zijn anderen arbeid, *rekening houdt* met hetgeen buiten hem gebeurt. Zonder zijn vrijheid in te boeten, zal hij zijn arbeid volgens de omstandigheden wijzigen. Vrijwillig zal hij zich aan de heerschende toestanden aanpassen of zich daartegen verzetten.

Brunetière heeft gelijk, wanneer hij spreekt van een „action réciproque de la littérature sur les mœurs et des mœurs sur la

---

[1]) Taine, *Hist. de la Litt. Angl. Introduction XV.*

littérature" [1]), maar die wisselwerking is geen belemmering, en zeker geen verlamming, van de vrijheid der kunstenaars. Integendeel, 't is juist door het vrije gebruik van zijn talent, dat hij de macht bezit de letterkunde, wanneer ze kwijnend is, nieuw leven in te storten, wanneer ze diep gezonken is, haar op te beuren naar hooger.

Is nu door toedoen, door de wilskracht der schrijvers, de letterkunde gewijzigd, dan zal ook langzamerhand het publiek gewijzigd worden. „C'est le privilége du talent", zegt Brunetiére, die in deze kwesties een zeer helder inzicht had, „si même ce n'est l'une aussi de ses obligations, de faire que le public s'intéresse à des choses qui ne l'intéressaient point.... On le peut quand on le veut" [2]).

Ja, voorrecht en verplichting, indien men het ten minste ernstig meent met zijn kunst en niet schrijft voor „modistes et couturières", indien men iets beters wil voortbrengen, dan werken welke behooren, niet tot „l'histoire de la littérature", maar op zijn hoogst tot „la statistique de la librairie" [3]).

Dien invloed nagaan van de letterkunde op het publiek is een der groote aantrekkelijkheden van het maken eener literaire diagnose. Het zoeken en streven der schrijvers nagaande, ziet men den eene de overwinningen van den andere voltooien. Men ziet hoe zij zich meestermaken van den tijdgeest, hoe zij, als ware gidsen, de menigte voorgaan en in werkelijkheid de „éducation de leur public" beoogen en verwezenlijken.

Strekt men nu zijn literaire ontleding uit tot de strevingen, welke op 't oogenblik zich baan breken, dan kan men bovendien een vrij zekeren blik in de toekomst werpen. Voorboden van die toekomstliteratuur zijn zeker aanwezig, misschien zijn het voorteekenen nog moeilijk te onderscheiden, doch ook in de letterkunde ligt in het nu wat worden zal. Misschien zelfs zijn er reeds meer dan voorteekenen, misschien zal men van het eene met beslistheid kunnen zeggen, dat het in de toekomst zal worden afgebroken, van het andere, dat het verder zal worden opgebouwd. Om zich aan die voorspellingen omtrent de letterkunde der toekomst te wagen is geen prophetische verlichting noodig, maar wel een grondige kennis van de gesteldheid van het oogenblik. Is men in staat het literaire tijdvak, dat vlak achter ons ligt, in zijn ganschen omvang te overzien, dan kan men met voldoende

1) Brunetière, Questions de critique, pag. 364.
2) Brunetière, Essais sur la Litt. Contemp. pag. 200—201.
3) t. a. p. pag. 203.

zekerheid gevolgtrekkingen voor de naaste toekomst maken. De strevingen van gisteren zijn de eischen van morgen. Immers de natuur maakt geen sprongen, in de letterkunde evenmin als elders. Zelfs van de meest plotselinge reactie zal een man, die in de geheimen van literaire oorzaken en gevolgen is doorgedrongen, de verborgen kiemen weten aan te wijzen.

Het spreekt vanzelf, dat het maken van zulk een volledige diagnose met een kijk in het verleden en een kijk in de toekomst, met een waardeeren van onderlingen invloed tusschen letterkundigen en publiek, uiterst veel bedrevenheid en kennis vereischt. Analyse en synthese, zooals hier gevorderd worden, kan men alleen verwachten van een man begaafd met een fijn letterkundig gevoel en met een scherpen geest. Men kan hier niet met wiskundige zekerheid te werk gaan; veel zal geraden en gegist moeten worden, daarvoor is een bizondere *flair* noodig, een eigenaardige speurzin, een speurvermogen, waarvan een helder verstand zich als van een voelhoren bedient.

Die speurzin, dat verstand zijn ongetwijfeld de hoedanigheden, welke ieder gaarne zal toekennen aan Victor Giraud, den schrijver van de twee in het begin van dit jaar verschenen bundels letterkundige opstellen getiteld: *Les maîtres de l'Heure.*

Na de voornaamsten der hedendaagsche literatoren besproken te hebben, geeft Giraud een samenvatting van de laatste letterkundige periode: *le Bilan de la Génération littéraire de 1870.* Het is een echte literaire diagnose in den geest daareven door mij uiteengezet. Wat heeft de letterkundige generatie, wier einde thans gekomen is, verwezenlijkt? Welken weg heeft zij bereid voor de toekomstige letterkundigen? Welke zal de literatuur zijn, die thans wordend is? Dat zijn de vragen, welke Giraud zich stelt. En ziehier zijn antwoord. De balans der jongste generatie sluit met een batig saldo. Immers in Frankrijk's letterkunde is een *esprit nouveau* komen waaien, een geest, die zich kenmerkt door terugkeer naar de Christelijke beginselen en door nauwere aansluiting aan de klassieke letterkunde. Frankrijk's inwendige politiek, de „déplorable guerre civile", heeft den opvlucht van dien nieuwen geest gestuit, maar ook dat beletsel wordt langzamerhand overwonnen en thans „l'esprit nouveau ... anime visiblement toute une jeunesse nouvelle, qu'on dit meilleure que la nôtre, douée de plus de volonté, de plus de foi, de plus de vertu".

Bestaat er werkelijk reden Giraud's optimisme te deelen?

Vooreerst dit. Omtrent een verandering, een verbetering van

Frankrijk's intellectueel en moreel leven hoort men dikwijls zeer uiteenloopende theorieën verkondigen. Sommigen meenen, dat er geen genezing mogelijk is, dat de kwalen, welke 't volk hebben aangetast enkel verergeren kunnen, ja, dat de dood reeds is ingetreden. Anderen verwachten een algeheele volte-face even plotseling en zeker als de massabeweging van een uitstekend gedrild legerkorps. Zooals altijd ligt ook hier de waarheid in het midden. Zeer zeker, beweren, dat een natie, onverschillig voor godsdienst en moraal, en dat sedert jaren, plotseling in een volk van ijveraars veranderen zal, zou dwaasheid wezen. Langzaam aan slechts kan verbetering komen. Eerst moeten de leiders gewonnen worden, dan volgt de menigte. „Tel maître, tel valet", zou men ook hier kunnen toepassen.

Welnu, de „esprit nouveau" heeft zich reeds van vele toonaangevers der letterkunde meester gemaakt. De gewenschte ommekeer zal grootendeels afhangen van den triomf hunner ideeën. Van den anderen kant hebben de feiten der laatste maanden bewezen, dat het volk bij al zijn onverschilligheid, ontvankelijk is gebleven voor de Christelijke waarheid. Bovendien kennen wij de herscheppende kracht van het Christendom. De geschiedenis van het Romeinsche Rijk is reeds voldoende om ook van het huidige Frankrijk te zeggen: ende désespereert nooit!

Vervolgens moet men zich geen verkeerd denkbeeld vormen omtrent de „bekeering" van letterkundigen, waarvan in de laatste jaren herhaaldelijk sprake was. Wij eischen — en terecht — van iemand, die zich Christen noemt, dat hij de gewone, noodzakelijk godsdienstige praktijk beoefene. Nu gebeurt het, dat men omtrent de godsdienstige praktijk van dergelijke „bekeerlingen" geen zekerheid verkrijgen kan, en dan is men al heel gauw geneigd de intellectueele verandering van zulk een schrijver van nul en geener waarde te achten.

Vooreerst echter is het altijd gevaarlijk in het intieme van 's menschen leven te willen doordringen. Maar vervolgens is er toch zeker reeds veel gewonnen, wanneer iemand Christelijk begint te denken en van onverschillige, van spotter misschien, een „chrétien de désir" wordt, zooals Bourget zich eenmaal noemde. Vooral is dit het geval in een land, waar de storm van het sectarisme overal voortdurend vernieling zaait. Na dezen eersten stap is het te verhopen, dat, zooals Giraud het zeer gelukkig uitdrukt, „une adhésion simplement philosophique et théorique" langzamerhand zal worden „une adhésion engageant la foi per-

sonnelle et intime". En mocht die overgang ook al bij den schrijver zelven uitblijven, bij velen zijner lezers zal hij stellig plaats grijpen. Het graan groeit op en rijpt zonder toedoen van dengene, die de korrels over den akker uitstrooide.

Deze opmerkingen schenen mij noodzakelijk, om Giraud's optimistische vooruitzichten te begrijpen. Naast iedere theoretische beschouwing vormt de praktijk altijd een ietwat somberen tegenhanger. Giraud kan onmogelijk in den waan verkeeren, dat zijn voorspellingen eens werkelijkheid zullen worden in hun gansche volheid en, veel minder, dat in korten tijd, als bij tooverslag, alles veranderen zal. Houdt men dit voor oogen, dan zal men bij hem veel nuttigs en veel troostrijks vinden.

Twee personen, zoo zegt hij, hebben op de letterkundige generatie van 1870 een beslissenden invloed uitgeoefend, n.l. Taine en Renan.

Na Frankrijk's vernedering in den oorlog van 1870, sloegen de jonge schrijvers, die getuigen waren geweest van die pijnlijke dagen, de hand aan het werk om 't gebouw van Frankrijk's grootheid zooveel mogelijk te herstellen. Maar waar zouden zij de werkplannen halen voor hun arbeid? Waar anders dan bij de twee mannen, wier naam als kunstenaars, juist in die dagen, zonder weerga was? Met gretigheid wierp men zich dan ook op het werk van beide meesters. Vooral hun wijdklinkende theorie van de toute-puissance", de „infaillibilité", de „omnicompétence" der Wetenschap werd het *leitmotiv* van alle literatoren. Daarin bestonden de „articles essentiels de ce *credo* dont, à la suite de Taine et de Renan, pendant vingt-cinq ou trente ans, s'est enchantée, s'est enivrée la pensée française". Voor den godsdienst was geen plaats meer. De Wetenschap beloofde alles te zullen verklaren. De mysteries zouden eerlang worden opgelost door smeltoven en distilleerkolf.

Men vraagt zich af, hoe zoovelen zoolang hebben kunnen gelooven in dat onnoozele *credo*. Zoo kon het toch niet blijven! Al had de Wetenschap ondoordringbare gordijnen geschoven voor het eeuwige, het onzichbare, de menschheid wist maar al te wel, dat daar achter iets, ja de eigenlijke werkelijkheid, verborgen was. Op de groote vragen waarvan ons geheele zijn afhangt, de vraag van ons bestaan, onzen oorsprong, onze bestemming, wist de hooggeprezen Wetenschap niet te antwoorden dan met wat wartaal en met praatjes voor de vaak. Voor stofvergoding en aanbidding van scheppingen van eigen vernuft is de mensch op den duur

aan toch te ernstig. Het bewustzijn der schrijvers en vooral hun onweerstaanbare drang naar hoogere idealen kwamen langzamerhand in verzet tegen die holle theorieën. En toen in 1895 het beroemde artikel van Brunetière verscheen, waarin hij „Après une visite au Vatican" sprak van „la banqueroute de la science" en tot oplossing der gewichtigste vraagstukken van 's menschen leven den godsdienst alleen, en in het bizonder het Katholicisme, bevoegd verklaarde, kon men in zijn woorden de korte samenvatting vinden van „mille tendances latentes des esprits contemporains".

Ook degenen, die het woord door Brunetière gebezigd te sterk vonden wegens de vele weldaden door de Wetenschap bewezen, erkenden toch gaarne, dat naast de gouden bergen door de Wetenschap beloofd, een afgrond gaapt van een reusachtig te-kort. Als Algod had de Wetenschap voortaan uitgediend.

Met deze erkenning van de rechten van den Christelijken godsdienst hield de erkenning van de beginselen der Christelijke moraal gelijken tred. Te vergeefs had de Wetenschap gezocht naar een surrogaat, dat de Christelijke moraal vervangen zou. Ze meende een algemeen determinisme er voor in de plaats te kunnen schuiven en het klonk wetenschappelijk, dat een schrijver zich vrij mocht overgeven aan de luimen van zijn fantaisie zonder zich er om te bekommeren of zijn grillige theorieën door anderen zouden worden verwezenlijkt. Verantwoordelijkheid in de letterkunde bestond niet meer. Immers, invloed uitoefenen op eens anders doen en laten was ondenkbaar, onwetenschappelijk.

De nieuwe generatie nam haar taak heel wat ernstiger op. Dit getuigen de werken van zoovelen en in het bizonder die van Bourget en van Brunetière.

In zijn *Disciple* vooral heeft Bourget de verantwoordelijkheid van den schrijver in helder licht gesteld. „Aan u, zegt hij in het Voorwoord, aan u, jongen man van mijn land, wil ik dit boek opdragen.... In onze boeken, van ons, uwe ouderen, zoekt gij antwoorden op de vragen, welke u kwellen. En van het antwoord dat gij in die boeken ontmoet, hangt een gedeelte van uw zedelijk leven af, een gedeelte van uwe ziel; en uw zedelijk leven is het zedelijk leven van Frankrijk, uwe ziel is Frankrijk's ziel.... Er bestaat geen rechtschapen letterkundige, hoe weinig bekend hij

[1]) Dit jaar verscheen van zijn hand een Leven van Mgr. Dupanloup. (Hachette, 1914). 't Is wel wat erg liberaal getint, maar over den paedagoog en den priester deelt hij veel schoons mede. Zie Boekenschouw, blz. 388.

ook zij, die daaraan denkend, niet beven moet van verantwoordelijkheidsgevoel".

De ernst en dat bewustzijn hunner verantwoordelijkheid, deden de schrijvers vanzelf hun toevlucht nemen naar de eenige moraal, welke op vaste grondslagen rust, n.l. de Christelijke.

Wel werd er nog te veel gepast en gemeten, geknipt en besnoeid, wel ging bij velen de theoretische hoogachting nog niet over in practisch belijden, met de Christelijke moraal werd toch voortaan rekening gehouden. Ze verouderd verklaren of zich er niets van aantrekken, ging niet meer. „Te vergeefs", zei Brunetière, „heeft men die vraag van de baan willen schuiven; ze is teruggekomen; wij hebben ze ook niet kunnen vermijden; en zij, die na ons komen, zullen ze evenmin vermijden als wij".

Het anti-clericalisme in het bizonder, dat nog altijd het eerste artikel blijft op het program van Frankrijk's bestuurders, doet bij de letterkundigen van beteekenis geen opgeld meer. Uitzondering hierop vormt alleen Anatole France, die „nakomer van het materialisme", die door dik en dun heendraaft met alles wat leidt aan vervolgingswaanzin. Zelfs Faguet, wien het dilettantisme tot in de toppen van de vingers zit, beleeft ernstige oogenblikken [1]) en, wat het anti-clericalisme betreft, schreef hij eens: „Depuis trente ans je défends les catholiques de toutes mes forces et souvent contrairement à mes intérêts... parce qu'ils étaient percécutés. Je ne suis pourtant pas formellement des leurs, mais j'estime que dans tout pays il est immoral et anti-national de détruire les religions" [1]).

Na den gang der ideeën en strevingen der literaire generatie van 1870 aldus te hebben nagegaan, komt Giraud tot deze conclusie.

Het ideaal, dat men zich voorstelde te bereiken, wordt gekenmerkt door een steeds toenemende behoefte aan godsdienst, een zeer ernstige moreele bezorgdheid, een overtuiging, dat ook de Wetenschap haar grenzen heeft, een terugkeer naar de literaire opvattingen der klassieken, een groot verlangen, de onderlinge verdeeldheden der natie op te lossen in algemeene gelijkheid en recht.

Dit ideaal werd niet verwezenlijkt in zijn geheel. Doch bij de nieuwe generatie, die het werk der generatie van 1870 voltooien zal, is diezelfde drang naar verheffing en veredeling van Frankrijk even sterk, zelfs sterker nog.

[1]) *Revue des deux Mondes*, 1913, 15 Avril, pag. 846.

Frankrijk's toekomst-literatuur zal daarom nog meer doordrongen worden van dien „esprit nouveau", dien verheffenden geest, welke het vorige geslacht als kostbare erfenis aan het huidige heeft nagelaten.

Deze bladzijden werden door Giraud geschreven lang voor den Europeeschen oorlog. Wat in Frankrijk in deze sombere dagen gebeurd is, schijnt een verwezenlijking van zijn optimistische vooruitzichten. De letterkundigen, die zich een „renouveau chrétien" ten doel stellen, zullen in het volk, dat in de ure des gevaars zijn onverschilligheid van zich afschudde, een stevig steunpunt vinden, waarop zij den hefboom kunnen plaatsen, die Frankrijk naar hooger zal opbeuren. De „action réciproque de la littérature sur les moeurs et des moeurs sur la littérature" zal, indien hare werking niet met gewelddadige hand verstoord wordt, de blijde voorspellingen van Giraud en van velen met hem werkelijkheid doen worden.

Veel zal altijd afhangen van Frankrijk's politieken toestand en van het landsbestuur.

Wat er ook van zij, de weg sedert 1870 afgelegd en de resultaten, welke reeds werden bereikt, geven reden tot hoop.

Dit is tenslotte zeker, dat een bepaalde categorie van schrijvers voortaan heeft afgedaan. Hierover een volgende maal.

Katwijk a/d. Rijn, 22 Nov. 1914. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De Katholiek van December bevat een zeer sympathiek, warm geschreven artikel van Mr. Paul Reymer over den pas overleden Katholieken voorman, onverschrokken strijder en ijverigen socioloog, Albert de Mun, wel geschikt om de sympathie voor deze edele persoonlijkheid te verhoogen. Felix Rutten verhaalt ons de opkomst der *Luxemburgsche lyriek* in geestdriftige, dichterlijke woorden. Dat de oogst tamelijk schraal uitviel, is zijn schuld niet. Zijn mooi proza vult den armen inhoud der Luxemburgsche literatuur ruim aan en is meer in staat onze bewondering te wekken dan de tamelijk onbeduidende versjes, die hij ons op staal geeft.

De *Revue des Deux Mondes* van 1 en 15 November is 32 blz. dikker geworden. Treffend is het bij een artikel over de verwoeste kathedraal van Reims, waarvan ons de innige schoonheid in gevoelvolle, droeve woorden geschilderd wordt, in de noot der Redactie te lezen, dat de schrijver Marcel Reymond nog vóór het verschijnen zijner mooie studie overleden is. De smart over al het droevig gebeuren in de laatste weken schijnt den dood van den sympathieken, geloovigen geleerde te hebben verhaast. „Hoe kunnen wij zulke smartelijke dagen doorleven?", had hij kort te voren nog verzucht.

Hoogst belangrijk is een artikel van Georges d'Avenel over *Le blocus économique de l'Allemagne,* waarin de schrijver tracht aan te toonen, hoe daar, waar de andere naties zich langzamerhand aan de oorlogstoestanden trachten aan te passen, Duitschland er hoe langer hoe slechter komt vóór te staan. Abbé Félix Klein vertelt aandoenlijke dingen over *La guerre vue à travers d'une ambulance* en Henri Welschinger praat gezellig over Bordeaux in 1870 en 1914. Geen oorlogslectuur geeft ons P. M. Masson in *Chateaubriand en Orient,* waarin hij op niet onvermakelijke wijze waarheid en verdichting uit deze schitterende reisbeschrijving afscheidt en ons den kleinen kant van den grooten schrijver laat zien: zijn zucht tot poseeren en ook voor slechter door te willen gaan dan hij werkelijk is. „Au fond un bon garçon", luidt het eindoordeel, dat René zeker niet bijzonder zou gevleid hebben. Ook nog een vervolg op de *Souvenirs* van Mlle Masuyer over Koningin Hortense, nu haar reis naar Frankrijk en Engeland behandelend. De vorstin heeft dit stuk harer levensgeschiedenis zelf beschreven; maar eenige jaren later. In hoofdtrekken wijkt het verhaal van haar hofdame hierin niet af, maar dit is ongekunsteld onder den indruk van het oogenblik geschreven, terwijl het verslag harer meesteres meer gearrangeerd, voorzichtiger en bedachtzamer is opgesteld.

Onze Eeuw geeft een echt December-nummer: copie, die al wat belegen is; het betere wordt ter opening van den nieuwen jaargang bewaard. H. van Dobben behandelt: *Drie maanden oorlog.* Bij het verschijnen van zijn artikel zijn het er *vier* en toch zijn wij niet veel verder en had hij er niet veel nieuws bij kunnen schrijven.

Mejuffrouw Vissering, ons bekend als gezellige en scherpziende reisbeschrijfster (men denke aan haar boeken: Van de kust van Smaragd en Java's Oosthoek) zet haar prettige zeereis van Colombo tot hier voort. Dominé Haspels bespreekt in *Nieuwe Boeken* o. a. Stijn Streuvel's Dorpslucht, zoo uitvoerig als het bij zoo'n kolossaal dik boek past, en komt tot de conclusie, dat de bakker Lateur nu in plaats van de Heimatskunst, waarin hij zooveel voortreffelijks leverde, weer eens internationale kunst wilde leveren, niet altijd met evenveel geluk. Overigens noemt hij het verhaal een goed geslaagde

oorlogsgeschiedenis, waarin de schrijver de nabije ellende van zijn geliefd Vlaanderenland reeds schijnt te hebben vóórgevoeld.

In *De Gids* voortzetting van Derkinderen's Beschouwingen over de maatschappelijke positie der kunstenaars; de slotsom van dit artikel is, dat de kunst den breederen grondslag, die niet alleen voor hare ontwikkeling, maar ook voor haar behoud noodzakelijk is, niet kan erlangen zonder een groot geloof en een voortdurende toewijding. De onbelemmerde handel heeft onze kunst haast gejaagd in een rustelooze productie. Alweer een groot stuk gewijd aan het tamelijk schunnige boek: *Willem Mertens Levensspiegel* (door J. van Oudshoorn, onder den titel van *Een zielsbelijdenis*), dat een der eigenaardigste en persoonlijkste werken is, die den laatsten tijd hier zijn verschenen, altijd volgens den *Gids*-beoordeelaar, Dirk Coster! Is het geen treurig teeken des tijds, dat de belijdenis van zulk een ziel als zoo belangrijk en echt moet worden erkend? Prof. Ovink vraagt aandacht voor den Galicischen joodschen dichter Siegfried Lipner, wien nu eerst twee jaar na zijn dood aandacht wordt geschonken. Als 18-jarig jongeling schreef hij een gedicht, *Der entfesselte Prometheus,* waarin 's menschen ellende, schuld en verlossing wordt behandeld, later gevolgd door een Christus-trilogie (hij was intusschen Christen geworden), waarvan echter slechts fragmenten bestaan.

In *Elsevier* een studie met mooie afbeeldingen door J. Bruna van den Zweedschen schilder Anders Zorn, wiens forsche kunst volgens den schrijver en zeker ook volgens de staaltjes, die er van gegeven worden, meer algemeene erkenning ook buiten diens land verdienen.

Else van de Veluwe zet haar mooi geillustreerde Doodencultus voort, een essay over grafmonumenten en kerkhoven, een onderwerp in onze sombere doodendagen wel actueel. Over 't algemeen spreekt in de door haar gekozene funeraire versieringen weinig hoop op verrijzenis en onsterfelijkheid. Annie Salomons klaagt haar *Droeve liefde* uit, minder mooi en dichterlijk, maar niet minder sentimenteel dan haar groot voorbeeld in verliefde klaagzangen, Helene Swarth:

En doelloos heb 'k mijn beste krachten weggegeven,
Maar deze troost is mijn ontluisterd hart gebleven
'k Heb andrer leven, rust en rijken vrede niet verstoord.

Gelukkig voor haarzelf en voor de anderen, want er schijnt van verboden, maar overwonnen liefde sprake te zijn. De drie kleine novelletjes behandelen allen ook het onuitputtelijk onderwerp: Liefde of geen liefde!

Stimmen der Zeit (tweede November-aflevering; op 5 December in ons bezit gekomen. De lezer weet dat deze nieuwe titel den vroegeren vervangt: Stimmen aus Maria-Laach). Deze stemmen laten zich hooren over den oorlog. R. v. Nostitz-Rieneck beproeft te verklaren *Wie der Weltkrieg kam.* In dit

eerste artikel krijgen wij slechts een „Durchblick und Einleitung", meer niet. De schrijver is uiterst kalm, wat eene zeldzaamheid is in deze dagen; wij zullen later zien of hij met voldoende objectiviteit de voorbereiding van dezen wraakroependen gruwel, dien men oorlog noemt, weet uiteen te zetten. Want mij mogen niet vergeten, dat bij een oorlog natuurlijk al de deelnemende partijen wanen, dat het recht op hunne zijde is. Wel een bewijs hoe gevaarlijk en onzeker een middel de oorlog is! H. Pesch wijdt een hoofdstuk aan *Krieg und Volkswirtschaft* en J. Kreitmaier beschouwt *der Krieg im Spiegel der Kunst.* De auteur voorspelt dat een der voor de hand liggende gevolgen van dezen strijd zal zijn de herleving van de „Schlachtenmalerei". Andere kunst, tengevolge van den oorlog ontstaan of herlevend, wordt door hem niet vermeld. Zijn artikel gaat alleen over de „Schlachtenmalerei" en hij wijst op de meesterwerken van vroeger, die de meest beruchte slachterijen onder de volkeren hebben vereeuwigd.

Paul von Chastonay vraagt onze aandacht voor *Die Geschichte einer Seele,* naar aanleiding van een boek een paar jaren geleden bij Lethielleux in tweede uitgave verschenen: Une âme bénédictine. Dom Pie de Hemptinne, moine de l'abbaye de Maredsous (1880—1907) en in Duitsche vertaling in 1913 bij Herder: Mehr Liebe. Lebensbild des Dom Pius de Hemptinne O. S. B. De referent schrijft van dit boek: „Zelden heeft eene lezing mij zoo diep aangegrepen als deze eenvoudige levensbeschrijving. Niet de uiterlijke gebeurtenissen, die het levensbeeld omlijsten, hebben ons geboeid.... Was zu Herzen geht, ist die Geschichte einer Seele, die sich in diesen Blättern selbst offenbart". Laten wij dan hopen, dat dit mooie boek, indien het werkelijk zoo bizonder is, ook spoedig bekend moge worden in ons land. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Tanfani O. P. (L. G.) Prinses Clotilde van Savoye. Uit het Italiaansch door G. Vuylsteke O. P., titulair Bisschop van Charadrus, Apost. Vikaris van Curaçao. 's Hertogenbosch G. Mosmans & Zoon (130).

Drie illustre Dominicanen werkten samen tot het schrijven van dit boekje, dat de levensbeschrijving en zielsuitingen bevat van een niet minder illustre geestelijke dochter dier Orde, van prinses Maria Clotilde van Savoye, later zich verschuilend onder den naam van Maria Catharina van het H. Hart als lid der Derde Orde van den H. Dominicus.

't Was een S. Theol. Lector, die haar heilig leven en sterven

beschreef in het Italiaansch en een andere Lector, de ons zoo bekende P. Molkenboer, die de Hollandsche vertaling inleidde, door niemand minder bezorgd dan door Z. D. H. Mgr. M. G. Vuylsteke, den Dominicaner Apostolischeu Vikaris van Curaçao.

Zeker een bewijs dat het leven der vrome vorstin, wie de koninginnekroon op haar gebed bespaard bleef, om vervangen te worden door een krans van scherpe doornen, het beschrijven, het vertalen, het lezen en overwegen meer dan waard is. In zijn interessante Inleiding verhaalt P. Molkenboer ons, hoe de vertaling tot stand kwam, bewerkt door een hand, die, hoewel minder gewoon de veder in het moederland dan in een kolonie den kromstaf te voeren. De Prelaat vertaalde het boekje op zijn zeereis van Antwerpen naar Curaçao, het allernoodzakelijkste ontbrak hem, n.l. papier en het werd dus geschreven op allerlei papiervodjes in stormwind en bij hooge zee.

Gaarne maken wij de woorden van den Bisschop tot de onze: In mijn opinie leent zich dit werkje uitstekend voor leden van de Derde Orde, voor Congregaties der H. Familie en anderen. Ook zal het een goede lectuur zijn voor dames retraitanten en huismoeders.

Wie dus hopen mocht in de levensbeschrijving der godvruchtige vorstin, pikante bijzonderheden te lezen over de alles behalve stichtelijke hofhoudingen van Victor Emmanuel en Napoléon III, waar het eerste gedeelte van Clotilde's leven verliep, zal bedrogen uitkomen. Het is vooral haar heilig, ingetogen bestaan als tertiaris van de Dominicanen, dat hier tot uiting komt, waardoor zij boette voor de zonden van haar geslacht, voor haar ongeloovigen, loszinnigen gemaal, voor haar kinderen wellicht, en dat in den kalmen, diepen glans van haar vele deugden des te dieper treft, omdat het afsteekt tegen den achtergrond der troebele tijden, waaraan haar naaste familie alles behalve onschuldig was. Geen wonder dus dat de drie Dominikanen, uitstekend door geleerdheid of hoogeren hierarchischen rang, het niet beneden zich achtten, dit boek aan het Nederlandsche lezers-publiek aan te bieden. Moge hun hoop vervuld worden en het allen, die het lezen en overwegen, tot stichting en opbouwing van hun innerlijk zieleleven strekken. M. S.

Kok (D. J. J. de). Verklaring van den Nederlandschen Katechismus. Met medewerking van en ingeleid door W. v. d. Hengel. Deel II De Geboden. (328) Amsterd., Rotterd. v. Langenhuysen, f 2.50.

Bij de beoordeeling van het eerste deel over H e t G e l o o f zeiden wij: „wie dit boek bestudeert en de wijze van leeraren en verduidelijken zich eigen maakt, zal alle redenen hebben zich zelven geluk te wenschen. Thans zouden wij, was het mogelijk, nog met grooter overtuiging dat woord willen herhalen.

Ik geloof dan ook, ik hoop het in elk geval, dat geen enkel priester, die catechismus geeft, van deze handleiding te veel zal afwijken om eigen praktische methode te zoeken. Een zekere

eenheid, juist in de methode van dit allergewichtigst onderwijs, zou den kinderen ten goede komen.

Bovendien komt het mij voor, dat dit boek is aangewezen voor Catechismus-verklaring in de vroege H. Missen. Het wordt een standaardwerk! A. GIELEN, S. J.

Loyola (Mother). De Lievelingen van Jezus. Communieboekje. Naar het Engelsch door J. Bonke-Kuinders (1914) Amsterdam R. K. Boekcentrale.

Dit is een boekje van prachtigen eenvoud en in zijn soort het mooiste dat ik ken. Weer blijkt wat een benijdenswaardig talent Mother Loyola heeft om af te dalen tot de kleinen, hun iets duidelijk te maken zonder omhaal van woorden, zich met hen te onderhouden op zoo natuurlijke wijze, dat men geen oogenblik hoort dat het haar moeite kost.

Lees maar eens de inleiding tot de H. Mis, de verklaring van wat er geschiedt bij de H. Consecratie, de voorbereiding tot de biecht, het wezen van een aflaat. Overdenk eens de heilzame raadgevingen, die worden gevlochten tusschen de gebeden... en men zal erkennen, dat Mother Loyola waarlijk eene moeder is die er slag van heeft de kinderen te leeren bidden.

Mevrouw Bonke-Kuinders heeft zeer goed vertaald, en uitgaande van het heel juiste beginsel, dat de smaak van het kind niet bedorven mag worden door goedkoope prulprentjes, gezorgd voor een kostbare illustratie door Chromo's van Janssens, Feuerstein en Fugel. Als nu de uitgever in het vervolg, want bij deze eerste uitgave zal het niet blijven, eens zorgt, dat geen twee ongelijke of in niets geëvenredigde drukspiegels naast elkaar komen te staan, hebben wij in alle opzichten een kleinood!

A. GIELEN S. J.

Lallemand (Paul). Allocutions pour jeunes gens, 3me édition (1914) Paris, Téqui (242) 3 fr. 50.

„Charmant volume"? De uitdrukking is wel wat onbeduidend voor dit waardevolle boekje. Deze toespraken zijn vol leven en verheffing en mij dunkt, dat de schrijver zijn doel wel bereikt zal hebben bij zijn jeugdig gehoor: „l'arracher, pour dix ou douze minutes, aux pensées banales d'études ou d'amusenents.

Zij, aan wie de lastige taak is opgedragen, van te moeten spreken tot jonge leerlingen, vinden zonder twijfel goede voorbeelden en krachtige opwekking in deze bladzijden. R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Fabius (A. N. J.) Johan Maurits, de Braziliaan (1604—1671) met portret en kaart. (1914). A. W. Bruna en Zoon Utrecht (Bruna's Historische Bibliotheek onder leiding van Dr. K. E. W. Strootman) (200) f 0.95.

De Braziliaan, eigenlijk Johan Maurits van Nassau, behoort tot de weinig bekende leden der groote vorstenfamilie, waarvan een tak over ons land regeert. Zijn leven en werken verdiende zeker wel de aandacht en Generaal-Majoor Fabius deed er goed aan hem in herinnering te brengen bij het tegenwoordig geslacht.

Weinigen zullen weten, dat zijn naam verbonden is aan het prachtige museum in den Haag, het beroemde Mauritshuis. Hij liet het bouwen door Pieter Post volgens het plan van den grooten bouwmeester van het Dampaleis Jacob van Campen. Hij was een der twintig kinderen van Jan de Middelste — den naam zijner moeder heeft de geschiedschrijver verzuimd te vermelden. Zijn loopbaan verliep zeer roemrijk, hij was een der beste generaals der Vereenigde Provinciën en het glanspunt van zijn leven waren de jaren, toen hij als gouverneur Brazilië bestuurde. Het was een zware taak, hij had met vele moeilijkheden en tegenwerking te kampen. Door ziekelijkheid en teleurstellingen ontmoedigd, keerde Maurits naar Europa terug, trad in staatschen dienst en werd later Stadhouder van Kleef. Ook hier liet hij zich evenals in den Haag en Brazilië kennen als een eerlijk, rechtvaardig man. Zijn verdraagzaamheid was zoo groot dat hij in Kleef den Capucijnen toestond een klooster te bouwen en in hun pij rond te wandelen. Begrijpelijk was de ergernis over deze stoutigheid bij zijn protestantsche landgenooten.

De Braziliaan was en bleef verstokt celibatair. In zijn laatste jaren nam hij onder zijn achterneef Willem III het bevelhebberschap over diens troepen waar en stierf 75 jaar oud, zeer betreurd door zijn onderhoorigen.

In Berg en Dal, waar hij een landhuis bezat, waarin hij vele merkwaardigheden uit Brazilië bewaarde, helaas! in 1664 door brand vernield, wordt nog zijn graftombe getoond, die echter ledig bleef, omdat hij volgens zijn lateren wensch in Siegen werd begraven.

De levensschets is prettig, pittig en vlug geschreven, goed gedocumenteerd, echter zonder overmatige geleerdheid, meer dienend om de kennis van den schrijver te doen bewonderen dan zijn lezers aangenaam bezig te houden; een goede aanwinst voor Bruna's Historische Bibliotheek.

Ten slotte een kleine betutteling; misschien tengevolge van een drukfout wordt de Winter-koningin M a r i a Stuart genoemd. Generaal Fabius weet natuurlijk, dat zij E l i s a b e t h heette.

M. S.

Molt (E.) Geïllustreerde wereldgeschiedenis voor oud en jong Nederland; versierd met keur van platen. Uitgave van Holkema en Warendorf. Amsterdam. (568). f 1.50 geb. f 1.90.

Uitgever en Schrijver hebben zich voorzien van een verklaring van den Heer v. d. Griendt, Hoofd eener Kath. School te Rotterdam, inhoudend, dat deze wereldgeschiedenis voor Katholieken niets aanstootelijks bevat en dus gerust op Katholieke scholen gebruikt

en Katholieken in handen gegeven kan worden. Het verheugt ons zeer dit te kunnen beamen. Met veel tact en terughouding zijn de gevaarlijke punten in de historie, waar twee levensbeschouwingen, twee geschiedkundige opvattingen lijnrecht tegenover elkander staan, behandeld. Nergens vinden wij een poging tot partij kiezen, niets dan objectieve waarheid wordt vermeld en — is het niet vreemd, dat de katholieken er dan over het algemeen zoo goed uitkomen?

Ten hoogste zou men met den Schrijver kunnen verschillen over de mate, waarop Maria I Tudor van Engeland recht zou hebben op haar afschuwelijken bijnaam van de Bloedige. Het is zeker een groote uitzondering, dat Katholieken zulk een omvangrijken historischen arbeid gerust durven aanbevelen om zijn onpartijdigen en toch niet kleurloozen inhoud, maar ook onder andere opzichten verdient dit boek hoogen lof om zijn aangenamen verteltrant, zijn goede indeeling, zijn fraaie uitvoering, zijn opluistering door aardige platen en eindelijk door zijn lagen prijs, f 2.50. Klaag nu maar over de duurte van Hollandsche boeken!

Molt's wereldgeschiedenis verdient ruime verspreiding. Ieder, die eens weten wil, wat er zooal op onze planeet heeft plaats gehad van het begin der historische tijden tot het gruweljaar 1914, vindt er nuttige zelfs boeiende, wij schreven haast ontspanningslectuur in. Maar dan moet hij het boek niet leenen maar koopen om het zoo noodig op te kunnen slaan voor de een of andere inlichting.

M. S.

Lelong (Mgr.) Catéchisme de la Vie religieuse. (1914). Paris, Téqui, 2 fr.

Dit boekje geeft, in vragen en antwoorden, een duidelijk begrip van wezen en verplichtingen des religieuzen levens. Niet alleen voor kloosterlingen (vooral novicen) is dit werk zeer geschikt, maar ook voor hen, dunkt mij, die roeping gevoelen voor het religieuze leven. Wij herhalen gaarne het lofwoord van den tegenwoordigen bisschop van Nevers over deze uitgave: „un modèle du genre”.

R. K. PR.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Everts (Dr. W.) Geschiedenis der Nederlandsche Letteren. Een handboek voor Gymnasia en H. Burgerscholen (1914), Amsterd. v. Langenhuisen (386).

Ik kan gerust zeggen *het* handboek, want het heeft zijn plaats niet alleen gehandhaafd, maar ook zelfs geen concurrentie ondervonden. Voor Katholieke studenten is het nog altijd *het* handboek.

De hoofdstukken over de vroegere tijdperken van Middeleeuwsche Letteren (dit vooral) en van Rennaissance zijn uitmuntend en met kundige hand bewerkt. Bij een volgende uitgave zal het wellicht niet ongewenscht zijn de Nieuwe Letteren en zeker de literatuur

sinds '80 wat ruimer plaats te geven. Het boek zal daarom geen grooter omvang behoeven te hebben, want daar zijn bladzijden, die zonder schade kunnen wegblijven. De studie b.v. over Bilderdijk moge belangwekkend zijn, doch zij is te veel eene uitvoerige monografie en hoort als zoodanig in dit boek, gezien den opzet van het geheel, niet thuis. Een boek, dat zijn zevenden druk beleeft, behoeft van onzen kant natuurlijk geen aanbeveling meer.

Dr. S.

KUNST

De Kerst-Triptiek van Jan Toorop (Paul Brand, Bussum); in sierlijke portefeuille en met een bijschrift van Pater Molkenboer. Prijs f 15.—.

Opzettelijk hebben wij de bespreking van dit heerlijke kunstwerk eenigen tijd uitgesteld. Wij wisten immers wel, dat onze beschouwingen daarover niets anders zouden zijn dan uiting van bewondering en derhalve ook eene uitnoodiging aan de lezers, zich dit groote kunstgenot niet te onthouden. Maar zulk eene uitnoodiging had nooit méér kans te worden aangenomen dan in deze Kerstdagen.

Want nu gaan blijde onze gedachten uit naar het groote Mysterie, waardoor de wereld herboren werd.

Ons is gheboren een uitvercoren
Clein Kindekijn!
Waert niet gheboren, wi waren verloren,
Laet ons blide sijn!

De zin voor wereldsche werkelijkheden verflauwt als de geest in rustige meditatie bij Jezus toeft:

O Jesus, soete aendachticheit,
warachtighe vroude ende salicheit,
mer boven alle genoechelicheit
is soet dijn teghenwoordicheit.

En in deze stemming moet het werk van Toorop worden beschouwd; niet met oog en zin voor realiteit of in kritisch begeeren zijne figuren te meten naar de opgestelde canons van menschengestalten. Een examencommissie, die akte voor teekenen moet toekennen of weigeren, zou Toorop afwijzen, want hij heeft de realiteit met zooveel verachting behandeld en daarbij het realistische toch weer zoo zwaar uitgedrukt, alsof hij, de zeer moderne, een der meest naïeve primitieven is.

Op het midden-paneel staat de voorstelling van het hoogheilig Geheim: de H. Maagd en het Goddelijk Kind in de kribbe, zonder eenigen luister of versiering, zonder dichterlijke vrijheid en verbeelding, eenvoudig en streng als het dogma zelf.

Met zijn overgelijkelijk vaardige stift en rijke voorstelling had Toorop ons kunnen geven een tafereeltje van moederweelde en teederheid:

Si lechden in een cribbekijn
Mit haren sneewwitten handen,
Si cusseden voor sijn mondekijn,
Des had haer seer verlanghen.

Dat kindekijn speelde der moeder toe
Mit sinen cleinen armkens,
Het lachede haer also soetelike toe
Mit bliden blenkenden oochkens.

Maar hij heeft ons de ontzagwekkende gebeurtenis, die het aanschijn der aarde vernieuwde, in haar uiterlijke armoede, eenvoud en schijnbare onbeduidendheid, rustig voor oogen willen zetten, en aan beide zijden de bewondering van hemel en aarde.

De Engelen, met hun speeltuigen in de hand, staan in stille meditatie voor dit groote wonder en hun oogen zijn vol van gedachten.

Aan de andere zijde nadert de wereld, die verlost moest worden; mannen, die hebben gedragen de lasten des levens en de hardheid van den arbeid: allen haveloos in uiterlijke verschijning, als de verloren zoon, die terugkeerde in het vaderhuis; in stille aanbidding liggen zij neer voor de kribbe; staan zij opgetogen nog luisterend naar de zangen, die door de luchten gingen, of denkend rouwmoedig aan hun leven in tegenwoordigheid van het kleine, reine kind, dat zij erkennen als hun Koning. En in hun vaste overtuiging en geloof zullen zij straks anderen zoeken van dezelfde wereld, om hun mede te deelen de blijde boodschap en te brengen tot de arme kribbe, in eerbiedige huldiging:

Wie wil mede toe Bethlehem
  — Kyrieleyson —
Daer vindt men de coninc van Jerusalem
  — Alleluya, Alleluya. —

En Hij, die gekomen is om te zoeken wat verloren ging, heft zegenend de hand, eindeloos barmhartig en liefdevol.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bouterse (Sara). In troebel water. Hollandsch binnenhuisje. Bussum C. A. J. v. Dishoek (253).

Ik moet eerlijk zijn en de bekentenis laten voorafgaan, dat ik niet zonder vooroordeel de lezing van dit boek ben begonnen.

't Was echter een vooroordeel ten gunste, want A. Z. wijdt in De Hofstad van 18 Oct. eene waardeerende beschouwing aan dit boek. Nu wil ik gaarne toegeven, dat het werk misschien getuigt van een rake karakterteekening, die blijk geeft van scherpe opmerkingsgave, maar van hoogere levensopvatting valt weinig te bespeuren.

Notaris Hoogland en zijn vrouw leven niet in de beste verstandhouding. Zij voelt zich verwaarloosd en begrijpt dat er eene andere in 't spel is. De al te drukke conversatie met de familie Berdens wekt haar achterdocht en als ze bemerkt dat haar vrees niet ongegrond is, weigert ze die mevrouw te ontvangen. Reeds meermalen hadden zich heftige scènes voorgedaan en na zulke gebeurtenissen bleef Mama dan eenige dagen onzichtbaar. 't Gevolg hiervan was dat de verhouding tusschen ouders en kinderen niet zeer stichtend was en Marianne, de oudste, vooral om weg te komen uit huis, zich verloofde met een braven doch boerschen jongen dominee. Klein Jaapie werd een echt boefje en Aletje, de jongste, was lief tegen Ma, doch overigens geen katje om zonder handschoenen aan te pakken. Bert, de student, besloot zijn vacantie niet meer thuis door te brengen en Leendert? Ach, die liep heel den dag buiten planten zoeken.

Maar nu 't eind van de historie! Papa trok op weg naar mevr. Berdens om haar zijn excuses aan te bieden voor de minder vriendelijke ontvangst van den kant zijner vrouw. Doch deze dame bleek een slimme vogel te zijn, ze gaf Hoogland op liefelijke wijze te verstaan, dat hij niet in haar zou vinden de vrouw, die in staat was een zoogenaamde dwaasheid te begaan, zoo eene die de weduwstaat voor eene vrouw het verkieslijkst vindt. „Weduwe, dat is volkomen schuldelooze vrijheid, onafhankelijk en door de zelfstandigheid van getrouwde vrouw beschermd! Nu de piëteit tegenover den dood eens daar gelaten, vindt u dan niet dat ik gelijk heb".

En nu zag hij het in (pag. 247) „zij (mevr. Berdens) zou nooit een stap doen waarin(?) ze niet vooruit kwam. En had ze après tout geen gelijk?" Hij was zich bewust, tot een erge dwaasheid zou men hem niet krijgen. Hij zou verstandig zijn, zich met Martha verzoenen, de kinderen naar de kostschool sturen. Thuiskomend vond hij Martha in slaap gevallen. Hij maakte haar wakker, beknorde haar omdat ze was opgebleven: „Nou, nou", kalmeerde hij haar den rug bekloppend, „laat het nu uit zijn hè, begin nou niet weer". Haar hand tastte naar hem en ze drong het hoofd tegen zijn lichaam aan. Hij liet haar even zoo, maar glimlachte ongeloovig toen Martha beweerde „ik zeg al niets meer". Maar voor het heden althans, was het dan toch weer gevonden. Wat een bestaan!!

M. v. d. M.

Bowen (Marjorie). De Held. 's Gravenhage, Daamen. f 2.40 geb. f 2.90.

Wij hebben reeds verscheidene boeken dezer schrijfster aangekondigd en onze lezers weten derhalve wel, dat Mejuffrouw Bowen een Engelsch-schrijvende Mevr. Bosboom-Toussaint is, een „genie du Protestantisme". Het zou onrechtvaardig zijn haar talent te ontkennen, maar oneerlijk ook haar historische bevangenheid en onroomsche vooroordeelen te verzwijgen. Soms maakt ze het in haar boeken zoo bont, dat haar werk eenvoudig een pamflet wordt. Ook hier weer leent zich de stof er uitstekend toe eene geschiedbeschouwing te luchten, waar voor ons een luchtje aan is.

WILLEM MERKELBEEK

Davis (Richard Harding). De zege bevochten. Naar het Amerikaansch door J. Wormser 1914, Amersfoort, Slothouwer (234).

En eindelijk zag hij haar in levenden lijve, het voorwerp zijner bewondering. O, zoo lang reeds was Mr. Clay een vurig bewonderaar van Miss Alice Langham. Toen zij voor 't eerst uitging in de wereld, hadden de nieuwsbladen (wij zijn in Amerika) dat feit door stad en land getrompetterd en dat was voor Mr. Clay genoeg om... iets meer dan nieuwsgierig te worden. Sinds dien dag droeg hij haar portret trouw bij zich in zijn horloge.

Mr. Clay was echter zoo'n dwaas niet als men zou meenen te mogen opmaken uit die plotselinge bevlieging. Hij was een self-made man, die door taaie volharding het had gebracht tot een man, waarvoor ze den hoed afnamen, als ze dat tenminste doen in Amerika.

En na allerlei verwikkelingen trouwde Clay natuurlijk met Alice? Wel neen! dat doen ze geregeld in Europeesche romans, maar de Amerikaan wil altijd een kleine verrassing in zijn lectuur.

Clay trouwt met Alice's jongere zuster en hoe hij daartoe komt laat ik te achterhalen over aan den lezer. Daar is niets tegen dit boek.

M. WALRE.

Dorrington (Alb.). De radiumduivel. Uit het Engelsch door C. Moresco-Brants. (1914) 's Gravenhage, Morks. 2 dln. (260) f 1.90.

Het boek kan iedereen gerust lezen, het is puur ontspanningslectuur.

En men kan er plezier van hebben. De eerste de beste lezer, ook al heeft hij geen greintje speurzin, zal al lang weten hoe de vork aan den steel zit, terwijl de echte detective nogaan 't peuteren is om er achter te komen.

Dat geeft natuurlijk een weldoend gevoel, te ondervinden hoe knap en vlug van geest je bent, maar het talent van den beroepsontdekker kun je met den besten wil van de wereld niet hoog aanslaan.

M. WALRE

Herzog (Rodolf). De Adjudant. Uit het Duitsch door J. L. v. d. Moer (1914). Utrecht, H. Honig (212).

De Duitschers beweren wel eens, dat Herzog maar niet eenvoudig onder de gewone romanmakers mag gerekend worden.

En ik heb ook boeken van hem gelezen, die dat oordeel bevestigen. Maar „De Adjudant" behoort zonder bedenken tot de heel ordinaire feuilleton-literatuur.

Een hertog von.... heeft de gewoonte om incognito, vergezeld van zijn vertrouweling Morwig, op liefdesavontuur uit te gaan als hij op reis is.

Op een goeden dag bevindt hij zich in Venetië en zoekt een zekere Linda Bartaki in zijn strikken te krijgen; het is al zóó ver dat zij hem zal komen opzoeken.

De adjudant van den incognitoschen hertog verneemt het plan met bittere droefheid, omdat vroeger diezelfde Linda zijn verloofde is geweest, doch alle betrekking met hem heeft afgebroken.

Hij koopt den gondelier om, die Linda als bij toeval brengt in tegenwoordigheid van den adjudant; al zijn pogingen tot verzoening stuiten echter af op haar trots.

Mismoedig, wanhopig zelfs gondelt hij naar den overkant, waar de hertog wacht op het meisje. Hij vertelt hem alles, en besluit dan tot zelfmoord. Maar nu vliegt de Hertog in den gondel naar Linda en vertelt haar, dat zij absoluut zijn adjudant moet trouwen, die een eerlijk man is. Als Linda tot de overtuiging komt, dat de Hertog eigenlijk maar verkeerde bedoelingen had en niet dacht aan een huwelijk, volgt zij zijn raad op. Het boek is ongeschikt.

M. WALRE.

Lokerse (Neeltje). Bertha van Doorn. Een boek van strijd en leed. Een ware geschiedenis. 's Gravenhage, Neeltje Lokerse, Egmondstr. 24 (666 met portret) f 2.25, geb. f 3.15.

Men zegt, ik weet het niet, dat Neeltje Lokerse een Zeeuwsch keukenmeisje is, die hare collega's door dit boek wil waarschuwen voor wat haar overkomen kan in haar dienst. Men begrijpt derhalve aard en strekking, inhoud en gehalte van deze „ware geschiedenis".

Maclaine Pont (M. W.). Een Alkmaarsche Burgemeestersdochter. Utrecht, Honig (367).

Het was in de dagen van Stadhouder Prins Willem V; de Burgemeesters Blaeu en de Ras regeerden over hun goede stad Alkmaar, waar de burgerij verdeeld was in Patriotten en Prinsgezinden. De Ras, afstammeling van een oud aanzienlijk geslacht, behoorde tot de laatste partij, maar Blaeu, de rijke pas in aanzien komende, was Patriot.

De Ras had met veel moeite Boudewijn van Saenden, een vervallen grootheid maar ijverig partijgenoot, benoemd gekregen tot secretaris der stad. Blaeu hoopte dat de invloed van zijn aardige dochter Betje de politieke gevoelens van den secretaris wel zou veranderen.

Tijdens een samenkomst der Gedeputeerden in Den Haag, vernam men den plotselingen dood van Burgemeester de Ras, en de patriotten achtten thans het oogenblik gekomen zelf een Burgemeester te kiezen. Ze beriepen zich voor deze vrijheid op

een privilegie, door Jacoba van Beieren eens verleend, maar dat niet van kracht was.

Van Saenden werd opgedragen eene missive op te stellen, waarin Gedeputeerden den Prins hun besluit van eigenmachtig te zullen optreden bij deze keuze, kenbaar maakten. De secretaris weigerde evenwel en vroeg zijn ontslag; die aanvrage werd echter geheim gehouden om de gemoederen nog niet meer te verontrusten.

Hij keerde terug naar Alkmaar en verbleef ten huize van zijne moeder. Op zekeren nacht verscheen hem in een droom zijn overleden vader, die hem gelastte onmiddellijk naar beneden te gaan. Hij gehoorzaamde en vond daar zijne moeder in gesprek met een spion, die ook dienst verrichtte voor Engeland.

Van Saenden was ontdaan en beschaamd over de handelwijze zijner moeder, waarin hij verraad zag. Hij ging met een gezantschap naar Frankrijk, doch vond daar in Versailles een dikken koning, die sloten smeedde en landkaarten teekende, een jonge koningin, die zich vermaakte; de genotzucht en onbeduidendheid, welke hij in Den Haag ontvlucht was. Daarom kon hij het ook hier niet uithouden.

Hij trok met de graven van Provence en Artois ten strijde op hunne galeien. Zij werden verraden, de schepen raakten in brand en als door een wonder bracht van Saenden er het leven af. Nog eenmaal keerde hij terug naar Den Haag en nam nu officiëel zijn ontslag. 's Avond op zijn kamer, vond hij een briefje: „Geeft acht op den eerste, dien gij zult ontmoeten". Die eerste was Betje Blaeu, met wie hij huwde en naar Indië vertrok. Dit boek is voor iedereen geschikt. M. WALRE.

Orczy (Baronesse). De blonde Godin. Uit het Engelsch door F. J. v. d. Molen. (1914). Utrecht, Honig. (276). f 0.90—f 1.25.

Het was in de dagen dat Caligula heerschte over het Romeinsche Rijk. Zijne nicht Flavia Augusta had hij hoog verheven en geheel de patricische jongelingschap dong naar hart en hand dezer maagd.

Een samenzwering werd op touw gezet om Caligula te vermoorden, doch het plan door een der deelnemers aan den Caesar verraden. Caligula, wiens wreedheid bekend is, verzon nu het volgende plan: in het arena liet hij afkondigen dat hij, die den panter, zijn lievelingsbeest, zonder wapen overwon, de echtgenoot zou worden van Flavia.

Hortensius Martinus waagde zich in de kooi van het monster; op het oogenblik dat hij verscheurd dreigde te worden door het wilde dier, wierp de prefect Taurus Antinor zich tusschenbeide en redde den roekelooze het leven. Taurus werd door zijn soldaten bevrijd, en spoedde zich naar den keizer om hem te beschermen tegen sluipmoord. Caligula zag in hem echter een verrader en stak den prefect den dolk in de borst. Flavia, die in stilte Taurus liefhad, liet den gewonde opzoeken door hare slaven en in haar paleis in veiligheid brengen.

Daar komt het tusschen deze twee tot eene verklaring en in

hartstochtelijke taal en omhelzingen uiten zij hunne wederkeerige liefde. Toen Flavia hem mededeelde, dat het volk hem tot keizer wilde uitroepen en Caligula zocht te dooden, verliet hij haar om zijn meester te redden. Tusschen Flavia en zijne liefde stond voor Taurus' oog het beeld van den Gekruisigde, dien hij zeven jaren geleden was gevolgd op zijn Kruisweg. Hij slaagt erin den Caesar te laten vluchten naar zijn leger, en dan volvoert hij zijn besluit. Hij verkoopt have en goed, gaat naar Jerusalem en beklimt daar elken dag den Calvarieberg. Maar Flavia kan hij toch niet vergeten en hij bidt: „breek mij het hart, O God, omdat haar beeld het vervult en het niet enkel klopt in Uwen Naam. Neem toch den beker van mij weg, algoede God! Hij is te bitter en ik vermag hem niet te ledigen".

Enkele oogenblikken later staat Valeria naast hem en verklaart met hem te willen gaan waar God hem roept, naar zijn vaderland Brittannië, om te verkondigen wat hij zeven jaren geleden op Calvarië heeft aanschouwd. Zij zegt het hem duidelijk: uw huis is mijn huis, uw God is mijn God, want nu en voor altijd wil ik u toebehooren.

Daar komen mooie bladzijden in dit boek en volwassenen zullen het, dunkt mij, met genoegen lezen. M. WALRE

Pisuisse (J. L.), De Franc-tireur van Warsage. Uit den oorlog van 1914. Amsterdam, Scheltens en Giltay. (192) f0.90, geb. f 1.25.

Ze zijn er waarlijk vlug bij om van het werkelijke leven een verhaal te weven. De schrijver zegt in een voorwoord: „dit boek beoogt niets meer te zijn dan dat, waarvoor het geschreven werd en in den handel wordt gebracht: 'n actueel verhaal, 'n fantastisch borduursel op stramien-van waarheid".

Nu, het stramien-van waarheid is gemakkelijk te vinden voor iemand, die geregeld de couranten heeft gelezen. Ik geloof, dat ook dit boek door velen zal worden verslonden, en de stemming tegen de Duitschers waarlijk niet verbeteren zal. L. J.

Sagehomme (G.). De Roman van een Missionaris, (1914). Heerlen, Gerrese. Franco per post f 1.50.

Georges Sagehomme heeft, voor zoover ik weet, al een tiental boeken geschreven, die gretig werden gelezen door het jeugdig publiek.

Fausse route, de geschiedenis van een flinken jongen; *L'oncle Alphonse* en *Sans nul détour*; later nog *L'homme qui s'ennuie* en *Un remplaçant,* legden getuigenis af van het talent des makers.

De Roman van een Missionaris leidt den Belgischen schrijver nu binnen in onzen kring (ik herinner mij ten minste niet, dat vroeger reeds een boek van hem vertaald werd), waar hij door de Nederlandsche lezers en lezeressen ongetwijfeld met waardeering zal worden ontvangen.

Het is een aangrijpend verhaal, een boek van heerlijke Roomsche overtuiging, van geloofs- en lijdensmoed. En wie het reeds wenschten, zeggen wij het na: dit boek moge zijn weg vinden naar de katholieke huisgezinnen, naar de katholieke leesbibliotheken, en vooral ook naar de katholieke kostscholen.

WILLEM MERKELBEEK

Vecht (Ada v. d.). Jonge Liefde. Amsterdam, L. J. Veen (223). f 2.75, geb. f 3.25.

Zij waren vriend en vriendinnetje sinds hun huppeljaren, Lydie v. d. Does en Joop Raef. En, zooals het meer gaat, toen zij grooter groeiden, werd de vriendschap iets anders, liefde.

Beider streven is in renaissance-stijl: zij willen trachten hun leven te „vermooien", wat natuurlijk niet kwaad is, maar toch onvoldoende. Een leven is nu eenmaal geen salon.

Lydie, die artistiek is aangelegd (een van de gevaarlijkste hebbelijkheden van den modernen tijd), blijkt een flinke meid te zijn en is niet bang voor het praktische leven. Zij ziet er heelemaal niet tegen op hare moeder flink te helpen in het huishouden en de handen uit den mouw te steken.

De meisjes Van der Does en De Raef evenals haar broers, de studs, zijn geen poppen, maar wezens met pit en idiaal. Zij hebben allen een hartgrondigen hekel aan flirtjes en opdringsters, wat stellig hun ter eere strekt.

En eerlijk gezegd, het verwondert mij dat zij geen warhoofden zijn geworden, geen pedantjes en onbruikbare schepsels.

Waarom? Wel, omdat zij lezen boeken, die hen heelemaal van de wijs kunnen brengen, zooals Jörn Uhl, romans van Balzac en nota bene: de „Zuivere Rede" van Kant!!!

Ik ben dan ook maar zoo vrij te veronderstellen dat het jokkentje is van de schrijfster Ada v. d. Vecht; dat in werkelijkheid de Doesjes en de Raefjes verstandiger zijn geweest en geen boeken van dat soort hebben gelezen, want dan zouden zij werkelijk heel andere, vooral onuitstaanbare menschen zijn geworden. Dat zijn zij nu volstrekt niet.

M. WALRE

FRANSCH

Boulenger (M.). *Le Fourbe;* best mogelijk, dat de auteur goede bedoelingen heeft, maar de schaamteloosheden zijner helden maken het boek onbruikbaar. — **Brulat** (P.). *La Vie de Rirette;* als men in plaats van „rirette" leest „grisette", zegt de titel heel juist wat de inhoud is. — **Bussy** (J. de). *Collaboratrice;* Mevrouw Bussy vertelt hier van een gescheiden madame, die ten slotte trouwt met een gescheiden bankier. Echt Fransch! — **Deauville** (M.). *Le métier d'homme;* een Belgiseh product, grof en zonder Fransche gratie, maar even schunnig als een Fransch boek zijn kan. Het vertelt de misselijke avonturen van een student. — **Dormise** (P.). *Les Ailes;* vleugels van vliegmachine. Het boek is minderwaardig

en het is beslist tijd verkwisten zoo'n ding open te snijden. — **Duvernois** (H.). *Faubourg Montmartre;* heeft gestaan als feuilleton in het onzuivere *Journal;* onbegrijpelijk dat *Le Figaro* dit dooren-door vuile boek nog prijzen kan zonder eenig voorbehoud. — **Gide** (A.). *Les Caves du Vatican;* de schrijver is een van die mannen, van wien men een tijd geleden vermoedde dat hij zich getrokken voelde tot het catholicisme. De spot tegen de Roomsche Kerk en stille corruptie, waarvan dit boek vol zit, bewijzen wel dat die hoop ijdel was. — **Goupils** (M. Le). *Le Carrefour;* de oude, versleten realistische methode, uitstallend alleen het leelijke, het dierlijke in den mensch. Men kan derhalve, zonder verlies en met veel winst dezen bundel in de snippermand leggen. — **Noël** (Louis). *Autour d'une fortune;* nogal onbeduidend; anti-clericalen zullen er misschien schik in hebben. — **Siméon** (E.). *Le Carnet de Soeur Calixte;* een hard vonnis behoeft dit boek niet te treffen; het is echter als gebeurtenis onmogelijk en onwaar; geeft een absoluut verkeerd begrip van religieuze roeping. — **Vaudac** (Ch. de). *Nos Désenchanteurs;* slecht! Meer zeggen van dit prul, zou te groote eer zijn.

Acker (Paul). Les Demoiselles Bertram, Paris, Plon. 3 fr. 50.

De roman van drie arme jonge meisjes, *les demoiselles Bertram,* Thérêse, Germaine, Louise. Hun vader was „inspecteur des eaux et forêts", en werd gepensioneerd op zestig-jarigen leeftijd. Wat zal er worden van de meisjes? Zij zijn aardig, deugdzaam, goed opgevoed, maar hebben geen bruidschat. Hun lijdensweg begint... Thérèse verklaart haar eigen onderhoud te willen winnen. Als onderwijzeres komt zij bij eene aristocratische familie en moet veel, zeer veel verduren en verkroppen. Het arme kind wordt bovendien erg teleurgesteld, als zij ontdekt dat een jonge edelman, in wien zij genegenheid meende te bespeuren, voor haar slechts medelijden heeft.

Germaine gaat in het naaivak te Parijs, trouwt met een braven jongen en is gelukkig. Louise, die bij haar ouders is gebleven, is een eigenaardig persoontje; zij leeft teruggetrokken en gaat plotseling, zonder raad of voorbereiding, naar het klooster.

Wel beschouwd, is het leven voor deze dames niet harder dan het is voor de meeste. Zij waren echter niet voorbereid op de beproeving en de schrijver wil juist aantoonen hoe nuttig en noodig het is, jonge meisjes liefde tot het werk en afkeer van ijdelheden in te boezemen.

De auteur kent het leven en weet het weer te geven. In Louise heeft hij zich echter vergist; zulke persoontjes gaan niet in den Carmel!

Het boek, wij zeiden het reeds, heeft een zeer goede strekking; alleen vinden wij blz. 193 wat te realistisch, om het te durven geven aan alle lezers zonder onderscheid.

CH. BOURDON.

Bachelin (H.) L'Héritage. Paris, Grasset. 5 fr. 50.

Een jongeman „van buiten" gaat zijn geluk zoeken in Parijs. Maar het valt hem als zoovele anderen bitter tegen; gevaar van zedelijken ondergang dreigt hem van nabij.

Zijn vader sterft en staande bij de baar van den geliefden doode, ziet de jongeling klaar en duidelijk de ijdelheid van zijn streven en leven: dat is zijne erfenis.

Het boek is zwaarmoedig, zonder veel verhelfing en hier en daar al te realistisch in de minder gunstige beteekenis van het woord. Slecht is het niet. LOUIS PARIN

Deroure (M.) L'Eveil. Paris, Plon. 3 fr. 50.

L'éveil des passions zou de titel kunnen zijn. Deroure beschrijft lang en breed den strijd, dien een jongmensch heeft te voeren tegen de ontwakende hartstochten.

Raymond zou aan zijn verloofde trouw willen blijven, maar het loopt mis; hij is een zwakkeling en hij blijft een zwakkeling.

Wel bekeert hij zich, maar.... het is zoo maar eventjes. Een kerel zonder energie en derhalve een, aan wiens volharding wij twijfelen.

Het boek, een eersteling, werd stellig geschreven met de bedoeling te waarschuwen en in Raymond een afschrikwekkend voorbeeld te toonen. Laat de schrijver zich echter geen illusie maken; een weinig ervaring zou hem geleerd hebben dat zijn boek eer dient af- dan aangeraden te worden.

De roman werd opgedragen aan H. Bordeaux, die op datzelfde punt zich ook al meermalen vergistte. A. GIELEN

Chéniaux (CH.) Notre Petit gourbi. Paris, La fitta. 3 fr. 50.

Een liefdesgeschiedenis, uitmuntend boven de meeste verhalen van dat soort door inhoud, strekking en niet het minst door letterkundige waarde. De groote verdienste is bovendien, dat het boek door iedereen gerust kan worden gelezen.

LOUIS PARIN

Lauraine (R). La Communion des Vivants. Paris, Crès. 3 fr. 50.

Wij weten zeker dat de schrijver de beste bedoelingen heeft, en door zijn verhaal de jeugd wil afschrikken van de immoraliteit.

Maar ik vrees met groote vreeze dat hij zijn doel met dit boek, veel te vrij en voor de jonkheid zelfs gevaarlijk, volstrekt niet bereiken zal. O neen! LOUIS PARIN

Viollier (G.) Le Roi du guano, aventures d'un milliardaire à Paris. Paris, Figuière. 3 fr. 50.

Een magazijn van allerdolste grappen. Ongelooflijke avonturen; geen zweem van echten humor en fijne geestigheid. Niet slecht maar ook niet goed.

TIJDSCHRIFTEN

Roomsch Studentenblad (Koersen, Amsterd. N. Z. Voorburgwal 336. Prijs per jaar, bij vooruitbetaling, f 2.—.

Naast mij liggen de drie nummers van den 5^{den} jaargang, gestoken in het nieuwe gewaad, waarin het voortaan zal verschijnen. Het heeft mij wel verwonderd, dat onze bladen, die zoo gretig de niet-Katholieke uitgaven gratis adverteeren, grootendeels het niet de moeite waard hebben geacht, een woord van welkom te wijden aan dit tijdschrift „in weidschen dos". Ik hoop toch waarachtig niet, dat een frisch minneliedje of rake boutade hen schuchter heeft gemaakt en deed afzien van een vrij en frank oordeel. In dat geval hadden zij een voorbeeld mogen nemen aan de geestige en joviale besprekingen der Annuaria door Prof. Keuller. Zij behoefden waarlijk niet alleen te prijzen!

„'t Is opmerkelijk, dat de beste Roomsche romans (en niet alleen die) meerdere hunner hoofdpersonen aan de studentenwereld ontleenen, en 't kan ons niet onverschillig zijn, hoe dat kleine wereldje, waarover vooral in Roomsche kringen nog zooveel misverstand heerscht, hier geschilderd wordt... Voor de literatuur en het tooneel is de student nu eenmaal 't constant fuivend, nooit werkend individu, dat bovendien alle mogelijke te sterk ontwikkelde deugden (dus ondeugden) met zich ronddraagt". Zoo schrijft een student in het 3de nummer, en hij heeft groot gelijk.

Zeker, daar zijn van die ongelukkige typen; maar wie weten wil hoe het echte ras van studenten zulke „akelige kereltjes" waardeert, leze maar eens Diplomaatje (in No. 3).

En wie dan ook nog wil weten wat de „flinke kerels", verreweg het grootste gedeelte, doen en denken, bladere eens eenige nummers door van het R. S. B. De ouders, die komend jaar een zoon naar de Universiteit zenden, zouden wij zelf aanraden een abonnement te nemen voor den geheelen jaargang. Men zal zien dat hier aan 't woord is, ernst en kortswijl, koel verstand en gensterend vernuft. Men zal ervaren, dat zij niet traag zijn om iets goeds op te bouwen, niet schuw om hun Roomsche overtuiging uit te spreken, niet angstig om fouten en misstanden te gispen, niet onverschillig om elkaar te wijzen op gevaren, op te wekken tot geestelijk leven, den jongeren vrienden een gids en een steun te zijn. 't Is niet alles goud wat er blinkt, maar er is te veel goud om van arme ertsen te mogen spreken. Gij kunt u zelf overtuigen!

En die overtuiging kunt gij halen uit een blad, dat artistiek is verzorgd. De kunstenaar H. Moerkerk heeft zich wonderwel in het, hem vreemde, studentenleven weten in te denken. De kater, boosaardig sissend tegen Canteclaer, die de zon heeft wakker gekraaid en de studenten tot hun dagtaak roept, omstuwen het middentafereel, dat de symbolen vertoont van wijsheid en weten-

schap (lang niet hetzelfde), van kunst en jolijt, van vergankelijke liefde en onafweerbare vergankelijkheid.

Het sluitblad stelt voor een kruisridder met zijn ernstige vermaning: Quae sursum sunt quaerite, non quae super terram. En tusschen den tekst trekken tal van vlotte teekeningen van denzelfden artist onze aandacht. Sommige in den trant van vlugge, losse etsen; anderen geschrapt met eenige rake lijnen slechts, zooals het paar op bladzijde 3.

Een woord van erkentelijkheid aan dezen kunstenaar, maar niet minder aan de energieke redactie, die voor geen moeielijkheid terugdeinsde en haar plan heeft uitgevoerd even vast en krachtig als de generalissimus Joffre.

Wie hier niet weet te waardeeren zou een Nurks moeten zijn of een nijdas en die bestaan niet meer in deze bange tijden... òf moeten zoo spoedig mogelijk verdwijnen aan den horizont!

R.

VARIA

Vereeniging „Het Vondel-Museum", Zesde Verslag, 1912-1913, uitgebracht in de Algemeene Vergadering op 25 Mei 1914. Uitgever B. W. P. de Vries, Amsterdam (met vier bijdragen, een portret en vier facsimiles), 47 blz. prijs f 0.90.

Het Verslag van „het Vondel-Museum" is dit jaar bijzonder belangrijk vooral door zijn „bijlagen", die iederen Vondelaar reden tot groote verheuging moeten geven.

In het verslag zelf wordt in het kort er op gewezen van hoeveel nut deze Vereeniging voor de Vondel-studie is, daar zij zoovele merkwaardige Vondeliana voor het Vondel-museum aankoopt, en deze precieuse stukken, die anders in den maalstroom van veilingen en verzamelingen zouden verdwijnen, een veilige bewaarplaats verzekert. Bovendien staan op verzoek van het Bestuur archieven en bibliotheken hun handschriften of boeken, Vondel betreffende, in bruikleen aan het Museum af en bevorderen hierdoor niet weinig de studie van onzen grootsten Dichter.

Het ledental blijft tamelijk stationnair op ongeveer 88. In plaats van den overleden Vice-Voorzitter Chr. Nic. Wijbrands werd gekozen Mr. C. Bake te 's Gravenhage.

Door aankoop kwam in het bezit der Vereeniging een handschrift van Vondel, een tot dusver onbekend gedichtje aan „Den godvruchtigen en hooggeleerden Heere Mr. Henrick Ebbius", kanunnik van Haarlem. Het is gedateerd „In 't Gulden jaar 1650". Dit portret versiert het Jaarverslag. De heer J. F. M. Sterck schreef er de toelichting bij, die, zooals van dezen ijverigen en kundigen Vondel-vorscher te verwachten was, prettig leesbaar is en van veel zaakkennis en doorzicht getuigt. 't Luidt:

Als ick keur van beide heb
Kies ick Over-vloet voor Eb,
Doch zoo Eb tot heil gedijt,
Schelde ick Overvloeden quijt.

J. VAN VONDEL.

„De beteekenis", schrijft de heer Sterck, „is zeer eenvoudig: deze Eb, de priester, die mij tot geestelijk heil en genade strekt, is mij meer waard dan aardsche overvloed. Ik vermoed, dat Ebbius Vondel aan de geestelijke voordeelen van het „gulden jaer" d. i. jubeljaar, heeft deelachtig gemaakt en dat hij hem met dit boekgeschenk bedankt". Het handschrift bevindt zich nl. bij wijze van opdracht in een deel van Vondel's Poëzie, in dat jaar uitgekomen. Kanunnik Henricus Ebbius was pastoor van de Oude Zijde en opvolger van Leonardus Marius. Over den levensloop van dezen priester geeft de schrijver zeer belangwekkende bijzonderheden, die een eigenaardig licht werpen op de moeilijke dagen, toen door katholieke priesters en leeken doorleefd.

Dr. Bertha v. d. Stempel verrast ons met een, eveneens onbekend, proza-handschrift in klad en netschrift, door haar gevonden in een pakket door de Remonstrantsche Kerk te Amsterdam aan het Vondel-museum in bruikleen afgestaan. Met behulp van den bekenden Vondelaar Dr. P. Leendertz is het haar gelukt vast te stellen, dat het fragmenten zijn eener vertaling uit het Latijn door Vondel gedeeltelijk, in samenwerking met M. Vossius bezorgd, van de historische jaarboeken van Holland en Zeeland. Na Vondels overgang tot den katholieken godsdienst schijnt hij het werk gestaakt te hebben.

De „kladbladzijde" in fac simile gegeven, is vooral merkwaardig door de veranderingen en verbeteringen, die Vondel er in aanbracht. Het is moeilijk te lezen, terwijl daarentegen het netschrift met Vondel's bekende keurige hand is geschreven.

J. D. C. van Dokkum behandelt verder „Een prijsvraag voor muziek bij Vondel's Gijsbreght" 1832-1839, een bewijs, dat het denkbeeld van Diepenbroek en Rooyaards, de beroemde Reien te laten zingen, niet nieuw is.

Allerbelangrijkst is verder „een door Vondel verbeterde drukproef" van zijn treurspel „*Marie Stuart*"; de afdruk is hierbij gegeven met een zeer lezenswaardige bespreking van den secretaris der vereeniging J. F. M. Sterck. Wij raden ieder, die er meer van weten wil, het boekje zelf te koopen met de handschriften van onzen grooten Dichter; nóg beter: in het Vondelmuseum het origineel er van te gaan zien; maar het allerbeste: door lid te worden van deze Vereeniging (minimum jaarlijksche bijdrage f 1.50) er toe bij te dragen de studie van Vondel te bevorderen en den naam van onzen grooten Roomschen en Vaderlandschen Dichter hierdoor meer algemeen te doen kennen en waardeeren. Dit is een daad van piëteit, ons Roomschen vooral tot plicht.

Oorlogslectuur. In *Lectures pour tous* van 20 November begint de bekende schrijfster Colette Yver eene novelle, getiteld *Françoise.*

Dat vangt aan met een mijnheer Henri Werther, die een betrekking komt zoeken bij een Franschen industrieel. Alle verschijnselen zijn reeds aanwezig, die een Duitschen spion laten vermoeden in dit jongmensch. Dat zal dus in het vervolg de „clou" worden van de nieuwe romans, want Colette Yver staat hoog genoeg om den toon aan te mogen geven.

De Groene. In haar inleidend woord en in haar circulaire schrijft de Redactie o. a.: „De Groene" zal worden gehouden, een orgaan, *onafhankelijk, vooruitstrevend* en *vrijzinnig* van aard". — We zullen zien. Onder de nieuwe redacteurs is er minstens één, die geboren schijnt om zich in de vingers te snijden. En wat zal Wiessing beginnen? De oude „Groene" heeft onder zijn medewerkers een dozijn professors. Daar zal wel geen sterveling tegen op kunnen.

Kerst-Triptiek van **Jan Toorop.** Wij vestigen de aandacht op de bespreking in dit nummer. Zij, die een mooi kerstgeschenk aan vrienden of bloedverwanten willen aanbieden, zullen moeielijk betere keuze kunnen doen.

Druktemakers. Het *Börsenblatt* geeft een vinnige, maar niet onverdiende afstraffing aan grootdoeners en druktemakers. G. Trojan hekelt daar op ongenadige manier de journalisten, die zich aanstellen als dronken van vaderlandsliefde. Zij schrijven artikels en roepen uit: „Alles wat ons voorheen gewichtig leek en van waarde, waar is dat nu? Het is weg, het bestaat niet meer. Ik sta voor mijn boekerij en bekijk de boeken, neem er een uit, zie het in gedachteloos, en zet het weer op zijn plaats. Wat heb ik thans aan een boek. Hoe overtollig is het in deze dagen van het zwaard". En dan brullen ze nog iets van: ieder schrijver moet naar het front. Dus: weg met het boek. Deze tafelschuimers krijgen 30 Mark voor hun onzinnig artikel en lunchen gezellig en copieus in café „Het Vaderland". Jawel, komedianten zijn er altijd.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

AAN DE LEZERS. Het is mogelijk, dat enkele abonné's het volgend nummer niet ontvangen. De reden hiervan zal zijn: dat de boekhandelaar, door wiens tusschenkomst zij ons tijdschrift bestelden, in gebreke bleef zijne verplichtingen van betaling tegenover ons na te komen. Deze abonné's worden verzocht dan onmiddellijk hun naam en volledig adres op te geven aan de Administratie, Marnixstraat 372, Amsterdam.

FR. V. te O. Tijdschrift voor Katholieke Sociale Actie. (*Weekblad*, Futura, Leiden.) — Of bedoelt u in andere talen?

A. E. C. te H. Wij moeten er nog eens over denken, of wij uw boek zullen recenseeren. In elk geval hoort u er meer van.

V. L. te B. *Le Coupable* van Coppée is voorbehouden lectuur, zeker niet geschikt voor iedereen. *Le Disciple* van Bourget vind ik beslist afkeurenswaard, zoowel de uitgave van 1889 als die van 1911. Dat andere boek is mij niet bekend; wij zullen het laten komen en bespreken.

H. V. D. N. te N. *Oud Hellas* is heel geschikt; de wijze van behandeling is zeer gelukkig gekozen en het geheel geeft voldoende inlichtingen. Zoo schrijft ons de referent, wien wij het boek lieten onderzoeken.

J. V. W. te BR. *Un médecin sous la Terreur* is een boek voor de jeugd.

M. D. te A. Dit boek wordt besproken in het volgend nummer, het werd te laat ontvangen voor deze aflevering.

W. Z. te U. Ja, is moreel goed; of liever er valt niets op aan te merken op dit punt. Maar het is een van de groote draken, die de letterkunde onveilig maken.

L. H. te H. Met Januari beginnen wij denkelijk een cursus. We hadden daar eerst mee willen wachten tot den nieuwen jaargang, maar dat duurt nog zoo lang!

B. B. te S. Is u ook protégé? Dan ben ik benieuwd, hoe het zal afloopen.

ONS TOONEEL

Heeft men wel het recht in onze dagen te spreken van „Ons Tooneel"?

Ons Tooneel doet in de eerste plaats denken aan stukken, gegroeid uit de ziel van het hollandsche volk, hollandsch niet alleen in taal, maar ook in gedachte, in stijl, in atmosfeer; Hollanders ten tooneele voerend: sprekend, zich gebarend als wij het van onze landgenooten gewoon zijn, het type dragend, hun alleen eigen en hen onderscheidend van buitenlanders.

Helaas! de oogst is op dit gebied nog zeer schaarsch! Eenige tooneelstukken, die in Holland heeten te spelen, wier personen hollandsche namen dragen, soms in hollandsche, nationale costumes gestoken zijn — et voilà!

De rest is vertaling, niets dan vertaling. Wie weelderigen bloei en grooten aanwas had verwacht van ons nationaal tooneel, na onze aansluiting bij de Berner Conventie en het totstandkomen der ongelukkige Auteurswet, komt bedrogen uit. Er wordt misschien minder vertaald, maar zeker niet meer oorspronkelijks geschreven, en het gevolg is, dat in deze allertreurigste tijden het Tooneel weinig of niets nieuws te geven weet. Men bepaalt zich tot reprises, tot het aanbieden van nieuw-oud of oud-nieuw.

Het deftige publiek — dat overigens zich liefst alleen laat zien bij Fransche stukken van meer of minder goed allooi, en Wagner-opvoeringen, dat ten hoogste eens een wonder van monteerkunst door Royaards wil bezichtigen, betreedt nu zeldzamer dan ooit den schouwburg-drempel. De rechte lust is er niet. Oorzaak moet wellicht gezocht in slechte financiëele omstandigheden of ten minste in angst er voor, in gebrek aan belangstelling voor fictieven strijd en verzonnen leed, nu elke courant drama's en tragedies geeft, werkelijk beleefd in onze nabijheid, elken dag, elk uur van den barren winter, terwijl onze fantaisie nog zoo vele andere gruwelen en ongehoorde smarten voorgevoelt. — De schouwburgen verzetten dan ook hun bakens, verminderden de toegangsprijzen en organiseerden middagvoorstellingen tegen minimum-entrées en het gevolg is natuurlijk, dat het uitgaand publiek van veel minder maatschappelijk en intellectueel gehalte werd.

Veel toilet werd in Amsterdam toch al niet gemaakt, nu echter is er geen sprake van. Op de beste rangen ziet men heeren in grijze jasjes, dames in regencostuums. In den foyer van den Stadsschouwburg, de eenige plaats, waar nog een geur van mondaine chic heerschte,

wordt geen ijs of napolitaine meer rondgediend, maar thee, koffie, slemp. Toch is het hier nooit vol, neen! wie volle zalen wil genieten, bezoeke Carré, de Rozen- en andere bioscopen. Publiek gaat in den oorlogswinter slechts uit, waar het zonder eenige inspanning iets anders dan oorlogswee kan zien en hooren.

„En dat noemt men slechte tijden!" hoort men menigmaal bij het zien der files van kijklustige toeschouwers, die waarlijk geen steuncomités schijnen noodig te hebben.

Men kan over al deze verschijnselen zich ergeren, ze goed- of afkeuren, aan het feit zelve is niets te veranderen en de directies der tooneelgezelschappen deden van hun kant wijs den menschen tegemoet te komen; 't is het eenige middel om nog iets te verdienen en te laten verdienen.

Een repertoire-stuk, zooals *Sara Burgerhart* of *Lentewolken* of *Freuleken* indertijd bij het Nederlandsche tooneel, als *Violiers* en *Mijlpalen, Adam in Ballangschap* bij Royaards, *Pro Domo* bij Heijermans, is nog niet verschenen.

De terugkeer van Bouwmeester op het Leidsche Plein heeft oude, vergeten paardjes weer van stal doen halen. *Madame Sans Gêne, Voerman Henschel, Groote-Stadslucht* zijn allen stukken, die onspeelbaar schenen, zoolang Achilles-Louis zich in zijn tent terugtrok, beter nog: de wereld rondreisde met zijn succesrollen. Nieuw leven schijnt zelfs hij deze moderne draken niet te hebben kunnen inblazen, en nu zal het „Nederlandsche" een wanhopige poging doen om ééns reuzensucces te behalen, drommen nieuwsgierigen in het gebouw te lokken door *Pro Domo* van Jhr. van Riemsdijk te spelen.

Velen hebben nu in het opnemen in den Raad van Beheer van den schrijver van *Mea Culpa, Silvia Silombra* en andere prachtig getitelde melodrama's, een grooten achteruitgang, zelfs een soort van onteering gezien, en nu zal zijn meesterstuk, waarvan het uitbundige succes ieder, die het wel meent met onze tooneelkunst, met griezeling heeft vervuld, daar in grooten luister worden opgevoerd.

Quantum mutatus ab illo! Het „Nederlandsche Tooneel", onze eenige gesubsidieerde instelling, die zoo gaarne de allures aannam van het „Théâtre Français", onze would-be-klassieke Schouwburg, gaat zich verlagen een stuk te spelen, een stuk, dat allerlei groote vragen ophaalt, ze dooreenhaspelt en bijna parodieert, waarin het „Mijnheer de Graaf" en „Amalia, bemint gij denzelven?" van een 50 jaar terug, weer allergenoegelijkst

klinkt, waar een nachtcafé met al zijn aantrekkelijkheden wordt vertoond — verleden jaar ontbrak natuurlijk ook de onvermijdelijke Tango-dans niet — een vader, die zijn eigen zoon, den onwaardigen telg van een reeks edele voorzaten, maar pardoes doodschiet, die zijn standpunt voor een diep ontroerde jury verdedigt en toch niet vrijgesproken wordt, een pervers dochtertje, zich misdragend met een knecht, en al deze vreeselijke gebeurtenissen voorgesteld met den noodigen bombastischen pathos. Louis Bouwmeester smult er van, hier kan hij naar hartelust „hem van katoen geven", zooals de tooneeluitdrukking luidt.

Maar is het niet om den moed te verliezen, na zoovele jaren van onvermoeid werken om ons tooneel op te heffen, om hooge, gave kunst te geven, publiek van allen rang en stand, ontwikkeling en beschaving, zich te zien afkeeren van mooie, degelijke spelen, en zich verdringen voor het hokje van den bureaulist om toch vooral een plaats machtig te worden, ten einde het prachtige stuk te kunnen zien, er bij te rillen, te beven en vooral te huilen?

Zal deze proefneming gelukken en *Pro Domo* ook voor het Leidsche Plein een kasstuk worden, zooals het een bleek te zijn voor de Amstelstraat? Een kans is er, dat dit droevige succes aan het Stads-Tooneel bespaard blijft. Wat op de meer bescheiden planken van het Grand Théâtre nog eenigszins genietbaar scheen, zal misschien in den deftigen Stadsschouwburg hol, leeg, belachelijk klinken en menigeen den uitroep doen slaken: Is dat hetzelfde!"

Moge dit zoo blijken en het stoffelijk verlies, dat het Nederlandsch Tooneel er door lijden mocht, ruim vergoed worden door het geestelijke voordeel, dat zij er mee behaalt, het besluit om voorgoed af te zien van dergelijke minderwaardige proefnemingen.

Meer dank verdient het voor zijn fonkelnieuwe opvoering van Shakespeare's *Koopman van Venetië.* Met zijn Shylock won Bouwmeester stellig Europeeschen naam. Men moge het met zijn opvatting niet geheel eens zijn, men moge hem te realistisch, niet waardig genoeg vinden, zeker is het, dat deze creatie tot het allerbeste behoort, wat hij ons te zien gaf. Door zijn herhaald vervullen van deze paraderol, heeft hij er zich meer ingeleefd, heeft hij haar verdiept en is op sommige hoogmomenten werkelijk *de* Jood. Den inhoud mogen wij bij ieder als bekend veronderstellen. Oorspronkelijk een comedie, verheft het zich tot een drama, zelfs een tragedie van het veroordeelde volk, die in

de ontzettende wraak van Shylock haar hoogtepunt bereikt, om daarna door Portia's geestig optreden blij te eindigen — behalve voor den teleurgestelden woekeraar.

De eisch van het uitgesneden stuk vleesch, met blijkbaar genot door Bouwmeester nog aangedikt, als hij dol van eindelijk voldane wraakzucht, zijn mes op zijn schoenzool wet, moge menigeen wellicht te ruw en te onwaarschijnlijk voorkomen, toch is deze straf historisch bewezen. Zij dagteekent uit den tijd der Romeinsche Twaalftafelenwet. In de middeleeuwen echter heeft men haar niet afgeschaft, maar onuitvoerbaar gemaakt door de toevoeging, die Portia in staat stelt Antonio te redden.

Het stuk is geheel nieuw gemonteerd en vooral de costumes, met smaak gekozen door juffrouw Neeb, geven aan het geheel den indruk van Venetiaansche praal en gratie. Zij heeft echter nog niet durven breken met den traditioneelen pelsmantel, waarin Shylock onder den warmen italiaanschen hemel dreigt te bezwijken van de hitte.

Over het geheel een goed verzorgde, fraaie voorstelling van dit stuk, tintelend van geest en humor, een bezoek overwaard.

Een andere première van „de Koninklijke" is niet zoo aanbevelenswaardig. Het draagt den aantrekkelijken lente-achtigen titel van *Als de kersen bloeien,* en speelt op een Over-Betuwsch dorp.... Dr. Jan van Epen is er de schrijver van. Het onderwerp is echter minder sympathiek dan de titel. Een oude heer op het punt zijn onwettigen omgang met zijn huishoudster te regelen, wordt verliefd op het meisje van zijn saaien zoon en wint ook haar liefde; een beroerte waarschuwt hem echter, dat de tijd van bloeiende lente voorbij is en maakt hem afhankelijk van de goede zorgen zijner aanstaande vrouw. Détailverzorging en vlotte dialoog konden de innerlijke leegte van dit stuk niet verbergen, en het heeft dan ook niet zooveele opvoeringen kunnen beleven als Roelvink's veel aardiger en vooral onschuldiger *„Lentewolken"*.

Men ziet, de oogst van de „Koninklijke Vereeniging het Nederlandsch Tooneel" is ondanks den triomfalen terugkeer van den meer dan 70-jarigen Louis nog niet bijzonder rijk en verraadt zekere onmacht om het publiek vast te houden en vooral zijn smaak te leiden en te verheffen.

Bij Royaards of „Het Tooneel" was la pièce de résistance ook weer een komedie van Shakespeare, *De Middernachtsdroom,* een echt carnavalstuk, onsamenhangend, dwaas zelfs; een feeërie, een gelegenheidsgrap, nu eens spelend in een koninklijk paleis,

dan onder onbeschaafde handwerkslieden en eindelijk in een tooverwoud tusschen geesten en elfen. Met bijzonder talent en handigheid heeft Royaards eenheid gebracht tusschen deze verschillende elementen, ze versmolten tot een bekoorlijk geheel. De zoete muziek van Felix Mendelssohn droeg er toe bij, zelfs het meest onzinnige van dit sprookje aannemelijk te maken.

Zacht bewogen zich de elfen in haar vroolijken dans, trippelen allerlei ondeugd uithalend over het tooneel, bezield en aangewakkerd door den vroolijken kabouter, den uitgelaten Puck, onverbeterlijk gespeeld door Jan Musch. Afwisseling brachten de malle repetities der tooneelspelers en de liefdetwisten van de door de geesten geplaagde en gefopte paartjes.

De eenige aanmerking op deze uitvoering zou zijn, dat de knappe regisseur het tooneel te veel in doffe tinten hield. Het bosch bij maanlicht was te dor gestyleerd, te grijs en mat en maakte niet genoeg den indruk van in zomerpracht te baden.

Bij het lezen van deze allerliefste „spielerei" voelt men zich geheel verplaatst in het heerlijke, maanlichte woud; men ademt de zoete boschgeuren in, en verwondert zich niet over het dartele spel der elfen rondom hun sprookjeskoning en koningin, Oberon en Titania. De duisternis was echter zoo intens, dat men nauwelijks de figuren kon onderscheiden, zelfs niet den beruchten ezelskop, nog minder van hun teer gekleurde gewaden kon genieten; de illusie van een maannacht vol spoken en onschuldige tooverij werd wellicht niet genoeg gewekt.

Deze overblijver van het vorige seizoen trok volle zalen, evenals de ingrappige Duitsche posse *De Sabijnsche Maagdenroof* en Schürmans' bijna klassiek geworden *„Violiers"*. Als nouveauté een echte Shawsche tooneelgrap, vol speelschen geest en vaak bijtend vernuft, zooals wij het van dezen Ierschen spotter en fellen bestrijder van Engelsche huichelarij gewoon zijn.

Het stuk is, zooals zijn meeste komedies, slecht gebouwd en verward. *Fanny's eerste tooneelstuk* is een tooneelstuk in een ander gevat en bedoelt vooral de conventioneele leugens en innerlijke onwaarheid in de verhouding tusschen ouders en kinderen te geeselen. De hoofdidée is: „Niemand kent zijn kinderen slechter dan de eigen ouders" en zoowel de graaf, Fanny's vader, die door haar tooneelspel wordt ingelicht over het innerlijk wezen en de avonturen zijner dochter, als de beide burgerlijke families in het stuk zelf, wier uitgelaten kinderen wegens verzet tegen de politie 14 dagen moeten zitten „brommen", staan letterlijk paf

over hetgeen in de jongelui omgaat, over hetgeen zij wenschen en willen en durven doen. Shaw bekommert zich om geen onwaarschijnlijkheden, om geen slechte compositie; 't is hem vooral te doen de wereld te verbazen, te amuseeren of te ergeren door zijn paradoxen. De grootste indruk, dien men uit zijn geschriften — want zijn voorreden zijn misschien belangrijker dan zijn tooneelstukken — meeneemt, is, dat een wereld, braaf alleen uit gewoonte, omdat het zoo hoort, die elk hooger beginsel mist, allertreurigst en belachelijk is en zeker wel verdient door hem gebrandmerkt te worden.

Toch is Shaw een zeer gevaarlijk auteur en mogen wij het bezoeken van zijn komedies slechts toestaan aan hen, die voldoende de gave des onderscheids bezitten om de korreltjes goud in zooveel alliage verborgen, te kunnen vinden en van de rest met een glimlach af te scheiden.

Bijzonder geestig en *ad rem* is zijn charge op de tooneelcritici, waarvan vier hun theorieën brutaal verkondigen. Sympathiek is overigens geen zijner personen. Eigenlijk zijn het ook geen levende menschen, maar Shaw zelf in verschillende vermommingen uitgedost.

„Die Haghespelers" onder directie van Verkade gingen voort met het opvoeren van keurig verzorgde Engelsche en ook Italiaansche salonstukken: *Het groote avontuur* van Bennett — de roman verscheen, als wij ons niet vergissen, een jaar of wat geleden als feuilleton in „De Tijd" — en *De afschuwelijke Ferrante* van een Italiaan. De nieuwigheden trokken veel publiek. Het laatste is een variante op het onuitputtelijk liefdesthema, — niet van het onschuldigste soort, er wordt tot in het oneindige geredeneerd over de wijze, harten te veroveren of erger nog, zinnelijkheid op te wekken, — het geraffineerde woordenspel kan niet altijd de innerlijke perversiteit goed maken. Een uitkleed-scène achter een gordijn, schaduw werpend, is wellicht een der grootste aantrekkelijkheden van dit niet zeer aanbevelenswaardige stuk.

Als oorspronkelijke stukken, die bij „die Haghespelers" tot opvoering kwamen, kunnen wij alleen vermelden een „reprise" van *Eenzamen* door Fabricius, het treurig verhaal van een jong Indisch ambtenaar, die op een buitenbezitting geplaatst, langzaam inzakt en achteruit gaat. De Indische omgeving geeft misschien de grootste waarde aan dit innerlijk slappe, karakterlooze spel. En verder: *Zijn evenbeeld* door de schrijfster van: *De Veroveraar* en *Een Paladijn*, Mevr. Jos. Simons-Mees, alweer

een droevig echtelijk avontuur, een beeld van het moderne huwelijk, waaruit blijkt dat de echtgenooten zich vergist hebben, mekaar niet begrijpen, van elkander juist datgene wenschen, wat zij niet bezitten, steeds verder vaneen gaan, totdat men eindelijk zijn toevlucht neemt tot het panacée: scheiding ofwel berusting verkiest. Zelfs het kind brengt geen toenadering, eerder nog meer verwijdering, want voor de teleurgestelde vrouw blijkt het te worden: *Zijn evenbeeld,* d.w.z. van haar minderwaardigen man. Het stuk is, zooals wij van mevr. Simons gewoon zijn, vol redeneering en weinig actie, een troosteloos beeld van moderne moraal en levensopvatting.

„De Tooneelvereeniging", directie Heijermans, heeft voorloopig nog maar alleen succes met *Bonardon,* waarin de bekwame Belgische tooneelspeler Hubert Laroche veel succes behaalt met een grootvadersrol. Verder schijnt de klucht: *Robert en Bertram* van den Directeur zelf niet in te slaan. Een jubileum heeft hij nu ook gevierd, liefst op den Heiligen Kerstavond, waarin de joodsche schrijver tegelijk de 500ste opvoering van: *Op Hoop van Zegen* en zijn 50ste levensjaar mocht herdenken.

Een der bladen sprak van de droevige vertooning, die hem tot „feestvarken" verlaagde.

Dat de treurige tijdsomstandigheden het jubelen tot een wanklank maken, schenen Heijermans' vereerders niet in te zien, en óf de smaak van het publiek, dat zich steeds getrokken voelt tot zijn voornaamste stukken: *Op Hoop van Zegen, Allerzielen, Ghetto, Het Zevende Gebod,* reden tot bewondering geeft, is een andere vraag.

Zeker is het, dat allen — bijna zonder uitzondering als: *De Meid* en *Beschuiten met Muisjes* en zijn laatste klucht — een zeer bedenkelijke tendenz hebben, waaraan de schrijver zelfs zijn zoogenaamd realisme opoffert. Men denke b.v. aan de wonderlijke dooreenhaspeling van Roomsche gebruiken en diakoniewantoestanden in *Op Hoop van Zegen,* het optreden der pastoors in *Allerzielen* en *Het Zevende Gebod.* Zijn ruwe zinnelijkheid, kras ongeloof, bittere spot met zooveel, wat ons volk nog heilig en achtenswaardig is, maken het grootste deel zijner tooneelspelen voor Katholieken tot verboden uitgang. Zijn grootste verdienste, die wellicht geen hollandsche tooneelschrijver bezit is, dat hij, evenals van Riemsdijk, de eischen van het tooneel kent, zijn menschen in hun omgeving juist weet te plaatsen, in één woord: ze doet leven. Hun gesprekken zijn grof, plat, weerzinwekkend

door hun ruwheid, maar het moet erkend worden, — men kan het betreuren of niet — dat onze acteurs in het uitspreken dezer taal vrij wat beter slagen dan in de verfijnde conversatie der vertaalde salon-comedies.

Het eindresultaat van deze vluchtige rondschouw is niet bijzonder verblijdend. De manier, waarop onze schouwburgdirecties rekening meenen te moeten houden met den smaak van het publiek in verband met den toestand hunner kassen, geeft allerminst reden tot verblijding. Het is er nog ver af dat het Tooneel, zoo voortgaande, ons volk zal opheffen, veredelen, voorlichten.

Integendeel, men zou eerder zeggen, dat het publiek niets beters te doen heeft dan het Tooneel tot zulk laag peil neder te halen.

Hoe lang zal het nog duren vóór men zich naar den schouwburg begeeft om er in innig verkeer met de groote geniën van alle tijden een hoog en edel genot te vinden, dat ook tevens de beste ontspanning beteekent.

Dit kan alleen bereikt worden door samenwerking van publiek en tooneelgezelschappen en de bekentenis moet ons van het hart: Hiertoe staan beiden voor alsnog niet hoog genoeg!

HANS HEIJNEN

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

IX

In de vorige aflevering van Boekenschouw besprak ik het slothoofdstuk van een belangrijk werk, nl. van *Les Maîtres de l'Heure* door Victor Giraud.

Ik zette uiteen, welke uit godsdienstig en moreel oogpunt gunstige resultaten volgens Giraud door het streven der jongste letterkundige generatie bereikt werden. Ik wees op de optimistische vooruitzichten, welke de schrijver voor de letterkunde der toekomst opent. Ik waagde het zelfs, afgaande op de berichten, welke in deze oorlogsdagen uit Frankrijk tot ons komen, aan dat optimisme nog meer kans van verwezenlijking toe te zeggen.

Die verwezenlijking, zoo voegde ik er aan toe, zal voor een groot gedeelte afhangen van den maatschappelijken toestand en van het bestuur der Republiek.

Beschouwingen over Frankrijk's toekomstige letterkunde kunnen

dan ook alleen waarde hebben, wanneer ze politieke gebeurlijkheden buiten berekening laten. Niet, dat we ons moeten verdiepen in louter denkbeeldige bespiegelingen of troosten met luchtkasteelen. Neen, doch als we nagaan wat in de lijn ligt van het steeds verder zich ontwikkelend literaire leven, moeten we altijd de mogelijkheid voorop stellen, dat door geweld van buiten die ontwikkeling kan worden verstoord en zelfs gestuit.

Vooral nu het geldt een ontwikkeling in moreele en godsdienstige richting is van een anti- of ongodsdienstig bestuur veel te vreezen. De verderfelijke geest van het vervolgziek sectarisme heeft reeds zooveel edel pogen lam gelegd. Mocht de atmosfeer, waarin Frankrijk's letterkundigen leven, in dezelfde mate besmet blijven als thans, dan zullen zij, die beter willen, wel iets, maar slechts een gedeelte, een klein gedeelte wellicht hunner idealen kunnen belichamen.

Meer dan in eenig ander land loopt men in Frankrijk aan den officieelen leiband. Er is geen volk, dat zich gemakkelijker tyranniseeren laat, — in eigen boezem, bedoel ik, — dan de Franschen. Wie aan de bestuurstafel zit is degene *qui fait la pluie et le beau temps,* en dat in den meest uitgebreiden zin. Reactie stuit vaak op onwil, zelfs bij den meest welwillende.

Vandaar dat de maatschappelijke toestand in Frankrijk zooveel invloed heeft op de letterkunde. In de binnenkamer zal men spotten met de regeerders; den liedjeszanger, die hun misstappen en komische eigenaardigheden in grappige rijmpjes met koddige refreinen ten tooneele voert, zal men toejuichen, — in het openbare leven is het nu eenmaal gebruik naar de pijpen der machtigen te dansen. Een godsdienstige en moreele herleving der letterkunde zal derhalve nooit volkomen vat krijgen op de massa, zelfs niet op de „upper ten", zoolang het tot den goeden toon blijft behooren overal en in alles het clericale spook te vermoeden en de hebzucht te duchten van „moines" en „curés". Ook al zou het leger der letterkundigen, die zich door den „esprit nouveau" voelen aangedreven, vertiendubbelen, hun vollen invloed zullen ze nooit verkrijgen, zoolang Frankrijk in het teeken der vervolging staat. Om hun doel geheel en al te bereiken, zouden zij dan, als ik mij zoo mag uitdrukken, in staat moeten zijn, een wig te drijven in een onverbreekbare linie. 't Is ondenkbaar, dat hun dit gelukken zou. Daarom, wil men hun met zekerheid, of ten minste met groote waarschijnlijkheid, de eindoverwinning beloven, dan moet men wel veronderstellen, dat hun vijand, het sectarisme,

zijn stellingen heeft prijsgegeven. Vandaar dat optimistische beschouwingen over Frankrijk's toekomstige letterkunde een herleving van het land en van den geest der natie als noodzakelijke voorwaarde in zich sluiten.

Nochtans ook de gedeeltelijke veroveringen, welke de literatuur der jongste generatie reeds te boeken heeft, zijn van belang. De letterkunde der toekomst zal er haar voordeel mee doen.

Zeker immers is het, dat eenige kwaadaardige elementen voortaan als onbruikbaar moeten worden beschouwd, dat enkele factoren althans, welke zoolang hun noodlottigen invloed op de letterkunde uitoefenden, voor goed zijn uitgeschakeld, namelijk de vergoding en aanbidding der Wetenschap en 't verdrukken van alles wat het volk vergeestelijken moet.

Dat dit zoo is, blijkt zonneklaar uit den *Bilan littéraire,* dien Giraud van de *Génération littéraire de 1870* opmaakte.

Men versta dit echter wel.

Hieruit volgt niet, dat elk anti-godsdienstig en immoreel geschrijf in den doofpot werd gestopt. Zelfs kan en zal het gebeuren, dat goede lectuur met moeite lezers vindt, terwijl, ondanks alle verzet, duizenden handen gretig blijven grijpen naar schunnige romans en anti-christelijke pamfletten. Maar het goede is er, het durft onverschrokken zijn rechten doen gelden; 't vreedzame leven der zoogenaamd „vrije literatuur" heeft uit; een nog wel kleine, maar lastige kwelgeest is opgestaan, een rustverstoorder, die niet ophoudt opvattingen en strevingen, in strijd met geloof en zeden, te laken en te gispen. Er zijn schrijvers, welke men niet langer tot zijn lievelingsauteur kan verklaren, zonder de medelijdende opmerking te hooren maken: „Wat is u achterlijk. Dat boek had vijftig jaar geleden moeten geschreven worden. Nu is het uit den tijd. Men wil tegenwoordig iets anders".

Dat er gevonden worden, die aldus spreken, is reeds een groot voordeel voor de toekomst-literatuur. Ook al blijven groote overwinningen uit, dit kleine succes behoudt zijn waarde.

Een dergenen, welke aldus van den troon werden gestooten en tot denkers uit het verleden werden verklaard, is voorzeker — hoewel zijn boeken nog steeds honderdtallen van oplagen tellen, — de ook in ons land hooggeroemde Anatole France. [1])

Alles wat de nieuwe geest reeds vernield heeft en nog belooft

---

[1]) Vgl. Giraud, *Les Maîtres de l'Heure,* II blz. 179—310 en G. Michaut *Anatole France.* (Boekenschouw, 8ste Jaarg. No. 2, blz. 60).

en poogt te verdelgen, blijft bij hem voortleven met taaie volharding. Het is een eigenaardige gewaarwording, als men, na eenigen tijd geluisterd te hebben naar de stemmen van hen, die in een betere toekomst gelooven en u door de drijfkracht van hun optimisme naar hooger sferen met zich mee voeren, plotseling terugvalt in den engen gedachtengang van Anatole France. Ontgoocheld en teleurgesteld vraagt men zich af, of men niet in een andere eeuw is verzeild geraakt. En zoo is het inderdaad. France is niet alleen geen twintigste eeuwer, hij behoort thuis in de ongeloovige, wufte, lichtzinnige, spottende achtiende eeuw, in die eeuw, waarvan Faguet eens gezegd heeft, dat het een tijdperk is: *ni chrétien, ni français.*

Dit bleek duidelijk, toen zich tusschen hem en Brunetière een pennestrijd ontspon naar aanleiding van een boek, dat ik in mijn vorige beschouwing vermeldde, namelijk *Le Disciple* van Paul Bourget. In dezen roman was door Bourget de stelling ontwikkeld: een wijsgeer, een schrijver is wel degelijk aansprakelijk voor de theorieën, welke hij verkondigt, — wanneer de leerling misdoet door de woorden van den meester in daden om te zetten, dan kan deze zijn handen niet in onschuld wasschen. Met groot geweld van woorden teekende Anatole France protest aan tegen die bewering, waarvan het goed recht door Brunetière verdedigd werd. France wilde vrijheid voor de gedachte, vrijheid voor den schrijver, vooral geen afhankelijkheid van de zedenwet. „De rechten der gedachte", schreef hij, „zijn boven alle verheven, 't is de glorie van den mensch alle ideeën aan te durven". „De wijsbegeerte onderwerpen aan de zedenwet is den dood willen van de gedachte". Tot nu toe had France deze denkbeelden verbloemd of op den bodem van zijn hart verborgen gehouden. Door hem „op zijn nummer te zetten" heeft Brunetière, zooals Jules Lemaître terecht opmerkt, hem gedwongen „à sortir, pour ainsi parler, tout le dix-huitième siècle qu'il avait dans le sang" [1]).

Wat Voltaire was in de achttiende eeuw, dat is France in onze dagen. 't Is een man, die 't geloof zijner kinderjaren heeft verzaakt en nu, beschikkend over een rappe en lichte pen, alles in twijfel trekt, alles ondermijnt en omver werpt, niet met kracht van bewijzen, maar met bijtende, nooit rustende ironie. Een onvermoeibare spotter is hij, zooals Voltaire. Hij spot met

[1]) *Les Contemporains,* VI, blz. 373.

godsdienst en moraal, met Staat en Kerk, ja, hij spot zelfs met zijn beste vrienden.

Vooral in zijn laatste boeken: *La Vie de Jeanne d'Arc, L'Ile des Pingouins* en *Les Dieux ont Soif,* drijft hij die spotwoede op de spits.

Zijn geschiedenis van de Pucelle heeft een „succès de scandale" doen ontvlammen, dat echter gelukkig voor Frankrijk's letterkunde, spoedig door het degelijke werk van C. Hanotaux voorgoed werd uitgedoofd.

Zijn geschiedenis van het Pinguinenvolk moet een historisch overzicht beteekenen van de Fransche natie. Sint Maël doopte de Pinguinen, denkend, dat het menschen waren; God maakte menschen van hen; hun eiland wordt met bewoners en al aan een touwtje naar het zuiden meegetrokken. 't Is walgelijk van kinderachtigheid, behalve dat de „gesta Dei per Francos" en alle gewichtige feiten van Frankrijk's historie worden verfomfaaid tot onzinnige malligheden, gekruid met kroeg-aardigheden en futlooze godslasteringen.

Zijn geschiedenis van de „dorstende goden", d. i. van de steeds meer bloed vragende drijvers der Fransche Revolutie, is wellicht het meest *on*-historische boek, dat over die tragische dagen ooit geschreven werd. Als de schrijver heeft willen doen uitkomen, dat er in dien tijd geen enkel rechtgeaard mensch in Frankrijk te vinden wat, dan is hij volkomen geslaagd. 't Is een luchthartige, lichtzinnige reeks anekdoten. Zelfs op de guillotine-kar denken de terdoodgevoerden nog „à la bagatelle", en, zoo zegt René Doumic, het wemelt van tooneelen, welke, „dans leur impudeur voulue et leur dépravation étudiée, sont peu engageantes"[1]).

Men begrijpt niet, hoe er in Frankrijk menschen gevonden worden, die een man, die keer op keer den koningsmantel van Frankrijk's historie door het slijk sleept, nog altijd hoog verheffen tot vergoding toe. Bij de onthulling van het standbeeld van Renan te Tréguier was France de officiëele spreker. In de redeneering, welke hij toen voor een uitgelezen schaar van godloochenaars hield, verweet hij aan Renan eenige zwakheid ten opzichte van den Goddelijken Zaligmaker en beschuldigde hij, zooals Voltaire, den Godmensch van „bewust bedrog". Maar is het niet een feit, dat, als er iemand van „bewust bedrog" moet worden aangeklaagd, dit op de eerste plaats is de schampere

---

[1]) *Revue des deux Mondes,* 15 juillet, 1912, blz. 441.

schimper, wiens brutale vuist geen edeler bedrijf schijnt te kennen dan onophoudelijk moedwillig de waarheid in het aangezicht te slaan? [1]).

En toch, vooral in de laatste jaren is Anatole France een gevierd man bij een groote gedeelte van het Fransche volk. Na de beruchte Dreyfus-affaire heeft hij zich met veel vertoon geschaard onder het vaandel der radicaal-socialisten. Hij is geworden de schrijver, de denker, de wijsgeer van de partij. Geen roode propagandadag of France moet op het podium, geen banquet van internationalen, of zelfs van anarchisten, zonder een toast en opwekkend woordje van dien breedsprakigen tribuun. Hij schreef een voorrede voor een verzameling redevoeringen van Emile Combes. In de *Humanité* schermde hij verwoed tegen het clericale gevaar en tegen de militaire wetten. In de Académie Française, dien aristocratischen areopaag, die hem onder zijne leden telt, verschijnt de would-be-proletariër nooit meer. Bij het begin van den huidigen oorlog zinspeelde hij nog op een toekomstige internationale verbroedering.

Doch genoeg. Men begrijpt uit welken hoek en waarom hem de sympathie tegenwaait.

Maken spotlust, haat tegen den godsdienst en verzet tegen de geregelde werking van den Staat, Anatole France tot een echten achttiende-eeuwer, er is nog een andere reden, waarom hij onder de epigonen van Voltaire en Diderot gerekend moet worden, 't is namelijk om zijn diep ingekankerde zinnelijkheid.

„Van het begin tot het einde, met verschillende schakeeringen, nu eens fijner, dan weer brutaler, nu eens vreedzamer, dan weer strijdlustiger, is zijn gansche werk gewijd aan de Begeerte en aan den Wellust", — zoo besluit G. Michant zijn magistrale studie over France. Er zijn pornographen, die driester optreden dan hij. Maar la Bête humaine loert bij hem achter alle hoeken. Soms verschijnt het plotseling om heilige gordijnen ruw en schaamteloos weg te scheuren. Overal echter, tot zelfs in het mollige van den stijl, bespiedt het den argeloozen lezer, om hem met zich mee te troonen naar het vuil, waarin het zich wentelt.

Anatole France huldigt de leer, dat „de vreugde goed is"; „onze neigingen, onze organen, onze physieke en moreele natuur, heel ons wezen raadt ons aan, ons geluk te zoeken op aarde". „Tournée avant tout contre les ennemis de la chair, la haine,

[1]) Vgl. *Les Cahiers de l'Amitié de France,* Sept. 1912, blz. 319 vlg.

chez M. France, n'est donc, comme son humanité, comme son sens esthétique, comme sa religiosité voluptueuse, comme sa morale, comme tous ses sentiments et toutes ses passions et tous ses instincts, qu'une manifestation et une conséquence de sa sensualité foncière. En fin de compte, c'est bien à cette sensualité que se ramène sa sensibilité tout entière" [1]).

Giraud merkt op omtrent sommige zijner werken, dat de talrijke wellustige tooneelen, die er in voorkomen, den aftrek dier werken grootendeels verklaren, *vooral in het buitenland.* Terecht mag hij er aan toevoegen: „als ik denk aan de verspreiding zijner werken buiten Frankrijk..., dan kan ik mij niet beletten te meenen, dat met Zola geen enkel schrijver ons meer heeft belasterd in de oogen der buitenlanders" [2]).

Na deze uiteenzetting zal het wel niemand meer betwijfelen, dat, als de nieuwe geest der Fransche letterkunde één verovering heeft gemaakt, deze zeker hierin bestaat, dat een werk als dat van Anatole France van zijn onverdienden luister werd beroofd. Immers als er iets in strijd is met het streven naar verheffing en veredeling, dat zich baan breekt, dan is het de heillooze arbeid van dien alverwoester.

Wat men in hem veroordeelt en bestrijdt, is vooral zijn geest. 't Is zijn lichtzinnig dilettantisme, dat weerbarstig inslaat tegen wet en tucht, dat roekeloos voortholt over onbegrensde vlakten, onverschillig of het in kuilen van ongeloof en poelen van zedeloosheid neerstort, dat geen anderen weg kent dan dien van eigen willekeur.

Door inwendigen kanker weggeknaagd, is het zeker, dat Anatole France's letterkundige arbeid ten dood is opgeschreven. Maar die dood wordt nog verhaast door degenen, die niets liever vragen dan nieuwe levenssappen te storten in den ouden stam van Frankrijk's literatuur, welke helaas naast zooveel goede vruchten zooveel onsmakelijks heeft voortgebracht.

Ook hier zal het meer en meer waar worden: ceci tuera cela.

---

[1]) Michaut, t. a. p. blz. 297—299.
[2]) Giraud, t. a. p. blz. 274—279.

Katwijk a/d. Rijn, 25 Dec. 1914. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

DE OORLOG EN HET VOLKENRECHT (*)

Als de Hoogleeraar Struycken spreekt, heeft hij steeds dankbare auditores; voor zijn schrifturen kan hij rekenen op belangstellende lezers. En wij weten wel zeker, dat zijn rede over oorlog en volkenrecht, gesproken en gedrukt, door velen en aandachtigen is gehoord en gelezen.

Nu is het bekend dat Professor S., als keurig en bekwaam docent, zelf zijne hoorders pleegt aan te sporen om voor den dag te komen met hunne bezwaren en ik meen daaruit te mogen besluiten, dat ook een toetsen van zijn geschreven woord hem niet onaangenaam zal zijn. Zulk een daad kan toch, zoolang er bij den lezer moeilijkheden blijven bestaan, alleen worden opgevat als een ernstig pogen om tot waarheid en klaarheid te komen.

Die voorwaarde werd bij mij vervuld, want ik heb inderdaad bezwaren tegen de rede over Oorlog en Volkenrecht.

Het betoog van den Hoogleeraar laat zich in weinige woorden samenvatten. In de inleiding wijst hij op de (schijnbare) tegenstelling tusschen recht en oorlog, vervolgens gaat hij de verschillende pogingen na, welke in den loop der eeuwen zijn aangewend om te bewerken „eene vereeniging, verzoening dus van die twee tegenstrijdige gedachten". En ten slotte, na te hebben aangetoond, dat al zulk streven feitelijk tot niets heeft geleid, komt hij tot het besluit, dat de oorlog niets anders is dan een machtsstrijd der volken en „voor hem, die *recht* blijft heeten, wat hij in zijn dagelijksch leven gewoon was zóó te noemen, voor hem gaan oorlog en recht uiteen".

Hoe komt Professor S. tot deze conclusie, die wel menigeen zal hebben verrast? Ik heb getracht dit te onderzoeken en geef verslag mijner bevinding:

De rede wordt geopend met deze uitspraak, welke eenieder wel gaarne zal willen onderschrijven: „Oorlog en Recht, twee woorden, twee begrippen, die elkander *schijnen* uit te sluiten" (blz. 5, cursiveering van mij).

Op blz. 7 echter, heet het reeds categorisch: „zoo staan oorlog en recht naast, tegenover elkander".

Hoe is nu die schijnbare tegenstelling zoo spoedig eene werkelijke

(*) Prof. Mr. A. A. H. Struycken. De oorlog en het volkenrecht. 's-Bosch, C. N. Teulings.

geworden voor den schrijver. Ik geloof te mogen zeggen, dat de oorzaak ligt in een volkomen eenzijdig begrip van oorlog, ontstaan waarschijnlijk bij het aanschouwen der rechtsverkrachtingen, waarvan de tegenwoordige herhaaldelijk treurige voorbeelden geeft.

Zoo lees ik: „De oorlog: de organisatie, samentrekking van alle krachten van een volk op één doel, de aantasting, vernietiging zoo mogelijk, van het hoogste *rechtsgoed* van een ander volk, zijne nationale zelfstandigheid" (blz. 5). En elders: „Welnu, die zelfstandigheid, dat hoogste rechtsgoed van een volk, aan te tasten, te vernietigen als het kan, zijn grondgebied te bemeesteren, te verminken, een volk te dwingen zich te buigen voor den wil van een ander volk, dat is het doel van den oorlog. En door welk middel? Door de zoo groot mogelijke verdelging van de hoogste rechtsgoederen der menschen, vrijheid, leven en goed" (blz. 6).

Het is duidelijk dat Professor S. hier de omschrijving geeft van een oorlog, die niets anders is dan een onrechtmatige daad: onrechtmatig door doel (vernietiging van het hoogste rechtgoed van een ander volk) en door middel (zoo *groot mogelijke* verdelging van de hoogste rechtsgoederen der menschen).

Heeft nu de schrijver bepaalde oorlogen op het oog, dus een zekere oorlogspraktijk, dan is zijne conclusie: „zoo staan oorlog en recht naast, tegenover elkaar" natuurlijk foutief, wijl besluitend uit het bizondere tot het algemeene.

Meent hij integendeel dat *elke* oorlog ten doel heeft de vernietiging van het hoogste rechtsgoed van een ander volk, dan is volgens hem de oorlog in zich een onrecht, en kan er dus nooit een rechtvaardige oorlog worden gevoerd.

Met deze opvatting staat dan de schrijver lijnrecht tegenover alle moralisten, tegenover geleerden als St. Augustinus, St. Thomas, Suarez, Hugo de Groot e. a. Zij hebben steeds de vraag: sitne bellum aliquod justum, kan een oorlog rechtvaardig zijn, bevestigend beantwoord. Professor S. bespreekt deze leer en geeft het bewijs, dat daarvoor wordt aangebracht: „evenals in de verhouding van individu tot individu het recht ten slotte gehandhaafd mag worden door dwang, zoo ook in de verhouding van volk tot volk. En oorlog is daarom rechtvaardig, heeft eene *justa causa*, als hij strekt tot handhaving van recht en tot herstel van ondervonden onrecht.

Weerlegt de Hoogleeraar dit argument?

Neen! hij schrijft alleen: „hoe krachtig toch ook moralisten en juristen eeuwen lang vasthielden aan de onderscheiding tusschen

den rechtvaardigen en den onrechtvaardigen oorlog, eenig practisch gevolg was daaraan nimmer verbonden"; (blz. 12). — Deze bewering is wel wat kras in zijne algemeenheid, maar verondersteld zelfs dat zij volkomen juist ware, wat bewijst dat tegen de bestaansmogelijkheid van een rechtvaardigen oorlog? —

„Laat vaststaan, wie der partijen zijn recht handhaaft, wie onrecht pleegt, wat baat die wetenschap?" — Zouden wij dan werkelijk mogen veronderstellen dat een gansch volk zoo gewetenloos zou zijn, om willens en wetens een evident onrecht te bedrijven? Dat geen andere natiën zich zouden scharen aan de zijde van het openlijk bedreigde recht en opstaan tegen de openbare misdadigers?

„En wat beslist over het einde? Het *recht?* Neen, alleen de *macht.*" — Juist! Maar in den rechtvaardigen oorlog: de macht in dienst van het recht; bij den onrechtvaardigen: de macht in dienst van het onrecht. Men kan alleen nog opmerken, dat voor den zwakkere de oorlog geen bruikbaar rechtsmiddel is, maar dat is volstrekt accidenteel en bewijst allerminst, dat de oorlog nooit en voor niemand eene rechtsdaad zou zijn. En bovendien, als de valsche en egoïstische leer van non-interventie uit de wereld raakt, blijft van dit bezwaar weinig over.

En als Professor S. na deze moeilijkheden, die toch vrij gemakkelijk op te lossen zijn, komt met de vraag: „Is het zóó niet te begrijpen, dat de jurist heeft geleerd, de schouders op te halen voor de vraag naar het *recht* van den oorlog?" Dan moeten wij beslist antwoorden: neen, dat is onbegrijpelijk en, als het werkelijk zoo is, uitermate noodlottig.

Onbegrijpelijk — want ik kan mij niet voorstellen, dat elk jurist zoo maar dadelijk zou stilstaan voor de bezwaren, daar straks aangehaald, en nog veel minder, dat hij tot die onverschilligheid voor het recht van den oorlog zou zijn gekomen langs de lijnen van geleidelijkheid, die de schrijver aangeeft.

„De jurist kent den oorlog niet langer als eene rechtsdaad, maar alleen als machtsfeit. Oorlog en recht zijn uiteéngegaan. Niet plotseling, geleidelijk is dat geschied. Eerst rees de twijfel, af het mogelijk was, dat de oorlogvoerende partijen beiden in haar recht waren, dan wel of het recht van de eene noodzakelijk het onrecht van de andere met zich bracht. Dan de vraag, hoe te oordeelen in geval van twijfel, waar recht, waar onrecht was. Moesten dan beide partijen geacht worden in haar recht te zijn, of beide geacht worden, een onrechtvaardigen oorlog

te voeren? Als regel werd tot het eerste besloten. Waarom niet liever de twijfel, waar toch de oorlog als oogenschijnlijke rechtsverkrachting een positief aanwijsbaren rechtstitel behoeft, in tegengestelden zin werd uitgelegd, werd niet al te best toegelicht. Nu bleek die twijfel de gewone toestand te zijn, daar ieder volk zijn oorlog als een rechtvaardigen oorlog beschouwt; de conclusie was dus te wachten en volgde dan ook, dat dus alle oorlogen aan beide zijden als rechtvaardig moesten worden beschouwd, wat eindelijk tot de nuchtere slotsom leidde, dat de jurist zich dan ook om het onderscheid niet verder behoefde te bekommeren (blz. 11).

Hoe komt toch de Hoogleeraar aan deze historische ontwikkeling van de tegenwoordige scepsis betrekkelijk het recht *van* den oorlog?

Zeker: de vraag werd al spoedig gesteld of het mogelijk was, dat beide oorlogvoerenden in hun recht konden zijn. Maar 't antwoord luidde: neen, behalve in het uitzonderingsgeval van ignorantia invincibilis (waarmede natuurlijk altijd bij de beoordeeling van menschelijke handelingen rekening is te houden). Want zou inderdaad vaststaan dat het recht aan beide zijden was, dan is het ongeoorloofd te oorlogen. (Victoria *De Jure belli 32;* en Vasquez verklaart dat tot zijn tijd nog nooit iemand van deze sententie durfde afwijken; later trouwens ook niet.

„Dan", zegt S., „de vraag in geval van twijfel, waar recht, waar onrecht was". Hier had wel duidelijk aangegeven mogen worden, over welken twijfel het gaat. Want twijfelt degene, die over den oorlog heeft te beslissen, aan de rechtvaardigheid zijner zaak, dan moet hij zich onthouden; van hem wordt moreele zekerheid geëischt. Twijfelt de onderdaan, de soldaat, dan mag hij „manente dubio" zijn overheid gehoorzamen, en (zoolang bewijs van het tegenovergestelde uitblijft) zijn oorlog voor rechtvaardig houden.

Maar omdat nu blijkt dat ieder volk zijn oorlog als rechtvaardig beschouwt, moet daarom de jurist tot de nuchtere slotsom komen, dat hij „zich dan ook om het onderscheid niet verder behoefde te bekommeren". Dat is inderdaad onbegrijpelijk, want die dwaling van het volk verandert objectief niets.

Maar noodlottig in zijne gevolgen is zulk eene opvatting natuurlijk ook. Want zij, die door het recht *van* den oorlog nauwkeuriger te omschrijven, dieper ingang te doen vinden, en duidelijke openbaarmaking van den rechtstitel te vorderen, om die dwalingen van het volk te verhinderen, hadden zeer waarschijnlijk kunnen

helpen den oorlog te beperken tot een zeldzaam geval. Nu, zonder zich te bekommeren om het recht *van* den oorlog, volgens Mr. S., hebben zij alleen hun aandacht gewijd aan het recht *in* den oorlog. Maar wat beteekent dat? Hoe kan er recht *in* den oorlog zijn als de oorlog zelf onrechtvaardig is. Dan immers is hij slechts een „grande latrocinium", gelijk St. Augustinus zegt, „een groote roofpartij" — en 't is toch al te dwaas voor een roover gedragsregelen op te stellen.

Professor S. mag zich dan niet verwonderen over „het schrille contrast tusschen *oorlogspraktijk* en *oorlogsrecht*" (blz. 23). Maar hij, die beweert, dat de oorlog niets anders is dan een „machtsstrijd der volkeren", geen ander doel heeft dan de „vernietiging zoo mogelijk van het hoogste rechtsgoed van een ander volk", hij mag ook allerminst ontevreden zijn over de pacifisten en hun actie een gevaar noemen.

Want als de oorlog is, gelijk Struycken hem definiëert, kunnen wij hem slechts beschouwen als een ontzettende misdaad en daartegen te ijveren is een heilige plicht.

Mij dunkt, dat deze rede is opgesteld in een zeer pessimistische stemming onder den indruk der gebeurtenissen, en daaraan geweten moeten worden de vele begripsverwisselingen, overdreven beweringen en onhoudbare conclusies. A. B. H. GIELEN

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Alweer twee late *Correspondant*-N^os^ (van 10 en 20 November). Maar de verklaring moet ons uit de pen en van het hart, dat dit anders zoo hoogst interessante en mooie tijdschrift thans vrijwel ongenietbaar wordt. 't Is oorlog, niets dan oorlog, wat het ons in al zijn artikelen brengt, elk op zich zelf zeer degelijk en belangwekkend, maar hoorden wij niet reeds veel te veel van den onzaligen strijd? Van groote historische waarde zal later zeker blijken te zijn het *Journal dun Bourgeois de Senlis,* door Henri de Noussanne, waaruit al de verschrikkingen van een gebombardeerde stad ons toegrijnzen. Ook verdient zeer de aandacht een studie over *La Mentalité Allemande,* volgens de uitlatingen van Teitschke, Nietzsche, Bernhardi en Wilhelm II. Het is zeer kalm en waardig geschreven

en tracht aan te toonen, hoe de drie eersten, de geesten, het denken en oordeelen van het Duitsche volk, sterk hebben beïnvloed, terwijl zij daarentegen den vierde geheel zijn voorbijgegaan.

Zelfs de gedichten, die de koninklijke onderteekening dragen van Amélie Murat, zijn aan oorlogstoestanden gewijd. Aandoenlijk is de herinnering door den eminenten Bisschop van Versailles, Mgr. Gibier, gewijd aan Ernest Psichari, den kleinzoon en naamgenoot van Ernest Renan. Na lang zoeken en langen strijd had de afstammeling van den ongelukkigen renegaat, die misschien meer zielen van Christus vervreemdde dan Luther en Calvijn, eindelijk de haven gevonden. In Februari 1913 knielde de jonge officier voor den Bisschop neer, om van hem het H. Vormsel te ontvangen. „Monseigneur", sprak hij na de plechtigheid, „'t schijnt mij toe, dat ik een andere ziel heb". Hij was de schrijver van een zeer mooi boek, „l'Appèl aux armes", vóór zijn bekeering geschreven. Ontroerend zijn de brieven aan Mgr. Gibier door hem gericht en die hier gepubliceerd zijn. Met zijn pen wilde hij zijn nieuw geloof verdedigen en verheerlijken, misschien eenigermate het kwaad, door zijn grootvader aangericht, goedmaken.

Het mocht niet lang zijn; den 22sten Augustus stierf hij bij Virton den heldendood.

Ook de *Revue des deux Mondes* van 1 December, ruimt een overgroote plaats aan Mars in, maar toch zijn er oasen in deze gloeiende woestijn. Het begin van een goed geschreven roman van Jacques des Gachons: *La terre sans eau,* de beschrijving door Gabriel de Mun van *Un Conclave de six mois* in 1740, toen Benedictus XIV Prospero Lambertini tot Paus gekozen werd als opvolger van Clemens XII. Niets deed vermoeden, dat op dezen grooten Opperpriester, aan wien onze H. Vader Benedictus XV zijn naam ontleende, de keuze zou vallen. Vele aardsche omstandigheden, vooral verveling, moedeloosheid over den langen duur der zittingen schenen menschelijkerwijze gesproken er toe medegewerkt te hebben. Doch de uitkomst bleek schitterend. Niemand beter dan Kardinaal Lambertini was geschikter in die moeilijke dagen het scheepje van Petrus te besturen en de schrijver eindigt terecht met de woorden: „C'est donner la part trop belle à l'infirmité humaine d'une èvènement où nous Catholiques, nous reconnaissans la main de la Providence".

Verder wordt in *La Revue Étrangère* belangstelling gevraagd voor Belgische literatuur, gewoonlijk door de Franschen met zeker hooghartig medelijden beschouwd. Nu het arme, kleine land de slagen, voor het groote bestemd, ontvangen heeft, zijn de bakens verzet. De *Revue* verschijnt weer in normalen omvang.

Den Gulden Winckel bevat een interview van Top Naeff door André de Ridder. Deze heeft, toen hij Streuvels voor het publiek trachtte te teekenen, ongetwijfeld blijk gegeven, dat hij ongeveer niets begreep van zijn grooten landgenoot. Wij hopen, dat hij hier gelukkiger is geweest. Het artistieke credo van

Top Naeff luidt: „hoe eenvoudiger, hoe beter.... Ik heb een bepaalden tegenzin tegen al wat klatert, tegen al het uitbundige, het uitlaaiende.... Mijn norm luidt: ingehouden, en ik zou liever te weinig zeggen dan te veel; ik maak liever een magere schets, die zuiver is, dan een roman, die over het normale heengaat.... Ik bevredig me niet met iets, dat met de oogen alleen gezien is..."

Daarom moet ze ook niets van het naturalisme hebben, verfoeit ook tendenz. Vindt echter, dat elk genre recht van bestaan heeft. Zij houdt van alle genres (en van het naturalisme dan?), van Verhaeren, Rodenbach, Bahr, Schnitzler, Tolstoï, Flaubert, enz. (dus ook van naturalisten).

Ze vindt onze literatuur niet luchtig en licht genoeg (en dan Verhaeren, Rodenbach, Tolstoï en gewoonlijk Flaubert?)

Gaarne had ze voor het tooneel geschreven, en in haar jeugd beproefde zij het met „Aan Flarden" en „De Genadeslag", welke stukken haar nu niet meer bevallen. Maar zij hoopt, dat de dag nog wel eens zal komen, dat ze terugkeert tot de tooneelliteratuur. Ondertusschen vindt zij, dat er nu in ons land een deerlijk gebrek is aan tooneelliteratuur, en niemand zal het haar betwisten. Iets goeds is er bijna niet, wel een Artis vol tooneeldraken.

De Katholiek bevat een zeer mooi gedicht van Alb. Steenhoff Smulders, *Kerstvrede*. Verder is het grootste gedeelte ingenomen door een artikel van Br. Gerl. Royen O. F. M. over *Het woordgeslacht in het Nederlandsch*. Een interessante bespreking van pater Kruitwagen onder de *Boekaankondigingen* over Dr. R. Verheijen en Dr. J. Endepols *Tondalus' visioen* en *St. Patricius Vagevuur*. De legende van Sint Patricius' Vagevuur is van Ierschen oorsprong. Zij verhaalt hoe St. Patricius († 460) tevergeefs de Ieren trachtte te bekeeren; opdat nu de Ieren met eigen oogen de verschrikkingen der hel en de heerlijkheden des hemels zouden kunnen zien en zoo tot bekeering zouden worden aangespoord, toonde God aan St. Patricius een hol, waar men dat alles met eigen oogen kon aanschouwen.

Patricius bouwde er een kerk en een klooster en al hetgeen de bezoekers van het hol ondervonden, werd in een daartoe bestemd boek neergeschreven. In 1153 bezocht zekere ridder Owei het hol en wat hij er gezien had werd door Hendrik van Saltrey een Cisterciënser te boek gesteld. Tondalus was ook een Iersch ridder, die drie dagen lang voor dood was blijven liggen en toen een visioen had, ook van de straffen der hel en de belooningen des hemels, door een Ierschen monnik, Marcus genaamd, op zijn verzoek beschreven.

Beide verhalen waren gedurende de Middeleeuwen zeer verspreid en hebben ongetwijfeld de grondstof geleverd voor Dante's Divina Commedia. Thans nog is de plaats, waar het hol heette te zijn, een bedevaartsoord, dat met moeite bereikt wordt. De beide Gentsche professoren, die in 1913 daarheen togen, geven een geheel nieuwe uitgave met overvloedige literaire en critische aanteekeningen van deze geschriften. Deel I is verschenen en de

kennismaking waard voor allen, die in middeneeuwsche visioenen belangstellen.

In *de Tijdspiegel* schrijft J. Petri een uitvoerig betoog, waarin hij vermaant: Holland! wees u zelf! Het is tamelijk moeilijk te begrijpen, wat de schrijver eigenlijk bedoelt. 't Komt ons vóór dat hem niet duidelijk voor den geest staat wat hij wil. Holland wordt aangeraden „zich te stellen onder de tucht van de groote „gaven der andere landen, opdat daardoor onze latente volkswil „met energie rijze en we niet door versteening en dood conser- „vatisme juist vallen in het tegendeel der willekeur, mode en „windhandel". Van de Duitschers moeten wij leeren eenheid, wil en gemoed. Zou het stuk vóór of na den oorlog zijn geschreven? De Javaansche Dichter Radhen Mas Noto Soeroto geeft ons een vreemd gedicht: *De geur van Moeders haarwrong,* dat ons wel kijk geeft in de diepten eener Oostersche menschenziel. Ook nog een historisch politieke studie over Constantinopel met als motto de woorden van Napoléon: Constantinople! Mais Constantinople est la clef du monde. En tot slot: „De Zwijgende, storende figuur tusschen het Westen en het Oosten, de stad aan den Gouden Hoorn, werpt grooter dan ooit haar schaduw over Europa."

In *der Gral* een warm artikel van den Redacteur Frans Eichert: *Der Gral erglüht,* waarin hij zich verheugt, dat de oorlog thans de heerlijke Graal-idealen weer tot nieuwen luister brengt en ze in de volksziel zal doen opbloeien. Zullen de Katholieke dichters nu den roep des tijds hooren? Zij zijn wel de eerstgeroepenen om den terugkeer der dichtkunst naar haar levensbronnen te banen. Van denzelfden nog twee gedichten: *Das neue Deutschland soll es sein*..., waarin ook de hoop wordt uitgezongen, dat uit „blut'ger Qual" zal oprijzen het „Licht unsrer Träume".

Verder een aandoenlijke herinnering met fraai portret van Pius X z. g. Hans en Gabriele Eibl zetten hun kunstreis voort; mooie platen toonen aan hoe deze beide kunstenaars de christelijke idee in bouwschilderkunst trachten te vergriekschen. De gegeven voorbeelden lijken ons niet zeer aantrekkelijk toe. Van paus Benedictus XV een profiel portret, dat ons het beste afbeeldsel lijkt, hetwelk wij van Z. H. zagen. Zeer lezenswaardig zijn ook in dit belangrijke nummer de *Briefe an einen Schauspieler* van M. E. Lay, beschouwingen over het hedendaagsche tooneel, waarvan het 1e gedeelte nu verschenen is. Natuurlijk komt hij tot de conclusie, dat het met de dramatische tucht sterk bergaf gaat. Ook nog een zeer belangrijke bespreking over Handel Mazzetti's driedeeligen roman, *Stephana Schwertner* waarin de recencent Anton Dövrer zich verheugt, dat de geniale kunstenares zich „ganz wieder gefunden hat" en een werk heeft geschreven, waarvan het zegepralende succes door de Katholieke kunst ten volle is behaald. Wij komen wellicht later op dit standaardwerk en zijn beoordeelaars terug.

In *Velthagen's Monatschrifte*, een zeer sympathieke reisbeschrijving, door keurige afbeeldingen opgeluisterd, van ons land. De schrijver ziet goed en vertelt aardig. Hij houdt van Holland en ook van... België. De reis had zes jaar geleden plaats. Ook de kunstschatten van Brugge worden, thans helaas! verwoest, in hetzelfde No. in beeld en woord herdacht! PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

1. **Festugière** (Dom. M.; O. S. B.), Wat is de Liturgie?, Bussum, Paul Brand, 1914, (100), kl. 8⁰. - fl. 0.80.

2. **Brou** (Alex.; S. J.), La Spiritualité de St. Ignace, Paris, G. Beauchesne, 1914, (266), kl. 8⁰. - fr. 3.—.

3. **Cavallera** (Ferd.), Ascétisme et Liturgie, Paris, G. Beauchesne, 1914, (126), kl. 8⁰. - fr. 1.25.

Dom Festugière's boekje (*No. 1*) over wezen, doel en zending der Liturgie werd in 't Nederlandsch vertaald door Dom Dr. W. van de Kamp, die bovendien ook hier en daar bij 'n min gelukkige uitdrukking of 'n duisteren zin een aanvullende noot plaatste. Het aantal dezer voetnoten had ongetwijfeld nog aanzienlijk grooter mogen zijn. De inleiding schreef Dom Dr. Franco de Wijels. Wie het oordeel der buitenlandsche wetenschappelijke tijdschriften over Dom Festugière's werken kent, voelt zich door deze Inleiding eenigszins vreemd aangedaan. (Zie „Een woord over Liturgie-Literatuur" no. 85 e.v.).

Wat het werkje zelf betreft: de verschillende woorden-vooraf laat ik om hun geaardheid liefst onbesproken, — de aanhangsels evenzoo. Het onderwerp zelf lijkt mij met weinig preciesheid, soms zelfs zeer onjuist behandeld. Een oogenschijnlijk diepzinnige opzet blijkt bij nader toezien niet vrij te pleiten van oppervlakkigheid, waarbij de eigenlijke kern der zaak onaangeroerd blijft. Zooals het daar ligt, wil 't mij voorkomen, dat dit boekje meer verwarring van begrippen dan wel heldere en scherp-onderscheiden ideeën zal brengen.

Ik mag dit hier zonder meer zeggen, aangezien ik elders op een en ander in bijzonderheden hoop terug te komen.

Veel van wat Dom Festugière onbewezen of zonder degelijk bewijs heeft gemeend te mogen schrijven, vindt men nader besproken en weerlegd in no. 2 en no. 3.

No. 2 leert ons met zeer eenvoudige woorden wat de Ignatiaansche methode nu eigenlijk is. Men legge deze simpele doch met kennis van zaken geschreven bladzijden naast de voorstelling,

welke Dom Festugière zich in zijn *La Liturgie Catholique* van Ignatius' methode gemaakt heeft. Behandeld wordt het A. M. D. G. van St. Ignatius, dat als de sleutel is, die 't ware begrip van St. Ignatius' ascetisch en apostolisch leven ontsluit, zijn opvatting over het gebed, — de Exercitia — de *vele* Ignatiaansche gebedsmethoden, — de innige betrekking tusschen de spiritualiteit van St. Ignatius en de devotie tot het H. Hart, — het bekende „Id quod volo", — ascese en apostolaat, — de Exercitia en het hoogere gebed, — wat er ouds en nieuws is in Ignatius' methoden, — de mannen, die zij heeft voortgebracht.

Van groot belang is het aanhangsel (blz. 211—253) over „La piété liturgique et la spiritualité de Saint Ignace", terwijl onder de „Notes" vooral de aandacht verdienen: I. „Une discription de la spiritualité de Saint Ignace" (blz. 254-256) — „La méthode d'oraison de Saint Ignace et celles de Louis de Grenade et Saint François de Sales" (blz. 259—264).

No. 3 behandelt kort en zakelijk het verschil, dat er bestaat tusschen Ascese en Liturgie, en geeft 'n afdoend antwoord op deze twee vragen: Is de „moderne" spiritualiteit van inwendig gebed een afdwaling? en: Bestaat er tegenstelling tusschen de Liturgie en de verschillende meditatie-methoden?

Het even degelijke als beknopte boekje sluit met een aanhangsel waarin een kort doch zakelijk woord wordt gezegd: over het eigen karakter der Benedictijnen-Orde en haar ascese, — de Societeit van Jezus en de Liturgie, — Ignatiaansche spiritualiteit, — Pius X en het inwendig gebed (vooral van belang wijl *de* met zooveel graagte herhaaldelijk geciteerde hoofd-tekst van Pius X over de Liturgie, hier in den context geplaatst en tot zijn wezenlijken zin teruggebracht wordt).

Tenslotte beantwoordt Prof. Cavallera de klacht van Dom Festugière over het verwaarloozen der Liturgie als „locus theologicus". Hier treedt eens te meer in het licht: een leemte, welke in Dom. F.' geschriften, ook in het buitenland, meermalen terecht werd betreurd: „manque d'information".

Wie zich een objectief oordeel wil vormen over de hier gemoveerde kwesties, dient kennis te nemen van al de boven vermelde geschriften. OSCAR HUF, S. J.

Thomas à Kempis. De navolging van Christus. Uit het oorspronkelijke handschrift vertaald door R. Bouman S. J. (Met den tekst in de Latijnsche taal) (1914). Bussum, Paul Brand. (827) f 1.—, f 1.30, f 1.60, f 2.50.

De schrijver is ingegaan op het verzoek van een of meer vrienden, vroeger reeds geuit, en geeft het oorspronkelijke latijn en zijn Nederlandsche vertaling naast elkaar. Men kan dus altijd vrij kiezen, naar gelang de stemming romaansch of germaansch is. Deze uitgave zal velen aangenaam zijn.

R. K. PR.

Wolters, (Friedr.) Hymnen und Sequenzen, Berlin, O. von Holten, (207) gr. 8⁰, geb. M. 4.50.

Wie nu eens wil genieten van schitterende „Uebertragungen aus den Lateinischen Dichtern der Kirche vom 4 bis 15 Jahrhundert" moet bij Wolters te gast gaan, en ik vrees geen oogenblik voor teleurstelling.

De Oud-Christelijke tijd (300—700) is vertegenwoordigd door Aurelius Ambrosius met 6, Aurelius Prudentius Clemens met 5, Caelius Sedulius met 1, Magnus Felix Ennodius met 2, Gregorius Magnus met 6, Venantius Fortunatus met 3 zangen, terwijl er nog 9 van onbekende dichters werden opgenomen.

Uit het *Karolingische en Romaansche tijdperk* (700—1150) treffen wij, naast een reeks liederen, wier zangers ons verborgen bleven, hymnen van Paulus Diaconus, Alcuinus, Walafridus Strabo, Rabanus Maurus, Gottschalk, Hucbald van St. Armand, Notker, Odilo de Mercoeur, Heriman, Hildebert van Lavardin, en Petrus Abelardus.

De *Gotische Periode* (1150—1500) is vertegenwoordigd door Adam van St. Victor, Philippe de Grève, Arnulph van Leuven, Thomas van Celano, Thomas van Aquino, Johannes Peckham, Jacopone da Todi, Christ. von Liliënfeld, Petrus Olavus, Thomas à Kempis en 16 hymnen en sequentia, wier dichters ons onbekend bleven.

Bij elkander precies een honderdtal: de keur van wat aan een fijnproever, als Wolters blijkt te zijn, het beste leek.

„Aus tausenden vom gesängen" — (Schr. versmaadt steeds de hoofdletters), — „welche die Dichter der Kirche gesungen haben, wurden hundert ausgewählt. Dieses maass erschöpft vielleicht die besten, deren zahl selbst über solche räume von zeiten und ländern begrenzter ist, als der gemeine sinn es denkt, und welche darum die verehrung vor den genien höher schwellen, die sie schufen und in ihnen noch lebendiges zeugnis geben von der glut des lebens ihrer zeit. Von denen, welche minder sind als sie und meist von ihrem blute erst genährt wurden, doch schön und reich genug sind, um immer zu entzücken, umfassen diese blätter nur die lieder, die unser ohr bestachen oder als ein lang vertrautes gut unser herz vom kindheit an besassen, und leicht möchten andre lieber andre wählen, deren wert uns nicht geringer däuchte, weil wir sie verschmähten. Von denen endlich, die in den üppigen blütenkranze des kirchlichen gesanges band und blattwerk waren, fand kaum noch eines raum in der gesetzten zahl".

De vertaling — wonder-getrouw tot in de fijnste schakeeringen van sylbenval, maatgang en rijmspeling — getuigt: hoe deze gedichten eerst werden opgenomen in 't eigen dichterwezen, en eerst werden neergeschreven toen zij geworden waren tot vollen zang in eigen taal, maar met behoud van de oude, fijne Christen ziel, dien geest van zingende eenvoud, liefde en geloof.

Voor den latijnschen tekst hield de dichter zich aan Mone, Daniël, Gautier en vooral Dreves, Blume en Bannister. Jammer,

dat het Latijn er niet naast staat, dan genoten wij zonder moeite nog meer, zooals ons dat nu mogelijk is met Bouman's Imitatie vertolking.

Zeldzaam mooi werk, en tevens zoo uitgegeven, dat 't uiterlijk ook medewerkt tot stille genieting. OSCAR HUF, S. J.

Koenders (A. J.), Ord. Carm. Handboek der Liturgie. Met „een woord vooraf over Liturgie-literatuur" door Oscar Huf, S. J. Nijmegen, L. C. G. Malmberg. Eerste deel. (XVI, 187) gr. 8⁰. Compleet 2 dln. f 6, geb. f 7.50.

Met deze bewerking van Thalhofer-Eisenhofer geeft p. Koenders aan Nederland het eerste deel van een volledig handboek over Liturgie. Volgens de voorrede is het bestemd voor priesters, ontwikkelde leeken en seminaristen, dat is allen, die belanghebbenden zijn, of voor wie deze arbeid op verschillenden titel nuttig kan zijn. Er is trouwens alle reden, om den kring van leeken-lezers zich zeer groot te denken. Twee dingen toch helpen machtig mede om de leerstof van dit handboek aan zeer velen toegankelijk te maken: de orde in de indeeling en de klaarheid in de uitdrukking. Bij de keuze van de indeeling werd vastgehouden aan de orde van het model, dat onovertroffen standaardwerk van Thalhofer-Eisenhofer.

Na een inleidend hoofdstuk over het wezen van de Liturgie worden in het eerste, nu verschenen deel de algemeene Liturgie behandeld in drie hoofddeelen: de liturgische vorm, plaats, en tijd. In het tweede deel zullen dan onder de betiteling van „bijzondere Liturgie" besproken worden de H. Mis en de Sacramenten, de Sacramentaliën en het Brevier-gebed als de eeredienst door Christus of door de H. Kerk ingesteld.

In de geheele bewerking is gestreefd naar beknoptheid, welke geen afbreuk doet aan de volledigheid: daarbij werd het boek geschreven door een minnaar van de Liturgie, die door zijn gezonden geest zich wist te vrijwaren van overdrijving, en al wijst hij, waar het pas geeft, op de symbolische beteekenis, hij beoogt op de eerste plaats leering en geen stichting, en mengt zich dus niet in de leiding der zielen, doch stelt zich tevreden met het gewoon werkelijke, het om zoo te zeggen catechetische onderricht in de dingen der Liturgie, al had men hier of daar, en niet het minst in de inleiding, wat meer diepte gewenscht.

In verband met de bedoeling van den schrijver, zooals die in de inleiding duidelijk werd vooropgesteld en door iedere bladzijde wordt bevestigd, om een handboek te willen schrijven, veroorloof ik mij twee vragen. Was het groote formaat en de royale uitvoering wel de meest aangewezen weg om een eenvoudig handboek te bergen? De uitvoering is keurig verzorgd, en de rustige bandversiering verhoogt nog den indruk van gedegenheid. Maar belooft het uiterlijk aldus niet meer dan in waarheid gegeven wordt? En is in dienzelfden gedachte-gang

van een handboek de toegevoegde literatuur-lijst eigenlijk geen hors d'œuvre? Zij zal velen zeer zeker uiterst welkom zijn, doch men verwacht haar niet achter een handboek voor oningewijden, terwijl zij, hoewel bijkomstig, verder gaat dan het voornaamste deel met zijn leerenden inhoud, door hier en daar oordeelen uit te spreken over vraagstukken, waarvoor de tekst der onderrichting den gewonen lezer niet het benoodigde aanpassings-, veel minder nog het vereischte beoordeelingsvermogen heeft bijgebracht. Men kan zich dan ook goed vereenigen met den recensent in „De Maasbode", die de wenschelijkheid uitsprak bij een tweeden druk deze ongelijksoortige bestanddeelen niet langer in één band vereenigd te zien.

Moge het tweede deel spoedig verschijnen, ten dienste van de minnaren der H. Liturgie. Zij bedenken echter, dat ook in een volledig boek als dit eigenlijk niet meer dan het uitwendige benaderd wordt. Als al die gegevens verwerkt en opgenomen zijn, staat nog een niet minder wezenlijk element te doen over: het in den geest der openbaring op zich laten inwerken van de gebeden en ceremoniën der H. Kerk, opdat zij aldus gelegenheid ontvangen in haar eigen bewoordingen zich tot hare kinderen te richten om hen den weg te leeren der heiliging.

DOM RICHARD SCHUTTE, O. S. B.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Canada (Een uitstapje naar). Reisindrukken van een Journalist, 1914, Utrecht, „Het Centrum" (135).

Zulke boeken kunnen wij altijd met blijdschap begroeten, omdat zij den lezer iets anders en iets beters bieden dan die eeuwige roman-lectuur. En het is wel jammer, dat men tegenwoordig de jonge menschen met en zonder talent, die echter tijd over hebben en hem nuttig en voordeelig wenschen te besteden, steeds aan te sporen schijnt tot het schrijven van romans. Daartoe behoort eene begaafdheid, welke blijkens de geschiedenis der letteren, maar zeer weinigen gegeven is.

En daar ligt een ander veld open ter ontginning. In onzen tijd reist een ieder, die het maar even doen kan, en onder die velen zullen toch stellig wel eenigen minstens gevonden worden, die in staat zijn hun reisindrukken behoorlijk en bekoorlijk weer te geven.

De schrijver (P. J. Th. Dieges) van dit boek heeft dat gedaan en een zeer boeiend relaas geleverd van zijn uitstapje naar Canada. Hij heeft daar als echt journalist goed uit zijn oogen gekeken en aanteekeningen gemaakt; weet dan ook heel wat bizonderheden mede te deelen.

Wie de lezers smaak leert krijgen in dergelijke boeken, doet een goed werk, waarvoor allen, die zijn raad opvolgen, hem dankbaar zullen zijn, wijl niet enkel ontspanning, maar tevens rijkere kennis zij gevonden hebben.

A. GIELEN

Huijbers (Dr. H. F. M.). Don Juan van Oostenrijk, Landvoogd der Nederlanden, 2e deel. Uitgave van E. v. d. Vecht te Amsterdam, (356).

Dit vervolg op de zoo gunstig ontvangen dissertatie van Dr. Huijbers, die het 1e deel vormde van dit omvangrijke werk, loopt tot aan de onderteekening van het Eeuwige Edikt in het jaar 1577. Er zal dus wel een 3e deel volgen, dat tot aan den dood van den jongen landvoogd reikt.

De degelijke documentatie en de strenge historische stijl, waarvan Dr. Huijbers zich bedient, stempelen zijn boek tot een standaardwerk. De romantische figuur van Don Juan komt er echter niet zoo schitterend af. De held van Lepanto bleek in deze moeilijke tijden slechts een tamelijk middelmatige landvoogd te zijn.

De geleerde schrijver doet geen moeite in de ziel van zijn held te dringen, nog minder hem in de lijst zijner omgeving te plaatsen.

Onder dit opzicht verschilt zijn studie wel veel van die der gravin de Villermont over Don Juan's nicht, de Infante Isabelle, ook een Landvoogdes der Zuidelijke Nederlanden. De Franschen en ook de Engelschen zijn nu eenmaal onovertroffen in het schrijven van dergelijke monographieën. M. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Fokker (Dr. A.) Van Goor's miniatuur Maleisch woordenboek. Maleisch-Nederlandsch en Nederlandsch-Maleisch. Gouda, Van Goor (864) linn. f 1.20, led. f 1.50.

Uitmuntend in alle opzichten: zoo klein formaat, dat men het boekje zonder eenig ongerief in den zak kan steken; zooveel inhoud, dat men geen enkel woord, noodig in het gewoon verkeer, vergeefs zal zoeken; zoo klaar en duidelijk gedrukt, dat men niet beter wenschen kan. Dit woordenboekje zal zonder twijfel perkabâran voor zich zelf maken. SENANG ATI

Poelhekke (M. A. P. C.) en **C. G. N. de Vooys.** Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis. (1914). Groningen, J. B. Wolters. (152) f 2.50, geb. f 3.50.

Het boek, dat volgens den fondscataloog der Firma Wolters in 1913 ter perse was, doet nu zijn intrede in de wereld en zal, naar verwacht mag worden, met vreugde worden begroet.

Bij het literatuur-onderwijs kan het van onschatbare waarde zijn, wijl niet alleen verluchting, maar ook toelichting bij de historie onzer letteren gevend.

Wie wil begrijpen en begrijpend waardeeren, wat anderen hebben gewrocht, moet zich weten in te denken in het leven van hun tijd, om in dat licht hun persoonlijkheid te begrijpen en schrijven te verklaren.

Daarvoor geeft deze atlas kostbare documenten. Voorbeelden

van uiterlijke en inwendige verzorging van het boek, van liefdevol en kunstig gemaalde miniaturen, dikwijls vol zinspelingen op personen en gebeurtenissen, van naïeve en karakteristieke houtsneden der oude volksboeken; portretten van auteurs, afbeeldingen uit de omgeving der schrijvers, kopie en drukproef van hun werk, die vaak een verrassenden kijk geven op het temperament van den penvoerder; — dat alles maakt den atlas tot een hulpmiddel bij onderwijs en eigen onderrichting, dat wij zeer noode zouden missen.

De heeren, die dit alles bijeenbrachten en ordenden, hebben bovendien een koninklijke vrijgevigheid getoond in hunne aanteekeningen, en de vrucht van hun ervaring en studie hoffelijk den lezers aangeboden. Zij wijzen den weg naar andere werken over een bizonder onderwerp, en geven kostbare inlichtingen, die anders slechts met groote moeite kunnen gewonnen worden.

Van verschillende zijden reeds ontvingen wij een verzoek onze meening te zeggen over deze uitgave. Wij hopen in voorgaande regelen duidelijk genoeg ons oordeel te hebben uitgedrukt, dat onverdeeld gunstig wil zijn. A. B. H. GIELEN

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Cleerdin (Vincent). Omtrekken en Figuren. Een bundel beschouwingen. G. Mosmans en Zoon, 's Hertogenbosch, (374 blz.) In artistieken omslag f 1.90, geb. f 2.40.

In het prospectus wordt ons duidelijk gezegd wat de bekende journalist Vincent Cleerdin, met dezen beschouwingen-bundel ons bieden wil. Behalve eenige herinneringen van persoonlijken aard schenkt hij ons hoofdzakelijk beschouwingen over de Nieuwe Letteren. Niet alleen over Nederlanders als Dr. Schaepman, Kronenburg, Thompson, Felix Rutten, schrijft hij, maar ook over heele en halve vreemdelingen als Jörgensen, Veuillot, Conscience, Verbiest, Dom Bruno Destrée en zelfs Ibsen, Sudermann, Hauptmann enz.

In zijn eigen „Voorwoord" — het leelijke germanisme schijnt langzamerhand burgerrecht in onze taal te hebben verkregen, wij zullen er ons dus niet meer aan ergeren — licht de schrijver zijn eigen standpunt nog wat toe en tracht zijn bijeenbrengen van in dagbladvorm verschenen boekbeoordeelingen te verontschuldigen of te vergoêlijken door een tamelijk bedenkelijke uitspraak van Busken Huët.

Deze bescheidenheid, waaraan zekere angst voor het oordeel van het publiek niet vreemd is, staat den heer Cleerdin zeker goed, maar zij is geheel overbodig. Waar iemand vlug, dichterlijk,

aangenaam schrijft, hoewel soms min of meer declamatorisch - en die bovendien het voorrecht had een uitgever te vinden, bereid zijn opstellen in keurig gewaad te steken, — zoo iemand kan gerust elk oordeel te gemoet gaan en zoowel met gunstige als ongunstige critiek zijn voordeel doen.

Het kan niet anders of deze zeventien opstellen moeten op geheel verschillende wijze aantrekken of afstooten, want niet alleen het onderwerp, maar ook de zienswijze van den schrijver, zijn manier van behandeling wekt 's lezers sympathie of antipathie op, maar door allen loopt als een gouden draad Cleerdin's echte katholieke wereld- en levensbeschouwing. Hierop komt het aan in de eerste plaats bij zijne beoordeeling van anderen en hun werken. Dit is voor hem de toetssteen van hun innerlijke waarde en zelfs uiterlijke schoonheid. Niet altijd geeft de schrijver zijn eigen meening, integendeel vaak steunt en verklaart hij haar, door die van andere meer of minder bekende namen — dit geeft ons zeker grooten indruk van zijn verbazingwekkende belezenheid niet alleen, maar ook van zijn gevatheid, om de deugdelijkheid zijner beweringen te bewijzen door het eensluidend oordeel van autoriteiten. Deze rijkdom van citaten is van andere zijde wel eens aan katholieke schrijvers verweten, hun aangerekend als een soort van gemis aan zelfvertrouwen, als een behoefte eigen opvatting goed te praten. — Wij willen er echter niets anders inzien dan een bewijs van groote eerlijkheid en betrouwbaarheid. Wie toch zou een reviewer, die het niet geteekende oordeel van een misschien aan zijn publiek nauwelijks bij name bekend criticus als het zijne aanbood, van plagiaat durven overtuigen?

Een der mooiste artikelen is zeker dat, gewijd aan den jong gestorven Albrecht Rodenbach — wiens leven en sterven zooveel overeenkomst toont met dat van onzen Jacques Perk. Klinkt er geen vreeselijke ironie uit zijn laatste woorden, ijlend geuit: „Oh, le beau pays d'Allemagne!" Als hij in de toekomst van zijn heerlijk Vlaanderenland had mogen schouwen!

Deze stukken dragen data, allen voorafgaand aan het bloed- en gruweljaar 1914. Misschien vinden wij de zakelijkste en flinkste studie, die welke gewijd is aan Persijn's eerste Schaepman's epos — de halve 2e en de 3e zijn ook door de tijdsomstandigheden jammerlijk gestrand. Wij missen hier den doorloopend lyrischen toon, die in een dagblad-feuilleton wel aangenaam kan zijn, maar in een boek soms zeer vermoeiend aandoet.

In „Katholieke Literatuur van 1813—1913" komt Cleerdin niet veel verder dan tot de reeds zoo vaak herhaalde en nog niet vervulde voorspelling — dienen voorspellingen nog tot iets anders dan om nooit uit te komen? — dat deze vast eens komen moet, want — de toekomst is ons! Laten wij het met hem hopen!

Zooals wij reeds zeiden, zorgde de uitgever voor een aantrekkelijk extérieur. De band is door Herman Moerkerk versierd met een Dantekop, aan welken grootmeester de schrijver ook een zeer warme dithyrambische beschouwing heeft gewijd. M. S.

Jessen (Franz de). Katia (1914). Leiden, Sijthoff. (440)

Eene roman uit de Russische, aristocratische wereld. En dat gaat zoo: Katia Bilinski was wel ongeveer nog een bakvischje, toen ze heel rustig opmerkte: „O, 't is zoo gemakkelijk een man voor den gek te houden". Heel haar leven heeft zij er zich dan verder op toegelegd om naar die jong verworven wijsheid proeven te nemen.

Gelegenheid had ze in overvloed, want op het landgoed harer ouders waren alle vrienden en vriendinnen welkom, en bij die allen was Katia boven broers en zusters de gevierde.

Petra Orloff was haar vriend, maar ook Niki Karatayef en in gelijke mate Alex Shipagin. Niki verdeelde zijne bewondering tusschen Katia en haar zuster Sonia.

Het werd allengs duidelijk dat de fortuin van Papa onrustbarend begon te slinken, en Katia is er nu dadelijk bij om Niki eene liefdesverklaring te ontlokken. Zij trouwt met hem en eenige jaren gaat alles goed; zij is een liefdevolle echtgenoote voor haar kinderen.

Maar..... dan begint het lieve leventje weer en de stroom aanbidders „die zij voor den gek wil houden" groeit onophoudelijk aan. Een Engelsch gezandschapsattaché volgt haar als de eigen schaduw, bij iedere verplaatsing van Niki. En zij begint huis en kinderen te verwaarloozen.

Niki wordt vermoord door een wraakzuchtig soldaat. De vader van haar man neemt het zoontje tot zich, het meisje wordt opgevoed door haar zuster Sonia. Katia, de lustige weduwe, woont nu bij hare moeder en de bewonderaars fladderen nog steeds om haar heen.

Het schijnt echter langzaam hun duidelijk te worden dat deze vrouw het „zoo gemakkelijk vindt een man voor den gek te houden", want zij verdwijnen de een na den ander. DeEngelschman had er genoeg van, Petra Orloff, ontroostbaar waarschijnlijk, vervalt tot een minderwaardig leven en wordt later wegens oproer ter dood veroordeeld.

En Katia trouwt nu maar met Alex Shipagin. Of zij genezen is en ernstiger geworden? Voor volwassenen.

M. WALRE

Kemp (P.). Het wondere Lied. (1914). Heerlen, M. Gerrese.

En wonder ook de ontwikkelingsgeschiedenis van dit talent. Nog geen twee jaren geleden was deze dichter gewoon arbeider in een aardewerkfabriek. In zijn vrijen tijd teekende hij en schilderde, en op raad van een belangstellende „verliet hij de fabriek om zich in stilte te oefenen en de diepte te peilen van zijn aanleg. Na dit proefjaar verklaarde een jury van bevoegden: „Geen schilderstalent!" En toen openbaarde hij zich aan den vriendelijken inleider van dit boek, J. v. Well S. J., als een „ras-echt dichterstalent". Uit de vroegere proeven van den bescheiden kunstenaar werd een

keuze gedaan, en die keus wordt nu den lezer aangeboden in dit boek.

Daar glinsteren heel wat prachtvolle verzen in dezen bundel, zeldzame verbeelding en veelal bekoorlijke taal.

Luister eens naar deze verzen vol smartelijke herinnering:

> Gelijk die bleeke zon in dat...
> IJzige landschap daar, brandde eens een bleeke
> Lamp in een groot en koud vertrek. Daar lag
> Iemand, die niemand was, een zielloos lijf,
> Dat zich niet meer bewegen kon en 't afscheid
> Der ziel van 't lijk daar, waarde nog door dat
> Vertrek, dat ze eens bewoonde, langs de muren,
> Den schemer onder stoelen, tafel, kast,
> Om 't bleeke stralen van de lamp, om 't krikk'lend
> Vlammen der kaarsen in de stilt', die smart deed.

Of naar dit stil-ontroerende door tragischen eenvoud:

> Ik had een vriend eens, die van arbeid leefde
> En at; zijn brood was sober en zijn drank,
> Sober lijk heel zijn huis, waar onze vriendschap
> Het innigst was in ons tezamenzijn.
> Als 'k hem bezocht, at ik, wat hij mij bood
> Zijn sober brood en dronk zijn soobren drank...

Het wonderlied, waarmede deze bundel opent, herinnert aan Iris van Perk door Rythme en op een of andere plaats door geluid, doch staat in mijn schatting niet het hoogst.

Maar onmiddellijk grijpt hij ons aan door Hij zong de prachten en wij genieten, al doorgronden wij niet den zin der mystiek met zekerheid:

> Hij zong de prachten van den dageraad,
> De heerlijkheid van 't witte middaglicht,
> Den rooden gloed van 't dalend zongelaat,
> En iedere toon was als een glansgedicht.

En als hij blind is geworden van 't staren diep in 't felle licht:

> Hij zong een hymne aan de donkre pracht
> Die niet meer eindigt en zijn hart was vol
> Van de mysterie van dien eeuwgen nacht,
> Waarin hij liep als in een donker hol.

Met dit einde, zoo vol droefheid in de twee laatste verzen:

> Zij voerde hem steeds dichter bij de zon
> En hij zong immer van een diepre nacht,
> Zij wist het dat hij 't lied niet eindigen kon
> Dan door zijn sterven en zij weende zacht.

Het volgende als een staaltje van natuur en kunst, die wederom natuur is.

> Door 't gouden koren woei de zomerwind,
> De glans der zon blonk in een gouden ring
> Van vrouw in rouw die door de velden ging
> En in haar armen droeg een lachend kind.
> . . . .
> In 't wijde en deinend goud de klaproos rood
> Vlambloeiend in 't welig ruischend koren
> Te stralen stond in gouden droom verloren:
> Het hart was zwart: „Uw vader, kind, is dood".

In het Lied van den Doler schreeuwt hij zijn smart soms uit als King Laer, op de heide te midden van onweer en orkaan.

Ik bracht mijn dagen door bij mijn krank lief
En waakte 's nachts bij mijne zieke moeder.

De menschen op straat tieren en joelen, de wagens horten

Gedurig beul van mijn staâg stervend lief;
Wat baat het mij of ik de deur zoo lijze
Sluit, op de teenen loop, opdat niet één
Gerucht het huis zou trillen doen en pijn
Zoo overtrillen in haar lijdend lichaam.

Daar buiten tiert en raast met wagens voort
De menigte en de wind slaat met de luiken.

Harder! nog harder, wind! Stoot dolk op dolk
Van pijn in 't lichaam van mijn lief, door slag
Op slag de luiken in 't kozijn te klappen [1])
Tiert nog luider, volk! en raast! raast!! raast!!!
En bruit haar woning met uw schreeuwen vol!
Zij moet ééns sterven: maak haar dood zoo pijnlijk
Als het maar kan, door uw geraasmuziek.

Daar is nog zoo veel aan te wijzen, schitterend van zeldzame schoonheid, dat mij verlokken zou de grenzen te overschrijden van simpele aankondiging. Ik hoop, dat door het weinige wat ik aanhaalde bij den lezer de begeerte mag zijn ontstaan om nader kennis te maken met het werk van dezen dichter.

En als P. Kemp zijne fantasie met eerbied blijft bejegenen als eene koningin, doch haar verbieden durft grillig en wispelturig te zijn, zal zijn naam voor goed geschreven worden bij die van het klein aantal dichters. A. GIELEN

Frapié (Léon). De Bewaarschool. Bewerkt door A. J. de Jong (1914) Zwolle, Ploegsma. (331) f 2.40, geb. f 2.90.

Dit boek is eene vertaling van „La Maternelle" van Léon Frapié, die gehuwd was met eene vroegere directrice van een dergelijke inrichting. Hij kon het dus weten.

Het oordeel over Frapié en zijn werk is zeer uiteenloopend. Ik herinner mij met beslistheid, al kan ik op dit oogenblik de woorden niet letterlijk aanhalen, dat een Fransch criticus hem rangschikte onder de inferieure schrijvers, die speculeeren op de min zuivere gevoelens en neigingen hunner lezers.

Dr. J. Gunning, redacteur van Het Kind, schat hem integendeel zeer hoog en wat „De Bewaarschool betreft", spreekt hij van „een macht, een virtuositeit, een artisticiteit, die aan 't ongelooflijke grenzen". Laten wij daar nu eens niets op afdingen, daar geen kunst den inhoud toch kan goed maken, als daaraan iets verkeerd is.

Dit verhaal, ik citeer nu Gunning, geeft: „een blik in het leven

[1]) Het vers: door slag op slag enz. — verzwakt den indruk, wijl stremmend de passie door dezen koelen, reden-gevenden verstandszin.

eener bevolking, welker misère veel meer als verdierlijking dan als verarming verschijnt, een blik ook in de ellende van het bestaan van het beschaafde maar onbemiddelde Fransche jonge meisje, dat, om tenminste nog een postje te krijgen als *helpster* (n.m.l. dienstbode) aan een bewaarschool, op het allerzorgvuldigst moet verheimelijken, dat zij een diploma M. O. bezit, want als dat bekend wordt wil niemand haar hebben". De roman zit hier in, dat een inspecteur op haar verlieft en zij op hem. Maar zegt Gunning den heer Orth na, het armoedige bewaarschoolkind is het *eigenlijke* onderwerp.

„Het Parijsche proletarierskind, door Frapié met een niets verschoonend realisme ten tooneele gevoerd, is voorwaar een geheel ander wezen dan onze salonlievelingen.... 't zijn geen kinderen, 't zijn lijders. Hun passies — en die zijn vele en leelijk — dragen een ouwelijken stempel".

Met dit verslag over den inhoud ben ik het eens, doch de volgende waardeering durf ik niet onderschrijven: „een paedagogisch werk, waaruit voor iedereen, die met kinderen heeft om te gaan, buitengewoon veel te leeren valt".

Neen! — En waarom niet? — Omdat wel de kinderen worden getoond in hun ondeugden, hun ellende; wel wordt gehekeld de onhandige wijze, waarop de onderwijzeressen met die kinderen omgaan, maar men nergens leert, hoe het dan eigenlijk wèl moet.

De helpster zelve (wij vinden het zeer natuurlijk, dat men haar niet als dienstbode zou hebben aangenomen, indien men had geweten van hare akte M. O.) beproeft het wel op een andere manier, maar de mislukking is volkomen.

Hoe dat arme proletarierskind, dat elken dag thuis weer komt onder den invloed eener slechte omgeving, geholpen kan worden, wij vinden er niets van; alleen de overtuiging dat de Maternelle, zooals Frapié die beschrijft en veroordeelt, niet ten goede kan werken, blijft ons bij.

In zijn „niets verschoonend realisme", gaat de schrijver op sommige plaatsen héél, héél ver; en waar het blijkt, dat enkele van die détails er met de haren zijn bijgesleept, verdient Frapié dan ook veeleer het oordeel van den Franschen kritiker, dat wij aanhaalden. A. GIELEN

Looy (J. van) Feesten. (1914) Amsterdam, S. L. van Looy (200) f 2.40, geb. f 2.90.

Van Looy is teekenaar en schrijver en misschien nog meer; idealist is hij echter niet. Men zou het kunnen meenen een oogenblik, als zijn boek toevallig openslaat op de enkele plaatsen, die zich verheffen boven de realiteit des gewonen levens. Zijn kunst is het nauwkeurig weergeven van wat hij ziet, zonder het te vermooien of het grauwe en groezelige weg te vlakken. En voor dat grauwe en grijze, dat armzalige en pijnlijke, dat vlakke en banale, heeft hij een onverholen voorkeur.

Deze Feesten zijn alle bijna tormenten voor de deelnemers, en

die tegenstelling tusschen titel en inhoud heeft de schrijver oprecht gewild.

Dat begint al met de 25-jarige bruiloft van het echtpaar Broense, die wordt gevierd in een nauwe kamer, dadelijk vol van punchdampen en tabakswalm, van kibbelende vrouwen en lallende mannen, die te zwaar hebben gedronken en lachend nu, met breede monden, hun geestigheden in dubbelzinnigheid uitkramen. Straks hangerig en in doffe stemming, schrikken zij nu en dan op en beginnen luidruchtig te doen, alsof ze zich plots herinneren dat er feest moet gevierd worden.

Zoo verloopt ook het verjaarfeest in officiëele onbeduidendheid te midden zijner familie en, van verre, het meevierende volk en personeel. Erger nog de troostelooze verjaardag van juffrouw van Weelsen, met den bijna stervenden man in de kamer, die zijn pijnen zoekt te verbergen en maar verzekert dat het vandag goed gaat.

Zoo lees je voort en 't is of langzaam een groote glazen stolp over je wordt neergelaten, je ziet nog alles om je heen, maar de lucht wordt zwaar en benauwd, het ademhalen moeilijk, en 't is plotseling of je iets stuk moet slaan om dadelijk toevoer van zuurstof te krijgen.

En dat wil van Looy... aantoonen de leegheid van het schijnbaar vol-drukke. Daarin is hij ongetwijfeld geslaagd.

Dat hij met zijn zin voor het werkelijke, nu en dan een liedje *zingt,* dat hoogstens *gefloten* had mogen worden, mag ik den argeloozen lezer niet verbergen. A. GIELEN

Merle (J. van). Oase. Leiden. J. W. van Leeuwen. (266). f 1.90 geb. f 2.40.

Velen zullen zich dezen mooien roman nog herinneren toen hij in de Kath. Illustratie verscheen, velen zullen gaarne hem in boekvorm nog willen herlezen; voor anderen zal de kennismaking nu hij achter elkander genoten kan worden des te aangenamer zijn.

Uit dezen echt katholieken roman blijkt alweer hoe er tegenwoordig geen denkbaar is, zonder dat roomsche studenten er in voor komen. Onlangs wees het Roomsche studentenblad ook al op dit verblijdend teeken, dat aantoont hoe groot de plaats is door onze studeerende jongelingsschap in het hedendaagsche katholiek leven ingenomen en hoe men zijn best doet hen beter te leeren kennen en te doen kennen, al is het dan ook door een damesoog gezien. Jammer alleen dat de Schrijfster geen duidelijk begrip er van schijnt te hebben, wat „promoveeren" beteekent voor een jurist. Zij schijnt hier een soort van examen in te zien, terwijl juist voor de doctorandus het examentijdperk is afgesloten en hij nu maar zoodra hij wil op stellingen of een dissertatie zijn doktersgraad kan halen.

Max v. Voorthuysen is in tegenstelling met zijner mondaine familie goed en fijn geteekend. Zijn strijd tegen natuurlijke zwakheid, de wijze waarop hij hulp zoekt in den godsdienst, later in de Derde Orde van den H. Franciscus, is overtuigend geschetst.

Jammer dat de Schrijfster haar strekking, leden Tertiarissen te winnen, niet wat minder op den voorgrond heeft gebracht. Zij had dan misschien meer zieltjes gewonnen dan door de lange gesprekken over de voortreffelijkheid dezer heerlijke „oase". Wat meer schaduw hier en daar aangebracht, ware het geheel zeker ook ten goede gekomen. De goede katholieken zijn haast te schitterend van heiligheid en lelieblankheid, de anderen te verachtelijk in hun hopelooze frivoliteit.

Ook klinkt het wat te onwaarschijnlijk, dat een man als Max zoo lang in het onzekere blijft over de gevoelens zijner geliefde Mary en wanneer hij vermoedt, dat zij met een ander stil verloofd is, geen poging aanwendt, b.v. door tusschenkomst van de Paters, hierover in het reine te komen. Dat Ella, zeven jaar jonger dan haar broer, 21 is wanneer hij 26 jaar telt is zeker een kleine telfout. Dit zijn echter kleinigheden, het boek is goed gebouwd, vlug, prettig geschreven, de dialoog is vlot en over het algemeen natuurlijk, met slechts nu en dan een vleugje van boekentaal. („Folter mij niet" b.v. op blz. 28).

Een besliste aanwinst voor onze katholieke literatuur, een echte *oase* in de woestijn van oorlogsellende. MELATI

Reyneke van Stuwe (Jeanne). Sint Hubertus. Roman van het groene Gilde. (1914). Amsterdam L. J. Veen, 2 dln. (184 en 227) f 4.90 geb. f 5.50.

In „De Hofstad" verscheen deze roman als feuilleton, een vervolg van „Gelukkige Menschen", behoorend dus tot de serie „Zijden en Keerzijden".

Reynout van Berghem, de gescheiden man van Alice van Reymerswaal, is hier de hoofdpersoon. Bij 't vernemen van het nieuwe huwelijk van Alice, meent een vriend, dat hij troost en afleiding noodig heeft en bezorgt Reynout eene uitnoodiging voor een jachtpartij.

Ten huize van Albrecht van Swanevelt, maakt hij kennis met Freule Diana, en aan beide zijden staat al spoedig het hart in brand. Diana weigert eerst met hem in het huwelijk te treden, omdat hij getrouwd is geweest, doch als zij verneemt dat bij het eerste huwelijk de liefde vrij neutraal is gebleven, neemt zij hem toch.

Heer van Swanevelt, de gastheer, is gehuwd met een arme freule, de vroegere verloofde van Reynouts broer. Gansch ten onrechte meent nu van Swanevelt dat zijne vrouw hare liefde voor den vroegere niet heeft kunnen overwinnen, en daarom besluit hij een bloedig einde eraan te maken. Maar een val, waarbij het geweer plotseling afgaat en hem doodelijk treft, komt den knoop „doorschieten" en bewaart hem voor een laffen moord.

Dat is de inhoud; vorm en wijze van voorstelling zijn goed. De beschrijving der verschillende jachtpartijen zijn vaak heel aardig, levendig en vol technische bizonderheden. De schrijfster, zooals bijna in al haar boeken, maakt steeds van het een of ander onderdeel een bizondere studie en laat zien wat zij ervan weet.

Zoo heeft zij hier het Groene Gilde der jagers met hun eigenaardigheden, de jacht en toebehooren klaarblijkelijk vol ijver bestudeerd. M. WALRE.

Robbers (H.) Helene Servais. Amsterdam, J. Robbers.

Een nieuwe roman van Robbers is altijd meer of minder een gebeurtenis in ons letterkundig wereldje. Hij behoort tot de zoogenaamde *upper ten.* Zijn het er misschien nog minder, die in hun romans „literaire schoonheid" heeten te geven? Zijn *Bruidstijd van Annie de Hoogh — Een gelukkige Familie* enz. werden zeer ernstig beoordeeld, meestal hoogelijk geprezen en veel gelezen. Velen echter begrepen deze welwillende houding van pers en publiek niet. De copiëerlust des dagelijkschen levens" viert in deze romans hoogtij en zooals het niet anders kan, er worden allerlei belangrijke, maar nog veel meer minder belangrijke dingen in gecopiëerd. Zoo herinneren wij ons hoe in *Bernard Bandt,* een zijner vroegste werken, het toilet van een jongmensch in de fijnste puntjes beschreven werd. Niets was vergeten. Zelfs niet het kraken van zijn gesteven Engelsch hemd, toen hij het uit de kast nam! Behalve deze futiliteiten werden ook minder onschuldige zaken en toestanden met tamelijk ongegeneerden durf behandeld, besproken, beschreven. 't Was in vol realisme, dat Robbers zijn letterkundige loopbaan begon en al waagde hij zich niet aan het allerergste en platste, toch kan niet ontkend worden, dat hij dikwijls al heel ver ging. Zoo verweet hem o. a. een alles behalve preutsch recensent het al te „hoorbare" van zijn liefdestooneelen.

Zijn eerste romans hadden ten minste nog een vroolijk einde. Èn in *Bernard Bandt* èn in *De Bruidstijd* kregen zij op ouderwetsche wijze elkaar. Maar in *Een gelukkige Familie* (natuurlijk ironisch bedoeld) en in *Één voor één* blijft de atmosfeer zwaar, zwoel. Désillusies, nedergang, débâcle — ziedaar de eindindruk dezer beide vervolgboeken.

In *Hélène Servais,* het allerjongste product van den Elzevier-redacteur, nog treuriger verloop en droeviger slot.

Hélène Servais is een lief meisje, gezelschapsjuffrouw van een even beminnelijke, luchthartige, oude dame met een verleden, waarover nogal gefluisterd wordt. Hélène is min of meer erfelijk belast, want haar vader beging zelfmoord ten gevolge van zijn verstoorde geestvermogens. Zij is ten minste geheel en al de speelbal van haar temperament koket en flirtlustig; zinnelijk aangelegd, heeft zij het ongeluk een ernstige liefde op te vatten voor een getrouwd — natuurlijk zeer ongelukkig — man en vader van schattige kinderen. Hij deelt haar liefde en verlooft zich op moderne manier met haar. Als hij van zijne vrouw gescheiden is, zullen zij trouwen. In dit vooruitzicht eerbiedigt hij haar tegen haar zin, maar toch spelen zij met vuur, maken eenzame wandelingen, snoepreisjes en worden steeds verliefder.

De man ziet echter meer en meer tegen de scheiding op, die afstand van minstens twee zijner vier kinderen zal beduiden en hij breekt de verhouding af. Hélène, geheel en al ontredderd, tracht nieuw geluk en nieuwe liefde te vinden bij een zeer ernstig, bedaard doorsnee-jongmensch, wien zij het hoofd op hol bracht. In hun verloving doet zij alles om hem lief te krijgen en gaat zoo ver als zij gaan kan, met verachting van alle „conventie". 't Is echter alles vergeefs! De herinnering aan haar eersten geliefde staat tusschen hen en maakt haar verhouding tot een waar martelaarschap. Hélène kan slechts vriendschap voor Luuk koesteren, zij breekt de verloving af, gaat als gouvernante naar Argentinië en verdwijnt onderweg in zee.

De mooiste passage is zeker het huiselijk leven van Fokkema, den ongelukkig gehuwden vriend van Helena, maar men kan toch zich niet geheel en al aan zijn zijde plaatsen, waar het geldt zijn met recht jaloersche vrouw ongelijk te geven, wie misschien tact ontbreekt, maar die toch zeker ook geen aangenaam leven heeft naast haar man en de hem aanhankelijke kinderen — maar er komen ook allervervelendste gesprekken, langdradige uitweidingen en vooral kras realistische tooneelen in voor.

De eindindruk is troosteloos. Hoe diep ongelukkig zijn toch deze menschen, wien elke hoogere levensbeschouwing ontbreekt, die geheel volgens hun instincten en sensaties leven, alle geluk en alle genot van de aarde verwachten en in hun begeerten gedwarsboomd door de omstandigheden, te vergeefs zich verzetten tegen de conventie en tegen de burgerlijke wet of tegen wat zij noemen het noodlot, menschen voor wien slechts rechten, geen plichten schijnen te bestaan. Arme Helena! stuurloos scheepje, dat zoo jammerlijk moest vergaan.

In geen opzicht is deze roman aan te bevelen, zooals uit deze inhoudsopgave wel blijkt. M. S.

Smelders (Miep). Riek en haar kornuiten, 1914, Amsterdam, Scheltens en Giltay, (227).

Het boek zal zijn voor meisjes van 16 tot 18 jaren, en 't is een prettig geschreven boek.

Riek is een flinke meid, die haar moeder, een jonge, verstandige weduwe, alle eer aandoet. De eene kornuite, Jet, is al een aardig huishoudstertje en vervangt haar vroeg gestorven moeder. De andere, het weeldepopje, de dochter van den schatrijken Gerwijck van Rees is de minst gelukkige. Arm Betsje heeft een ongezellig tehuis, hetgeen nog erger wordt na den dood harer moeder als papa trouwt met eene intrigante, van wie hij zich echter gauw weer scheiden laat.

Het is wel heel jammer, dat die echtscheiding er bij moest komen. Want dat zij, die vasthouden aan de onverbreekbaarheid des huwelijks, niet gaarne daarover spreken alsof het de gewoonste zaak ter wereld was, ligt voor de hand. Mevr. B. M.

Wibbelt (Augustin). Een Zonneboek. Uit het Duitsch bewerkt door Jan Louwerse. C. L. v. Langenhuijsen, Amsterdam (442 blz.) f 1.90, geb. f 2.40.

In zijn „voorwoord" prijst de bewerker dit boek als een echt zonneboek, waar zonnelicht straalt uit elke gedachte en zonnewarmte opgloeit uit elken regel.

In deze sombere dagen, waarin men geen pessimist behoeft te zijn om alles duister in te zien, heeft alles wat blijdschap brengt dubbele waarde en daarom juichen wij zeker de hollandsche vertaling hartelijk toe van dit boek van den schrijver der *Vier Bronnen*, want de zon, die er in schittert, is slechts het symbool van het Groote Licht, dat de duisternis van zonde en ongeloof doet wijken. Gaarne maken wij dus den wensch van den vertaler, den heer Jan Louwerse, die zelf het geluk had uit de donkere paden der dwaling in vol zonlicht te geraken tot den onze: dat dit boek met zijn vroolijk zonnelicht en zomerwarmte veel goed zal doen aan allen, die er zich in koesteren. MELATI

VARIA

Een juiste opmerking. In de kranten werd erop gewezen dat het in sommige vluchtelingenkampen zoo onzindelijk en vuil was. Er waren natuurlijk dadelijk eenige partijmenschen, die de Regeering daarvan een verwijt wilden maken.

De Redactrice van *De Haagsche Vrouwenkroniek*, Mevrouw Lugten-Reys, zegt in dat blad (19 Dec.): „O, wat zal de wereld gruwen van de Nederlandsche Regeering, die *zulk een* toestand bestendigt. — En nu komt de Vrouwenopmerking. — Temidden van dat vuil huizen de vluchtelingen, natuurlijk ook de vrouwelijke vluchtelingen. — Welnu... Welnu? — Moet nu waarlijk de toorn en het afgrijzen van de wereld zich richten tot de *Regeering*? — Ik bid U nu toch. — Deze vrouwen... *zij* gedoogen te leven temidden van „gedroogde uitwerpselen van weken her". — Nu aan de wereld het oordeel!" — Deze eenvoudige, nuchtere, maar zeer juiste opmerking, had heel wat inkt in de pen kunnen houden, als de mannelijke journalisten even verstandig hadden geredeneerd.

De R. K. Leergangen. In een artikel over het Examen Duitsch M. O. werd opgemerkt (zie vorige aflevering) dat aan de Universiteit te Amsterdam eene bijzondere drie-jarige cursus bestaat tot opleiding voor dat examen.

Wij hadden hier niet alleen kunnen, maar eigenlijk ook moeten bijvoegen dat de R. K. Leergangen voor velen, die hetzelfde doel wenschen te bereiken, nog geschikter gelegenheid bieden. De Rector dezer Leergangen, dr. Moller, Postelstraat, Den Bosch, zal ongetwijfeld gaarne nadere inlichtingen verstrekken.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

H. B. te G. Neen, *Adam Bede* is eene roman van George Eliot; ook in het Hollandsch werd dit boek vertaald.

W. B. te H. Wij hebben in dit nummer reeds voldaan aan uw verzoek, dat ons reeds door anderen gedaan werd, en bespraken den *Platen-atlas bij de Geschiedenis der Literatuur.*

Mr. B. te O. U hebt u vergist, maar de schuld ligt bij den drukker J. de B. te H. De Fremery schreef verschillende boeken over spiritisme. Hij is er een ijverig voorstander van, en U begrijpt dat dit werk valt onder de verboden lectuur.

R. BR. te A. Neen dat boek kunt U niet zonder autorisatie vertalen. In dàt land duurt de tijd nog 7 jaren, daarna vervalt het recht. Uwe berekening was foutief, omdat U geen rekening er mede hebt gehouden, dat de uitdoovingstermijn in verschillende landen verschillend is.

Mr. B. te O. U hebt u vergist, maar de schuld ligt bij den drukker. Er zijn gedrukt twee exemplaren met datum 15 Juni. — Doch het exemplaar dat begint met blz. 75 en een *Ingezonden stuk* moet gedateerd zijn 15 Juli. Het is goed hierop te letten bij het inbinden van den geheelen jaargang 1914/15.

W. V. te H. Tramgezicht? Ik vermoed dat de schrijver gedoeld heeft op het onloochenbaar feit, vooral bij dames dikwijls waarneembaar, dat zij in spoor of tram een strak gezicht zetten, als een schild van ongenaakbaarheid tegen eventueele gesprekken. Ik vind het niet onaardig uitgedrukt.

JOS. WR. te M. Wij zijn er mee bezig en zijn overtuigd, dat het slagen zal. Wat betreft uwe opmerking, als zouden er geen volledige inhoudslijsten op Boekenschouw worden gegeven, deelen wij U mede, dat ieder jaar bij het verschijnen van het eerste nummer een volledige inhoud werd gegeven van den afgeloopen jaargang in een afzonderlijke aflevering. Hebt U die niet ontvangen, dan moet U ze belist aanvragen (gratis).

STEPHANA SCHWERTNER

De nieuwe roman van Enrica v. Handel-Mazzetti

Wij zullen hier eerst den volledigen titel overschrijven van dit nieuwste boek der gevierde Oostenrijksche schrijfster, en vervolgens het woord geven aan een ander. De roman bestaat uit drie deelen, waarvan ieder draagt een afzonderlijken titel. De jaartallen van uitgave geven voldoende aan, dat deze boeken niet als spoedwerk door de schrijfster zijn behandeld.

Stephana Schwertner. Ein Steyrer Roman von E. von Handel-Mazzetti. Erster Teil: Unter dem Richter von Steyr. Zweiter Teil: Das Geheimnis des Königs. Dritter Teil: Jungfrau und Martyrin. 1.—11. Tausend. Kl. 8^{0}. (468—366—704). Kempten, Kösel. 1912—1914. (M. 4.—, 3.50, 5.—).

Na deze inlichtingen vragen wij de aandacht voor het volgend artikel van den bekenden literatuur-historicus J. Overmans S. J. Hij zelf en de Redactie van *Stimmen der Zeit,* in welk tijdschrift het reeds verscheen, gaven ons hunne toestemming, dit artikel over te nemen en te vertalen voor „Boekenschouw". Voor deze welwillendheid betuigen wij hier gaarne onzen dank.

De Redactie.

In een brief, door Julius Rodenberg medegedeeld in zijn Deutsche Rundschau (Juni 1913) en tevens in een naschrift (men zie 3de deel), verklaart Enrica v. Handel-Mazzetti, hoe de roman *Stephana Schwertner* is uitgegroeid tot een werk van drie deelen en 1500 bladzijden.

De eerste plannen kwamen bij haar op in den zomer van 1908, nog vóór zij begonnen was met *Die arme Margaret.* Maart 1911 zette de schrijfster zich aan den arbeid volgens hare gewone methode. „Ieder hoofdstuk", zegt zij, „schets ik eerst in groote omtrekken, werk vervolgens de voornaamste partijen uit en ga ten slotte het geheel nog eens over, hier vereenvoudigend, daar rijker versierend. Zoowel *Jesse und Maria* als *Die arme Margaret* zijn op deze wijze ontstaan; vóór de publicatie begon, lag steeds de opzet en de ruwe schets gereed, maar met de uitwerking der afzonderlijke hoofdstukken vorderde ik slechts van maand tot maand". Dat deze manier van werken niet altijd gemakkelijk in overeenstemming te brengen is met de technische eischen, waaraan

de uitgave van een tijdschrift onderworpen is, bewezen de bij Kösel verschenen *Briefe über einen deutschen Roman* als vervolg op *Die arme Margaret.* Ditmaal waren de moeilijkheden nog grooter.

September 1912 was het eerste deel afgedrukt in de Deutsche Rundschau; November van datzelfde jaar verscheen dat gedeelte in boekvorm en werd het tweede deel aangekondigd tegen het voorjaar van 1913. Maar het was al Juni geworden, voor dit deel gereed kwam in het tijdschrift en nog een half jaar zou voorbijgaan, alvorens het boek er was. Een droeve gebeurtenis in de familie had langen tijd de scheppingskracht der schrijfster verlamd. Maar ook de geschiedkundige bronnenstudie had meer tijd gevorderd dan bij een harer vroegere werken, en aan de kunstvolle uitbeelding van sommige hoofdstukken waren twee tot drie maanden besteed. Zelfs nog in Juni 1913 besprak de schrijfster in de Deutsche Rundschau de mogelijkheid, dat haar boek met den tweeden band ten einde zou zijn. Voor het tijdschrift had zij trouwens van de vijf laatste hoofdstukken slechts twee op tijd kunnen klaar hebben, en de lezers moesten getroost worden met de belofte, dat het boek spoedig zou verschijnen. Toen het evenwel verschenen was, bleek dat ook dit tweede deel den roman nog niet afsloot en een derde verwacht kon worden. De voltooiïng van het geheele werk, zoo verlangend verwacht en door berichten in de bladen telkens weer in uitzicht gesteld, was ten slotte eene groote verrassing: de drie, oorspronkelijk geplande hoofdstukken waren vermeerderd tot vijftien, en de latere schatting van 400 bladzijden werd ver overschreden; het werden 700 bladzijden. In Juni 1914 legde Enrica v. Handel-Mazzetti de pen neder, en reeds de volgende maand kwam het volledige werk in den boekhandel.

Het is een „Steyrer Roman". Wij verplaatsen ons weder in de stad der Arme Margaret, maar in een vroeger tijdperk; het verschil in tijd bedraagt echter slechts een tien- tot twintigtal jaren. Op den troon zetelt Keizer Matthias; de dertigjarige oorlog is nog niet uitgebroken. Klesel, bisschop van Neustadt, heeft de leiding der staatsaangelegenheden; het katholieke geloof zoekt men te beschermen als een kostbaar erfgoed van het Habsburgsche huis. Maar de verdachte houding der vorsten van Siebenbürgen en de dreigende macht der Turken dwingen den Keizer zich den steun der protestanten te verzekeren door toe te geven op kerkelijk-politiek gebied. Woordenrijke predikanten uit het Noorden

binden den strijd aan tegen katholieken en calvinisten. Aartshertog Ferdinand, die de opvolger zou worden van den Keizer, had in Graz zijne Jezuïeten-universiteit; in Linz echter schitterde de wetenschap van Kepler. Dit alles schemert echter achter de gestalten en personen van het boek als een verre achtergrond, maar dikwijls zoo weinig duidelijk, dat het bij de geweldige gebeurtenissen niet eens wordt opgemerkt. Niet het toenmalige Rijk der Habsburgers geeft den roman zijn leven, maar in werkelijkheid bepaalt dit verhaal zich tot eene episode uit de geschiedenis eener stad, waarin zich op de meest tragische wijze datgene openbaart, wat toen alle landen des Keizers in de grootste beweging bracht.

De hoofdtrekken van dezen roman zijn in weinige woorden aan te geven. De machtige stadsrechter Joachim Händel wil door politiek van sluwheid en geweld Steyr protestantsch maken. Voor de uitvoering van dit plan, in zooverre hij den steun behoeft eener gewapende macht, rekent de rechter op de dapperheid en trouw van zijn zoon Heinrich, die aan het hoofd staat der stedelijke schutterij. Tegen Händel verzetten zich de monnik Albert, een vurig redenaar, en Stephana, eene eenvoudige herbergiersdochter, die onverschrokken en trouw blijven vasthouden aan oude religieuze gebruiken en gewoonten. Als Stephana bij het dreigen eener pest-epidemie, ijvert voor eene bedevaart, wordt zij door den rechter veroordeeld tot den schandpaal. Heinrich, die de wacht moet houden bij deze vernederende strafuitvoering, gevoelt eerst medelijden met het meisje en vervolgens wekt hare schoonheid, verhoogd door haar smart en lijden, liefde in zijn hart. En telken dage ziet hij, onbedorven en rechtvaardig als hij is, steeds klaarder en duidelijker hoe zijn vader verstrikt ligt in blinden haat en bewondert hij al meer de hooge zedelijke waarde van Stephana. Zoo komt het allengs tusschen vader en zoon tot een ontzettenden strijd. Stephana van haar kant wijst de aanzoeken van den jongen Händel af, wijl zij besloten heeft altoos maagd te blijven ter wille van Christus. Om zijn zoon nu van haar los te rukken, brengt Händel de eer van het meisje in opspraak en maakt haar omgang met den monnik Albert, bij wien zij gezien was in den laten avond, schandelijk verdacht. De schijn is zoo sterk tegen de onschuldige, dat Heinrich geloof slaat aan dezen laster en in woede het arme kind vermoordt. Nu is de rechter gedwongen zijn eigen zoon als moordenaar ter dood te veroordeelen. Terzelfdertijd krijgt zijn trots een gevoeligen stoot. Hij

had gemeend door zijn wijze voorschriften het binnendringen der pest te hebben verhinderd, en nu verneemt hij van Albert, dat Stephana niet alleen onschuldig is, doch ook Steyr heeft bewaard voor de besmetting. Want op dien avond, dat men haar bij hem had gezien, hebben zij beiden een vreemden pestlijder, die de stad wilde binnendringen, verpleegd en zoo de besmetting voorkomen. Als Heinrich verneemt, hoe lelierein en heldhaftig Stephana was, die hij gedood heeft, bekeert hij zich en ontvangt vóór zijn sterven het Heilig Sacrament. En nu zijn zoon katholiek is geworden, kan de rechter de Kerk, in wier schoot zijn liefste kind is gestorven, niet meer vervolgen; de protestantsche overmacht in Steyr is gebroken.

De Katholieke Kerk staat zegevierend in dezen strijd. Zij geeft hare arme en vervolgde kinderen kracht en moed tot heldhaftige opoffering. Hare wapenen zijn waarheid en liefde. Van haar grimmigste vijanden wordt de edelste haar aanhanger, de machtigste een bewonderaar tegen wil en dank. Het trotsche werk van den haat stort van zelf ineen, de deemoedige daad der liefde straalt in onsterflijke glorie.

Bij de uitwerking van dit plan moest er natuurlijk op worden gelet, dat niet al het licht zou vallen op de katholieken en alleen schaduw op de predikanten. Hierin is de schrijfster trouw gebleven aan de geschiedenis. Het is toch een feit, dat de protestantsche leer verschillende maatregelen heeft opgeruimd, welke de Kerk genomen had om te verhinderen dat geloovigen, ten nadeele hunner eeuwige bestemmingen, zich geheel en al aan het wereldsche zouden geven. Het kon dan ook niet uitblijven, of levenslustige naturen maakten zich deze grootere vrijheid van beweging ten nutte en overtroffen dan ook spoedig de katholieken in zuiver uitwendige kultuur. Dan moest natuurlijkerwijze als verder gevolg van hun rijkdom en kennis, het verlangen naar macht bij hen opkomen; en dat verlangen bleef op den duur niet vrij van hartstocht en versmaadde niet de verwerpelijke middelen om tot het doel te geraken.

Het is derhalve historisch heel juist, dat de protestant Händel wordt geteekend als een geweldenaar, machtig door geld en trotsch op zijn geslacht, die meer voelt voor eene wereldsche beschaving dan voor de waarde van den godsdienst, en wiens heerscherslust niet altijd zuivere middelen kiest. Ongetwijfeld maakt hij zich verdienstelijk, waar het geldt de stoffelijke welvaart zijner stad, maar, niettegenstaande zijne herhaalde verzekeringen

van onpartijdigheid, weet hij zoo sluw van de omstandigheden gebruik te maken, dat zijne verordeningen de oude rechten der katholieken vernietigen. Ten slotte werpt hij het masker af en verklaart openlijk: „Aus Manneshasz wider die Schandkirche habe ich ediziert und werde ich edizieren, und sterben muss sie, ich habe es gelobt" (I, 416). Indien hij alle protestanten kon vereenigen tegen den Paus, zou dit de kroon zetten op zijn werk. Haat tegen Rome doet hem leven „so wie Luzifer vom Hasse wider Gott" (II, 220). Het nieuwe Evangelie is voor hem „der Sauerteig der Menschheit und besonders des teutschen Volkes" (III, 198), de eenige redding uit het weefsel van valschheid, waarin de Clerus het volk gevangen houdt: „Gewebe von Falschheit, Laster und Schwachsinn.... das die verkommene Klerisei seit den Tagen des Trienter Konzils dem teutschen Volk umbs Haupt wirft" (III, 199). In werkelijkheid zijn deze woorden even onwaar en valsch als zijne belofte van onpartijdige gerechtigheid; want de eigenlijke drijfveer van Händel's werken is niet geloofsijver, maar een grenzenlooze hoogmoed. Hij voelt zich als de koning van Steyr en zou het wel willen zijn van geheel Oostenrijk. Als hij zijn onwettige en onmenschelijke vonnissen velt, slaat hij met de vuist op zijn borst en roept uit: „das Recht, nach dem all dies geschah, steht hier, nit in vermoderten Scharteken" (II, 188). Zulk een onbuigbare trotsaard schrikt natuurlijk niet terug voor den afschuwelijksten laster, zoodra hij zijn levenswerk ziet bedreigd en geen eerlijke middelen meer ten dienste staan. En toch heeft deze verschrikkelijke man zoo groote en innige liefde voor zijne overleden vrouw en voor zijn zoon, dat zijn val iets geweldig tragisch heeft. De kunst, waarmede de schrijfster het karakter heeft geteekend van dezen man, heeft geteekend van den beginne tot het einde, als hij zelf moet vernietigen, wat hij in demonischen hoogmoed heeft opgebouwd, verdient waarlijk onze hoogste bewondering.

Twee protestanten, Heinrich en zijne moeder, zijn edele menschen. Van haar heeft Heinrich met het fransche bloed ook de innige, beweeglijke fransche hartelijkheid en lenige vlugheid ontvangen. De al te harde en ruwe kracht van den rechter vinden wij in den zoon verzacht en gelouterd. Hij is een held in het strijdgewoel, maar ook een held in waarheidsliefde, voor wien de valschheid van zijn vereerden vader een ondragelijke kwelling is; een held der zuiverheid ook, wien de gewaande verdorvenheid van Stephana smartelijk treft. Men begrijpt, dat deze ridderlijke

jonkman zich vooral door zijn gevoel laat leiden, in zijn liefde tot Stephana, bij hare bevrijding van den schandpaal, hare vermoording en zelfs bij zijn overgang tot het katholieke geloof. Dat hij stervend, met oprechte overtuiging het geloof zijner moeder als eene dwaling verwerpt en dat zijner geliefde als waarheid aanvaardt, is theologisch noodzakelijk en psychologisch mogelijk, maar het had waarschijnlijker voorgesteld kunnen worden.

De vertegenwoordigers der katholieke partij zijn volstrekt niet vlekkeloos. De moeder van Stephana is op hare manier al even aardschgezind als de stiefmoeder von Heinrich, Händels tweede vrouw. Het klooster Garsten heeft zijn slechte monniken en een onbeduidenden, laffen Prior met talrijken aanhang. De heftigheid van Albert en van den abt Heller, in hun strijd tegen den rechter, wordt door de latere gebeurtenissen wel meer gerechtvaardigd, dan men aanvankelijk had durven verwachten, maar is toch niet goed van overdrijving vrij te pleiten. Het oordeel van Stephana is over 't algemeen van eene verkwikkelijke gematigdheid. „Mir ist fürgangen", zegt zij bijvoorbeeld, „warumb leiden wir's dan aber, dass uns der schlechte Mensch eine umb die ander unsere Kirchen nimbt. Wenn er sagt, die Margaretakapellen is baufällig, so sollt man sie halt renofieren, dass er sie uns wieder zurückgeben musz. Wenn kein Geld da ist, sollt man halt sammelen" (I, 218). Deze kloekheid mist men echter, waar Stephana de menschen oproept tot eene bedevaart naar eene, door de pest bedreigde streek. Dat zij vast rekent op eene wonderbare bescherming Gods, is nog wel verklaarbaar als een afwijking van religieus gevoel, toch had de schrijfster beter gedaan, indien zij het bezwaar van Albert, die het eene verzoeking van God achtte, had gehandhaafd. Want gelijk zij de geneesheeren recht geeft, waar zij wegens besmettingsgevaar vorderen, dat gehangen katholieken moeten begraven worden, zoo had zij datzelfde moeten doen, waar zij de bedevaart verbieden om dezelfde redenen. Op alle katholieken in dezen roman past eenigszins het woord van Albert tot den ouden Ertl: „gij zijt te goed, ik ben wellicht te streng". Nergens komt genoeg uit, dat het katholieke geloof niet alleen een godsdienst van onoverwinnelijke liefde is, maar ook van het gezond verstand, en een hekel heeft aan alle overdrijving.

Albert is even onbuigzaam als de rechter, maar om heel wat edeler motieven. Sinds hij als herdersknaap zijne Tiroolsche bergen verliet om naar het klooster te gaan en priester te worden, heeft hij een hard leven geleid en zonder eenige zelfzucht, geheel zijne

persoon gegeven aan God en de Kerk. Van dezen man, wiens gansche uiterlijk getuigt van boetvaardig leven, gaat een geest uit van hooge majesteit en onweerstaanbare macht. Zoo zien wij een wilde soldaat voor hem den kop buigen als een hond voor zijn meester (II 324); met een enkel woord ontwapend hij den razenden toorn van Heinrich (II 324) en als een heraut van Gods wraakgerecht verplettert hij den geweldigen rechter met zijn getuigenis voor Stephana's onschuld. Voor dit kind is hij een zeer strenge biechtvader en ook den stervenden Heinrich is hij nu juist geen gemakkelijk leidsman naar de waarheid des geloofs; zelf meent hij, dat zijn manieren er niet op aan komen, doch men zich tevreden moet stellen met zijn geestelijke hulp. Onvermoeid spoort hij de Katholieken aan tot trouw door zijn geweldige, maar helaas weinig voorzichtige en niets ontziende, predikatiën. Tot welk een heldenmoed zijne naastenliefde hem kan opvoeren, blijkt wel, als hij, zelf door de menschen wreed verstooten, een pestlijder verbergt in zijne gevangeniscel, om de stad te vrijwaren van besmetting. Zulk een krachtige liefde verwondert niet eens in dezen sterke; maar een weinig ongelooflijk komt het ons voor, een weinig te vrouwelijk teeder voor zijn karakter, als hij de kaars, die Heinrich droeg bij zijne eerste H. Communie, en welke door zijn bloed besprenkeld werd, in de doodskist legt bij Stephana (III 696). Het streven, de maagd Stephana te verheerlijken, heeft hier de schrijfster op een dwaalspoor gebracht en ook elders nog komt dit voor: zoo b.v. in de scène, waar zij Albert afstand laat doen van het privilegium fori, waartoe hij in 't geheel niet gerechtigd is; of elders, waar zij den monnik laat beweren, dat de ongekreukte naam en faam van Stephana meer waard is dan die van den priester — vergetend klaarblijkelijk dat diens apostolische werkzaamheid en de eer zijner orde tegelijkertijk zou worden aangetast. Natuurlijk kunnen dit overdrijvingen zijn, die men op rekening moet schuiven van de oogenblikkelijke opwinding; in elk geval vinden wij hier en daar een gezegde van den monnik Albert, dat moeilijk anders verklaard kan worden. In het algemeen is deze figuur goed geteekend, maar toch niet in alle deelen klaar uitgewerkt.

Stephana heeft bij haar eerste H. Communie, als kind van dertien jaren, tot den Goddelijken Verlosser gezegd: „Ich bin dein, solang ich lebe" (I 148). Als zij grooter is geworden begrijpt zij wel de zorgen maar ook de waardigheid van het moederschap, doch hare liefde tot Christus blijft de eenige en op achttienjarigen leeftijd kan zij in alle oprechtheid verklaren in haar eenvoudige

taal: „Dös wär für mi, wia wenn i sterben müesset, wann i Jesum umb einen irdischen Mann valassen tät (III 470). Zij heeft dan ook het plan in het klooster te treden, zoodra hare moeder hare hulp kan missen. In afwachting arbeidt zij in de gelagkamer, in keuken en stal, of werkt aan kerkgewaden. Zij is zoo kloek en guitig, zoo zacht en schoon, dat de liefde van den rijken patricierszoon tot dit eenvoudig, nederig kind, volstrekt niets onwaarschijnlijks heeft.

Een zacht, kinderlijk gevoel openbaart zich telkens en is dan ook allerminst in strijd met haar vast en besloten karakter. Als zij aan den schandpaal staat en de scheldwoorden en bedreigingen hoort van het gepeupel, is zij eene onmacht nabij. En als zij haar besluit om maagd te blijven, handhaaft tegen den zin van hare moeder, is zij toch niet ongevoelig voor de groote smart van den afgewezen minnaar. Integendeel, zijne droefheid gaat haar door de ziel en zij heeft den raad van Albert noodig om de verantwoordelijkheid harer weigering op zich te durven nemen. Dat alles is zeer goed verklaarbaar uit haar karakter.

Doch het is psychologisch niet noodzakelijk, dat zij Heinrich de eigenlijke reden van haar afwijzing verbergt. Wel heeft zij het afgekeurd, dat de monnik Ertl aan Heinrich, den „Ketzer, der von was Geistlichem gar keine Ahnung nit hat", den monstrans en een door haar geborduurden sluier heeft laten zien; niettegenstaande dit oordeel heeft zij zelve toch meermalen dien zelfden „Ketzer" verklaring gegeven van katholieke leerstukken. En nu aanschouwt zij bovendien zijne vertwijfeling, hoort hoe ernstig hij spreekt over godsdienst, weet dat hij rein is en edel, en toch geeft zij hem geen duidelijker antwoord op zijn aanvrage, dan: „Es mag nit sein.... ich will im ledigen Stand bleiben, ich weisz es, warumb". Waarom zegt zij niet eenvoudig, wat zij eens antwoordde aan pater Ertl, dat zij besloten heeft in 't klooster te gaan (I 149)? Heinrich zou dan later de eerlooze beschuldiging tegen Albert niet zoo licht geloof hebben geschonken, het inschrift „Mein Geliebter ist mein, und ich bin Sein", niet zoo treurig hebben misverstaan (III 618). Natuurlijk had het tragisch conflict dan anders moeten opgelost worden. Heinrich had dan even goed als nu, zoodra hij na zijn bloedige daad verneemt van den monnik, dat Stephana „Gott verlobt" was, deemoedig kunnen erkennen, dat Gods rechten het hoogste waren, en gelijk hij thans van plan was (III 410) had hij vergetelheid kunnen zoeken in den strijd tegen de Turken.

En toch is het misschien goed gezien van de schrijfster, dit moedige meisje zoo schuchter voor te stellen, waar het betreft de openbaring van het geheim haars harten.

Men kan ook aannemen dat Stephana werkelijk niet wist, dat zij aan hare belofte en Alberts bevel om het nachtelijk bezoek in den toren geheim te houden, niet gebonden was, nu zij door openbaring van dat geheim Heinrich had kunnen bewaren voor een afschuwelijken moord en diens verschrikkelijke gevolgen. De schrijfster schijnt evenmin als Stephana eraan gedacht te hebben, dat hier de verplichting heeft opgehouden. En toch is het duidelijk; want de eenigste reden, waarom die nachtelijke uitgang verborgen moest worden, was gevaar voor lasterpraat (I 352, 360). Maar dat motief bestaat niet meer; hare onschuld en die van den priester worden reeds verdacht en juist het openleggen van het geheim zou beiden gerechtvaardigd hebben in Heinrichs oogen. Later duikt nog wel eene andere reden op, die schijnbaar vordert het verbergen van het geheim: de vrees namelijk dat de rechter niet zou willen gelooven aan het feit, dat zij beiden daar een pestlijder hebben verzorgd en begraven; derhalve het graf zou laten openen en daardoor de besmetting brengen over de stad. Maar dat gaat niet op, want als ter gelegener tijd het graf toch wordt geopend, weet de schrijfster door de ontsmettingsmiddelen van een apotheker en een „pestfesten" knecht alle gevaar te voorkomen. Zij, die het geheim zoo zorgvuldig bewaarden, hadden toch wel kunnen begrijpen, dat de voorzichtige Händel eveneens zulke maatregelen zou hebben genomen. Daarom, als Stephana wordt verheerlijkt als „Martyrin des Gehorsams" (III 617), kunnen wij niet ontkennen, dat de plicht van gehoorzaamheid, waarvan zij het slachtoffer werd, alleen bestond volgens een onjuist oordeel van haar geweten.

Dit alles evenwel is psychologisch verklaarbaar en maakt den roman nog niet onwaarschijnlijk. Daar zijn echter andere gebeurtenissen, die ons bedenkelijker voorkomen. Het is ongetwijfeld eene gelukkige gedachte, het pestgevaar, juist als rechter Händel het overwonnen acht, zeer dichtbij te laten opkomen. Daardoor wordt de onmacht van den trotschen rechter tegenover de Goddelijke Voorzienigheid, klaar en aanschouwelijk voorgesteld. Maar dat de pestlijder juist aan dezen kant van Steyr verschijnt, door den gevangen Albert wordt bemerkt, en dat precies op 't zelfde moment, waarop Stephana den toren verlaat, Heinrich met een getuige voorbijgaat, is wel wat al te toevallig. Geheel onbegrijpelijk is ook, dat Stephana het Viaticum brengt aan den zieke in den

toren, daar de priester Ertl niet durft. Een beter middel ware het mandje geweest, waarmede voedsel en geneesmiddelen omhoog werden geheschen; Ertl had daarin het Allerheiligste kunnen plaatsen, verborgen in de bursa, en Albert had het tot zich kunnen ophalen om den kranke de heilige Teerspijze toe te dienen. Dat geen der beide priesters daaraan heeft gedacht en met veronachtzaming der strenge, kerkelijke voorschriften, Stephana zoo roekeloos in gevaar brachten, is moeielijk te gelooven. Wel jammer, dat een der schoonste episoden uit dit boek op die onwaarschijnlijkheid steunen moet. Nog meer, Albert wordt later uit de gevangenis overgeleverd aan de geestelijke rechtbank te Passau. Hier volgt zijne vrijspraak, en hem wordt gelast zich te begeven naar een klooster in Italië. De schrijfster echter heeft hem voor haar doel noodig in Linz. Zij laat dan den Benediktijner Albert onderweg zijn intrek nemen bij de Capucijnen van Linz, om er zijn geestelijke oefeningen te doen (III 373, 476). Stephana is daar op den dag van haar dood getuige, hoe hij te paard afreist naar Italië (III 480). Denzelfden avond is zij om acht uren weer in Steyr en Albert rijdt eerst tegen het morgenkrieken door Hall, dat toch zeker niet verder van Linz ligt als Steyr. Zonder deze onverklaarbare traagheid zou de monnik in 't geheel niet, of ten minste niet op het gewenschte oogenblik voor het gerecht zijn verschenen en de roman zou anders hebben moeten eindigen. Maar de schrijfster gaat nog verder. Heinrich moet katholiek worden, doch alvorens hij het zoover heeft gebracht treffen hem „vier kugeln im körper.... eine aber tödlich in die Stirn (III 660). Toch sterft hij niet, eer hij eene uitvoerige geloofsbelijdenis heeft afgelegd en de laatste H. Sacramenten heeft ontvangen, Dat is wel wat kras. Was het boek in den toon eener legende geschreven, wat niet het geval is, dan konden wij er vrede mee hebben, dat Heinrich op voorspraak van Stephana (III 665) wonderdadig nog zoo lang in het leven werd behouden, nu is deze oplossing uit het oogpunt van kunst te verwerpen.

Eerlijkheidshalve worde hier de opmerking gemaakt, dat de ontwikkeling van dezen roman een natuurlijk verloop heeft en de opvolgende gebeurtenissen ook zonder toevallige omstandigheden zouden geschied kunnen zijn. Niet de actie is willekeurig, maar wel hier en daar de wijze, waarop de schrijfster haar zoekt door te voeren. Maar vooral tegen het einde van den roman blijkt de kloeke kunstzin der dichteres uit den opbouw van het verhaal en de onverbiddelijke kracht der gebeurtenissen, die naar innerlijke

wetten, hier ten ondergang en daar ten zegepraal drijft. Ook de verdeeling van het geheele werk in drie boeken is zeer gelukkig. In het eerste zien wij de opkomst der protestantsche overheersching in Steyr — het boek sluit met het tooneel van Stephana aan den schandpaal. In het tweede groeit steeds de macht en heerschappij van Händel, totdat plotseling de scène in den toren zijn onvermogen bewijst. Vanaf dit oogenblik gaat de partij, die hij voorstaat, steeds dieper ten onder, en de katholieke leeft op en komt tot eindelijke zegepraal. Ieder deel wordt besloten door een tooneel, dat een onvergetelijken indruk maakt, en waarvan de heldin Stephana is.

De schrijfster stelt zich niet tevreden met een objectieve en rustige vertelling en schildering. Vooral Stephana wordt door haar zoo overstelpend bewonderd en gevierd, dat men moeite heeft zich nog een eigen oordeel te vormen. Slechts enkele voorbeelden: „Alle Engel seind nicht so schön, noch hold, noch königlich wie sie" (II 192). — „Eine Königin hat nicht schöneren Gang als sie" (II 268). Zij borduurt naar de natuur en schrijft sierlijker dan menige dame (III 163). Maar zij wascht ook dagelijks de keukengeraden en melkt de koeien (II 342). Niettegenstaande dezen arbeid is hare hand blank als sneeuw, zoodat iemand, die haar bij nacht en van verre ziet, dadelijk begrijpt, dat het niet de hand van een monnik zijn kan (I 362). Ten laatste echter geeft de schrijfster eerlijk toe, de hand is „nicht weisz wie von den Müsziggängerinnen" (III 128), maar „von der Magdarbeitrosenrot (III 131).

Stephana is zoo eerbiedig bij de H. Communie als de H. Magdalena de Pazzi (III 131), zij spreekt met zoo wonderlijke begeestering als de Maagd van Orleans (I 338), hare „Grosze und Hoheit" verheffen haar „zu Agnes, Cäcilia und Magdalena" (III 698). De ernstige monnik Albert verstomt bij het hooren harer stem, gelijk Samuel bij 't vernemen van Gods stem en Jozef bij 't hooren van die des Engels, hem aansporend te vluchten naar Egypte (I 334). Dezelfde priester bidt tot den Heer: „Halte dir Wache uber Steyr, Herr, an deiner Seite jener Engel" — namelijk Stephana (III 91)! Als de doodzieke Abt de woorden der geloofsbelijdenis hoort: „unam sanctam catholicam", dan stamelt hij „sanctam"(heilige) en sterft (I 181); dit laatste woord heeft echter niet betrekking op de kerk, maar, zooals tot het einde van den roman herhaaldelijk en hardnekkig wordt verzekerd, op Stephana (I 325; II 287; III 700): deze heilige zou Steyr redden. Als zij staat aan den schandpaal, waant Heinrich Christus zelf aan het kruis te aanschouwen (I 457),

en als hij haar bevrijdt en naar hare moeder brengt, maakt de schrijfster de opmerking: „dasz in Wahrheit Engel des Himmels ihn umschwebten und vor der anbetungswürdigen Last, die sein Arm trug, ihre Häupter neigten (I 462)!"

Daar deze uitdrukkingen door het boek verspreid liggen, vallen zij niet zoo fel op als hier, maar wat minder overdrijving had zeker meer onze bewondering gewekt voor Stephana.

Overigens draagt heel het verhaal de sporen, dat alle middelen zijn aangewend om stemming te maken. De schoonheid van den rechter is „düster", die van Stephana „anmutig", van Heinrich „geschmeidig", maar elke in haar soort zoo beslist volmaakt als het staal de Steyrsche wapenen of de dapperheid zijner krijgers.

De meest geliefkoosde naam van deze laatsten is „Mordskerls", en de eenig geschikte naam voor Heinrich's paard schijnt „Satan" te zijn. De schandpaal, waaraan naar verluidt, nog nooit iemand bezweken is, kost Stephana bijna het leven, ofschoon zij nauwelijks een uur deze straf verduurde.

Ook vindt men overal een duidelijk effectbejag. De zon schijnt juist op het gewilde oogenblik in de kamer (I 202), staat achter Stephana's hoofd als het aureool van een heilige (I 219), doet in haar lokken purperen rozen schitteren (III 120), om haar hoofd een kroon flonkeren van goud (III 378). De vogels zingen en zwijgen juist als het te pas komt (II 275; III 46, 473). Als de heilige Stephana hare biecht spreekt, moet juist het „sanctus" luiden (I 141); als zij den monnik een bezoek brengt, zou hij juist beginnen te bidden een hymne tot de H. Agnes (I 216). Wordt een onrechtvaardig doodvonnis uitgesproken, dan beeft de heele aarde (II 131), als de pest in aantocht is, verschijnt er een komeet (I 311). De veroordeeling van de onschuldige Stephana moet worden voorgesteld als eene wraakroepende misdaad, en daarom laat de schrijfster in dezelfde zitting van het gerecht eene lichtzinnige kindermoordenares vrijspreken. Het bericht van het dreigend besmettingsgevaar moet een geweldigen indruk maken, en daarom komt de ongeluksbode juist op het moment, dat men zich in dollen dans vermaakt (I 281). De opneming van Heinrich in de katholieke kerk, moet het verval verzinnebeelden van de protestantsche heerschappij in Steyr, en daarom is er in het raadhuis juist nog maar ééne kamer beschikbaar, waar de verwonde Heinrich kan worden binnengedragen en neergelegd; en die eene kamer was juist degene, waar de geraden voor den Lutherschen godsdienst werden bewaard, zoodat de verwonde, neergelegd onder

een „Abendsmahlbild", waarop de Christus is voorgesteld met het gelaat van den rechter Händel, den godsdienst van Luther en van zijn vader in deze omgeving afzweert (III 660). Aan de doodsbaar van Stephana wordt de monnik Albert door een flauwte overvallen, precies op het oogenblik als de priester Melchior hem den kelk overhandigt om dien terug te brengen naar de kerk. Die aanval moet slechts van korten duur zijn, anders zou het slot van den roman bedorven worden; maar hij moet er zijn. En waarom? Omdat Albert nog eens in de gelegenheid moet worden gesteld ter wille van Stephana de kerkelijke voorschriften te verwaarloozen en in plaats van den kelk over te geven aan Melchior, hem te plaatsen in de open kist „auf dem Herzen der heiligen entschlummerten Jesusbraut, wie in alter Zeit die Katakombenpriester taten" (III 702)!

Het valt niet te loochenen, dat dergelijke voorstellingen — inbegrepen de overdrijvingen — geheel in den smaak vallen van dien tijd. En zoo beschouwd, kan men dit alles wellicht evenzeer waardeeren, uit het oogpunt van kunst, als het bonte mengelmoes van velerlei talen en spraken. Latijn, Grieksch, Italiaansch, Fransch, Spaansch, Hongaarsch enz., warrelen dermate door elkaar, dat men eenigszins verwonderd is den tolk (III 278) geen Arabisch te hooren spreken. In het Duitsch heeft de schrijfster, over het algemeen met meesterlijk talent, de oude spreekwijzen der 17de-eeuw gevlochten; niet altijd echter doet zij het met pijnlijke nauwgezetheid, zooals b.v. eene merkwaardige vergissing duidelijk bewijst. Zoo schrijft de rechter Händel in een brief aan Madlfeder: „Wasz er mier in Mertz in zvayen gezagt, betreff jene persohn, da bin ich Eines Sinnes mit ihm worden. Nehmlich ich bin uberzeuget, dasz sie aine Meze ist" (III 326). Heinrich neemt dezen brief uit de handen van Madlfeder en leest: „Was ihr mir im mertz in Zwayen gesagt, dessen bin ich jetzt uberzeüget, nemlich jene Persohn ist wirklich aine Meze" (III, 416) Ten laatste laat de rechter zich den brief brengen en leest nu: „Was Ihr mir im März in zweien gesagt von Stephana und den Mönch... (III, 600). Dit kleine voorbeeldje illustreert wel aardig de tamelijk groote vrijheid, welke de schrijfster zich veroorlooft in de schrijfwijze en de woordvormen, en in het nu eens overvloedig en straks weer beperkter gebruik van oude taal en dialect.

In onzen tijd is het niet meer noodig een pleidooi te voeren voor de kunstwaarde van den lang versmade barok-stijl. Enrica v. Handel-Mazzetti heeft den geheelen roman uitgevoerd in dezen

krachtigen, overladenen en vaak ook ruwen stijl. Daarom zal haar werk het moderne gemoed niet ten volle treffen. Maar niemand toch zal het ontgaan wat pracht en schoonheid in dezen vorm liggen opgestapeld. De jubel bij de verkiezing van Händel (I 79), het oproer van Zeller (II 99), de verklaringen tusschen den rechter en zijn zoon (III 311), de Goede-Vrijdag-stemming van den gevangen Albert (II 287), Stephana en Heinrich op een lentedag in den tuin (III 36), de woning van den beul (II 65), de apotheek (II 332), het landhuis der Zevenbergsche vorstin (III 249) — dat alles en veel meer zijn schitterende bewijzen van een uitbeeldingsvermogen, dat, zoowel in de schildering van het teedere als van het harde en grootsche, alles kan bestaan. Jeugdige lezers hebben over het algemeen nog niet de verstandelijke en zedelijke rijpheid, welke het behandelde onderwerp, trots de beperking, welke de schrijfster zich heeft opgelegd, toch altijd nog vordert.

En zoo is dan de totaal-indruk van dezen roman met zijn sterke karakters en afwisselende actie, een overweldigende voorstelling van de innerlijke grootheid der katholieke Kerk. Licht en schaduw worden over beide partijen, zoo historisch getrouw en menschkundig verdeeld, dat van een kunstbedervende tendenz geen sprake is. Toch verraadt het innig meeleven der schrijfster met de katholieken, dat zij zelve katholiek is. En dat is even natuurlijk als het tegenovergestelde het wezen zou, indien eene protestantsche dit werk had geschreven. Eene volkomen „partijloosheid" is in zulke gevallen psychologisch onmogelijk, tot zekeren graad zelfs verwerpelijk en derhalve zeker geen eisch der kunst.

(Vertaald door M. B.) JAKOB OVERMANS S. J.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

X

In de maand December jl, werd in de Fransche Academie door den Secrétaire perpétuel, Etienne Lamy, een lange redevoering gehouden, heerlijk van stijl en rijk aan breede gedachten.

Het was bij gelegenheid der jaarlijksche plechtige uitdeeling der literaire prijzen. In den regel stelt men zich tevreden met een rapport, dat de bekroonde werken vermeldt en de beste in het kort analyseert. Ditmaal echter wilde de „Secrétaire" zijn wieken

wijder uitslaan; niet zoozeer het bijzondere trok hem aan als wel het algemeene; in de hedendaagsche literatuur, waarvan de voornaamste werken vóór hem lagen, zou hij de verscheidenheid over het hoofd zien, om de eenheid in het licht te stellen, de grondgedachte, waaruit al deze werken, hoe verschillend ook, zijn voortgekomen.

Hij herinnert aan de roemvolle dagen, toen Frankrijk's gedachtenleven zich bewoog in de hooge regionen van geloof en eerbied van God's wet. Hij schildert het verval, de ontaarding, het breken met de eerbiedwaardigste en heilzaamste tradities. En zoo, den gang der ideeën volgend, komt hij tot de hedendaagsche literatuur, waarin hij een blijden terugkeer erkent tot het glorievol verleden. *La revanche des vérités traditionnelles sur les abstractions anarchistes, voilá l'effort le plus évident de notre pensée et le caractère essentiel de la littérature contemporaine.*

Met vreugde schrijf ik deze woorden hier neer, omdat zij zulk een schitterende bevestiging zijn van hetgeen ik over de moderne letterkundige beweging in Frankrijk reeds meerdere malen uiteenzette. Mij dunkt, dat een diamantzoeker, wanneer hij een grooten diamantsteen heeft ontdekt, als de eerste vreugde over den gevonden schat voorbij is, wel eens zal huiveren bij de gedachte: zou ik me niet vergist hebben? Dan zal het hem een blijde geruststelling zijn, wanneer een bevoegd kenner hem niet alleen alle vrees ontneemt, maar het gevondene nog hooger in waarde stelt, dan hij zelf aanvankelijk meende te mogen doen. Die vreugde, die geruststelling, heb ik gevoeld bij het lezen van Lamy's redevoering.

Deze terugkeer tot Frankrijk's oude literaire traditie's gaat een blijde toekomst te gemoet. Ook deze overtuiging wordt door Lamy gedeeld.

Tot aan den oorlog, aldus ongeveer spreekt hij, kon men twijfelen aan het welslagen dergenen, die in de Fransche letterkunde een *renouveau* trachtten te verwezenlijken. Immers, het werk dezer élite zou moeten doordringen tot de menigte. „Pour faire oeuvre efficace, il faudrait gagner la victorieuse du passé, la préparatrice de l'avenir, la souveraine du présent, la multitude".

Deze souvereine nu, heeft hare vleiers. Zou ze die prijsgeven voor gestrenge meesters? „Entre les conseillers qui lui parleront de devoir et de sacrifice et les courtisans de ses préjugés et de ses égoïsmes, comment hésiterait-elle?" Neen, zoo besloten velen, „pour la convertir il est trop tard!" De wegen blijven in omge-

keerde richting loopen. De schrijvers bestijgen den Sinaï, „la montagne où se gravent les Tables de la loi", maar de menigte blijft afdalen naar hare vleiers, „vers la plaine où les fabricateurs d'idoles façonnent pour elle le Veau d'or".

Maar, zoo gaat Lamy voort, na hetgeen in de laatste vijf maanden gebeurd is, heeft die pessimistische beschouwing geen pas meer. Alle onderlinge verdeeldheid, alle onverschilligheid zijn verdwenen. De fouten van de individuën en die van de dragers van het gezag „ont été couverts par le drapeau". Het nationaal bewustzijn herleefde en met die herleving ging noodzakelijkerwijze gepaard de godsdienstige herleving, welke niets anders is dan de terugkeer tot de oudste nationale traditie. „Voilà pourquoi s'est levé un grand souffle de foi religieuse et par cette foi, dont l'énergie semble nouvelle, la France revient à la plus vieille de ses traditions".

Aangezien, zoo redeneert hij verder, het hier gaat over een herleving van nationale tradities, een herleving, waardoor het gansche volk werd aangegrepen, zal die terugkeer niet zijn van korten duur. „La réaction, qui par l'énergie soudaine du peuple entier, nous a rendu notre nature, ne sera pas d'un jour". En voor de letterkunde zal er dit groote feit uit volgen, dat niet alleen de *esprit nouveau* tot de menigte zal doordringen, maar dat veel meer de menigte de letterkunde op de nieuwe banen bewaren zal.

„Au lieu que les lettres sauvegardent les moeurs, ce sont les moeurs qui sauvegarderont les lettres".

Twee mannen, welke dezen nieuwen geest in Frankrijk's letterkunde een krachtigen stoot gegeven hebben, zijn onlangs een heldhaftigen dood voor hun vaderland gestorven.

De eene is Ernest Psichari, — zijn naam werd reeds genoemd in Boekenschouw; — hij sneuvelde den 22 Augustus bij een der gevechten in België. De andere, Joseph Lotte, sneuvelde den 27 December in de omgeving van Atrecht.

Psichari stierf op den jeugdigen leeftijd van 31 jaar. Men koesterde groote verwachtingen van dezen artillerie-officier. Hij was de kleinzoon van Ernest Renan. Maar welk een verschil tusschen hen beiden! Wat de eene had afgebroken bouwde de andere op. Renan had de grondslagen der Fransche natie ondermijnd, Psichari droomde slechts van een herstel der oude tradities. In de zandwoestijnen van Afrika, te midden van „le silence infini de ces espaces éternels", zooals Pascal het uitdrukt, werd zijn geest meer en meer aangegrepen door verheffende

beschouwingen. Soldaat was hij, en goed soldaat, d. i, man van tucht en orde. Hij was zich bewust een zending te vervullen, een taak, een roeping te hebben. Hij voelde zich dienstbaar aan het groote werk: de uitbreiding en bevestiging van Frankrijk's nationalen invloed. Maar ook zag hij in, dat een katholieke natie nooit haar invloed ten volle zal kunnen doen gelden, zoolang zij haar aard en wezen verloochent. De oprechte, getrouwe dienaren moesten bezield zijn met den geest van geloof. Die overtuiging bracht den kleinzoon van den apostaat tot de Moederkerk terug. En hij werd een echte Mauritius, een christen-soldaat.

Vóór zijn bekeering schreef hij een roman, *L'Appel des Armes*, welke in hooge mate de aandacht getrokken heeft. De stijl is hier en daar wat slordig, er komen beschrijvingen in voor, welke 't boek niet voor iedereen geschikt maken, maar dit neemt niet weg, dat dit boek een nobel werk, of liever een nobele daad mag worden genoemd.

Psichari ziet in het leger niet alleen een nationale behoefte, maar een nationale glorie. Het leger is met de Kerk de grootmacht uit het verleden, welke ongeschonden gebleven is, „la seule — avec l'Eglise — qui restât vierge, non souillée, non décolorée par l'impureté nouvelle".

Maar dan moet het leger ook zijn, niet zooals moderne pacifisten het willen maken, een weelde-artikel, een school van niets-doenerij, maar een echte strijdmacht, ieder oogenblik bereid tot de zwaarste offers.

Maurice Vincent, de zoon van een dorpsonderwijzer, heeft van zijn vader nooit iets anders geleerd dan het leger te haten. Die pedante vader kan, zoo zegt André Beaumier, geen uniform zien, of hij wordt woedend als een stier, dien men een stuk rood laken voorhoudt.

Maurice komt echter onder den invloed van Timothée Nangès, een kapitein van het koloniale leger. Nangés is volbloed krijgsman. De frissche, jonge kracht van Maurice bekoort hem. Wat een soldaat zou dat zijn! Maurice van zijn kant is geheel betooverd door den kapitein, die over heldenfeiten spreekt met den eenvoud van een kind, dat sprookjes navertelt. Een geheel andere toekomst rijst voor zijn oogen op, dan die welke zijn vader hem toonde: een toekomst van verre, van hooge idealen.

Hij neemt dienst als vrijwilliger, om met Nangès, om zooals Nangès te zijn.

In de kazerne belast Nangès zich met de persoonlijke leiding

van den jeugdigen recruut. Zijn ziel wil hij vormen. Die ziel wil hij doen trillen van geestdrift voor de verheven zending, welke het leger te vervullen heeft. Maar de meester is tevens leerling. Wanneer hij ziet, hoe de idealen ingang vinden in het hart van Maurice, voelt hij zich zelf geprikkeld tot nieuwe daden, tot trouwere naleving van de voorschriften zijner roeping, Hoe schoon is het leger, zooals het daar staat voor de oogen van dien jongeling!

Weldra volgt Maurice den kapitein naar Afrika. In een kleine schermmutseling wordt hij gewond. Afgekeurd voor den dienst vinden wij hem terug als gewoon ambtenaartje te Parijs. Voortaan leeft hij stil en teruggetrokken. Zelfs de verloofde zijner jongelingsjaren schijnt hem onverschillig geworden. 't Is omdat hij leeft in het verleden, met herinneringen, waarvan zijn omgeving niets begrijpt, herinneringen aan een grootheid, welke hij door zoovelen ziet geminacht. Zijn hart bovendien, dat hij eens gewijd heeft aan een heilige zaak, kan hij niet aan iets anders schenken. Zijn fiancée begrijpt die zielegrootheid en geen verwijt komt over hare lippen, wanneer Nangès, de man die haar Maurice ontroofde, van haar afscheid neemt, om voorgoed naar de slagvelden van het Oosten te vertrekken.

Dit boek, dat voortdurend met zooveel eerbied en geestdrift gewaagt van Frankrijk's traditie's werd door de jonge mannen van vandaag begrepen. Psichari gold weldra als een leidsman der nieuwe beweging. De *esprit-nouveaa* vond in hem een zijner sterkste steunpilaren. Hoe jammer, dat hij niet het echte katholieke boek heeft kunnen voltooien, waaraan hij sedert eenigen tijd reeds werkte. Hoe treffend zou het geweest zijn in den kleinzoon van den apostaat een vurigen apostel te begroeten!

Joseph Lotte heeft een grooten invloed uitgeoefend op de professoren der Universiteiten en op de leeraren bij het middelbaar onderwijs. Hij was zelf leeraar te Coutances en stichtte in het jaar 1910 een tijdschrift, getiteld: *Bulletin des professeurs catholiques de l'Université.* Het doel van dit *Bulletin* is: door gemeenschap van gevoelens en gemeenschappelijk handelen, door opgewekt geestelijk leven het geloof krachtiger te doen uitstralen en zich aldus vruchtbaar te maken voor de leerlingen.

Dit tijdschrift was een gewaagde onderneming. Immers hoevelen van hen, die zoo omzichtig zijn met het uiten hunner godsdienstige overtuiging, zouden het aandurven in te teekenen op een periodiek, dat iedere maand den Zondag aanwijst voor „notre communion mensuelle"?

Evenwel, de ijver van den oprichter wist wonderen te bewerken. In het jaar 1914 telde dit *Bulletin* 515 geabonneerden.

Kort voor hij den Bond stichtte, waarvan dit *Bulletin* het orgaan is, was Lotte bekeerd. Zijn vrouw was gestorven en de diepe smart, welke hij over dit verlies gevoelde, was hem een „bonne souffrance" geworden.

Op Kerstdag was hij nog in de nabijheid der loopgraven, in een geimproviseerde kapel tot de H. Tafel genaderd. Twee dagen daarna sneuvelde hij, getroffen door een kogel in het voorhoofd.

Frankrijk's nieuwe letterkunde verliest in deze beide mannen krachtige werkers. Doch de vruchten van hun arbeid gingen niet verloren. Zij hebben er toe bijgedragen de *revanche des vérités traditionnelles* te verwezenlijken. De steeds grooter wordende triomf dier waarheden, welke zege wij met Lamy mogen verwachten, zal voor een aanzienlijk gedeelte aan hún ijver en toewijding te danken zijn.

God geve, dat ons de toekomst niet te leur stelle!

KATWIJK a/d. Rijn, 31 Jan. 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

't Schijnt zeer moeilijk, als de vijand een groot stuk van je grondgebied bezet houdt en in breed front geschaard om toegang strijdt, aan iets anders te denken, over iets anders te spreken en te schrijven dan wat alle gemoederen bedrukt, alle geesten bezig houdt: *La guerre, Der Krieg!* Men kan van het goede, maar ook van het kwade te veel krijgen. In *Le Correspondant* en *La Revue des Deux Mondes* alweer oorlogsartikelen uit den treure. Even stippen wij aan als van meer algemeen belang, uit het eerste maandschrift van Louis Bertrand, — den knappen biograaf van Saint Augustin, — een mooi gestyleerde, warme beschrijving van het Congres Eucharistique te Lourdes, door tijdsomstandigheden eerst heden geplaatst en in de *Revue* een studie over Nietszsche, waarin hij betoogt, hoe in dezen oorlog de Duitschers de stellingen van dezen geestelijk ontaarden wijsgeer in daden omzetten en hoe dwaas de Franschen handelden door hem te bewonderen en in te halen.

Camille Bellague bespreekt met veel sympathie *die Erinnerungen an Beethoven* door Kerst en om toch vooral actueel te blijven, eindigt hij met de curieuze bewering, dat Duitschland

dezen grooten zoon niet verdiende en zelfs dat Beethoven door zijn edele hoedanigheden duidelijk bewees geen Duitscher te zijn.

Der Gral is minder exclusief. Er zijn ten minste artikelen die gelegenheid geven van het krijgstumult wat te bekomen. Een allegorisch verhaal *Amina* wordt vervolgd. Jörgensen gaat voort met zijn Goethe-studiën en toont hem gedurende de eerste jaren van zijn Weimarsch verblijf. Naar aanleiding van den krijg eene „Stimme der Zeit" waarin de oorlog behandelt wordt als *Umgestalter unser Literatur* en waarin schrijver vrijwel tot dezelfde conclusies komt als die van ons artikel *Een nieuw tijdperk* (Zie Boekenschouw 15 Sept. 1914.

In *die Stimmen der Zeit* (voorheen *Aus Maria Laach*), een hoogst interressante beschrijving van Tokio door den pater Missionaris Frits Hellig, een geestdriftige opsomming der schatten van *Löwen als Künststätte,* met de verblijdende hoewel ietwat verbluffende mededeeling van den schrijver, pater Joseph Braun, dat „Löwen als Künststätte" *ist fast unversehrt erhalten*". Van de verwoesting der Bibliotheek, de vernieling van het klokkenspel, de gedeeltelijke vernietiging der St. Pieterskerk schijnt hij nog niets vernomen te hebben. In een ander artikel van P. Lippert, getiteld *Weltkrieg und Religiöse Bekenntniss,* wordt ons verhaald, dat Duitschers en Oostenrijkers zich niet tot onchristelijke woede en wraak lieten meeslepen, dat zij zich niet bevlekten met onschuldig bloed en daden van geweld en dat de geest van hun oorlogvoeren ridderlijk en deemoedig tegelijk is. Wolff-Bureau is een uitstekende instelling! Hoe kardinaal Mercier toch anders denken kan en het durft schrijven!

De oorlogsbacil is ook in *onze* Maandschriften doorgedrongen; zelfs onze groote liefdezangster Hélène Swarth is er door aangetast. In *de Gids* twaalf gedichten, waaronder zeer mooie klachten over de gruwelen van den krijg en smeekingen om vrede. *Oorlogsliteratuur* wordt voortgezet door Dr. Colenbrander en Prof. Krabbe bespreekt het recht van den oorlog. Dan nog *Vermomde Oorlog,* het boek van den in 1832 reeds overleden Engelschen schrijver James Stephan, waarvan hier een analyse wordt gegeven; verder, als welkome afwisseling, Dr. Jan Veth aan het woord over Vesalius en Dr. J. Prinsen in zijn vervolg op *Het Sentimenteele in Feith Wolff Deken en Post.* Marcellus Emants zet zijn niet zeer belangwekkenden roman *Liefdeleven* voort.

Onze Eeuw laat prof. Dr. Kramer ook eens het zijne zeggen over *Oorlogsoorzaken.* Het onsmakelijke verhaal van *Ouë Jane,* dat menigen huisvader zal weerhouden het stemmige, deftige tijdschrift op zijn huiskamertafel te laten liggen, komt nog niet tot zijn einde. Dr. Heering geeft een proeve van de psychologie en het geestelijke leven der menschelijke ziel, dat zeker aan vele bedenkingen onderhevig is en tot de noodige tegenwerpingen aanleiding zou kunnen geven. In *Nieuwe Boeken* wordt o. a. besproken het mooie bekeeringsverhaal van P. v. d. Meer de Walcheren. De toon van den beoordeelaar G. F. Haspels is niet onsym-

pathiek. Hij verklaart, dat het echt in den toon is en, hoewel wat opzichtig, toch warm geschreven; zoo eenzijdig en dus(?) zoo begrijpelijk. De schrijver schijnt een ontwikkeld man, reeds vroeg voelde hij heimwee naar de schoonheid van den godsdienst en ontvluchtte daarom het dorre protestantisme. Door vele citaten laat hij deze nostalgie uitspreken. Later wordt hem verweten, dat hij niet kent de heerlijkheid van het ordinaire, dat Luther leerde en waarvoor de protestant hem nog dankbaar is! Begrijpe wie het kan! *Italië* van Adama v. Scheltema noemt hij oprecht, hoewel soms wat studentikoos gebabbel. Hierdoor klinkt echter een krachtig verlangen naar schoonheid. Beide critieken zijn het lezen wel waard, minder misschien om hetgeen de Recensent *niet* dan *wel* zegt. In elk geval lijkt hem de socialistische reiziger Adama meer bekrompen toe dan de bekeerling. „Over alles tusschen hemel en aarde moet deze „Kunstkwibus", zooals hij zichzelf noemt, meepraten; „hij laakt uit de hoogte zijner bekrompenheid en prijst, alsof met hem het inzicht moet sterven". Als deze nu eens katholiek geworden was!

In *De Katholiek* schrijft Titus Brandsma, O. Carm. een zeer gedocumenteerde studie over oorsprong en overlevering van het Scapulier van O. L. Vrouw van den Berg Carmel en Maria Hüffer over *Mechtild van Maagdenburg* (1210—1290), een eenvoudige Begijn, die leefde in een landstreek, behoorend tot het Nederduitsche taalgebied, waarvan de toenmalige Nederlanden een deel uitmaakten. Zij schreef in deze taal haar vizioenen welke zeer veel gelezen werden en, zooals velen meenen, ook Dante hebben voorgelicht bij het dichten zijner „Commedia". Dr. Robert Foncke heeft het over een *Excecuteur testamentair en nog wat* uit de jaren 1655—1682, van den Mechelschen Aartsbisschop Jac. Boonen; dus zeer actueel.

In *Elsevier* (Februari) geeft Louis Piérard een antwoord op de vraag: *Welken invloed zal de oorlog oefenen op de kunst van dezen tijd?*

„Menigeen denkt daaraan met een zekere ongerustheid, ook wat de literatuur betreft. Men is beducht voor te veel Détailles, voor te veel het vaderland verheerlijkende doeken, in den geest van die welke het Nationaal-Museum te Berlijn vullen, te veel militare romans, soldatenverzen, „poésie de tourlourou", en dat alles na het prachtige, eenvoudige, verheven epos, dat iederen dag in de loopgraven zooveel onbekende helden maakt.

In zijn „Gespräche mit Goethe" deelt Eckerman mede, hoe Goethe zich over het maken van krijgsgedichten als volgt uitliet:

> „Deze te schrijven en tegelijk in de kamer zitten — dat zou niet naar mijn aard geweest zijn! In het bivak, waar men 's nachts de paarden der vijandelijke voorposten hoort hinneken, daar zou 't nog iets voor me geweest zijn. Doch dat was niet mijn leven en niet mijn zaak, doch die van Theodor Körner. Bij hem passen zijn krijgsliederen ook volkomen. Bij mij echter, die niet oorlogszuchtig ben en geen krijgsmansnatuur bezit, zouden krijgsliederen een masker zijn geweest, dat mij zeer slecht zou hebben gestaan.

Ik heb gelezen, dat verscheidene Duitsche schilders van de regeering de opdracht hebben gekregen om naar het front te gaan en er de krijgsverrichtingen bij te wonen, met de bedoeling merkwaardige episoden daarvan later op het doek te brengen.

De militaire organisatie van de Duitschers is zóó voortreffelijk, dat er, evengoed als voor keukenwagens, gezorgd is voor het maken van vaderlandverheerlijkende reuzedoeken, om heldenmoed te wekken in de harten der burgers.

Verser de l'héroïsme au cœur des citadins,

zooals een vers van Arthur Rimbaud zegt.

Misschien zal de oorlog een groot kunstenaar bezielen tot prachtig werk. Hij zal dan moeten denken aan een groot verleden, een rijke traditie. De kunst die ons de Paolo Ucello van de National Gallery heeft gegeven, de *Lances* van Velazques, de *Désastres de la Guerre* van Goya, zooveel van leven trillende gravures van Jacques Callot, de statige belegeringen van Van der Meulen, de vlugge levendige schetsen van Watteau en Wouwerman, op de voorposten, de onstuimige oorlogstafreelen van baron Gros, Géricault en Delacroix, zulk een kunst verdient geen minachting, kan een rijken schoonen oogst voortbrengen, als zij beoefend wordt door echte kunstenaars en niet door menschen die slechts ambtenaren zijn in dienst van het chauvinisme". PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Besson (Mgr.) L'Anneé d'expiation et de Grace. (1870—1871). Sermons et Oraisons Funèbres. Paris, Rue Bonaparte 12. 3 fr.

De ijverige uitgever Téqui zendt ons deze Sermons et Oraisons, gedurende en omstreeks den oorlog van '70 uitgesproken door den bekenden redenaar Mgr. Besson. Een veertig jaren geleden verschenen verschillende van dergelijke bundels, doch maar weinige zijn in den handel gebleven, en onder deze is, zoover wij weten, het werk van Mgr. Besson wel het beste.

Als men thans deze bladzijden leest, zegt men onwillekeurig: de menschen hebben niets geleerd en de volkeren hebben zich niet bekeerd. Wat Mgr. Besson schrijft onder de titels: *Le péché des nations, le péché de la France, le péché capital du XIX siècle, Restauration de la France par la famille, les vrais alliés de la France*, enz. blijft actueel en helaas toepasselijk op alle landen van Europa, dat oud begint te worden.

Verjeugdigd kan het slechts worden, als het terugkeert tot zijn oorspronkelijke, Christelijke beschaving. Vrede kan het slechts vinden als het de grondwet van Christus weer eerbiedigt. Blijvenden

vooruitgang mag het slechts maken, als het zijn grenzeloozen hoogmoed afschudt en niet meer zijn hoogste streven acht, deze aarde te bezitten, deze aarde geheel en alleen!

R. K. PR.

Mercier (kard.) Priesterretraite. Vertaald door A. J. Koenders, Ord. Carm. Met een inleiding van Mgr. Dr. M. C. Schaepman. Bussum, Paul Brand. (339, LXXVII).

Een goede gedachte, dit bekende werk van Z. E. Kardinaal Mercier in onze moedertaal over te brengen.

Want het is niet een boek, dat met veel vrucht kan worden geraadpleegd door de leiders van priester-retraiten, maar dat ieder priester gaarne in zijn bezit zal hebben. Mgr. Schaepman zegt terecht: al deze onderrichtingen zullen voor allen veel geestelijk voordeel afwerpen niet alleen in de retraite zelve, maar ook bij elke recollectie. „Het was eene gelukkige gedachte van den eminenten auteur, uit de wonderschoone gebeden en vermaningen, welke de H. Kerk voor de toediening der wijdingen in het *Pontificale Romanum* voorschrijft, als uit een schat zijn onderrichtingen te verrijken, en de aantrekkelijkheid er van te verhoogen".

En niet minder gelukkig was het, dit boek, rijk van inhoud en fraai van uiterlijk, te sluiten met de wonderschoone Exhortatio ad clerum Catholicum van Z. H. Pius X, waarover men altijd kan blijven mediteeren! R. K. PR.

Pailler (J.) Instructions d'un quart d'heure. Fruit de quarante ans de ministère. (1915). Paris, Téqui. (556). 4 fr. 50.

Het verwondert mij niet dat deze nieuwe uitgave het 13de duizendtal bereikt heeft.

Met echt Fransche klaarheid in stijl en verdeeling behandelt de E.H. Pailler in korte en zaakrijke instructies, die getuigen van veel ervaring, de voornaamste punten der Christelijke Leer.

Hij geeft voor al de Zondagen van het kerkelijk jaar eene onderrichting en soms meer; en vergeet ook niet een korte, opwekkende toespraak voor de feestdagen.

Een enkele maal kan ik mij moeielijk vereenigen met de opvatting van den redenaar, vooral waar hij spreekt (XIX Zondag na Pinksteren) over „le petit nombre des élus". Doch het is hier de plaats niet voor een exegetisch debat.

Overigens, geloof ik, zullen deze korte onderrichtingen velen mijner confraters welkom zijn. En daar toch een priester, wil hij spreken tot het hart en verstand zijner toehoorders, bijna nooit eene preek van een ander letterlijk kan overnemen, maar zich alleen den inhoud eigen maken en dien geven moet op eigen wijze, is men natuurlijk, wat het „quart d'heure" betreft, allerminst gebonden. Wij willen dan ook het boek om zijn groote bruikbaarheid gaarne aanbevelen. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Huybers (Dr. H. F. M.) Jan Pieterszoon Coen. Geïllustreerd met een portret van J. Pz. Coen. (Bruna's Historische Bibliotheek), A. W. Bruna en Zoon, Utrecht.

Met dus veel arbeids stond het Roomsche (Nederlandsche) volk te planten!

Deze woorden van Virgilius, door Vondel in onze taal nagesproken, zijn zeker ook toepasselijk op het vestigen van onze heerschappij in Nederlandsch Oost-Indië.

't Was zware arbeid, een arbeid, waarvan de meesten onder ons geen flauw vermoeden hebben; dus verrichtte Dr. Huybers een goed werk — nu wellicht onze bezittingen in het Oosten gevaar loopen bedreigd te worden door binnen- en buitenlandsche vijanden — eens in herinnering te brengen, hoeveel het gekost heeft, het keizerrijk van Insulinde te stichten.

In de eerste plaats komt hiervoor de eer toe aan den Hoornschen burgerjongen Jan Pieterszoon Coen, den man, die alles met één slag veranderd heeft, die orde bracht in den chaos, in Jacatra heerschend, die de inlandsche vorsten bedwong, hun listen verijdelde, hun onderwerping leerde aan de vreemde heerschers, wien het te doen was hun schoon land te veroveren. Hij, die den Engelschen hun aanmatiging afleerde, hen verdreef uit deze streken, de rechten der Oost-Indische Compagnie deed zegevieren en die, „Uebermensch" lang vóórdat Nietzsche dit woord uitvond, voor geen maatregel, hoe bloedig en wreed ook, terugschrikte om zijn doel te bereiken.

En die man met het ijzersterke karakter en den onverzettelijken wil, was bovendien een Calvinist, rotsvast in zijn geloof aan de leer der prædestinatie en het bestier der Goddelijke Voorzienigheid. Zijn brieven, waarin nog het onstuimige der geuzenliederen leeft, doen hem een eigen plaats innemen in de 17de-eeuwsche literatuur.

„De aanschouwelijkheid van zijn schildering, de afgekapte kortheid van zijn betoog, de woelende beweging van zijn verontwaardiging, 't heeft alles niets klassieks, 't is haast volkstaal, maar het is vol van poëzie en klassiek om zijn eenvoud en bezieldheid".

Zoo kenschetst zijn biograaf Coen's stijl; evenals voor zijn brieven is Dr. Huybers vol bewondering voor zijn persoonlijkheid.

Waar Coen te ver gaat, zooals bij de uitmoording van Banda, pleit hij nog verzachtende omstandigheden en schrijft de afschuwelijke daad toe aan misverstand!

Helaas! de allerjongste geschiedenis heeft ons geleerd, welke ontzettende gruwelen en wereldellende het gevolg kunnen zijn van meer of minder opzettelijk misverstand.

Dr. Huybers voert Coen dikwijls sprekend of liever schrijvend in, en dit geeft bijzondere aantrekkelijkheid aan zijn overigens wel levendig geschreven verhaal.

Jammer alleen is 't misschien, dat hij ons te veel vertelt van Coen's daden en woorden, maar ons den man niet genoeg laat zien, hem niet uitbeeldt voor onze oogen, ons niets verhaalt van zijn huiselijke omstandigheden, zijn histoire intime. In het geheele boek komt geen vrouw voor en toch is een der donkerste vlekken op Coen's nagedachtenis te wijten aan een vrouw, aan de onmenschelijke geeseling, die hij zijn pleegdochter deed ondergaan. Zijn strenge krijgstucht moesten zelfs zwakke meisjes ondervinden. Coen stierf onverwacht, pas 42 jaar oud. Zijn leven liet onuitwischbare sporen na en het is zeker reden tot verheuging, dat zijn herinnering juist in onze dagen weer wordt verlevendigd. M. S.

Linnebank (O. S. Cr.). Vijf jaar Esperanto in Nederland. 1909—1914. C. Teulings, 's-Bosch (90) f 0.25.

Dit lustrum-geschrift geeft van deze taalbeweging in Nederland een ruim overzicht. De Esperantisten zullen het lezen met voldoening en de buitenstaander niet zonder verrassing, omdat hij ongetwijfeld heel wat gunstiger verleden zal ontdekken, dan hij vermoed had. En de kennisname der feiten maakt dan wellicht wel, dat hij na lezing geen buitenstaander meer blijven wil.

Strootman (Dr. K. E. W.). Van de Groote Katharina. Bruna's Historische Bibliotheek. A. W. Bruna en Zoon, Utrecht (201).

De schrijver beoogt geen geschiedenis van Katharina II te schrijven; hij wenscht slechts van haar te vertellen. Dr. Strootman blijkt een zeer boeiend verteller te zijn.

In dit vlot, aangenaam geschreven boek zien wij het mooie, intelligente princesje van Anhalt-Zerbst opgroeien tot de groote keizerin van Rusland. Wij lezen van hare jeugd, haar huwelijk, haar daden, haar deugden en gebreken en ten slotte een oordeel van den schrijver over dit interessante leven en daaruit blijkt, dat Dr. Strootman ook een strikt onpartijdig beoordeelaar is.

De zwakste zijde van Katharina is ongetwijfeld haar zedelijk leven. Zoo kiesch mogelijk wordt dit onderwerp aangeroerd, maar toch is in verband hiermede het boek niet voor iedereen geschikt. Haar groote kracht openbaart zij in haar zelfbewust doortastend optreden, hare onafhankelijkheid van hen, die haar omgeven, zoo ongewoon bij de Russische heerschers. Ontwikkeld als misschien geen tweede in haar groot rijk, neemt zij maatregelen, die nog thans eerbied afdwingen. Zij leest Rousseau en Blackstone, en l'Esprit des lois werkt zij om tot eene instructie voor de wetgevende commissie, die zij bijeenroept om een algemeen wetboek te ontwerpen. Zij schrijft opera's, satiren en leerboekjes voor hare kleinkinderen en voegt er nog haar eigen grafschrift aan toe. Zij is het type der verlichte despoten, maar past er voor, al hare theorieën ten einde toe in praktijk om te zetten. Aan haar rijk weet zij eene zeer voorname plaats onder de mogendheden te bezorgen, voor haar eigen volk kan zij niet alle maatregelen doorvoeren, welke zij wenscht.

Dr. Strootman vertelt ons wel wat weinig van de verdeelingen van Polen, en het zeer bijzonder optreden van Katharina II tegenover de Jezuïeten-orde had zeker vermeld mogen worden.

Dit boek is een zeer interessante toevoeging aan de werkjes, die reeds in deze Historische Bibliotheek zijn verschenen.

MR. C. P.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Lange (dr. Cornelia de) Prof. Biedert. De geestelijk en lichamelijke opvoeding van Het Kind, vanaf de geboorte tot het volwassen is. Met 138 platen. 4de druk. M. Meulenhoff, Amsterdam. Ingen. f 5.—. Geb. f 5.75.

Indien „Boekenschouw” zich, naast de bespreking der min of meer belletristische uitgaven, ook wijdt aan die, welke door hun soms prozaïschen inhoud, toch bijdragen tot vermeerdering der sensaties in ons bestaan, dan verdient dit werk van de bekende Amsterdamsche kinderarts, hier alleszins een plaatsje. Dit mooie boek behandelt met die goede populariteit, welke men slechts zelden aantreft, tal van vraagstukken over de lichamelijke, en niet minder over de geestelijke opvoeding van het kind; het is voor meer ontwikkelden een genot, de met zorg bewerkte hoofdstukken te lezen en voor onze moeders, verpleegsters en onderwijzeressen zal dit, hier en daar haast te veel gevend boek, een voortreffelijke vraagbaak zijn. Weliswaar belet het streven naar neutraliteit de schrijfster in enkele pagina's zoo positief te zijn als wij wenschten, doch de ontwikkelde Roomsche vrouw zal door hare overtuiging hier en daar een vasteren bodem bewandelen dan zij in dit werk vindt: de waarde ervan zal hierdoor slechts stijgen, en de *geestelijke* opvoeding, zooals in „Ons Kind” gegeven, zal door de Roomsche opvoeding voltooid worden.

Wij hopen dat allen, die door hun roeping of ambt belast zijn met de mooie taak der opvoeding onzer jeugd, hetzij geestelijk of lichamelijk, niet zullen nalaten met dit werk kennis te maken; iedien zij hier en daar een te veel of te weinig tot meer juiste verhoudingen weten te reduceeren, zal het hun naast veel nut, tevens niet weinig genot verschaffen.

MEDICUS

Ligthart (Jan): *Over Opvoeding.* Eerste bundel, Derde druk. J. B. Wolters, Groningen. Geb. f 2.50.

Ligthart (Jan): *Jeugdherinneringen.* Tweede druk. Geb. f 2.50.

Ligthart doet sterk denken aan den populairen Foerster. Beiden beschikken over de kostbare gave van een diep-menschkundig inzicht der kindernatuur. Beiden voelen innig al die geheime nooden en stille wonden van het kinderhart. Beiden strekken weldadig en opbeurend hun armen uit naar het opgroeiend geslacht, om het te beschutten tegen de vaak verkillende praktijken van een abstrakte opvoedingsleer. Beiden zijn zoekers en denkers.

Beiden voelen in zich de roeping vóórt te gaan en meer zonnige wegen te banen in de vorming van het kind.

En toch tusschen beiden een verschil zóó groot, zóó fundamenteel, dat alle overeenkomst zich oplost in de grofste tegenstelling.

Foerster is door de studie der praktische zedenleer opgeklommen tot de vaste en onbedriegelijke beginselen der Christelijke zedenleer.

Ligthart is tot een minachtend kritikus geworden van absolute zedenbeginselen. Zietdaar den afgrond tusschen beiden.

In de twee aangehaalde boeken ligt zijn afkeer van de Christelijke zedenleer als doorheengeweven. Meestal zijdelings, nu en dan met open vizier, maar altijd op hoogen toon of met een glimlach, wordt ze bestreden. Een open aanval vinden we b.v. in het eerste boek („Over Opvoeding") bladz. 155. „Zekerheid, absolute zekerheid, omtrent hetgeen goed of slecht is, hebben we dus niet. Die heeft niemand. Ook niet de geloovige". En dan volgt de weerlegging der Christelijke opvatting der zedelijke beginselen (blad. 155—161). Deze weerlegging nu is voortreffelijk en afdoende, wat betreft de Protestantsche verklaring der zedenleer, maar raakt geenszins de Katholieke. En toch had hij zijn wapen tegen ons gericht, want zijn stelling luidt: „Ik bedoel hier diegenen onzer medemenschen, die gelooven in de openbaring Gods door middel van den Bijbel, zooals deze verklaard wordt *door een onfeilbaren Paus* of een aan de letter hangende geestelijkheid". (bladz. 155).

Hiermede zijn deze boeken voldoende gekenschetst. Wiens geloof niet zóó ferm gepantserd is, dat het eenige steenworpen verdragen kan en wiens godsdienstkennis de noodige wapens tot tegenweer niet verschaft, voor hem zijn deze boeken niet geschikt.

Overigens munten beiden uit door een schitterenden stijl, het tweede vooral door een rijkdom van praktische wenken, uit het onvervalschte kinderleven als ingegeven en door oprechte kinderliefde bezield.

Verbeeten (J. J.) en **Vincent** (A.) Opvoeding en Onderwijs. Leerboek der Pædagogie. Eerste deel. Derde druk. L. C. Malmberg, Nijmegen. Prijs ingen. f 2.25.

De lang verwachte herdruk van dit onmisbaar Katholiek leerboek der Opvoeding is in heel ruime omwerking verschenen.

Zóó ruim, dat het werk thans in twee deelen verschijnt. Doch laat dit niemand afschrikken, al is de prijs wat hooger. Zulk een boek, de eenige tegenhanger van de zondvloedachtig zich opdringende niet-Roomsche leerboeken, moet up to date zijn. En laat die knappe auteurs er maar aan ploeteren. 't Is in goede handen. Of het nu dan volmaakt is? Och, wie zou niet hier en daar een nummertje uitgebreider, de litteratuur-opgave wat rijker, enz. wenschen, maar..... pædagogie is zoo'n onbegrensd gebied en we kunnen aan een leerboek de eischen niet stellen van een encyclopedie! Maar laat de R. K. onderwijzer en opvoeder (ook voor ouders is dit werk zeer nuttig!) dit vooral in 't oog houden,

dat dit boek, vergeleken met zijn concurrenten, ver, héél ver boven allen uitsteekt: door zakelijkheid, duidelijkheid, juistheid, zielkundige opvatting, ja zelfs door volledigheid. Ik leg hierop veel nadruk. Want ik zou die betrekkelijke onvolledigheid niet eens aangeraakt hebben, wanneer de uitgever Malmberg niet een Overzicht van 158 bladz. van deze twee deelen had laten drukken. Daardoor verheft hij onwillekeurig het leerboek zelf van klasboek tot standaardwerk en dan worden ook langzamerhand de eischen hooger.

Die verheffing zal ik echter den ondernemenden uitgever volstrekt niet kwalijk nemen — de R. K. pædagogie is wel een standaardwerk waard — mits hij den prijs dan zóó laag blijft houden, dat de onderwijzersbeurs de uitgave dragen kan. Want ik zou het diep betreuren, dat, wanneer Verbeeten en Vincent straks in drie, vier dikke deelen gaat verschijnen, de R. K. onderwijzer van die gave zou verstoken blijven. Voor hèm toch in de eerste plaats moet dit werk blijven de grondslag zijner pædagogische ontwikkeling, de steun zijner Katholieke beginselen en het wapen zijner aangevallen overtuiging.

Intusschen zie ik verlangend het tweede deel tegemoet, van harte wenschend, dat de komst verhaast moge worden door de behoefte aan een vierden druk van het eerste deel.

DESIDERIUS

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Aigueperse (M.) Kitty als Moeder. Witte Bibliotheek. Bussum, Paul Brand. (233) f 0.75.

Met de keuze der boeken, die ons Kitty teekenden in het leven van jong meisje en verloofde is Paul Brand zeer gelukkig geweest. Luchtig, vluchtig, en toch ernstig en opvoedend zijn deze verhalen, die met graagte worden gelezen.

Kitty als Moeder heeft dezelfde eigenschappen, ofschoon wat zwaarder op de hand. Maar het onderwerp, dunkt mij, brengt dat mee, en ik zou er de schrijfster geen grief van willen maken.

Zeker lectuur, die wij vooral de jonge dames (en dat zijn dus alle dames) zeer gaarne aanbevelen.

WILLEM MERKELBEEK

Eilkema de Roo (J.) De man van veertig jaar. Becht, A'dam.

Ik geloof, dat in de literatuur van elk land, ten minste waar de eerste frischheid van gedachte en verbeeldingsleven al geleden heeft door de parfumerie-dampen eener ziekelijke en zinnelijke beschaving, een roman is te vinden, die precies denzelfden titel draagt.

En de inhoud komt dan ook neer op hetzelfde. De man van veertig jaar, is en moet steeds zijn de man, die nog eens uit den band springt en zich overgeeft aan verboden liefde, óf ten minste in amoureuze avonturen geraakt, die hem op het randje brengen.

Eilkema de Roo behandelt ook dit geliefkoosde thema, dat bovendien de glorie heeft er zeer psychologisch uit te zien. Ik geef gaarne toe dat deze schrijver veel gereserveerder is dan velen zijner collega's in 't behandelen van dit onderwerp.

Maar toch.... heeft dat gewurm in het zinnenleven van 't een of ander individu, nu werkelijk eenige waarde als kunst? als wetenschap? als letterkunde? als ontspanning?

Och kom; laten wij toch wijzer worden en niet zoo gemakkelijk de aankondigingsblaadjes van uitgevers aannemen als een evangelie.

M. WALRE

Herzog (Rudolf). Het groote heimwee. Utrecht, J. P. Honig.

Eerst de vermelding van een zonderling voorval, waardoor ik tot het vermoeden ben gekomen, dat ik in de toekomst kan lezen. Ik las namelijk dezen roman in November 1914 en op den omslag staat duidelijk als jaar van uitgave 1915! Eerst was ik tamelijk benauwd om deze geheimzinnige gave, maar ik heb sinds vernomen, dat het wel meer voorkomt en de uitgevers er niet geheel vreemd aan zijn!

In elk geval, ik weet nog goed wàt ik gelezen heb, enkele maanden geleden, vooral met behulp van de aanteekeningen, die ik gemaakt heb.

Professor Dr. Ernst Wegherr trouwt een actrice, die op de planken zoo gewoon was aan minnespel, dat zij het ook niet kon nalaten in het gewone leven. Een hooggeplaatst ambtenaar wordt alras haar slachtoffer. Professor is er getuige van hoe de man, in uiterste wanhoop zelfmoord begaat. Hij besluit nu zijn vrouw te verlaten, vraagt en verkrijgt echtscheiding.

Daar hij een liefhebber is van „Deutschland uber Alles" trekt hij Amerika door en houdt lezingen, om te komen tot oprichting van een teutoonschen cultuurbond, een der meest afdoende middelen voorzeker om eigen leed en zielesmart te vergeten. Voor een Duitsch professor vind ik den man niet ernstig genoeg, want zijn omgang met een Amerikaansche flirt is nogal gepassioneerd en lichtzinnig.

Op zijn lezingen leert hij straks Gertrude van Weert kennen. Zij reizen samen als goede kameraden, als liefdevolle broer en zuster, doch komen toch als een gehuwd paartje in Duitschland terug. De vrucht van professor's lezingen is dus wel niet geweest een Duitsche Cultuurbond, maar ten minste een huwelijksbond. Mooi vind ik het boek niet wat betreft de uitvoering der gegevens, en wat aangaat de waarde en het gehalte van den inhoud kan de lezer uit het gezegde zichzelf een oordeel vormen.

M. WALRE

Maas (H. H.) Verstooteling. Amersfoort, P. Wink, 2de druk.

Ofschoon dit boek al eenige jaren oud is, en dus niet thuis behoort onder de rubriek Nieuwe Letteren, meenden, wij het hier een plaats te moeten geven. Niet om het boek zelf, dat verwerpelijk is, maar om het schrijven, dat ons werd toegezonden met betrekking tot dezen roman en nog wat. R.

Geachte Redactie!

Als trouw lezer van uw gewaardeerd Maandschrift en bewonderaar van uw ernstig streven, om het goede bekend te maken en het slechte te bestrijden, wend ik mij tot U. De mededeeling, welke ik te doen heb, kan misschien ook nuttig zijn voor andere van uwe lezers. Dat laat ik natuurlijk over aan uw oordeel, maar geef U volkomen vrijheid mijn schrijven te publiceeren.

Zoo nu en dan mag mijne achttienjarige dochter een ontspanningsboek halen in een nabijgelegen leenbibliotheek, omdat er in onze stad, voor zoover mij bekend, geen andere inrichting is, waarop men meer zou kunnen vertrouwen. Ik neem echter altijd de voorzorg het boek, dat zij meebrengt, eerst in te kijken alvorens ik het haar ter lezing geef.

Verleden week bracht zij een roman van Maas, „De Verstooteling". Ik zal aan den voet van mijn brief den titel en naam van uitgever afschrijven. Op haar vraag naar een mooi en goed boek, had de bibliotheekhouder haar dit prul gegeven en gezegd dat het zeer mooi was en „juist iets voor jonge meisjes".

Zooals gewoonlijk bladerde ik het door en zag al spoedig, dat ik met een ellendig vod te doen had. De geschiedenis zegt al genoeg; het dienstmeisje van den burgemeester brengt een kind ter wereld, en het valt niet uit te maken of de burgemeester zelf of zijn zoon de vader is van dit wicht. De familie echter van het meisje oordeelt beter het op rekening van den zoon te schuiven, omdat deze haar huwen kan. De hoogmogende schavuiten oordeelen er echter anders over; zij weten een boerenjongen voor geld over te halen het misleide dienstmeisje te trouwen. Het kind, de verstooteling, groeit nu verder op voor galg en rad. Dit is de inhoud, zoo zuinig mogelijk meegedeeld, om niemand te hinderen. Als ik u nu nog mededeel, dat de roman overvloeit van alle mogelijke hartstochtelijke scènes, om het zacht te zeggen, en dat er nog eenige hatelijkheden in voorkomen aan het adres van den Roomschen clergé en religieuzen, dan begrijpt u op wat een gevaarlijk boek ik de hand had gelegd.

Toen ik verontwaardigd, persoonlijk mijn beklag ging doen bij den bibliotheekhouder, had deze niets anders te antwoorden dan: ik heb het zelf niet gelezen, maar het werd mij door den reiziger aanbevolen als zeer mooi, en ik heb nog nooit eene klacht erover gehoord. —

U begrijpt, dat ik vanaf dit oogenblik besloten heb, mijne dochter daar nooit meer hare leesboeken te laten halen. En daar ik vrees, dat andere bibliotheekhouders misschien al even weinig angstvallig zijn, kan dit schrijven allicht dienen tot waarschuwing van ouders, die al te goeder trouw zijn.

Met de meeste hoogachting,

Uw dw. J. W.

Naschrift van de Redactie. De Heer J. W. was gelukkig zoo voorzichtig, dat hij voor zijn jeugdige dochter de boeken ten minste eerst controleerde. Anders zou het onverantwoordelijk zijn geweest, hij houde ons ten goede, dat wij het ronduit zeggen, haar boeken te laten lezen van zoo onzekere herkomst.

Het gedrag van den bibliotheekhouder verwondert mij echter niet. Over het algemeen zijn deze menschen niet in staat te

beoordeelen, wat mooi of drakerig is, en zeker kunnen zij Roomsche lezers niet inlichten, wat voor hen goed is.

Het eenige middel, om op dit punt teleurstellingen, die ernstige gevolgen kunnen hebben, te voorkomen, is: eenvoudig geen boek in zulke gelegenheden te vragen, tenzij men vooraf wete dat het goed is. In geen geval de keuze over te laten aan den bibliotheekhouder, die, al meent hij het nog zoo goed, in deze zaken voor ons allerminst een bevoegde voorlichter mag zijn.

Dit schrijven hebben wij zonder eenige aarzeling niet alleen, maar met voldoening zelfs opgenomen, omdat het eene ernstige waarschuwing is. Wij weten, helaas, dat op dit punt nog maar al te veel.... laten wij maar zeggen: goede trouw heerscht. Men moet wel bedenken, dat men door schade niet altijd wijs wordt, maar heel dikwijls ook ongelukkig.

Neumann (J. B.) Over en tusschen blank en bruin. Amsterdam. Albert de Lange. (220).

De schrijver is een oud resident, die zijn indrukken en ervaringen tot een verhaal verwerkt; zonder nu juist bepaalde personen ten voeten uit te schilderen, en doorleefde toestanden onveranderd weer te geven, is het toch duidelijk dat de auteur het leven zelf om kopie heeft gevraagd.

Het oude thema wordt uitgewerkt: een edel en moedig man, een Indo die inderdaad verbeteringen wil aanbrengen zonder onderscheid van personen, bezwijkt onder de tegenwerking, die hij van lage zielen moet ondervinden. Als resident had hij gemeend zijn idealen te kunnen verwerkelijken, maar strijdensmoe ligt hij spoedig in het graf.

De roman is goed wat betreft den inhoud; alleen de scène waar „de judas" van het stuk door hartstocht wordt aangegrepen en zijn tanden zet in den hals eener vrouw, is wat overdreven hartstochtelijk en bovendien zeer onwaarschijnlijk. De taal laat nogal te wenschen over en verraadt gebrek aan oefening, ofschoon wij den schrijver in zijn beste oogenblikken waardeeren als iemand, die niet van literaire gaven ontbloot is. WILLEM MERKELBEEK

Ring (Barbara). Peik en hoe hij fortuin maakte. Amsterdam. P. N. v. Kampen. (220).

Het nevelachtige, sombere, naar zeewier en vetlaarzen ruikende, dat velen Scandinavischen boeken eigen is, vinden wij gelukkig niet in de werken van Barbara Ring.

Zij heeft ons gewoonlijk voor te stellen een leuk type, wiens hoofddeugd is eene „ontzettende" oprechtheid en waarheidsliefde, zoodat er voortdurend aardige conflicten ontstaan met de omgeving. Dergelijke guitige, frissche en oorspronkelijke persoontjes stelde zij ons voor in Anne-Karine en Petra, terwijl haar Nora Liese weer echt Noorsch zwaarmoedig en ongenietbaar is.

[1]) Anne Karine, Petra en Nora Liese werden besproken in Boekenschouw 12/13 — De Ware in Boekenschouw 13/14.

Met Peik echter wint zij thans onze harten op de oude manier. Paul Benedictus Henneman, alias Peik, is een ouderlooze, zesjarige kleuter. Liefdevol wordt hij, na den dood zijns vaders, opgenomen door een oud-professor.

Een kind leert vlug, vooral als het goede voorbeelden heeft.... en de kleine Peik heeft den ouden koetsier, met wien hij veel omgang had en in wiens woning hij, na zijns vaders sterven, enkele dagen verbleef, goed afgekeken en beluisterd.

De professor, een stemmig celibatair, is aanvankelijk alles behalve ingenomen met de manieren van zijn jongen gast; maar het duurt niet lang of het grappige baasje heeft het hart van den ouden man, waarvoor de liefde een vreemde aandoening moest zijn, stormenderhand veroverd. Hij ziet op tegen de scheiding, die voor de deur staat.

Want een verre bloedverwante in Duitschland, wilde aan Peik, den laatsten afstammeling der familie, haar gansche fortuin vermaken en zou dus verder zorgen voor zijne opvoeding. Het viel echter weinig in den smaak van het kereltje, Duitscher te moeten worden en zijn Noorsch bloed te verloochenen. In den beginne was zij niet erg gesticht door Peik's origineele uitvallen en schrikwekkende openhartigheid. Zij dacht er zelfs ernstig over, haar fortuin te besteden tot waardiger doeleinden en het niet na te laten aan dit enfant terrible. Maar jawel, het verging haar even als den professor; zij werd al heel gauw verzot op dit broekemannetje.

En zoo maakte Peik zijn fortuin. Oud en jong zullen dit boek met genot lezen, dat sprankelt van vernuft en geestigheid.

M. WALRE

Mathilde. De Kroon van Aviara. Bussum, Paul Brand.

Jan ten Brink wijdde eene uitvoerige studie aan deze schrijfster, in zijne Geschiedenis der Nederl. Letteren; Busken Huet heeft haar eerste optreden vriendelijk begroet en het publiek hare romans en novellen met blijkbaar welgevallen gelezen, niet alleen in Nederland, maar ook ver over onze grenzen. Dat getuigen de verschillende vertalingen. De verschijning van een nieuw werk van Mathilde of van Melati van Java, zien wij dus altijd met belangstelling te gemoet.

Dit verhaal is eerst verschenen in de Kath. Illustratie en heeft een sterk uitgesproken Roomsche tendenz. Dit verhoogt in mijn oogen ten zeerste de waarde van dit boek: het wil niet alleen onderhouden, maar tevens leeren. Het toont ons de jonge vorstin Theophania als eene martelares van haar plicht, van haar geloof.

De omgeving, waarin dit verhaal speelt, is wel eigenaardig; wij worden namelijk verplaatst naar een Balkanstaatje, waar het, tot zelfs in het vorstelijk paleis, nogal ruw toegaat. De oude Mevrouw Moeder gedraagt zich als eene vrouw uit het volk, en zoekt elke gelegenheid om hare beschaafde schoondochter te krenken. Zij is wreed bovendien, evenzeer als haar zoon Danilo een zwakkeling is; en beiden zijn oorzaak door hun vervolgingen,

dat Theophania krankzinnig wordt. Haar kind Beatrice treedt in een klooster en een andere, Zoë, de dochter van een gehangene, neemt hare plaats in en regeert als wettige vorstin.

Zij is als het werktuig in de handen der Gerechtigheid, waardoor de schuldige Mevrouw Moeder gestraft wordt voor hare euveldaden.

En als dan Zoë, die niet minder schuldig is, op den dag van haar huwelijk als slachtoffer valt van een bommenwerper, kan gravin Beaucourt, de trouwe beschermster eens van de gemartelde Theophania, wel fluisteren vol ontroering: „God is rechtvaardig, maar ook barmhartig".

De staat Aviara verliest zijne onafhankelijkheid en het gebied wordt tusschen Oostenrijk en Rusland verdeeld.

Gaarne bevelen wij het boeiende boek, dat iedereen gerust ter lezing mag worden gegeven, in de aandacht van hen, die zoeken naar ontspanningslectuur, maar klagen, dat er zoo weinig is te vinden, waarop nu eens niets valt aan te merken.

Wij kunnen niet nalaten de aandacht te vestigen op de mooie, sobere, doch zeer kunstige bandteekening! A. GIELEN

DUITSCH

Adlersfeld-Ballestrem (E. von) Das wogende Licht. Dresden, Seyfert. (324) M. 4.—, geb. M. 5.—.

Een nieuwe roman van de 60-jarige gravin Eufemia von Adlersfeld-Ballestrem; een boek, dat ik als ontspanningslectuur gerust kan aanbevelen.

Met kunst heeft het niets te maken, zooals trouwens wel 99 percent van de romans, die dag in dag uit verschijnen, van alle kunst vrij plegen te zijn. Maar het is, tenminste voor een Hollander, dragelijk geschreven, vernuftig gedacht en vol van romantische gebeurtenissen en verwikkelingen, die de aandacht geboeid houden. Deze eigenschappen zijn waarlijk niet te versmaden en allen te gader zeldzaam te vinden in één boek. Als wij er nog bijvoegen, dat wij niets te hooren krijgen van echtscheiding, geen naturalistische tooneeltjes behoeven bij te wonen, geen ziekelijke hartstochten moeten bewonderen; dat wij derhalve een onschadelijk boek voor ons hebben, dan zijn wij al heel blij.

Verslag van den inhoud geven gaat niet, want op elke bladzijde is er weer iets anders aan het worden. Maar alle romantische ingredienten zijn aanwezig. Das wogende Licht is de naam, waaronder eene Agente van een der Europeesche Regeeringen wordt aangeduid, die aan de hoven van anderen spionneert enz. Zij is eene jonge vrouw, die in den roman optreedt, vermomd als eene rimpelige, bejaarde matrone. Een Freule, die meende fortuin te hebben, maar ontdekt dat zij alles verloor door een bankbreuk, tracht bij haar een plaats te vinden als dame van gezelschap of Secretaresse. Na allerlei omwegen en verrassingen komt dan eindelijk de ontdekking van het ware karakter der oude vrouw.

Echte romanlezers zullen smullen en 't boek waarschijnlijk in

één adem uitlezen. De gezelschapsdame doet ook nog een goed huwelijk, hetgeen de aantrekkelijkheid van den roman verhoogt. Het heele verhaal kan ongetwijfeld evenveel ontspanning geven als een paar uren in den Bioscoop. En thuis zit men gezelliger, kan men er bij rooken of een kopje thee drinken. M. WALRE

Persale (A. von) Der Scharffenstein. Berlin, Kronen. (311). M. 1.—

Onze Duitsche correspondenten laten niets van zich hooren en Duitsche uitgevers vragen geen buitenlandsche belangstelling voor hun uitgaven, naar het schijnt. Maar als het overige mocht zijn als het boek, dat wij kregen toegezonden en dat wij hier even zullen bespreken, dan hebben wij liever niets.

De nieuwbakken Baron Finck is eigenaar geworden van den Scharffenstein en stelt den tegenwoordigen bewoner, Baron Scharff als leider aan der verbouwingen. Isa Scharff zou toezicht houden. Tusschen de meisjes Isa Scharff en Magda Finck ontstaat ... vriendschap (?) — Naaste buurman van den Scharffenstein is graaf Kurt Wildenberg, een onder curateele gesteld sportsman, die eerst Isa het hof maakt en daarna Magda omfladdert. Deze laatste is echter verliefd op Bodo, den broeder van Isa, en geeft derhalve Kurt geen kans.

De sluwe Isa verlooft zich met den vader van haar vriendin, Baron Finck, zoodat haar broeder van Magda afziet. En Magda wanhopig, dat Bodo haar verlaat, weigert te trouwen met Kurt Wildenburg, die daarop naar Monte-Carlo gaat, zijn laatste vermogen verspeelt en terugkeert om Finck den Wildenburg te verkoopen. Bij die gelegenheid loopt het verkeerd tusschen hem en Isa, Finck's vrouw. Een geheime afspraak, dreigende ontdekking door den plotseling teruggekeerden echtgenoot; opoffering van Magda, die zich voordoet alsof zij afspraak heeft gemaakt met Kurt. Finck dwingt zijne dochter Magda daarop te trouwen met Wildenburg.

De zaken van Finck gaan achteruit en hij met zijn medeschurk Wildenburg zien uit naar de komst van Bodo, den knappen technoloog, wiens uitvindingen hun te stade kunnen komen. Bodo weigert gemeene zaak te maken met die twee. Finck pleegt zelfmoord, Wildenburg verdwijnt plotseling, en de zoogenaamd vrijgeworden Magda trouwt nu met Bodo. 't Is een misselijke intrigantenboel. Niet goed!! R.

ENGELSCH

Benson (Robert Hugh). Oddsfish! Hutchinson & Co., Londen (448) f 3.60.

Het laatste werk van den diepbetreurden en zoo noode gemisten Mgr. Benson ligt vóór ons. Met moeite heeft het langs mijnen en onder de vlucht van moorddadige bommen werpende Zeppelins den weg gevonden naar onze boekentafel. Wellicht is het nog het eenige exemplaar — op het oogenblik ten minste dat wij dit schrijven — dat zich in Holland bevindt, hoewel het reeds eenige weken vóór 's schrijvers heengaan in het licht verschenen is.

Het is een kloek, flink boek van ongeveer 450 bladzijden. De vreemde en niet zeer harmonieus klinkende titel is ontleend aan een soort van bastaardvloek, waarmede Karel II zijn overkropt gemoed placht te ontlasten. Deze vorst is de eigenlijke held van den roman, hoewel de verteller, — want het verhaal is in den eersten persoon geschreven — Roger Mallock, alle gebeurtenissen beschrijft, zooals hij ze heeft waargenomen of doorleefd.

Als een soort van geheim afgezant is de 21-jarige Engelsche edelman door den Paus naar zijn vaderland gezonden om den weifelenden koning bij te staan, als hij hem noodig mocht hebben ter volvoering van zijn eigen bekeering tot het katholieke geloof en van de verzoening van Engeland met de Moederkerk.

In 1678 beginnen Roger's avonturen, maar het blijkt, dat hij in zeer ongunstigen tijd Londen betreedt. Kort na zijn aankomst breekt het Oates-complot uit, een van de afschuwelijkste bedriegerijen, welke in de geschiedenis bekend zijn. Op het leugenachtig getuigenis van een verachtelijk wezen, den predikant Oates, die vroeger katholiek was geworden en, na uit verschillende kloosters om zijn wangedrag te zijn weggejaagd, weer afvallig werd, kon zelfs onder de regeering van een zeer katholiek gezind vorst als Karel Stuart een hevige vervolging tegen de katholieken uitbreken. De dagen van Elisabeth schenen teruggekeerd en vele priesters — vooral Jezuïeten en leeken — werden terechtgesteld, zonder eenig bewijs van schuld.

De schrijver geeft een schitterend beeld van deze woelige dagen, hij laat ze ons met zijn held in waarheid beleven. Maar nog belangwekkender dan dit bonte gewarrel van intrigues en samenzweringen, terechtzittingen en terechtstellingen, is de teekening van het gecompliceerde karakter des konings. De historische reconstructie van zijn ziel is de grootste verdienste van Benson en kan op één lijn gesteld worden met zijn beroemde herschepping van Maria Tudor's figuur uit *The Queen's Tragedy*.

Deze beide Engelsche vorsten, zoo raadselachtig en in menig opzicht onbegrijpelijk, voor ons te doen herleven, hun innigste zielsaandoeningen doorvoeld en door fijne intuïtie ze in harmonie gebracht te hebben met hun uiterlijke, schijnbaar tegenstrijdige daden, is Benson buitengewoon gelukt.

Wanneer Karel verschijnt, spreekt of veelbeteekenend zwijgt, herleeft onze belangstelling, soms te luwen dreigend onder de reeks avonturen, die ondanks hun rijke afwisseling eentonig wordt. Wij ergeren ons over 's konings apathie, zwakheid, zedeloosheid, om een oogenblik later zijn fijne geestesgaven, zijn scherp verstand, zijn ridderlijkheid te bewonderen en het slechte gebruik door hem van zijn groote gaven gemaakt te betreuren. „Oddsfish!" beschrijft eigenlijk den strijd om zijn ziel en als eindelijk de overwinning behaald en de zondige koning als berouwhebbend zondaar gestorven is, begrijpen wij de geheime bekoring, door Maria Stuart's achterkleinzoon uitgeoefend op allen, die hem van naderbij naderden en vooral op den verhaler Roger Mallock,

wien het zelfs gelukt, tot zekere hoogte ten minste, ons zijn gevoelens te doen deelen.

De vrijage van Roger en Dolly vormt een ware oase in deze woestenij vol misdaden, listen en gruwelen, al loopt zij niet op rolletjes. Voor 't eerst wellicht — helaas! voor 't laatst! — heeft Benson een echt meisje geteekend, dat onze sympathie opwekt en vasthoudt. Jammer dat zij, zonder eenigen noodzaak, zoo droevig en wreed aan haar eind moest komen, alleen om Roger in staat te stellen zijn eerste roeping tot den geestelijken stand te volgen. Rondom haar teekende hij op zeer aantrekkelijke wijze het Engelsche toenmalige buitenleven in de oude, landelijke woning van den landedelman Tom Jermyn in zoo groote tegenstelling met het zedelooze hof. 't Spreekt vanzelf, dat de schrijver deze wantoestanden slechts uit de verte aanduidde en geen oogenblik vergat, dat hij priester was en charge d'âmes had. Noode missen wij echter in deze vunzige atmosfeer de reine figuur der jonge Hertogin van York, later Koningin Maria Beatrice, die een lichtstraal tusschen zoovele dichte schaduwen had kunnen doen trillen.

MELATI

Veer (W. de). Battle Royal. A western drama in an Eastern land. John Lane. London (348) f 3.60.

Dit door niets bijzonders zich onderscheidende echtbreuk-verhaal zou ook niet verdienen de aandacht te trekken, als het niet geplaatst was in de lijst van onze koloniën en geschreven werd door een Hollander.

Het „westersche" drama had ook in den Haag of in Gallicië kunnen spelen en is niet bijzonder interessant, zelfs zeer onwaarschijnlijk en niet voldoende zielkundig verklaard. Het bloedige einde van den controleur Anton van Weghe (door de ondervinding wijs geworden, dat de vrouw, eens het voorwerp zijner schuldige liefde een volleerde coquette is) wordt door een samenloop van toevallige omstandigheden veroorzaakt en had even zoo goed, zoo niet beter vermeden kunnen worden.

Hoe minder over dit onverkwikkelijke, zeer oppervlakkig behandelde onderwerp gezegd wordt, hoe beter. *Battle Royal*, deze titel wordt nauwelijks verklaard, is dus alleen interessant om het tooneel, waarop het z.g. drama zich afspeelt.

Het begint met controleur v. Weghe's feestelijke uittocht uit Makassar, dat hij na een roemrijke carrière verlaat om in Holland zijn aanstaande vrouw af te halen. Aardig, vooral voor Engelschen, moet het zijn, ingewijd te worden in het leven op een groote suikerplantage en den held te volgen op zijn reis door Java — Van het minder aangename nachtelijk verblijf in het hotel te Maos wordt wel wat veel drukte gemaakt. Onze gemobiliseerde soldaatjes moeten het met heel wat minder comfort doen. De reis door de Preanger, het leven op Batavia, de beschrijving der oude stad, van het Chineesche kamp e. z. m. zijn alleraardigst geschetst.

Men begrijpt wel, dat de schr. zoo uitvoerig alles teekent, omdat hij zich richt tot een publiek, dat nog alles moet leeren kennen van Javaansch leven en de natuur.

Zijn Engelsch is, voor zoover wij er over kunnen oordeelen, goed en vloeiend en verraadt nergens den buitenlander.

Hoewel het volstrekt niet in zijn bedoeling ligt echtbreuk te verschoonen of aan te bevelen — integendeel! hij betreurt het zeer, dat Anton's prachtige loopbaan en gelukkige toekomst bedorven worden door zijn hernieuwde kennismaking met Mevrouw Delmaars — maakt deze treurige historie dit merkwaardige boek tot zeer voorbehouden lectuur, hetgeen wij, om de tot in kleine bijzonderheden trouwe, prettige schildering van het oostersche leven, alle reden hebben te betreuren. M. S.

VOOR DE JEUGD

Cramer (Rie). Lentebloemeu. Utrecht, W. de Haan. —

Een schattig boek, met leuke versjes en keurige, heel subtiel gekleurde prentjes.

Koch (Henny). Eva van den Eyckenhof. Bussum, J. A. Sleeswijk. f 1.25, f 1.75.

In Duitschland verscheen reeds de 4[de] uitgave van dit boek. En geen wonder; de schrijfster van Solita en Moedertje Sylvia weet heerlijk onderhoudend te vertellen. Voor meisjes van ongeveer 16 jaren is dit boek wel geschikt. Het dwarskopje Eva is zeer natuurlijk geteekend; en zij leert, na heel wat droevig gebeuren, de liefde van hare ouders waardeeren.

Ik geloof dat onze Roomsche meisjes wel wat vreemd zullen opkijken, als zij vernemen dat de oude predikant doopt met de volgende woorden: „Eva Isabella, ik doop u; moogt gij opgroeien tot vreugde uwer ouders en van God". Zij zullen zich dan wel even herinneren, hoe het staat in hún catechismus.

Maathuis-Ilcken (S.). Wat de haard fluisterde. Met platen van B. Midderigh-Bokhorst. Gouda, Van Goor.

Mijn zes-jarig wichtje glundert van genot, als ze het bekende kleurige bandje ziet liggen op mijn lessenaar. Ze weet niet wat ze het mooist vindt, de prentjes of de versjes. En ik weet het evenmin, want beiden bevallen mij uitstekend.

Piek (A. F.). Boertje. Bussum, J. A. Sleeswijk. f 1.25 — f 1.75.

Prettig voor onze jongens, die van Boertjes lotgevallen wel zullen genieten. De dominee, die nu en dan ten tooneel verschijnt, is een respectabel man — en Boertjes moeder eene godsdienstige, protestantsche vrouw.

Sutorius (A.). Pension Betuwzicht. Amsterdam, Scheltens en Giltay, f 2.25.

Ofschoon het boek niet zoo hééł nieuw meer is, willen wij het toch bespreken, omdat A. Sutorius een naam heeft op het gebied van lectuur voor jonge meisjes. En ook nog, omdat wij zoo gelegenheid vinden, eene kleine opmerking te maken.

In pension Betuwzicht vinden schoolgaande kinderen een aangenaam tehuis. Ze leidden er een knus gezellig leventje en halen ondeugende grapjes uit. En dat alles is heel goed en aardig verteld.

Doch waar de schrijfster haar meisjes een boek in handen speelt van Werner en van Multatuli, ben ik het niet met haar eens. Werner, die den gruwelijk anti-papistischen roman: *Aan het Altaar* heeft geschreven en de vrijdenker Multatuli, die vereerd wordt door de Dageraadsmannen, noemen wij liefst niet eens in gezelschap van kinderen. 't Is een betrekkelijk onbeduidende opmerking, maar de schrijfster zal mij toegeven, dat zij recht heeft van bestaan.

MARIANNE

VARIA

In *Women and Politics*[1]) vinden wij den volgenden interessanten brief door koningin Victoria geschreven aan haar oom, koning Leopold I van België en waaruit blijkt, hoe 63 jaar geleden over de neutraliteit van het ongelukkige land door Engeland werd geoordeeld, zelfs tegenover Frankrijk.

Buckingham Palace, 2 Februari 1852.

Liefste Oom! Mijn hartelijken dank voor uw vriendelijk briefje van den 30sten. De zaken staan zeer critiek en alles wat Van de Weyer ons verteld heeft *n'est pas rassurant.*

Met zulk een buitengewoon man als Louis Napoleon kan men zich geen oogenblik zeker voelen.

't Stemt mij zeer treurig. Ik heb den vrede en de rust lief — feitelijk *haat* ik politiek en tumult en 't doet mij verdriet te denken dat een vonk alles in vollen oorlogsbrand kan zetten. Toch denk ik dat het vermeden kan worden. Elke aanslag op België zal voor ons een casus belli worden. Daar kan u op vertrouwen. Voor een inval ben ik niet bevreesd, maar de geest van het volk is hier zeer opgewonden. Zij zijn er vol van zich te verdedigen en de geest van vroegere dagen schijnt teruggekeerd......

Uw liefhebbende nicht
Victoria R.

---

[1]) Letters of Queen Victoria. Uitgave van John Murray, Londen.

Na den dood van Mgr. R. H. Benson werd, vooral door andersdenkenden, beweerd, dat de lieveling onder zijn geesteskinderen zou zijn *The Light invisible* door hem in zijn Anglikaansche dagen geschreven. Dit wordt door niemand minder tegengesproken dan door den schrijver zelf wanneer hij in zijn: *Confessions of a convert* van dit boek zegt, dat Anglikanen over het algemeen het oneindig verkiezen boven alles wat hij geschreven heeft, en er dadelijk op laat volgen: „Katholieken en ik zelf onder hen, gelooven dat *Richard Raynal Solitary* veel beter is geschreven en zeker veel godsdienstiger. Inderdaad, mishaagt mij *The Light Invisible* zeer intens van geestelijk standpunt". Zóó ernstig zijn de redenen, die hij daarvoor geeft, dat het duidelijk blijkt hoe diep hij dit mishagen voelde.

Lectuur voor de jeugd. Al eenigen tijd geleden schreef de heer H. J. Stratemeyer, uit Den Haag, een artikel over dat onderwerp in het tijdschrift *In en om de Woning*. Hij geeft daar verscheiden wenken en opmerkingen, die overweging en behartiging ten volle verdienen. Ik neem de vrijheid enkele regels aan te halen, die, mijns inziens, niet vergeten mogen worden.

„De grootste grief, aan te voeren tegen het meerendeel der op de markt geworpen boeken voor de jeugd, is het absoluut onbeduidende, het onbenullige, het nagemaakte zonder eenige oorspronkelijkheid of spontaneïteit.

De gemakkelijke afzet maakt, dat lui, die 't nooit gekund hebben, maar steeds nieuwe boeken fabriceeren; dat anderen, die 't wel kunnen, profiteeren van verkregen reputatie, hun talent uitputten.

Die telkens verslappende herhaling van 't zelfde is het, wat de kinderboeken, ondanks uiterlijke bombarie, zoo kleur- en geurloos maakt. En 't noodlottige gevolg hiervan is — behalve 't uitgeven van goed geld voor slechte waar — dat de jeugd gewend wordt aan haastig voortlezen, zonder geboeid te worden door het détail, enkel jagend om zoo gauw mogelijk het einde te vinden van 't zwakke draadje. Zoo kweekt men de rampzalige verslinders van waardelooze romans, die nooit van hun leven een behoorlijk literair werk leeren verstaan en genieten.

Over het rechtstreeksche verband tusschen de kinderlectuur en de eigenlijke literaire ontwikkeling, hoop ik eens iets meer te zeggen, met concrete voorbeelden tot uitgangspunt. Wij hebben kinderboeken in onze taal, uitmuntend geschikt om die ontwikkeling voor te bereiden.

Ook boeken, waarvan dit niet getuigd kan worden, kunnen aangename, onschadelijke lectuur vormen voor jongelui. Wij hebben daarvan ook voorbeelden — vele zelfs. Genoeg om ons kieskeurig te maken.

Tot die kieskeurigheid wilde ik u opwekken. „Voor kinderen is het beste goed genoeg".

Is er wel ooit een artikel geschreven over kinderlectuur, waarin

die uitspraak van een groot man niet werd geciteerd? En is ooit een uitspraak in de praktijk meer genegeerd?

Het „beste" is er, in overvloed; want wij hebben in ons land zeer goede auteurs voor de jeugd, literaire en niet-literaire.

Reden te meer om al dien duren rommel op zij te schuiven. En ook — om de producenten nu en dan te herinneren, dat een fabrieksmerk de contrôle over elk afzonderlijk artikel niet uitsluit".

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

MEJ. S. te R. De laatste strophe komt bijna letterlijk voor in *Heine's Walküren.* Ten minste letterlijk genoeg om van plagiaat te mogen spreken. Bij Heine:

Fürsten hadern, Völker streiten,
Jeder will die Macht erbeuten;
Herschaft ist das höchste Gut
Höchtste Tugend ist der Muth.

L. V. R. te O. Als wij rekenen naar de voorgaande jaargangen worden in elken jaargang van Boekenschouw ongeveer een duizendtal nieuwe boeken besproken in afzonderlijke recensie's. In de overige rubrieken bovendien nóg een zeer groot aantal!

BS. te H. De nummers van den vorigen jaargang zijn u opgezonden. Het is ons niet mogelijk nog vroegere jaargangen te leveren (wel enkele nummers), daar door de vele nabestellingen onze ruime oplage is uitverkocht.

G. MAD. Z. te M. Neen: *Les Nations Frémissantes contre Jésus Christ et son Église* is niet nieuw, en heeft geen betrekking op de tegenwoordige toestanden. In 1886 beleefde het boek reeds zijn 6de oplage. De schrijver is l'abbé Jos. Lémann, een bekeerd Israëliet en ijverig strijder voor het geloof.

W. K. te L. Die Falkner von Falkenhof van gravin von Adlersfeld Ballestrein is mij niet bekend. Het schijnt een werk te zijn der laatste jaren. Ik kan echter zeggen, dat zij eene katholieke schrijfster is en dat, al zijn eenige harer werken uitsluitend lectuur voor rijpere lezers, zij toch „harmlos" genoemd mogen worden. Letterkundig staan zij niet hoog, maar zij zijn onderhoudend en boeien de aandacht.

MEISJESOPVOEDING

De dood der zoo verdienstelijke vrouw, Moeder Janet Erskine Stuart, algemeen Overste van de Congregatie van het H. Hart — die den 21sten October haar over de geheele wereld verspreide dochters en oud-leerlingen zoo zeer bedroefde, — heeft opnieuw de aandacht gevestigd op haar standaardwerk over de opvoeding van katholieke meisjes.

Dit boek verscheen een paar jaar geleden en beleefde reeds een vijfden druk. Niemand minder dan Kardinaal Bourne schreef er de voorrede van en toonde het hooge nut aan van deze verhandeling, want, — zoo verklaarde hij, — de resultaten der groote onkosten, besteed aan het onderwijs der vrouwelijke jeugd, zijn niet schitterend te noemen, omdat aan haar opvoeding niet de noodige aandacht is gewijd, en het „trainen" van haar wil en karakter over het algemeen treurig werd verwaarloosd.

Vooral de Katholieke scholen hadden het moeilijk te verantwoorden eer de ouderwetsche meisjesopvoeding had afgedaan en de moderne een dringende eisch van den tijd werd. De wereld, waarin het meisje van onze dagen haar intrede doet, is niet meer die van honderd, vijftig of zelfs van dertig jaren terug, maar wat er ook veranderd moge zijn, de vorming van hart, wil en karakter moet nog steeds de wortel van een kinderopvoeding zijn en nooit was deze vorming zoo noodig als in den tegenwoordigen tijd.

Het spreekt van zelf dat de opvoeding van katholieke meisjes langs andere lijnen behoort te geschieden dan die van andersdenkende. Niet alleen behooren zij andere idealen te hebben, maar ook kunnen de katholieke opvoeders beschikken over middelen om haar hart, geest en karakter te vormen, welke door de buitenstaanders tot hun nadeel ongetwijfeld, worden gemist.

Zoo iemand, dan had moeder Stuart het recht over dit onderwerp haar gedachten en meeningen te ontwikkelen. Zij zelf had als dochter van een anglicaansch predikant, een on-katholieke opvoeding ontvangen. Een en twintig jaar oud, werd zij Katholiek en trad kort daarna in de Congregatie van het H. Hart. Als onderwijzeres en later als novicenmeesteres, toen als overste van het klooster Rockhampton en eindelijk in de laatste jaren van haar leven als generaal-overste, had zij alle gelegenheid het vrouwelijk karakter te leeren kennen en haar groote ondervinding in practijk te brengen.

In „the Education of Catholic girls" heeft zij de resultaten van

haar jarenlange studie opgeteekend en de wereld heeft alle reden de wijze kloosterzuster dankbaar te zijn voor haar gewetensvollen arbeid.

Niemand late zich er door afschrikken dat dit boek „nonnenwerk" is, dus kleinzielig, bekrompen, ouderwetsch, eenzijdig, al te vroom, — benamingen, waarmede men reeds bij voorbaat zulk een boek veroordeelt, — zonder te bedenken hoe men daardoor juist blijk geeft deze minder aantrekkelijke eigenschappen te bezitten.

De opvatting van Janet Erskine Stuart is ruim, breed, practisch en getuigt van veel gezond verstand. Overal houdt zij rekening met de werkelijkheid. Struisvogelmanieren zijn haar geheel vreemd. Flink en vierkant stelt zij zich tegenover het vraagstuk der moderne meisjesopvoeding. Alle moeilijkheden ziet zij onder het oog, met grooten durf verzet zij de bakens en toont duidelijk aan hoe katholieke ouders en opvoedsters de middelen, die hun ten dienste staan, moeten gebruiken om de meisjes tot vrouwen en moeders in de eerste plaats te vormen, geheel op de hoogte van haar taak in dezen nieuwen tijd, en verder haar in staat te stellen ook buiten het huwelijk haar nieuwe plichten en nieuwe levenseischen te vereenigen met de oude, onvergankelijke beginselen van haar godsdienst. Oud en nieuw in een harmonisch geheel te vereenigen, de wijsheid en ondervinding van het verleden te doen dienen om tot fundament te strekken van het gebouw, dat moderne wetenschap en nieuwe behoeften noodig hebben gemaakt, ziedaar! het doel van haar streven, van haar levenslangen, ernstigen en vruchtbaren arbeid.

Dat zij er in geslaagd is het juiste midden te bewaren, bewijst de goedkeuring van haar Kardinaal-Aartsbisschop, die zelf zijn „Imprimatur" aan dit werk gaf en de bijval, waarmede het in de Oude en Nieuwe Wereld algemeen is begroet.

Zooals te verwachten was, behandelt moeder Stuart het allereerst den godsdienst, die de basis moet zijn van elke opvoeding. Het kind heeft het recht het best te leeren van hetgeen het van God kan weten, daar het geluk van zijn leven niet alleen in de eeuwigheid, maar ook op aarde hiervan afhangt. Dus wordt het kind groot onrecht gedaan door het bang te maken voor God en Hem niet voor te stellen als een goeden, liefhebbenden Vader, maar als een Wreker, zelfs van het kleinste kwaad.

Ouders zouden het niet dulden, dat men hun zoo verkeerd tegenover hun kinderen voorstelt en hoe zeer zoude men onderwijzers veroordeelen, die de harten der kinderen van de ouders

vervreemden, en dit kwaad wordt jegens God zoo vaak bedreven. Men moet de kinderen juiste gedachten inprenten over God. Hem voorstellen als het hoogste en meest beminnenswaardige Goed, maar toch vooral vermijden in het euvel te vervallen, dat onzen democratischen tijd zoo eigen is, waar het gezag zijn beteekenis meestal verloren heeft, en toelaten dat men God ter verantwoording roept en Zijn daden beoordeelt. Gods vaderschap en souvereiniteit zijn de grondslagen van het geloof, die elkander aanvullen en waarop het gebouw van het kinderlijk begrip van een christelijk leven moet worden opgetrokken.

Dan moet men het kind ook juiste begrippen geven van onszelf en onze bestemming, van zonde en kwaad en van de vier uitersten van den mensch. Vooral het kind een goed denkbeeld doen opvatten van hemel en hel is van het grootste belang. Dit moet met ernst, kracht en waardigheid geschieden en een merkteeken in de ziel achterlaten voor geheel zijn volgend leven. Niet volgens middeleeuwsche schilderingen mag men het kind inlichten, maar in een taal, meer in overeenstemming met onzen tegenwoordigen geestestoestand. Voor alles echter leere men het kind zijn voorrecht als Katholiek, met Christus, die de kleinen tot zich riep, als Vader en Maria, als zijn goede Moeder. Het kind moet Jezus en Maria zich steeds nabij voelen in vreugd en smart. Ook van het geloof en de christelijke praktijk dient het kind een juiste gedachte te hebben en daarom zal men het waarschuwen tegen alle excessen der verbeelding en tegen kinderachtige, zoo niet belachelijke practijken van godsvrucht, welke in andere landen te huis zijn. In noordelijke landen is een soberder vorm van godsdienst gewenscht, waarvan alleen duurzame invloed op het leven kan verwacht worden, maar men wachte zich voor een ander gebrek, al te strenge en dorre devotie. Edele vriendschappen met heiligen, zich uitend in den wensch hun deugden na te volgen, is een groote aanmoediging in den strijd des levens.

Verder dient in de laatste schooljaren het meisje te worden voorbereid en gehard tegen de invloeden, welke haar geloof en godsvrucht bedreigen en hier is het vooral noodig met het karakter en de neigingen van elk kind rekening te houden. Zij geeft tal van goede raadgevingen en scherpzinnige wenken, maar het zou ons te ver voeren indien wij ze, hoe vluchtig ook, herhaalden.

Hoogst belangrijk zijn ook de twee hoofdstukken door de Schrijfster gewijd aan „karakter", haar verrassende verdeeling van de temperamenten in j a en n e e n, kinderen, die geboren worden

zooals zij het noemt met een katholieken en een non-conformisten aard. De eerste zien overal harmonie en orde, ze gelooven dat alles moet zijn, zooals het is; de andere hebben in zich een geest van verzet en kunnen met de grootste moeite zich in éénvormigheid schikken. De eerste ondergaan gemakkelijk anderer invloed, de laatste daarentegen komen juist tot hun recht in een andersgezinde omgeving en strijden dan met hand en tand voor hun overtuiging. Juist die wrijving is voor zulke temperamenten noodzakelijk.

Behalve deze twee groote afdeelingen, waarvan zij met bewonderenswaardige fijnheid de eigenaardigheden analyseert, bestaan er nog vele tusschensoorten, die zij eveneens psychologisch beschrijft. Helder licht wordt hierdoor geworpen op verschillende karakters, waar opvoedsters en ouders dikwijls radeloos tegenover staan, daar zij hen niet begrijpen in hun schijnbare tegenstrijdigheden. Met veel tact wijst zij middelen aan om verschillende karakters te leeren kennen en te sorteeren. Schatten van levenswijsheid kan niet alleen zulk eene leerares, maar ieder, voor wie zielkunde een der belangrijkste onderwerpen van studie is, opdoen uit de ervaringen dezer wijze kloosterzuster met den scherpen blik en het warme hart. Altijd is zij de moeite van het toeluisteren waard, zooals zij b.v. de klippen aanwijst, waarop de beste pogingen der opvoeders zoo dikwijls gevaar loopen te stranden, de noodzakelijkheid om de kinderen te treffen in hun „eigen zelf" en om dit te bereiken raadt zij hun niet te veel theorie te geven, maar zooveel mogelijk dat te zijn, wat zij van de kinderen verlangen. „Wij doen ons best om de kinderen tot karakters te vormen, wij moeten het zelf zijn. Wij zoeken naar moed en oprechtheid, wij moeten ze medebrengen. Wij hebben eerlijk werk noodig, wij moeten zelf bewijzen er van geven. En zoo is het met de christelijke deugden, die wij op deze grondvesten hopen te bouwen. Wij vragen geloof van de kinderen, wij moeten er van overvloeien. Wij zorgen voor de onschuld van hun leven, wij moeten zelf hemelschgezind zijn. Wij willen dat zij niet wereldsch zijn maar gereed offers te brengen voor hun godsdienst. Zij moeten begrijpen, dat deze voor ons meer dan de wereld is".

De Kerk bezit alleen het geheim der opvoeding en iedere katholieke onderrichter kan moed vinden in het weten, dat hetgeen boven allen prijs verheven is in de opvoeding der kinderen, waarnaar de wereld vergeefs zoekt, in al zijn volheid het eigendom is der Kerk, waartoe zij behooren.

Ernstig betoogt zij de noodzakelijkheid voor de meisjes, onderricht te worden in de elementen der katholieke philosophie. Deze geven haar kracht en steun in de wisselvallige wereld van indrukken binnen en buiten haar. Zeer practisch behandelt zij ook de realiteit van het leven en breekt meer dan één lans voor de — ongelukkig genoeg — zoozeer in discrediet geraakte vrouwelijke handwerken en huishoudelijke kennis der meisjes.

Veel van haar lessen zijn alleen voor Engeland en Engelschen bestemd, maar er is genoeg in van algemeen menschelijke waarde, om deze kleine eigenaardigheden buiten rekening te laten.

Niet alles kunnen wij vermelden, wat zij voor belangrijks en wetenswaardigs zegt over lessen en spelen, waarin zij opkomt tegen de moderne wijze en het leeren tot een spel zoo aangenaam mogelijk te maken en die elk eigen initiatief en inspanning doodt tot schade van het karakter. Over de tegenwoordige regeering van den Teddy-beer zegt zij ook een hartig woordje. Er zijn kinderkamers, waar geen godsdienstige voorstelling hangt, geen Moeder-Gods-altaartje zich bevindt, maar waar deze monsters elken stoel bezetten. Over wiskunde en natuurlijke historie, geschiedenis, kunst geeft zij de meest behartigenswaardige wenken, hoe en hoeveel katholieke meisjes in deze vakken onderricht en ontwikkeld moeten worden, om dan eindelijk te komen tot een der meest brandende vraagstukken van onzen tijd, de hoogere studie der vrouwen. De Eerwaarde Overste neemt de zaak zeer ernstig op, maar dan ook behandelt zij hier echter uitsluitend engelsche toestanden. De academische graden worden aan de groote universiteiten van Oxford en Cambridge nog niet aan vrouwen en meisjes verleend. Na het ontvangen van haar diploma, het hoogste wat zij door haar universitaire studie kan bereiken, komt de vraag: Wat nu? De positie van een gestudeerde vrouw is zoo moeilijk, dat een ongewone sterkte van karakter noodig is om onder zulke abnormale omstandigheden den rechten weg te kunnen kiezen en de ondervinding leerde, dat slechts weinigen hiertoe in staat waren.

Het verleden toont aan, hoe de weinige vrouwen, die uitblonken in geestelijke en zedelijke kracht, veel hebben bereikt en een eervolle herinnering nalieten, maar zij behooren meer tot de merkwaardigheden van wetenschap en letteren dan tot de wereldgeschiedenis. De wereld voelde hun stempel niet op haar gedrukt, men zou hen nauwelijks missen, als hun portretten uit de galerijen der historie werden weggehaald. De vrouwen, die werkelijk groot waren en haar plaats in de geschiedenis handhaven, waren niet

de vrouwelijke studenten of de buitengewoon geleerden. Zij namen hun plaats in te midden van het werkelijke leven, niet in de bibliotheken. Hun kracht school in hun karakter, hun taak was beschaving in haar wijdste en heiligste beteekenis. Zij hebben geheerscht niet door het goddelijke recht der koningen, maar van de koninginnen, hetgeen een geheel verschillende titel is, onbetwist en onafscheidelijk van hen, als zij er geen afstand van doen of hem neerhalen naar het strijdveld om tegen de menschelijke rechten van koningen op te treden en zich met hen te meten. „De hemel der hemelen is van den Heer en heel de aarde heeft Hij gegeven aan de kinderen der menschen" en aan de vrouwen schijnt Hij het grensland tusschen beiden te hebben aangewezen, om beide in elkander te doen passen en de schakels toe te halen. Aan haar is het, de zielen der kinderen te verzorgen, de kinderkamers van het rijk des hemels. Aan haar de bijzondere zendingen van vrede, verzoening en aanmoediging, groote instellingen als de Voortplanting des Geloofs, of groote devoties als die van het Heilig Sacrament en het Heilig Hart onder het bereik der geloovigen te brengen. En zij noemt de namen van vrouwen, die de Kerk en het christenvolk dienden, en voor godsdienstige idealen streden, van anderen die heerschten in eigen kringen, in haar huisgezin, in kloosters of in de eenzaamheid, alleenheerscheressen in het grensland; die allen hun invloed in dezelfde richting gebruikten niet voor strijd, maar voor vrede en hemelsche belangen en hooge aspiraties, voor geloof, hoop, liefde en zelfopoffering, al deze zaken waarvan het gemis den mensch tot stervens krank maken.

Op dit grensland moet de vrouw blijven. Als zij op de aarde nederdaalt om haar rechten in het lage land op te eischen, dan loopt zij gevaar beide werelden te verliezen door geen ware vrijheid in de eene te veroveren en haar hoogste voorrechten in de andere op te geven. Om dus in harmonie te blijven met deze twee machten, is evenwicht noodig en deze kan alleen de katholieke Kerk geven. Als de hoogere opvoeding der vrouw gebloeid heeft onder katholieken invloed, dan komt dit door haar degelijken basis van zedelijke kracht, van tucht en zelfbeheersching, die de vrije ontplooiïng van het intellectueele leven kan torsen.

Om geschikt te zijn voor hoogere opvoeding, is dus noodig veel zelfbeheersching teneinde de zware verantwoordelijkheid te dragen, en ongelukkig wordt zij juist beschouwd als een middel om spoediger vrij en onafhankelijk te worden. Zij, die er naar streven in

dezen geest, zijn het minst geschikt om haar te ontvangen, want het doel is verkeerd en geeft aan de geheele persoonlijkheid een verkeerde richting. „Door hoogere zedelijke opvoeding moeten dus de meisjes worden voorbereid om hoogere geestelijke ontwikkeling te verkrijgen volgens haar natuurlijke begaafdheid", ten einde voor elke verantwoordelijkheid, die het leven haar zal opleggen, berekend te zijn.

Het beste, waartoe men een vrouw kan opleiden, is kalmte van geest en vastheid van wil. De vrouwen zijn over het algemeen niet bestemd tot scheppen en initiatief nemen, maar de mannen kunnen van haar steun en begrip ontvangen en deze steun moet zoowel zedelijk als geestelijk zijn, en hiervoor is vastheid van wil noodig. Zonder inwendigen steun in zich zelf kan men anderen niet steunen, of men bezwijkt op kritieke oogenblikken. De groote overwinningen der vrouwen zijn gewonnen door dezen inwendigen steun, deze vastheid en volharding van wil, gegrondvest op geloof. Het katholieke geloof geeft deze bijzondere richting aan den geest, die onafhankelijk is van de wereld, daar zij weet verantwoordelijk te zijn tegenover God.

Het bijzonder doel komt er weinig op aan. Het heeft een middelpunt, waarom het zich beweegt. „Zoo eeuwigdurend als de fondamenten op een sterke rots zijn de geboden van God in het hart eener heilige vrouw" (Ecclesiasticus XXIV, 24).

Zoo besluit deze hoogstaande vrouw haar lessen, geput uit een jarenlange ervaring van jonge meisjes en vrouwen, van haar karakters, deugden, gebreken, idealen en moderne strevingen, te midden eener wereld, die haar menig valsch spiegelbeeld toont. Wij wenschen dit boek vooral in handen van allen, wien de grootsche taak te beurt viel katholieke meisjes voor haar toekomstige levenstaak op te leiden. MELATI.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

XI

In de zeere leerrijke brochure, getiteld: *Das religiöse Sehnen und Suchen unserer Zeit* van Dr. Franz Zach [1]) las ik het

[1]) Nummer 2 van de collectie: Ideal und Leben, uitgegeven door Dr. J. Klug. Zie Boekenschouw, 7de Jaargang, blz. 11.

volgende: „Deze ontwikkeling der Fransche literatuur telt zonder twijfel onder de verblijdenste teekenen des tijds en de hoopvolle uitzichten voor de toekomst zijn zeer zeker groot. De regeerders in Frankrijk voeren wel een brutalen Kulturkampf met de Kerk, — maar Frankrijk smacht terug naar de verfrisschende bronnen van den godsdienst, Frankrijk haakt naar de Wedergeboorte der godsdienstige kracht in de Katholieke Kerk.

De naaste toekomst zal ongetwijfeld nog aan de elementen der verloochening behooren, maar de schare van hen, die oprecht een godsdienstige Wedergeboorte wenschen, wordt steeds grooter.

Nieuw leven bloeit overal op uit de puinen — de Damascusdag is voor de Fransche maatschappij nabij" (blz. 44—55).

Deze woorden werden geschreven in 1912.

Het hoofdstuk, waaraan ik ze ontleende, gaat de ontwikkeling na der Fransche literatuur in de laatste decenniën. De schrijver toont ons die literatuur, zich ontworstelend aan de kluisters van het materialisme, het stof van ongeloof en wellust meer en meer afschuddend, opzwevend naar de hoogere sferen van het idealisme, om langzamerhand het zonnelicht der katholieke waarheid dichter te naderen.

Boven het hoofdstuk staat als titel: Gallia docet, „Frankrijk leert, gaat voor".

Zij, die mij het voorrecht deden mijn beschouwingen in dit tijdschrift te volgen, zullen Dr. Zach's woorden verstaan. Hoe verderfelijk ook die invloed was, welke gedurende tal van jaren werd uitgeoefend door wat van Frankrijk's boekenmarkt, — let wel, ik zeg niet uit Frankrijk's literaire schatkamers, — de wereld werd ingedragen, door de jongste literaire strevingen werd dit jammerlijk verleden eenigszins hersteld. Op den literairen arbeid der laatste jaren mag gerust het Gallia docet als stempel worden gedrukt. Al is het nog slechts een kleine schare, welke het volle orgelspel der Christelijke kunst doet hooren, talrijk zijn degenen, die reinere, frisschere tonen aanstemmen dan die, welke zoolang het Christenhart met pijnlijken nagalm vervulden.

Kunst, die haar doel vindt in haar zelf, *l'art pour l'art*, zooals het heet, dilettantisch vormknechtschap, welke aan de letterkunde een nieuwen naam opdrong, n.l. dien van „woordkunst", — een pitloos surrogaat, dat alle letterkundig begrip ontzenuwt, — zijn leerstellingen, welke in de toonaangevende kringen van Frankrijk's literatuur geen opgeld meer doen. Men heeft opnieuw ingezien, dat niet de vorm, maar de gedachte hoofdzaak is, dat de letter-

kunde ernstige verplichtingen heeft te vervullen, dat zij de menigte leiden moet, niet enkel vleien en amuseeren, — en dit begrip voerde de lteratuur vanzelf terug naar de Christelijke waarheid en de Christelijke moraal, naar de eenige „Fontaine de Jouvence", waaruit ware, duurzame levenskracht opwelt.

„De rol der litteratuur, zei Brunetière, de haar eigen functie, als ik me zoo mag uitdrukken, is, in het gemeenschappelijk bezit van den menschelijken geest te doen binnendringen en er door de kracht van den vorm te bewaren, al wat 's menschen levenswijze, de richting zijner gedragslijn en het vraagstuk zijner bestemming aanbelangt" [1].

Aldus begrijpt Frankrijk's moderne literatuur haar roeping en om die ernstige opvatting harer taak is het Gallia docet op haar van toepassing.

Om van Frankrijk te leeren was het dan ook, dat wij herhaaldelijk spraken over de hedendaagsche Fransche letterkunde. Ik geloof niet, dat één letterkunde meer dan de Fransche tot nadenken stemt. Geen was dieper gezonken dan zij. Bij geene drong het „religiöse Sehnen und Suchen unserer Zeit" met meer eenparigheid naar voren. Geen letterkunde toonde duidelijker, dat er een noodzakelijk verband bestaat tusschen letterkundigen arbeid en 's menschen zieleleven, dat de eischen van deze beide eensluidend zijn, dat wat de eerste maatstaf moet wezen bij de beoordeeling van letterkundige voortbrengselen niet is vorm of klank of rythmen, maar de ziel van den letterkundige zelf, dat bij gevolg het letterkundig werk eerst dan volkomen schoon kan genoemd worden, wanneer het de afstraling is van een ziel, welke zelf omkranst wordt door 't licht der eeuwige waarheid. Zulk werk alleen draagt het waarborgsmerk dat het is van onvermengd allooi.

Dit is ongetwijfeld de reden, waarom een modern criticus, Francis Vincent, zijn beschouwingen over de hedendaagsche letterkundigen uitgaf onder den titel van: *Ames d'Ajourd'hui* [2].

Om ons nog duidelijker zijn bedoeling te doen verstaan, geeft de schrijver als tweede titel: *Essais sur l'idée religieuse dans la Littérature contemporaine.*

Tot nu toe verschenen van deze Essais twee bundels, de eerste in 1912, de tweede in 1914. Alvorens in boekvorm door den schrijver verzameld te worden, zagen ze het licht in verschillende

---

[1]) Essais sur la Litt. Contemp. I, pag. 345.
[2]) Uitgegeven bij G. Beauchesne, Parijs.

Revue's, voornamelijk in de „Revue pratique d'Apologétique", waarvan Vincent de gewone letterkundige kroniekschrijver is.

„Si les masses se paganisent, les élites reviennent à Dieu", zegt Vincent in de voorrede van zijn tweeden bundel. Wat betreft dit steeds verder afzakken der massa's tot het paganisme, hierin moge en zal de oorlog een blijvenden ommekeer hebben teweeggebracht.

Dat de élites, zoowel in als buiten de literatuur, meer en meer tot God terugkeeren, is een feit, dat de geschiedenis der laatste jaren bewijst. Terecht mag Vincent aan de aangehaalde woorden toevoegen: „les meilleures intelligences françaises s'ouvrent à la vérité catholique et prennent le parti de „se confier à notre maternelle Eglise" comme disait Vogüé!"

't Is een lange galerij van portretten, waarin hij ons rondleidt. Als cicerone, die zijn kunst verstaat, wijst hij ons bij elk dier beeltenissen op de hoofdlijnen, op de voornaamste trekken, op die lijnen, welke aan de figuur vorm en uitdrukking geven.

Die hoofdlijnen zijn die, — de titel van het boek zei het reeds, — waarin het zieleleven van den schrijver zich afteekent, de trekken, waarin de redelijke ziel naar voren komt zweven.

„Volgens de verlangens van den puren dilettant moest de kritiek enkel het talent beschouwen, zegt G. Longhaye, zonder rekening te houden met het geloof en de persoonlijke moraliteit. Men weet, vervolgt hij, dat wij niet van die school zijn; wij begrijpen zelfs niet hoe een Christen er toe kan behooren, of zelfs een letterkundige, die zijn kunst kent en hoogacht. Wat maakt de literatuur, wat den stijl? Vóór alles is het de ziel" [1]).

Ook Vincent's opvatting staat lijnrecht tegenover het delittantisme, ook hij wil vóór alles het zielkundig proces der letterkundigen nagaan. Eén voor één toont hij ons de groote letterkundigen van vandaag en van de toekomst en van hen allen vernemen wij op de eerste plaats, hoe zij staan tegenover de groote vraagstukken van het leven. Wij zien, hoe in nagenoeg hun aller denken een verandering is gekomen ten goede. Enkelen slechts blijven vastkleven aan lang verouderde beginselen. De meesten hebben verbrand wat zij vroeger aanbaden, om thans te huldigen wat zij vroeger verfoeiden.

Wanneer ik deze Essais aan de lezers van Boekenschouw ten sterkste aanbeveel, dan is het voornaamelijk om de strekking,

---

[1]) *Dix-neuvième Siècle, Esquisses littéraires et morales,* IV, pag. 156.

waardoor de schrijver zich bij zijne studie leiden laat. Ernstige, degelijke literatuurbeschouwing wil hij ons leeren. En te recht. Hij alleen, die zooals Vincent de literatuur beziet, is in staat een juist oordeel te vormen.

Het lijkt mij een beleediging den schrijvers aangedaan, wanneer men hun waarde alleen afmeet naar den vorm, waarin zij hun gedachten belichaamden. Zij zelven nemen hun taak ernstiger op. Luistert naar deze bekentenis van Pierre Loti: „De slechte boeken zijn niet de pornographische boeken, welke den lezer doen walgen, 't zijn de boeken, welke ontzenuwen. En de eerste, welke ik schreef, zijn van deze soort. Maar nu ik tot het bewustzijn gekomen ben, dat zoovele zielen mij volgen, nu ben ik op mijn hoede" [1]).

Vervolgens is het een treurig verschijnsel, — en moeten wij, Nederlanders, hier niet op de borst kloppen? — dat bij de bestudeering of beoordeeling der Fransche literatuur weinig of geen gewag gemaakt wordt van mannen, wier werk geadeld wordt door den geest van geloof. Is het misschien, omdat men zelf de schouders ophaalt voor vraagstukken, van wier oplossing ons gansche bestaan afhangt? Is het misschien, omdat men het nutteloos acht een band te strengelen, zooals Vincent dat doet, tusschen het letterkundig werk en de ziel des schrijvers? Zoo ja, dan durf ik gerust verklaren, dat men, althans van de Fransche literatuur, geen tittel of jota begrijpt. Van wie zoo meent, zou men kunnen zeggen wat Vincent sarcastisch opmerkt over Henri de Régnier: „Les âmes ne l'intéressent point. Il passe à côté d'elles sans les compendre" [2]) Voor een letterkundige en ook voor een liefhebber van letterkunde ken ik geen ironie scherper dan deze.

Een werk als dat van Vincent vermaant ons vervolgens, ons te wapenen tegen modegrillen, waaraan, helaas! ook de studie der letterkunde al te vaak onderhevig is. Wee dengene, die aan het Palladium raken durft! Wee zelfs dengene, die bij wijd-klinkend klaroengeschetter en cimbalenspel niet in het stof neerzinkt voor het Nabuchodonosor-beeld! En toch, hoe dwaas! „Toen de Zweedsche kanselier Oxenstiern zijn zoon naar het Congres van Munster zond, zei hij hem: „Mijn zoon, ga zien door welke kleine menschen de wereld geregeerd wordt". Wij kunnen nooit

[1]) Ames d'Aujourd'hui, I, pag. 174.
[2]) t. a. p. II, pag. 179.

genoeg voor 't jonge geslacht, dat naar het openbare leven opstijgt, herhalen, hoe klein velen zijn van hen, die op dit oogenblik de hoofdrollen spelen in de literatuur en welk een verval wegschuilt onder een lawaaierige befaamdheid als die van Rosny, Paul Adam, Henri de Régnier, Gustave Lanson.... Notre naïveté, fait toute leur gloire" [1]).

Men ziet het, Vincent is een man, die afgodsbeelden durft neerhalen.

Toch zou men zich vergissen als men hem aanzag voor een hartstochtelijk ijveraar. Neen, bij sommige werken van hen, wier Katholieke inspiratie hem het hart verrukt, moet hij soms „'t bescheiden gebaar der Muzen herhalen, die zich in stilte het gelaat omsluieren wanneer zij weenen" [2]). Hij is er ver van af zich een blinddoek voor de oogen te binden. Hij durft de waarheid in het gelaat te zien. Zonder vóór- of tegeningenomenheid weegt hij van vriend en vijand de verdiensten af op de weegschaal zijner hoogere letterkundige beginselen.

Een woord van Ollé-Laprune, door hem aangehaald, geeft de korte samenvatting dier beginselen. „Hoe kan men", zegt deze wijsgeer, „de problemen doorloopen, welke de gedachte opwerpt, zonder dat uit de wijze, waarop men die problemen beschouwt en tracht op te lossen, ooit blijkt, dat Christus op de wereld gekomen is en dat men in Hem gelooft?" [3])

Uit de wijze, waarop Vincent de letterkundige problemen aangrijpt en oplost, blijkt duidelijk, dat de christelijke waarheid en de christelijke moraal de voornaamste toetssteen zijn, waarop hij den arbeid der letterkundigen beproeft.

Nu weet ik wel, dat bij dergelijke opvatting velen de wenkbrauwen fronsen; — velen, voor wie, zooals voor Faguet, denken en vervolgens schrijven wat zij dachten, niets anders is dan een soort sport, een ontwikkeling van activiteit, dienend om evenwicht te houden in de machine-kamer der hersens; — menschen, die tegenover de waarheid een kuras van scepticisme aantrekken en zelfs niet de behoefte gevoelen er den grond van te onderzoeken; — menschen, die, zooals Pilatus, vragen: Wat is waarheid?, en, omdat ze zelf geen antwoord weten, rustig indommelen in hun onwetendheid [4]).

---

[1]) t. a. p. II, pag. 284, note 2.
[2]) t. a. p. II, Introduction.
[3]) t. a. p. I, pag. 129.
[4]) Vgl. I, pag. 116.

Maar, ik zou met Vincent willen vragen, of zulke menschen niet beter deden suiker te wegen en laken te gaan meten, in plaats van zich met letterkunde bezig te houden?

Wat men echter ook moge denken van het standpunt, door Vincent ingenomen, men zal althans moeten toegeven, dat het minstens het beste standpunt is voor actueele letterkundige beschouwingen. Juist omdat hij Christus in het centrum plaatst van het menschelijk denken, kan hij naar waarheid beoordeelen het „religiöse Sehnen und Suchen", dat zich bij de élite der menschheid overal, — althans in het buitenland, — op dit oogenblik zoo sterk doet gevoelen.

Wij, katholieken, mogen ons er over verheugen, dat er van onzen kant zulk degelijk letterkundig werk werd verricht.

Zijn er ten slotte onder de lezers van Boekenschouw katholieke studenten in de Fransche letterkunde, dan zij hun de kennismaking met het werk von Vincent in 't bizonder aanbevolen. 't Zal hun een blijde gewaarwording zijn hier een andere klok te hooren luiden dan die, welke hun tegenklonk in de officiëele kritiek.

Katwijk a/d. Rijn, 28 Febr. 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Als een bewijs van het „Renouveau" in de Fransche Letteren, waarover P. van Rijckevorsel in het vorige nummer van *Boekenschouw* schreef, kan de roman gelden van Jacques Des Gachons, *„Comme une terre sans eau"*, die in het nummer van 15 Januari der *Revue des deux Mondes* beëindigd wordt. 't Is het verhaal van een modern huwelijk. Beide echtgenooten hebben zonder moeite en inspanning alles verkregen, wat de wereld begeerenswaardig kan geven. En toch zijn zij niet gelukkig. Zelfs het bezit van een eenig kind vermag hun geen voldoening te geven. Uit verveling en landerigheid gaan Camille en Helene van elkander, het dochtertje wordt uitbesteed. Dan overvalt hen het lijden, de vreeselijke dood van hun kind, het uitbreken van den oorlog, de dienstneming en verwonding van den jongen man, die inziet dat hij tot nu toe was, hetgeen de psalmist noemt, een land zonder water, dor, droog en onvruchtbaar, nu wordt het besproeid door den dauw der smart. Hij

verzoent zich met zijn vrouw en beiden gaan nu vol berouw en met veel moed een nieuw leven tegemoet. De *Correspondant* (25 Januari) bevat onder den titel van *Ce qu'ls nous doivent* een hoogst interessant artikel naar aanleiding van *Histoire générale de l'influence française en Allemagne* door M. Reynaud, professor aan de Hoogeschool van Poitiers, eenige maanden vóór den oorlog verschenen. Van de eerste tijden, die zich in den mist der eeuwen verliezen, bestond reeds de rivaliteit tusschen het Germaansche en Keltische ras, waaruit zich de Gallische Franken ontwikkelden. Volgens Renan germaniseerden de Franken de Kelten. Reynaud komt tegen deze bewering op en bewijst hoeveel de Germanen aan de beschaving der Gallo-Franken te danken hadden, hoe zij vooral uit de abdij van Cluny over de toenmalige wereld heeft uitgestraald. Door de geheele verdere geschiedenis gaat hij dezen invloed van franschen geest en fransche cultuur in Duitschland na. Eerst in de laatste eeuwen zijn de rollen omgekeerd en verkregen duitsche philosophie, duitsche wetenschap en cultuur de overhand. Zooals men begrijpt, vindt de schrijver hierin geen reden tot blijdschap.

In *Fénélon et la guerre* bewijst Henri Bremond, hoe de edele bisschop van Cambrai over den oorlog in het algemeen en over dien, welke zijn aartsbisdom verwoestte, oordeelde. Zijn woorden zijn vaak op de meest verrassende wijze toepasselijk op den vreeselijken geesel, die thans de wereld treft. *Ludi dœmonum*, zoo noemt Fénélon in een zijner Vastenmandementen den helschen oorlogsgruwel: een duivelsspel.

Le Correspondant (10 Febr.) bevat een merkwaardig gedocumenteerd artikel over *L'esprit public et la situation en Hollande.* De schrijver, die zijn naam verbergt achter drie sterretjes, is zoo buitengewoon op de hoogte, weet zoo precies wat de bladen en tijdschriften van alle richtingen schrijven, wat er gesproken is op vergaderingen, hoe het volk zich uitlaat en zijn onbehagelijk gevoel voor Duitschland niet verbergt, dat hij onmogelijk een buitenlander kan zijn, die zich eens even op de hoogte heeft gesteld. Ik heb tot heden nog in geen enkel blad of tijdschrift, in Nederland of in den vreemde, een artikel gelezen, dat zoo juist de stemming van de natie en de houding der Regeering aangeeft, als dit. Het is de lezing en bestudeering overwaard.

Der Gral (Januari) gaat kalm zijn weg en blijft tusschen de ontzettingen van den wereldbrand zijn standpunt verdedigen tegen hen, die nog altijd de „katholisch-fortschrittlichen Literaturbewegung" voorstaan en die boeken vóór alles willen beoordeeld zien volgens hun rein æsthetische waarde, die „bei Katholiken zur Unterschätzung katholischer Lebenswerte" leidt, waardoor gevaar ontstaat voor het katholieke leven, de katholieke Kerk en zelfs indirect voor het katholieke geloof. Dit alles naar aanleiding van een beoordeeling van Stephana Schwertner. Op het artikel van Pater J. Overmans S. J., waarvan in ons vorig nummer een vertaling verscheen, zal de Redactie nog eens terugkomen

en oordeelt voorloopig, dat deze „doch sehr im Magister- und Pedantenfräcklein einherschreitet".

Het doet goed tusschen veel patriotische en uit den aard der zaak daarom eenzijdige uitingen ook een krasse afkeuring te vinden van een haatlied tegen Engeland door een medewerker nog wel van de zoogenaamd katholieke Literatuur-revue „*Ueber den Wassern*", gepubliceerd in de *Börsenkurier.* Dit gedicht, waaraan zekere demonische schoonheid niet ontbreekt, verdraagt zich met christelijk geloof, denken en handelen als vuur en water. De haat in dit gedicht is zeer onchristelijk en beteekent een hervallen in de onvervalschte oud-testamentische denkwijze: oog om oog, tand om tand! In de tijden van begrips- en gevoelsverwarring doet het goed iets te lezen, dat — al is het dan ook van verre — nog op de oude, onveranderlijke beginselen van christelijke liefde en verdraagzaamheid wijst.

Ilse Franke heeft in *Der Gral* (Februari) een gedicht, dat weldadig aandoet en zich zeer gunstig onderscheidt van de vele opgewonden liederen, die van alle zijden klinken.

Mütter.

Und wenn die Welt von Blut und Feuer raucht,
Wir Frauen hoffen doch, dass man uns braucht.

Wir treten still aus unserm engen Haus
Und strecken helfend unsre Hände aus.

Wir wissen, wie man Weh und Wunden heilt,
Wir sammeln, was verloren und zerteilt.

Wir trocknen Tränen und wir weinen nicht,
Wenn uns der Krieg das eigne Glück zerbricht.

Denn wir sind Mütter. Alle Kämpfer sind,
Wenn sie uns brauchen, unsrer Seele Kind.

Und das ist Trost, wenn eine Wunde brennt,
Wenn uns das Volk mit heiligen Namen nennt.

Treue um Treue! Wer sein blut uns gibt,
Der sei von uns mit Mutterkraft geliebt.

Verder haalt *Der Gral* met groote instemming het oordeel aan van Dr. Descurtins over den jongsten roman van Handel-Mazzetti: *Stephana Schwertner.* Hij schreef daarover: „Die „Stephana Schwertner" ist das hohe Lied der einzigen ungebrochenen Wahrheit; ein glänzender Kommentar zu den Worten des sterbenden Händel: Credo in unam sanctam catholicam et

apostolicam ecclesiam. Auch in diesem Roman zeigt sich die gewaltige Wirkung, welche der Erlass über die Kinderkommunion auf das religiöse Leben der Gegenwart gehabt hat. Es war eine Mannestat der genialen Kunstlerin, ihren Glauben so hell und laut zu bekennen.

Möge die „Stephana Schwertner" wie die „Verlobten" zur Lieblingserzählung einer zukunftsichern und zukunftfreudigen katholischen Jugend werden".

Men herinnert zich, dat indertijd professor Descurtins in een open brief opkwam tegen „Jesse und Maria" van dezelfde schrijfster; van vooringenomenheid mag men hem dus niet verdenken. Wij vereenigen ons van harte met zijn lof, doch wij kunnen ons niet vereenigen met zijn wensch, dat „Stephana Schwertner" het lievelingsboek zou worden voor onze katholieke jeugd. Het is een boek voor volwassenen en ontwikkelden, en veel te zwaar voor „de jeugd" op de eerste plaats, maar zou ook verwarring kunnen brengen, omdat zeer eigenaardige toestanden uit vervlogen tijden worden geschilderd.

Wetenschappelijke Bladen (Maart) brengt een vertaald artikel van Robert Dell, dat oorspronkelijk verscheen in de *Contemporary Review*, (Januari). De beschrijver besluit zijn artikel, waarin veel onjuistheden voorkomen: „Wat de reactionaren — een Barrès, een Bourget en de overigen — wilden was een oorlog van wraak en herstel. Oorlog heeft een demoraliseerende werking, en het kan zijn, dat deze oorlog den geest van Frankrijk veranderen en, zooals de reactionairen gelooven, het Fransche volk tot militairisme en clericalisme bekeeren zal; maar waarschijnlijk acht ik dit niet. Voorspellen is gevaarlijk, maar ik ben geneigd te denken, dat de reactionairen weer droevig teleur gesteld zullen worden! Naar hetgeen ik gezien heb van de mannen aan het front, schijnt de oorlog hun een grooter afschuw van den oorlog te geven dan zij te voren hadden, en hen tot overtuigde anti-militairisten te maken. Zij zijn zeker veel minder bloeddorstig dan sommigen van hen die achterbleven; de bloeddorstige artikelen in de kranten zijn door de oudere leden der academie geschreven, die in hunne gemakkelijke armstoelen de uitroeiïng van het Germaansche ras en de volkomen onderdrukking van Duitsche muziek, literatuur en wetenschap eischen. Men zegt, dat er meer menschen in de kerk komen sedert het begin van den oorlog; dat is mogelijk, maar zeker is het, dat er meer vraag is geweest naar de voorspellingen van Madame de Thèbes en den horoscoop van den Duitschen keizer. Ik denk dat deze verschijnselen blijken zullen voorbijgaand te zijn. Daarenboven hebben de reactionairen, geloof ik, geen rekening gehouden met de economische gevolgen van den oorlog, die waarschijnlijk zóó zullen zijn, dat de overtuiging bevestigd wordt, dat geen militaire roem den prijs waard is, indien het verschrikkelijk verlies aan menschenlevens (dat nu voor het publiek verborgen wordt), niet voldoende is om dat te doen. Het is waarschijnlijk, dat de oorlog de zaken

niet precies zoo laten zal als zij waren; dit kan tot een reactie of aan den anderen kant tot revolutie leiden.

Van deze beide schijnt een revolutie mij het waarschijnlijkst. Het is ten minste minder waarschijnlijk, dat de geest van het Fransche volk verandert, dan dat hij krachtiger wordt en zich uitspreekt in een onweerstaanbaren eisch om zijn idealen verwezenlijkt te zien".

Deze voorspelling is zeer gewaagd. Maar de schrijver zou waarschijnlijk niet ongaarne zien, dat zij uitkwam, wijl het Christendom voor hem iets is, waar hij niet veel van schijnt te verwachten. Hij zegt trouwens zelf in dit artikel, niet goed te weten wat eigenlijk het Christendom is!!

In *Onze Eeuw* (Maart) schrijft Mevrouw D. Logeman—van der Willigen over twee Finsche schrijvers. De een is Juhani Aho, „de grootste prozaschrijver uit het moderne Finland". De andere is Johannes Linnankoski, van wien een boek in Nederlandsche vertaling verscheen in 1914: „Het lied van de Vuurroode Bloem". Dit boek „is een dithyrambe op de liefde en het leven; de liefde die in roode passie niet blijvend te vinden is en het leven, dat niet alleen te genieten is in ongebonden vrijheid, zooals de held van het verhaal zich in jeugdige onbezonnenheid verbeeldt". Van den Hak op den Tak door Tis (het staat er in Grieksche letters) in hetzelfde Maandschrift, is een bundeltje.... gedachtensplinters, waaronder wij opmerkten deze rake waarheid: „In moderne romans vindt men het beeld geteekend van het jonge meisje of den jongen man. die het — natuurlijk dood-muf en wanhopig-bekrompen — ouderhuis uitloopt, met alle wetten van gebruik en fatsoen breekt, zich „vrij" maakt van al wat „conventie" heet en dan, in moderne conventie van ongebondenheid vervallend, ongelukkig wordt, (hoewel de schrijver ons het tegendeel wil doen gelooven), omdat wel heel de inhoud van het vroegere leven als ballast is weggeworpen, maar geen nieuwe en zeker geen betere inhoud daarvoor in de plaats is gekomen. Voor jonge lezers, die den rampzaligen afloop niet lezen tusschen de snorkende slot-regels door, zijn dit gevaarlijke tendenz-boeken; den weg dier helden en heldinnen volgend, loopen zij te pletter tegen de phraseologie, waarmede hun levenshoofdstuk sluit.

Een gewilde term in zulke boeken is dat de jonge man „zijn leven" moet „uitleven". Ware het niet juister te zeggen dat hij „uit zijn leven leeft", gelijk hij als knaap uit zijn buisjes en broekjes groeide? Men moet niet te groot voor zijn leven willen worden. 't Staat zoo gek, „uit zijn leven gegroeid te zijn".

De beide Januari-nummers (7 en 8) van *Der Fels* verschijnen in één omslag. Het moedige apologetische tijdschrift bevat een artikel van Lorenz Müller: *Die Verleumdungen der Katholischen Geistlichkeit in den jetzigen Weltkrieg.* Hij schrijft: Schon gleich in den ersten Tagen wuszten die Zeitungen zu berichten, wie belgische und französche Weltpriester und Ordensleute sich

an unseren Truppen vergingen, wie sogar Deutsche Geistliche sich nicht scheuten, mit unserem Feinde gemeinsame Sache zu machen, ja, an teuflischer List und Tücke sie zu übertreffen sich noch bemühten. En tot bewijs, hoe eenige schunnige elementen in Duitschland den haat tegen den katholieken priester trachtten op te wekken, haalt Müller de meest fabelachtige gevallen aan. Hij citeert, met dag en datum, de kranten die deze schandelijke leugenberichten hebben verspreid. Na een groot aantal te hebben vermeld, besluit hij: „wir können sagen: Von allen Fallen, die ich Ihnen bis jetzt angeführt habe, beruht keiner auf Wahrheit. Es ist gelungen, alle oben angeführten Fälle als schändliche Verleumdungen nachzuweisen. Dus alles „erlogen und erstunken"!! Het is weerzinwekkend van laagheid. Geen wonder dat er zelfs in Duitschland waren, die een kulturkampf weer vreesden en nog....!

Onder rubriek Abwehr (aus den Ermittelungen der Centrale Auskunststelle C. A.) worden eenige andere lasterlijke beschuldigingen weerlegd. De C. A. geeft de bewijzen der onwaarheid door de antwoorden van den Generalen Staf of de uitkomsten van gerechterlijk onderzoek te openbaren. Een goed en edel werk.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Dorper (Ida S.) Katholiek of Protestant? 1915. Paul Brand, Bussum (47). f 0.15.

„Mijne bedoeling is niet een wetenschappelijke verhandeling te schrijven. Mij is verzocht geworden in 't kort uiteen te zetten, wàt mij er toe gebracht heeft tot de Katholieke Kerk te willen overgaan en daarom zal ik trachten in een klein geschriftje beknopt weer te geven, hoe hoofdzakelijk het lezen en bestudeeren van mijn Bijbel en van verschillende boeken, door Gods genade mij de oogen geopend hebben voor de ware Kerk van Christus, door Hem zelf gesticht".

Deze verklaring der schrijfster kenmerkt zeer juist aard en inhoud van dat boekje. Het is zeer goed geschreven, met eene openhartigheid en eenvoud, die aanstonds den lezer wint.

„Hoe menigmalen hebben de Protestantsche vromen op conferentie's vol gloed gezongen:

Ik geloof één kerk, die heilig
  Christelijk is en algemeen.
In geloof en hoop en liefde
  En in zalig uitzicht één!

Ook der heiligen gemeenschap
Eén van zin en één van hart.
Deelend in elkanders vreugde,
Deelend in elkanders smart.

En 't werd haar droef te moede bij de herinnering aan deze woorden, als voor haar geest kwamen de kleinere of grootere verschillen van belijdenis en geloofsdogma's.

Dr. P. D. Chantepie de Saussaye, die, zelf oprecht Protestant, met waardeering spreekt over het Katholicisme en de protestantsche kerken „povere namaakjes" noemt van „de imposante moederkerk", spreekt geheel in haar geest. Zij vraagt het zich af: „waarom heeft de hervorming zooveel geschrapt, dat waarlijk hartverheffend is en schoon? Sursum Corda! Waarom dan in den eeredienst al wat oog en hart naar boven trekt, verbannen?"

En Ida Dorper vindt in de H. Schrift (Arke des Verbonds, Tempel van Jerusalem enz.), hoe God zelf den plechtigen eeredienst verlangde — zij leert, dat de Heiligen en Kerkvaders der eerste eeuwen „geen zonde zagen in een luisterrijken, ceremonieelen eeredienst".

Stond zij reeds onder Katholieken invloed? Neen. „Steeds verkeerde ik in een omgeving, die anti-katholiek was en de werken, die ik las, waren meest door Protestanten geschreven". Maar scherpzinnig maakt zij zelve hare gevolgtrekkingen en komt steeds dichter tot de waarheid.

Op dezelfde wijze, door dezelfde bronnen te raadplegen, komt zij tot de overtuiging van de wettigheid der „vereering van Engelen". Zij leest de levens en werken der Heiligen, van St. Augustinus, Bernardus, Franciscus, waardoor haar „voor veel de oogen geopend" werd. Onbegrijpelijk wordt haar de afkeer der protestanten voor de Mariavereering, terwijl toch de Bijbel haar toont hoe groote eer de Heilige Vrouwe werd gegeven.

Zoo onderzoekt zij alles ernstig en degelijk en steeds wordt het klaarder in haar ziel, totdat zij ten laatste in volle overtuiging uitroept: „ik geloof in de Heilige Katholieke Kerk!"

Opzettelijk heb ik mij onthouden den ganschen, geregelden gang dezer bekeeringsgeschiedenis uit te teekenen. Men leze! Ook de Roomschen moeten dit boekje niet verwaarloozen, wijl het hun duidelijk zal toonen op hoe redelijke gronden hun geloof berust. Maar vooral omdat het voor hen goed zal zijn deze bladzijden te kennen en te kunnen geven aan hunne niet-Katholieke vrienden, die zoo dikwijls vragen naar den weg, dien zij voelen bijster te zijn. A. GIELEN, S. J.

Valk (fr. Rup. van der) O. F. M. De Feestvierende Katholieke Kerk. Liturgisch Handboek voor het Katholieke Huisgezin. 6de druk, (1915). Amsterdam, Langenhuysen. f 0.90, geb. f 1.25.

Ik moet beginnen met de verklaring, dat Pater van der Valk niet de schrijver is van dit boek, maar de inleider. De

schrijvers zijn velen, waardoor het geheel als een keurige bloemlezing is, vol rijke afwisseling. De eenheid van den opzet heeft echter daardoor volstrekt niet geleden.

Om den lezer, wien het boek uit een vroegere uitgave nog niet bekend mocht zijn, eenige gedachte te geven van den inhoud en de bewerking, willen wij trachten daarvan eene voorstelling te geven.

Besproken worden in volgorde alle tijden (Advent, de Vasten) en feesten van het Kerkelijk Jaar, en dat geschiedt op de volgende methodische manier. Eerst wordt beschreven het historisch ontstaan en de viering van een feest, dan volgt een lofzang, en ten slotte eene overweging.

Zoo b.v., om mij te beperken tot eenige aanstaande feesten en plechtigheden: op de verklaring van het Feest der zeven weeën van Maria volgt als lofzang eene vertaling van Dr. Wap van het Stabat Mater en eene overweging van den H. Bernardus. Bij de Goede Week staat de lofzang Salve mundi salutare, eveneens vertaald door Dr. Wap en eene overweging van Bossuet. Indien wij al de namen noemden van schrijvers, uit wier bijdragen het werk is voltooid, zou men dadelijk begrijpen dat de samenstellers het beste hebben uitgekozen. Onder de dichters der lofzangen of de vertalers vinden wij o.a.: de H. Casimiris, de H. Bernardus, Lopez de Vega, Fra Jacopone, Vondel, Nouhuys, Broere, Van der Ploeg, Stalpaert van der Wiele; en de overwegingen zijn meerendeels ontleend aan Heiligen (St. Augustinus, Bernardus, Petrus Chrysologus) of aan beroemde personen (Mgr. van Vree, Bossuet, Dom Gueranger).

Ik geloof niet, dat het na deze uiteenzetting nog noodig zal zijn het boek uitdrukkelijk aan te bevelen. Het moet, indien het op zijn waarde wordt geschat, een plaatsje vinden in elk Katholiek huisgezin, waar het veel goed kan doen door verhooging van godsdienstkennis en derhalve ook van godsdienstzin.

R. K. Pr.

Van Santen (J. J., R. K. Pr.) Dompers. N. V. de R. K. Boek-Centrale (F. Jansen en L. Winkeler), Amsterdam. (49 blz.).

Wie de eigenlijke „dompers" zijn, de vrijzinnigen, vrijwillig doof voor de gegevens van geloof en rede, omtrent de godsdienstige vraagstukken, of de geloovige Christenen, die deze gegevens tot steunpunten maken hunner overtuiging? Dat is de vraag, die de onvermoeide apologetische schrijver in deze brochure voorstelt en oplost.

De vrijzinnigen, aan wier adres het boekje gericht is, zullen waarschijnlijk niet tot de ijverigste lezers behooren, niettegenstaande de vriendelijke „kennismaking", waarmee het opent. De Katholiek vindt er ten minste zeer nuttige verklaringen over de grondslagen des geloofs: de wonderen van het H. Evangelie, de Godheid van Christus, het getuigenis der martelaren enz. Het zijn de gewone apologetische onderwerpen, verdienstelijk behandeld, want de uiteenzettingen zijn helder, degelijk en populair.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Kronenburg (J. A. F.). C. S.S. R. Maria's Heerlijkheid in Nederland. Geschiedkundige Schets van de Vereering der H. Maagd in ons Vaderland, van de vroegste tijden tot op onze dagen. Deel VIII (1905) Amsterdam, F. H. J. Bekker (504 blz., 5 pl.) gr. 8°.

Werkelijk, P. van Kronenburg behoefde zich in de „inleiding" niet te verontschuldigen over de late verschijning van dit deel. Integendeel, bij de lezing van het werk, staat men verwonderd, dat de schrijver in zoo betrekkelijk korten tijd zijn reuzentaak heeft afgewerkt. In aanmerking genomen de uitgebreide litteratuur, die benut moest worden, doorgewerkt en doorgezocht, zal niemand het P. v. Kronenburg kwalijk nemen, dat hij ons wat lang liet wachten.

Een werk als dit, opgebouwd uit zooveel feitenmateriaal, loopt uitteraard gevaar, ongenietbaar, saai-geleerd te worden; dat zijn boeken, waar men wel eens in leest, maar die niemand uitleest. Dat gevaar heeft P. Kronenburg schitterend vermeden. Want het boek blijft steeds interessant, en steeds blijft de draad zichtbaar: de Maria-vereering van het einde der 17de eeuw tot op onze dagen, eerst kwijnend onder den invloed van Protestantsche vervolging, Jansenistische geniepigheden, rationalistische bestrijding, dan opbloeiend in de 19de eeuw, ongeveer gelijktijdig met het herstel der Katholieke hierarchie in ons vaderland.

Gebruik makend van de historische lijn, die hier werkelijk omhoog gaat, heeft P. Kronenburg ook een mooie stijging in het heele boek gelegd, en deze duidelijk doen uitkomen in zijne titels. Kwijning, herleving, herschepping, bloei. We leven mee met den *strijd* voor de Maria-vereering, den *zege* kort na 't midden der 19de eeuw behaald, en ten slotte den *zegetocht* in het tweede decennium der 20ste eeuw, door de Maria-Congressen (Averbode, Maastricht) en het Bossche Mysteriespel in 1913. Zeer eenvoudig en natuurlijk rangschikt de schrijver de factoren die saamwerkten tot de herleving der Maria-vereering: Paus en Bisschoppen, — de Dogma-verklaring der Onbevlekte Ontvangenis en het Herstel der Hiërarchie zijn van overwegenden invloed, — de werkzaamheden van kloosterlingen en priesters, en de kracht die uitging van de kerkelijke kunst.

Een gedetailleerde bespreking zou in „Boekenschouw" niet op haar plaats zijn. Trouwens voor verschillende hoofdstukken zou een vakkundige beoordeelaar noodig zijn, zoo b.v. voor 't overzicht van de kerkelijke muziek (blz. 450—502) en van de beeldende kunst (blz. 502—511).

Genoeg zij het, hier uit te spreken, dat dit werk de dubbele verdienste heeft, te zijn een bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Nederland, en tevens een leerrijke, stichtende, interessante lectuur te bieden voor geestelijken en ontwikkelde leeken.

Wat het eerste betreft, ook zonder Kerkhistoricus te zijn, ziet men dadelijk dat omtrent verschillende punten echt degelijk

geschiedkundig onderzoek is ingesteld. Over de processie van Kevelaar (zie blz. 18 vlgg. en blz. 249 vlgg.) vinden we nieuwe, althans geheel nieuw geordende gegevens. Verschillende ongedrukte stukken of zeldzame oude werken zijn hiervoor gebruikt.

De geschiedenis der Meimaand-devotie en hare invoering in Nederland treft men in geen ander werk zoo aan. Het hoofdstuk „St. Alfonsus en zijne zonen" (blz. 343 vlgg.) is geheel en al oorspronkelijk.

Hier zal men wat meer uitvoerigheid van behandeling, daar meer beperking verlangen, en het oordeel hierover zal vooral beïnvloed worden door de vraag, of men een wetenschappelijke, dan wel een populaire behandeling der verschillende stoffen op 't oog heeft. In 't algemeen zal men P. Kronenburg in het gelijk moeten stellen in zijne afgrenzing.

Natuurlijk zullen de vakgeleerden allicht kleine onvolledigheden weten aan te wijzen. Ik waag het te voorspellen, dat de algemeene klacht zal zijn over het ontbreken van een register. Voor den gewonen lezer is dit gemis niet groot, aan zijne behoefte wordt genoeg voldaan door de uitvoerige inhoudstafel, maar de vakmenschen zijn daarmee niet tevreden.

Wie nog ontevreden zal zijn? P. Bensdorp. Ja, want al krijgt hij op blz. 376 vlg. verdiende waardeering, hij vindt zich op blz. 57 gestempeld tot „de geduchte kampioen van Dr. Kuyper".

Ten slotte willen we nog uitdrukkelijk er op wijzen, dat ook voor hen, die niet de voorafgaande deelen *van* P. Kronenburg's werk bezitten, dit achtste deel een op zichzelf afgerond geheel vormt. Dit behoeft dus zeker geen beletsel te zijn dit magistrale werk te koopen, te lezen en te verspreiden.

Exaten. J. W. KEMPER, S. J.

Valter (M. P. C.) Bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van den grooten oorlog. C. van Langenhuysen, Amsterdam.

Een boek dat men met groote belangstelling lezen zal. Men behoeft slechts even deze bladzijden in te zien om tot de bevinding te komen, dat de sympathie van den schrijver voor Duitschland heel wat grooter is dan voor de Britten. Dat wil echter niet zeggen, dat hij in verblinde liefde een pleidooi voert voor onze naburen, meer uitmuntend door beweringen dan steunend op ernstige bewijzen. Neen, de schrijver tracht op zakelijke, kalme wijze de voorgeschiedenis van den oorlog te vinden uit den chaos van gebeurtenissen, die sinds jaren en jaren den toestand verwikkelder en verwarder maakten.

Of wij het met hem eens zijn? Neen! Het is ook nu reeds in zooverre duldelijk geworden, dat waarlijk niet op één der strijdende volkeren de schuld en verantwoordelijkheid gelegd kan worden van dezen huiveringwekkenden aanslag op de goederen der menschheid.

Maar het boek hebben wij met belangstelling gelezen, omdat het vergroot het feitenmateriaal, waaruit wij langzaam, langzaam

ons oordeel kunnen opbouwen. Op den rand heb ik verschillende aanteekeningen gemaakt, waar ik het absoluut oneens ben met den schrijver, of waar hij voor mij een nieuw gezichtspunt opende.

Waar de heer Valter spreekt over den inval in en de behandeling van België, zal hij in de neutrale landen vrijwel alleen staan; waar hij het heeft over de raadselachtige houding van Engeland, dat zooveel ellende had kunnen voorkomen door een beslister optreden, staan wij geheel aan zijne zijde.

De generaal-indruk van dit werk, zooals van al wat tot heden verscheen over den oorlog, is weer déze, misschien wel tegen de bedoeling des schrijvers, dat het politiek geknoei en de economische begeerlijkheden de aanleiding werden tot den gruwel.

Heel geleerde en scherpzinnige menschen heb ik ook in dit geval weer hooren spreken van rassenoorlog, aangevend in dit woord den diepsten grond van den krijg. Ik geloof er niets van. Het rassenverschil kan later, als door den furor belli het bloed verhit is en de geest beneveld, den strijd nog verbitterd hebben, maar was geen aanleiding. Die kwam van buiten!

Ten slotte: ik vind het boek van Valter wel de moeite waard te lezen, als gevend de meening van een man, die heeft onderzocht en nagedacht en zijn overtuiging eerlijk uitspreekt. Aan de overtuiging van anderen zal het echter weinig veranderen.

Ik blijf bij de mijne: als men de waarheid kende en de schuldigen zou willen straffen, zou men meer dan een Elba noodig hebben.

A. GIELEN

King Albert's Book, Hodder & Stoughton, London C. C. 3/-.

Het onmiddellijk doel van „King Albert's Book" in de woorden van Hall Caine's inleiding is „de Belgische natie aan te bieden een huldeblijk van bewondering voor het heldhaftig en voor-altijd-merkwaardig aandeel, dat zij genomen heeft in den oorlog, die Europa heden beroert, alsmede der wereld sympathie op te wekken, haar hulp en gebed te vragen voor het dappere kleine volk in de groote droefheid van zijn huidig bestaan".

België, dat den eersten stoot van den Europeeschen oorlogsram heeft opgevangen, ligt vertrapt en verbrijzeld neer, maar de moed is niet gebroken en Koning Albert als de leider en verdediger van zijn land en volk, staat hoog in de achting der beschaafde naties, een man en vorst in den vollen zin des woords.

Van alle deelen der aarde, van de landen van Europa en Amerika, van Indië en Japan, zijn zij ingekomen de betuigingen van sympathie in proza en dichtkunst, in muziek en teekening, een loflied zingend van België's plichtsbetrachting, heldenmoed en lijdenssterkte.

De bijdragen van meer dan 200 mannen en vrouwen van naam en talent, van allen stand, godsdienst en nationaliteit, zijn hier in een mooi, rijk-geïllustreerd boekdeel bijeengebracht, waarvan de opbrengst geheel ten goede zal komen aan het Belgische Ondersteuningsfonds der „Daily Telegraph".

Naast de Kardinaal-Aartsbisschoppen van Parijs, Reims, Westminster en Baltimore, de leiders van Engelands godsdienstig en politiek leven, de aanvoerders van leger en vloot, is een aanzienlijke plaats ingeruimd voor kunstenaars en letterkundigen van allen aard, die in bonte mengeling hun wereldhulde brengen aan den Koning en het volk van België.

Een greep uit de rei van medewerkers geeft de namen van: René Bazin, Paul Bourget, Anatole France, Edmond Rostand, Maeterlinck, Emile Verhaeren, Hall Caine, G. K. Chesterton, A. C. Benson, Alice Meynell, Rudyard Kipling, Th. Hardy, Louis Couperus, Fr. van Eeden, Sara Bernhardt, H. Sienkiewicz, Poderewsky, Fritjof Nansen, Andrew Carnegie, W. Bramwell Booth, Sir Edward Elgar, G. Marconi, Pietro Mascagni, enz. enz.

Het ligt voor de hand, dat in dezen niet ieder woord op een goudschaaltje moet worden gewogen en een verdwaalde, ietwat te sterk gekleurde uitdrukking niet te streng moet worden beoordeeld. Een enkele minder kiesch geteekende vrouwenfiguur kan reden zijn het boek niet onvoorwaardelijk in handen te geven van te jeugdige lezers.

En hiermede zij „King Albert's Book", dat voor een goed doel en den uiterst geringen prijs van 3 sh. zooveel schoons biedt, warm aanbevolen in de gunst van alle weldenkenden.

L. P. P. FRANKEN, S. J.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Binsbergen (W. A. A. van). Van Goor's miniatuur Deensch [Noorsch] woordenboek. Van Goor Zonen, Gouda (357).

Een boekje, dat men overal kan bergen, zelfs in zijn handschoen, zoo klein, en toch gevend alles wat men noodig kan hebben in het dagelijksch verkeer. Een verdienste is het ongetwijfeld ook door verschil van letter de open en gesloten o-klank aan te geven, zooals het Deensche ministerie van onderwijs aanbeval, maar zelfs in Denemarken nog niet altijd wordt opgevolgd. Voor buitenlanders is het echter noodig dit verschil duidelijk te laten uitkomen, zooals hier geschiedt. DR. M. v. E.

Geelen (F.) Arts-en-Timmermans (L. H.) R. K. Pr. Leeraar. Drie brieven van een medicus aan een vader, wiens zoon aan de Universiteit zal gaan studeeren. R. K. Boek-Centrale, Amsterd. (112) f 0.60.

Het boek is reeds in de pers met allen lof besproken. Wij vermelden het hier alleen, om er de ouders en studenten nog eens aan te herinneren. Ik zou wenschen, dat niemand naar de Universiteit ging, zonder te hebben gelezen wat hem van bevoegde zijde wordt medegedeeld.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Burman (R.) Een roman van vrouwen. Amsterd. A. de Lange (423).

„Toutes les femmes sont les mêmes, il n'y a de variété que dans les circonstances". Waarom de schrijver dit motto heeft gekozen, begrijp ik niet goed. Het kan zijn, dat hij bedoelt te beweren, dat iedere vrouw verlangt naar het moederschap, en dan... il n'y a de variété que dans les circonstances. De roman kan zijn van vrouwen, maar er wordt iets meer vereischt om voor vrouwen te schrijven. LODE SINNIGER

Bennet (E. A.) Het Babylon-Hotel Amersfoort. G. Slothouwer, 1914 (195) f

De Prinsen Aribert en Eugen van Posen zouden hun intrek nemen in het Babylon-Hotel. Hun Secretaris, Graaf Dimmock, was reeds gearriveerd, toen in het aristocratische hotel een gewichtige gebeurtenis plaats greep.

Mr. Racksole, een Amerikaansche spoorwegkoning, durfde het wagen een glas Angel-kiss te bestellen. Hevige verontwaardiging van Jules, den Ober, Miss Spencer, de bureauliste en Rocco, den Chef de Cuisine! En hooger steeg hun verontwaardiging, toen Nelly Racksole als verjaringsgeschenk verlangde een biefstuk met Stout. De Ober en de Chef de cuisine weigerden te voldoen aan dit verzoek en Mr. Racksole, die de gril van zijn dochtertje wilde inwilligen, wist niet beter te doen dan... voor eenige duizenden dollars het Babylon-Hotel te koopen. De eigenaar kon nu *bevelen* en... Nelly kreeg haar biefstuk met Stout.

Den volgenden dag stierf plotseling Graaf Dimmock ten gevolge eener vergiftiging. Mr. Racksole ontdekte spoedig een geheim complot, waarvan Jules de hoofdleider en Miss Spencer en Rocco de medeplichtigen waren. Jules wordt weggestuurd en de twee anderen poetsen de plaat uit eigen beweging.

Van de te verwachten Prinsen verscheen alléén Prins Aribert. Prins Eugen was plotseling verdwenen. De drie samenzweerders hadden hem ergens opgeborgen ter wille van den vorst van Bosnië, want beide doorluchtige personaadjes waren verliefd op dezelfde Prinses. En daar het huwelijksaanzoek van Prins Eugen gepaard ging met het voorstel eener leening, die hij vóór einde Juni moest sluiten, eischte het belang van den vorst van Bosnië, het boemelprinsje tot na dien datum verborgen te houden.

De drie grootheden van Hotel Babylon hielpen hem een handje. Mr. Racksole, Nelly en Prins Aribert ontdekten, als handige detectives, de plaats waar de verdwenen Prins gevangen zat!

Nelly en Prins Aribert werden natuurlijk een gelukkig paartje

Voor iedereen geschikt. M. WALRE

Elsschot (Willem) Villa des Roses. Bussum, van Dishoek (227).

Ik had eerst eene uitvoerige bespreking geschreven van dit boek. Bij nadere overweging heb ik die eenvoudig verscheurd en alleen de slotwoorden behouden, waaruit blijkt dat de inhoud geenszins beantwoordt aan den geurigen titel. Het is alles zedeloosheid en ongebondenheid. En mij dunkt, dat Mej. v. d. Tak, aan wie dit prul in dankbare herinnering wordt opgedragen, wel zal wenschen in den grond te zinken van schaamte. Of zij moet zich thuis voelen in de atmosfeer dezer villa, wat natuurlijk de zaak verandert. De „villa" is een slecht huis. M. WALRE

Hoven (Thérèse) Een Erfenis van rouw. Amersfoort, Valkhof (256).

Een zestal kleine verhalen. No. 1. *Een Erfenis van Rouw* is de liefdesgeschiedenis van een jongen dominee, wiens vader verslaafd was aan den drank. Zijne moeder, eene teringlijdster, was al vroeg gestorven en zijn zuster en broers waren evenals hij „erfelijk belast". Hij zwoer daarom een duren eed nooit te zullen huwen. In een sanatorium, waar hij korten tijd verwijlde, ontmoette hij een jong meisje, ook eene „erfelijk belaste". En ze kregen elkaar lief. Toch besloot hij haar niet te trouwen. Blz. 27: „Mocht hij die teere ziel met nog meer kracht verzwaren? O, de wreedheid van het Noodlot.... of de Voorzienigheid". Eindelijk wil hij toch haar huwen en in platonische liefde met haar leven, doch.... daartegen verzetten zich zijn orthodox-christelijke beginselen. „Wat hij doen wilde was goed en braaf van een hygiënisch, doch verkeerd en slecht van een orthodox standpunt. Als hij trouwde, zou hij zijn ambt niet meer kunnen waarnemen; hij mocht anderen de dogma's niet leeren, die hij zelf ontrouw was geworden". Dien avond echter „kuste hij 't stralend gezichtje van zijn aangebedene.... maar den maaltijd zegende hij dien avond niet". Valsche theorie!

No. 2. *Hoe 't Geluk kwam.* Ze was een nakomertje en niet met vreugde ontvangen door haar oudere zusters, welke haar steeds bleven verwaarloozen, Eene vriendin bracht haar bij eene waarzegster. Ze wist nu: ze moest trouwen; en om tot dit doel te geraken, besloot ze verpleegster te worden. Haar eerste patiënt was een typhuslijder. Een mooie jongen, die geroerd door hare zorgen, haar ten huwelijk vroeg. Later kwam hij haar danken voor de liefdevolle verpleging en verzoeken of ze zijn woorden maar vergeten wilde; hij was een tuinmanszoon en.... als ze bloemen en komkommers noodig had, kon ze die altijd van hem krijgen.

Zoo verliep haar eerste liefde. Veel jaren later verpleegde ze een jongen Professor en weer verliefde ze in haar patiënt. Na zijne genezing sprak hij eerlijk met haar over zijne levensomstandigheden: „hij kon haar niet huwen, want hij moest werken voor de weduwe van zijn broer en hare kinderen". Zijn moeder verklaarde haar den toestand duidelijker. De weduwe van zijn

broer was eenmaal zijn bruid geweest, die hem had verlaten om zijn broer te huwen.

Als afscheidsgeschenk gaf de professor zijn verpleegster een gouden remontoir, waarin hij had laten graveeren: „Bedenk dat boven den mensch de menschheid staat". En sindsdien wijdde zij zich met hart en ziel aan hare patiënten, en werd gelukkig, door zich zelve geheel te vergeten!

No. 3. *Alleen op reis.* Een jeugdig meisje zou alleen 24 uren op een boot doorbrengen. Een jonge Franschman drong zich aan haar op, naar het scheen, met minder zuivere bedoelingen. En toen ze 's nachts hem hoorde roepen, barricadeerde ze de deur en ontkwam zoodoende aan een groot gevaar.

No. 4. *Het eiland der Algedanken.* (Monoloog). Een bespotting der nieuwere uitvindingen? In haar droom ligt ze in een bootje en als ze aankomt, wordt ze erg ouderwetsch gevonden, omdat ze nog rokken draagt! Men vraagt haar: „wat is het nieuwste bij u op de aarde?" Ik antwoord: „'t vrouwenkiesrecht". — „Zóó, hier zijn we aan 't kinderkiesrecht. Wij hebben hier nu zoowat een maatschappij op ons eigen handje georganiseerd. De vooruitstrevenden zijn als leden aangenomen, de anderen hebben gratis een plaats in ons museum van antiquiteiten gekregen". En dan wordt er gepraat over de Röntgenstralen (X-stralen). — Een sombere reus loopt heen en weer. Dat is de X, de onbekende, die men zoovele jaren gezocht heeft!

Electrisch licht en acyteleengas zijn verouderd; ze zoeken nu naar iets nieuws. Een baker was er ook, die een mageren scharminkel wiegt op haar schoot: „dat wicht heet zoo veel als Kollewijnsche spelling, ik heb ook nog zijn broertje gebakerd, de Vries en Ten Winkel!!!"

Dan zijn er nog opgezette dieren, die ze „vóór-evolute-dieren" noemen: een jagerspaard, koetspaarden, diligencepaarden, een rijpaard....!!!

Ook legendarische geesten, die werden afgedankt en nu zonder emplooi zijn als: Willem Tell, van Schaffelaar, Jeanne d'Arc, L. Jansz. Koster en een massa anderen.

Retourgasten zijn er ook: „zoodra iets uit de mode is, wordt 't ons gestuurd en als 't er weer in komt, dan zenden wij het terug". Retourgasten zijn o.a. de deugden en eigenschappen, waarvan men beweert, dat ze uit de mode zijn; maar dat is niet zoo: Vroolijkheid, geluk, opgeruimdheid, eerbied, beleefdheid en gehoorzaamheid redeneeren ze weg, doch ze kunnen er niet buiten. Men stuurt ze ons terug als afgedankt, maar vraagt ze telkens weer!

En zoo gaat 't over alles, over telephoon, luchtballons, auto's, enz. Begrijpt u?

No. 5. *Toch ook een krans.* Een Russisch gravinnetje werd begraven, bedolven onder de bloemen. Ze had een Poolsch edelman liefgehad, doch mocht hem niet huwen, wegens rassenhaat. Nu was ze weggekwijnd in St. Moritz en wilde daar begraven worden.

Dien zelfden dag werd een arm kameniertje begraven, slechts één krans dekte haar lijkbaar en die was van een jongen priester. Ze hadden bewoond 't zelfde pension bij een arme boerenvrouw. Samen hadden ze gewandeld, de jonge priester en het arme meisje, en hij had haar de „biecht afgenomen" en terug gebracht op den goeden weg. Hun harten hadden elkander gezocht. „Ze waren beiden jong, beiden krank. Ze wisten beiden dat ze scheiden moesten van het leven.... zonder ooit er van genoten te hebben. En ieder voor zich droomde een schoonen droom, van wat hun leven had kunnen zijn.... zoo ze elkander eerder en onder andere omstandigheden hadden ontmoet. Doch ze spraken er niet over...., ze spraken niet van het leven in de menschen-maatschappij, doch wel over het weerzien aan de andere zijde van het graf, waar geen menschelijke verlangens en menschelijke hartstochten hun reine liefde zouden kunnen bezoedelen, waar geen grenzen waren, die minnende harten tegenhielden. En in die liefde — zalig vertrouwende op een wederzien — stierf ze, zonder dat haar hand ooit in de zijne had gerust, zonder dat zijn lippen de hare hadden aangeraakt".

„Hij bad voor haar zieleheil en kocht haar een krans, de eenige hulde, die hij als geestelijke aan een vrouw mocht geven! En vroeg zich af, of 't zonde was dat hij een vrouw zóó had bemind? En in hem was een stemme, die fluisterde: 't was niet de vrouw die ge liefhadt, doch uw zusterziele in haar". Och, och, och!!

No. 6. *Tusschen de Alpenrozen.* Een doodgewoon liefdesgeschiedenisje. De mooie Leonie wil den Schotschen edelman niet tot man: „hij is te boersch". En dan.... nu ja, dan redt hij haar en zij trouwen, dat sluit als een bus. — Zuster Anna, ziet ge nog niets komen, of zal inderdaad onze literatuur gedoemd blijven tot zulke futiliteiten? M. WALRE

Jacobs (W.) Kapitein Bowers Belofte.

Dit boek is goede, onderhoudende ontspanningslectuur. En de schrijver heeft deze onschatbare eigenschap, dat hij door zijn geestige en droog-komieke manier van vertellen de lever zijner lezer eens flink doet schudden. Dokters zeggen dat het gezond is.

Kagitein Bower is natuurlijk een zeekapitein, want Jacobs heeft alleen oog en oor voor waterrotten, ook als ze hun verdiende rust reeds gezocht hebben op het land. En zoo stond het geval met Bower. Een klein dorpje had hij uitgekozen, waar hij stil en kalm zijn dagen hoopte te slijten onder de goede zorgen van een nichtje en een knecht, dien hij gecharterd had.

Natuurlijk was hij spoedig een geziene persoonlijkheid en de notabelen van het dorp zochten zijn omgang en zijn vriendschap. Daar was echter buiten zijn karakter nog wel iets anders, dat de belangstelling gaande hield voor den kapitein. Hij had immers, en de leukerd maakte er volstrekt geen geheim van, ergens een schat verborgen, begraven met een goeden vriend.

Bower ging zelfs zoover in zijn vertrouwelijke mededeelingen,

dat hij een drietal zijner kennissen de kaart toonde, waarop de ligging van den schat was aangeteekend. Maar hij zeide alleen, dat het eiland te vinden was in de Stille Zuidzee.

De begeerlijkheid der vrienden was opgewekt; ze wilden en zouden dat verborgen „slijk der aarde" voor den dag brengen; Selima, de verloofde van Bower's huisknecht, neemt stil de kaart weg en verkoopt haar aan de mannen, onder beding, dat zij een deel zal krijgen van de winst. Helaas! de huid van den beer, die nog geschoten moest worden.

Nu verhaalt Jacobs de lotgevallen der zoekers en rijgt ze tot een reeks van grappige en dwaze avonturen aaneen, die wel iedereen met genoegen lezen zal. Als iemand wil weten welke nu eigenlijk de belofte was van Bower, moet hij het boek maar lezen, ik heb mij vast voorgenomen het niet te vertellen.

M. WALRE

London (Jack). Pit-Tah. De grijze Wolf. Amsterdam, H. Becht (159).

Ik vind dit een zeer, zeer mooi boek, en ik geloof dat vele anderen even zoo zullen denken. Het is wel heel iets anders dan ons gewoonlijk wordt voorgezet, maar het is beter dan het gewone. Prachtig en aandoenlijk is de wondere trouw van den overigens woesten en wilden wolfshond.

Er zal wel een vervolg verschijnen, want ik meen in een der kranten een verhaal te hebben gelezen, dat denzelfden titel voert, doch een anderen inhoud heeft. Welnu, als het even frisch en goed is als dit verhaal, zij het welkom. WILLEM MERKELBECK

Maclaren (J.) Harten van Goud, Schetsen uit Schotland. Rotterd. J. Bredée (310).

De zevende druk. En ik kan het mij wel begrijpen, dat het veel wordt gelezen. Want Dr. Watson weet prachtige natuurtafereelen te teekenen en ons den eenvoud en goedheid te doen bewonderen van de laaglandsche Schotten, die wij steeds stug ontoegankelijk en tamelijk dweepziek hadden gedacht.

WILLEM MERKELBECK

Turgenjew (Swan). Maagdelijke zielen. Naar het Russisch. Utrecht H. Honig (305).

In jaargang VI van Boekenschouw (pag. 131) wordt een roman van Turgenjew verworpen met deze woorden: Nihilisme en revolutie". Welnu, 't zelfde geldt ook van dit boek.

Alexei Neshdanow is de zoon van prins G. en van de gouvernante zijner dochter. De prins stelde belang in den schranderen knaap, liet hem een goede opvoeding geven en bepaalde dat zijn wettige zonen hem na zijn dood een jaargeld zouden moeten uitkeeren. Alexei, een dweeper, was de nieuwe richting toegedaan, het systeem van vereenvoudiging, socialisme, nihilisme enz. Als onderwijzer van Geschiedenis en Russische taal, nam graaf

Stipjagin hem op in zijne woning. Daar maakte hij kennis met Marianne, een arme bloedverwante van den graaf. Een geëxalteerd persoontje, dat dezelfde beginselen huldigde. Die twee raakten verliefd op elkaar, namen de vlucht en leefden in afwachting van hun huwelijksdag als zuster en broer in de woning van een vriend. 't Arme gravinnetje ging nu meidenwerk verrichten. En Alexei kleedde zich in een soort linnen zak en trok rond bij de boeren om hen tot oproer te prikkelen. Smoordronken kwam hij op een mooien dag thuis. Toen hij zijn roes had uitgeslapen, kwam hij tot de ontdekking, dat hij niet was geschapen voor die „vereenvoudigingskuur", hij voelde in zich te veel de aristocratische neigingen van zijn vader. 't Beste was, een eind te maken aan zijn leven. Hij schreef een brief aan Marianne, waarin hij haar raadde te trouwen met hun gastheer Sfolomin; hij wist dat beiden op elkaar gecharmeerd waren. Toen ging hij naar den tuin en schoot een revolver af in zijn mond. Stervend voegde hij de handen van Marianne en Sfolomin ineen. Na zijn begrafenis lieten die twee zich gauw door een pope in den echt vereenigen. Den eersten tijd van hun huwelijk leefden ze niet als man en vrouw, later wel. Of dat nu was om de nagedachtenis van Neshdanow te eeren wordt ons niet verteld. In ieder geval Marianne was spoedig getroost over den zelfmoord van haar lieven Alexei. Onbruikbaar!

M. WALRE

FRANSCH

Rigaux (M.) Quand l'Ame est droite. (Roman). Reims. Action Populaire. (375). Prijs frs. 3.75.

Een goed en mooi boek. Het verplaatst den lezer naar den tijd van keizer Vespasianus en doet hem een helderen blik krijgen op de toestanden, zooals die toentertijd waren, vooral in Pompeia. Met rake, sombere lijnen wordt het heidendom geschilderd, de exploitatie der kleinen, der armen, het kapitalisme van die dagen met zijn ondernemingen en maatschappijen op aandeelen, met zijn handelsbedrog en zijn koopmansbeurzen, zijn woeker en uitspattingen en weelde, met zijn kuiperijen en wreedheden. Maar vooral met het volslagen gebrek aan rechtvaardigheid en naastenliefde. Over dien duisteren nacht der geesten doet de schrijver de hoopvolle, koesterende, bevrijdende stralen heenschieten van het opkomende Christendom, en laat die twee wereldmachten: heidendom en Christendom een tastbaren strijd voeren in het hart der heldin, Vera Cecilia. Deze dochter van een romeinsch ridder, rijk geworden door gewetenlooze mijn- en menschenexploitatie, wordt verloofd aan den zoon van een Pompeiaansch parvenu, wiens geld verlangd wordt, om de mijnontginning uit te breiden. Het patricische meisje is de prijs, die de oude Cecilius den parvenu betaalt voor het nemen van vele aandeelen. Bij toeval verneemt zij van christenen uit Galatië, die de ellende der mijnslaven van nabij hebben gezien

en meegemaakt, hoe onmenschelijk het lot der arbeiders aan die mijnen is en hoe haar vader daaraan zijn rijkdom te danken heeft. Zij komt nu tusschen de keuze, om òf haar vader in zijn plannen omtrent haar huwelijk te weerstaan en verdere marteling der mijnwerkers te voorkomen, of het huwelijk te sluiten met alle gevolgen, daaraan voor meerdere medemenschen verbonden. Zij kiest het eerste, en, na vele moeilijkheden en lotgevallen, na eenmaal te hebben toegestemd in uitersten nood, ziet zij door den zelfmoord haars vaders en den ondergang der mijnen, zich vrij van hare gelofte. Zij is tevens financiëel geruïneerd en besluit met de vrienden uit Galatië mee te gaan naar Rome, om zich daar aan liefdewerken te wijden. Zij wordt echter in een hinderlaag gelokt door haar verloofde, bij standvastige weigering, door hem gedood. Zij ontvangt voor haar dood nog het H. Doopsel.

„Elle était une âme droite", zegt de Galatiër.

„Et quand l'âme est droite", voegt de schrijver erbij, „Dieu s'en empare".

Een sociale roman, die de sociale werkers van onze dagen, en nog vele anderen, duidelijker zal doen begrijpen, hoe het Christendom de brenger was en uit zijn aard blijven moet van rechtvaardigheid en naastenliefde.

Naar verluidt is reeds een Nederlansche vertaling van dit werk in voorbereiding. Het zal een waardevolle aanwinst zijn.

L. F.

DUITSCH

Frank (E.) Im Ringen um das Luftmeer. Ein Fliegerroman. Bachem, Köln. (306) M. 4.— 4.80.

Deze roman behoort „zur Gattung besseren Unterhallungs literatur", zegt Der Gral, en wij zijn het eens met dit oordeel. Maar wij gelooven, dat zijn boek „Aus eiserner Zeit", een paar jaren geleden verschenen, veel hooger staat in literair opzicht.

Deze Fliegerroman is geschikt voor iedereen.

Herzog (R.) Die Welt in Gold. Stuttgart, Cotta. (114) M. 2.50.

Aanbevelen mogen wij het boek niet. Het staat geheel buiten alle Christelijke moraal en de schrijver beschouwt dat als de gewoonste zaak ter wereld. Door zijn valsche, onchristelijke ethiek en levensbeschouwing is dit boek niet ongevaarlijk voor minder ontwikkelde of jeugdige lezers.

Svensson (Joh.) Sonnentage. Nonnis Jugenderlebnisse auf Island. (16 Bildern) Freiburg, Herder. (293). M. 3.50 M. 4.50.

Svensson (Joh.) Nonni und Nanni. Zwei isländische knaben. Regensburg, Habbel. Mk 2.

Beide boeken zijn zoo frisch, zoo levendig en boeiend, zoo rein tevens van inhoud, dat wij ze gaarne aanbevelen. Eigenlijk zijn het jongensboeken, maar in volksbibliotheken zal menige volwassene er de hand naar uitstrekken en ter lezing vragen.

ENGELSCH

Benson (E. F.) Dodo the second. Leipzig, Tauchnitz. (343) f 0.90.

Dodo de eerste was mama, de tweede is hare dochter Nadine. 't Is zoo echt wereldsch-Engelsch. De luchtige opvatting, het stoicijnsche in uiterlijk onder alle ontroerende gebeurtenissen, daar gaat een Brit trotsch op. Ze vertellen immers ook geregeld van hun mannetjes aan 't front, die even een deuntje gaan vechten en dan, als ze zich gewasschen hebben onmiddellijk weer gaan voetballen, of met hun scheermes even den aanstormenden vijand afweren en dan dadelijk voortgaan met zich te scheren. 't Is misschien niet neutraal, maar ik moet het toch zeggen: er zit iets van baron Münchhausen in die voorstellingen.

Nadine is even onverschillig als ze een huwelijksaanzoek afwijst en Hugh en Seymour houden zich ook zoo groot als ze een pijnlijk blauwtje loopen, en Mama Dodo is even heldhaftig als ze haar tweeden man, van wien ze gescheiden is, den revolver afneemt, dien hij reeds heeft opgeheven tegen haar derden levensgezel. Vijf minuten daarna wordt ze moeder! Die moordenaar, wiens plan mislukte was niet de eerste de besten „His Serene Highness Prince Waldenech". De heele familie was overigens fatsoenlijk door geboorte, ofschoon minder door gedrag. Maar dat schijnt niet te hinderen. Nadine vertelt heel eenvoudig de geschiedenis van haar bloedverwanten. Haar papa, His Serene Highness, was een dronkaard, haar oom brak een bediende den nek omdat hij hem belasterd had enz. enz.

Het heele boek is een charge! Dikwijls zeer geestig. Hoor Nadine maar eens: „Seeing things to eat always makes me feel hungry, just as the sight of a bed makes me very wide-awake".

Most people can 't think: if they try to think, they can only think about something else.

Your English philosophers — who are they — Mr. Chesterton I suppose, is he not a philosopher, or some Machiavelli or other? — they sit down soberley to think, and when they have thought theyr wrap up their thought in paradox, as you wrap up a pill for you dog, so that he swallows it without thinking, and his inside becomes bitter and aches.

Zoo is het heele boek. Eén paradox! Het schijnt dat de schrijver een loopje neemt met zijn helden en heldinnen, en dan opeens laat hij zijn schertsenden toon varen en wordt, voor een oogenblikje maar, ernstig en aandoenlijk. J. V. D. BR.

VARIA

Bacon of Shakespeare? Daar is al zooveel over geschreven en gewreven, wie nu eigenlijk de schrijver was der prachtige spelen. En ofschoon het er eigenlijk weinig op aankomt, wordt aan de oplossing van deze kwestie toch nog heel wat scherpzinnigheid ten koste gelegd. Velen hebben gedacht dat in de geschriften van Shakespeare wel een of ander letter-raadseltje zou verborgen liggen, waardoor de ware schrijver zijn naam bekend wilde maken aan het pluizend nageslacht. Zoo iets als „verborgen stedennamen" in de Zaterdagavond-krant, waarmede zelfs volwassen menschen na een vermoeienden dag zich wel eens willen bezighouden.

Sir Edwins huldigt ook de raadseltheorie. En zijn speurzin heeft hem uit het verdacht-uitziende woord: *Honorificabilitudinibus* (dat vroeger, in de 16e eeuw, nogal eens bij wijze van aardigheid werd gebruikt) de waarheid aan den dag doen brengen. Met die letters van dat eene woord heeft hij den volgenden zin in elkaar gezet: *Hi ludi, F. Baconis nati, tuiti orbi,* hetgeen zeggen wil: Deze spelen, kinderen van F. Bacon, bleven voor de wereld bewaard. Dus Bacon is de schrijver! 't Is ontzettend vernuftig en heeft bovendien nog het gelukje volstrekt niets te bewijzen.

Op dezelfde manier zou men waarschijnlijk ook wel kunnen bewijzen, dat Vondel den Talmud heeft geschreven.

Een verdiend vonnis. De Oostenrijksche schrijver Arthur Schnitzler wordt door velen (ook in ons land) gelezen, vooal om het meer dan pikante van zijn boeken, die hem zelfs met den strafrechter in aanraking brachten.

Ekhard in de *Haagsche Post* (20 Febr. 1915) spreekt over dezen man en zijn laatste boek het volgend hartig woordje:

> De Oostenrijker Arthur Schnitzler behoort tot de meest gelezen Duitsch schrijvende auteurs. Zoowel zijn tooneelstukken als zijn romans en novellen, maakten en maken nog steeds grooten opgang, ondanks de gezochtheid en langdradigheid, waarvan hij niet altijd vrij blijft.
> Zijn, voor zoover mij bekend, laatste roman *Frau Beate und ihr Sohn* loopt in het „genre brutal" verder, dan hij tot dusver deed, al ging hij zich in den regel niet aan preutschheid te buiten. Het stuitende thema werd in Fransche romans en comédies reeds vroeger behandeld. Schnitzlers oorspronkelijkheid laat dan ook te wenschen over. Evenals Bernhard Kellerman, Thomas Mann, Rudolf Bartsch enz., volgt hij, in Duitschen trant, de Fransche naturalistische of daarop gevolgde romantiek. Zij werden, althans de eerste generatie daarvan, door Max Nordau in zijn *Entartung* naar verdienste onder handen genomen.

Daarna geeft Ekhard zeer beknopt en in kiesche bewoordingen den inhoud van dezen roman, of, zooals hij het zelf

noemt, van „dit onsmakelijk verhaal", deze „onstichtelijke geschiedenis" met „zeer weerzinwekkend tooneel". En hij besluit:

> Vraagt men, waartoe zulk een boek hier besproken wordt, dan luidt mijn antwoord, dat het kenmerkend is voor een groot deel der in de eigen landen hoogst aangeslagen moderne Duitsche en Duitsch-Oostenrijksche litteratuur van den dag. Schnitzler behoort tot de meest „hervorragende" onder de bezorgers daarvan.
>
> Zij staan sedert Nordau hen aanpakte, nog steeds op denzelfden vrij lagen trap, ondanks dat geen van hen in meerdere of mindere mate talent te ontzeggen valt. Zij zijn leveranciers van made-in-Germany namaak van zekere Fransche bellettrie, -- niet van de voornaamste.

Als allen, die het publiek voorlichten, in het gevoel hunner verantwoordelijkheid, eens even flink en principieel optraden tegen zulk soort van schrijvers, zou de nationale gezondheid daar zeer mede gebaat worden. Maar Erens zit den vuilschrijver Anatole France op te hemelen!

Dat noemt men de onbevangenheid der kunst!!!

Op verzoek van Z. E. Kardinaal Bourne, kardinaal-aartsbisschop van Westminster en Mr. A. C. Benson, broeder van den ontslapene, heeft Rev. Fr. C. C. Martindale S. J., de opdracht aanvaard het leven te beschrijven van den onlangs overleden, gevierden romanschrijver en dichter Mgr. R. Hugh Benson.

De „Times" van 5 Februari bericht den dood van de bekende Engelsche romanschrijfster Miss Mary, Elisabeth Braddon (Mrs. John Maxwell), overleden op den leeftijd van 77 jaren.

Haar eerste roman *The Trail of the Serpent* verscheen in 1860 en sindsdien tot 1913, het jaar waarin haar laatste werk *Miranda* het licht zag, zijn meer dan 70 werken van haar hand verschenen. Haar naam als romanschrijfster zal voornamelijk verbonden blijven aan *Lady Audley's Secret*, dat in 1862 verscheen en in drie maanden tijds acht uitgaven mocht beleven. Onvermoeid volgden nu ieder jaar een of meer boeken van haar hand, waarvan eenige, zooals *Aurora Floyd, Lady's Mile, Henry Dunbars* haar eerste succes op zijde streefden.

In 1874 huwde zij met Mr. John Maxwell, haar uitgever, maar voor het lezend publiek is haar naam steeds Miss Braddon gebleven.

Miss Braddon is geen schrijfster van den eersten, of zelfs maar van den tweeden rang. Haar karakters zijn oppervlakkig, melo-dramatisch en conventioneel, haar stijl dikwijls slordig, maar zij bezit het geheim een spannend verhaal ineen te zetten en de aandacht van haar lezers geboeid te houden tot het einde en het groote publiek, dat zich meer bekommert over den afloop van de geheimzinnige geschiedenis, dan over de literaire waarde van het boek, zal Miss Braddon zoo spoedig niet vergeten.

De Oorlogsspion. Ik verneem dat deze vervolg-roman wordt aangeboden als een werk, dat mijn algeheele goedkeuring zou hebben. Dat is onjuist. Toen een der nummers in de bladen werd afgekeurd als anti-christelijk van strekking, werd mij door den niet-katholieken schrijver verzocht, of ik hem wilde helpen, opdat er in het vervolg tegen zijne bedoeling niets meer in voor zou komen, wat voor katholieken hinderlijk kon zijn. Ik heb dit voor eenige der *laatste nummers* gedaan, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat mijn naam niet zou worden gebruikt als propaganda-middel. Vroegere nummers heb ik nooit gezien, en de gewraakte aflevering acht ook ik absoluut verwerpelijk, al weet ik zeker dat de schrijver allerminst heeft geschreven met de bedoeling, zijne lezers te kwetsen. A. GIELEN

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

L. B. te 'S-H. Een onzer medewerkers heeft nu sinds een vijftal maanden de *Haagsche Post* in studie. Hij wil echter nog wat langer onderzoeken om zijn oordeel over dit weekblad te kunnen uitspreken. Zijne meening, in zooverre zij nu reeds gevormd is, zal U per brief worden geopenbaard.

W. T. te BR. Zeker, uw vriend kan, al is hij geen student, toch een abonnement nemen op het Roomsch Studentenblad. De abonnementsprijs is f 2.— per jaar. Adres: Administratie N. Z. Voorburgwal 336, Amsterdam.

W. SCH. te L. Neen, het is onmogelijk een opgave te doen van de oorlogsgeschriften, die als een sprinkhanenzwerm verschijnen. Over het algemeen zijn deze beschouwingen en ontboezemingen dan ook zoo onbeduidend dat zij werkelijk geene vermelding waard zijn. Op voornamere geschriften van personen, die werkelijk iets te zeggen hebben, zullen wij niet nalaten geregeld te wijzen.

JHR. S. V. Y. te B. Ik kan U geen titels opgeven uit den cataloog van die bibliotheek, omdat hij niet in mijn bezit is. Overigens vind ik het een adres, dat volstrekt geen aanbeveling verdient.

M. VAN C. te L. *Le Démon de Midi* werd uitvoerig besproken (blz. 153 Sept. 1914) in Boekenschouw; *St. Hubertus* ook schrijver van *Faute d'autrui* is H. Ardel.

MISSIEHUIS te U. Vriendelijk dank voor toegezonden jaargang. Aan Uw verzoek is reeds voldaan.

FR. V. M. te O. Als zij plaats hebben, zullen wij in het volgend nummer gaarne een artikeltje schrijven over Bernard Shaw. Anders zoo spoedig mogelijk.

J. B. te SCH. Wij vermelden opzettelijk zoo weinig mogelijk oorlogslectuur. Ofschoon wij gelooven aan de goede trouw der meeste schrijvers, vertrouwen wij toch weinig op de objectiviteit van hun oordeel. De oorlogstoestand maakt het hoofd te warm om koel te kunnen denken. Van de geschriften der geestelijken geldt precies hetzelfde. Zij bedoelen het goed, maar doen dikwijls erg onvoorzichtig.

K. K. H. te DEN H. Inhoud van dat weekblad over het algemeen ongenietbaar; bovendien zeer ongodsdienstig, zooals te verwachten was.

CH. W. Dat is een heel verkeerd idee. Op eene volksbibliotheek moet men niet àlleen romans en ontspanningslectuur plaatsen; leer het volk belangstellen in de een of andere studie. Met een weinig voorlichting is veel te bereiken.

M. W. te R. Over de Jezuïeten kunt u raadplegen: *Histoire de la Compagnie de Jésus,* door Crétineau Joly, 6 deelen. Het boek geeft veel inlichtingen, maar is een weinig luidruchtig. Heel goed is, ofschoon geen eigenlijke geschiedenis, Ravignan: *de l'existence et de l'institut de la Compagnie de Jésus.* — *Jesuiten-Fabeln* van Duhr (vertaald in het Nederlandsch) zijn ook zeer interessant.

A. L. te BR. Ja; W. von Hillern is later katholiek geworden. Hare boeken *Und sie kommt doch?* en ook *Am Kreuz* moeten beslist ontraden worden. Verleden jaar hebben wij daar reeds over geschreven.

DE KULTUURHISTORISCHE METHODE IN DE TAALWETENSCHAP

Men was ongetwijfeld in zijn volle recht, toen men van Dr. van Ginneken na zijn *Psychologische Taalwetenschap* van 1904—1906 en zijn *Principes* van 1907 de schoonste verwachtingen koesterde. De frissche opvatting en de ongelooflijke werkkracht, waarvan beide boeken getuigden, waarborgden grootsch en oorspronkelijk toekomstwerk; het succes, dat hem ten deel viel, zou hem krachtig tot voortzetting zijner taak aansporen. Hooger nog steeg de verwachting van hen, die hem op het Congres te Groningen hoorden. Daar was het enthusiasme onbegrensd, naar men mij vertelde. Maar die stoute verwachtingen werden tot op zekere hoogte overtroffen door zijn nieuwe werk, waarvan de twee eerste deelen nu voltooid zijn.

Voor historicus als ik ben, is het een hachelijke zaak, een boek over taalwetenschap te bespreken en als de „Indogermanische Forschungen", of welk ander comparatief tijdschrift dan ook, mij — bij vergissing — een boek van Hirt of Streitberg ter bespreking zonden, zou ik mij in geweten verplicht rekenen, het zoo spoedig mogelijk en ongelezen terug te zenden. En nu het een boek geldt over taalwetenschap van een S. J., zal men zeggen, wellicht met een sarcastisch lachje: nu zendt U het niet terug, maar komt er over fanfaroneeren in „Boekenschouw"!

Waarde lezers, ik ben mij volkomen mijne misdadigheid bewust! En het ergste is: ik voel géén berouw. Ik kende èn boek èn Schrijver, vóór ik de recensie-exemplaren had ontvangen. Ik wist ook, dat in détailkwesties ik het laatst van allen bevoegd was, mijn oordeel uit te spreken. En toch... ik spreek het hier uit en meen in mijn recht te zijn. Maar wees dan ook zoo goed, als ge mijn raadselachtig gedrag wilt waardeeren, te letten op den titel, dien ik boven dit opstel plaatste. Ik zal voorzichtig alle détailkwesties vermijden; die zijn voor mij verboden kost. Maar in „Boekenschouw" verwacht men die ook niet behandeld. Ik zal het alleen hebben over de methode van het boek. Deze is kultuur-historisch en daarover heb ik een woordje mee te spreken. Wat ik in de „Urgermanische Grammatik" van Streitberg of „Der Indogermanische Akzent" zou missen, dat vind ik juist in het „Handboek der Nederlandsche Taal" [1]) van P. van Ginneken. Mijn historische beschouwingswijze en zijn kultuurhistorische

---

[1]) I, Nijmegen, Malmberg 1913 (552) f 10.—, geb. f 11.90. II, Nijmegen, Malmberg 1914 (542) f 8.—, geb. f 9.90.

methode kennen elkaar en sluiten elkaar in geen geval uit. En mag het nu al zijn, dat ik zijn methode niet overal kan en mag huldigen als de beste; recht van meespreken zal mij niemand ontzeggen, als ik er op wijs, dat Taal in hooge mate een historisch produkt is en dat juist die historische zijde van dit boek herhaaldelijk grenst aan en overloopt in de beschouwing van het historisch gewordene.

* * *

Ik zou wel willen, dat een syntheticus, zooals er hier een in dit ontzaglijk werk aan het woord is, het aandurfde, heel het historisch gebeuren, niet enkel in taal, in vaste trekken te teekenen. Wat zijn onze Wereldgeschiedenissen, van Schlosser tot Helmolt, toch eigenlijk poovere uiterlijkheden, bij de geslaagde innerlijkheid van dit werk! Wat is de kernkwestie van het „hoe" en het „waarom" bij ons nog altijd weinig blootgelegd! Wat is onze zoo geprezen historische kritiek toch weinig psychologisch en tyranniek verstandelijk! Wat profiteeren wij weinig van de historische uitwassen, die zich luxueus vertoonen in legenden en sagen en wat voelen wij weinig voor de oudere kulturen, die hier en daar gekristallizeerd voortbestaan. En eindelijk, wat waardeeren wij weinig het heden, den eenigen historischen tijd, dien wij meeleven, dat wij het zelfs buiten den eigenlijken kring van ons onderzoek trachten te sluiten door er den stempel „niet-historisch" op te drukken.

Het is ongetwijfeld een stout bestaan, aan de zelfgenoegzaamheid van de geschiedvorschers en hunne gevierde critiek een niet-historicus als voorbeeld te stellen. Wij hebben, met alle kasten, ook nog dit verwerpelijk vooroordeel, dat er voor ons geen heil is buiten onze eigen wetenschap. Net alsof onze historische vakvereeniging een model ware, waaraan ieder een puntje te zuigen had! En het is een nog grooter waagstuk dit te doen, als de niet-historicus, die als model moet dienen — en Van Ginneken zal het mij ten goede houden —, *wanneer hij het eigenlijk en goed-afgebakend veld betreedt, waarbinnen wij ons nu al zoo lang zitten te verkneukelen en te vervelen, haastige gevolgtrekkingen maakt, ten eenenmale in strijd met onze geposeerdheid en deftigheid.* Maar toch, als er onder ons niemand opstaat, die als model kan dienen, waarom zouden wij dan de voorbeelden versmaden, die ons van buitenaf worden gegeven?

In alle punten, door mij terloops aangewezen, kan dit boek ons les en leering geven. Van Ginneken, de man van de psychologie der taal, blijft natuurlijk niet doodliggen op uiterlijkheden. Hij tracht de kern van de psyche te benaderen, omdat hij weet, dat taal en ziel te vast geketend zijn, dan dat de bewegingen der laatste niet door die der eerste zouden worden gevolgd. En zou heel de gang van het menschelijk gebeuren in zijn ruimsten zin niet eveneens allerengst vastgeknoopt liggen aan de psyche van het individu, aan de ziel van de massa eveneens? Zou er geen pathologische studie te maken zijn, die nu eens klaar en duidelijk aantoonde, hoe volksovertuigingen — zoo belangrijk voor de critiek — tot stand komen? Zou het onbewust zieleleven niet evenveel recht hebben op belangstelling van den criticus, die immers weet, dat aberraties der historische traditie voor negentig procent onbewust worden geconditioneerd? Zou de studie van het heden eindelijk niet veelal leeren, hoe het in het verleden moet zijn toegegaan?

Ik benijd de taalwetenschap den voorsprong, dien zij sinds lang op de verwante historische critiek heeft, daar zij de dialecten niet achterbaks heeft geschoven of als uitwassen afgesneden. Maar is het dan voor ons niet beschamend, dat het ontstaan en den groei van valsche tradities door ons als minderwaardig, hoogstens met een: „aardig, maar absurd", aan de deur worden gezet? Wat heeft de koud-verstandelijke critiek al niet in het vergeetboek gesteld, wat haar goed te pas zou zijn gekomen, ook al bevatte het niets als onwaarheid en vervalsching!

Ik benijd de taalwetenschap, omdat zij, in de eeuw van het kind, aan de kindertaal een aandacht heeft geschonken, die ruimschoots beloond werd door wondere resultaten. Maar waarom zou de geschiedkundige minder belangstellen in de geschiedenis van het kinderleven, waarin toch juist dezelfde krachten en drijfveeren werken, alleen maar zwakker somtijds en altijd moeielijker te ontleden?

Ik benijd de taalwetenschap, omdat zij reeds lang aandacht heeft gewijd aan de taal van bepaalde kringen der maatschappij. Maar waarom zou ook de historicus van breede opvatting niet de sociale geschiedenis van bepaalde groepen werklieden of geleerden bestudeeren? Of is het misschien niet waar, dat evenals de algemeene taal, hetzij Nederlandsch of Fransch of Duitsch, leeft en groeit onder voortdurende inwerking van de verschillende taalkringen op elkaar, zoo ook het heele wereldgebeuren slechts

de resultante is van de talrijke componenten, die in hoofdzaak plaatselijke of sociale krachten kunnen genoemd worden?

P. van Ginneken opent zijn boek met een uiteenzetting van zijne methode. Hij zal achtereenvolgens de lokale, de familiale en de sociale taalkringen bespreken. De eerste vallen ongeveer samen met dialekten. Het idée, om aan dialektstudie te doen, is volstrekt niet nieuw meer. Onder het materiaal, dat de S. uitgegeven vond, komen boeken voor van het midden der negentiende eeuw. En dan staat Nederland met zijn dialektenstudie nog volstrekt niet aan de spits der Idg-talen. Voor de familiale taalkringen, waaronder de familietaal, de dreumestaal, de kindertaal, de jongens- en meisjestalen, de studententaal, vrouwentaal en oudere menschentaal worden saamgevat, vond hij veel minder voorwerk. Maar toch was de aandacht niet door hem het eerst op het verschil dier kringen gevestigd. En wat de sociale taalkringen betreft, de talrijke vakwoordenboeken, die hij in zijn tweede deel citeert en herziet, bewijzen overtuigend, dat ook hierin niet de groote verdienste van zijn werk kan liggen.

Zoo en niet anders is het ook met de geschiedenis in breeden zin. Verzamelingen van sagen, mythen en legenden, die ik hier met dialekten zou willen vergelijken, omdat zij meestal onbewuste storingen zijn van de geschiedschrijving, die naar waarheid streeft, dergelijke verzamelingen zijn er vele. Familiegeschiedenissen, verslagen van het leven der kinderen en der andere familiale eenheden ontbreken nog bijna geheel. Geschiedenissen eindelijk van sociale groepen, al behandelen die in den regel met te betreuren eenzijdigheid slechts de uiterlijke gebeurtenissen, hebben wij al heel wat.

De groote verdienste van v. G. ligt, dunkt mij, dan ook niet zoozeer in het bewijs, dat hij levert voor het *bestaan* dier taalkringen, als wel in het betoog, dat die kringen op elkaar inwerken en dat uit hunne *voortdurende wisselwerking* het algemeen beschaafd wordt gevoed. Ik wil evenmin ontkennen, dat in het eerste deel massa's feiten van dialektischen aard of uit de taal van kinderen en volwassenen worden aangevoerd, waarop wellicht nooit de aandacht was gevestigd, als ik zou willen bestrijden, dat de woordenlijsten uit de sociale en vaktalen in het tweede deel een welkom en onmisbaar materiaal vormen voor elken neerlandicus. Maar dat alles had ook waar kunnen zijn, indien iemand met denzelfden moed en hetzelfde initiatief als v. G., doch zonder zijn synthetisch en combineerend vermogen, dialektstudie na

dialektstudie had geëxcerpeerd, familiale taal naast sociale taal had besproken. Ook dan hadden wij een werk van onmiskenbare en groote verdienste kunnen hebben, maar waaraan de ziel van *dit* boek geheel zou hebben ontbroken. Als dat werk goed gedaan ware, zou het de uitvoering van v. G.'s idée veel hebben kunnen vergemakkelijken. Dan was het niet noodig geweest, al die lijsten en tabellen er in op te nemen: een verwijzing immers naar het voorwerk zou in vele gevallen hebben volstaan. Nu valt het te betreuren, dat de psycholoog, die handevollen had moeten kunnen grijpen uit goed gerangschikt materiaal en er het leven in storten van zijn triomfeerende, nieuwe gedachte, veroordeeld is geworden tot zooveel philologisch peuterwerk. Ik weet, dat hij helpers gehad heeft, onder wie zich zelfs een zoo onderscheiden heeft, dat hij als medewerker op het tweede deel vermeld staat. Ik wensch P. Kea met die onderscheiding geluk. In hem moet wel veel overgegaan zijn van die levenwekkende idée, die zelfs met zoo gebrekkig materiaal zooveel wist tot stand te brengen. En ik hoop, dat hij zal blijven medewerken, al wat hij kan, tot verwezenlijking van die idée.

Want die idée is het, die het boek maakt. Al die taalkringen te zien in scherpe visie, in voortdurend beweeg van leven, als het complex van al, wat op aarde leeft; elkander beïnvloedend, afstootend en aantrekkend als de stofdeeltjes onder invloed der Brownsche bewegingen, dat alles verlicht door den blijden glans eener heerlijke overtuiging, zich uitend, zich te buiten gaande nu en dan, in kleurige taal — die idée is het en die overtuiging, die dit werk zoo mooi en zoo goed maakt! Wie goede eigenschappen niet wil zien, omdat zij met gebreken verbonden zijn, verbeurt het recht over aardsche zaken mee te praten! Hij is onherroepelijk tot het duisterste pessimisme veroordeeld. Wie geen enthusiasme kan velen of geen naïviteit bewonderen, moet ook koud of vijandig staan tegenover de grootste prestaties van den menschelijken geest. Wie zou niet liever gezien hebben, dat de historische bizonderheden, de historische appreciaties vooral wat nauwkeuriger en vooral wat objectiever gehouden waren? Wie zou vooral niet gewenscht hebben, dat die wisselwerking der dialekten, familiale en sociale talen beter in het geheele werk waren doorgevoerd? Wie eindelijk zou niet meer verband gebracht willen zien tusschen materiaal en gevolgtrekking?

Maar onbevangen lezers — en zoo hebben zich al velen, beter bevoegd dan ik, uitgesproken — leggen zich gaarne neder bij de

verwijzing naar de volgende deelen. Wij hebben er immers eerst twee van de aangekondigde acht! En de idée, die zoo triomfantelijk in het eerste deel wordt uitgejubeld, ook al wordt zij in haar levenwekkende kracht niet altoos even duidelijk gevoeld, als we in het labyrinth van woordenlijsten en tabellen dreigen te verdwalen, die idée kan niet verkeerd zijn. Daarvoor berust zij te vast op de onomstootelijke historische wet der wisselwerking.

Om de belichaming dier levenwekkende gedachte in dit boek benijd ik dan ook de taalwetenschap. Wij, historici, stonden er, wat het materiaal aangaat, zooveel beter voor. Wij hadden, enkele kringen van historisch gebeuren uitgezonderd, maar te grijpen uit een overvloed van materiaal, zooals de taalgeleerden het in nog geen jaren bijeen zullen kunnen brengen. Want het is volstrekt niet noodig, dat dit materiaal allemaal verzameld zij met hetzelfde doel, als waarvoor wij het willen gebruiken. Lokale geschiedenis en legende, volkskunde en sage, ze mogen gerust bijeengebracht zijn met het doel, den roem eener streek of stad te verbreiden, of bevrediging te geven aan nieuwsgierigheid, het doet niets ter zake; alles komt ons te pas. En in zekeren zin, hoe kleiner de kring en hoe onbeduidender de zaak, hoe beter voor ons onderzoek. Immers in dit geval is het gemakkelijker dikwijls, de resultanten in enkelvoudige componenten te ontbinden. Juist aan dat heel eenvoudige materiaal hebben wij, evenals de taalgeleerden, het meest gebrek. Evenals de studie der kindertaal van tamelijk jongen datum is en de familiale talen in het algemeen nog geheel braak liggen, zoo is ook de geschiedenis van kindermaatschappijen, van families, van communauteiten, weeshuizen, krankzinnigengestichten en gevangenissen nog erg achterlijk. Want aan jaarverslagen, die gewoonlijk slechts het uiterlijk behandelen, hebben wij niet veel. We moeten weten, hoe bepaalde feiten in dergelijke milieu's worden opgevat en overgeleverd en daar is nog alles voor te doen.

Al staan wij er dus, wat het materiaal betreft, veel beter voor, dan de taalgeleerden, zij zijn ons in eens, door Van Ginneken's boek, een heel eind vooruit. Ik hoop en vertrouw echter, dat die voorsprong niet al te groot zal worden. Er zijn symptomen, die er op wijzen, dat de verfrisschende wind, die in de taalkunde sinds eenigen tijd waait, ook naar ons vak zal overslaan.

En juist om dat te bevorderen, zooveel mijn krachten het toelaten, wilde ik Dr. van Ginneken's voorbeeld aanhalen. Laten wij toch niet onverstandig zijn en afkeuren, dat hij uitgaat van

het heden der taal, om haar verleden te begrijpen. Ook voor historici kan die methode van het grootste nut zijn. Zeker brengt zij eigenaardige gevaren met zich mede, misschien meer voor ons, dan voor de taalgeleerden; reconstructies zijn wel altijd gevaarlijk. Maar daarom wordt eene methode nog niet verkeerd. Het axioom: terug naar de oudste gegevens, wordt tegenwoordig niet meer zonder meer aanvaard. Wij weten heel goed, dat latere berichtgevers dikwijls beter inzicht in historische verschijnselen hebben, dan oudere. En bovendien zijn er in den tegenwoordigen tijd nog rudimenten van vroegere kulturen bewaard, die het ons veel gemakkelijker zullen maken, lang-vervlogen tijden beter te begrijpen.

Ik geloof, dat ik mijn belofte heb nagekomen van alle détailkwesties te vermijden. Misschien heeft men na het lezen van dit artikel zelfs nog geen goeden indruk van den inhoud van P. van Ginneken's boek gekregen. Dat is ook zoo erg niet, want men kan zich het boek zelf aanschaffen. Dit meen ik nu wel te hebben bereikt, dat men aan dit werk niet enkel een belang toekent voor taalgeleerden, maar voor veel ruimer kring. Men neme kennis van het boek zelf.

En dan durf ik voorspellen, dat ook zij, die met vooringenomenheid tegen al die nieuwigheden de lezing zullen beginnen, al lezende zullen worden bekeerd. Zooveel frischheid kan niet uitgaan van een methode, die leiden zou tot dwaling en onwaarheid!

Moge het Dr. v. G. gegeven zijn, zijn grootsch werk voorspoedig en spoedig te voltooien. DR. W. MULDER, S. J.

DE VOORSPELLINGEN VAN MALACHIAS

In het overigens uitmuntende weekblad *De Java-Post* verschijnt eene reeks artikelen, die wij niet zonder eenig protest kunnen laten voorbijgaan, omdat zij blijk geven van eene historische lichtvaardigheid en gebrek aan kritische scherpzinnigheid, die wij den katholieken in het algemeen niet gaarne zouden zien aangewreven.

In allen ernst verdedigt de schrijver de zoogenaamde pausprofetieën, welke op naam van Sint-Malachias werden geschoven. Wij geven gaarne toe, dat er geleerden zijn geweest, die deze voorspellingen hebben gehandhaafd, maar reeds de eerste uitgave van het *Kirchenlexikon* (1851) kon naar waarheid getuigen: „die

berühmtesten und eifrigsten Katholiken haben wenig auf dieselbe gehalten".

De Bollandisten verwerpen ze, Gfrörer plaatst den maker onder de prophetæ veteres pseudepigraphi, en naarmate het geval grondiger werd onderzocht, slonk het aantal voorstanders.

Mag men aannemen, dat onze groote lexicons, waaraan de voornaamste vakgeleerden hunne medewerking verleenden, den stand aangeven van een vraagstuk in het licht der tegenwoordige wetenschap, dan ziet het er niet rooskleurig uit voor de betrouwbaarheid dier voorspellingen.

Kirchliches Handlexikon (1912): „Sie wurde zum 1-mal von dem Bened. Wion im Lignum Vitæ I (Ven. 1595) 307/11 veröff. u. entstand. zw. den 16 Sept. u. 4 Dec. 1590, viell. um mit dem Motto De antiquitate urbis, die Wahl des Kard. Simoncelli v. Orvieto zum Pabst zu unterstützen".

Kirchenlexikon (1893): „... in andern Fällen sind aber die Andeutungen so unbestimmt, dasz man alles Mögliche herauslesen kann".

Herders Konversations-Lexikon (1905): „Fälschlich werden ihm mehrere Schr. zugeschrieben, so auch die Pabstweissagung (prophetiæ de futuris Pontif. Romanis), 111 Sprüche auf die einzelnen Päpste von Cälestin II bis zum Untergang der Welt; erst seit 1595 durch die Edition des *Kritiklosen* (wij cursiveeren) Wion bekannt, in der 2. Hälfte des 16. Jahrh. entstanden. Das durch äussere Zeugnisse nicht beglaubigte Machwerk eines unbekannten Autors wird, ungeachtet einzelner noch nach 1590 zutreffender (weil allgemein gehaltener) Angaben, von der Kritik abgewiesen".

N. C. N. Nieuwbarn, O. P. in zijn *Beknopt Kerkelijk Handwoordenboek:* „Valschelijk werden aan den h. Malachias, Aartsbisschop van Armagh (1132) 111 voorzeggingen toegeschreven over de Pausen: van Cœlestinus II tot aan het vergaan der wereld. De profet. (eerst van omstreeks 1595) zijn buitendien in te algemeen toepasbare termen uitgedrukt om eenige waarde te bezitten".

Zoo staat de kwestie.

De schrijver van de artikelen in de *Java-Post* brengt wel wat héél weinig om ons te overtuigen en af te brengen van deze algemeen gevestigde opinie.

Hij geeft toe, dat Wion, die de profetie het eerst openbaar maakte (na meer dan 4 eeuwen!!) niets zegt van hare herkomst. En dan vervolgt hij: „zou men willen besluiten, dat de historische

waarde niet boven allen twijfel verheven is, dat zij kritisch opgevat niet als onweerlegbaar bewezen moet worden beschouwd, dan zijn wij gaarne geneigd onze instemming te verleenen". Maar nog geen halve kolom verder staat er letterlijk: „wij mogen dus met grond veronderstellen, dat Wion, Ciaconius en de andere geleerde vrienden zich ten opzichte van een document van zoo groot gewicht in zekerheid hebben gesteld omtrent zijn historische waarde". Maar hoe kunt u dan „gaarne geneigd zijn" te verklaren, „dat de historische waarde niet boven allen twijfel verheven is", als u „met grond veronderstelt", dat Wion „zekerheid" heeft verkregen omtrent de historische waarde van het document? — Eigenaardig dat Wion ook met geen enkel woord rept van zijne zekerheid, integendeel de verantwoordelijkheid der uitgave op zijne vrienden schuift, zooals u zelf zegt: „op aandringen van vele vrienden".

Het zonderlinge feit, dat de H. Bernardus, die het leven schreef van zijn vriend Malachias, wel van andere voorspellingen spreekt, doch geen gewag maakt van deze profetie, zoekt de schrijver aldus te verklaren: „Kan en mag men daaruit iets positiefs tegen haar bestaan te weer stellen? Zegt de H. Bernardus niet zelf uitdrukkelijk, dat hij slechts *weinige* voorbeelden aanhaalt uit de vele? Kan de H. Bernardus geen reden gehad hebben om deze gewichtige voorspelling der Pausen te verzwijgen? En dringt de noodzakelijkheid zoozeer aan te nemen, dat hij als boezemvriend *zeker* deze profetie heeft gekend? Wij zien immers het voorbeeld van zooveel Heiligen, die slechts noode en door de gehoorzaamheid gedrongen hunne inspraken en verlichtingen openbaarden, zelfs aan de meest vertrouwde personen, hun biechtvaders".

Het waardelooze van deze gissingen valt terstond op. Ik verzoek den schrijver het leven van Malachias eens naarstig te lezen: 1°. zal hij daar vinden, dat Malachias zijn profetengave niet zoo schuchter heeft verborgen; 2°. dat de H. Bernardus mededeelend, dat Malachias dag en plaats van zijn sterven voorspelde, hetgeen uitkwam, er voorzichtig bijvoegt: „Si simplex votum putatur, impletum est; si prophetia, ne jota quidem præteriit", een goed voorbeeld geeft, dat men niet al te haastig moet zijn met eene uitspraak voor profetie te houden; 3°. dat Bernardus, indien hij dat document had gekend, het aan het nageslacht had moeten mededeelen, wijl een profetie toch waarlijk niet dient om opgeborgen te worden.

Datzelfde geldt voor de veronderstelling, dat de H. Malachias in overgroote bescheidenheid zijne profetie aan niemand zou hebben geopenbaard. Was die profetie dan uitsluitend voor hem zelf, ofschoon hij nimmer de vervulling ervan zou beleven? — Diende zij ter verheerlijking van dezen dienaar Gods, en kon het dan toch zóó ongelukkig uitvallen, dat later zijn auteurschap door iedereen zou worden betwijfeld? — Of was zij voor het nageslacht, en had de profeet zelf zoo weinig vermoeden van zijn taak, dat hij het document aan niemand ter hand stelde en niet zorgde dat aan de echtheid niet meer getwijfeld kon worden?

En denkt de schrijver nu werkelijk, dat een document van dit gehalte 4 eeuwen lang niet de aandacht zou hebben getrokken van den eerste den beste, die het in handen kreeg, daar toch de aanduiding der eerste Pausen zoo klaar en onmiskenbaar is, alsof zij met namen werden genoemd? Dus moet men eenvoudig aannemen, dat al dien tijd niemand het gezien heeft, wat wel een heel stoute hypothese is. — Op deze gronden is toch wel meer dan waarschijnlijk, dat de H. Malachias niets met de veelbesproken profetie heeft te maken.

Dat is echter niet alles. Indien men onmiskenbare sporen van valschheid ziet, vind ik het oneerbiedig een heilige met dit maakwerk te willen belasten. En sporen van valschheid zijn er.

Ik heb de *Denkwürdigkeiten* van Binterim nog eens opgeslagen (III, 1, 107) en het lijstje der voorzegging naast mij gelegd. Onmiddellijk ziet men, dat de voorspellingen omtrent de eerste Pausen meerendeels op den man af zijn (tot 1590, de datum waarop het geschrift zou zijn vervaardigd) en de latere in zoo vage termen, dat slechts een heel enkelen keer tusschen de aangegeven spreuk en den regeerenden Paus eenig verband is te zien.

De verklaring ligt voor de hand. De „voorspellingen" van de 12de tot de 16de eeuw liepen over het verleden en de geschiedenis kon den schrijver inspireeren, de latere moest hij maken over de toekomst, op goed geluk en dus liefst zoo vaag mogelijk.

Ik neem nu maar, zonder lang te zoeken, eenige voorbeelden: Cœlestinus II (in Castro Tiberis) heette Guido di Castello van Toskane; Hadrianus IV (de Rure Albo) was Kardinaal-Aartsbisschop van Albano; Lucius III (Lux in Ostio) was Aartsbisschop van Ostia; Innocentius V (Concionator Gallus) was Franschman en van de orde der Predikheeren; Urbanus VI (de inferno Prignani) heette Barth. Prignano; Benedictus XI (Concionator Patareus) was

generaal der Predikheeren; Sixtus IV (Piscator minorita), de geschiedenis deelt ons mede, dat hij op zijn 9de jaar reeds minoriet was!

Dit komt dus zeer goed uit, omdat de profeet het van te voren kon naslaan in de geschiedboeken, en waar hij een tegenpaus (want ook díe noemt hij, wat al bedenkelijk is) een mooien naam geeft (b.v. Felix V, Amator crucis = beminnaar van het Kruis), heeft hij waarschijnlijk te vluchtig zijn onderzoek gedaan. Maar sinds de voorspellingen in de 16de eeuw werden gepubliceerd, vinden wij niets meer dan vage aanduidingen, die in *bijna* alle gevallen, zelfs met de meest welwillende uitlegkunde, niet in overeenstemming zijn te brengen met den Paus, dien zij moeten aanduiden: „So unbestimmt, dass man alles Mögliche herauslesen kann".

Dáár doelde ik op, toen ik vroeger schreef over een inzender in *The Tablet*, die „Religio depopulata" aan het toepassen was. En de schrijver zal dus wel inzien, dat ik *wel* bewijzen gaf voor de onbetrouwbaarheid, voornamelijk op de vaagheid der uitdrukkingen de aandacht vestigend.

Alvorens wij eene profetie aanvaarden, moet vaststaan: 1^{0}. dat de voorzegging geschiedde met zekerheid, niet in vage, dubbelzinnige woorden; 2^{0}. dat de voorzegging werkelijk is uitgekomen. Laat nu de verdediger aan deze twee voorwaarden maar eens toetsen de algemeenheden: „vir religiosus" (een godsdienstig man) — „Gens perversa" (Bedorven volk) — „de bona religione" (van den goeden godsdienst) enz. enz.! — Hij bedenke: *niets* mag vaag zijn, en *alles* moet uitkomen!

En waar enkele voorzeggingen treffen, zooals het „peregrinus apostolicus" van Pius VI herinneren wij aan het woord van den grooten historicus Ludwig Pastor (*Gesch. der P.* II, S. 26): „Der Beiname „Apostolischer Wanderer", welchen die Weissagung des Malachias dem Pabste Pius VI gibt, würde ebensogut auf ihn (Pius II) passen". Zóó karakteristiek als vele der voorzeggingen in het eerste deel (vóór Gregorius XIV), die naam, geboorteplaats, orde, wapendevies aanduidden, is déze dus niet. Zij heeft echter onder de latere aanwijzingen (ná Gregorius XIV) het zeldzaam geluk van toepasselijk te zijn.

Maar mogen nu enkele toevalligheden ons lichtvaardig doen heenstappen over de intrinsieke en extrinsieke onmogelijkheden van die zoogenaamde profetie? Ik hoop van harte, dat niemand der lezers deze vraag bevestigend zal durven beantwoorden.

Vindicamus hæreditatem — laten wij verdedigen het erfdeel onzer vaderen en groot zijn in geloof, maar niet in lichtgeloovigheid.

A. GIELEN

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

XII

Dat er na den oorlog, en ten gevolge ervan, menige zaak zal worden recht gezet, welke scheef stond, is de hartewensch van velen in Frankrijk.

Zonder twijfel zullen de oogen opengaan, en sociale en maatschappelijke belangen, ethische en godsdienstige aangelegenheden zullen van uit een anderen gezichtshoek worden bezien.

Ook in de letterkunde, voortspruitend uit de ziel der natie en ten slotte altijd weer contact zoekend met het volkskarakter, ook al werd zij met geweld van haar natuurlijke baan afgedrongen, zal dit waar zijn.

Zal in het onderwijs eveneens verandering komen?

Dit is een punt, waarvan de noodzakelijkheid bepleit word door René Doumic in een artikel der *Revue des Deux Mondes* (15 Nov. 1914), getiteld: *Le Retour à la Culture française.*

Dit pleidooi wenschte ik in 't kort samen te vatten; vooreerst omdat het zulk een breed licht doet schijnen op 't voor ons altijd min of meer duistere van Fransche toestanden, maar vervolgens ook, omdat wij, blijvend binnen het door Doumic afgebakend terrein, d. w. z. binnen de grenzen van Fransche toestanden, tevens verder onze oogen kunnen laten gaan naar beschouwingen, de menschheid in het algemeen, en dus ook ons zelven, betreffend; — ieder historisch gebeuren toch, hoe beperkt ook, draagt in zich de kiemen eener algemeene wet.

Er is in zake van onderwijs een hemelsbreed verschil tusschen Fransche en niet-Fransche, inzonderheid Duitsche, cultuur; tusschen wat Doumic noemt „l'enseignement *à l'allemande*" en „l'enseignement... *à la française*".

Heel zijn artikel steunt op deze veronderstelling.

Bewijzen aanvoeren, welke zijn hypothese tot een zekere stelling maken, acht hij overbodig. Ook wij behoeven dit niet te doen. Het essentiëel verschil tusschen beider cultuur kan, gegeven den

uiteenloopenden volksaard van Franschen en Duitschers, gerust *a priori* worden aangenomen.

Ook behoeft het erkennen dezer waarheid ons niet te schokken in onze onzijdigheid noch ons te doen voortdraven in een of andere richting, waardoor een nuchtere beschouwing en waardeering van het goede, dat in de tegenovergestelde richting te vinden is, ons onmogelijk zou worden.

Ik althans verlang niet mij aan dergelijk vergrijp schuldig te maken. Ik erken de antinomie tusschen Fransche en Duitsche cultuur, zonder de eene uit haar aard beter, voortreffelijker, dan de andere te noemen. „Deutsche Kultur ist von französischer Kultur verschieden, aber anders sein bedeutet noch nicht: schlechter sein". Deze uitspraak van Jakob Overmans, S. J. (*Stimmen der Zeit,* Maart 1915, blz. 591) onderschrijf ik gaarne; — zij geeft het standpunt aan, waarop ik mij plaats bij volgende beschouwingen.

De strijd tegen de *culture française,* zooals Doumic dien beschrijft, is niet zoozeer een strijd tusschen twee natie's, als wel een strijd in eigen boezem, een soort burgeroorlog, een der phasen van dien jammerlijken kamp, waarin de „deux France" tegenover elkander staan, elkander bestokend in onverzoenbare verdeeldheid.

Het echt Fransche onderwijs, welks terugkeer door Doumic gewenscht wordt, het van ouds genaamde „enseignement classique", scheen, zoo zegt hij, boven elken aanval verheven.

„Welnu", zoo vervolgt hij, „de geschiedenis van het onderwijs in Frankrijk bestaat sedert vijftien jaren in den strijd daartegen aangebonden, een strijd, welke als meer of minder rechtstreeksch doel heeft de verwoesting van dat onderwijs". De woorden zijn sterk, maar sterker nog is wat volgt: „ce qui est digne de remarque, c'est que l'exemple de l'hostilité la plus âpre et la plus agissante est venu de la Sorbonne. Elle compte parmi ses maîtres quelques-uns des plus fins lettrés de ce temps; et ils se retournent contre la culture qui les a faits ce qu'ils sont, pareils à ces enfants qui battent leur nourrice, drus et forts de son lait".

Men ziet het dus, 't is een broederstrijd. En aan de spits dergenen, die tegen de oude *culture française* de lans hebben geveld, staat de eerbiedwaardige Sorbonne, de machtige Parijsche Universiteit, van welke men misschien eerder conservatief vasthouden aan lang deugdelijk gebleken methoden dan wel zulk revolutionair optreden zou verwacht hebben.

Welk is dan het karakter dier *culture française*, waarvan Doumic de nederlagen betreurt en een nieuwe overwinning wenscht?

„Wat haar kenschetst", zegt hij, „is het idealisme. Zij is de samenvatting van den langdurigen arbeid en de aanhoudende pogingen, welke de mensch de eeuwen door zich heeft getroost, om zich te verheffen boven zichzelf. Aan de beschaving der ouden heeft zij 't zuiverste ontleend wat zij had; bij dat erfgoed, met eerbiedige liefde aanvaard, heeft zij den schat gevoegd van de Christelijke gedachte en het Christelijke gevoelsleven en zij heeft die beide beschavingstoestanden in onderlinge overeenstemming gebracht. Zij is aan niets onkundig gebleven, heeft niets verwaarloosd, heeft niets verloren laten gaan van alles wat in de moderne wereld voor den mensch als een vermeerdering van waarde gold".

De oude cultuur, de Christelijke beschaving, de moderne eischen, schijnbaar heterogene bestanddeelen, tot een homogene zelfstandigheid samenmengen, om met die krachtige voedingsstof den jongen Franschman tegelijk echt Franschman en meer mensch te maken, dat was het eigenaardige der *culture française*, dat was het doel, dat zij beoogde.

Het onderwijs was tot dat doel het voornaamste middel. Vandaar de groote plaats bij het onderwijs ingeruimd aan de letterkundige ontwikkeling. Door de studie der schoone letteren moest de jonge man geschikt gemaakt worden voor het leven, immers „les lettres sont le miroir de la vie". Zij vormen en kneden den geest en ontwikkelen in gestadig evenwicht alle vermogens, verstand en wil, verbeelding en gevoel. Zulk onderwijs is practisch, houdt rekening met de eischen der werkelijkheid, „want alvorens geleerde, ingenieur, geneesheer of architect te zijn, moet men mensch zijn. En velen zullen sterven zonder ooit de kennis te hebben moeten benutten, welke wordt gegeven door meetkunde, algebra of scheikunde, maar hun leven lang moeten zij gebruik maken van den schat van inzicht, wijsheid, bespiegeling en poëzie, welke ligt opgesloten in de letterkunde". Dit klassieke onderwijs ontving daarom den naam „Humanités", — „menschen" werden er door gekweekt, menschen, die in 't volle bezit eener algeheele opvoeding, tot ver over de grenzen den invloed van den Franschen geest verbreidden.

Moest deze vorm van onderwijs nooit eenige wijziging ondergaan? Jawel. „C'est la loi de la nature que tout ce qui vit ne

vive qu'en se transformant". Maar, toen men het ondernam het gansche systeem uit zijn voegen te lichten, maakte men het leven ervan onmogelijk. Veranderingen invoeren, die het hart, het wezen der zaak aantasten, is even moordend als een rechtstreeks toegebrachte dolksteek.

Die algeheele ontwrichting van het onderwijs is het, welke Doumic betreurt.

Van de Universiteit, met name de Sorbonne, wordt alles verbannen, wat eenigen schijn van literatuur vertoont; eruditie, veelweterij is de leuze geworden. Geen algemeene denkbeelden meer. „Elle (de Sorbonne) a proscrit de ses cours les idées générales, pour se limiter à d'étroites et sèches besognes". Dissertatie's zijn niet meer als vroeger „boeken", 't zijn „monsters" geworden, vol voetnoten met verwijzingen en een bibliographie, waarin niets ontbreekt. 't Gevolg is, dat de colleges de Fransche toehoorders afschrikken en vooral vreemdelingen lokken [1]).

Maar grooter afbreuk wordt de oude *culture française* gedaan bij het gymnasiaal en middelbaar onderwijs.

Vroeger was alles er op gericht den geest van het kind zelf te doen werken. Oefeningen als Latijnsche en Fransche opstellen, verzen en proza, waren de hoofdschotel van dit onderwijs. „Les éducateurs de jadis n'admettaient pas que l'intelligence de l'enfant fût condamnée à un rôle uniquement réceptif. Ils combattaient de toutes les manières la passivité de l'esprit".

Vroeger was het één leeraar voor één klas; — thans een voortdurende opeenvolging van leeraren. Vroeger vooral de fraaie letteren, om langzamerhand den jongeling te leeren „à être quelqu'un et à être lui-même"; — thans staat het kind op jeugdigen leeftijd reeds voor een viervoudige, geheel uiteenloopende studierichting: „Douze ans et déjà spécialiste".

In Frankrijk inderdaad (wij komen er straks nog op terug) is het voorbereidend-hooger en middelbaar onderwijs verdeeld in vier secties, de zoogenaamde „Cycles", n.l. Cycle A, of „latin-grec", Cycle B, of „latin-langues vivantes", Cycle C, of „latin-sciences", Cycle D, of „sciences-langues". Deze benamingen zijn ontleend aan den hoofdinhoud van het leerprogram.

Cycle D is het bevoorrechte kind. „Pour ce nouveau venu sont toutes les faveurs et tous les sourires".

---

[1]) Aan de faculteit der Letteren der Sorbonne waren in 1905 honderd drie en veertig vreemdelingen, dit aantal steeg in 1912 tot elfhonderd en één. Vgl. *Études,* 1913, deel 135, blz. 518, noot 5.

't Is vooral op dezen Cycle, dat Doumic het heeft gemunt. „L'enseignement sans grec ni latin recevra de la bienveillance administrative telle dénomination qu'on voudra: c'est en réalité un enseignement primaire" [1]).

Als een der meest betreurenswaardige gevolgen van den strijd tegen de oude cultuur noemt Doumic het feit, dat degenen, die de moderne school verlaten, geen Fransch meer kennen. In de laatste jaren is er heel wat te doen geweest over deze „crise du français". Wij, Hollanders, stellen ons, wat stijl en taal betreft, tamelijk gauw tevreden; voor een Franschman is het niet genoeg geheel of ongeveer begrepen en verstaan te worden; ook „l'art d'écrire" is bij hem een vereischte. Doumic evenwel betreurt deze onkunde met de eigen taal om een dieperen grond. „De taal", zegt hij, „weerkaatst de ziel van een volk... Wanneer men minder goed Fransch schrijft, is het omdat men minder Fransch denkt".

Wat hij echter vooral verwijt aan het moderne onderwijs is niet zoozeer, dat hetgeen vroeger in eere was, werd opgeofferd, dan wel dat er gedoceerd wordt op een anti-Fransche wijze. Men wil vóór alles „wetenschappelijk" zijn, d. w. z. een langzame, taaie werkmethode heeft het oorspronkelijke, het frissche, het hupsche, dat den Franschen geest kenmerkt, trachten te verdringen. „De meest verwoede verdedigers der universitaire methoden", zegt hij, „ontkennen het niet, dat deze in strijd zijn met onze natuurlijke neigingen". Doch daar schrikken zij niet voor terug. Integendeel, — want dit is hun meening: „l'esprit français est brillant et léger... un peu de lourdeur, d'où qu'elle vienne, ne lui fera pas de mal".

Het pleidooi, dat Doumic opstelde voor „le retour à la culture française", werd hem, zooals uit het voorgaande blijkt, door zijn vaderlandsliefde ingegeven. Volgens hem is de afgeschoten pijl in het hart der natie doorgedrongen. Tegen die gewelddaad teekent hij openlijk verzet aan. In een warme peroratie somt hij de deugden op, welke algemeen aan het Fransche volk worden toegekend: heldhaftigheid, warsheid van alles wat duister is en ingewikkeld, schitterend denkvermogen. Door de oude cultuur

---

[1]) 't Zal, hoop ik, overbodig zijn, er aan te herinneren, dat ik slechts Fransche toestanden bespreek, zoools ze door een Franschman worden weergegeven. Zooals Doumic denken er velen in Frankrijk; o. a. Brunetière, die reeds in 1891 schreef, dat, werd het Latijn opgeofferd, 't onderwijs vanzelf worden zou: „un enseignement primaire à peine supérieur". Vgl. *Essais sur la Litt. Contemp.* I, pag. 314.

heeft Frankrijk die groote gaven ontvangen; — daarom bezweert hij al de meesters en grootmeesters van het onderwijs, hnn dwaling te erkennen en aan de natie haar traditioneel onderwijs terug te schenken. „Rendez-nous tout ce qui a fait de nous un peuple éveillé et vif, ingénieux et gai, inventif et généreux! L'opinion française vous en saura gré".

* * *

Het is uit nationaal gevoel, dat René Doumic een terugkeer wenscht tot de oude Fransche cultuur en dat hij zich kant tegen de strevingen van de laatste jaren.

Anderen zien in deze tendenzen niet alleen een anti-nationaal, maar ook een anti-christelijk karakter.

Bevreemden moet ons dit niet. Zou het wel denkbaar zijn, dat de strijd, welke tegen de christelijke elementen der natie gevoerd wordt, het onderwijs met rust liet? Ligt het niet veeleer voor de hand, dat, bij het optrekken van het gebouw der nieuwe systemen, de haat tegen den godsdienst, al is het niet als architect, minstens toch als ondergeschikte medehelper moest dienst doen?

Alle twijfel hieromtrent wordt uitgesloten, als men uitspraken leest als deze van Gustave Lanson, den grooten profeet der nieuwe Sorbonne: „'t Is een dwaasheid slechts een monarchistische en christelijke literatuur te gebruiken tot opvoeding eener democratie, die geen staatsgodsdienst erkent. De 17de eeuw (d. i. de eeuw der monarchistische en christelijke literatuur) is ver van ons; — zij is het voortbrengsel en het beeld eener verdwenen wereld".

De ongeloovige, wufte achttiende eeuw wordt met voorliefde bestudeerd, o. a. ook omdat, zooals Lanson opmerkt, de philosophen dier eeuw de strenge, christelijke moraal vervangen hebben door een moraal, welke zich herleiden laat tot „un art de jouir".

Iemand, die de nieuwe Sorbonne volstrekt niet vijandig gezind is, verklaarde: „On y est socialiste, on y est anticlérical, consciencieusement, violemment".

De omstandigheden bovendien, waarin de groote hervormingswetten van 1902 werden gestemd, werpen op deze schijnbaar louter pædagogische bepalingen een glimp van verdachtheid.

Deze wetten zijn die, waardoor het voorbereidend-hooger onderwijs in viervoudige vertakking werd ingevoerd: de vier „Cycles", waarvan boven spraak was.

Het telkens terugkeerend argument bij de beraadslagingen in de Chambre des Déptués luidde: „Messieurs, si vous adoptez ce projet, si vous entrez dans cette voie, si vous corrigez cet abus ou réalisez ce progrès, prenez garde: ce sont les maisons Congréganistes qui en profiteront".

Ernstige debatten over den aard dier ingewikkelde wijzigingen werden niet gevoerd. Men wilde den Minister niet hinderen.... mits hij als wedergift de opheffing beloofde van de vrijheid van onderwijs door de wet-Falloux gewaarborgd.

Den 2^{den} Juni verscheen de nieuwe wet in het Staatsblad; daags daarop viel het ministerie Waldeck-Rousseau; de uitvoering der wet zou worden toevertrouwd aan het beruchte triumviraat, dat den 6^{den} Juni optrad, Combes-André-Pelletan. Al wat deze mannen aanraakten, walmt van anti-clericalisme.

Welk was ten slotte het zoogenaamd pædagogisch doel, dat men zich bij die wijzigingen voorstelde? Het onderwijs moest voortaan voornamelijk practisch, utilitaristisch zijn. „De levende talen", zei een ministerieële verklaring, „moeten vooral onderwezen worden *en vue de l'usage*". Dat utilitarisme was lijnrecht in strijd met wat de zoo gehate „Congregatie-scholen", — wier vrijheid spoedig gebreideld zou worden, — beoogden. Daar toch bleef altijd het beginsel in eere, dat het beter is den leerling een kapitaal van degelijke vorming mee te geven dan hoeveel pasmunt dan ook van parate kennis en kundigheden, even ras vergeten als aangeleerd.

Doch genoeg. Laten we tot Doumic terugkeeren.

Moet zijn protest beschouwd worden als de stem eens roependen in de woestijn?

Ik geloof het niet. Er zijn reeds zooveel klachten gehoord over de onvoldoendheid der nieuwe methoden, dat wij in Doumic gerust den tolk mogen zien van een groot gedeelte der natie. Professoren, leeraren, letterkundigen, ouders, talrijk zijn degenen, die gevoelen en verklaren, dat de traditioneele basis heel wat steviger was dan de nieuwe grondslag.

Het is uiterst gevaarlijk onderwijs-systemen, welke elders goed gedijen en uitstekende vruchten voortbrengen, naar eigen bodem over te planten. Het onderwijs is een uitvloeisel der nationale cultuur; die cultuur wortelt in het volk; al moge nu ook de politieke windrichting veranderd zijn, de bodem van het volkskarakter blijft dezelfde.

Het Fransche volk is op de eerste plaats een volk, dat leeft

van idealisme. Zoo ergens, dan moet in Frankrijk het onderwijs idealistisch zijn en dit idealisme wordt in veel hooger mate bereikt door de oude „Humanités", zij het dan ook gemoderniseerd, dan door het omslachtige der hedendaagsche utilitaristische methoden.

Dit is ten slotte zeker, dat de onderlinge verdeeldheid der Franschen ons minder verbazen zal, wanneer wij zien, — en dit aan te toonen was het eerste doel dezer bladzijden, — dat ook in zake van onderwijs de eene helft der natie zoo vijandig tegenover de anderen staat.

Katwijk a/d. Rijn, 28 Maart 1915. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

De *Revue des Deux Mondes* van Maart opent met een zeer interessant artikel van baron Beyens, die langen tijd Belgisch gezant in Berlijn was, tot aan het begin van den oorlog. Hij stelt zich voor portretten te geven van den keizer en de personen uit diens omgeving. Het eerste is natuurlijk van den zooveel besproken, zoozeer gesmaden en zoo hoog verheven Wilhelm II. Baron Beyens wil zich, voor zoover het een Belg mogelijk is, verheffen tot de onpartijdigheid der historie. Hij beschrijft den keizer als goed beschaafd, intelligent, wel onderricht, maar toch den indruk gevend van oppervlakkigheid. Hij is welsprekend van nature en vele zijner redevoeringen zijn ware meesterstukken. In het publiek neemt hij gaarne theatrale houdingen aan, maar in intiemen kring ontbreekt het hem niet aan goedmoedigheid en eenvoud zelfs. Zijn zelfvertrouwen is buitengewoon groot, en zijn dienaren moeten zijn ideeën aannemen. Hij is vurig protestant en gelooft vast, dat hij de rechterarm en het zwaard des Heeren en Duitschland Gods uitverkoren volk is. Natuurlijk is hij, volgens den Belgischen gezant, de eenige oorzaak van den rampzaligen oorlog! Van jongsaf heeft hij geleerd, dat het de zending der Hohenzollern is, het groote westersche rijk, door de Ottoniden gedroomd, te stichten, Europa en de wereld te beheerschen. In den loop der jaren is die gedachte in hem gerijpt.

Het artikel van *La Reine Hortense et le Prince Louis* wordt na lange onderbreking voortgezet, en verder oorlog en nog eens oorlog.

In *Onze Eeuw* (April) beschrijft mevrouw Laman Trip-de

Beaufort op hoogst sympathieke wijze een *Lente in Ierland* en al toont zij zich niet blind voor zijn gebreken, meestal gevolg van eeuwenlange onderdrukking en armoede, zoo weet zij het Iersche volk toch als zeer aantrekkelijk te teekenen. De sterke stukjes over hun wraakzuchtige gevoelens jegens de Engelsche overheerschers dienen natuurlijk cum grano salis te worden opgevat. Om toch vooral in het teeken van den oorlog te blijven, geeft Mr. P. C. Valter in een artikel over den zoogenaamden *Matabelen-oorlog* een levensbeschrijving van Cecil Rhodes. Ds. Haspels bespreekt eenige *Nieuwe Boeken,* o. a. *Hélène Servais,* dat zijn onverdeelde goedkeuring niet kan wegdragen, vooral om des schrijvers smadelijk neerzien op alle „conventioneele banden". Het boek zal, volgens hem, misschien meer in den smaak van den auteur zelf vallen dan van het publiek.

In *De Gids* (April) doet Marcellus Emants zijn *Liefdeleven* langzaam in *Haatleven* overgaan. *Liefde,* altijd liefde, doet Hélène Swarth alweer met bewonderenswaardige virtuositeit in het eindelooze sonnetteeren in een tiental zangen. In een mooi stuk bespreekt K. Sneyders de Vogel *„Mistral en zijn werk".* Mr. H. van Campen geeft de inleiding tot een studie over *Nederlandsche romancières van onzen tijd.* Twee dooden van beteekenis worden herdacht door G. C. J. Vosmaer, die persoonlijke herinneringen geeft van prof. Hubrecht en verder een waardeerend woord over den uitgever van *De Gids,* N. G. van Campen, beiden in de laatste Maartdagen gestorven.

Vragen des Tijds (April) brengt het zevende artikel van Dr. Kernkamp over *De Europeesche Oorlog.* De ondertitel luidt nu *Vergissing of opzet?* en slaat op de behandeling van Hollandsche koopvaardijschepen door de Duitschers, waarover Kernkamp na een algemeen overzicht even het woord neemt. „Vergissing of opzet?" Dat is de vraag, die duizenden Nederlanders zich terstond gesteld hebben, toen het eerste bericht van het in den grond boren van de Medea hen bereikte.

De latere tijdingen maken het uiterst moeilijk aan een „vergissing" te gelooven. Een commandant van een Duitsche duikboot handelt naar orders, die hem gegeven zijn; en hoe die orders in het gegeven geval tot eene vergissing konden leiden, is bijna onbegrijpelijk.

Maar even moeilijk is het aan „opzet" te gelooven, omdat niemand kan inzien, welk belang Duitschland er bij zou hebben, om in dit stadium van den oorlog Nederland tot zijn vijand te maken.

Daarom zal de vraag: „Vergissing of opzet?" gesteld moeten blijven, totdat wij het antwoord kennen, dat de Duitsche regeering zal geven op het door de onze gedane verzoek om opheldering". Aldus Dr. Kernkamp; de Duitsche regeering maakte tot heden niet veel haast ons uit den waan te helpen en het geval blijft dus ernstig.

In hetzelfde Tijdschrift heeft Mr. J. Slingenberg het over

Oorlog, strafrechtspleging en criminaliteit. Hij herinnert aan de meening van staatslieden, wijsgeeren, die zelfs den eeuwigen vrede verwerpelijk achten en meenen dat de oorlog sociologisch nuttig en noodig is. In verband hiermede herinnert hij aan onzen professer Steinmetz, die er meer rauwe theorieën op nahoudt, aan Friedrich (von) Bernhardi, die den oorlog een biologische noodzakelijkheid acht, een regulateur in het leven der menschheid. Volgens deze heeren is „de kracht tevens het hoogste recht"!! en „Krieg ist eine Form der Kultur-entwicklung" (Bernhardi).

De schrijver van dit artikel toetst nu de waarheid dezer stellingen van Bernhardi aan de strafrechtspleging en de criminaliteit. Hij maakt dan ten slotte de balans op: „We zien dat de oorlog de normale strafrechtpleging belemmert en in de war stuurt; dat de „Kriegsraison" bij tijd en wijle elken vorm van proces afschaft, en door de instelling der collectieve aansprakelijkheid den spot drijft met de elementairste beginselen van het strafproces. Tractaten en wetboeken gaan aan flarden!"

Wat de criminaliteit betreft: „ongetwijfeld is de oorlog eenerzijds ook hier de groote zuiveraar, in zoover onder de niet strijdende bevolking de misdadigheid ten deele wordt beteugeld door de vrees voor onbekende gevaren en het klein worden der overmoedigen; doch anderzijds, voor zoover betreft de volken, die in den oorlog betrokken zijn, zien we hoe bedriegelijk de lijnen zijn, die ons de legale criminaliteit in oorlogstijd (1870/71) moeten voorstellen; want daarop komen niet voor de oorlogsgruwelen, de lange reeks van misdaden tegen de burgerij en tegen het volkenrecht... evenmin als de executies zonder vorm van proces tegen plunderaars, lijkenschenders en daders van andere eigenaardige misdrijven, die den oorlog vergezellen....

Of wil men zeggen, dat de gunstige invloed *na* den oorlog pas tot zijn recht kan komen? Bemerken wij dan, dat de lijnen (der statistiek) na den oorlog gaan dalen? Integendeel. Zie de stijging der criminaliteit in Pruisen! In '78 zal haar curve de Fransche snijden. Ook de laatste is gestegen. En is het te verwonderen? Denken wij aan den nasleep van ellende na elken oorlog, den dood der kostwinners, slepende ziekten van lichaam en zenuwen, de meest vruchtbare bodem voor misdadige neigingen. De besten, de krachtigsten zijn gesneuveld of invalide: de zwakken en minderwaardigen zijn overgebleven. En hoevelen zijn er tot zedelijk verval gekomen door alles wat ze hebben meegemaakt?" Een krachtig en goed gedocumenteerd betoog, waartegen niet veel zal in te brengen zijn.

Wetenschappelijke Bladen (April) opent met *Generaal Joffre*, een vertaald artikel van Miles in *Le Correspondant* van 10 Dec. 1914. Onder deze bladzijden staat de volgende rectificatie: „In het oorspronkelijk artikel was vermeld, dat Joffre, evenals Turenne, protestant was. De redactie van den *Correspondant* deelde echter in de aflevering van 25 Januari hieromtrent het volgende mede: Men heeft ons geschreven, dat deze mededeeling onjuist moest

zijn. Uit inlichtingen, die wij daarop in de geboorteplaats van den generaal Joffre hebben ingewonnen, blijkt inderdaad, dat hij daar den 24sten Januari 1852 als Roomsch-Katholiek gedoopt werd".

In *Revue des Deux Mondes* (April) vervolgt Beyens zijne onthullingen over *La Famille impériale*. La cour. — Le Gouvernement. Charles Le Goffie vertelt over Dixmude, de inundatie en de loopgraven.

De Katholiek (April) geeft een uitvoerig opstel over *Oddsfish, het laatste werk van Mgr. Benson*. De schrijfster M. S. heeft het ook reeds in „Boekenschouw" besproken, ofschoon niet zoo uitvoerig.

Le Correspondant (25 Maart) is geheel gewijd aan den oorlog. Zeer merkwaardige artikelen vinden wij daaronder. Het meest trok onze aandacht Romans *d'Allemagne* van André Bellessort. Hij zoekt in de romans der Duitsche tijdgenooten inlichtingen „sur les mœurs et le caractère de la Germanie contemporaine". In den roman *Garde au Rhin* van Clara Viebig leest hij hoe de rustige, gemoedelijke Duitscher langzaam onder den invloed van den pruisischen geest is gekomen. De waarde van den Duitschen adel uit moreel en sociaal oogpunt beschouwd, zoekt hij in *La Famille Eysen; la Noblesse allemande en 1900* van Georges d'Ompteda. De schrijver vindt vooral „vulgarité" in die kringen, zooals ze door den romancier worden voorgesteld. *Iéna ou Sédan*? van Beyerlein, dat hij niet beschouwt als een pamflet, moet hem inlichten omtrent de legertoestanden. Hij blijkt het wel eens te zijn met Beyerlein, waar deze doet uitkomen, dat „l'éducation militaire tend, depuis quarante ans en Allemagne, à contraindre et à étouffer la volonté et l'intelligence de l'individu". En daarmeê eindigt Bellessort, waarschijnlijk in de stellige overtuiging, dat hij eene ontdekking heeft gedaan. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Hull S. J. (Ernest R.) Waarom moet ik zedelijk goed zijn? Een bespreking van den grondslag der zedenwet. Vrij naar het Engelsch door Fr. Oosthout S. J. — (1915). L. C. Malmberg, Nijmegen (132).

N°. 5 en 6 der X^{de} Serie van „Geloof en Wetenschap". Een zeer belangwekkende studie wat betreft den inhoud, en door den gelukkigen vorm ook zeer aantrekkelijk: „luimige zetjes op goed geluk aangebracht met het eenige doel om den ernst en de strengheid van dit uiteraard dor en droog betoog eenigszins te temperen". Zoo spreekt de schrijver zelf, en ik geloof dat de lezer geen enkel oogenblik door dorheid van betoog zal worden afgeschrikt.

Daar wordt zooveel gesproken en zwaar geredeneerd over „zedelijke opvoeding", en ook in ons land hebben wij reeds meer dan één congres gehad, waarop de meest absurde of cynische stelsels werden verdedigd. De systemen, die niettegenstaande hun inwendige tuberculose, nog het meest als een geheel van gezonde beginselen werden opgedrongen, onderwerpt de schrijver aan een nauwkeurig onderzoek, waarbij de voosheid niet verborgen kan blijven.

Hij doet dat op een zeer praktische en onderhoudende manier, door namelijk zich voor te stellen welk verloop het congres voor moral education van 1910 te Bombay, gehad zou hebben, indien iemand ware gekomen met de vraag: waarom wij het zedelijk goede moeten beoefenen en waarom niet veeleer ieder vrijelijk doen mag wat hem goeddunkt. — Het boek is voor alle ontwikkelden, maar vooral zouden wij onderwijzers op deze uitgave wenschen te wijzen. R. K. PR.

Huf S. J. (O.) Het Goede-Week-Kerkboek. De liturgische plechtigheden van Goede-Week en Paasch-Week. Latijnsch-Nederlandsche tekst met verklaring. 2de druk. 1915. L. Malmberg, Nijmegen. (559) f 0.60 — f 0.85 — f 2.00 — f 2.50.

Het spijt ons, dat wij dit boekje niet tijdig genoeg ontvingen om het in de voorgaande aflevering nog te kunnen vermelden.

Deze tweede druk is in vele opzichten verbeterd. Bovendien werden toegevoegd de tekst (Nederl.-Latijn) der Missen van Paasch-Week en Beloken Paschen en het Stabat Mater.

De verschillende plechtigheden worden verklaard, zoodat den geloovigen de diepere zin der liturgische handelingen niet verborgen behoeft te blijven.

Het is te hopen, dat dit boekje de Katholieken meer belangstelling moge bijbrengen voor de heerlijke en verheffende plechtigheden der Goede Week, dan tot nu toe viel waar te nemen.

Dit boekje, uitmuntend ook door zijn prachtige uitvoering, verdient in elk Roomsch gezin een plaatsje naast het bekende Bijbeltje der Petrus-Canisius-Vereeniging. — Ook voor niet-Katholieken zal het een dankbaar bezit zijn. RED.

Nielen O. F. M. (fr. P.) Alles herstellen in Christus. Christusbeschouwingen. (tweede reeks). Utrecht, Dekker & van de Vecht. (170) f 0.40.

Wij hebben de eerste reeks dezer beschouwingen indertijd met vreugde begroet (Boekenschouw 1912-13, blz. 321), en niet zonder ongeduld gewacht op het vervolg, dat nu voor ons ligt.

Wij schreven van het eerste deel: „in een achttal beschouwingen wil de schrijver overtuigen dat van Christus alleen de hernieuwing onzer maatschappij kan uitgaan. Het bovennatuurlijk karakter der Katholieke actie moet ons steeds voor den geest blijven, wil ons streven in de goede richting gaan, ons werk waarlijk vruchtbaar wezen".

In deze tweede reeks, treedt de schrijver meer in bijzonderheden, en geeft behartenswaardige wenken. En vooral in de drie laatste beschouwingen. In de Vriend der Kinderen spreekt hij over de Christelijke opvoeding en haar verheven karakter, in De Ware Werkmansvriend zet hij de onaantastbare, maar te dikwijls vergeten stelling op: „een bovennatuurlijke beschouwing van arbeider en arbeid kan slechts redding brengen"; in De Vriend van Rijk en Arm spreekt hij over den strijd der standen en laat de averechtsche opvattingen, die op dat punt heerschen, niet ongemoeid. Om zijn juistheid van leer, zijn eenvoud van behandeling, zijn rijkdom van gedachten, — een zeer goed boek, dat alle aanbeveling verdient, maar niet noodig heeft. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Boer (Dr. M. G. de). Een wandeling door een oud-Nederlandsche stad (Amsterdam). (1915) No. 1 van de Nederlandsche Kultuurgeschiedkundige Monographieën. H. Meulenhoff, Amsterdam. (116 — met 14 afbeeldingen tusschen den tekst en 27 platen). f 1.75 — geb. f 2.25.

Een interessant boek, mooi uitgegeven, prettig, onderhoudend geschreven, met vele zeer fraaie afbeeldingen van oud-Amsterdam, waarvan verschillende tot nu toe nog niet gepubliceerd.

Het doel van dit werk is belangstelling en piëteit op te wekken voor het karakteristieke oude stadsschoon, opdat elkeen meewerke om te sparen wat gespaard kan worden, en het nieuwe aan te passen aan het oude. Het is „niet bestemd voor wetenschappelijke kringen, maar voor belangstellenden in ruimeren kring".

De schrijver voert den lezer door Oud-Amsterdam, uitgaande van 1544, hem wijzend op de voornaamste bouwwerken, en verhaalt, naar aanleiding daarvan, vele wetenswaardige bijzonderheden. Met behulp van de bijlage, een prachtkaart der stad van 1544, in vogelvlucht, kan zelfs een niet-Amsterdammer, die de stad maar weinig kent, goed volgen, wijl de talrijke grachten het oriënteeren gemakkelijk maken.

Aardig is het te lezen, hoe de Amsterdamsche jeugd toen al even ondeugend was als nu, maar hoe onze praktische vaderen er flinker gingen aanstaan. Ook wat er verhaald wordt over dienstplicht, brandweer, armenzorg enz. enz. is merkwaardig.

Ik had gaarne gezien, dat de schrijver ook afbeeldingen had opgenomen van nog bestaande gebouwen uit de 16de eeuw. Mijn verzameling heb ik er eens op nageslagen en vond er verschillende uit dien tijd. Zij toch verdienen op de eerste plaats de belangstelling, en zijn nog lang niet genoeg bekend. Voornamelijk onze prachtige oude kerken niet. Hoeveel ontwikkelde Nederlanders zijn binnen die gebouwen geweest, behalve zij, die er den dienst kwamen bijwonen? Men gaat wel het Rijksmuseum, den dierentuin enz. bezichtigen, maar wie bezoekt er de grootsche Oude-Kerk?

De gevolgen van den overgang tot de Staatsche zijn wel wat te eenvoudig voorgesteld. Zelfs over den beeldenstorm geen woord. De Wederdoopers komen er ook al te goed af. Overigens zijn toch de Katholieke zaken doorloopend met waardeering behandeld. Een enkele vergissing kan ik echter niet onopgemerkt laten voorbijgaan: op blz. 92 doet de schrijver het voorkomen, alsof de kloosterlingen in 't openbaar biechtten, terwijl zeer waarschijnlijk sprake is van het zoogenaamd „culpam dicere"; wat natuurlijk een essentieel verschil is!

Elk Nederlander zal dit boek met genoegen ter hand nemen, èn om tekst èn om platen.

MAASTRICHT H. BORST PAUWELS

Jaarboek (Dertiende) van het genootschap Amstelodamum (1915) Amsterdam, Ten Brink en de Vries. (233 met 2 portretten en 10 afbeeldingen tusschen den tekst en op 1 plt.) f 3.50.

Dit is weer een juweeltje van uitvoering. Men zou lid van het Genootschap willen zijn alleen om door zulk een mooi boek jaarlijks verrast te worden.

Ook de interessante inhoud is met dit keurig uiterlijk in volkomen harmonie. De grootste bijdrage in dezen bundel is door prof. H. Brugmans gewijd aan Anton Reinhard Falck en diens optreden in Amsterdam tijdens de gedenkwaardige dagen van November 1813, toen onze hoofdstad zich aan de bezetting der Franschen met zooveel succes onttrok en waarvan Falck met recht kon getuigen: quorum pars magna fui.

Verder geschiedenissen van Amsterdamsche huizen, een zeer zaakrijk, uit den aard van het onderwerp tamelijk droog artikel van Dr. L. van Nierop over Amsterdamsche handelsstatistiek met een schat van tabellen en cijfers. Dan nog een betoog van Dr. A. Beets om te bewijzen dat de benaming „Jordaan" van een zeker bekend stadsgedeelte, niet is afgeleid, zooals men tot nu toe vrij algemeen aannam, van het verbasterde „Jardin", maar van de historische rivier Jordaan.

Dr. Beets brengt vele argumenten aan om zijne bewering te staven. Volgens hem werden de nieuwe buurten aan gene zijde van de pas gegraven Prinsengracht, aanvankelijk in scherts, met het land over den Jordaan, het „Over-Jordaansche" vergeleken; van zelf kreeg nu de Prinsengracht in den volksmond den naam van „de Jordaan". Maar indien de geleerde schrijver gelijk heeft, hoe verklaart hij dan de vele bloemen- en plantennamen, die in dit overigens weinig poëtisch stadskwartier voorkomen? Rozen, leliën, anjelieren, egelantieren, laurieren, palmen en linden groeien welig op grachten, in straten en dwarsstraten van dezen tuin of jardin. Over den Jordaan zijn deze toch niet zoo gemakkelijk te zoeken.

De gewone verslagen en financiëele overzichten toonen aan, dat het Genootschap Amstelodamum zich in gestadigen bloei mag verheugen. De aantrekkelijkheid van dit deeltje wordt niet weinig

verhoogd door fraai uitgevoerde platen, portretten, kiekjes van oud-Amsterdam, een afbeelding van de ontvangst van koning Frederik van Pruisen in onze hoofdstad enz.

Voor Amsterdammers een aardig bezit en ook zij, die 't niet zijn, zullen vol genoegen met deze mooie uitgave kennis maken. M. S.

Moquette (Dr. H. C. H.). De Vrouw. Huiselijk leven I. No. 2 van de Nederlandsche Kultuurgeschiedkundige Monographieën (1915) H. Meulenhoff, Amsterdam. (124 met 27 afb. tusschen tekst en 15 pl.) f 1.75 geb. f 2.25.

Dit is een keurige, wel verzorgde uitgave, een waar prachtwerk. De schrijfster — want Dr. Moquette is zelf een vrouw — waarschuwt de lezers, toch vooral niet te gelooven, dat zij een volledig beeld gaf van het leven der Vrouw sinds de vroegste tijden tot op onze dagen. Juist omdat de Tentoonstelling van vóór twee jaren, ons duidelijk inlichtte over de Vrouw 1813—1913, meende zij haar studie te moeten afsluiten met de 18de eeuw.

Toch omvat haar arbeid een zeer ruim tijdsverloop (ongeveer 1000 jaren), want omstreeks het jaar 800 kon men voor het eerst vertrouwbare inlichtingen vinden, die ons een denkbeeld vermogen te geven over het leven der Vrouw in ons land.

In deze monographie behandelt de Doctores alleen het Huiselijk leven der Vrouwen en hoopt in een tweede deel haar te schetsen in betrekking tot hare medemenschen en den invloed, die buiten den huiselijken kring van haar is uitgegaan, bijgevolg haar meer openbaar leven.

Dit eerste deel is in vier hoofdstukken gesplitst, die achtereenvolgens behandelen: Het Kind, de Leerjaren, de Ontwikkeling van het meisje tot vrouw en ten slotte haar Huwelijk en Moederschap.

Duidelijk stelt de niet-katholieke schrijfster in het licht, hoeveel de Middeleeuwsche vrouw te danken heeft aan de kloosters; hoe van daar beschaving en ontwikkeling over de vrouwelijke wereld uitstraalde, en, ondanks de reeds door Karel de Groote opgerichte parochiescholen, de meisjes hare ontwikkeling meest te danken hadden aan de religieuzen.

Aan vele kloosters — de Benedictijnerorde deed het meest voor de ontwikkeling der jeugd — waren scholen verbonden, niet alleen voor de novicen maar ook voor anderen, die, na er kennis te hebben opgedaan, in de maatschappij terugkeerden. Het oudste vrouwenklooster in Holland, waarvan wij zeker weten, dat het tevens meisjes-kostschool was, is de in 1132 gestichte abdij van Rijnsburg. De dochters van den Hollandschen adel ontvingen daar hare opvoeding.

Van deze kloosterscholen, die langzamerhand in aantal toenamen, geeft de Schr. ons interessante bijzonderheden. Jammer dat zij ons geen blik gunt in het zieleleven van meesteressen en leerlingen uit die dagen, waar zij later in het hoofdstuk: „Vrijen en trouwen" zooveel vertelt — hoewel op zeer gepaste wijze — van minder stichtelijke en verheffende dingen.

Na de hervorming ging het vrouwen-onderwijs er niet op vooruit. Vooral het onderwijzend personeel liet veel te wenschen. Over „het Huwelijksleven” daarentegen heeft zij veel goeds te vertellen ondanks — of omdat — de oud-testamentische opvatting van de plaats der vrouw tot in de 19de eeuw feitelijk dezelfde is gebleven en echtscheiding nagenoeg onbekend bleef.

Het boek eindigt met de volgende sympathieke woorden: „Heeft het verstand der vrouw vóór de 18de eeuw minder voedsel gekregen om zich veelzijdig te kunnen ontwikkelen, dan na dien tijd, het gemoedsleven is even rijk geweest en bij de gehuwde vrouw is de rijkdom voornamelijk man en kinderen ten goede gekomen. De vrouw in vroegere eeuwen, die in haar gezin gelukkig was en haar taak ernstig opnam, had een welbesteed en vruchtbaar leven. Zij was het middelpunt van het familieleven, dat altijd in Nederland zoo hoog gehouden is”.

De verluchting van dit werk is bijzonder smaakvol en voornaam. Zij bestaat uit oude prenten, fraai gereproduceerd, uit de verzameling van het gemeente-archief te Rotterdam en uit de niet minder rijke verzameling van den heer J. van Stolk aldaar, die ze welwillend aan Dr. Moquette ter beschikking stelde.

Wij hebben alle reden, met verlangen en belangstelling naar het tweede deel van deze monographie uit te zien. M. S.

Wilde (Dr. C.) Leerboek der Algemeene Geschiedenis ten dienste van het hooger en middelbaar onderwijs. Deel I: Oude Geschiedenis (1914) Leiden, G. F. Théonville.

Met dit deel heeft Dr. Wilde zijn „Leerboek der Algemeene Geschiedenis” voltooid. Het eerst verscheen in 1903, vooral met het oog op Gymnasium en H. B. S., het IVe Deel, dat de *Nieuwste* Geschiedenis behandelt.

1908 gaf ons hiervan een tweeden druk met geringe wijzigingen.

Een verbeterde éditie van het IIIe Deel, *Nieuwe* Geschiedenis, kwam in 1912 van de pers. Het IIe deel, Geschiedenis der *Middeleeuwen*, verscheen in 1910; het Ie einde 1914.

Deze jaartallen worden vermeld, omdat ieder daarmede bij het gebruik rekening moet houden.

De vier deelen van Wilde’s Geschiedenis verdienen warme aanbeveling. Want dit werk getuigt van een ongemeene eruditie, is op geheel-eigen wijze saamgesteld, en in overeenstemming met de nieuwste resultaten op het uitgebreid gebied. Wilde toont zich een schrijver, die heel zijn stof beheerscht en tevens duidelijk en juist van zijn overvloed weet mee te deelen.

Als bewijs daarvoor mogen o.a. dienen de knappe *inleidingen*, waarmede tijdvakken en hoofdstukken beginnen en die helder en klaar de hoofdlijnen geven van de groote wereldgebeurtenissen. Zoo schrijft hij, alvorens *Rome als Keizerrijk* te behandelen: „De ondergang der Romeinsche Republiek was het gevolg van het *zedelijk verval* des volks en van haar eigen *gebrekkige inrichting*,

sinds lang niet meer beantwoordend aan de behoeften van het uitgestrekte gebied.

De stichting van het *Keizerrijk* was dan ook niet slechts een *weldaad* voor de zoo lang geteisterde gewesten, maar een volstrekte *noodzakelijkheid* voor het behoud des rijks.

Toch meende Augustus niet geheel met het verleden te moeten breken. Behield hij voor zich het „*leeuwendeel*", een klein gedeelte der macht stond hij den *Senaat* af, die te zamen met den keizer de drager der Souvereiniteit zou wezen. Zoo stichtte hij de „*Dyarchie*", zooals men de eerste periode van den keizertijd veelal noemt.

Nochtans was hier meer *schijn* dan *waarheid;* feitelijk berustte de macht zoo goed als uitsluitend bij den Keizer. Langzamerhand verloor de Senaat zelfs het meeste van wat hem was toegestaan, eindelijk stichtte Diocletianus de *volstrekt onbeperkte monarchie* en opende aldus een nieuw tijdperk der Romeinsche geschiedenis.

Sindsdien verkrijgt het rijksbestuur gaandeweg zijn „*Byzantijnschen*" aard. Het middelpunt des rijks verplaatst zich naar het *Oosten,* terwijl *Rome* meer en meer de *Stad des Pausen* wordt, om dit tot op onze dagen te blijven". (I, blz. 371).

Overbodig mag het heeten, de aandacht er op te vestigen, dat in den regel aan de nieuwe alinea's dezer samenvattingen nieuwe hoofdstukken en paragrafen in zijn boek beantwoorden.

Een der groote verdiensten is verder, dat dit werk onze *Vaderlandsche Geschiedenis in verband* geeft *met de Algemeene.* Daardoor treedt duidelijker naar voren de samenhang van heel de geschiedenis, wordt de inwerking van andere landen op het onze gemakkelijker in het oog gehouden.

In het IIIe en IVe Deel is de schrijver daarin ten volle geslaagd, al zullen velen bij een werk van dezen omvang voor onze grondwet van 1848 een alinea meer, en op blz. 280 den naam van de Savornin Lohman wenschen.

Aan het IIe Deel kan deze lof niet zonder voorbehoud worden toegekend, want wat ons door dr. Wilde aan *Vaderlandsche Geschiedenis der Middeleeuwen* op blz. 343 (en hier en daar op andere bladzijden) wordt geboden, is zonder twijfel te gering. De wensch echter om dit tot een flink hoofdstuk uit te breiden, sluit tevens den wensch in naar bekorting van verschillende andere stukken; want in geen geval mag dit deel nog grooter van omvang worden. Integendeel! zoo Wilde over het algemeen, *bijzonder voor Ie en IIe Deel,* er toe kon besluiten om in te korten, wat ingekort kan worden, zou de bruikbaarheid voor het Middelbaar Onderwijs er ontegenzeglijk bij winnen.

Ieder, die zijn boek kent en bijgevolg weet, op wat breeden grondslag dit werk is opgebouwd, begrijpt, dat de vervulling hiervan met niet geringe bezwaren gepaard gaat. Toch zijn deze niet onoverkomelijk, vooral wanneer de schrijver besnoeit in zijn uiteenzettingen, vele namen van personen, jaartallen, minder gewichtige feiten laat wegvallen, bepalingen en vredesverdragen

niet tweemaal geeft (b.v. III, blz. 131 en 210), op meerdere pagina's — met recht — de kennis van het voorgaande veronderstelt.

Ook het gebruik maken van groote en kleine letters, zooals Wilde doet, lost de moeielijkheid slechts ten deele op.

Terloops zij nog een en ander opgemerkt, dat mogelijk voor een nieuwen druk van dienst kan wezen.

In het *Ie Deel* zijn randnoten aangebracht, een groote verbetering, die de schrijver, naar ik hoop, ook in zijn andere deelen zal doorzetten. Maar dan in veel minder aantal. Noten in margine moeten spaarzaam zijn, enkel de hoofdzaken aangeven, niet veel meer dan b.v. in van Gelder's Leerboek der Oude Geschiedenis.

Omdat Dr. W. Mulder voor dit deel een mooi hoofdstuk over Indië bewerkte, kan veel op blz. 4, 5 en 6 van het IIIe Deel vervallen.

Het begin van den strijd tusschen Welfen en Hohenstaufen (II, blz. 221) stelt Wilde bij de keuze van Koenraad III. Zou het niet beter zijn, dit te plaatsen onder Lotharius II? Immers de Welf, Hendrik de Trotsche, huwde in 1127 met Gertrude, de dochter van Lothaar. Daardoor kreeg deze in zijn strijd tegen de Hohenstaufen den steun van het Welfengeslacht. Het streven om de verschillende tijdvakken zoo beknopt mogelijk aan te geven brengt den schr. er toe het 4e Tijdvak van ditzelfde deel aan te duiden door: *„De honderdjarige oorlog"*. Toch kan het dezen titel niet *alleen* dragen, want bij zijn indeeling valt de Rozenoorlog er onder. Is de schrijver het hiermee eens, dan moet dezelfde benaming ook boven blz. 336 en volgende geschrapt worden.

Verder zou het juister zijn, den aanvang van den strijd der twee Rozen te stellen bij den slag van St. Albans.

De drukfout in het jaartal achter Willem I van Holland (blz. 418) zal Wilde zelf reeds verbeterd hebben.

Voor andere aanmerkingen op dit deel verwijs ik naar het *zakelijke* in de bespreking der Studiën, Deel LXXXV; hetgeen daar echter gezegd wordt omtrent de verovering van Thuringen lijkt me niet ad rem.

Toen de eerste druk verscheen van het III^de^ Deel, gaf Geschiedkundige Bladen een uitnemende beschouwing, vol lof over Wilde's werk. De tweede druk is slechts weinig veranderd. Toch meen ik, wat deze Nieuwe Geschiedenis betreft, behalve voor het reeds aangestipte, ook voor het volgende de aandacht van S. te mogen vragen.

Op blz. 18 worden na de ontdekkingen der Spanjaarden de vier groote onderkoninkrijken in Amerika gegeven. Het ware ordelijker deze naar hun geographische ligging te vermelden.

Als Italië gedurende de eeuw van Leo X behandeld wordt, zegt Wilde: „Men noemt die beweging de *Renaissance* of *de herleving der klassieke letteren*". (blz. 24). Deze twee begippen dekken elkaar niet.

Voor de uiteenzetting over Luther (blz. 41) verwijs ik naar den eersten band van Hartmann Grisar (Luther I blz. 92): Der wahre Ausgangspunkt und die mitwirkenden Factoren. —

Ofschoon Wilde, vooral in zijn tweede editie, een zeer helder exposé geeft, komt m. i. *het* uitgangspunt te weinig uit.

Aanleiding tot verkeerde opvatting kunnen ook geven de woorden op blz. 104: „In de *godsdienstoorlogen*, die in deze jaren in *Frankrijk* en de *Nederlanden* uitbraken, bleef de keizer (Maximiliaan II) onzijdig". Ieder zal er toch mee instemmen, dat de oorlogen van dien tijd in Frankrijk en de Nederlanden — dus Zuid en Noord — niet op één lijn kunnen gesteld worden. Waren het in Frankrijk inderdaad godsdienstoorlogen, de Tachtigjarige Oorlog mag zoo niet genoemd worden. Zeker in de begin-phase kwam deze vrijheidsoorlog meer uit politieke en — vooral sinds het harde régime van Alva met den tienden penning inzette — uit œconomische redenen voort. *Heel ons volk streed tegen Spanje.* Ontkend kan natuurlijk niet worden, dat de godsdienst een gewichtig element in den opstand vormde, en dat met name het Calvinisme aan de beweging stuwkracht gaf.

Op blz. 134 lees ik, dat Willem de Zwijger het prinsdom Oranje erfde van zijn oom René van Châlons; dit moet wezen: zijn *neef*, want Willem en René waren broerskinderen.

Een derde bijgewerkte editie van het IV^de^ Deel mogen we zeker spoedig verwachten. Deze Nieuwste Geschiedenis is, evenals de vroegere, gereedelijk in tijdvakken weer te geven. Bijvoorbeeld als volgt:

Eerste Tijdvak: van de Fransche Revolutie tot het Congres van Weenen. — Revolutie en Napoleon.

Tweede Tijdvak: van Congres van Weenen tot Februari-revolutie. — Restauratie en Juli-monarchie.

Derde Tijdvak: van Februari-revolutie tot heden. — Geschiedenis van onzen tijd.

Op blz. 12, 13 is de formuleering in de Wetgevende Vergadering niet juist, want terstond bij het begin der Législative was er groot verschil tusschen Jacobijnen en Girondijnen.

Ook wekt het verwondering, dat een zoo objectief historicus als Wilde niet meer aandacht schonk aan de ernstige moeilijkheid, ook door W. M. van Elten in Geschiedkundige Bladen geopperd, tegen zijn behandeling der liberalen op blz. 99. — Want het is toch noodzakelijk, onderscheid te maken ten opzichte van liberalen, ook voor verschillende tijden. Eenvoudig en toch voldoende zou een aanteekening te geven zijn in den trant van Devivier's Apologie.

Het is voorts niet duidelijk, waarom op blz. 178 de leden van de commission exécutive in deze volgorde worden genoemd. Arago was toch de eerstgekozene, dan Garnier-Pagès.

Ten slotte: als Wilde op blz. 247 meent te moeten vermelden, dat Cavour in 1859 naar aanleiding van de Preliminairen van Villafranca aftrad, mag hij zeker niet vergeten er bij te voegen, dat hij in 1860 opnieuw zitting nam in het ministerie. —

Al de gemaakte opmerkingen zijn inderdaad kleinigheden.

Alleen uit belangstelling en waardeering voor het groote werk, dat Dr. C. Wilde met succes ten einde bracht, werden ze gemaakt.

Het moge den schrijver blijken, dat deze onpartijdige en gedegen Geschiedenis haar weg vindt naar Gymnasia, H. B. S., College's en bovendien vele anderen, in het bijzonder onderwijzers, diene als een boek, dat men slechts zelden tevergeefs openslaat.

CULEMBORG TH. KNUVELDER

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Wolters (P. R.) Beknopt overzicht van Opvoeding en Onderwijs, voor Kweekelingen en Onderwijzers. (1914). L. C. G. Malmberg, Nijmegen.

Weer een Katholieke uitgave op pædagogisch gebied, die onzen kleinen voorraad met eere doet aangroeien. Het is slechts een beknopt overzicht van 152 bladzijden maar toch een zelfstandig werk, dat geen ander leesboek op den voet volgt, ook niet Vincent en Verbeeten, al zou de gelijknamige titel dit vermoeden doen rijzen. De kundige schrijver heeft getracht, ten gerieve van wie zich voorbereidt voor hulp- of hoofdakte, de omvangrijke pædagogische leerstof overzichtelijk te behandelen. Dat hij hierin volkomen geslaagd is, zal iedereen, vooral de leerling, met mij getuigen. Eenige kleine verbeteringen in het zielkundig gedeelte zouden ter wille der duidelijkheid nog aangebracht kunnen worden: b.v. over de onderscheiding der typen (bladz. 32), over reproductie en memoriseeren (bladz. 38), over het begrip: zedelijkheid (bladz. 53) Ik hoop, dat de auteur hiertoe weldra in de gelegenheid moge zijn door een spoedige behoefte aan een tweeden druk. De Katholieke onderwijzer heeft geen recht meer tot klagen over gebrek aan degelijke Katholieke pædagogische litteratuur. Wat leerboeken betreft, kan hij thans zelfs een keuze doen. Is „Vincent" hem te uitgebreid, wat belet hem naar „Wolters" te grijpen. Nog beter als beiden op zijn boekenrekje staan. Maar het beste zou zijn, wanneer ze tevens Ligthart e.a. met hun averechtsche zielkundige beschouwingen het huis uitdrijven. DESIDERIUS

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Decoster (J. F.) De Bijbel in het Smidshuis. Vlaamsch verhaal. 's-Gravenhage. D. Daamen. (280). f 1.90 geb. f 2.40.

Dit boek is uitsluitend voor protestanten, ofschoon het wel als propaganda-roman onder de Katholieken bedoeld is.

Gezelle (Guido). Gelegenheidsgedichten. Deel XI-XIV. 3[de] druk.

Amsterdam. L. J. Veen. 4 dln (199-184-148-145) f 150. Geb. in 2 linnen bdn. f 2.25; in 2 led. bdn. f 3.—.

Het lijdt wel geen twijfel, of Gezelle zelf zou vele van deze gelegenheidsdichtjes eene uitgave niet hebben waardig gekeurd. En toch is het maar goed, dat de Amsterdamsche uitgever er anders over gedacht heeft, want wij willen *alles* hebben van Gezelle om hem beter te leeren kennen.

Als wij deze vier boeken doorbladeren dringt zich onmiddelijk de gedachte op, hoe deze herder heeft meegeleefd met zijn volk in droefheid en vreugde, en wij zien hem op de eerste plaats als een goed en beminnelijk mensch.

Maar dat niet alleen. Want wij hervinden ook den dichter van Gods genade in verschillende keurstukjes, die onder het minder dichterlijke toch altijd nog in grooten getale verscholen liggen. En wij hebben dus alle reden den uitgever dankbaar te zijn voor deze uitgave. WILLEM MERKELBEEK

Greebe (A. C. J. A.) Jacques Perk's Mathilde-cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld. 's Gravenh. Mart. Nijhoff (20 en 376) f 2.90 geb. f 3.50.

Wij kondigen dit merkwaardige boek hier alleen even aan, omdat wij van plan zijn er spoedig eene studie over te schrijven.

RED.

Lambrechts (Lambrecht) Het Wingewest. Amst. van Looy (252).

Als men nu verneemt, dat het verhaal speelt in Vlaanderenland, zal men allicht vermoeden, op den titel af, dat het een actueele oorlogsroman is. Dat zou voorbarig zijn, want, als ik mij niet vergis, kwam het boek al vóór den krijg van de pers.

Toch handelt het over een onbloedigen oorlog, over den Vlaamschen taalstrijd, die voor het oogenblik wel veel van zijn belang verloren heeft. Het gaat thans om het gansche volksbestaan en alle andere vragen raken op den achtergrond, al trachten nog steeds, ook in deze tijden, eenigen de gemoederen warm te houden. Dat zijn de geestelijke verwanten van Jasperke Swinnen.

Jasperke is klerk van de „statie” te Hilseghem en doet al zijn best om de bewoners van Belgisch Limburg te onttrekken aan den invloed der Walen. Hij richt een Vlaamsche Bibliotheek op, waar de menschen kunnen lezen de boeken van Conscience, Stijn Streuvels en anderen. Een trouwe steun bij zijn streven was Jan de smid, bijgenaamd de trombone, en samen wisten zij een muziekgezelschap op te richten, wat bij onze zuidelijke buren niet erg moeilijk is, om zóó de vaderlandsche liederen bij het volk erin te krijgen.

Van zijn heerbroer ondervond Jasper intusschen allesbehalve steun en hulp. Tot zijn ontsteltenis had hij in den laatsten tijd vernomen, dat deze, professor te Tongeren, behoorde tot de „sekte der stugge vulgarisateurs de la langue française”, die den schijn

aannemen wel iets te voelen voor het welluidende Nederlandsch, maar onderduims alles in het werk stellen om die taal bij heeren en burgers de deur uit te dringen. Voordracht, muziekuitvoering, Congregatie, kranten, alles grijpen zij aan om hun doel te bereiken. Jaspertje hoorde zelfs beweren, dat spot, vleitaal, broodroof, enfin alle wapenen voor die edele ridders goed genoeg zijn.

Ja, ja, dat weten wij nu wel, die katholieke geestelijken!!

En Jaspertje vraagt zich angstig af, of zijn broer Mathieu dan zijn rol niet begrijpt? Ziet hij dan niet in, dat hij de vreemden helpt zijn land te overrompelen?

Maar de professor is een leukerd, die alle middelen natuurlijk goedkeurt; hij vraagt Jasper op een glas wijn, waarmede hij heel scheutig is, en als broerlief zijn oorlappen warm voelt worden vanwege het edele vocht, komt de gastheer valsch voor den dag: „Zeg eens, jij moest die Vlaamsche comedie nu maar laten". En dan gaat het er van langs: dat Jasper de nonnen tegenwerkt, die den kinderen fransche liedekens leeren, dat zijn pastoor het ook al niet eens met hem is, omdat hij verbittering kweekt in het dorp, dat hij zijn loopbaan zal schaden als hij niet ophoudt, enz.

En... o ja, wacht even: „de kop van den humeurigen priester vloog nu en dan achteruit in den nek, zoodat zijn dikke kwebbelkin dreigend zwol en kromp". (blz. 176). Het oude cliché!

Maar Jasper is ook niet mis: „Gij rukt den Limburger de broodkorst uit de tanden!" nokte hij met gehakte woorden voort, terwijl zijn boezem als een blaasbalg op en neer zwoegde. „Gij treedt hem meedoogenloos het hart in! Uw afschuwelijk werk roept wraak voor God in den hemel!... En weet je wat hij doen zal, de stumperige, havelooze Limburger? Hij zal u verlaten, hij zal socialist worden, om hulp en troost te vinden waar ze te vinden zijn. En hij zal, ja, ja, nondefoeter, hij zal gelijk hebben dáár!"

Maar de professor spreekt van niet te verwezenlijken idealen, van utopie — en als straks de chef van de „statie" ook al een tegenstander blijkt, dan wordt het Lambrechts... ik bedoel Jasper... ineens duidelijk: „Limburg wilde wakker schieten; het mag niet!"

Wel zeker, dít is het! In de middeleeuwen immers ook, en nu nóg, overal, domhouden, nietwaar?

Doch niet alleen de liefde voor Limburg, maar ook de liefde voor de Limburgsche meisjes brengt den goeden man zorg en kwelling. Eerst vrijt hij Fietje, die hem laat fluiten, en dan beproeft hij het bij de drie dochters van den bakker. Maar hij is zoo'n klein, nietig ventje, dat de vrouwen hem blauwtjes laten loopen, alsof het afgesproken was. Fietje krijgt echter spijt en trouwt hem, en schenkt hem twee jongens. De een zal Lambert heeten naar den patroon van het Bisdom en de ander Hendrik ter eere van Hendrik Conscience. Hetgeen ongetwijfeld de vlaamsche beweging ten goede zal komen.

Het boek van Lambrechts zal dat niet doen. Hij kan misschien bereiken, dat door zijn zeer eenzijdige en in vele opzichten

volstrekt valsche voorstellingen het volk vervreemd wordt van de geestelijkheid. Wat waarschijnlijk ook wel zijn voornaamste doel zal zijn. M. WALRE

Streuvels (Stijn). In Oorlogstijd. Uit het dagboek. Dl. I en II. Augustus en September 1914. Amsterdam. L. J. Veen. (64 en 79) elk deel f 0.60.

Streuvels is met zijn dagboek niet gelukkig. Bij de Belgen heeft hij het verkorven, om de tamelijk hatelijke manier, waarop hij spreekt over zijn eigen volk. Bij de katholieken heeft hij ergernis verwekt door zijn even dommen als ombehouwen uitval tegen Paus Benedictus XV. En vele particuliere personen zal hij zich wel tot vijanden hebben gemaakt, doordat hij (die zelf zoo bangetjes was) hun gebrek aan moed zonder eenige verschooning uitbazuint.

Daar is dan ook al een storm van felle kritiek opgestoken tegen dit dagboek. Zoo juist lees ik nog in De Hofstad van 3 April:

> Wij moeten het L. Pisuisse tot zijn eer nageven, dat hij den blauwen Maandag dien hij oorlogscorrespondent was, een heel wat treffender beeld van Vlaanderland in oorlog heeft weten te geven met zijn „Franc-tireur van Warsage" dan Stijn Streuvels die in zijn dagboek-aanteekeningen van den nutteloozen toeschouwer van de gebeurtenissen kennis geeft. Streuvels ondergaat er den oorlog als „een groote kuisch, eene zuivering der maatschappij, waaruit de wereld verjongd zal voor den dag komen". Dies is er van geestdriftige leuzen in deze maand-verslagen geen sprake; hij noteert zijne indrukken met eene berusting die heenziet over den internationalen micro-chaos, met eene onbewogenheid die bijwijlen spot inhoudt voor zijn geërgerde landgenooten en lof voor de Duitschers. De wijze houding die vrede betoont met en in den oorlog als zijnde eene zuivering des levens alomtrent, mist echter in dit dagboek vol dorpsfeiten de breede stof, welke Pisiusse toch ontegenzeggelijk in zijn bereik had toen hij zijn boek schreef, waarin minder gemaeterlinckt wordt, meer doorleefd.
>
> Te vreezen valt, dat eene voorzetting dezer oorlogsnotities weinig varianter en interessanter zal zijn. Eigenlijk moeten we ons afvragen welken zin deze dagboekbladen hebben. Journalistiek zijn ze vrij vergeeld, en bovendien — de correspondenten hebben te hunner tijd kraniger brieven geschreven. Als overpeinzingen van een kunstenaar missen ze wijdte, diepte, omvang, zóó zelfs, dat het voelbaar wordt uit deze voorloopige aanteekeningen, dat de schrijver uit de hier gegeven impressies wel nooit een ontroerend kunstwerk zal kunnen opheffen. Daartoe zijn zij te ontijdig, te schroef-los gegeven.

En ik ben het eens met de ongunstige kritiek. Streuvels heeft ons als schrijver, maar wat erger is, ook als mensch teleurgesteld. Hij zit zoo heel kalm en rustig, te midden van de verwoesting van zijn land, allerlei onbeduidendheden op te teekenen, dat wij wel nijdig moeten worden om zijn kille onverschilligheid en voorgewende koelbloedigheid.

Dat hij zich schuldig maakte aan onbillijk oordeel, het zou in zijn toestand te begrijpen en te vergeven zijn; dat hij den vermoorden troonopvolger van Oostenrijk een *zoon* van den Keizer noemt, het kon een gewone lapsus calami zijn, maar dat hij zoo klein doet, en er geen ziel zit in zijn woord; dat hij geen droef-

heid heeft en geen toorn, geen medelijden, maakt ons den mensch en dit geschrift uiterst onsympathiek.

Het is echter mogelijk, dat wij hier slechts met een psychologisch verschijnsel hebben te doen. ontstaan uit verrassing, vrees en verwarring.

Dat hopen wij, en de volgende deelen van het dagboek zullen het dan moeten getuigen.

A. GIELEN

Suttner (Bertha von) Martha's kinderen. Een vervolg op „de Wapens neergelegd". 2de druk. L. J. Veen, Amsterdam. (208) f 0.90 geb. f 1.25.

Hoe kan 't anders of de „Friedes Bertha" zet in dit vervolg haar oorlog tegen den oorlog voort. Helaas! Waaraan heeft zij het geluk verdiend nauwelijks een maand vóór het oplaaien van den vreeselijksten krijg, die ooit de aarde teisterde, haar oude oogen te mogen sluiten?

Al te tragisch ware het geweest, zoo zij de schipbreuk van haar hoog gestemde verwachtingen, het jammerlijk bankroet van haar welgemeende pogingen, het droevig mislukken van haar levenstaak veroordeeld zou zijn te aanschouwen. En toch, toch! had het haar misschien wijzer gemaakt en doen inzien, waarom haar jarenlange strijd en arbeid op het grootste fiasco is uitgeloopen. Misschien! maar het had ook kunnen zijn dat zij verblind was gebleven en niets geleerd had uit het ontzettend wereld-gebeuren, dat zij met haar zwakke krachten wilde bezweren.

Meer nog dan in haar „Wapens neergelegd", ziet men hier de grondfout, het ijdele van de — wij hadden haast geschreven de „vlijtige"! — Bertha-campagne. Zij heeft haar huis of liever haar sterke, massieve burcht op los zand gebouwd. Geen wonder dat het, hoe stevig het ook van buiten leek, bij de eerste vlagen van den woesten stormwind donderend in elkaar stortte.

Martha's kinderen zullen huns vaders werk voortzetten, maar wij weten nu tot onze schade, hoe hun pogingen droevig faalden. Van de dochter Silvia heeft de wereldvrede al heel weinig te hopen; het zijn alleen haar liefdesavonturen, die de Vredes-Bertha ons met veel medegevoel verhaalt. De jonge dame sluit een onberaden huwelijk, wordt zeer ongelukkig en als haar onwaardige echtgenoot, den man, dien zij boven hem verkiest, heeft doodgeschoten, jammert Silvia van berouw, omdat hun verhouding rein is gebleven en zij geen echtbreuk pleegde.

Rudi, de zoon, breekt met zijn adellijke omgeving ter wille van het vredesmotief, wordt socialist, na van alle voorrechten zijner hooge geboorte afstand te hebben gedaan, en zal het nu beproeven de menschen en de volkeren liefde, verdraagzaamheid, anti-militairisme enz. aan te leeren.

Beide kinderen zijn evenals hun moeder zeer „aufgeklärte" menschen. Op godsdienst zien zij uit de hoogte neer, of liever

zij maken zich een soort religie pasklaar. De pastoor, die een sympathieke rol speelt, heeft deze voornamelijk te danken aan zijn breedheid van opvatting, die doet vermoeden, dat hij met menig dogma heeft gebroken. Zij willen dus, zooals onze Bertha trouwens ook, den wereldvrede vestigen op zuiver ethischen grondslag. Ach! wat werden zij allen uit hun zaligen droom gewekt door het bulderen der fleiszige Bertha, het knetteren der granaten, het barsten der bommen, het ronken der Tauben en Zeppelins, het ineenstorten der steden, het jammeren der slachtoffers!

Met kunst heeft dit boek evenmin als het vorige iets te maken. 't Is zeer primitief tendenz-werk en de wijze, waarop zij haar overigens prijzenswaardig streven naar voren brengt is oorzaak, dat wij dezen roman niet kunnen aanbevelen, maar tot groot voorbehoud moeten aansporen. Slechts zij, die de gave des onderscheids bezitten, kunnen er weinig kwaad — maar ook niet veel goeds uit leeren. M. S.

Tony (Mr. Anton Bergmann). „Ernest Staas, Advocaat". Schetsen en beelden. Met levensschets van Dr. J. F. J. Heremans en met eene voorrede van Pol de Mont. — Veertiende druk, met platen van Walter Vaes. Amsterdam, S. L. van Looy 1914.

Zoo een deftig oud huis aan de stille dorpstraat, waar slechts enkele malen daags de stoomtram genoeglijk langs tingelt, zoo'n huis met breede gladgolvende gang met een vroolijk bontbeglaasde deur op 't einde en twee regelmatige rijen kozijnen in glimmende houtverf, waarachter ge de rustige kamers met mahonie- of notenhouten meubels „au velours d'Utrecht" vermoedt; zoo'n huis brengt zelfs aan zijn tijdelijke bezoekers een stemming van rust en evenwichtigheid. En wie Ernest Staas las, onderging hetzelfde. Nergens wordt de lezer meegesleurd door een heftige sensatie, maar rustig gaat het verhaal verder; en stil genietend van den eenvoud van dit boek met zijn goed verzorgden, prettigen verhaaltrant, wordt ge telkens herinnerd aan „Tony's" noordelijken tijdgenoot, den schrijver van de Camera Obscura. Hier is het de advocaat Ernest Staas, die door Tony geschetst wordt, en ook hier is 't overbodig, dat de voorrede ons wijst op de innige connectie tusschen Ernest Staas, Tony en Anton Bergmann. — Het was een daad van piëteit, die tot de uitgave dezer luxe-editie van het in Noord-Nederland nog te weinig bekende werk van den tijdgenoot der zusters Loveling deed besluiten; de uitgave is zijner waardig! De, ook boven den Moerdijk gewaardeerde Walter Vaes, illustreerde ze, Heremans schreef een levensschets en Pol de Mont, de propagandist van de Vlaamsche cultuur, schreef de voorrede. Dit alles en de naam van den uitgever zijn den lezer borg, dat dit, ook uit literair-historisch oogpunt zoo waardevol boek, een eereplaats in zijn boekerij verdient. Jammer dat soms even de liberaal Mr. Anton Bergmann om den hoek kijkt! H. KOENEN

Trent (Paul) De Vondeling. Utrecht, A. Bruna. (201) f 0.90 — geb. f 1.25.

John Shand, de nieuwe candidaat voor het Parlement, hield zijn eerste redevoering, die bijgewoond werd door Lady Cora, dochter van Graaf Aldeburgh en nicht van den Premier, Gerald Southwold. Een gestolen taschje, dat Shand aan Cora had teruggebracht, leidde tot de kennismaking en dadelijk ook tot de liefde.

Daar kwam echter een kink in den kabel. John Shand was een tegenstander van den Premier en Lady Cora met haar vader waren financiëel afhankelijk van dien deftigen en rijken oom. Zij dachten nu, dat de hand van Cora wel in staat zou zijn Shand over te trekken naar hunne partij. Maar deze verklaarde, dat hij zijn politiek geweten niet wilde opofferen voor eene vrouw. Cora werd over dit antwoord zoo woedend, dat zij (erg ladylike en verliefd!) den jongen man een slag in het aangezicht gaf en hem zijn obscure afkomst verweet.

De dochter van York Mason, een dollarkoning, nam de verloren liefde over en haar vader trachtte Shand van politieke kleur te doen veranderen. Ook dit mislukte.

Lady Cora verloofde zich nu met een zekeren Sylvester, tegencandidaat van Shand — en Mason's dochter Sylvia deed hetzelfde met een zekeren Cranston, gewezen boemelaar door Shand op het pad der deugd teruggebracht.

En Shand gaf zijn hart aan een nicht van zijn pleegvader.

Ziezoo! Nu nog even vertellen wie Shand eigenlijk was. Zijn pleegvader, Mr. Cobden, had een beeldschoon (!) meisje, Myriam, dat hem afhandig werd gemaakt door den tegenwoordigen Premier Southwold. Myriam trouwt met hem, doch verlaat hem reeds na eenige maanden. Een zoon wordt haar geboren; zij sterft en... Mr. Cobden neemt den zoon tot zich om hem te laten studeeren en later los te laten als tegenstander van den Premier. Southwold wist niet dat hij een kind had van Myriam, maar als Mr. Cobden hem Shand's geschiedenis vertelt, begrijpt hij en erkent den jongen man als zijn zoon. 't Is heelemaal in Amerikaanschen trant, zooals men ziet.

M. WALRE

DUITSCH

Hesse (H.) Roszhalde. Fischer, Berlin. (304) M. 4 geb. M. 5.

De geschiedenis is diep treurig, maar, hoe men ook oordeele over de schuld der betrokkenen, fel aangrijpend. Man en vrouw zijn van elkaar langzamerhand vervreemd en blijven slechts om het kind.

Doch de kleine sterft en nu blijkt elke band verbroken. De man gaat heen uit huis en land, met een vriend naar Indië. Al zegt

de schrijver het ons niet, wij durven voorspellen dat hij ook dáár zijn levensgeluk niet zal hervinden.

De uitbeelding van het kind trof ons wel het meest in dit boek; zoo waar en fijn psychologisch!

WILHELM PLATZE

Lobsien (W.) Der Halligpastor. Warneck, Berlin. (358). — M. 4 geb. M. 5.

Der Halligpastor is een jonge dominee, met groote plannen en heftige energie, die echter nog veel moet leeren van wereld en menschen. En leeren zonder in pijnlijke botsing te komen, zal hij niet.

Lobsien heeft den strijd van dit sterke, te sterke karakter, goed geteekend en ons heel de geschiedenis gegeven der langzame vorming van jonge heftigheid tot rustige rijpheid en kracht.

Als de Halligpastor echter door het leven is gevormd om voor het leven van anderen vruchtbaar te kunnen werken, komt in een watervloed de onverbiddelijke dood en rukt hem weg.

WILHELM PLATZE

ENGELSCH

Birmingham (George) Spanish Gold. Metuen & Co. London. 1 sh.

De boeken van George A. Birmingham (Canon Hannay) bieden altijd gezonde, interessante en frissche lectuur. Met fijne opmerkingen heeft hij het Iersche leven in zijn verschillende schakeeringen bespied en ontleed, om vervolgens in pakkende situaties, natuurlijk-levendigen dialoog, humoristische beschrijving van personen en toestanden de licht- en schaduwzijde er van te doen zien. Hoewel de ernstige toon hem niet vreemd is, moet hij toch worden gerangschikt onder de humoristische schrijvers, die stil-lachend zich verkneukelen over het gewild of ongewild grap pige, waarvan 's levens wel en wee zoo vol is, voor wie oog en oor heeft het op te merken.

Spanish Gold is humor van de beste soort. Rev. J. J. Meldon B. A. T. C. D., belast met de zielzorg der Anglicaansche gemeente van Ballymoy, en in die hoedanigheid niet met werk overladen, heeft, snuffelend in de familiepapieren van Major Kent, een belangrijk manuscript ontdekt. Den ongeloovigen Major wordt met klem van redenen aan 't verstand gebracht, dat jaren geleden, ten tijde der Spaansche Armada, een schip gestrand moet zijn op de kust van Inishgowlan, een eiland aan de westkust van Ierland, bij welke gelegenheid een onmetelijke schat gouden Spaansche dubloenen verborgen zou zijn in een der rotskloven van genoemd eiland. Rev. J. J. Meldon vol enthousiasme, Major Kent tegen wil en dank, gaan er op uit in hun jacht om het Spaansche goud te zoeken. Doch er zijn kapers op de kust in

de personen van Sir Giles Buckley en Euseby Langton, die langs anderen weg ook lucht van den schat hebben gekregen; Thomas O'Flaherty Pat, een inboorling van Inishgowlan schijnt er ook meer van te weten dan Meldon lief is; andere welmeenende personen, zooals R. H. Willoughby, Chief Secretary van Ierland, Higginbotham, beambte van het Engelsche gouvernement, Father Mucrone, dreigen ook al een spaak in het wiel te steken.

Hoe de Rev. J. J. Meldon desniettegenstaande slaagt in zijn onderneming en hoe de anderen ten goede of ten kwade varen in deze botsing van verschillende belangen, laat zich beter lezen dan in het kort vertellen. L. P. P. FRANKE, S. J.

Birmingham (George). The Red Hand of Ulster. Smith, Elder & Co. London. 1 sh.

In the Red Hand of Ulster teekent G. A. Birmingham in een geestige persiflage de gebeurtenissen, die leidden tot de Ulsterbeweging en den strijd tegen Home-Rule, gelijk zoovele kleinere belangen, nu opgelost in den Europeeschen reuzenkamp.

Joseph Peterson Conroy, multi-millionnair en de toonaangever der Londensche aristocratie, verdwijnt in het begin van 1911 eensklaps van het tooneel; zijn prachtig huis in Park Lane wordt verkocht en de high-life van Londen vraagt zich verwonderd af wat er van den grooten man, zijn diners, partijen en bals geworden is. Den volgenden morgen vinden wij hem terug in gezelschap van Bob Power, een energiek jong man, belust op avonturen. Conroy, het Londensche leven moede, zoekt nieuwe prikkeling en een uitweg voor zijn schatten; het plan wordt beraamd een revolutie op touw te zetten en Ulster wordt verkoren als tooneel van den strijd.

Conroy verdwijnt verder achter de schermen en Bob Power & Co., gesteund door Conroy's geld werken het plan uit.

Gloeiende speechen, fijn-gesponnen dames-intrigues, vinnige dagblad-artikelen, hopelooze diplomaten, ongedisciplineerde soldaten, uitvinders van gecompliceerde kanonnen, die op 't gewenschte oogenblik weigeren af te gaan, kerk, staat, handel en nijverheid werken nu caleidoscopisch dooreen om het gewenschte resultaat te bereiken, dat op stuk van zaken veel minder bloedig is dan men van een revolutie zou verwachten.

Tusschen de bedrijven door biedt een onschuldige liefdesgeschiedenis den minder oorlogzuchtig aangelegden lezer een aangename verpoozing.

Een prachtboek dat niemand onvoldaan ter zijde zal leggen.

Birmingham (Georges) The Bad Times. Methuen en Co. Ltd. Londen. 1 sh.

Evenals in The Red Hand of Ulster schildert G. A. Birmingham hier

de verhouding van het Iersche volk tegenover het Engelsche Gouvernement, doch de toon van The Bad Times is ernstiger en uit geheel het verhaal klinkt de klacht van de onderdrukte natie, die worstelend tegen een machtigere, physiek en moreel de kracht mist zich uit den greep van de ijzeren vuist los te wringen.

Achttien jaar lang had men weerstand geboden, maar in de maand Augustus 1800 werd de act of union, waardoor Ierland met nieuwe banden aan Engeland werd gebonden, door het Engelsche parlement aangenomen, en Stephen Butler of Dhulough, geslagen maar niet gebroken, reed huiswaarts, de wrok in het hart. Aangekomen op het voorvaderlijk slot, te midden zijner Iersche pachters, zweert hij een duren eed, dat hij noch zijn kinderen of kleinkinderen zullen rusten alvorens Ierland het gehate Engelsch juk heeft afgeschud.

De oude Stephen sterft, zijn zoon volgt hem in het graf, maar een nieuwe Stephen Butler, de eigenlijke held van het verhaal, zet den ongelijken strijd voort.

Een ondankbare taak; de verdrukte boeren, misleid door volksmenners, wantrouwen den Grooten Heer van het kasteel, de Iersche adel keert hem den rug toe, de wereld-wijzen noemen zijn streven een belachelijke dwaasheid en Stephen Butler sterft ten laatste getroffen door een kogel van een van hen, wier belangen hij geheel zijn leven heeft verdedigd. Een mooi boek.

A'dam L. P. P. FRANKE S.J.

VARIA

Vermakelijke Vechtkunst. De titel van een boek, dat ons dezer dagen toevallig in handen kwam: *Vermakelijke Vechtkunst. Geschiedenis der Vechtkunst voor kenners en leeken* door P. van Assen, een man van het vak. (Geïllustreerd). Amsterdam, Gebr. Kraay. 1878. Als motto lezen wij: Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas. — Ernst ist das Leben, und heiter die Kunst.

In de Voorrede bekent de schrijver (die 1ste Luitenant der Infanterie is) dat „deze geschiedenis nu is geschreven met het doel te vermaken en tevens te leeren. Men zal al spoedig ontwaren dat er onder de zonderlinge schors eene hoogst ernstige historische kern verborgen ligt".

Op een overigens blanke bladzijde, staat deze grondregel der taktiek: *Hij, die den eersten klap geeft, heeft half gewonnen.* En dan leidt de schrijver ons met tekst en spottende rood-en-zwartprenten (van Braakensiek) door de Oude Geschiedenis, de Middeleeuwen en de Nieuwe Geschiedenis.

Als een staaltje van schrikwekkende geestigheid halen wij het

volgende aan. Nadat de schrijver heeft gezegd, dat het buskruit het Ridderwezen den genadeslag toebracht, gaat hij voort:

> „Dat is onzin!" zegt de lezer. „Met buskruit brengt men geen genadeslag toe".
> Dat doet men ook niet, maar men zegt het toch. Onze taal krioelt van dergelijke uitdrukkingen. Een paar uit vele:
> 1. Hij doorboort hem met een blik. — Welnu, doorboort men iemand met een blik?
> 2. Hij weende bitter. — Weent men dan in plaats van tranen, maagelixer of Boonekamp?

Men ziet, dat de man heel wat doet om zijn medemenschen te vermaken. Echte, degelijke Hollandsche geestigheid!!

De historie bewijst overigens dat zij telkens wederkeerende perioden heeft, ook in de vechtkunst. Want tekst en plaatjes laten ons zien, hoe telkens weer wordt gestreden in gesloten formatie, verspreid, in loopgraven, met overwicht van cavallerie, enz. enz.

De loopgraven van den tegenwoordigen krijg zijn van heel ouden datum.

Bij 't licht van de Oorlogsvlam. Onder dezen titel „verwerkt" Frederik van Eeden in *De* (oude) *Groene* een viertal lezingen, die hij te Amsterdam heeft gehouden. De eerste bijdrage (21 Maart) is een uiteenzetting van zijn sombere en wanhopige levensbeschouwingen. Van de begripsverwarringen, waarvan daar blijkt, geven wij eenige staaltjes. (De schrijfwijze is van v. E. en niet te wijten aan het drukfoutenduiveltje).

> Het weeten is geen weeten, de zeekerheid is geen zeekerheid. Niemand handelt zooals hij meent te handelen, met reedelijk overleg, met logisch inzicht.
> Het praten oover en weer van „waarheid" van „werkelijkheid" is onbestemd, onbetrouwbaar, want ieder zegt iets anders met hetzelfde woord. Honderd teegenstrijdige waarheeden vechten om den voorrang, om de alleen-heerschappij.

Hoe rijmt nu echter het volgende met het voorgaande:

> Alle licht komt uit ons zelven — en alle vastheid is alleen in ons zelven te vinden.

En verder:

> Wij denken en spreeken alsof er iets bestond buiten ons ik — het schijnt ons alsof die ver verwijderde en lang geleden dingen er zouden kunnen zijn, al waren wij zelven er niet. Maar dat is een schijn en die gedachte is ongerijmd, zinleedig, want van een bestaan waarmee ons ik, of juister gesprooken, *mijn* ik niet gemoeid zou zijn, heb ik nooit kennis gehad en kan ik ook nooit kennis dragen. Dat is dus geen bestaan, maar een schijnbeeld, een onwerkelijke gedachte, een zinleedige term.
> Zoo denken en spreeken wij ook, alsof er zooiets bestond als „het verleeden" of „de toekomst".
> Maar zooiets is er niet en kan er niet zijn. Wij kennen alleen het

> *nu*, en dat is het eenig werkelijke. Van een andere werkelijkheid hebben wij geen begrip, geen notie, en kunnen wij ook geen notie hebben. Want er bestaat alleen maar een „eerste persoon praesens". Het Ik-Nu.
>
> En toch moeten wij voortgaan te praten en te denken, alsot die schijnbare dingen bestaan. Wij kunnen niet anders. Maar dit is als het wiskunstig werken met onbestaanbare grootheeden. Wij gebruiken ze, steeds ons voor oogen houdend dat ze onbestaanbaar zijn.
>
> Zoo moeten wij redeneeren, steeds bedenkend dat wij eigenlijk onzin zeggen, — maar een nuttige, noodige onzin die ons digter brengt bij de waarheid en de werkelijkheid.

Wij hadden het heusch zoo vierkant niet durven zeggen, maar zijn het volkomen eens met den schrijver: alléén dat „digter brengen bij de waarheid" wil er zoo gemakkelijk nog niet in.

Het terugroepen van schrijvers en spelers bestaat nog niet zoo lang als men gelooft. In Duitschland moet de beroemde Ludwig Schröder in 1780 voor 't eerst zoo iets zijn overkomen.

Lessing was er beslist tegen, dat dichters zelf op de planken verschenen. Den bekenden Hamlet-vertolker Brockman overkwam deze hulde pas in 1803. En later werd het spoedig algemeen. Zóó zelfs, dat er een man werd gevonden, die er een boek over ging schrijven. Het is een soort brievenboek, waarin voor alle rollen een dankbetuiging is geschreven, zéér toepasselijk en die de betrokken acteur maar heeft te leeren. De titel van dit merkwaardige boekje is: Der allzeit fertige herausgerufene Schauspieler.

Jules Huret, die den 16en Februari overleed, was een journalist, niets meer, niets minder, niets anders. Ook de dikke boeken zijner „gebundelde" artikelen en brieven blijven zuiver journalistenwerk. Hij schreef nooit iets anders; maar hoe knap, al wat hij schreef!

Zijn eerste optreden, in de *Figaro*, dagteekent van 1886, bijna dertig jaren geleden. Velen zullen zich nog die dikwijls ondeugende, steeds amusante interviews herinneren met de litteraire „jongeren" en enkele ouderen uit die dagen, verzameld onder den titel van *Enquête sur l'Evolution Littéraire*, waarin vooral uitkwam, dat de jongeren roerend overeenstemden op één punt: al wie niet tot hun groepje of schooltje behoorden, beduidden niets, stonden buiten de litteratuur. En in de groepjes of schooltjes zelven vonden één of twee, zich meesters en de overigen min of meer verdienstelijke navolgers. Zola, aan wien Huret kwam vragen wat hij dacht van de plechtige verzekering der „jongeren" dat het materialisme dood was, trapte met zijn baggerlaarzen naar de jonge „kwasten en uilskuikens". Renan, glimlachend, onverschillig, gemoedelijk, antwoordde: — Ce cont des enfants, qui se sucent le pouce.

Huret's proefstuk blijft misschien zijn meesterstuk.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Toen wij bij den aanvang van den oorlog meenden niet meer te moeten vergaderen in eigen Kring, waren verschillende onzer lezeressen en lezers van een andere gedachte. Wij meenden echter den toestand van meer nabij te kunnen beoordeelen en hielden daarom, misschien wel wat eigenzinnig, vast aan ons besuit.

Thans openen wij wederom gaarne den Kring, en wij vermoeden dat het niet aan belangstellenden zal ontbreken.

In een onlangs verschenen boek, waarover wij in onze volgende aflevering zullen spreken, staat eene bewering, die wij gaarne den lezers voorleggen in de

Vraag voor het volgend nummer: Wat dunkt U van deze uitspraak: „De eigenlijke *inhoud* van een stukje literatuur kan dus geen invloed hebben op ons *mooi-* of *leelijk-vinden*, de vraag is alleen, *op welke manier* die inhoud is medegedeeld. Toch zal wel dikwijls ons moreel gevoel onzen voorkeur of afkeer voor den inhoud bepalen, maar dat heeft dan geen invloed op de waarde van het werk als literatuur.

Vele menschen lezen de literatuur verkeerd; ze vinden een boek of een gedicht mooi, omdat ze den inhoud er van mooi vinden, niet omdat het zoo mooi beschreven is. Maar wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet *wàt* een dichter of schrijver zegt, maar *hoè* hij het zegt". (De cursiveering is overal van den schrijver. Red.)

*** Wij verzoeken het papier slechts aan éëne zijde te beschrijven.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:

Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.

Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.

In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

M. S. te A. Wij hebben iets in de pen voor *Den Gulden Winckel.* Overvloed van kopie belette ons toch het in dit nummer op te nemen, en daarom lieten wij het voorloopig ongeschreven.

J. V. D. BR. te N. Friedrich Bernhardi, de schrijver van het veelbesproken boek, werd 22 Jan. 1849 te St. Petersburg geboren. Maakte den oorlog van '70 meê. Heeft verschillende historische werken geschreven als: *Schlacht bei Prag; Elemente des modernen Krieges,* enz. Ik kan u niet zeggen of die boeken belangrijk zijn.

W. K. te D. Wij vernemen dat binnenkort eene prijsvraag zal worden uitgeschreven. Ook daarom hebben wij goed gedacht nog wat uit te stellen.

J. VR. te H. Alle boeken van C. von Bolanden zijn goed zonder eenig voorbehoud.

MR. B. te N. De *Arrêtés et proclamations de Guerre allemandes du 20 Aôut 1914 au 25 Janvier 1915. Documents historiques affichés à Bruxelles pendant l'occupation* verschenen bij v. Stockum in Den Haag.

Z. IR. L. te H. Gewone schoolboeken kunnen wij niet bespreken. Wel willen wij gaarne antwoorden op afzonderlijk tot ons gerichte vragen.

W. M. te 's-B. Van de *Aeneis* van Virgilius is onlangs een nieuwe metrische vertaling verschenen door P. de Koning (bij van Kampen, Amsterdam). Wij hebben het boek zelf niet gezien en kunnen U niet inlichten omtrent te waarde.

C. R. te BR. Neen, zeker niet. Tolstoï was een zéér groot kunstenaar, niettegenstaande zijn vervelend uitspinnen hier en daar. Hij behoort tot de Welt-literatur.

J. V. GR. te D. Uw schrijven hebben wij doorgezonden aan de administratie.

De andere vragen zijn of worden schriftelijk beantwoord. Red.

INHOUD

VAN DEN ACHTSTEN JAARGANG VAN BOEKENSCHOUW
15 MEI 1914—15 MEI 1915

ARTIKELEN

BLZ.

De Jongere Generatie, A. Gielen 1
Sectarische Wetenschappelijkheid, H. J. Derks 41
De Bekroonde Roman van Boekenschouw, A. Gielen . . . 50
Losse Gedachten over Romankunst, Max v. Ravestein. . . 75
Graaf Lew Nikolajewitsch Tolstoj, A. Gielen. 111
Een Brief van Louis Veuillot, A. Gielen 119
Terug naar den echten Catechismus, H. Ermann, S. J. . . 147
Een nieuw Tijdperk, Melati 158
Het Examen Engelsch, M. O., J. Kroon 179
Mgr. R. H. Benson, M. S. 215
Het Examen Duitsch M. O., J. Gielen 263
Een Daad van eenvoudige Rechtvaardigheid, Dr. A. Greebe 264
Ons Tooneel, Hans Heynen. 299
De Oorlog en het Volkenrecht, A. Gielen. 313
Stephana Schwertner. De nieuwe Roman van Enrica v. Handel-Mazetti, Jacob Overmans, S. J. 339
Meisjes-Opvoeding, M. S. 379
De Kultuurhistorische Methode in de Taalwetenschap, Dr. W. Mulder, S. J. 415
De Voorspellingen van Malachias, A. Gielen 421

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

MAETERLINCK, blz. 8. — MAURICE BARRÈS, blz. 44. — MARCEL PRÉVOST, blz. 82. — RENÉ BAZIN, blz. 121. — PAUL BOURGET, blz. 152. — EEN NIEUW TIJDPERK, blz. 158. — LÉON BLOY, blz. 186. — JULES LEMAÎTRE, blz. 226. — CHARLES PÉGUY, blz. 226. — ALBERT DE MUN, blz. 232. — VICTOR GIRAUD, blz. 271. — ANATOLE FRANCE, blz. 306. — FRANCIS-VINCENT, blz. 387. — RENÉ DOUMIC, blz. 427.

TIJDSCHRIFTEN

Aux Mères de Famille, blz. 72. — Boerengids (De), blz. 37. — Gazette de la Presse (La), blz. 142. — Magasin Pittoresque (Le), blz. 72. — Roomsch Studentenblad, blz. 294. — Haagsche Post, blz. 413 — Jong Dietschland, blz. 36 — Tooneelgids, blz. 173.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Academische Blätter, blz. 56. — Beweging (De), blz. 56. — Correspondant (Le), blz. 88—124—190—234—317—357—392—436. — Daheim, blz. 89. — Elsevier, blz. 15—163—192—236—278—359. — Europa, blz. 126—193. — Eeuw (Onze), blz. 15—126—163—193—277—358—395—433. — Fels (Der), blz. 235. — Fénélon et la guerre, blz. 392. — Gids (De), blz. 56—87—233—358—392—393. — Gulden Winkel (Den), blz. 319. — Hochland, blz. 235. — Hoogte (op de), blz. 15. — Jong Dietschland, blz. 14. — Katholiek (De), blz. 89—276—358—436. — Lelie (De), blz. 123. — Nederlander (De), blz. 15. — Nieuwe Gids (De), blz. 136—163—236. — Revue des Sciences (La), blz. 191. — Revue étrangère (La), blz. 318. — Revue des deux Mondes, blz. 126—191—234—276—318—433—436. — Stimmen aus Maria-Laach, blz. 125. — Tijdspiegel (De), blz. 193—233—318. — Vragen des Tijds, blz. 434. — Vrouwen van Beteekenis, blz. 124. — Wereldkroniek, blz. 124. — Wetenschappelijke Bladen, blz. 14—394—434.

VARIA

Was Joseph de Maistre vrijmetselaar? (38) Max van Ravestein (143). Paul Loewengard (143). Bertha von Suttner (143). Een die het weet (144). Ook een kritikus (144). Nieuwe Lithurgische uitgave (145). Een Bekentenis (174). Gustav Freitag (175). Anna Freiïn von Krane (175). Ter Inlichting (175). Op den dood van Z. H. Pius X (175). Voorspellingen (175). Carmen Sylva (175). Een Kunstmaniak (209). Gevolgen van den oorlog (210). Chesterton — The Illustrated London News — (211). Paul's ontwaken (212). Malachias (212). Waardevolle kritiek? (213) L'Illustration (213). Nagelaten werken van Mgr. Benson (257). Mgr. Benson in zijn privaat leven (257). Voorspellingen (258). Een onbekend Vondelhandschrift (260). Vereeniging: Het Vondelmuseum (295). Oorlogslectuur (296). De Groene (297). Kerst-Triptiek van Jan Toorop (297). Druktemakers (297). Een juiste opmerking (337). De R. K. Leergangen (337). Woman and Politics (376). Mgr. R. H. Benson (377). Lectuur voor de Jeugd (377). Bacon of Shakespeare (411). Mgr. R. H. Benson (412). Miss Braddon (412). De Oorlogsspion (413). Vermakelijke Vechtkunst (454). Bij 't licht van de „Oorlogsvlam" (455). „Het terugroepen" van schrijvers-spelers... (456). Jules Huret (456).

A

BLZ.

Aalders (Dr. W. J.) Groote Mystieken Giordano Bruno . . 16
Acker (Paul) Les Demoiselles Bertram 292

BLZ.
Adema v. Scheltema (C. S.) Italië 129
Adlersfeld-Ballestrem (E. von) Das wogende Licht. . . . 371
Adlersfeld-Ballestrem (E. von) Die Falkner von Falkenhof. 378
Aho (J.) Marja 167
Aigueperse (M.) Kitty getrouwd 62
Aigueperse (M.) Kitty als Moeder 366
Aischylos — Promotheus geboeid 110
Alcock (Deborah) De Savoysche pleegdochter. Een verhaal uit de dagen van Calvijn's strijd in Genève 169
Alida. De dochter van den vrek 96
Alida. De Bruid van Bruce 97
Ammers-Küller (Jo van) De roman van een student . . . 63
Arends (Joh. W.) Als met zijn hand 201
Arthur (Frederick) The Great Attempt 71
Ayscough (J.) Monksbridge 36

B

Bachelin (Henri). L'Heritage 141
„ „ „ 293
Bas v. Kesteren. O. Carm. Latijnsche citaten benevens eenige spreekwoorden en spreekwijzen in het Nederlandsch . . 165
Baudrillart (Mgr.) Vie de Mgr. d'Hulst 135
Beach (Rex). The Auction block 255
Beaufort (W. H. de). De oorlog en het volkenrecht . . . 240
Beaunier (André). La Révolte . . . . 32— 171
Behaine (R.) Les Survivants 170
Bels (H.) Figures de Pères et de Mères Chrétiens . . . 92
Benière (J.) Plumette, étape d'une vie sentimentale . . . 104
Bennet (E. A.) Het Babylon-Hôtel 403
Benson (Robert Hugh). Initiation 36
„ „ „ Trots Pijnbank en Schavot . . . 243
„ „ „ Oddsfisch 372
„ (E. F.) Dodo the second 410
Berden (Martin). Kamers met nachtrumoer 27
Berger (L.) La Voix des Frontières 33
Bergh (S. J. v. d.) Balladen en Gedichten 214
Bernard (Jean Jacques). L'épicier 208
Bernhardi (Friedrich) 458
Bertheroy (J.) La Couronne d'épines 104
Besson (Mgr.) L'Année d'expiation et de Grâce 360
Binnet-Valmer. L'homme dépouillé 31
Binsbergen (W. A. A. van). Van Goor's miniatuur Deensch (Noorsch) woordenboek 402
Birmingham (George). Spanish Gold 452
„ „ The Red Hand 453
„ „ The Bad Times 453
Bisschoff (Charitas). Amalie Dietrich 140

BLZ.
Blandin (H.) J. K. Huijsmans 93
Bleck (Aimée), L'autre Miracle 104
Bles (Jacqueline). De bruiloft van Rozemarijntje 256
Blum (Ernst). De lotgevallen van een Notaris 136
Boer (Dr. M. G. de). Een wandeling door een oud-Nederlandsche stad Amsterdam. 438
Boogaardt (W. H.) Gouvernementsbetrekkingen in N. O. Indië 23
Bois (J.) L'Eternel Retour 31
Bolanden (C. van) 458
Bona (Paul). Faiseurs d'Anges gardiens 208
Bongardt (H.) Der alte Berns 67
Bonmariage. Caprices du Maître 31
Boogmans (L. J.) Het Vormsel. Onderricht novene. . 193—237
Bordeauy (Henri). De sneeuw wischt alles uit 201
Bosny (J. H.) La Force mysterieuse (zie Rosny). 171
Boulenger (M.) Le Fourbe 291
Bourinac Cambon (Joseph). Marie de Mireul . . . . .69—171
Bourget (Paul). Le Démon du Midi. 146
Boussac de Saint Marc. Une tempête dans un verre d'eau 208
Bouterse (Sara). In troebel water. 285
Bowen (Marjorie). De Held. 286
Boy-Ed (Ida). Eine Frau wie Du. 206
Boyer (J.) Les nuits claires. 104
Brackel (Fernande Barones von). De Dochter van den Kunstrijder 98
Braddon (Miss). Maxwell 110
Brandt Jr. (C.) Ned. Taal en Letterkunde voor de Hoofdakte 242
Brète (Jean de la). L'Aile blessée 70
Birgitta (de Heilige). Uit de geschriften der H. Birgitta van Zweden 237
Bronte (Charlotte). Jane Eyre 27
Brou (Alex). La Spiritualité de St. Ignace. 321
Broussolle (J. C.) Theorie de la Messe 59
Brulat (P.) La Vie de Rizette 291
Burman (R.) Een roman van Vrouwen 403
Burnat-Provins (M.) La Servante 104
Bussy (J. de). Collaboratrice 291

C

Cabriés (P.) Peau de Chamois. 104
Cajetanus (P.) Practische handleiding bij het opstellen van preeken 90
Canada (Een uitstapje naar). 325
Cavallera (Ferd.) Ascétisme et Liturgie. 321
Celarié (H.) Petite Novia. 106
Cheniaux (Ch.) Notre Petit Gourbi 293
Chéran (G.) Le Kemours. 106

BLZ.
Clairvauy (V.) Le Manteau de bure 171
Clauzel (R.) L'Aube rouge 33
Cleerdin (Vincent). Omtrekken en Figuren 327
Clement-Janin. Judith vain cue. 31
Cleryan (L.) La Rançon de Geneviève 104
Cody (H.) The Chief of the Ranges. 106
Coloma (Louis) 214
Compain (L.) L'Amour de Claire 104
Constant (Max). La coûteuse Victoire 69
Coppée. Henriëtte 39
Correspondance diplomatique du Royaume de Belgique, relative à la guerre de 1914. 240
Coulevain (Pierre de). Le roman merveilleux, (Index). . . 31
Coulomb (J. de). Terre Interdite 106
Coupé (voor de). Mevrouw Raymond. Jason. Een studentengrap. 137
Coupils (Marc le). Le Carrefour 141
Courard (R.) Leven van de gelukzalige Johanna de Lestonnac. 57
Cramer (Rie). Lentebloemen. 375
Crètineau Joly 414

D

Dahl (Jones). Cargadoor Sahl 244
Dauprat Mme Marie). Un amour absolu. 70
Davie (Richard Harding). De zege bevochten 287
Deauville (M.) Le métier d'homme 291
Decoster (J. F.) De Bijbel in het Smidshuis 445
Delft (A. van). De dorre Boom. 167
Delft (A. van). Saul en David 167
Demblon (Celestin). L'Auteur du Hamlet et son monde . . 130
Derksen (H. C.) Theorie der rekenkunde voor candidaat-onderwijzers en hoofdonderwijzers. 242
Deroure (M.) L'Eveil 293
Dickens (Charles) 214
Diers (Marie). Du Fremde Seele 101
Dietvors (Stan.) De Duitschers in België 239
Dormise (P.) Les Ailes 291
Dorper (Ida S.) Katholiek of Protestant. 396
Dorrington (Alb.) De radiumduivel 287
Dorvant (A.) La vie de garçon de Luce 34
Douglas Newton (W.) War 36
Doyle (Arthur Conan). De Oorlog. De quaestie voor Groot-Britannië. 240
Duffart. Le flot qui monte 208
Duhr. Jesuïtenfabeln 414
Duncker (Dora). Een liefdesydille van Lodewijk XIV. Louise de Lavallière 202
Duplay (Maurice). L'inexorable 209

BLZ.
Duvernois (H.) Le chien qui parle 32
Duvernois (H.) Faubourg Montmartre 292

E

Ebeling (E.) Vom Leben und vom Tod 31
Eeckeren (Gerard van). Annie Hada 98
Eilkema de Roo (J.) De man van veertig jaar 366
Eliot (George). Adam Bede 338
Elsschot (Willem). Villa des Roses 404
Engeland in oorlog 200
Everts (Dr. W.) Geschiedenis der Nederlandsche Letteren . 283

F

Fabius (A. N. J.) Johan Maurits, de Braziliaan 281
Feith (Jan). Twee kleuters in een vliegmachine 173
Ferrey (Marie). Het Geheim van den Lakei 101
Festugière (Dom M., O. S. B.) Wat is de Liturgie . . . 321
Floran (Mary). Meurtrie par la Vie 34
Fogazzaro (Antonio) 109
Fokker (Dr. A.). Van Goor's miniatuur Maleisch Woordenboek 326
Forstmann (F.). De Taak der Kath. Vrouw in onze dagen. 237
Fougeray (A.). La dernière étape 208
France (Anatole) 214
Francis (Noël). Tante Aymée 141
François (J. H.) Waar de gamelang klinkt 168
Frank (E.). Im Ringen um das Luftmeer 409
Franssen (Ferd.). Jezus leer en leven. Overwegingen, toespraken enz. 16
Frapié (Léon). De Bewaarschool 331
Fremery (H. de) 338

G

Geelen (F.) Arts en Timmermans (L. H.) R. K. Pr., Leeraar. Drie brieven van een medicus aan een vader, wiens zoon aan de universiteit zal gaan studeeren 402
Geheim (Het) van den biechtstoel 28
Gerard (M.). A Heather Mixture 71
Gezelle (Guido). Brevier 99
Gezelle (Guido). Gelegenheidsgedichten 445
Ghilini (H.). Le Manchot 171
Gibbs (Ph.). The Custody of the Child 37
Gide (A.). Les Caves du Vatican 292
Gogh-Kaulbach (A. van). Het rijke leven 99
Gogh-Kaulbach 110

BLZ.
Gomez-Carillo. Fleurs de pénitence 208
Goulmy (Paul). Het Bestuur der H. Roomsche Kerk . . . 19
Goupils (M. le). Le Carrefour 292
Granges (Ch. des). Histoire de la litterature française . . 93
Gray (Mary Agatha). The Turn of the Tide 37
Greebe (A. C. J. A.) Jacques Perk's Mathilde cyclus in den oorspronkelijken vorm hersteld 446
Gregorius — (Redacteur van de Koorbode). De praktijk der Vaticana 240
Grimaud (Abbé Charles). Sauvons nos âmes 105
Grood R. K. Pr. (G. de). Wegwijzer door het missaal . . 90
Groot S. J. (J. F.). Handleiding bij het Katholiek Godsdienstonderwijs 194
Gyp — La Dame de St. Leu 106
Gyp — La Dame de St. Leu 209

H

Haans S. J. (A. J.). Blind toeval of doelmatigheid in de plantenwereld 262
Haaring (P. J. A. M.). Leerboek der beschrijvende meetkunde met Atlas 166
Haegeberg (A.). Schetsen uit het leven van P. H. van Haecke 20
Hall-Caine — De Witte Profeet 74
Harland (Henry) Suzanna 63
Harland (Henry). Mijn vriend Prospero 137
Hauff (Wilhelm) 214
Haverman (Gerda). De Familie Hennaerd 202
Hedin (Sven). Van Pool tot Pool 132
Hegeler (W.). Die Leidenschaft des Hofrat Horn 103
Hellen (Max). Het Parelende Leven 50
Herbert (M.). De druppels 63
Herman (Ignaz). Kinderloos 245
Herzog (Rudolf). De Adjudant 287
Herzog (Rudolf). Het Groote Heimwee 367
Herzog (R.). Die Welt in Gold 409
Hesse (H.). Roszhalde 451
Heyking (Elisabeth von). Tschun 170
Heyman (Rob). Een liefdesdrama van Napoleon I — Gravin Walewska 245
Hichens (Robert). An imaginative Man 253
Hillern (W. von). Und sie kommt doch? 414
Hillern (W. von). Am Kreuz 414
Höcker (Paul Oskar). Kleine Mama 207
Hocking (J.). An ennemy hath done this 106
Holbaum (R.). Oesterreicher 104
Holzmeister S. J. (H.). Orationes liturgicae meditationibus Exertiorum S. J. Ignatiï de Loyola accomodatæ 59

BLZ.

Hoogveld (Dr. J. H. E. J.) (prof. der Wijsbegeerte aan het Seminarie te Culemburg). Thomas van Aquino. Inleiding tot leven en leer, naar Dr. Martin Graabmann 90
Hoven (Térèse). Een erfenis van rouw. 404
Hue (Gustaaf). De Jagers van den Koning 168
Huf S. J. (O.). Het Goede-Week-Kerkboek 437
Hull S. J. (Ernest R.). Waarom moet ik zedelijk goed zijn? 436
Hulzen (Van). 110
Husson (P.). La Quotidienne Aventure. 32
Huijbers (Dr. H. F. M.). Don Juan van Oostenrijk. . . . 326
Huijbers (Dr. H. F. M.). Jan Pietersz. Coen. 362

I

Insider. Overschatting der School 60

J

Jaarboek (Dertiende) v. h. Genootschap Amstelodamum . . 439
Jacobs (W.) Kapitein Bowers Belofte 406
Jansen C. S. S. R. (J. L.) De H. Alphonsus M. de Liguori en de Sociëteit van Jezus. 128
Jansonius (H.) Inleiding tot de Eng. handelscorrespondentie 93
Jehu (Felicie). Nel de ontembare. 108
„ „ Van zeven Meisjes 108
Jessen (Frans de). Katia 329
Jörgensen (Joh.) Reisbeelden uit Noord en Zuid 20

K

Keller (Paul). Stille Straszen, Ein Buch von kleine Leuten und groszen Dingen 31
Keller (Paul) (Redacteur van Die Bergstadt). Gold und Myrrhe 214
Kemp (P.) Het wondere Lied 329
Kenis (Paul) De Roman van een jeugd. Een ondergang in Parijs 202
Keppler (Dr. P. W. von). Die Armseelenpredigt 164
„ „ „ „ „ Gedenkt onze afgestorvenen . . 238
Kesteren (Bas. Ord. Carm.) De H. Mis en het Christelijk Leven 17
King Albert's Book. 401
King (Basil). De straat genaamd de Rechte 99
Kleintjens (Jos.) en Knippenberg (Dr. H. H.) Schetsen uit de middeleeuwen 132
Koch (Henry). Eva van den Eykenhof 375
Koenders (A. J.) Ord. Carm. Handboek der Liturgie . . . 324
Kok (D. J. de). Verklaring van den Nederl. Katechismus. . 280
Kol (H. van). Driemaal dwars door Sumatra en zwerftochten door Bali 194
Krienen (Charles). Zijn wensch vervuld 174

BLZ.
Krienen (Charles) Zonnebloemen 174
Kronenburg (J.) C.S.S.R. Maria's Heerlijkheid in Nederland 399
Kuiper (J. W.) Inleiding tot de Duitsche handelscorrespondentie 93

L

Lacrousille (J. de). La Vertige 106
Lafon (A.) La Maison sur la Rive 172
Lallemand (Paul). Allocutions pour jeunes gens 281
Lamberts Hurrelbrinck (Mr. L. H. J.) Limburgiana 169
Lambrechts (Lambrecht). Het Wingewest 446
Lamers S. J. (G.) De phychologie van het geheugen . . . 24
Lange (Mr. H. J. de). De Vredesbeweging 165
„ (Dr. Cornelia de). Prof. Biedert. De geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van het kind 364
Lans (J. R. v. d.) Koning Karel en Widukind. 28
Lapérouse (Léon de). Le Mas est lézardé. 105
Lauraine (R.) La Communion des Vivants 293
Laurand (Prof. Dr. L. Manuel des Etudes Grecques et Latines 95
Larue (M.) Les deuy Vierges 34
Lechartier (G.) La Confession d'une femme du monde . . 34
Lelong (Mgr.) Cathéchisme de la Vie religieuse 283
Lemaitre (Jules). La Vieillesse d'Hélène 106
Léman (Jos). Les Nations Fremissantes contre Jésus Christ et son Eglise 378
Leopold (Marie). Hanneke 256
Létang (L.) Rolande immoleé 106
L'hande (Pierre). Mirentschu 105
Lie (Bernt). Gabriël Selje 246
Lietzmann (Hans). Kleine Texte für Vorlesungen und Uebungen 95
Ligthart (Jan). Over opvoeding 364
„ „ Jeugdherinneringen 364
Liliënfein (Heinrich). Der Versunkene Stern 104
Linnebank (O. S. Cr.) Vijf jaar Esperanto in Nederland . . 363
Linssen (J. A.) Adel in boerenbloed. 63
Lissingh (Dr. C. H.) Over Beroepskeus. 241
Lobsien (W.) Der Halligpastor 452
Lokerse (Neeltje). Bertha van Doorn 288
London (Jack). Elam Harnisby. 246
„ „ Pit-Tah. De grijze Wolf 407
Loon (Mary van). Het Geheim van het oude Huis. . . . 108
Looy (J. van). Feesten 332
Loirain (J.) Très Russe 32
Louis (Henri). Mon foyer 70
Louter (Prof. J. de). Hoofdpunten van het oorlogsrecht . . 200
Loyola (Mary). Waarom moeten wij lijden 238
„ (Mother). De Lievelingen ven Jezus 281
Lyall (D.) Handicapped 72
Lytton (Edw. Bulwer). De laatste dagen van Pompeï. . . 63

M

BLZ.

Maas (H. H.) Verstooteling 368
Maathuis-Ilcken (S.) Wat de Haard fluisterde 274
Maclaine Pont (M. W.) Op de grenzen der Middeleeuwen. Jacoba van Beieren 239
Maclaine Pont (M. W.) Een Alkmaarsche Burgemeesters-dochter 288
Maclaren (J.) Harten van Goud 407
Maël (Pierre) Le Secret du Gouffre 106
Marais (J) Le Huitième Péché. 104
Marcel (G.) Le Seul Invisible 32
» » » » » 71
Marchand (Dirk) A. South African 72
Marguérite (Paul) Nous les Mères 209
Martindale S. J. (C. C.) The Waters of Twilight 107
Martin du Gard (R.) Jean Barois. 32
Mathilde. De Kroon van Alivaria 370
Maurauski (Maryan) Bij het meer van Genève 18
Maurioc (François) La Robe prétexte 71
Médicin (Un) Sous la Terreur. 298
Meeren (Willy v. d.) In 's levens Storm 73
Mell (Max) Barbara Naderes Veshstand 104
Mercier (Kardinaal) Priesterretraite 361
Merle (J. van) Oase 333
Michaut (G.) Anatole France. Étude psychologique . . . 60
Midderigh-Bokhorst (B.) en Maathuis-Ilcken (S.) Bennie's prentenboek 256
Mille (Pierre) Le Monarque. 171
Moerkerken (P. A. v.) De Ondergang van het Dorp . . . 63
Molt (E.) Geïllustreerde wereldgeschiedenis voor oud en jong Nederland 282
Monlaur (Reynès) La Vision de Bernadette 91
Monniot (Albert) Le Crime rituel chez les Juifs. 91
Monteyne (Lode) De tweede lente van Mijnheer Quiswater. 29
Moquette (Dr. H. C. M.) De Vrouw. Huiselijk leven . . . 440
Morris (Gouverneur) De Boete 203
Muller (Dr. M. S.) Schetsen uit de Middeleeuwen. . . . 196
Muls (Joseph) Steden. 22

N

Nabuurs (M.) Korte verklaring der dagelijksche gebeden en oefeningen ten gebruike der Katholieke Jeugd in school en patronaat 59
Nathusius (A. von) Ich bin das Schwert 170
Nederlander (Een) In geteisterd België. 239
Neumann (J. B.) Over en tusschen blank en bruin . . . 369
Newmann. The Pessimist 72

BLZ.
Nieland (Roger) Le Lycée corrupteur 135
Nielen O. F. M. (fr. P.) Alles herstellen in Christus . . . 437
Nieuwe School (De) 214
Nion (Fr. de) L'Agonie de l'Aigle 171
Noël (Louis) Autour d'une Fortune 141
Noël (Louis) Autonr d'une fortune 292
Noort (G. v.) De Christus, Zijn Persoon, Zijn werk. Conferentiën 57
Norris (W. E.) Mijn vriend Jim 247

O

Oorsprong van den oorlog 200
Orczy (Baronesse). De Blonde Godin 289
Ossenbruggen (Cor van). De tweelingen Flip en Henk . . 256
Oudshoorn (J. van). Willem Mertens-levensspiegel . . . 170
Overduyn-Heyligers (E.). Balmoedertje 137
Overduyn-Heyligers (E.). Wat de tijden rijpen 248

P

Pailler (J.). Instructions d'un quart d'heure 361
Pannier (J.). L'Echelle d'Or. 104
Parlement en Kiezer. Jaarboekje 240
Péladan — Pomone. 208
Perrin (A.). Halfbloed. 138
Persale (A. von). Der Scharffenstein. 372
Pert (C.). Cady mariée 32
Piek (A. F.). Boertje 375
Piot (J.). Le Village 32
Pisuisse (J. L.). De Franc-tireur v. Warsage. 290
Planhol (R. de). L'Esclave et les Ombres. 32
Poelhekke (M. A. P. C.) en C. G. N. de Vooys. Platen-atlas bij de Nederlandsche Literatuurgeschiedenis 326
Post (Haagsche). 413
Proevenboekje voor den onderwijzer 146

R

Rabusson (H.). Gogo et Cie 32
Rameau (J.). Le Fiseau d'or 34
Ravignan. — De l'existence et de l'institut de la Compagnie de Jésus. 414
Ree (G. J.). 50 fragmenten uit werken van Duitsche en Nederlandsche schrijvers ter vertaling 242
Rethaan Macaré (A. J.). Artikel 6 der Beurswet. 240
Reyne (Julien). La Tête d'ivoire 172
Reyneke v. Stuwe (Jeanne). De Biecht. 64
„ „ „ „ Vóór zestig jaren 64

BLZ.
Reyneke v. Stuwe (Jeanne). Sint Hubertus 334
Richard (F.). Introduction à l'Etude et à l'Enseignement de la Scolastique. . , ... 91
Richards (Jarrett F.). Romance on El Camino Real . . . 72
Riedlin (Dr. G.). Grondoorzaken der ziekten en de ware geneesmiddelen . . . . , ... 95
Riedlin (Dr. G.). Mannenleed 96
Rigeax (M.). Quand l'Ame est droite 408
Ring (Barbara). Peik en hoe hij fortuin maakte. 369
Robbers (H.). Hélène Servaes 335
Rodenbach (G.). Le Rouet des Brumes. 104
Roger (N.). Nos Mensonges. 106
Roland Holst van der Schalk (Henriëtte). De maatschappelijke ontwikkeling en de bevrijding der vrouw 199
Roland Holst van der Schalk (Henriëtte). Opwaartsche Wegen. (Verzen). 249
Rosny (J. H.) La force mystérieuse 171
Rossem (Mr. J. C. P. v.). Beau Brumel „the Prince of Dandy's" en Giacomo Casanova. 59
Rossum (G. M. Kard. v.). De essentia Sacramenti Ordinis disquisitio historico-theologica 18
Rutten (Felix). Onder den rook der mijn 169
Ruusbroec (Jan van). Alle de werken van Jan v. Ruusbroec, de wonderbare, in nieuwere taal overgezet door Dr. W. Moller 127

S

Sabbe (Maurits) Caritate 139
Sagehomme (G.) L'École de Barmont 142
Sagehomme (G.) De Roman van een Missionaris 290
Salsmann S. J. (P.) Rechterlijke Plichtenleer. Deontologia juridica 24
Salvat (G.) Dans quel Monde 71
„ „ „ „ „ 104
Santen R. K. Pr. (J. v.) Godsdienst en Liberalisme. . . . 91
Santen (J. J. van) R. K. Pr. Dompers 398
Savornin Lohman (Anna de) Uit de sfeer gerukt 65
Scannel (Florence). Cinderella's Sisters. 107
Scharten Antink (C. en M.) Jules Simon. De levensroman van B. C. Bakhuizen van den Brink. 92
Schwab (R.) Menglatte 32
Schweichel (Robert en Elisa) 214
Scott (Walter) The Pirate 214
Shaw (Bernard) 414
Simeon (E.) Le Carnet de Sœur Calixte 292
Smelders (Miep) Riek en haar kornuiten 336
Smit (Anton) Van het oogenblik 204
Snieders (August) Antwerpen in brand 29

BLZ.
Sophocles-Antigone. 110
Sorel (A.) Vieux habits, vieux galons 104
Spittler (Carl) Meine frühesten Erlebnisse. 170
Sprengers (C.) Handleiding voor Misdienaars 58
Stellwagen (O. W.) Otto von Bismarck tot aan zijn optreden als Staatsman 132
Stenglin (Felix Freiherr von) Aristokraten. 68
Stillgebauer (Eduard) Götz Kraft 74
Stillgebauer (Eduard) Het Verloren Paradijs 205
Stillgebauer (Edward) Het Verloren Paradijs 249
Stoker (T. A.) Vijftig stel rekenkundige opgaven, ten dienste van hen die studeeren voor de onderwijzersakte. . . . 62
Stoppelveld (Jean) Het hoogste huwelijk 204
Streuvels (Stijn) Uit Stijn Streuvels' werken 66
„ „ Dorpslucht 1ste deel 137
„ „ Dorpslucht 2de deel 250
„ „ In Oorlogstijd. 448
Strootman (Dr. K. E. W.) Van de groote Katharina . . . 363
Sudermann. 110
Supper (A.) Vom Wegesrand 68
Sutorius (Anna). Kleuterversjes. 256
Sutorius (A.) Pension Betuwzicht. 376
Suttner (Bertha von) Martha's Kinderen 449
Svensson (Joh.) Sonnenhage 409
„ „ Nonni und Nanni 409

T

Tanfani O. P. (L. G.). Prinses Clotilde v. Savoye. . . . 279
Temple Thurston (E.). Sally Bishop. 254
Ténars (L.). Le curé Bourgogne 32
Thélen (Myriam). Ceux d'hier, ceux d'aujourd'hui. . . . 106
Thomas à Kempis. — De Navolging van Christus . . . 322
Tissier (M. J.). La Langue des Femmes 96
Tolstoï — Anna Karenina 74
Tony (Mr. Anton Bergmann). Ernest Staas. Advocaat. . . 450
Traz (R. de). L'homme dans le Rang 106
Trent (Paul). De Vondeling. 451
Tschudi (Clara). Marie Antoinette en de revolutie. . . . 133
Tudisch (A.). Ringen 68
Turgenjew (Iwan). Maagdelijke zielen 407
Turner (Ethel). Bobbie 174
Tuus (C.). Vlakke meetkunde.. 62

U

Uytendoorn (Corry). Kinder morgen- en avondgebedjes . . 26

V

BLZ.
Valk (fr. Rup. v. d.) De Feestvierende Katholieke Kerk . . 396
Valter (M. P. C.) Bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van den grooten oorlog 400
Vandepol (A.) La Guerre devant le Christianisme 262
Varèze (Cl.) La Route sans clochers 105
Vaudac (Ch. de). Nos Désenchanteurs 292
Vaudon (l'Abbé Jean). Une âme de Lumière. 23
Veen (Dr. S. D. van). Inrichting en Bestuur der Roomsch Katholieke Kerk 19
Veen (Jos. van). De wonderbare historie van den laatsten Uilenspiegel 169
Veer (W. de). Battle Royal. A western drama in an Eastern Land 274
Vecht (Ada v. d.) Jonge Liefde. 291
Verbeeten (J. J.) en Vincent (A.) Opvoeding en Onderwijs. Leerboek der Pædagogie 365
Verzameling brieven en requesten alsmede aanwijzingen van allerlei aard voor betrekkingzoekenden 166
Veth (B.) Het leven in Ned. Indië 60
„ (Cornelis). Gids voor Padvinders. Indianenverhaal . . 101
Vetter (Christine). Eenvoudige menschen 101
Vigny (Alfred de). Daphné 34
Viollier (G.) Le Roi du guano, aventures d'un milliardaire à Paris 293
Vontade (Jacques). Un voyage. 142
Vosz (Richard). Twee Menschen 250

W

Wadham Peacock. Albanië 165
Wahlenberg (Anna). Elly's beproeving 205
Waldrichem (Mr.) Incognito 30
„ „ Caspar Verlaren 30
Wallis (A. S. C.) De Koning van een Vreugdenrijk . . . 251
Ward (Humphry). Lydia's huwelijk 67
Werner. Aan het Altaar 146
Wibbelt (Augustin). Een Zonneboek. 337
Wieman (J. J.) Onze Moeder de H. Kerk bij het ziekbed, uitvaart en begrafenis harer kinderen 19
Wilde (Dr. C.) Leerboek der Algemeene Geschiedenis ten dienste van het hooger en middelbaar onderwijs . . . 441
Wittert van Hoogland (Jhr. Mr. E. B. F. F.) Katholieke Organisatie 58
Wolters (Friedr.) Hymnen und Sequenzen. 323
„ (P. R.) Beknopt overzicht van Opvoeding en Onderwijs voor Kweekelingen en Onderwijzers 445

BLZ.
Worlitschek (Ant.) Paulus und die moderne Seele. . . . 164
Wynne (M.) The Silent Captain 107

Z

Zweedsch zelfonderricht 109
Zwier (G. Hzn.) W. en Jansma T. Het teekenen naar de natuur 243